

MAGYARORSZÁG KÖZOKTATÁSÜGYE A VILÁGHÁBORÚ ÓTA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

KORNIS GYULA

EGYETEMI NYILV. R. TANÁR
A MAGYAR PAEDAGOGIAI TÁRSASÁG
ELNÖKE

BUDAPEST 1927
KIADJA A MAGYAR PAEDAGOGIAI TÁRSASÁG

TARTALOM.

BEVEZETÉS.

A magyar közoktatásügy történeti fejlődése.

1. A középkor és a renaissance. 1. I. – 2. A reformáció kora. 3. 1. – 3. Az ellenreformáció. A jezsuiták és a piaristák, 4. 1. – 4. Comenius és Apáczai. 6. 1. – 5. A magyar közoktatásügy első állami kódexe: az 1777. évi Ratio Educationis. 8. 1. – 6. A magyar közoktatásügy germanizálása. 11. 1. – 7. Az 1790/1. évi országgyűlés közoktatási bizottságának törvénytervezete. 13. 1. – 8. Az 1806. évi Ratio Educationis. 16.1. – 9. Protestáns iskolai reformtörekvések a XIX. század elején. 17. 1. – 10. A nemzeti reformkorszak közoktatásügyi mozgalmai. 18. 1. – 11. Realisztikus irányú reformtörekvések. 20. 1. – 12. Demokratikus kultúrpolitika 1848-ban. 22. I - 13. Az osztrák abszolutizmus korszaka (1849-1860). 23.1. – 14. Az 1868. évi népiskolai törvény. 26. 1. – 15. A polgári iskola. 32. 1. – 16. Az 1883. évi középiskolai törvény. 32. 1. – 17. Az egyetemek és a főiskolák fejlődése. 36. 1.- 18. Az ország megcsonkításának közoktatásügyi következményei. 37. 1. – 19. A magyar kultúrpolitika Trianon után. 38. 1.

ELSŐ RÉSZ.

Népoktatás.

I.

Kisdedővő intézetek.

1. Történeti áttekintés. 41. 1. – 2. A kisdedővási törvény és a kisdedővási ügy mai szervezete. 43. 1. – 3. A kisdedővő intézetek munkaköre. 44. 1. – 4. Kisdedővő intézeti hatóságok. 46. 1. – 5. Statisztikai adatok. 46. 1. – 6. Az államnak a kisdedővőkre fordított költségei. 47. 1.

II.

Elemi népiskolák.

1. A népiskolai törvények. 48. 1. – 2. Az iskolafenntartók, a) A községi iskola, b) Az érdekeltségi iskola, c) A hitfelekezeti iskola, d) Az állami iskola. 48. 1. – 3. Az iskolafenntartás feltételei. 52. 1. – 4. Építkezések. 53. 1. – 5. Az elemi népiskola szervezete és tanterve. 53. 1. – A) A mindennapi iskola. 54. 1. β) A továbbképző (ismétlő) iskola. 64. 1.

IV

C) Ifjúsági egyesületek. 66. 1. D) Ifjúsági Könyvtárak. 66. 1. – 6. A népiskolák tanítói; igazgatása és felügyelete – 67. 1. – 7. Statisztikai adatok. 71. 1. – 8. Az állam népoktatási költségvetése. 72. 1.

III.

Iskolánkívüli népművelés.

1. Az iskolánkívüli népművelés szervezete. 73.1. – 2. Az iskolánkívüli népművelés anyaga és előadási módja. 75. 1. – 3. Statisztikai adatok 78.1.

MÁSODIK RÉSZ.

Középfokú iskolák.

I.

Polgári iskolák.

1. A polgári iskolák fejlődése. 79. 1. – 2. A polgári iskolák tanárai. 82. 1. – 3. A polgári fiúiskolák tanterve. 83.1. – 4. A polgári leányiskolák tanterve. 85. 1. – 5. A polgári iskola létesítése és fenntartása. 87. 1. – 6. A polgári iskolák felügyelete. 89. 1. – 7. Statisztikai adatok. 90. 1. – 8. Az állami polgári iskolai költségvetés. 90. 1.

II.

Fiúközépiskolák.

1. A magyar középiskolai oktatás újabb fejlődése. 91.1. – 2. Az 1924. évi középiskolai reform alapelvei. 92. 1. – 3. Az 1924. évi XI. törvénycikk. 98. 1. – 4. A középiskolák tantervei. 103. 1. – A) A gimnáziumban. 104.1. B) A reálgimnáziumban. 114.1. C) A reáliskolában. 119.1. – 5. Tanítási módszer. 125. 1. – 6. Iskolai élet (rendtartás, vallásérkölcsi nevelés). 126. 1. – 7. Az érettségi vizsgálat. 129. 1. – 8. A művészi érzék fejlesztése. 130. 1. – 9. Szülői értekezletek. 131. 1. – 10. Tanulmányi kirándulások és utazások. 131. 1. – Ifjúsági egyesületek – 12. Tanulmányi versenyek. 132. 1. – 13. Testnevelés és iskolai egészségügy. – 133. 1. – 14. A tanulók ellátása és segítése. 134. 1. 15. A középiskolák jellege és az államhoz való viszonya. 135.1. – 16. A középiskolák igazgatása. 136.1. – 17. A középiskolák nyilvánossági joga. 138. 1. – 18. A középiskolák állami támogatása. 138. 1. – 19. A középiskolai tanárok és igazgatók alkalmazása és illetményei. 139. 1. – 20. Statisztikai adatok. 140. 1.

III.

Leányközépiskolák.

1. A magyar leánynevelés fejlődése. 145. 1. – 2. Az 1926. évi leányközépiskolai reform alapelvei. 151.1. – 3. Az 1926. évi XXIV. törvénycikk. 155. 1. – 4. A leánykollégiumok. 159. 1. – 5. A leányközépiskolák és leánykollégiumok tanterve. 161. 1. A) A leánygimnáziumban. 163.1. B) A leányliceumban. 181. 1. C) A leánykollégiumban. 192. 1. – 6. A tanzemélyzet és felügyelet. 200. 1. – 7. Internátusok. 201. 1. – 8. Statisztikai adatok 201 1.

HARMADIK RÉSZ.

Egyetemek és kutató intézetek.

I.

A magyar tudománypolitika a világháború után.

II.

Tudományegyetemek.

1. A budapesti kir. magy. Pázmány Péter tudományegyetem. 206. –
2. A kolozsvári, ma szegedi m. kir. Ferenc József tudományegyetem. 207. 1. –
3. A pozsonyi, ma pécsi m. kir. Erzsébet tudományegyetem. 209. 1. –
4. A debreceni m. kir. gr. Tisza István tudományegyetem. 209. 1. – 5. A tudományegyetemek szervezete. 210. 1. – 6. A tudományegyetemek tanulmányi és vizsgálati rendje. 212. 1. Római kath. hittudományi kar. 212. 1. Református hittudományi kar. 212. 1. Evangélikus hittudományi kar. 214.1. Jog- és államtudományi kar. 215. 1. Osvostudományi kar. 217. 1. Bölcsészeti kar. 218. 1. – 7. Egyetemi intézetek és szemináriumok. 220. 1. – 8. Az egyetemi tanulás. 220. 1. – 9. Egyetemi ifjúsági egyesületek. 226. 1. –
10. A tudományegyetemek költségei. 226. 1.

III.

A kir. József-műegyetem.

1. A műegyetem története. 228.1. – 2. A műegyetem szervezete. 229. 1. –
3. A műegyetem tanulmányi rendje. 230. 1. – 4. A műegyetem vizsgálati rendje. 240. 1. – 5. Szociális intézmények. 242. 1. – 6. Statisztikai adatok. 244. 1. – 7. A műegyetem költségei. 244. 1.

IV.

A budapesti kir. magy. egyetemi közgazdaságtudományi kar.

1. Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar története. 245. 1. –
2. Szervezete és célja. 246. 1. – 3. Tanulmányi rendje. 249. 1. – 4. Ifjúsági egyesületek. 259. 1. – 5. Statisztikai adatok. 259. 1.

V.

Jogakadémiák.

VI.

Hittant főiskolák.

1. Róm. kath. hittani főiskolák. 262. 1. – 2. Református hittani főiskolák. 264. 1. – 3. Ág. h. evangélikus és unitárius hittani főiskolák. 267. 1. 4, Országos Rabbiképző Intézet. 268. I.

VI

VII.

Tudományos kutató intézetek.

1. A tudományos kutató intézetek szervezése. 273. 1. – 2. A Svábhegyi M. Kir. Csillagvizsgáló-intézet. 274.1. – 3. A M. Kir. Orsz. Meteorológiai és Földmágnassági Intézet. 275. 1. – 4. A Magy. Kir. Földrengés! Observatórium. 276. 1. – 5. A Báró Eötvös Loránd Geofizikai Intézet. 276. 1. – 6. A M. Kir. Földtani Intézet. 277. 1. – 7. A M. Kir. Biológiai Intézet Tihanyban. 278. 1. – 8. A M. Kir. Közegészségügyi Intézet. 278.1. – 9. Mezőgazdasági kísérletügyi intézmények. 281. 1. – 10. A M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal. 282. 1. – 11. A Gyógypedagógiai és Pszichológiai M. Kir. Laboratórium. 284. 1.

VIII.

A külföldi magyar tudományos intézetek. ösztdíjügy.

1. A nemzetközi tudományos Jcpcsolatok. 286.1.- 2. A külföldi magyar intézetekről és ösztöndíjakról szóló 1927. évi XIII. törvénycikk. 288. 1. – 3. A külföldi magyar tudományos intézetek. 292.1. – 4. Belföldi ösztöndíjak. Az 1927. évi XIV. törvénycikk. 305. 1.

NEGYEDIK RÉSZ.

Szakiskolák.

I.

Mezőgazdasági szakoktatás.

1. A továbbképző népiskola, 308. 1. – 2. Az önálló gazdasági népiskola. 310. 1. – 3. Földmivésiskolák. 313. I. – 4. Gazdasági téli iskolák. 314. 1. – 5. Tejgazdasági,és tejipari szakoktatás. 315. 1. – 6. Magy. kir. gazdasági tanárok és tanárnők. 315. 1. – 7. M. kir. gazdasági felső leánynevelő-intézet. 316. 1. – 8. Magy. kir. erdőgazdasági szakiskola. 316. 1. - 9. Erdőőri és vadőri iskolák. 318. 1. – 10. A gödöllői m. kir. baromfi-tenyésztő-telep és munkásnöket képző iskola. 320. 1. – 11. Magy. kir. szőlészeti és borászati szakintézetek. 322. 1. – 12. M. kir. kertészeti tanintézet. 324. 1. – 13. Felső mezőgazdasági iskola. 328. 1. – 14. Gazdasági akadémiák. 339. 1.

II.

A m. kir. állatorvosi főiskola.

1. A főiskola történeti fejlődése. 344. 1. – 2. A főiskola feladata és szervezete. 345.1. – 3. Hallgatói és tanulmányi rendje. 346.1. – 4. Vizsgálati rendje (szigorlatok, oklevelek). 347. 1. – 5. Doktori fokozat. Honosítás. Statisztika. 347. 1.

III.

A m. kir. bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola.

1- A főiskola történeti fejlődése. 349. 1. – 2. A főiskola szervezete. 350. 1. – 3. Személyzete. 351. 1. – 4. Tanulmányi rendje. 352. 1. – 5. Vizsgálati rendje. 366. 1. – 6. A főiskola elhelyezése. 366. 1. – 7. Könyvtára. 367. 1.

*

Az összes mezőgazdasági irányú iskolák tanárainak és tanulóinak száma az 1925/6. évben. 367. 1.

IV.

Ipari szakoktatás.

1. A magyar iparoktatás történeti fejlődése. 368. 1. – 2. A magyar iparoktatás mai szervezete. 372. 1. – 3. Iparostanonciskolák. 376. 1. - 4. Kézművesiskolák. 380. 1. – 5. Ipari szakiskolák. 380. 1. – 6. Felsőipariskolák. 382. 1. – 7. Nőiipariskolák. 385. 1. – 8. Ipari továbbképző tanfolyamok. 388. 1. – 9. Budapest székesfőváros iparrajziskolája. 389. 1.

V.

Kereskedelmi szakoktatás.

1. Felső kereskedelmi iskolák. 392. 1. Történeti fejlődésük. 392. 1. Mai szervezetük és tanítástervük. 396. 1. Rendtartásuk. 407. 1. Érettségi vizsgálatok. 407.1. Statisztikai adatok. 409.1. – 2. A kereskedő-tanonciskolák. 409.1. Történeti fejlődésük. 410.1. Mai szervezetük és tanítástervük. 411. 1. Statisztikai adatok. 413. 1. – 3. Kereskedelmi szaktanfolyamok. 413. 1. Történeti fejlődésük. 413.1. Mai szervezetük és tanítástervük. 419. 1. Statisztikai adatok. 423. 1. – 4. Gyorsíró-, szépíró- és gépíróiskolák. 424. 1. – 5. A kereskedelmi oktatásügy szolgálatában álló egyesületek és testületek. 425. 1.

VI.

Művészeti szakoktatás.

1. Zeneiskolák; A Nemzeti zenede. 427. 1. Az Orsz. m. kir. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola. 428. I. Magán-zeneiskolák 429. 1. – 2. Az Orsz. m. kir. Színművészeti Akadémia 430, 1. – 3. Az Orsz. m. kir. Képzőművészeti Főiskola. 431. I. – 4. Az Orsz. m. kir. Iparművészeti Iskola. 436. 1.

VII.

Gyógy- és pedagógiai intézetek.

1. A megelőzés. 439. 1. – 2. A bajok enyhítése. 439. 1. – 3. Gyógy- és pedagógiai tanárképzés. 443. 1.

VIII

ÖTÖDIK RÉSZ.

Tanító- és tanárképzés.

I.

A kisdedovónő-képzés.

1. Történeti áttekintés. 446. 1. – 2. A kisdedovónő-képzők tanulmányi és vizsgálati rendje. 447. 1.

II.

A népiskolai tanítók és tanítónők képzése.

1. A tanítóképző-intézetek fejlődése. 454.1. – 2. Feladatuk. 455. 1.-3. Tanulmányi rendjük. 456. 1. – 4. A tanítók képesítése. 458. 1. – 5. A tanítóképző-intézetek belső élete. 458.1. – 6. Az állami tanítóképző-intézetek tanárai, igazgatása és felügyelete. 459. 1. – 7. Statisztikai adatok. 459. 1.

III.

A polgári iskolai tanárok képzése.

1. Az Állami Polgári iskolai Tanárképző Főiskola szervezete. 461. 1. - 2. Tanulmányi rendje. 461.1. – 3. Tanulói és tanárai. 465.1. – 4. Gyakorló polgáriiskola. 466. 1. – 5. Tanári képesítés. 466. 1. – 6. Tanítóképző-intézeti tanárképzés. 466.1. – 7. A polgári leányiskolái tanárnők képzése. 467 1.

IV.

A középiskolai tanárok képzése.

1. Középiskolai tanárképző-intézetek. 468. 1. – 2. Középiskolai tanárvizsgálat. 471.1.

V.

A felső kereskedelmi iskolai tanárok képzése.

1. A Felső Kereskedelmi Tanárképző Intézet, 474. 1. – 2. A felső kereskedelmi iskolai tanárvizsgálat. 476. 1.

HATODIK RÉSZ.

A magyar testnevelés.

1. A magyar testnevelés fejlődése. 478.1. – 2. A testnevelésre vonatkozó törvények. 481. 1. – 3. Az iskolai testnevelés. 483. 1. – 4. Levente-egyesületek. 486. 1. – 5. A magyar cserkészlet. 488. 1. – 6. A Magyar Ifjúsági Vöröskereszt. 489.1. – 7. A m. kir. Testnevelési Főiskola. 493.1. - 8. A magyar sportélet. 496. 1. – 9. Az Orsz. Testnevelési Tanács. 498. 1.

HETEDIK RÉSZ.

Múzeumok és Levéltárak.

I.

A Magyar Nemzeti Múzeum.

- 1, A M. Nemzeti Múzeum története. 500. 1. – 2. A M. Nemzeti Múzeum osztályai. 503. 1.

IX

II

Az Országos Levéltár.

III.

Az Orsz Magyar Szépművészeti Múzeum.

1. A Szépművészeti Múzeum története. 508. 1. – 2. A Szépművészeti Múzeum gyűjteményei: a) Képtári osztály 510. 1. b) Szoborosztály. 512. 1. c) Grafikai gyűjtemény. 513. 1. – 3. Történelmi Képcsarnok. 515. 1. – 4. Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum. 515. 1. – 5. A Szépművészeti Múzeum költségei. 515. 1. – 6. Kiadványok. 515. 1.

IV.

Az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeum.

1. Az Iparművészeti Múzeum története. 516.1. – 2. Az Iparművészeti Múzeum célja és gyűjteményei. 516.1. – 3. Az Orsz. Ráth György Múzeum. 519. 1. – 4. Az Iparművészeti Múzeum költségei. 519. 1.

V.

Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem.

1. A Gyűjteményegyetem keletkezése. 520. 1. – 2. A Gyűjteményegyetem Tanácsa és szervezete. 523. 1. – 3. A Gyűjteményegyetem Tanácsának hatásköre. 527. 1. – 4. A Gyűjteményegyetem személyzete. 531. 1. – 5. Az 1922. évi XIX. törvénycikk nemzeti nagy közgyűjteményeink önkormányzatáról és személyzetükről. 538. 1.

NYOLCADIK RÉSZ.

Színházak.

1. A magyar színházügy fejlődése. 542. 1. – 2. A Magyar Királyi Operaház. 543. 1. – 3. A Nemzeti Színház. 545. 1. – 4. A többi budapesti színházak. 546. 1. – 5. Vidéki színészet. 546. 1. – 6. A színészet állami támogatása. 547. 1.

KILENCEDIK RÉSZ.

A magyar közoktatás központi kormányzata.

1. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium. 548. 1. – 2. Az Országos Közoktatási Tanács. 549. 1. – 3. Az Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács. 550. 1. – 4. Tankönyvügyi Bizottság, 552. 1. – 5. Orsz. Ifjúsági Irodalmi Tanács. 555. 1.

FÜGGELÉK.

1. A magyar iskolák rendszere (táblázat). 556. 1.

KÉPEK JEGYZÉKE.

1. Az 1777. Ratio Educationis címlapja.
2. Óvoda. (Sváb Gyula terve.)
3. Egytantermes óvoda, játszószínnel. (Sváb Gyula terve.)
4. Óvoda, óvónőlakással. (Sváb Gyula terve.)
5. Egytantermes óvoda, óvónőlakással. (Sváb Gyula terve.)
6. Dunaharaszti négytantermes elemi iskola. (Tervezte Sváb Gyula.)
7. Dunaharaszti tanítólakás. (Tervezte Sváb Gyula.)
8. Remetékertvárosi elemi iskola. (Tervezte Ybl Miklós.)
9. Széphalmi elemi iskola. (Tervezte Ybl Miklós.)
10. Rendessyítelepi áll. elemi iskola és óvoda (Pestszentlőrinc).
11. Máriaremetei elemi iskola. (Tervezte Ybl Miklós.)
12. A tatabányai Népház (épült 1924*ben).
13. A Dörög-bányatelepi Munkásotthon. (A népműv. előadások otthona.)
14. Debreceni Népház.
15. A tokodaltáró-bányatelepi Munkásotthon. (A népm. előadások otthona.)
16. A kápolnásnyéki iskolánkívüli népművelési bizottság háziipari tanfolyama (1926/7. évben).
17. A tóvárosi katonai analfabéta-tanfolyam (1927/8. évben).
18. A veszprémmegyei iskolánkívüli népművelési bizottság vándormúzeuma (becsomagolva).
19. A veszprémmegyei iskolánkívüli népművelési bizottság vándormúzeuma (kiállítva).
20. A kispesti áll. polgári fiúiskola.
21. Ugyanott: Testgyakorlás a tornateremben.
22. Ugyanott: Rajzóra.
23. Ugyanott: Szlőjd-munka.
24. Az egri polgári iskola. (Tervezte Wälder Gyula.)
25. Az egri polgári iskola bejárója.
26. Az egri polgári iskola homlokzata
27. A komáromi polgári iskola. (Tervezte Wälder Gyula.)
28. A püspökladányi polgári iskola.
29. A budapesti m. kir. áll. Madách Imre-reálgimnázium.
30. A budapesti m. kir. áll. Berzsenyi-reálgimnázium.
31. A premontreiek gödöllői reálgimnáziuma.
32. A premontreiek gödöllői reálgimnáziumának előcsarnoka.
33. A premontreiek gödöllői reálgimnáziumának egyik tanterme.
34. A premontreiek gödöllői reálgimnáziumának kápolnája.
35. A győri m. kir. leánylíceum (az internátus homlokzata).
36. A győri m. kir. leánylíceum rajzterme.
37. A győri m. kir. leánylíceum tornaterme.
38. Ugyanennek fizikai szertára.
39. Ugyanennek varróterme.
40. A bpesti Pázmány Péter Tudományegyetem és az egyetemi templom.
41. I. számú Egyetemi sebészeti klinika (Budapest).
42. A budapesti egyetem elhelyezése.
43. A Ferenc József tudományegyetem főépülete, Szeged.
44. A Ferenc József Tudományegyetem bölcsészeti és természettudományi kara, Szeged.
45. Az Erzsébet Tudományegyetem nőgyógyászati klinikája és Pécs városa.
46. A gr. Tisza István Tudományegyetem belklinikája, Debrecen.
47. A József-Műegyetem, Budapest.
48. A Közgazdaságtudományi Kar, Budapest.
49. A Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
50. Az állami Csillagvizsgáló Intézet, Budapest (Svábhegy).
51. A Meteorológiai Intézet, Budapest.
52. A Földtani Intézet, Budapest.
53. A Biológiai Intézet, Tihany. (Tervezte Kotsis Iván.)

54. A Közegészségügyi Intézet, Budapest.
55. Az Alföldi Mezőgazdasági Intézet, Szeged.
56. A Növénynevelési Intézet, Magyaróvár.
57. A Statisztikai Intézet, Budapest
58. A Collegium Hungaricum, Bécsben. Homlokzat. (Tervezte Tischer v. Erlach, 1720.)
59. A Collegium Hungaricum, Bécsben. Lépcsőház.
- 60*. A Collegium Hungaricum, Berlinben.
61. Római Magyar Történelmi Intézet (Fraknoi*villa).
62. A derecskői önálló gazdasági népiskola.
63. A székesfehérvári önálló gazdasági népiskola. (A major és iskola látképe.)
64. Aszékenyfehérvári önálló gazd. népiskola főépülete.
65. A székesfehérvári önálló gazd. népiskola állatállománya.
66. A székesfehérvári önálló gazd. népiskola házi színpada.
67. Mezőgazdasági Akadémia, Magyaróvár.
68. Az Állatorvosi Főiskola főépülete, Budapest.
69. A Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola, Sopron.
70. Debrecen sz. kir. város fiú- és nőipariskolái.
71. Ugyanott: fémipari szakrajzterem.
72. Ugyanott: tornaterem.
73. Ugyanott: előadóteremrészlet.
74. A budapesti m. kir. áll. Baross Gábor fiú felső kereskedelmi iskola.
75. Ugyanott: gyakorlóiroda.
76. Ugyanott: vegytani gyakorlatok terme.
77. Ugyanott: tanári szoba és könyvtár.
78. A Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete (Budapest).
79. Ugyanaz (belső front).
80. A siketnémák budapesti állami intézete.
81. Ugyanott: egyik tanítási óra.
82. Ugyanott: tornaterem.
83. A beszédhibások állami tanfolyama.
84. Budapest I. ker. áll. tanítóképző*intézet.
85. Ugyanott: biológiai gyakorlatok.
86. Ugyanott: torna- és rajzóra az intézet udvarán.
87. Ugyanott: a gyakorlóiskola terme.
88. Erzsébet-nőiskola, Budapest.
89. Magyar irodalomtörténelmi szeminárium az Erzsébet-nőiskola Polgári Iskolai Tanárképzőintézetében.
90. Történelmi előadás ugyanott.
91. Kémiai gyakorlatok ugyanott.
92. Növénymeghatározó gyakorlatok ugyanott.
93. Mikroszkópiai gyakorlatok ugyanott.
94. Állattani gyakorlatok ugyanott.
95. Tornagyakorlat ugyanott.
96. A polgári iskolai tanárjelöltnek tanítása az Erzsébet-nőiskola gyakorlóiskolájában.
97. Ugyanaz.
98. Háztartási gyakorlat az Erzsébet*nőiskolában.
99. A dániai vízi Jamboreen nyert díjak (1927).
100. Cserkész tábor.
101. Cserkész tábor.
102. Cserkész díszfelvonulás a Nemzeti Nagytábor megnyitóünnepén (1926).
103. A Nemzeti Cserkész Nagytábor főárboca és a jelzőharangok (1926).
104. Rádió a Nemzeti Cserkész Nagy táborban (1926).
105. Reggeli felkelés a cserkész táborban.
106. Kirándulásról visszatérő cserkészőrs.
107. Cserkész tábor a Balaton mellett.

110. Cserkész tábor a Bükkhegységben.
111. Cserkész tábor a Duna mellett.
112. összerakható gumicsónakos cserkészörs indulás előtt.
113. Vízi mozgótáborozás Passautól Budapestig.
114. A Cserkészszövetség vízi kiképzésének színhelye (Népsziget).
115. Téli cserkész tiszttábor Dobogókőn.
116. Kerületi cserkészünnepély.
117. A cserkészfiúk kerti munkát tanulnak.
118. Vidám csatakiállítás a cserkész táborban.
119. A cserkész tábor konyhája.
120. Ugyanaz.
121. A cserkész tábor mozija.
122. Első segély nyújtása a cserkész táborban.
123. Cserkész tábor építése.
124. Kiadóhivatal a cserkész táborban.
125. Leánycserkész csapat.
126. Leánycserkészek táborozása.
127. Hárshegyi Cserkészpark, Budapest.
128. A budapesti Cserkész ház.
129. Vasmegyei leventeverseny Szombathelyen.
130. Az egykei leventeverseny résztvevőinek felvonulása.
131. A kispesti leventék tűzoltócsapata.
132. Mátravidéki fiúk sajátgyártmányú sjeiken.
133. Az újdíósgyőri levente 4 éanes csapat gúlája.
134. A szirmabesenyői leventék gúlája.
135. Egyetemi evezősverseny a Dunán (Budapest).
136. A Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.
137. A Magyar Néprajzi Múzeum, Budapest.
138. A szegedi múzeum.
139. Vas vármegye és Szombathely város kultúregyesületének múzeuma.
140. Az Országos Levéltár, Budapest.
141. Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum, Budapest.
142. Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum, Budapest.
143. Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.
144. Hopp Ferenc Keletázsiai Múzeum, Budapest.

TÉRKÉPEK.

1. Magyarország tő* és középfokú iskolái 1918 október 31-én (a trianoni határral).
2. Magyarország polgári iskolával bíró és polgári iskolával nem bíró, de 5000*nél több lakost számláló községei.

HIBÁK ÉS PÓTLÁSOK.

135. lapon az 5. sorban található szám helyett *4000 P* teendő.
135. lapon a 15. sorban „500.000 (magántanulóké egymillió)” helyett *40 P (magántanulóké 80 P)* teendő.
135. lapon a 19. sorban „250 000 K-t” helyett *20 P-t* teendő.
220. lapon a .12. sorban „220. és 221. oldalon” helyett *221. és 222 lapon* teendő.
244. lapon kiegészítésül a Statisztika c. ponthoz: A József Műegyetem hallgatóinak száma az 1924/25. iskolai év I. felében 4063. Ebből^ a vegyész mérnöki osztályon 373, az építészetin 401, a mérnökin 636, a gépész mérnök in 2178, a közgazdaságin 475 hallgató tanult.
347. lapon alulról a 14. sorban „oklevelek” szó törlendő.

BEVEZETÉS.

A MAGYAR KÖZOKTATÁSÜGY TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE.

1. A középkor és a renaissance.

Magyarországon akkor kezdenek iskolák alakulni, amikor a magyar nemzet 1000 táján a keresztény hitre tér s Szent István a királyságot megalapítja. A XI. századtól kezdve, úgy mint Nyugaton, Magyarországon is vannak kolostori, székesegyházi és káptalani iskolák. Először a benecések, majd később a ciszterciták, premontreiek, ágostonrendiek, franciskánusok és dominikánusok magyarországi kolostoraikba is átplántálják az európai iskolarendszert; a székes és társas káptalanok is fenntartanak nyugati mintára iskolákat, melyekben a hét szabad mesterséget (artes liberales): a grammatikát, dialektikát, retorikát, muzikát, aritmetikát, geometriát és asztronómiát többé-kevésbé tanítják. A XIII. század folyamán városi iskolák is keletkeznek. A történetkutatás 1514-ig 275 falusi és városi iskolát tud kimutatni. A magyar társadalmi élet fejlődésével főmivéül a főiskolák szüksége is: 1367-ben alakul a bolognai egyetem mintájára a pécsi egyetem, amely tehát Közép-Európának az 1348-iban alapított prágai után időrendben a második egyeteme; történeti nyoma van Óbudán is egy egyetemnek (1389).

A magyar kultúra fejlődésére nagy befolyással van a XIV. században, az Anjou-királyok korában, a sűrű olasz érintkezés. Az olasz humanizmus hatása Európa országai közül először Magyarországon jelentkezik. Számos magyar ifjú tanul a páduai és a bolognai egyetemen. Az olasz renaissance vezető emberei állandó és közvetlen kapcsolat.

ban állanak a magyar főpapokkal és főurakkal. POGGIO a riagy törökverő Hunyadi JÁNOSnak, az ország kormányzójának, két munkáját ajánlja. Mátyás király az olasz renaissancenak nagystíliú képviselője: humanista tudósokkal veszi magát körül, fényes palotákat emel, nagyszerű könyvtárt gyűjt össze. Példáját követik a főképp Olaszországban tanult magyar főpapok: udvaruk egy-egy gócpontja a humanista műveltségnek. Állandó összeköttetésben vannak az olasz humanistákkal, akik nagy számmal sereglenek Magyarországra. A híres TRAPEZUNTI GERGELY (Georgios Trapezuntios) és JOANNES ARGYROPULOS VITÉZ JÁNOS érseknek ajánlják egyes munkáikat. A renaissance egyik legnagyobb latin költője a magyar JANUS PANNONIUS pécsi püspök. Az olasz platonizmus MÁTYÁS királyban és környezetében buzgó hívvekre talál.

Az olasz egyetemeken kívül főképp Krakóban és Bécsben tanultak a magyar ifjak. Számuk a bécsi egyetemen a XIV. században akkora, hogy külön *Natio Hungaricasban* tömörülnek.¹ MÁTYÁS király 1467-ben Pozsonyban négykarú egyetemet (stúdium generale) szervez, melyen a legkiválóbb tudósok tanítanak, köztük az Európaszerte ismert német csillagász, JOHANNES REGIOMONTANUS, számos csillagászati műszer feltalálója, a tangensnek a trigonometriába való bevezetője, akit KORVIN MÁTYÁS már előbb Budára hívott, hogy a Konstantinápoly elfoglalása alkalmából idejutott görög kéziratokat rendezze. A pozsonyi *Academia Istropo-Utána* azonban, melynek útján Magyarország is bekapcsolódott az európai tudományosság közösségébe, még MÁTYÁS uralkodásának vége felé megszűnt. De az olasz humanizmus Magyarországon, már mélyebb gyökeret vert, semhogy a nagy király halála után azonnal szertefoszlott volna. 1497-ben alakul meg a *Dunai Tudós Társaság (Sodalitas Litteraria Danubiana)*, mely a bécsi és budai humanistákat IFJ. VITÉZ JÁNOS vezetése alatt testületbe kapcsolta egybe. A gyenge királyok uralma, a törökök előnyomulása, a mohácsi tragédia (1526) csakhamar végét veti a magyar

¹ A páduai egyetemen 1490-1526-ig 160 magyar ifjú tanult; ugyanabban az időszakban a krakói egyetemen 650, a bécsin 700 fordul meg.

kultúra renaissanceának. A következő másfél században a nemzet ifjúságának színe-java a törökkel való küzdelemben hull el a csatamezőn.

2. A reformáció kora.

Amint Európa-szerte, Magyarországon is az iskolaügy fejlődésének nagy lökést ad a *reformáció*. A protestantizmus itt is gyorsan terjed. Először a magyarországi németajkú városok fogadják el a hitújítást, még pedig ennek lutheránus alakját; de csakhamar, főképp a tiszántúli tős-„gyökeres magyarság jobbjára KÁLVIN JÁNOS hitére tér. Protestáns városok és protestáns főurak szinte vetélkednek iskolák alapításában. Ezek tanulmányi rendjükben és szellemükben elsősorban a németországi protestáns iskolaszervezetéket veszik mintául. Ez jól érthető abból, hogy a magyar ifjak ezidőtájt igen nagy számban a német (wittenbergai, baseli, heidelbergi, strassburgi, boroszlói, hallei stb.) egyetemeken és főiskolákon tanulnak. A XVI. században ezernél több magyar látogatja a wittenbergai egyetemet. Természetes tehát, hogy a német protestantizmus tudományos gócpontjaiból magukkal hozzák a német iskolák tanulmányi és fegyelmi rendjét, főképp a STURM-féle iskolaszervezet szellemét. Az egykorú protestáns magyar iskolák szervezetén és szabályzatain azonnal felismerhetjük a német hatást. Növelte ennek erejét az is, hogy számos németországi tanító nyert magyarországi iskolákban alkalmazást.

A német protestáns humanizmus művelődési eszménye csakhamar otthonossá válik a magyarországi latin iskolákban. A tanítás anyaga elsősorban a vallástan és a klasszikus író, MELANCHTON a maga humanisztikus irányát nemcsak a magyar ifjakkal való személyes érintkezése, hanem tan-könyvei útján is erősen terjeszti. Latin és görög grammatikája és retorikája Magyarországon igen elterjedt iskolai könyvek. A logikából STURM dialektikája használatos. A klasszikusok közül a magyar iskolák CICERO leveleit (STURM) kiadásában) és beszédeit olvassák, még pedig a Pro lege Manilia-t, a Pro Archia poeta-t és a Pro Sex. Roscio Amerino-t. Filozófiai művei közül a Re officiis-t. A latin olvasmányok között sűrűn szerepel VERGIULIUS, TERENTIUS és

CATO, továbbá ERASMUS. Minthogy a protestantizmus visszatér a Szentírás görög szövegére, német mintára a görög nyelv oktatása is helyet foglal a magyarországi protestáns iskolák tanítási anyagában (AISOPOS, LUKIANOS, ISOKRATES, HESIODOS, HOMEROS; az Újszövetség görög szövege).

3. Az ellenreformáció. A jezsuiták és a piaristák.

A hitújítás terjedését és megszilárdulását kétségkívül nagy mértékben előmozdították a protestáns iskolák. Viszont a katolikus iskolaügy egy időre egészen aláhanyatlak. A nagy egyházi javadalmak török járom alá kerülnek, az iskolafenntartó kolostorok és káptalanok elpusztulnak, a papság száma erősen megcsappan, az alsó papság műveletlen. Így a katolikus iskolák nagy része tönkremegy. A katolikusok a mohácsi vész után csak néhány évtized múlva ocsúdnak fel s jutnak a protestáns iskolák sikere láttára az iskolaügy döntő jelentőségének tudatára. Az 1548. évi XI., 1550. évi XII., 1560. évi XIX. t.-cikk már újra és újra elrendeli, hogy az elhagyott monostorok és káptalanok jövedelmei iskolák felállítására, tanítók ellátására s papok képzésére fordíttassanak. A katolikus főpapság világosan látja, hogy az új hit főereje a jól szervezett iskolákban rejlik. Ezért ugyanehhez a fegyverhez nyúl ő is: új iskolákat szervez, a régieket megújítja. Így védekezik a katolikus királyi hatalomtól is támogatva az új vallás ellen s kezdi meg az ellenreformációt.

Ennek megindítója OLÁH MIKLÓS esztergomi érsek (1493-1568). A XVI. század elején a humanisták klasszikus légkörében nevelkedett, a humanistákkal később is szoros kapcsolatban állott, Erasmussal levelezett. Érthető tehát, hogy a tőle 1554-ben alapított nagyszombati gimnáziumban a klasszikus írók (VERGILIUS, HORATIUS, OVIDIUS, TERENTIUS, CICERO, QUINTILIANUS, LIVIUS, SALLUSTIUS és CAESAR) olvasására nagy súlyt vetnek. Minthogy a magyar nemes ifjúság túlnyomóan otthon az udvarházakban nevelkedik, OLÁH a kevésbé értékes magánoktatás helyett a nyilvános közoktatás megszervezésén fáradozik. A tudós-papságnak és hithű katolikus intelligenciának nevelése csakis jól szervezett nyilvános iskolák, gimnáziumok útján érhető el. Mivel

pedig abban az időben a legjobb katolikus nevelők Európa, szerte a *jezsuiták* voltak, 1561-ben ezekre bízta a nagyszombati gimnáziumot. A jezsuiták csakhamar országszerte kollégiumokat s konviktusokat alapítanak, főképp olyan váró-sokban, ahol már protestáns iskolák is vannak (Pozsonyban, Sopronban, Lőcsén, Sárospatakon, Kolozsvárt stb.), hogy ezek versenytársai legyenek. Amikor a rendet több mint két század múltán (1773) felosztatják, Magyarországon 1 egyetemük, 3 akadémiajuk, 31 gimnáziumuk és 9 nemesi konviktusuk van.

A jezsuiták tanulmányi rendszerét Magyarországon is ugyanaz a Ratio Studiorum (1599) szabályozza, mely Európa többi országaiban. Gimnáziumuk három grammatikai, egy humanitási (poesis) és egy retorikai osztályból áll., Erre következik nagyobb intézeteikben a filozófiai tanfolyam három esztendeje. Az elemi oktatást nem vonják működésük körébe, ha van is elemi tanfolyamuk, mint a gimnáziumra előkészítő iskolájuk, ebben tanítóul világi egyént alkalmaznak. Mit tanítottak a jezsuiták? A gimnáziumokban a vallás-tanon kívül majdnem kizáróan latin nyelvet, főképp formai-retorikai célzattal. A szép latin írás és beszéd volt a tanítás főfeladata. Ezért a klasszikusok közül előtérben állott CÍCERO. Egyes részeket olvastak CAESAR-ból, SALLUSTIUS-ból, LIVIUS-ból, CURTIUS-ból, a költők közül VERGILIUS-ból, CATULLUS-ból, TIBULLUS-ból és PROPERTIUS-ból. A latinon kívül a számtan elemeit is tanították, a XVIII. sz. elejétől kezdve még bibliai és ókori történetet is. A magyar történelemnek nem volt helye tanulmányi rendjükben. A görög nyelvet általában csekély figyelemben részesítették. Fontos pedagógiai eszközük volt a vetélkedtetés (aemulatio). Nagy szerepük volt nevelési rendszerükben a tanulókkal rendezett fényes színelőadásoknak.

A XVII. század második felétől kezdve gyorsan terjed el Magyarországon egy másik, külön a tanításra alapított szerzet: a *Kegyestánítórend* (Scholae Piae). Volt idő, amikor majdnem harminc gimnáziumban tanítottak, emellett elemi oktatással is foglalkoztak. Nagyobb súlyt vetnek a reális tárgyak tanítására, mint a jezsuiták. Nem idegenkednek a szakoktatástól sem. A XVIII. század közepén az első hazai gazdasági szakiskolában, a szempci *Collegium oecono-*

micum-ban már kettős könyvvitelt, gazdaságtant, kamarai tudományokat is tanítanak.

A magyar iskolaügy fejlődésének egyik döntő mozzanata, hogy PÁZMÁNY PÉTER esztergomi érsek, az ellenreformáció vezére, 1635-ben nagy alapítványt tesz egy Nagyszombatban, a jezsuiták vezetése alatt felállítandó egyetemre. Az egyetemet II. FERDINÁND ugyanazokkal a kiváltságokkal ruházza fel, mint amilyeneket a német birodalmi egyetemek élveztek. A PÁZMÁNY-tól alapított hittudományi és bölcsészettudományi karhoz LÓSY és LIPPAY primások gondoskodása folytán 1667-ben a jogtudományi kar járult. MÁRIA TERÉZIA 1769-ben az egyetemet orvosi karral egészítette ki s 1777-ben Nagyszombatból Budára, az ország központjába helyezte, ahonnan IL JÓZSEF 1784-ben Pestre költöztette át. A nagyszombati egyetem mintájára 1657-ben ugyancsak a jezsuiták vezetése alatt Kassán is szerveztetett egyetem, mely azonban 1773-ban megszűnt.

4. Comenius és Apáczai.

A protestánsoknak is voltak főiskolai rangú intézeteik, amelyekben főképp teológiát tanítottak. 1531-ben Sárospatakon létesül protestáns főiskola, 1581-ben Kolozsvárott akadémiai rangú intézet, 1588-ban.. pedig Debrecenben református főiskolát alapítanak. BETHLEN GÁBOR erdélyi fejedelem 1629-ben Gyulafehérvárott alapít főiskolát, amelyre tanároknak Németországból OPITZ MÁRTON-t, ALSTED JÁNOS HENRIK-et, BISTERFELD HENRIK-et és EISCATER LAJOSA hívja meg. Az evangélikusok 1667-ben létesítenek Eperjesen főiskolát.

Bár a protestáns iskolákat működésükben sokszor megbénította a katolikus uralkodóház számos protestánsellenes rendelete és zaklatása, az üldözések és vallásharcok közepett is megőrizték életerejüket a magyar közműveltség számára. A protestánsok egy-egy nagyobb iskolájának tanulmányi rendje irányadó volt többi kisebb latin iskoláik (partikulák) számára. Az evangélikusoknak ilyen mintául szolgáló anyaintézetük volt Eperjesen, Pozsonyban és Sopronban, a reformátusoknak pedig Sárospatakon, Debrecenben és Nagyenyeden. Mindegyiknek megvolt a maga saját

tos egyénisége. Műveltségi anyaguk középpontjában a latin grammatika és retorika állott; tanították a görög, sőt a héber nyelvet is. A reális tárgyak közül eleinte csak a számtan elemeit adták elő; később egyes iskoláik már nagyobb súlyt vetnek a földrajzra s a természetismeretre is. A XVIII. század elejétől kezdve tanulmányi rendjükben helyet kezd foglalni a világtörténelem, sőt a magyar történelem is.

Jelentékeny hatással volt a magyar protestáns iskolaügyre a morva COMENIUS, aki négy esztendeig (1650-1654) Sárospatakon tanított. A sárospataki iskola reformtervét *Illustris Patakianae scholae idea* című iratában dolgozta ki. Az új szervezetű iskola három alsó osztálya 1651-ben meg is nyílt, a magasabb osztályok azonban, amelyekben COMENIUS pansophikus nevelési elmélete valóra válhatott volna, „nem jöttek létre. Itt írta többek között COMENIUS *Orbis sensualium pictus* című tankönyvét, mely képekben iparkodott szemléltetni mindent, amit a tanuló a valóságban nem szemlélhet. Alapgondolata, melyet a magyarok lelkére köt, a nemzeti iskola, vagyis az anyanyelven tanító népiskola, mely a latin nyelvet nem vonja az oktatás körébe. Sürgeti a reális-gyakorlati tárgyak tanítását is. Latin tankönyvei protestáns iskoláinkban száz éven keresztül használatosak.

COMENIUS-szal egyidőben, a XVII. század derekán, egy lánglelkű magyar tudós is terveket dolgoz ki az iskolarendszer reformálására: APÁCZAI CSERE JÁNOS. Az ifjú nemzedék jobb nevelése útján akarja a magyar kultúrát emelni, mert hite szerint a műveltség a szabadság és politikai erő legfőbb forrása is. A jobbágyság falusi iskoláinak számát kevésnek tartja. A középiskolák (gimnáziumok) tanítása szerinte szárazon és lelketlenül, pusztá szavak s nem dolgok körül forog. A tanulók minden erejét fölemésztí az örökös grammatizálás. Nemcsak a matematika és fizika, hanem az irodalmi és történelmi oktatás is hiányzik a magyar iskolákból. A latinnyelvű tankönyvek helyett magyaryelvűeket sürget. A holliai egyetemeken tanult APÁCZAI-nak különösen fáj a technikai tudományoknak a magyar földön való teljes hiánya. Az ország kultúrájának szerinte egyik legnagyobb fogyatkozása, hogy nincsen teljes egyeteme: a magyar tudós külföldön kénytelen tanulni. Egy egyetem felállítása

érdekében BARCSAY fejedelemhez APÁCZAI 1658-ban külön emlékiratot intéz, melyben egy teljes egyetem részletes tervét mutatja be. APÁCZAI rajzolja meg először a népiskolától az egyetemig egységesen összefüggő magyar közoktatási rendszer körvonalait.

5. A magyar közoktatás ügy első állami kódexe: az 1777. évi *Ratio Eclucationis*.

A magyar közoktatásügy elvszerű rendezésére azonban, a folytonos török háborúk s nemzeti fölkelések miatt, csak a XVIII. század második felében kerülhet a sor.

Már a XVIII. század elején jelentkezik a törekvés, hogy a közoktatás irányítására az államnak is befolyást kell gyakorolnia. Ezt egyelőre az 1715. évi LXXIV. és az 1723. évi LXX. t.-cikk a király felügyeleti jogának törvénybe iktatásával kívánják biztosítani az iskolákban. E felügyeleti jog gyakorlása azonban nem nyúlt bele mélyebben az iskolák fejlődésébe mindaddig, míg a korszellem és a szükség az állami iskolázás elvét a gyakorlati életben meg nem valósíthattá. A közoktatásügy állami újjászervezése elsősorban a XVIII. század nagy pedagógiai lelkesedésének köszönhető, mely rendületlenül hisz a nevelés hatalmában. NAGY FRIGYES-nek és KATALIN cárnőnek felvilágosodott abszolutizmusa éppúgy az államilag jól szervezett nevelés útján akar szert tenni engedelmes és hasznos alattvalókra, mint MÁRIA TERÉZIA-é vagy II. JÓZSEFÉ. A jezsuita rendnek 1773-ban történt feloszlatása különösen szükségessé tette a tanügy országos, az államra háruló rendezését. Így jelenik meg 1777-ben a magyar közoktatásügynek első átfogó, királyi rendelettel kibocsátott kódexe: *A nevelésnek és az egész közoktatásügynek rendje, Magyarországon és kapcsolt tartományaiban (Ratio Educationis totiusque Rei Literariae per regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas*. Tomus. I. Vindobonae. MDCCLXXVII. 496 lap). Felötlő, hogy ez a korszakalkotó munka, az akkori európai pedagógiai mozgalmak szerves és eredeti, a maga korában példa nélkül álló elvszerű szintézise, bár a nemzetközi latin nyelven jelent meg, a külföldön mindmáig teljesen ismeretlen maradt. Pedig nem volt Európában akkor még egy ország, melynek ilyen egyetemes és egységes tanügyi szabálykönyve lett volna. Fel-

RATIO
EDUCATIONIS
TOTIUSQUE
REI LITERARIÆ
PER
REGNUM HUNGARIÆ
ET
PROVINCIAS
EIDEM ADNEXAS.

TOMUS I.

VINDOBONÆ,
TYPIS JOAN. THOM. NOB. DE TRATTNERN.
SAC. C.ES. REG. MAJ. TYPOGR. ET BIBL.
MDCCLXXVII.

Az 1777. *Ratio Educationis* címlapja.

ismerszik ugyan rajta a régi jezsuita rendszernek, LOCKE-nak, ROUSSEAU-nak, a francia felvilágosodásnak, főképp pedig a filantropistáknak hatása, azonban a Ratio szerzői a különféle nyugati eszmeáramlatokat és reformtörekvéseket az ország közoktatásának újjászervezésében oly egységesen és egybehangzóan alkalmazták, hogy nagy művük eredeti és szerves alkotásnak tekinthető.

A Rationak három főrésze van. Az első az iskolák közigazgatására és anyagi feltételeire vonatkozóan intézkedik. A második, egyben legterjedelmesebb rész, az egyes iskola-fajok tanítási anyagát szabja meg s a tanítás rendszerére nézve utasításokat közöl. A harmadik rész tárgya az iskolai rendtartás és felügyelet.

Az iskolák rendszerét úgy állapítja meg, hogy minden következő iskolai fokozat szervesen az előzőre épül fel. A legelső fok az elemi (nemzeti) iskola, mely falusi, kisvárosi vagy nagyobb városi lehet (eszerint egy-, két- vagy háromtanítós). Erre emelkedik fel a háromosztályos grammatikai iskola, majd a kétosztályú gimnázium (humanitászintű osztályok). Az ötosztályú középiskolát végzetek a királyi akadémiák filozófiai, majd jogi tanfolyamára jutnak. Az egész rendszer betetőzője a királyi tudományegyetem.

A Ratio jelentősége akkor domborodik elénk, ha azokat az alapelveket vesszük szemügyre, amelyek alapján a magyar közoktatásügyet országosan először iparkodik szabályozni. Első alapelve az ország valamennyi iskolájának, akár királyi (katholikus), akár nemkatholikus, intézményszerű *állami felügyelete*: a tanítás anyagának és módjának, a tanügyi közigazgatásnak és fegyelemnek egyformasága minden iskolában. Ennek ellenőrzésére vannak hivatva a kir. főigazgatók (számuk kilenc). A tanügynek ilyen, minden alattvalóra vonatkozó szabályozását felekezeti s nemzetiségi különbség nélkül a felvilágosodott abszolutizmus feltétlen fejedelmi jognak minősíti. De ugyancsak a XVIII. századi felvilágosodás szelleme nyilvánul meg abban a rendelkezésben is, mely kimondja, hogy bármilyen vallású tanuló ezentúl szabadon látogathatja a kir. gimnáziumokat, akadémiákat s egyetemet, ahol velük egyformán kell bánni felekezeti különbség nélkül, mert hisz valamennyien egy király alattvalói, egym ország polgárai.

A felvilágosodás másik alapvető gondolata, a *hasznosság*-elve is végigvonul a Ratio rendelkezéseiben. Az egyes iskolafajoknak olyan tanítási anyagot szab meg, mely a tanulók jövő életviszonyainak megfelelő, olyan ismérést, melyeknek hasznát látják. Ezért a Ratio a művelődési anyag körét erősen kiterjeszti, a tanítás anyagát enciklopedikus jellegűvé szélesíti. A tantervbe minden ismeretet beleszorít, ami valaha a tanulóra hasznos lehet. A középiskola pl. a vallástanon, a latin nyelven, egyetemes és hazai történelmen és földrajzon, a természetrajzon, fizikán, számtanon és geometrián kívül kettős könyvvitelt, természetjogot és hazai jogot is tanít, újságot olvastat (*collegium novorum*), gyakorlati logikára oktat; a filozófiai tanfolyamon, mely a mai középiskola két felső osztályának felel meg, igen tözetez mezőgazdasági oktatás (*oeconomia ruralis*) tervezetik. Az egyes tárgyak tanítására vonatkozó utasítások mindenütt külön feltüntetik azt a gyakorlati hasznót, amiért az illető tárgyat tanítani kell.

Noha a Ratio az iskolák tanítási anyagába nagyszámú természettudományi és technikai ismeretet illeszt bele, azonban a valóságos iskolai életbe ezek közül komolyan aránylag kevés elem ültetődik át: nincs hozzá sem tanár, sem tanítási eszköz. Így a középiskolák és a filozófiai tanfolyamok műveltségi anyaga továbbra is túlnyomóan a latin oktatásban merül ki, amelynek célját viszont úgyszólván egyedül a gyakorlati életben való értéke szabja meg. A Ratio számtalan helyen elvileg hangsúlyozza, hogy a latin iskola egyik főcélja az állam számára jó hivatalnokok képzése, akik latinul kitűnően értenek s a hivatalukhoz szükséges gyakorlati ismeretekben jártasak. Magyarország ekkor még latin ország, a politikai élet és a közügyek nyelve benne a latin. Természetes tehát, hogy az iskola is a magyar közélet retorikai művelődési eszményéhez simul. Az iskolában szerzett latinos műveltség arra való, hogy a vele fölszerelt nemesember a megye- vagy országgyűléseken, az ügyvéd a bíróság előtt, a pap a szószéken, a tanár a katedrán tudjon jól latinul beszélni és vitatkozni, a megyei és állami hivatalnok ékes latinnyelvű fölterjesztéseket tudjon írni vagy aktákat elintézni. Ezért „deák” vagy „latin” iskoláink, mint a nevük is mutatja, az iskolai idő háromnegyedrésznél töb-

bet egészen a XIX. század közepéig a latin nyelvtanra, monlattanra, syntaxis ornata-ra, retorikára, poétikára fordítanak. A latin a közpályára előkészítő egyetemes instrumentális tanulmány. A latin retorikai művelődésnek eszménye egyik természetes következménye az egész akkori magyar nemzeti életnek és alkotmányoknak.

Meglepő, hogy a testi nevelést milyen erős hangsúllyal teszi meg a Ratio az iskolák feladatává, abban a korban, amikor még egy európai állam sem gondoskodik intézményesen a testnevelésről, bár a filantropisták már nem győzik ennek jelentőségét eléggé hangsúlyozni. A Ratio az első európai állami kódex, mely intézményszerűen szervezi meg a testi nevelést, főképp a játékokat. A városok kötelességévé teszi, hogy ifjúsági játékterekről gondoskodjanak, még pedig kettőről: az egyik az iskola közelében legyen, hogy a tanítás szünete közben is játszhassanak a tanulók, miközben őket a tanítók szemmel tarthassák; a másik a város határában, lombos fáktól körülvéve, frissvízű forrás közelében. A játéktéren minden osztálynak külön saját területe legyen. A játéknak tervszerűnek kell lennie: minden iskolában előre meg kell pontosan szabni a játékok fajait, menetét és idejét. A játék jutalomzámba menjen, a rendetlenkedők nem vehetnek részt a közös játékban.

A népiskolákra nézve a Ratio egészen átveszi az Ausztriában s Magyarországon már régebben elrendelt Felbiger-féle normális, ú. n. sagani-módszert, mely az osztály valamennyi tanulójának együttes hangos olvasásán alapszik. - E primitív és nehézkes módszer azonban a valóságban nem tudott magának állandó utat törni a magyar népiskolákban.

6. A magyar közoktatásügy germanizálása.

A magyar művelődés első nagy hivatalos állami kódexének nem volt alkalmá nyugodtan életbelépni és a valóságos életben megszilárdulni. Alig három évvel kibocsátása után II. JÓZSEF lép a trónra, aki bár formailag a Ratiót érvényben hagyja, megvalósulását számos intézkedésével gátolja. A felvilágosodott abszolutizmus kultúrpolitikájának ez az erőszakos képviselője mindenk fölé helyezi az államnak (értvén rajta soknyelvű egész birodalmát) racionális

egységét, mely valamennyi népének azonos elvek szerint való művelését követeli meg. Ellensége lévén a nemesség előjogainak, a nemesség nevelését szolgáló gimnáziumok és főiskolák számát csökkenti s a szellemi proletariátus fejlődésének úgy akarja útját vágni, hogy jelentékeny tandíjat ró ki a tanulókra. Fiziokrata társadalomgazdaságtani felfogásának megfelelően elsősorban a földművelő parasztság iskolázását viseli szívéen. Az állam valamennyi polgárának meg akarja adni a műveltségminimumot. Ezért az általános iskolakötelezettséget büntető szankcióval elrendeli s nagyszámban állít fel népiskolákat (még a háborús 1788/9. évben is Magyarországon majdnem 500-at). Eltörli a konviktusokat s helyükbe ösztöndíjat rendel. Felosztatja a szerzetesrendeket s így sok iskola tanítói kara kicserélődik s a legnagyobb tanárhiány áll be. Átszervezi a bécsi udvari tanulmányi bizottságot (Studien-Hofkommission), hogy a tanulmányi reformokat egységes elvek szerint az egész birodalomra nézve végrehajtsa (1782). Bár a protestánsokra nézve kiadja az *edictum tolerantiae*-t, iskolaügyük önkormányzatát nem veszi figyelembe, a protestáns iskolákat is az egyetemes állami szabályozás alá vonja. A protestánsok azonban most is, éppúgy, mint MÁRIA TERÉZIA alatt a Ratio eilen, a bécsi és a linci békekötés adta jogaikra hivatkozva, óvást emelnek a császári rendeletek (így az erdélyi iskolaügyet szabályozó, 1781-ben kiadott Norma Regia) ellen. De legjobban felforgatja a magyar közoktatásnak éppen megszilárdulni akaró rendjét JÓZSEF-nek az az intézkedése, mely egyetemes iskolai és hatósági nyelvvé az egész monarchiában a németet teszi meg (1784). Eszerint népiskolai tanító nem lehet az, aki nem tud németül; a gimnáziumba csak olyan tanuló vehető fel, aki németül írni és olvasni tud. Egy esztendő múltán minden tárgyat minden fokú iskolában csakis németül szabad tanítani.

JÓZSEF nyelvi rendelete ellen a nemzet heves ellenállást fejt ki: a magyar nyelv iskolai és közéleti jelentőségének tudatára ébred. S megindul nemcsak a német, de a latin nyelv ellen is a több, mint félszázados küzdelem, mígnem az 1844: II. t.-cikk a középfokú iskolák nyelvévé a latin helyett a magyart avatja. A nemzeti nyelv ezentúl a magyar művelődési eszmény sarkpontja.

7. Az 1790/1. évi országgyűlés közoktatási bizottságának törvénytervezete.

József császárnak az egész monarchiát teljes egységbe kovácsoló merész terve összeomlik. Vele bukik az iskolákat germanizáló rendelkezése is. A nemzeti visszahatás az 1790/1. évi országgyűlésen radikálisan jelentkezik. A köziktatás terén a jelszó: *educatio nationalis* (nemzeti nevelés). MÁRIA TERÉZIA és JÓZSEF, mint abszolút monarchák felülről rendelettel szabályozták a magyar közoktatásügyet. Most az országgyűlés kimondja, hogy a nemzet autonóm módon maga szervezi újjá magyar nemzeti szellemben a közművelődés ügyét. Ezért az országgyűlés bizottságot küld ki „a nemzeti nevelés” elveinek megállapítására. LIPÓT király azonban már előbb, amikor JÓZSEF tanügyi rendeletet hatályon kívül helyezi, rendeletében kijelenti, hogy az iskolák útján „a magyar nyelvet az egész magyar birodalomban el akarja terjeszteni”. A Ratio Educationis nem ismeri el a magyar nyelvnek a többi hazai nyelv fölött való elsőségét, külön még csak meg sem emlékszik róla; JÓZSEF császár pedig erőszakosan egyenest a német nyelv hegemoniájára tör. Most LIPÓT királynak ez a rendelete *az első állami intézkedés, amely hivatalosan elismeri a magyar nyelv elsőségét, ennek művelését és terjesztését az iskolák feladatának minősíti*. Ez a királyi program, ha valóban végrehajtják, nem egyéb, mint csírában a magyar nemzeti állam kiépítésének első hivatalos kultúrpolitikai terve.

Az 1790/1. évi országgyűlés közoktatási bizottsága ÜRMÉNYI elnöklete alatt két esztendeig tanácskozik. Dicsősége a magyar nemzetnek, hogy éppen a magyar országgyűlés az első törvényhozó testület Európában, mely a közoktatás ügyét rendszeresen tárgyalja. Bizottsága egy hosszabb törvényjavaslatot készít a nemzeti nevelés alapelveiről. Vezérgondolata a közművelődés *egységes* szervezése: az ország bármely nemzetiségű és felekezetű lakosai *ugyanazon* szellemi és testi nevelésben s *ugyanazon* oktatásban részesüljenek. Ez az *egységnek* elve, amely az 1777-i Ratióknak is a felvilágosult abszolutizmus korában szülőanyja. Csakhogy most egység gondolata nemzeti színezetet nyer, sőt egyenest a nemzeti nevelés alapelvevé lép elő.

A törvényjavaslatot egészen a XVIII. század felyüágosodási szelleme s pedagógiai entuziazmusa hatja át. Első szakasza az állami hatalomnak az összes iskolákat *uniformalizáló* jogát hangoztatja. A második szakasz a *demokratikus* kultúrpolitika szava: a polgárok *valamennyi* osztályainak, a társadalom *minden* rétegének rendelkezésére álljanak éppen az ő művelődési szükségleteiknek megfelelő iskolák. Így legyenek *népiskolák mindenütt*, ahol valamely valóság istentiszteletet tart, sőt a népesebb leányegyházak helyein, a tanyákon is. A törvényjavaslat a közoktatás *ingyenességének* elvét is törvényerőre óhajtja emelni. Az elemi iskolákat a községek tartsák fenn; ha pedig erre erejük nincsen, a földesurak kötelessége a segélyezés. A csak népiskolát végző földművesi és iparosrend lelkébe már korán bele kell oltani az alkotmányhoz való ragaszkodás érzését. Ezért „a népiskolai olvasókönyvekben felfogásukhoz mért módon tárgyalni kell mindazt, ami bőségesen megmutatja, mily sokféle haszon háramlik rájuk is vissza az ország alkotmányából”. Itt van az állampolgári nevelés gondolatának csíra jaj a népoktatás terén. Bár a törvényjavaslat hangoztatja a liberális elvet, hogy az iskolák bármely fájának kapuja bárki számára nyitva álljon, mégis félve a szellemi proletariátus-tói, óvatosságot ajánl a tekintetben, „hogy az ország lakosainak a felsőbb iskolák látogatására irányuló szerfölött erős hajlama ne térítsen el olyanokat a földműveléstől, ipartól és kereskedéstől, akik ezen a téren lehetnének az állam legnagyobb hasznára”.

A *vallási tolerancia* elve is diadalra jut a törvénytervezetben. A tanítás anyagát és az iskolakönyveket – mondja – úgy kell megválasztani, hogy ezeket, mivel a közoktatási intézeteknek valláskülönbség nélkül mindenki számára nyitva kell állaniok, bármely valláshoz tartozó tanuló megütközés nélkül tanulhassa. Azt is kimondja, hogy bizonyos idő múlva senki sem bocsátható mesterségre, kisebb közösségi vagy városi tisztségre, akinek legalább népiskolai végzettsége nincs. A tanítókat *országos tisztviselőknak* kell tekinteni, s azokat, akik a közoktatás terén kitűnnek, méltó jutalomban kell részesíteni. Akik pedig ebben a tisztségben megöregedtek, azok számára megfelelő nyugdíjról kell gondoskodni. A törvényjavaslat zárószakasza azt kéri a király-

tól, hogy a közoktatásügyre vonatkozó rendeletek és utasítások mindenkor *nyomtatásban* is megjelenjenek. A köznevelés kérdését ugyanis minden polgárnak szívének kell viselnie, az idevágó rendelkezésekről tudomást kell vennie, hogy ha valami észrevétele vagy indítványa volna, az illeték kés tényezők elé terjeszthesse. A közművelődés ügyét tehát a *nemzeti közvélemény állandó ellenőrzése alá* kell helyezni. A nemzet lelkének e korbeli művelődési akaratát híven tükrözi vissza a törvénytervezet. Azonban csakhamar igen szomorú történeti milieube kerül: a nagy francia háborúk viharába, amikor a hadügy háttérbe szorította a művelődés ügyét. A törvényjavaslat azonban így is a magyar közoktatásügy történetének egyik legértékesebb emléke marad: tanúsága annak, hogy Magyarország az akkori szellemi áramlatoknak nyugateurópai művelődéspolitikai törekvéseinek már igen kimélyült medre. A felvilágosodás valamennyi alapvető kultúrpolitikai elve érvényre jut benne: a törvényjavaslat szakaszait forgatva, ugyanazokra a gondolatokra bukkanunk, mintha csak DIDEROT-nak a KATALIN cárnő számára másfél évtizeddel azelőtt készített közoktatási tervezetét, vagy TALLEYRAND-nak s CONDORCET-nek ugyanazon időtájt a francia nemzetgyűlés elé terjesztett tanügyi javaslatait olvasnók: nem hiába szerkesztette olyan országgyűlés bizottsága, melynek tagjai mindjárt a diéta kezdetén a francia polgári eskü mintájára megszerkesztett esküt tettek. A magyar törvénytervezet is, mint ezek, a közoktatás egységes állami intézését kívánja, mert az oktatásügy az egész nemzet közös ügye. Hasonlóképp hangsúlyozza az oktatás egyetemességének, a művelődés általánosságának elvét, melynek értelmében a műveltség lehetősége általános emberi jog, ebből senki ki nem rekeszthető: a tudatlanság, a műveltség hiánya, a szellemi sötétség mind az egyénre, mind a nemzetre végzetes bűn. Éppen ezért a társadalomnak legsőbb rétege, a jobbágyság sem zárható ki a kultúra áldásaiból, ezt a rendet is szellemileg emelni kell, úgyhogy még a tanyák lelki szükségleteiről is gondoskodni akar törvényjavaslatunk. Fölemelő, hogy XVIII. századvégi magyarjaink a rendi privilégiumok korában a kultúrát nem tekintik csak a magasabb társadalmi rétegek kiváltságának, hanem elvileg hangoztatják, hogy bármely fokú iskola,

tekintet nélkül a születési és társadalmi rangra, bárki előtt nyitva álljon. Annak a demokratikus elvnek, hogy az oktatás egyetemes, mindenkire kiterjedő legyen, természetes következménye az a másik követelmény, hogy az oktatás ingyenes legyen, nehogy a szegényebb osztály előtt az iskola kapuja zárva maradjon. Az egész Európát akkortájt átlengő demokrácia eszmeköréből való az a követelmény is, hogy a törvényjavaslat a magántanulással szemben mindenkit nyilvános tanulásra akar kötelezni, vagy legalább is ez elvnek valamely nyilvános iskolában való vizsgálatnál szankciót biztosítani.

8. Az 1806. évi Ratio Educationis.

A francia forradalmi eszméktől való félelme s a napóleoni háborúk miatt az uralkodó, I. FERENC, nem engedi, hogy a magyar országgyűlés a törvénytervezetet tárgyalja. Ehelyett 1806-ban kibocsátja a második Ratiót, mint a magyar közoktatás új szabálykönyvét, mely aztán 1849-ig érvényben marad. (*Ratio Educationis Publicae totiusque rei literariae per Regnum Hungariáé et Provincias eidem adnexas. Budae.* 1806. 315 p.) Az 17914 országgyűlési bizottság törvénytervezetének felvilágosodási és nemzeti színei az új művelődési kódexből egészen kifakulnak. A nemzeti közművelődési intézmények (Magyar Tudós Társaság; Szépművészeti Akadémia; Katonai Akadémia stb.), melyek felállítását az ország sok év óta sürgeti, csak papirostervek maradnak. A „nemzeti nevelés” egységét az új Ratio sem éri el: a protestánsok nem ismerik el az új szabálykönyv egyetemes érvényét, tiltakoznak ellene s továbbra is jenn tartják tanügyi önkormányzatuk jogát s iskoláik addigi rendjét.

A második Ratio a népiskolák terén alig jelent haladást az elsővel szemben. A középiskolák szervezetét annyiban változtatja, hogy a grammatikai osztályok számát háromról négyre emeli, amihez a két humanitas-osztály járul. Az első Ratio tanítástárgyainak számát csökkenti, a realisztikus-technikai irányt háttérbe szorítja. A latin retorikai művelődési eszményt így még hatékonyabban szolgálja. A görög nyelvet a filozófiai tanfolyamra szorítja vissza, mint rendkívüli tárgyat. Az 1806. évi Ratio az 1777-ivel szemben

jóval szabatosabb és tömörebb, a tantervi részeket és módszeres utasításokat egymástól különválasztja. Szelleme egységesebb, kevésbé enciklopédizmusra hajló, a pusztá hasznossági célzat *mellett itt-ott* felcsillan benne a művelődés ideális tartalma és jelentősége iránt való érzék is. Viszont a reális tárgyaknak oly csekély szerepet juttat, hogy a művelődési anyagot egyoldalúvá laposítja. Az úttörő első Ratioval szemben a másodiknak történeti jelentőségét erősen fokozza, hogy míg az első rendelkezéseinek jelentékeny része mint ideális követelmény csak papiroson marad, a második a maga egészében mindenütt beleereszti gyökereit a valóságba s majdnem félszázadon keresztül irányítja a magyar közoktatási intézmények életét.) Lényegében egészen konzervatív világnézet és kultúrpolitika terméke.

9. Protestáns iskolai reformtörekvések a XIX. század elején.

A protestánsok, bár az állami Ratiót nem fogadják el, mégis többé-kevésbé hatása alatt állanak. Az evangélikusok 1805-ben kísérletet tesznek oktatásügyük egységes rendezésére, amikor kibocsátják a *SystemaScholavam*-ot. Ezen szabálykönyv szerzője, SCHEDIUS egyetemi tanár előtt mint példa a porosz klasszikus gimnázium típusa lebegett. A népiskolákhoz a nagyobb városokban polgári iskolát óhajt szervezni. Főképp anyagi feltételek híján ez a tanügyi kódex, bár elrendelték, nem lépett életbe. A reformátusok ezidőtájt (1807) szintén újjászervezik tanügyüket az álmosdi *Ratio Institutionis*-szal. Ennek művelődési eszménye egyoldalúan latin retorikai jellegű. Egyébként a két református anyaiskolának, a debreceninek és a sárosnatakinak, sűrűn módosuló tantervei a XVIII. század végétől a humanisztikus és a realizisztikus irány váltakozó uralmát mutatják. A filantropizmus iránya és a neohumanizmus szelleme, melyeket a protestáns tanárok a német egyetemeken szívnak magukba, küzdenek egymással a protestáns iskolai reformtörekvésekben. Számos, egészen modern pedagógiai gondolat megvalósítását sürgeti már a XIX. század eleji magyarországi pedagógiai irodalom. Így a modern nyelvi és irodalmi oktatást, a tanulóifjúság önkormányzatát (a mai *school-city-system*-et), az ifjúkor pszichológiai vizsgálatát, a testnevelés és

a kirándulások jelentőségét, a szabadban való tanításnak, a *pleine-aire-iskolának*, a műhelygyakorlatoknak, az *állampolgári* nevelésnek eszméjét, szakiskolák felállítását, a Tanára, képzés megszervezését.

10. A nemzeti reformkorszak közoktatásügyi mozgalmai.

A magyar országgyűlések a napóleoni háborúk alatt, állandóan követelik a közoktatásnak újjászervezését, még az 1806 Ratio megjelenése után is egészen az 1812-i diétáig, NAPOLEON bukása után a Szentszövetség árnyékában az abszolutizmus Magyarországon is diadalt arat. De nem a JÓZSEF császárnéé felvilágosult abszolutizmus, mely anynyira szívéen viseli a népnevelés ügyét, hanem a patriarchalis abszolutizmus, mely a nyugati eszmeáramlatok elöl légmentesen elzární iparkodik az országot.

Az 1825-27. évi országgyűlés SZÉCHENYI fölléptével fordulópont: a magyar renaissance nagy eréllyel megindul. Ennek vezérgondolata: gyors ütemben pótolni kell eisősorban mindazt, amiben a kultúra terén a nemzet visszamaradt. Az új nemzeti művelődési eszménykialakításában a magyar társadalom színe-java résztvesz. A nevelés kérdése, min-fár nemzeti jövő problémája, talán sohasem érdekelte a közélet kimagasló alakjait oly mélyen és egyetem csen, mint éppen a reformkorszakban. Politika és pedagógia a legszorosabban egybeforr: a jó nevelés a legjobb nemzeti politika. Ezt a gondolatot SZÉCHENYI hirdeti a legerősebb hangsúllyal, mert a nemzet fennmaradását szellemi újjászületés sétől várja, ennek föltétele pedig a nemzet jól irányított nevelése. E gondolattól áthatva a magyar politikusok és írók a közoktatás kérdését nem tekintik szakügynek, hanem a nemzet életbevágó, mindenkire tartozó legfontosabb problémájának. A kultúrpolitikai érdeklődés tárgya a húszas évektől kezdve eisősorban – a népnevelés és csak másodsorban a közép- és felsőfokú oktatás. S ez a magyar nemzeti romantika szelleméből jól érthető is, mert ez is az általános európai romantikus áramlatnak hulláma. A romantikának pedig egyik fővonása a *demokratizmus*: nem a felső társadalmi osztály az igazán értékes, hanem az alsó, az ártatlan, romlatlan, természetes nép, melyet ROUSSEAU élmélete értel-

mében a kultúra még nem rontott meg. Ezért a romantikus irodalomnak pl. EÖTVÖS, a későbbi közoktatási miniszter regényeinek, kedves tárgya az *elnyomott nép fia*, mint eddig nem is sejtett ősenergiák forrása. De a népből is még inkább kiemelkedik a gyermek, a szeretetreméltó, ártatlan gyermek, aki a kegyetlen, mesterkéltséggel, zord társadalomba jut, mely eldurvítja, tehetségeinek szabad kibontakozását gátolja. A magyar reformkorszak művelődéspolitikai törekvéseinek hangsúlya tehát a koráramlatnak megfelelően – PESTALOZZI: juratrainak hatása alatt is – a népoktatásra esik, mely különben is a legelhanyagoltabb. Az 18254 országgyűlésnek a népoktatás silány állapota egyik főszérelme, melyet külön íerjeszt a király elé. Sürgeti a népiskolák számának szaporítását, a faluktól messzeeső Tanyak népének művelésére vándortanítók és papok alkalmazását, az általános iskola-kötelezettség törvényben való kimondását, a falusi gyermekéknek *büntetés terhe alatt* való beiskolázását, falusi nép-könyvtárak alapítását: a felnöttek művelésének céljára. Az 1825/7. évi országgyűlés, mint a magyar nemzeti renaissance megindítója nem hanyagolja el a közép- és felsőoktatás kérdését sem: kívánja, hogy a középiskolák latin oktatási nyelve helyébe most már a magyar lépjen; követeli nyugati mintára a polgári iskolák s reáliskolák felállítását s egy polytechnikum alapítását; a középfokú leánynevelés megszervezését; a pesti egyetemen a rendszeres tanárképzésről való gondoskodást. Tiltakozik az országgyűlés a bécsi tanulmányi bizottságnak a magyar közoktatásügybe való jogtalan beavatkozása s a pesti egyetemnek a bécsitől való függősége ellen. Követeli, hogy a magyar ifjak a külföldi egyetemeken szabadon tanulhassanak, az idevágó tilalmak megszűnjenek. Az országgyűlés kétségbevonja a királynak azt a jogát, hogy egyoldalúan, az országgyűlés megkérdezése nélkül, intézkedhetik a közoktatás kérdésében. A közoktatás újjászervezési terveinek kidolgozására az országgyűlés 1826-ban bizottságot küld ki, melynek munkálata *Opinio* címen jelenik meg (1830). Ezt valamennyi városi és megyei törvényhatóságnak megküldik, hogy tegyék meg észrevételeiket a közoktatásügy rendezésének új tervezetére s ilyen irányban utasítást adhassanak követeiknek, ha a tervezet országgyűlési tárgyalására kerül a sor. Fölemelő látvány: az év-

százados mély álmából alig felocsúdott nemzet törvény; hatóságai a harmincas évek elején országszerte tüzesen megvitatják a magyar közművelődés állapotát, mindenki azon töri a fejét, milyen eszközökkel lehetne az elmaradt magyar kultúrát minél gyorsabban fölemelni? A magyar társadalom talán azóta sem érdeklődött ilyen egyetemesen a közoktatásügy kérdései iránt; azóta sem ismétlődött meg az a jelenség, hogy a sok törvényhatóság oly izzó hévvel vitatkozott volna szerte az országban azon, vajjon milyen legyen a népiskola szervezete, s tanítási anyaga- Hogyan lehetne a népiskolához ipari és mezőgazdasági irányban mozgó továbbképző tanfolyamokat csatolni a vidék gazdasági szükségletei szerint? Vajjon szükség van-e a görög tanítására a gimnáziumban? Mit kell tanítani a geometriából s a történelemből? Milyen legyen a magyar leányok nevelése? Nem volna-e helyes az iskolák mellett játéktereket s uszodákat felállítani?

Az országgyűlés közoktatásügyi bizottságának munkalata azonban, mely reformterveiben igen mérsékelt s túlnyomóan a Ratio nyomán halad, hiábavaló. A király kijelenti, hogy az oktatásügy rendezése felségjog, idevágó törvényhozás nem szükséges. Az országgyűlés évről-évre tiltakozik ezen közjogi felfogás ellen és a közoktatás kérdését állandóan napirenden tartja. Végre a kormány 1841-ben báró MEDNYÁNSZKY ALAJOST bízta meg az új közoktatási tervet elkészítésével. Azonban ezt a reformtervezetet, mely a humanisztikus és a realiztikus műveltségi anyag egyensúlyára törekszik s a latinnal szemben a magyar nyelvnek már jelentékeny szerepet juttat, az osztrák tanulmányi bizottság s az udvari politika elgáncsolja. Így az 1806-i Ratio marad egészen az 1848/9-i szabadságharcig életben. Az iskolai önkormányzattal bíró protestáns egyházak is ezidőtájt új iskolai rendszert dolgoznak ki, azonban ezek sem lépnek életbe (pl. az evangélikusoknak neohumanisztikus szellemben készült két zayugróci tanterve 1841-3).

11. Realisztikus irányú reformtörekvések.

Az 1777-i Ratióban megvolt a törekvés arra, hogy az ország sajátos gazdasági igényeihez alkalmazza a tanulmányi rendet. Idevágó intézkedései azonban jórészt papi-

roson maradtak. A technikai szakoktatást sokáig csak egy intézmény szolgálja: az 1763-ban alapított selmeci bányászati akadémia, mely csakhamar európai hírré tesz szert s más országoknak is mintául szolgál. Még a franciák is *école politechnique*-jük megszervezésében a selmeci akadémiát tartják szem előtt (1794). Az alsó- és középfokú mezőgazdasági és ipari szakiskolának a földművelő Magyarországon való jelentőségét először THESCHEDIK SÁMUEL látja át, amikor 1780-ban Szarvason ilyen irányú iskolát alapít, melyet 1791-ben *Praktischoekonomisches Industriallnstitut*tá fejleszt. A „magyar Basedow” azonban kellő anyagi támogatás híján néhány év múlva kénytelen becsukni iskoláját. A XVIII. század végétől kezdve azonban mind többen érzik az országban, hogy a pusztán latin iskola nem monopolizálhat egyoldalúan minden művelődési lehetőséget s hogy gazdasági-gyakorlati irányú iskolákra égetően szüksége van a nemzetnek, ha egészségesen akar fejlődni. Ennek a célnak egyelőre csak két szerény intézmény áll a XVIII. század végén szolgálatában: a MÁRIA TERÉZIÁSIÁTÓL elrendelt rajziskolák (*scholae graphidis*) és a II. JÓZSEF-től az egyetemen 1782-ben *alapított* mérnökképző-intézet (*Institutum – Geometricum*). Ugyancsak a XVIII. század végén születnek meg Magyarországon német mintára az első polgári iskolák a filantropizmus szellemében.

A XIX. század harmincas éveiben, a nemzeti élet reformkorszakában, a nemzet vezetői, köztük elsősorban gróf SZÉCHENYI ISTVÁN, világos tudatára ébrednek a magyar közoktatás nagy fogyatkozásának: a *reális-technikai irányú* iskolák hiányainak. A gazdasági élet átalakulása, a természettudományok és a technika rohamos fejlődése, a klaszszikus szellem elhanyagolása, a mindinkább utat törő demokratikus és liberális szellem a műveltség reális-gazdasági elemeinek értékét mindjobban szembeszökővé teszi. A modern nyelvek és irodalmak jelentősége is a latinnal szemben egyre fokozódik. A vezető magyar politikai körökben jelzővává válik: az iskola az életre neveljen! SZÉCHENYI reáiskolák és Polytechnikum felállítását követeli, hogy a különben jogi pályára tóduló magyar ifjúságot gyakorlati életpályákra terelje, KOSSUTH is a reál- és ipariskoláktól várja a művelt magyar polgári osztály megszületését. Az országgyűlés

ilyen irányú követelményeit a bécsi udvar elutasítja. Az első szakiskolák mind magánintézetek. Így a gróf FESTETICH GYÖRGY-től még 1797-ben Keszthelyen alapított mezőgazdasági intézet, a *Georgikon* és az ALBERT KÁZMÉR szásztescheni herceg kezdeményezésére 1818-ban szervezett magasszínvonalú magyaróvári *gazdasági tanintézet*. A rendszeres ipari oktatást, minthogy Magyarországon nincsen ez időben még fejlettebb gyáripár, csak a negyvenes években KOSSUTH sürgetésére létrejött mesterinasíiskolák és iparoktatási tanfolyamok képviselik. Az első magyar kereskedelmi szakiskola is magánintézmény (BIBANCO GYULA EMMA-NUEL alapítja 1830-ban). A kormány megbízásából az első szakiskolai hivatalos tervezetet báró MEDNYÁNSZKY ALAJOS készíti el (1842). A tőle elgondolt „ipariskoládnak (*schola industrialis*) szervezete és tanterve három ágazatra különül: kereskedelmire, mezőgazdaságira és iparira. A többször átrostaTF tervezet alapján nyílik meg 1846-ban a *József napvf tanoda*, melyből később a m. kir. József-műegyetem fejlődik ki.

12. Demokratikus kultúrpolitika 1848-ban.

1848 tavaszán megalakul az első magyar királyi felelős minisztérium. Az első vallás- és közoktatásügyi miniszter, báró EÖTVÖS JÓZSEF, először a népoktatásügyet óhajtja rendezni. Törvényjavaslatot nyújt be, mely kimondja az általános iskolakötelezettséget, a népoktatás ingyenességét és elsősorban községi jellegét; a községek mellett a hitfelekezetek is tarthatnak fenn népiskolákat. A törvényjavaslatot az országgyűlés alsó háza elfogadja, de a felsőház a megindult szabadságharc zavaraira való tekintettel leveszi napirendről. Előbb azonban már az 1848: XX. t. c. 3. §-a kimondja, hogy minden bevett vallásfelekezet egyházi és iskolai szükségleteit az állam fedezi. A középiskolák és az egyetem reformja a háború zivatara közepett csak tervezet maradt. Az 1848: XIX. t.-C. törvénybe iktatja az egyetemre nézve a tanítás és tanulás szabadságának elvét s az egyetemet közvetlenül a közoktatási miniszter hatósága alá rendeli. Már országszerte a szabadságharcra köszörülük a fegyvereket, amikor 1848 júliusában a magyar tanítóvilág egyetemes kongresszust tart, hogy megállapítsa az egységes közoktatási törvény

alapelveit. Határozatait a szélső demokratizmus és liberalizmus szelleme hatja át. Az egész iskolaügyet államosítani, óhajtja, a tanügyi közigazgatást teljesen önkormányzati alpra akarja helyezni, a vallásoktatást pedig magánügynek minősíti.

13. Az osztrák abszolutizmus korszaka (1849-1860).

A szabadságharcnak orosz segítséggel való tragikus leverése után Bécs kíméletlen *abszolutizmusa* nehezedik a nemzetre (1849-1860). A magyar közoktatásügyet feltétlen paranccsal, az erőszakos germanizálás minden eszközével, a nemzet művelődési hagyományait sárbatiporva, a bécsi közoktatásügyi miniszter, gróf THUN LEO irányítja. Az abszolutizmus a népoktatásüggyel átlag nem sokat törődik; gr. THUN figyelmét elsősorban a közép- és főiskolákra irányozza. Egyik rendelete (1855) a népiskolák állítását és fenntartását a községekre bizza. A tankötelezettséget a 12. évig terjeszti ki; mivel azonban a népiskola osztályainak számát négyben állapítja meg, a gyermekek 10 éves korukban már elvégezhetik a népiskolát. Az egy tanítóra bízható gyermekek számát 100-ban állapítja meg. Gróf THUN a népiskolában is elrendeli a német nyelv tanítását; túlbuzgó iskolai tanácsosai azt hirdetik, hogy még az alföldi csikós is németül fogja tanulni ábécéjét. Új tankönyveket kényszerít rá az iskolákra, melyek célja az „összbirodalom” iránt való szeretetre s a császár iránt való feltétlen tiszteletre való nevelés. A protestáns egyházakat még egy 1850 elején kiadott rendelet iskolai s egyéb önkormányzatuktól, melyeket számos régi törvény biztosított, megfosztotta.

A magyar középiskolák új rendjét az egész osztrák birodalom számára 1849-ben kiadott szabályzat (*Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich*. Vom Ministerium des Cultus und Unterrichts. Wien, 257 l.) állapította meg. Bár a kiváló osztrák iskolaszervezőnek, Exner-nek, a nagy porosz filológusnak, BONITZ-nak ezt a munkáját gróf THUN a nemzetre rákényszerítette s az erőszakos germanizálás célzata miatt ez a tanügyi kódex a nemzet szemében gyűlöletes alkotás maradt, a történet mai távlatában el kell ismernünk, hogy az 1777-i Ratio óta ez

volt a magyar középfokú közoktatásnak legértékesebb szabálykönyve. Szervezeti⁷⁷ és pedagógiai részei jótékony és maradandó hatásúak voltak a magyar középiskolák fejlődésére. Első jelentősége abban áll, hogy megállapította a középiskolák általánosan kötelező szellemi és anyagi feltételeit s kimondotta, hogy amely iskola ezeknek nem tesz eleget, elveszti nyilvános jellegét. E rendelkezés kíméletlen és következetes végrehajtása sok fájdalmat okozott és gyűlöletet váltott ki: azonban végső elemzésben mégis hasznos volt, mert az iskolafenntartókat erejük megfeszítésére kényszerítette, hogy iskoláik színvonalát emeljék: több tanárt alkalmazzanak, ezeket tervszerűen kiképezzék, kellő iskolai épületekről és felszerelésről gondoskodjanak.

Az Entwurf az addigi hatosztályos gimnáziumi s kétéves filozófiai (akadémiai) tanfolyamot nyolcosztályos gimnáziummá olvasztotta egybe. Ezt viszont két tagozatra bontotta: négyosztályos algimnáziumra, amely a Ratio grammatikai iskolájának felelt meg, és négyosztályos felgimnáziumra, amely viszont a régi humanitás és filozófiai tanfolyam két-két osztályát kapcsolta egybe. A tantervet az Entwurf úgy állapította meg, hogy az algimnázium viszonylag befejezett, kisebb igényű általános műveltséget nyújt azok számára, akik nem folytatják tovább tanulmányaikat; másrészt megadta az alapot azoknak, akik a felgimnáziumot óhajtották végezni s innen az egyetemre lépni. A tanterv, bár a neohumanizmus szelleme hatja át (a görög nyelv tanítását a III. osztályban kezdi), ezt szerencsésen egyensúlyba hozta a műveltség reális elemeivel. Az elavult Ratióval szemben mind a műveltségi anyag kiszemelése, mind a módszeres utasítások szempontjából rendkívüli haladást jelent. Az Entwurf másik nagy jelentősége, hogy először szervezi meg a reális irányú középoktatást amikor felállítja a *reáliskolákat*, hogy az ország gyakorlati-technikai művelődési szükségleteit kielégítse. A reáliskola is, mint a gimnázium, két tagozatra oszlik. A felső tagozat három évfolyamú s célja a technikai főiskolákra való előkészítés. Az alsó tagozat (alreáliskola) eléggé rugalmas intézmény: lehet két, három vagy négy évfolyamú, a helyi viszonyok és szükségletek szerint. A reáliskolai intézmény csakhamar felvirágzott: 1865-ben az országban már 26 reáliskolát találunk.

Eredendő hibájuk volt, hogy egyszerre általános műveltségget és szakműveltséget is iparkodtak nyújtani, az elméletet is, meg a gyakorlati életet is szolgálni. Érthető tehát a fejlődésnek az az iránya, mely a reáliskolát később (1875) megszabadította gyakorlati-technikai jellegétől s mint nyolc osztályúvá fejlesztett intézetet, a gimnázium egyenrangú párjává avatta, melynek feladata a tanulókat a matematikai és természettudományi, másrészt a modern nyelvi és irodalmi tárgyak tüzesebb tanítása útján általános műveltségben részesíteni.

Az Entwurf azonban nemcsak az iskolaszervezet és tanulmányi rend szempontjából döntő fontosságú a magyar középiskolák fejlődésében. Más tekintetben is lerakja háromnegyed század előtt a modern magyar középiskola alapjait. A gimnáziumi oktatás feladatát az általános műveltség megszervezésében és a felsőbb tanulmányokra való előkészítésben máig érvényes módon határozza meg. A tanárok képzésének és képesítésének kötelező erejét az Entwurf valósítja meg; a tanárok szakismeretének, didaktikai és pedagógiai képzettségének fokozása az új szabályzat nem csekély érdeme. Az osztálytanítási rendszer helyébe a szaktanítási rendszer életbeléptetése neki köszönhető. A szellemi érettség megállapítását célzó érettségi vizsgálat intézménye szintén az iskolák színvonalának emelésére szolgált. Az oktatás segédeszközeinek, az iskolák jó felszerelésének, a tanári könyvtáraknak programmszerű fejlesztése komolyan ellenőrzött kötelességgé vált. A tankönyvek színvonala és szükséges egysége is biztosított. A magyar középiskolák mai tanulmányi és fegyelmi rendjének, mai iskolai közigazgatásának és ügyvitelének, a legtöbb középiskolai rendszabálynak, az érettségi vizsgálati utasításoknak számos gyökere az Entwurf történeti talajába nyúlik vissza.

A budapesti egyetemnek modern szervezetűvé való átalakítása szintén az abszolutizmus alatt következett be. Az egyetem szervezetét és életét normáló „Hatósági Szervezeti Szabályzat”, melyet gróf THUN 1849 szept. 30-án bocsátott ki, néhány módosítást figyelmen kívül hagyva, lényegében ma is érvényes. A szabályzatnak a porosz egyetemek szervezete szolgált mintául. Az említett, 1846-ban megnyílt

József-ipariskolát a bécsi minisztérium 1850-ben egybeolvasztja a bölcsészeti kartól elszakított mérnökképző-intézettel (Institutum Geometricum) s 1857-ben polytechnicumira emeli.

14. Az 1868. évi népiskolai törvény.

FERENC JÓZSEF császárnak 1860 októberében kiadott diplomája nyomán a magyar közoktatási kormányzat Bécsből Budára kerül. Az abszolutizmus nyomásától megszabadulva, különféle kísérletezések indulnak meg a magyar tanügy újjászervezésére. Ez azonban valóban csak akkor következik be, amikor az uralkodó 1867-ben kibékül a nemzeti és magyar királlyá koronáztatva magát, felelős miniszterinomot nevez ki. A közoktatási miniszter, báró EÖTVÖS JÓZSEF, úgy, mint 1848-ban, most is a népoktatás ügyének törvényes rendezését ismeri első feladatának. „Miután – mondja EÖTVÖS 1868-ban az idevágó törvényjavaslat benyújtásakor – éppen a közoktatásnak népoktatási része az, melynek megállapítása a nemzet legnagyobb részének leginkább érdekében áll és miután, valamint alkotmányunk alapja demokratikus, úgy összes közoktatásunk alapját is a népnevelésben kell keresnünk, hitem szerint ez mindenesetre az első lépés, melyet ezen pályán tenni kell”. Az 1868: XXXVIII. t.-c, mely a népoktatás egész rendszerét szabályozza, az újabb magyar közművelődés alapvető és jelentőségében messzekiható törvénye. Büntető szankcióval mondja ki az általános iskolakötelezettséget. a 6. évtől a 12., illetőleg a 15. életév betöltéséig. Az elemi isola két tanfolyamú: hat évig tartó *mindennapi* és három évig terjedő *ismétlő tanfolyamból* áll. A törvény emellett *felső népiskolát* is létesít a népesebb községekben, hogy az eleminél nagyobb képzettséget vigyen a nép közé, főképp gyakorlati, mezőgazdasági és ipari irányban. Ez az iskolafaj azonban nem tudott felvirágozni.

A törvény jelentősége először is abban áll, hogy az általánosan kötelező népoktatás ügyét minden irányban (a tanítás kötelezettsége, a népiskolák felállítási joga, a népiskolák fajtái és tanítási anyaga, a tanítóképzés, a tanítói képesítés) 148 §-ban szervesen szabályozza. Ennek értéke különösen

akkor szembeszökő, ha meggondoljuk, hogy Anglia csak két évvel később, 1870-ben alkotta meg első népnevelési törvényét (*Elementary Education Act*), mely azonban az általános tankötelezettség elvét még nem jelentette ki; továbbá, hogy Franciaországnak volt ugyan 1833 óta népnevelési törvénye, a Guizot-féle, azonban ez annyira hézagos volt s annyira nem lépett életbe, hogy a nyolcvanas évek elején JULES FERRY-nek kellett új, a francia népoktatás egységes fejlődését szervesen biztosító népoktatási törvényről gondoskodnia; a tankötelezettséget csak 1882-ben iktatta a francia törvényhozás a maga kódexébe. Ez Piemontban már 1859-ben megtörtént (LEGGE CURATI 1859), azonban egész Olaszországra nézve csak az Unita Italia megszületése után, 1871-ben vált az elemi iskolázás egyetemesen kötelezővé.

A demokratizmus mellett az 18684 törvény másik fővonása a liberalizmus: a törvény alkotója abban a hitben élt, hogy a népoktatás terén megvalósuló teljes szabadság és teljes egyenlőség egymáshoz közelebb hozza a felekezeteket, nemzetiségeket s nyelvek szerint annyira megoszló ország fiait. Ennek következménye, hogy a törvény értelmében népiskolát nyithat és fenntarthat – a törvénytől megszabott feltételek mellett – minden jogi személy: felekezet, község, állam, társulat, magánember. Mivel pedig a felekezet legtöbbször szoros kapcsolatban van a nemzetiséggel, az egyes nemzetiségek (románok, szerbek, tótok, nemetek) a felekezet vagy a község címén szabadon állíthattak fel, s állíthatnak fel ma is, népiskolákat. A törvény elsősorban a községet tekinti a népiskola fenntartására hivatottnak: a községeket kötelezi is népiskolák állítására. Az államnak szerepét főképp arra korlátozza, hogy, ha a község anyagi viszonyai a népiskola felállítását nem engedik meg, a községet segítse. Emellett az államnak is fenntartja a jogot, hogy azokon a népiskolai intézményeken kívül, melyeket a törvény értelmében a községek kötelesek fenntartani, az állam is bárhol, ha szükségesnek látja, tisztán államköltségen állíthat fel iskolákat. Az iskolák állami központosítása tehát eredetileg távolról sem állott a magyar törvényhozás szándékában.

A magyar országgyűlés a népoktatásügyet a lehető legliberálisabb alapon, az egyéni és testületi jogok legkíméle-

tesebb tiszteletével rendezte még ott is, ahol az állam érdekei e jogok összébbszorításával nagyobb szigorúságot ajánlottak volna. Az 1868. évi XXXVIII. t.-c. az iskolaállítási jogát úgyszólván korlátlanul adta meg a községeknek és a vallásfelekezeteknek, ezeken keresztül az itt lakó nemzetiiségeknek, melyeknek rokonai az ország határain túl nemzeti alapon szervezett államokban éltek s magyarországi testvéreikre állandó vonzást gyakoroltak. Az említett törvényadta jogokat még csak fokozta a nemzetiségi egyenjogúságról szóló 1868. évi XLIV. t.-c., mely szerint (14. §) „az egyházközségek iskoláikban az oktatásnak nyelvét tet[^]szés szerint határozhatják meg” s ahol az állam állít fel iskolákat, ott is gondoskodni kell az anyanyelvi oktatásról. Ezekkel a törvényekkel, melyek a nemzeti kisebbségeknek a népiskolák terén úgyszólván korlátlan önrendelkezési jogot adtak, maga a magyar törvényhozás állította a legnagyobb akadályokat az egységes, nemzeti népnevelés útjába. A közoktatási kormány ismerte e nehézségeket, küzdött is ellenük évtizedeken keresztül, de az iskolafenntartási jogot a magyar nemzet ellen kiaknázó nemzetiségekkel szemben az erőszak fegyvereit sohasem használta, még ott sem, ahol erre a törvény felhatalmazta volna. A nemzetiségi községek és a felekezetek iskolaállítási törvényes jogát minden magyar kormány tiszteletben tartotta. Amikor az állam a felekezeti népiskolákat segíyezni kezdte, az államsegély elnyerésére a nemzetiségi kisebbségek nyelvén tanító iskolák éppúgy jogosultak voltak, mint a magyar nyelvűek.

Ennek ellenére a nemzetiségek egyes vezetői állandóan vádaskodtak a magyar közoktatási kormányzat ellen, hogy az iskolák útján erőszakkal iparkodik a nemzetiségeket megmagyarosítani. Azonban a magyarság ellenségei soha egyetlen esetet sem tudtak felmutatni arra nézve, hogy a magyar kormányok a hitfelekezetek (ezeken keresztül a nemzetiségek) népiskolaállító jogába beleavatkoztak volna s az iskolafenntartó helyett maguk szabták volna meg valamely népiskola nyelvét. A fenntartónak teljes joga volt arra, hogy az intézet tanításnyelvét akár egészben, akár részben az illető nemzetiség anyanyelvét állapítsa meg. Ezt a jogát csak az 1907. évi XXVII. t.-c. korlátozta annyiban, hogy amely elemi népiskolának tanításnyelve a törvény” életbelépésekor

magyar volt, ezen többé változtatni nem lehetett. Ugyanez a törvény a nem-állami, tehát községi és hitfelekezeti népiskolák tanítóinak fizetését az állam költségére ugyanannyira egészíti ki, amekkora az állami iskolák tanítóinak fizetése. Erre az állami segélyezésre azonban valamely nem magyar tannyelvű népiskola csak abban az esetben tarthat igényt, ha a magyar nyelv tanítására, a tantervre és tankönyvekre, valamint a tanító képzésére nézve a törvényben megállapított kötelezettségnek eleget tesz. E törvény értelmében a nem magyar tannyelvű iskolák mindegyikében – akár részesülnek államsegélyben, akár nem – a magyar nyelv a mindennapi tanfolyam valamennyi osztályában a minisztertől a hitfelekezeti iskolafenntartó meghallgatásai: val megállapított tanterv szerint és kijelölt óraszámban oly mértékben tanítandó, hogy a nem-magyar anyanyelvű gyerekek a negyedik évfolyam végeztével gondolatait magyarul előszóval és írásban érthetően ki tudja fejezni.

A magyar népiskolai politika ellen a múltban emelt vádak a történeti igazság világánál csak egyre zsugorodnak össze. Az állam maga – az 1868. évi XXXVIII. t.-c. eredeti *szándékától* eltérően – mind több népiskolát kezdett a *múlt század* kilencvenes éveitől kezdve felállítani s ezek oly községekben is magyar tannyelvűek voltak, melyek lakossága túlnyomóan nem-magyar ajkú volt. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a magyar kormánynak ez az intézkedése az állami iskolák tanítási nyelvére vonatkozóan aránylag kevés számú helyen váltott ki ellenhatást. A nem-magyar ajkú lakosság túlnyomó nagy része gyakorlati szempontból súlyt vetett arra, hogy gyermekei az iskolában a magyar nyelvet megtanulják, mert a magyar nyelv, mint államnyelv s mint a gazdasági élet (ipar, kereskedelem) terén szinte nélkülözhetetlen nyelv, szükséges vagy legalább is hasznos volt mindenkire nézve, aki nem akart falujában az eke szarvánál megmaradni. Az állami magyar tannyelvű iskolákat a legtöbb helyütt nem a magyar kormány oktrojálta, hanem maga a lakosság sürgette. Egy sereg bizonyíték mutatható fel arra, hogy a nem-magyar ajkú vidékek lakossága maga magyarnyelvű állami népiskolát követelt. Ez különösen áll a német, rutén és tót lakosságra. Azt is figyelembe kell venni, hogy sokhelyt, ahol magyar tannyelvű

népiskolát szervezett az állam, továbbra is megmaradt a felekezeti iskola, mely a nemzetiségi lakosság anyanyelvén tanított. Arra az erőszakos módszerre, melyet ma a román, szerb és cseh állam alkalmaz, t. i. hogy maga állapítja meg, vajjon a gyermek melyik iskolába járhat, a magyarországi népiskolai politika múltjában egyetlen egy eset sem található: *mindenkor minden szülő abba a tannyelvű iskolába adhatta be gyermekét, amelybe akarta.* E tekintetben sem a faj, sem a felekezet, sem a családnév nem volt soha irányadó. A családnevek „vegyelemzése” abból a célból, hogy a gyermek az iskolában anyanyelvétől megfosztassék (ami az 1919-ben elszakított területeken az új államoknak a legtermészetesebb emberi szabadság ellen való merénylete), Magyarországon soha sem alkalmaztatott, Néhány esetben legfeljebb az történhetett meg, hogy az iskolafenntartók az alsóbbfokú hivatalos közegek részéről *douce violencemak* voltak kitéve oly irányban, hogy az iskola tannyelvűül a magyart válasszák. Ennek tulajdonítható, hogy a nem-magyar nyelven való tanítás oly helyeken is kiküszöböltetett, ahol a lakosság nagyobb része inkább az anyanyelven való tanítás fenn> tartása mellett lett volna. Kétségbe nem vonható és megcáfolhatatlan tény azonban, hogy az iskolafenntartóknak tannyelvmegállapítási joga mindvégig sértetlen maradt s ezzel a jogával mindegyik, ha a nemzetiségi nyelvhez való tanításhoz ragaszkodott, mindenféle joghátrány nélkül élt is. Hogy a nem-magyar ajkú lakosság is sok helyütt nemcsak tűrte, hanem kívánta a magyarul tanítást, azt az 1918 utáni magatartásuk is meggyőzően bizonyítja. A csehektől megszállott területen gyakori eset volt, hogy a tót lakosság is továbbra ragaszkodott a magyarnyelvű tanításhoz. Sokszor találkozunk cseh írónál azzal a panasszal, hogy a tótok még mmdig magyar érzelműek, „felszabadulásuk” után is szeretik magukat magyaroknak vallani, gyermekeiket magyar iskolába küldeni, magyarul beszélni, magyar újságokat, könyveket olvasni stb. A szatmármegyei, temesvári, bácskai stb. németek a magyar uralom megszűnte után is jóidőig kitaróan ragaszkodtak, az új hatóságok erőszakoskodása és üldözése ellenére is, gyermekeik magyar iskoláztatásához. A somogymegyei horvátok a három évig tartó szerb megszállás alatt faj testvéreik minden parancsa és

fenyegetése ellenére mindvégig kitartottak a magyar tanításnyelv mellett.

Az államalkotó magyarsághoz önként hajló, a többszáz évi bevándorlás után már magától asszimilálódó néprétegekkel szemben voltak Magyarországon olyan nemzeti kisebbségek is, amelyek a magyarságtól többé-kevésbé elzárkóztak és ragaszkodtak az anyanyelvükön való tanításhoz. A magyar állam ezeknél is mindig megengedte a tisztán anyanyelven folyó tanítást. Egyáltalában nem lehetett okuk – tekintve a mai ú. n. utódállamoknak a nemzetiségi kisebbségekkel, főképp az elszakított magyarsággal szemben tanúsított hajmeresztő erőszakoskodását – panasza. Az *erdélyi szászok* pl., ez az alig 200.000 főnyi, de fajához erősen ragaszkodó, szeparatista hajlamú kis néptöredék, németnyelvű iskoláit a magyar uralom alatt háborítatlanul a legmagasabbra fejleszthette. Volt 234 német népiskolája, 7 polgári iskolája, 7 gimnáziuma, 2 reálisiskolája, 2 tanítóképzője, s több szakiskolája. Mindezekben az iskolákban németül tanítottak, a magyar államnyelv tanítása a minimumra szorított s egyébként is majdnem eredménytelen volt. Ennek ellenére ezek az iskolák a magyar uralom alatt jelentős államsegélyben részesültek.

A *görög keleti szerbek*, egyházi autonómiájuk védelme alatt szintén nagyszámú (258) elemi iskolát, 8 polgári iskolát, 2 tanítóképzőt és 1 gimnáziumot tartottak fenn. Iskola-fenntartási jogukkal oly bőségesen éltek, hogy még oly vidékeken és községekben is, ahol elenyésző kisebbségben éltek, 10-45 gyermek számára is tartottak fenn tisztán szerb tanítási nyelvű iskolákat. A *románok* a gör. kath. és a gör. kel. vallás égisze alatt a román tannyelvű iskolák nagy számát (pl. 1915/16-ban 1816 népiskolát, 5 középiskolát) tartották fenn, amelyek jelentékeny része államsegélyt is kapott.

Hogy a németeknek ugyanekkor csak 422 s a tótoknak 310 tisztán anyanyelvű iskolájuk volt, annak a nemzeti öntudat kisebb foka mellett az az oka, hogy ezek a nemzetek, főképp gyakorlati-hasznossági okokból, sokkal nagyobb hajlamot mutattak az önkényes asszimilálódásra. Azt, hogy a magyar kormány az asszimilálódásra való hajlamot nem nézte rossz szemmel, sőt szívesen támogatta is, legkevésbé

azok a nemzetek vehetik rossz néven, amelyek most nem állanak meg a *douce violencemál*, hanem törvények útján, egészen nyílt erőszakkal – a trianoni béke biztosította kisebbségi jogokat sárba tiporva – zárták be hirtelen százszámra az uralmuk alá jutott három és félmilliónyi magyarság iskoláit s tiltották el a magyar gyermekek tízezreit a legkülönfélébb ürügyek alatt a még nagynehezen megmaradt kisszámú magyar iskolák látogatásától.

Magyarország, melynek területét a trianoni békekényszer majdnem egynegyedére szabdalta le s mintegy három- és félmilliónyi magyarságot szavazás nélkül a „népek Önröndelkezés elvének” nevében idegen uralom alá kergetett, ma még jobban tiszteli a népoktatás terén a nemzeti kisebbségek jogait, mint valaha. A régi, példátlanul liberális iskola-fenntartási és tannyelv-meghatározási jogot még jobban kiterjesztette. Az idevágó intézkedéseket, mint a jelenhez tartozókat, a mai magyar népiskolák általános jellemzése alkalomával fogjuk majd szemügyre venni.

15. A polgári iskola.

Az 1868. évi népoktatási törvény, mely a népiskolák, a felsőbb népiskolák s a tanítóképzők szervezését, tanulmányi rendjét s iskolai közigazgatását megállapítja, egy új iskolafajt is iktatott a magyar iskolák rendszerébe: a *polgári iskolát*. Ezt az iskolatípust a törvény szintén a népoktatás betetőzésére szánta, de ettől függetlenül önálló tanulmányi irányzattal oly tanulók számára, akik a népiskolai műveltségnél magasabbat óhajtanak szerezni, de nem tudományos (középiskolai) készültséget kívánó pályákra menni. A polgári iskola tanítási anyaga a közepes gyakorlati irányú műveltség elemeit öleli fel. Ennek a csakhamar nagy virágzásnak indult iskolafajtnak mai szervezetét tüzetesebben a rendszeres tárgyalás során fogjuk bemutatni.

16. Az 1883. évi középiskolai törvény.

A magyar *középiskolák* ügyének törvényes rendezése is az abszolutizmus megszűnte után elodázhatatlan szűkessé vált. A régebbi magyar törvények (1791. évi XVI., 1792. évi VII., 1844. évi II. t.-cikk) a középiskolákat (latin

iskolákat) csak a magyar nyelv tanításának követelményeivel kapcsolatban említik. Az 1777-ben, valamint az 1806-ban kiadott Ratio Educationis csak királyi rendelet volt, de nem törvény. Az autonómiával bíró protestáns egyházak tehát ezeket magukra nézve soha sem ismerték el kötelezőnek; csak annyiban alkalmazkodtak önként hozzájuk, amennyiben ezt célszerűnek tartották. Ugyanez áll az abszolutizmus alatt kibocsátott *Entwurf* (1849) középiskolai rendszeréről is. Az 1860 után a budai helytartótanáctól kiadott rendeletek csak a katolikus és a községi Középiskolákra vonatkoznak. Az alkotmányos korszak bekövetkezése után báró EÖTVÖS JÓZSEF miniszter a középiskolák rendezését is célba vette; el is rendelt 1869-ben egy új bonyolult formájú, kilenc osztályra tervezett középiskolai szervezetet, amelynek fokozatos életbeléptetését azonban utódja megszüntette s az *Entwurf*-gimnáziumához *simuló* tantervet rendelt el (1871). Egy *évtizedig tartó* hosszas tárgyalás után jött létre 1888-ban a középiskolák életét minden irányban szabályozó alapvető törvény (XXX. t.-c). Eszerint a középiskolának, vagyis a gimnáziumnak és a reáliskolának az a feladata, *hogy az ifjúságot magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tudományos képzésre előkészítse*. Ezt a feladatot a gimnázium minden irányú humanisztikus, főképp az ősklasszikai tanulmányok segítségével, a reáliskola pedig főképp a modern nyelvek, a mennyiségtan és természettudományok tanítása által oldja meg. Mindkét iskolatípus nyolc évfolyamból áll, melyet az érettségi vizsgálat fejez be. A tanulók a népiskola negyedik osztályának sikeres elvégzése után léphetnek a középiskolába.

Az iskolaállítási jogot a középiskolákra nézve is, úgy mint a népiskolákra vonatkozóan, a törvény rendkívül liberálisan állapította meg. Középiskolákat állíthat ugyanis minden jogi személy: az állam, bármely nemzetiségű egyes honpolgár, bármely község, egyház vagy egyházközség az állami törvények megtartásának kötelezettsége és az állam törvényesabta felügyelete mellett. Az 1868. évi XLIV. és az 1883. évi XXXI. törvénycikk teljes szabadságot enged a hitfelekezeteknek arra nézve, hogy a tőlük fenntartott középiskolákban a tanítás nyelvét maguk határozzák meg. Ezzel a joggal éltek is az egyes hitfelekezetek, melyek egyszer-

smind valamely nemzetiséget képviseltek. Az ország összeomlásakor, az 1917/8. tanévben volt 5 román-, 1 román-magyar-, 1 olasz-, 1 olasz-magyar-, 9 német- és 1 szerbnyelvű középiskola. Régebben több nem-magyar nyelvű középiskola volt: azonban a fejlődés természetes irányának kell minősítenünk azt, hogy az egyes nemzetiségek önként alkalmazkodtak az ezer éven keresztül államfenntartó s őket, mint bevándoroltakat befogadó magyarság nyelvéhez. Az 1883. évi törvénynek egyik főjelentősége abban áll, hogy biztosította a nemzeti középoktatás *egységes szellemű* továbbfejlődését, érvényt szerzett az állami gondolat egységesen összefoglaló erejének azokban az iskolákban, amelyekből a nemzet vezető társadalmi rétege, értelmiségi osztálya kerül ki. Erre az egységre törekedett már a két Ratio Educationis is, azonban sikertelenül. A magyar középoktatás továbbra is két külön körben folytatta életét: egyrészt a katolikus, „királyinak” nevezett középiskolákban, másrészt pedig a nem-katolikus középiskolákban. A katolikus gimnáziumoknak belső élete, szervezete és tanulmányi rendje azonos volt, mert ezt a király nevében az országos kormányiszékek állapították meg, egyszersmind minden tekintetben ezek rendelkeztek fölöttük. A nem-katolikus középiskolákra nézve azonban a király csak legfőbb felügyeletet (*suprema inspectio*) gyakorolt, különben ezek a protestáns iskolák az államhatalomtól függetlenül maguk szabták meg szervezetüket és tanulmányi rendszerüket. Ezek éppen ezért igen változó, egymástól elütő, sajátos egyéniséget fejlesztettek ki. Amikor tehát az 1867-i kiegyezés után az egységes magyar nemzeti állam eszméje megvalósul, természetesen fakad föl annak szükséglete, hogy a protestáns önkormányzat elvének tiszteletbentartása mellett valamennyi magyar középiskola ugyanazon tanulmányi rendszer egységes nevezője alá jusson. Ezt az egységet az 1883. évi XXX. t.-c. szerencsésen úgy biztosítja (8. §), hogy jóllehet továbbra is a felekezetektől fenntartott középiskoláknál a tanítás anyagának, a tanrendszernek s tankönyveknek megállapítását a felekezeti főhatóság jogának ismeri el, de hozzáteszi, hogy a tanítandó ismeretek mértéke a felekezeti középiskolákban nem lehet kisebb, mint azokban, melyek a közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen veze-

tése alatt állanak. Az utóbbiak tanterve tehát mint *minimum* a felekezeti középiskolákban is kötelező. Ez az intézkedés így biztosítja az ország valamennyi középiskolájának egységes művelődési keretét, de emellett a szabad mozgásnak, változatosságnak, a történeti hagyományok, helyi szükségletek és felekezeti sajátos igények érvényesülésének is teret enged. Ugyancsak a magyar középiskolák egységes szellemének kialakulását volt hivatva előmozdítani az a rendelkezés, mely szerint a magyar nyelvet és irodalmat valamennyi középiskolában (a nem-magyar tannyelvűekben is) tanítani kell, továbbá, hogy a magyar középiskolákban csak magyar állampolgárok taníthatnak, kik az országos tanárvizsgálóbizottság előtt tanári oklevelet szereztek.

A törvény azonban még más úton is gondoskodott a magyar középiskolák szükséges egységének biztosításáról: az *állami felügyelet és ellenőrzés által*, mely hivatva volt megadni a fentebbi rendelkezések szankcióját. Ebből a szempontból az ország középiskolái három csoportba oszlanak: vagy 1. az állam *rendelkezése*, vagy 2. az állam *vezetése*, vagy 3. az állam *felügyelete alatt* állanak. Az 1. csoportba *tartoznak* az állampénztárból vagy a katolikus tanulmányi alapból fenntartott, ú. n. állami és kir. kattu középiskolák, amelyek felett az államnak feltétlen cselekvési szabadsága van. A 2. csoportot alkotják a törvényhatóságoktól, községektől, társulatoktól és egyesektől fenntartott s egyes alapítványi középiskolák. Ezek az állam vezetése alatt állanak, azaz pedagógiai és didaktikai ügyekben a közoktatási kormány rendelkezéseit tartoznak követni, egyebekben maguk intézkednek az állami felügyelet korlátai között. 3. Csak az állam felügyelete érvényesül az autonóm hitfelekezetek (evangélikus, református, unitárius, gör. keh egyházak) középiskoláiban, melyekre nézve a felekezetek önrendelkezési jogát már az 1790/1. évi XXVI. t.-cikk és az 1868. évi IX. t.-cikk elismerték. Ezt a jogot most az 1883. évi XXX. t.-cikk is megerősíti. A közoktatási kormány ezen autonóm középiskolák fölött csak a legfőbb felügyeletet gyakorolja évről-évre kinevezett megbízottjai útján. A törvény szerint (47. §) az állam az autonóm felekezeti középiskolákat segélyben részesítheti; azonban az ilyen államsegéllyel fennálló középiskolákban ugyanazt a tantervet kell

alkalmazni, mint azokban a középiskolákban, melyek az állam rendelkezése és közvetlen vezetése alatt állanak. Ennek a rendelkezésnek az lett a következménye, hogy mivel valamennyi autonóm felekezeti középiskola igénybe vette az állam segélyét, néhány évtized óta már Magyarországon minden középiskola egy és ugyanazon tanterv szerint tanít.

Mínthogy a társadalom mind szélesebb rétege tolult az értelmiségi pályákra, melyek törvényszabta előfeltétele a középiskola elvégzése, a magyar középiskolák száma gyors ütemben szaporodott. 1870-ben 146 gimnázium, 24 reáliskola volt az országban; 1900-ban már 165 gimnázium és 32 reáliskola; 1917-ben pedig 186 gimnázium és 34 reáliskola, amelyekhez még 39 leányközépiskola járult. Az iskolafenntartók közül mindjobban az állam lépett előtérbe: 1892-ben 13 állami, 128 felekezeti s 9 egyéb jellegű gimnázium volt az országban; 1917-ben már 50 állami, 124 felekezeti s 12 egyéb jellegű gimnázium. A tanulók száma is gyorsan emelkedik: 1900-ban a gimnáziumi tanulók száma 48.353, a reáliskolaiaké 9.699; ellenben 1917-ben 67.190, illetőleg 12.662. Érettségi vizsgálatot, mely a főiskolákra való belépés feltétele, 1890-ben még csak 2.173 ifjú tesz; 1917-ben már 6.009-en.

17. Az egyetemek és főiskolák fejlődése.

Az 18674 kiegyezést követő korszakban a *főiskolaiügy* is nagy fejlődésnek indul. 1872-ben a magyar törvényhozás felállítja a kolozsvári egyetememen jog- és államtudományi, orvosi, bölcsészeti, nyelv- és történettudományi és matematikai-természettudományi karral. A kolozsvári egyetemnek 1906-ban már 2410 hallgatója van. A kir. József polytechnikum 1872-ben műegyetemmé szerveződik, mely oly hatalmas fejlődésnek indul, hogy a nyolcvanas években épített palotája szűknek bizonyul s ezt 1909-ben új, a Duna partján épült hatalmas épülettömbbel cseréli fel. Mindinkább előtérbe lép egy harmadik egyetem gondolata is, míg végre a törvényhozás az 1912. évi XXXVI. t.-cikk alapján Pozsonyban és Debrecenben állít fel egyszerre két új egyetemet. Az egyetemekkel párhuzamosan virágzó fejlődésnek indulnak a többi főiskolák is, új épületeket és felszerelést nyernek, tanári karuk egyre kiegészül: így a bányászati és erdészeti

főiskola, az állatorvosi főiskola, a mezőgazdasági akadémiák, a kereskedelmi akadémia, a képzőművészeti főiskola, a zeneakadémia és a színművészeti akadémia. Az egyetemi és főiskolai hallgatók száma, főképp a 90-es évektől kezdve, rohamosan nő: 1866-ban 4955, 1900-ban már 10.567, 1913-ban 14.575. A világháború alatt ez a szám csökken, de 1919-ben, a hadbavonult ifjak hazatódulása után, 18.449-re emelkedik. 1895 óta az egyetemek orvosi és filozófiai karain nők is tanulhatnak: 1897-ben még csak 6 nő iratkozik be, 1917-ben már 1189.

18. Az ország megcsonkításának közoktatásügyi következményei.

A magyar közoktatásügynek ezt a szépen fejlődő, virágbaboruló fáját derékba töri a világháború s a nyomában következő trianoni békediktátum. Ez a magyar nemzet, amelynek képviselője, gróf TISZA ISTVÁN miniszterelnök – mint a hadüzenet okmányaiból kitűnt – egyedül ellenézte a koronatanácson a monarchia államférfiai közül a háborút, ezeréves földjének háromnegyed részétől, lakosságának pedig kétharmadától fosztotta meg s körülbelül négy-millió magyart vetett idegen, sokkal alacsonyabb kultúrájú népek igája alá. A nagy összeomlást követő békekötések egyetlen nemzetet sem csonkítottak meg oly tragikusan, mint a magyart. A magyarság rettenetes kulturális veszteségét hadd világítsa meg itt néhány rideg statisztikai adat. A régi Magyarország 2958 kisdudóvó jellegű intézetéből Csonka-Magyaror szagnak 1215 maradt; 16.929 elemi népiskolából elvesztettünk 10.494-et s maradt 6435. A régi Magyarországon 532 polgári iskola volt; ebből az elszakított területekre esett 292, maradt 240. Kilenc óvónőképző-intézetből a magyarságra kényszerített békeszerződés elcsatolt négyet, 50 férfitanítóképzőből 32-öt, 42 tanítónőképzőből 19-et. A felső kereskedelmi iskolákból elvesztettünk 26-ot, megtarthattunk 28-at. Megdöbbentő fiúközépiszkoláink veszteségének mérlege: 187 gimnáziumunkból elvettek 99-et, meghagytak 88-at; 34 reáliskolánkból elveszett 18, megmaradt 16. A 43 leányközépiszkolából 25 maradt határainkon belül. Veszteségünk mérlegénél figyelembe kell vennünk azt is, hogy a középiszkolai tanulók 82-6%-a magyar anyanyelvű

volt. A majdnem félszázados, rendkívül gazdagon kiépített és felszerelt kolozsvári egyetemet a románok még két év a békeszerződés előtt lefoglalták s tanárait a színmagyar erdélyi városból kiutasították. Ugyanígy jártak el a cseh az újonnan (1912) alapított pozsonyi egyetemmel. Selmec-ősi bányászati és erdészeti akadémiaja kénytelen volt a megszállók elől menekülni. Kassán és Kolozsvárt kitűnően berendezett mezőgazdasági akadémia hullott a megszállók ölébe. Hasonlóképp esett áldozatul a kassai, nagyvárad, eperjesi és máramaroszigeti jogakadémia.

19. A magyar kultúrpolitika Trianon után.

Amint azonban a nemzet a rettenetes csapásból felocsúdott, éppen kulturális téren iparkodott elsősorban ön magát regenerálni s jobb jövője számára utat törni. Gróf KLEBELSBERG KUNO közoktatásügyi miniszter a magyar kultúrpolitikának 1922 óta új fényes korszakát nyitja meg Kezdeményezésére a magyar közoktatásügy valamennyi ága az utolsó öt esztendő alatt alapos reformon ment keresztül. A nemzet szívós művelődési akarata gazdasági elesettsége dacára egyre újabb és újabb kulturális intézményeket teremt, vagy a régebbi intézmények keretét tágítja, hiányait pótolja s beléjük új szellemet lehel. Az új kultúrpolitika egyik főtükröse, hogy a Nagy-Magyar-Alföldön, a tanyavidéken szétszórt lakosság gyermekeinek iskolázását elősegítse. A mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létesítéséről és fenntartásáról szóló 1926. évi VII. t.-cikk rövid idő alatt lehetővé teszi, hogy a főképp tanyákon lakó magyarság fiai ezer új tanteremben szerezzék meg a műveltség elemeit, melyektől mindmáig iskola híján apáik meg voltak fosztva (50.1.). A polgári iskolákról szóló új törvény (1927. évi XII. t.-cikk) minden község számára, melyben a lakosság lélekszáma 5000-nél nagyobb, négyosztályú polgári iskolát biztosít. Az ország megcsonkítása után 240 polgári iskolánk maradt, ma már 412 van (80. 1.). Az iskolán kívüli népművelés erélyes megindítása, 1500-nál több népkönyvtár megszervezése a földművelő és iparos felnőtt munkásság műveltségi színvonalát, a magyar mezőgazdaság és ipar versenyképességét van hivatva emelni. A mai magyar művelődéspolitikát legfőbb alapelve: *a kultúr-demokrácia a*

legbiztosabb alapja az egészséges politikai demokráciának. Minél műveltebb a társadalom piramisának széles alapzata, annál szilárdabban áll a társadalom épülete, annál fokozottabb és szakszerűbb a termelés, annál virágzóbb a jólét s annál kevésbé kell félni a tömegek forradalmi rázkódásától. Az intenzív és extenzív népoktatás az igazán cselekvő s nem jelszavakba vesző demokrácia.

Az új középiskolai törvény (1924. évi XI. t.-cikk) „a gimnázium s a reáliskola közé beiktatja a reálgimnáziumi iskola-típust s ezzel a modern művelődési javak nagyobb mértékű megszerzését teszi lehetővé (92. 1.). Ennek egyik szellemi biztosítékáról gondoskodik a középiskolai tanárképzésnek az 1924. évi XXVII. t.-ciktől megszabott új rendje. A magyar középfokú leánynevelés egészséges fejlődése várható a leányközépiskolákról és leánykollégiumokról szóló 1926. évi XXIV. t.-cikk életbeléptetésétől (150. 1.).

Az egyetemi és főiskolai oktatásügy terén különösen felemelő a nemzet áldozatkészsége. Az 1921. évi XXV. t.-cikk a székhelyéről száműzött pozsonyi egyetemet Pécssett a románoktól kiűzött kolozsvári egyetemet pedig Szegeden *állította* fel s új épületekkel s felszereléssel látta el. A debreceni egyetemnek a háború alatt megindult nagyszabású építkezése befejezéshez közeledik.

Magyarország ezeréves fennállása óta mindig a leg-sűrűbb érintkezésben volt a nyugateurópai művelődési gócpontokkal; fiatalsága a középkor óta nagyszámban kereste fel a francia, német, olasz, svájci, holland stb. egyetemeket. E hagyomány fennmaradását hatékonyan biztosítja most az 1927. évi XIII. t.-cikk, mely nagyszámú ösztöndíjakkal s Collegium Hungaricum-ok szervezésével a tehetséges, fiatal, tudós nemzedéknek lehetővé teszi a szellemi élet nagy nyugateurópai metropolisaiban a tanulmányokba való elmélyedést s az európai tudományos életbe való közvetlen bekapcsolódást.

A magyar főiskolai oktatás- és ösztöndíjügy erős fel-lendítésének, mely a nemzettől a legnagyobb anyagi erőmegt-feszítést követelte, legfőbb kultúrpolitikai igazolása az a gondolat, hogy az egyetemek, és főiskolák vannak hivatva arra, hogy a nemzetnek a társadalmi s gazdasági élet terén minél több európai látókörű, vezető szakembereket nevelje-

nek. A kultúra sugarai mindig felülről áradnak lefelé: az egyetemekről a középiskolák, a középiskolákról a népiskolák felé.

Egészen friss élet kering a nagy magyar közgyűjtemények (Nemzeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Orsz. Levéltár stb.) ereiben is, mióta az 1922. évi XIX. t.-cikk az egyetemek mintájára önkormányzattal bíró *Országos Magyar Gyűjteményegyetem-be* foglalta őket össze. Elvesztvén az ógyallai régi csillagvizsgáló4ntézetet. Budapest mellett a Svábhegyen új csillagvizsgáló nyert modern felszerelést; a biológiai kutatás céljára pedig a Balatonító partján, Tihanyban biológiai kutatóállomás épült.

A teljesen lefegyverzett és gúzsbakötött magyar nemzet elsősorban a szellem hatalmában bízik: műveltségének minél erősebb fokozásában és elmélyítésében keresi hajdani szabadsága és régi ereje visszaszerzésének lehetőségét és szilárd biztosítékát.

ELSŐ RÉSZ.

NÉPOKTATÁS.

I.

KISDEDÓVÓINTÉZETEK.

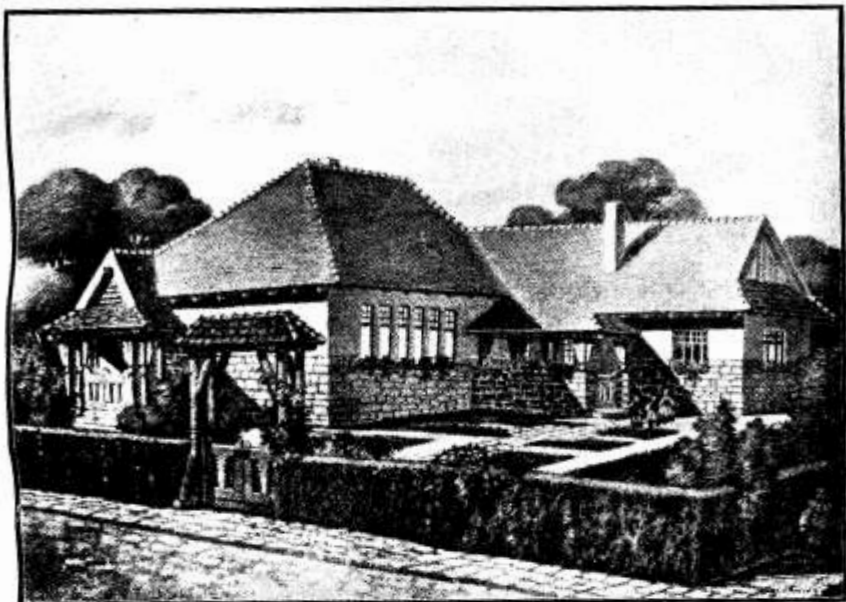
1. Történeti áttekintés.

A magyar kiseddóvás megteremtése BRUNSVICK TERÉZ grófnő (1775-1861) nevéhez fűződik. E nagyon sokat utazód nagyműveltségű és mély érzésű főúri hölgy (BEETHOVEN legkedvesebb tanítványa és „halhatatlan szerelmese”) 1808-ban hat hetet tölt Svájcban Yverdunben PESTALOZZI-nál, akivel való együttlét igen mély nyomokat hagy lelkében. Az Yverduni tartózkodás alatt ismeri meg azt, amire lelke szomjazott: a népre való hatást. Elhatározza, hogy felhagy minden önző önmíveléssel és a nép nevelésének szenteli magát. A kicsinyek megmentésével és nevelésével akarja hazáját értékes emberekkel gyarapítani. Itthon azonban álmodozónak tartják. A megnemertés és a kicsinyesség akadályokat gördít eléje, de ő szívósan ragaszkodik céljához. „Ha keresztre feszítenek is – írja naplójában -, még onnan is ezt kiáltom: kisgyermekiskolák kellenek!” Kezébe jut WILDERSPIN SÁMUEL-nek 1823-ban megjelent műve a kisgyermek neveléséről, amelyben PESTALOZZI hatása alatt keletkezett gondolatainak rendszerbefoglalását és gyakorlati megvalósítását találja. Angliába utazik, beszél WILDERSPIN-nel s tanulmányozza ennek spitalfieldsi kisgyermekiskoláját. Midőn hazajön s engedélyt kér kiseddnevelő-intézet alapítására, elutasítják. A nádori udvarral való összeköttetéseinek felhasználásával végre mégis sikerül neki eszméjét megvalósítania s 1828 június 1-én Budán, saját házában, előkelő vendégek jelenlétében, nagy ünnepség keretében megnyitja „angyalkertnek” nevezett intézetét. Rövid időn belül több intézet létesül részint a fővárosban, részint a vidéken.

BRUNSVICK hatására állítja föl 1830-ban Bécs, 1833-ban München, 1.834-ben Augsburg első kiseddóvó-intézetét.

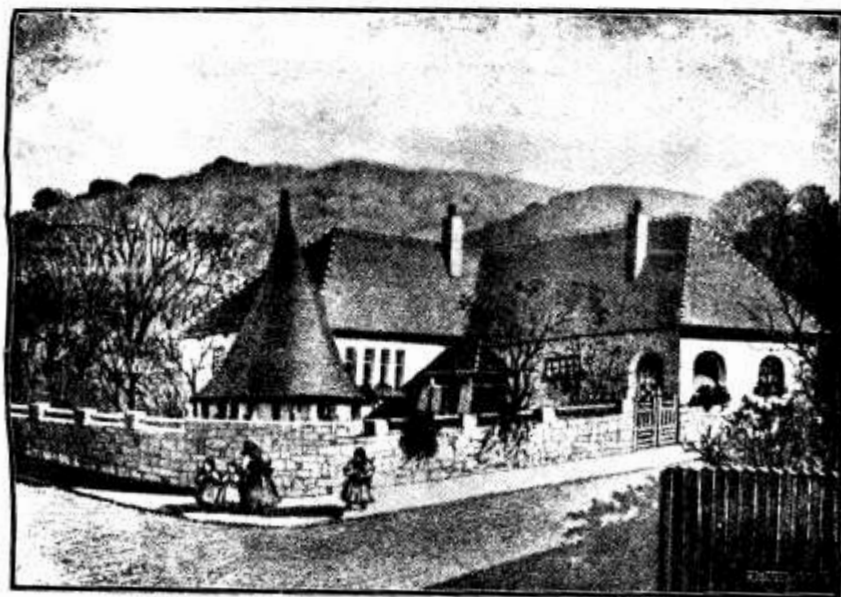
Az első intézetek fenntartására legtöbbit áldozott maga BRUNSVICK TERÉZIA. Az intézetek alapítótagjai sorában találjuk a főhercegasszonytól kezdve az ország előkelő hölgyeit és urait. Az alapítótagok közt szerepel RESD EDE angolországi lelkész is, ki 1828-ban Magyarországon tartózkodott és 1830-ban Londonból írt levelében többek között azt tanácsolja BRUNSVICK-nak, hogy az alapítótagokból álló első nem tevékeny apró egyesületek helyett egy nagy országos egyesület alakítására törekedjék. A kedvezőtlen viszonyok következtében azonban csak 1836-ban tudott ilyen egyesület, létesülni „Kiseddóvó-intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület” címen, melynek választmányában az ország kiváló férfiai foglaltak helyet, köztük KOSSUTH LAJOS is.

A terjesztő egyesület agitációjának eredményeképpen 1847-ben már 89 kiseddóvóintézet működött. 1848-ban báró EÖTVÖS JÓZSEF minisztersége idején már arról volt szó, hogy a kiseddóvást a népoktatással kapcsolatban törvényesen rendezik. A szabadságharc vihára és az utána következő abszolutizmus nemcsak e tervet söpörte el, hanem a szépen induló kiseddóvást fejlődésében visszavetette. A 89 intézet tíz év alatt 52-re csökkent. Csak 1860-tól kezd a kiseddóvás újra életre kelni, de az élénkebb tevékenység e téren csak az 1867. évi kiegyezés után áll be, mikor a terjesztő egyesület mellett új egyesületek alakulnak. 1869-ben létesül a „Pest-Budai Nevelési Nőegylet”, amely ugyanebben az évben fölállítja az első Fröbel-féle gyermekkertet és gyermekkertésznőképző-tanfolyamot szervez. Az említett egyesületből alakult a „Budapesti Fröbel-Nőegylet”, amely később a „Magyarországi Központi Fröbel-Nőegylet” nevet veszi fel. 1873-ban harmadik gyermekkertjét nyitja meg. Ugyanebben az évben keletkezik az Országos Kiseddóvó Egyesület, amely 1874-ben összeolvad a régi terjesztő egyesülettel és „Országos Kiseddóvó Egyesület” néven folytatja tevékenységét. Az utóbbi egyesület 1916-ban, midőn óvónőképzőjét az államnak átadja, megszűnik működni, úgyhogy ma már csak a Magyarországi Központi Fröbel-Nőegylet áll fenn, de tevékenysége a közben kifejlődött állami, községi és felekezeti kiseddóvás mellett igen szűk körre szorítkozik.

Óvoda, óvónőlakással.

Sváb Gyula terve.

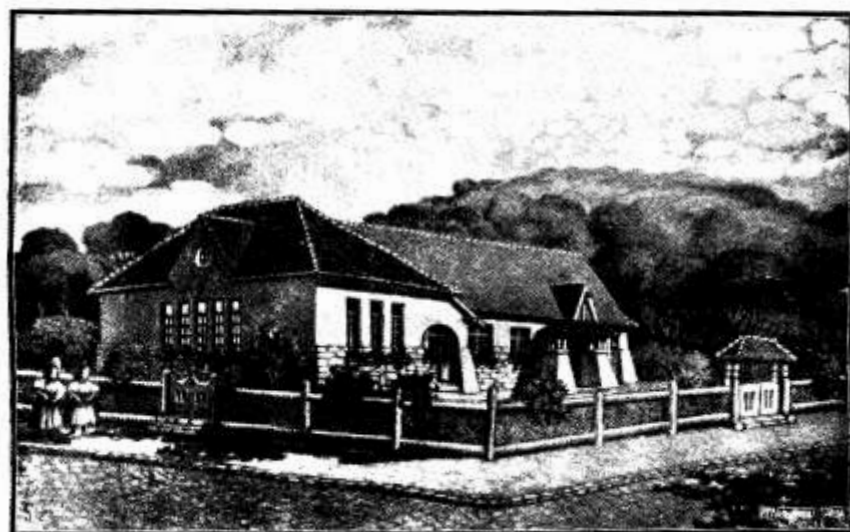
Egytantermes óvoda, óvónőlakással, külön játszószínnel.

Sváb Gyula terve.

Óvoda, óvónőlakással.

Sváb Gyula terve.

Egytantermes óvoda, óvónőlakással.

Sváb Gyula terve.

1876-ban az állam is a kiseddóvó-intézeteket fenntartók közé lép s ettől fogva mind nagyobb számban állít fel kiseddóvókat, főképen 1891 óta, amidőn törvényes köteletségévé lett az óvodák állítása olyan községekben, amelyek saját erejükből nem képesek óvóintézetet fenntartani.

Az 1880-as évektől kezdve a rendes kiseddóvodán kívül még két típusa alakul ki az óvóintézeteknek: az állandó menedékház és a nyári menedékház. Az utóbbiak áprilistól-októberig külső mezei munkával elfoglalt földművesszülők kisgyermekait fogadják magukba.

2. A kiseddóvási törvény és a kiseddóvásügy mai szervezete.

A kiseddóvásügy törvényes rendezése többszöri próbálkozás után 1891-ben történt meg az 1891. évi XV. törvény-cikkben. A törvény szükségességét a következő főokokkal indokolták: 1. A kiseddóvóban testi és szellemi nevelésben részesült gyermek könnyebben győzi le az elemi iskolai tanulás nehézségeit, a nemzetiségi vidékeken pedig az óvodák lehetővé teszik a gyermekeknek az állam nyelvének könnyű elsajátítását. 2. A nagy gyermekhalandóság egyik oka, hogy sok kisedd felügyelet nélkül van s betegség esetén nem részesül orvosi segítségben. 3. Rendkívül sok tűzkárt okoznak a felügyelet nélkül maradó gyermekek. A nagy veszteségnek csak úgy lehet elejét venni, ha a gyermekek felügyelet alá kerülnek.

A törvény szerint a kiseddóvás feladata a 3-6 éves gyermeket egyfelől ápolás és gondozás által a szülők távollétében érhető veszélyektől megóvni, másfelől rendre, tisztaságra szoktatás, valamint ügyességüknek, értelmüknek és kedélyüknek korukhoz mért fejlesztése által őket testi, szellemi és erkölcsi fejlődésükben elősegíteni. Óvodákban nincs helye az iskolai tanításnak.

A törvény megkülönböztet: *kiseddóvodát, állandó menedékházat és nyári menedékházat*. Kötelezővé teszi az intézetek közül valamelyikbe való járást mindazoknak a gyermekeknek, akik nincsenek állandó felügyelet alatt. A kötelezettségüknek eleget nem tevőket pénzbírsággal sújtják. Beteg vagy hülye gyermekek nem lehetnek óvodában, mely ingyenes.

A kisdédóvó-intézetek kötelezett fenntartója a politikai község. Jogosított fenntartók: az állam, a hitfelekezetek, jogi személyek (egyesületek, társulatok, törvényhatóságok) és magán egyének. Az utóbbiak azonban kötelesek felállítási engedélyt kérni a kir. tanfelügyelőtől. *Kisdédóvodát* köteles szervezni és fenntartani: *a)* minden törvényhatósági joggal felruházott város; *b)* minden vármegyei székhely, tekintet nélkül a fizetett adó összegére, viszont *c)* minden oly község, melyben az egyenes állami adó a 30.000 koronát meghaladja, ha a községben kisdédóvoda nincs, vagy 40 gondozatlan kisdéd van, akik számára a meglévő óvodákban nincs hely. *Állandó menedékházai* köteles állítani minden község, melyben az egyenes állami adó 20.000 és 30.000 korona között áll és a községben legalább 40 gondozásban nem részesülő gyermek van. *Nyári menedékházat* köteles állítani minden olyan község, melyben az egyenes állami adó a 20.000 koronát meg nem haladja s a községben legalább 15 a gondozatlan gyermekek száma.

Ott, ahol más kisdédóvó-intézet nincs, felekezeti, valamint jogi személyek és magán egyének által fenntartott óvodákba a kisdédok felekezeti és anyanyelvi különbség[^] nélkül felveendők.

Óvóintézetekben csak oly egyének alkalmazhatók, akik megfelelő képesítő oklevél birtokában vannak. A kisdédóvónők életfogytiglan alkalmaztatnak és állásukból csak szabályszerű fegyelmi ítélettel mozdíthatók el. Az állami intézetek alkalmazottjait a közoktatásügyi miniszter nevezi ki, a községiekét pedig a községi kisdédóvodai felügyelőbizottság választja. A nyári menedékházi dajkát a felügyelőbizottság alkalmazza.

3. A kisdédóvó-intézetek munkaköre.

A törvény szerint az óvoda foglalkozási anyaga a következő: fohászszerű ima, beszéd- és értelemgyakorlatok, ének, testgyakorlás, játék és kisdédkézimunka. A beszéd- és értelemgyakorlatok körén belül az óvónő beszélget a gyermekekkel a szemlélet- és érdeklődéskörükbe eső tárgyakról és eseményekről, a gyermekek mondókákat és versikéket tanulnak s végre meséket és elbeszéléseket hallgatnak. A játék felöleli a különböző társasjátékokat és alkotó játé-

kokat. A kézimunka keretében alkalmat nyernek a gyermekek, hogy rajzolhassanak és színezhessenek és különböző anyagokból (homok, agyag, fa, kő, papír stb.) képességükhözóért alakokat előállíthassanak.

Egy nap lefolyása a kisdedóvóban a következő: Reggel 8 órától $\frac{1}{2}$ 9-ig gyülekeznek a gyermekek. Télen a játékteremben, nyáron az udvaron. Ez alatt az idő alatt a gyermekek szabadon játszanak, az óvónő pedig ellenőrzi a gyermekeket a tisztaság szempontjából és megfigyeléseket végez. $\frac{3}{4}$ 9-9-ig történik a gyermekek kibocsátása, a terem szellőztetése és a kisebb és nagyobb gyermekek csoportjainak szétválasztása. A tulajdonképeni foglalkozást ima és párperces testgyakorlás vezeti be. Az oly óvodában, ahol csak egy óvónő van, az egyik gyermekcsoport a dajka felügyelete alatt játszik, míg a másik csoporttal az óvónő foglalkozik. A tulajdonképeni foglalkozás Ideje délelőtt 9-10-ig tart. Ez idő alatt a foglalkozások tárgya félóránként változik. Ha pl. 9- $\frac{1}{2}$ 9-ig beszélgetés, vagy daltanulás stb. van, akkor $\frac{1}{2}$ 10-től testgyakorlás, Fröbel-féle munka, játék stb. lép a helyére. 10- $\frac{1}{2}$ 11-ig a gyermekek tízóraiznak, mialatt az óvónő megállapítja a mulasztókat és a játéktérmet kiszellőzteti. $\frac{1}{2}$ 11-11-ig játszanak a gyermekek, mesét hallgatnak, verset ismétlenek stb. A délelőtti foglalkozást ima zárja be. 11 óra után a gyermekek haza mennek, ha az óvoda egyúttal nem napközi otthon is. Utóbbi esetben ugyanis a gyermekek egész nap az óvodában maradnak, itt költik el ebédjüket is. valamit ebéd után itt is pihennek. Délután 2 órától 3-ig tart a gyülekezés, melynek végén tisztasági szemle, kibocsátás és szellőztetés van. A délutáni foglalkozás is imával kezdődik s utána 3-4-ig félóránként váltakozó rendszeres foglalkoztatás, mint délelőtt. 4 órakor uzsonna s utána különböző játék. Öt óra után hazatérés.

Az óvodák belső életében egészen a törvény megalkotásáig erősen érezhető FRÖBEL-nek a 60-as évek végén jelentkező hatása, amelynek következtében a kisdednevelés két irányban ágazik el. Az első irányt az első intézetek hagyományai alapján kialakult eljárás, a másikat pedig FRÖBEL nevelőrendszere jelölte ki. A két irány küzdelme a 90-es években ér véget s a kisdednevelésnek FRÖBEL gondolataitói megtermékenyített úgynevezett magyar iránya győze-

delmeskedik. A törvényt kísérő miniszteri utasítások a kisdedóvodai foglalkozások közé fölvesznek ugyan több FRÖBEL-féle eszközt, de általában a nemzeti irányú kisdednevelést hangsúlyozzák. A magyar gyermek számára itthon termett népies költészet megfelelő termékei (mondókák, versek, dalok, játékok, mesék), továbbá a legkiválóbb gyermekköltők legrészebb darabjai vonulnak be a kisdedóvóba. Összegyűjtik a magyar gyermek játékeit és kedvelt alkotásait és ezeket dolgozzák föl a kisdedóvók. A jelen század második évtizedétől kezdve a fellendülő gyermektanulmány főbb eredményei, továbbá MONTESSORI törekvései is éreztetik hatásukat a sajátos magyar jellegének mind teljesebb kifejlesztésén munkálkodó magyar kisdednevelésben.

4. Kisdedóvodai hatóságok.

A kisdedóvodák helyi hatóságai: a felügyelőbizottságok. A községi felügyelőbizottság 5 választott tagból áll, ezek között a kisdedóvás ügye iránt érdeklődő nők is vannak, kiknek száma azonban nem haladhatja meg a férfítagek számát. Az állami óvodák felügyelőbizottságát a közoktatásügyi miniszter nevezi ki. Ha a község vagy hitfelekezeti iskolát is tart fenn, akkor a felügyelőbizottság teendőit a nőtagokkal kiegészített iskolaszék végzi. A hatósági orvos hivatalból tagja a bizottságnak. A felügyelőbizottság teendői: *a)* a községi intézeteknél az óvónő, állandó és nyári menedékházvezetőnő választása; *b)* az intézetek látogatása és az intézetekben folyó munka ellenőrzése; *c)* az óvodabjárás kötelezettségének ellenőrzése; *d)* a kisdedóvoda anyagi ügyeinek intézése, az óvoda épületére, berendezésére és vagyonára való felügyelet.

A hitfelekezeti felügyelőbizottságok teendőit az illető felekezet főhatósága állapítja meg.

Az összes óvóintézetek fölött az állami főfelügyeletet a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kir. tanfelügyelők útján gyakorolja.

5. Statisztikai adatok.

A törvény megalkotása után az egyesületek óvodákat állító tevékenysége igen nagymértékben csökkent, majd meg

is szűnt. A községeknek és az államnak intenzív részvétele az óvodák állításában ezek nagy elterjedését vonta maga után. A törvény életbelépése után nem is egészen tíz évre 1900-ban a kisdedóvó-intézetek száma 1394, az állandó menedékházaké 241, a nyári menedékházaké 1028. Ugyanebben az évben 2747 óvónő és menedékházat vezető nő van alkalmazásban. Az intézetekbe 232.158 gyermek járt. 1910-ben a rendes kisdedóvók száma 1930, az állandó menedékházaké 196, a nyári menedékházaké 636. Az óvoszemélyzet száma 2974, a gyermekeké 241.211. Az állandó és nyári menedékházak száma azért csökkent, mert ezek sok helyen rendes kisdedóvodákká fejlődtek.

1914-ben 2229 rendes kisdedóvoda, 186 állandó és 534 nyári menedékház állott fenn a magyar birodalom területén. A világháború természetesen megakasztott minden továbbfejllesztő törekvést.

A háborút követő, az ország kétharmad részét idegen államoknak juttató békekötés a kisdedóvó-intézetek igen nagy számát szakította el az országtól és szüntette meg, mert az utódállamok közül pl. Románia még nem ismeri a kisdedóvást.

A nagy veszteséget illusztrálják a következő adatok:

A mai Magyarországon 1924/5-ben a rendes óvodák száma 848, a menedékházaké 71, a kisdedóvónőké 1194, az intézetekbe járó gyermekeké 93.684.

6. Az államnak a kisdedóvókra fordított költségei.

(1927/8. évben.)

Személyi járandóságok	1,496.944 P
Dologi kiadások	59.246 „
	Összesen: 1,556.190 P

Ezenkívül az állam a nem-állami kisdedóvóintézeteket és menedékházakat 592.345 P-vel támogatja.

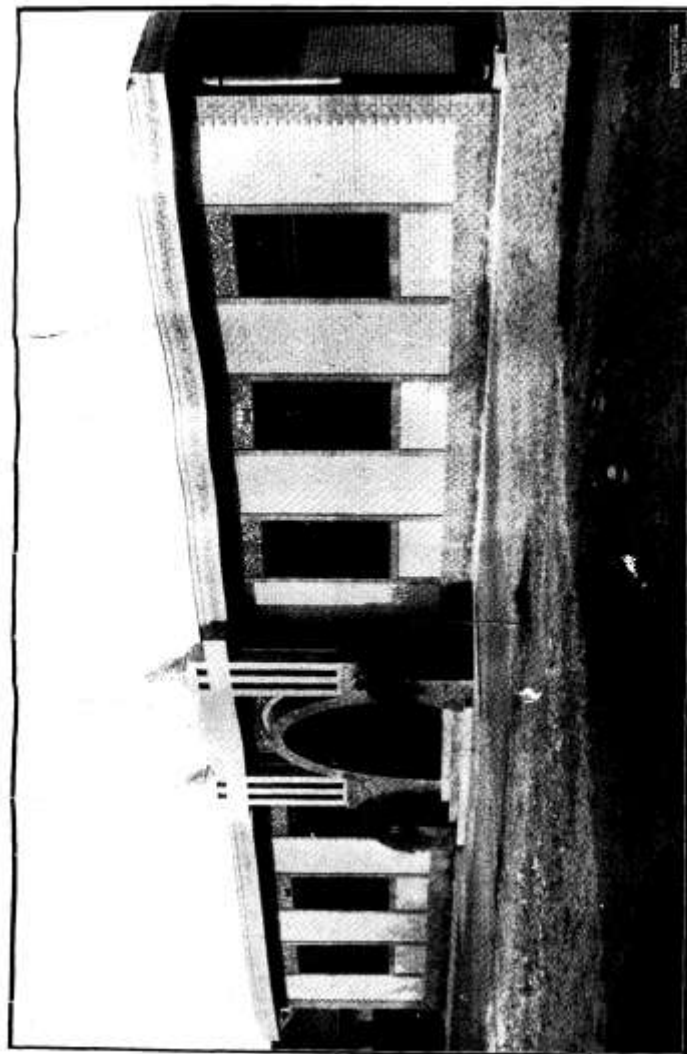
I. ELEMI NÉPISKOLÁK.

1. A népoktatási törvények.

A magyar népoktatás alapvető törvénye az 1868. évi XXXVIII. t.-cikk. Ezt a törvényt 1875-ben a tanítók nyugdíjügyének rendezéséről szóló XXXII. azután 1876-ban a népiskolai hatóságokról szóló XXVIII., 1879-ben a magyar nyelv tanításáról szóló XVIII., – mely elrendelte, hogy a magyar nyelv az összes bárminemű nyilvános népiskolákban a köteles tantárgyak közé felveendő – majd a nyugdíjtörvény módosításáról szóló 1891. évi XLIII. és 1893-ban a tanítói fizetésrendezésről szóló XXVI., 1907-ben az állami tanítók jogviszonyairól szóló XXVI. és a nem állami elemi iskolák jogviszonyairól és a tanítók javadalmazásáról szóló 1907. évi XXVII. törvénycikkek egészítik ki, végül az elemi népiskolai oktatás ingyenességéről szóló 1908. évi XLVI. t.-c, az állami, a községi és a felekezeti népiskolai tanítók, valamint a gazdasági szaktanítók illetményeinek rendezéséről szóló 1913. évi XV. és XVI., illetőleg XLI. t.-c, az iskoláztatási kötelezettség teljesítésének biztosításáról szóló 1921. évi XXX., a tanítók ellátásának rendezéséről szóló 1924. évi XXVIII. t.-c, végül a legújabb nagy népiskolai építési akciót megindító 1926. évi VII. t.-c, mely a mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák^léttartás^ról és fenntartásáról szól.

2. Az iskolafenntartók.

Az 1868. évi XXXVIII. t.-cikk alapján az iskolafenntartóknak két csoportja keletkezett. Egyikbe tartozik a politikai község, mint kötelezett s a másikba az állam, hitfelekezetek, társulatok és magán egyének, mint jogosult iskolafenntartók.

Danabarszti négytantermes elemi iskola.

Fényesvári Ágost Gyula.

Dunaharaszti tanítólakás.

Tervezte: Szab Gyula.

a) A községi iskola.

Ahol a községben legalább 30 mindennapi olyan tanuló van, akiknek számára elemi népiskola nincs, vagy akiknek szülei a meglévő felekezeti iskolát használni nem akarják, azok számára a politikai község köteles elemi népiskolát állítani.

Oly községek, melyek 3½ kilométernél közelebb esnek egymáshoz, közösen állíthatnak községi elemi népiskolát.

A község tartozik biztosítani:

- a) a tanítói állások javadalmát,
- b) az iskolai helyiségeket és ezek felszerelését,
- c) az iskola egyéb dologi szükségleteit.

Az iskolafenntartás költségeinek fedezésére szolgálnak:

- a) az iskolai alapok jövedelmei,
- b) az iskolai bevételek,
- c) ha az előbbi jövedelmek kimerítése után sem fedezhetőek az iskola kiadásai, akkor a község az állami egyenes adók 5%-át meg nem haladó iskolai adót vehet ki, melynek viselése alól azonban a felekezeti iskolát fenntartó adózók teherviselésük mérve arányában mentesítve vannak.

A községi iskola alapvagyon a tagosítás alkalmával a közlegelőnek e célra elkülönített századrészből és egyéb iskolai célra rendelt alapokból, földekből, tőkékből áll, melyet a község külön kezel és állandón gyarapítani köteles.

Ha a községben nincs községi népiskola, akkor a legelő elkülönítéséből származó iskolai alapvagyonjövödelme a közoktatásügyi miniszter engedélyével a helybeli hitfekezeti iskolák fenntartására fordítható.

b) Az érdekeltségi iskola.

A lakosság jelentékeny része a Nagy-Magyar-Alföldön nem zárt községekben, hanem szétszórt tanyákon lakik s így gyermekei rendszeres iskolázásban vajmi kis mértékben részesülhettek. Főképp innen érhető, hogy Magyarország lakosságának 15%-a analfabéta. (Ez egyébként kevésbé röstelhető, ha meggondoljuk, hogy 1910-ben Belgium lakosságának 25.2%-a, Olaszországának 37.5%-a, Portugáliáéának 71.2 %-a, Görögországának 60.7%-a s Romániáéának 60.8%-a

nem tudott írni-olvasni.) Ennek gyors megszüntetését célozza a gróf KLEBELSBERG KUNO minisztertől kezdeményezett 1926. évi VII. t.-cikk, mely a mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létesítéséről és fenntartásáról szól s egy hatalmas népiskolai építési program kiindulópontja. A mai magyar kultúrpolitika legfőbb feladatának tekinti a magyar nemzet kulturális felsőbbségének a szomszédos, balkáni jellegű népekkel szemben való fenntartását és megerősítését. Erre annál nagyobb szükség van, minél inkább akarja a nemzet alkotmányát demokratikus alapra helyezni, mert a politikai demokrácia csak ott egészséges és helyénvaló, ahol ezt a kulturális demokrácia megelőzte és biztosította.

„A magyar nemzet jövőjébe vetett tántoríthatatlan hitéről és életerejéről – mondja az 1926. évi VII. t.-c. 1. §-a – azzal is tanúságot tesz, hogy művelődési színvonalának emelése céljából a mezőgazdasági népesség, különösen az Alföld tanyai lakosságának gyermekei részére népiskolákat létesít és épít”. Ennek a célnak megvalósítására népiskola állítása és építése hivatalból mindenütt elrendelhető, ahol egy természeti vagy jogi személynek, vagy többeknek tulajdonában, vagy hitbizományi birtokában lévő, legalább másfél, legfeljebb négy kilométer sugarú területen (körzetben) szétszórtan vagy tömörülve, az utolsó három év átlagát számítva, legalább 20 család, vagy 30 mindennapi tanköteles lakik és a körzeten belül valamennyi tanköteles befogadására alkalmas más iskola nincs. E szerint a törvény az iskolafenntartók új kategóriáját teremti meg, amikor kimondja az *érdekeltségek* (környéki birtokosok) iskolaállítási és fenntartási kötelezettségét, hogy az átlag szegény politikai község kimélésével a külterületi, elsősorban falusi iskolák felállításával járó jelentékeny költségeket ezekre hárítsa. Erre a jogot az a megfontolás adja, hogy akinek mint birtokosnak a nemzeti vagyonból, az ország területéből tekintélyes része van, jelentékeny részt vállaljon a kulturális terhekből is. Eszerint a külterületi iskola érdekeltségéhez tartoznak mindazok a természeti és jogi személyek, akiknek az iskola körzetén belül ingatlanuk, vagy általános kereseti vagy társulati adó alá eső foglalkozásuk vagy jövedelmük van. Az iskola létesítéséhez az érdekeltség a telek

és a szükséges anyagok megszerzésének költségével, továbbá kézi- és igásmunkával, valamint készpénzzel járul. Az iskola céljára, ha az iskola egytanítós, 2 katasztrális hold, minden további tanító után 1-1 katasztrális hold nagyságú telek szerzendő meg. (4. §.)

Olyan külterületek érdekében, melyeknek tankötelesei a tanyák szétszórtságánál, a közlekedési viszonyok kedvezőtleneségénél vagy más oknál fogva tanyai iskola körül célszerűen nem csoportosíthatók, a beiskolázás biztosítása végett *tanyai internátust*, esetleg *napközi otthont* kell létesíteni. Az iskolalátogatás kötelezettségének biztosítása érdekében a hatóság a fuvarral (gépi szállítóeszközzel) rendelkező körzetbeli lakosokat szükség esetén kötelezheti a tanköteleseknek az iskolához és visszaszállítására.

A népiskola építéséhez az állam építési terveket és elő-méretköltségvetéseket ad; a tervek használata kötelező. Az *állam* ezenkívül gondoskodik az illetékes államépítészeti hivatal útján az építés ellenőrzéséről és felülvizsgálásáról.

Ha az érdekeltség vagy a község nem tudja az iskolaépítés terhet viselni, az állam az építési költségek fedezéséhez államsegélyt, vagy mérsékelt kamat mellett törlesztéses építési kölcsönt is engedélyezhet. Erre a célra állítja fel a törvény az *Országos Népiskolai Építési Alapközt*, melynek táplálására az állam évi költségvetésébe jelentékeny összeg állíttatik be.

Az iskola összes dologi szükségleteinek (bútor- és taneszközbeli felszerelés pótlása, fűtés, világítás, takarítás, tatarozás stb.) költségei az érdekeltséget, illetőleg részben a községet terhelik. Az iskolák fenntartására szolgáló külön adó kivetésének és behajtásának módozatairól a törvény részletesen intézkedik.

A törvény értelmében a külterületi iskolák százainak építése indult meg. A külterületi iskolahálózat teljes rendezésére közel ezer tanterem és nyolcszáz tanítói lakás építése van tervbevéve. Ehhez járul még a belterületek (városok, községek) tanteremszükséglete, mely kb. 2300-ra rúg. Ennek a hatalmas népiskolai építési programnak végrehajtása kb. 60 millió pengőbe kerül, amelynek felét építési segély formájában az állam fedezi.

c) A hitfelekezeti iskola.

Valamikor, mint Európa többi országaiban, Magyarországon is a népiskolák valamennyien felekezeti jellegűek voltak. Az 1868. évi népoktatási alaptörvény a községekre helyezte át a súlypontot, de ez meddő kísérletnek bizonyult: a népiskolák túlnyomó része a felekezetek kezén maradt, melyek sok áldozattal, az államtól is hathatósan segítve, iparkodtak iskoláikat fenntartani és fejleszteni, az idevágó törvényes követelményeknek eleget tenni.

d) Az állami iskola.

Az állam nevében a közoktatásügyi kormány csak ott gondoskodott az 1868: XXXVIII. t.-c. 80. §-a alapján népiskolák állításáról, ahol az iskolafenntartásra jogosított és kötelezett tényezők (vallásfelekezetek, polgári községek) erre vagy a kellő anyagi erő hiányában nem képesek, vagy pedig nem akartak az állam érdekeivel megegyező népoktatást biztosítani. Ahol ilyen körülmények következtek az állam iskolát állított, ezek a nemzeti állameszmének és a helyes irányú modern népnevelésnek mindmennyi erősségei voltak. Ilyenformán népoktatásunk haladásában egy-, ideig az állami népiskolák szaporodtak, amelyek a törvény szellemének megfelelő mintaiskolák is voltak s példájukkal jótékonyan hatottak, különösen olyan területen, ahova a kormányhatalom közvetlenül el nem ér. A háború után az iskolafejlesztésben megint nagy szerepe van a történelmi fenntartóknak: a községnek és a felekezetnek.

3. Az iskolafenntartás feltételei.

Az iskolafenntartás törvényes feltételei egészben és általánosságban valamennyi iskolafenntartóra nézve ugyanazok. Egyenlően megköveteli a törvény: *a)* hogy a tantárgyak az állami tantervben, illetőleg a törvényben megjelöltek legyenek; *b)* megköveteli az iskolaépületek és tantermek megfelelő méreteit; *c)* a tantermeknek bútorokkal és tanszerekkel való felszerelését; *d)* a tanulók maximális létszámát (60); *e)* a fiúk és leányok elkülönített oktatását; *f)* a tanítók törvényszerű képesítését; *g)* a tanítók bizonyos meghatározott javadalmazását; *h)* a tanítók nyugdíjigényének

rendezését és biztosítását; *i*) hogy a szorgalmi idő a rendelkezésnek megfelelő legyen; *j*) a helyi iskolai felügyeletet.

4. Építkezések.

Az iskolai építkezésekről az 1897. évi miniszteri szabályrendelettel kiadott mintatervek és utasítás, a felszerelésekről pedig az 1907. évi XXVII. t.-c. végrehajtási utasítása intézkedik.

E mintatervek kibocsátása óta Magyarországon az iskolaépítkezés nagy haladást mutat. Nemcsak a nagyobb városoknak vannak szép, a modern pedagógiai és egészségi követelményeknek megfelelő épületei – nem is szólva Budapest székesfőváros számos iskolai célra épült palotajáról (18-20 tantermes épületek), – hanem a vidéken, kisebb községekben is teljesen megfelelő, csinos iskolaépületek vannak. Milliókat tesz ki az az összeg, mit a különböző iskolafenntartók – miután a tanítói illetményeket az állam vállalta – iskolaépületekbe fektettek. Legszebb iskolaépületeink az ország szélső vidékein épültek és a trianóni béke alapján elvesztek.

5. Az elemi népiskola szervezete és tanterve.

Az 1921. évi XXX. t.-c. szerint minden gyermek gondviselője köteles a gyermeket hatodik életévének betöltését követő kilenc éven át nyilvános iskolai oktatásban – 6 évig elemi népiskolai és három évig továbbképző népiskolai oktatásban – részesíttetni. Az iskoláztatás ideje alatt kötelező a vasár- és ünnepnaponkénti istentisztelet látogatása is. A szülőnek joga van gyermekét lakóhelyén kívül is bármilyen jellegű iskolába beíratni.

A tanítási idő átlag 10 hónap és hivatalos úton, nyomós okokból, legfeljebb két hónappal rövidíthető meg. Az évi munkanapok számát a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletileg állapítja meg.

Az iskolabajlás alól felmenthetők azok a gyermekek, akik otthon megfelelő oktatásban részesülnek, akik testileg vagy szellemileg hátramaradtak és akiknek egészségét vagy biztonságát az iskolába járás veszélyezteti.

Az iskolából kizárhatók, akiknek olyan szervi fogyat-

kozásuk van, mely a tanulásban gátolja őket, akik ragadós vagy undorító betegségben szenvednek, elmebetegek vagy tompaelméjűek, a többi gyermekek erkölcsiségét veszélyeztetik.

Ha a gyermek gondviselője a gyermeket nem írta be, vagy ok nélkül gátolja az iskolalátogatásban, kihágást követ el, mely pénzbírsággal és szabadságvesztéssel büntethető.

A törvény az elemi népiskolának két tanfolyamát különbözteti meg: *a)* a hatéves mindennapi és *b)* a hároméves továbbképző tanfolyamot. A községi és az állami elemi népiskolákban mind a két tanfolyam fenntartása kötelező. A hitfelekezeti iskolák nem tartoznak ismétlőtanfolyamot is fenntartani.

A) A mindennapi iskola.

Az elemi mindennapi iskola hat évfolyama állhat egy vagy több tanító vezetése alatt. E szerint osztatlan, részben vagy egészben osztott elemi iskola. A fiú- és leányiskola a törvényben csak elvileg van elválasztva, mert a valóságban még sok a vegyes elemi népiskola Magyarországon.

<i>Az iskolák osztottsága</i>	<i>1914-ben</i>		<i>1923-ban</i>	
Egytanítós osztatlan iskola.....	9978	58%	3202	49%
Kéttanítós részben osztott iskola.....	3497		1540	
Háromtanítós részben osztott iskola.....	1220		495	
Négytanítós részben osztott iskola.....	813		363	
Öttanítós részben osztott iskola.....	509		210	
Hat és több tanítós teljesen osztott iskola	912	5%	695	10%
Összesen:	16.929		6505	

Kötelező tantárgyak és az óratervek.

Valamennyi népiskolában kötelező tantárgyak:

- I. Hit- és erkölcsstan.
- II. Magyar nyelv [*a)* beszéd- és értelemgyakorlatok, *b)* olvasás és olvasmánytárgyalás, *c)* írás, *d)* fogalmazás, *e)* helyesírás és nyelvi magyarázatok],
- III. Számтан és mértan.
- IV. Földrajz.
- V. Történelem [*a)* a magyar nemzet történelme, *b)* polgári jogok és kötelességek].

VI. Természeti és gazdasági ismeretek [a) természet-
tan és vegytan, b) természetrajz, gazdaságtan és
háztartástan, c) egészségtan].

VII. Rajz.

VIII. Ének.

IX. Kézimunka.

X. Testgyakorlás.

Itt közöljük az osztott és az osztatlan iskola óratervét,
a részben osztott iskolák óratervei ezek között foglalnak
helyet.

	Ó r a t e r v e k													
	osztott iskola							osztatlan iskola						
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Össz.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Össz.
1. Hit és erkölcs.	2	2	2	2	2	2	12	—1—	—	—	—1—	—	—	2
2. Magyar nyelv ¹	10	10	10	9	7	7	53	3	3	3	3	—2—	—	14
3. Számt. és mért.	5	5	5	5	4	4	28	1½	1	1½	1	—1—	—	6
4. Földrajz	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	1	—1—	—	2
5. Történelem ²	—	—	—	—	3	2	5	—	—	—	—	—1—	—	1
6. Természeti- és gazd. ismeret. ³	—	—	2	2	4	5	13	—	—	—1—	—	—1—	—	2
7. Rajzolás	—	1	1	1	2	2	7	—	—1/2—	—	—	—1/2—	—	1
8. Éneklés	1	1	1	2	2	2	9	—1/2—	—	—	1/2—	—	—	1
9. Kézimunka	—	1	1	1	2	2	7	—	—1/2—	—	—	—1/2—	—	1
10. Testgyakorlás	2	2	2	2	2	2	12	—1—	—	—	—	—1—	—	2
	20	22	24	26	30	30	152	7	7½	9	9½	9½	9½	32

Tanterv és utasítások.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1925. évi május
havában 1467/1925. eln. sz. rendeletével új tantervet adott
ki az elemi népiskolák számára. A tanterv az állami, köz-

¹ A magyar nyelv körébe tartozik:

a) Beszéde és értelemgyakorlatok.

b) Olvasás és olvasmánytárgyalás.

c) írás.

d) Fogalmazás.

e) Helyesírás és nyelvi magyarázatok.

² A történelem körébe tartozik:

a) Hazai történelem.

b) Polgári jogok és köteleességek.

„ A természeti és gazdasági ismeretek körébe tartozik:

a) Természettan és vegytan.

b) Természetrajz, gazdaságtan és háztartástan.

c) Egészségtan.

ségi, magán és izraelita iskolákra kötelező. A felekezeti iskolák az állami tanterv kereteinek figyelembevételével maguk készítik tantervüket, de a tárgybeosztásban, óraszámokban és módszerben követik a hivatalos tantervet. Ez a tanterv így határozza meg a népiskola célját: „*A népiskola célja a hazának vallásos, erkölcsös, értelmes és öntudatosan hazafias polgárokat nevelni, kik az általános műveltség alapelemeit bírják és képesek arra, hogy ismereteiket a gyakorlati életben értékesítsék*”. Az általános célkitűzéshez alkalmazkodnak az egyes tárgyak célkitűzései.

1. A hit- és erkölcsstan tanításáról a községi és állami iskolákban az illetékes hitfelekezetek tartoznak gondoskodni, azért azok tűzik ki a célt és jelölik meg az anyagot a többi tárgyak tanítási anyagának figyelembevételével.

2. A magyarnyelvi oktatás célja a gyermek természetes kifejezési ösztönének fejlesztése, hogy gondolatait és érzelmeit szóban és írásban szabatosan ki tudja fejezni;

az élőszó és az olvasmány megértése, hogy a gyermek írónknak és nagy költőinknek a gyermek fejlettségéhez mért műveiben foglalt gondolatait felfogja és érzelmeit átérezze, az értékes olvasmányokat megkedvelje és élvezni tudja;

a családi élet és az iskolai nevelés áthidalása és a nemzet szellemi életébe való bekapcsolása;

az otthon, a szülőföld, a nép és a haza megszerettetése;

a vallásos és erkölcsi alapon nyugvó nemzeti műveltség elemeinek biztosítása.

A tananyag főcsoportjai: *a)* beszéd- és értelemgyakorlatok, *b)* olvasás, *c)* írás, *d)* fogalmazás, *e)* helyesírás és nyelvi magyarázatok. Ebből a tagolásból is látható, hogy a legfontosabb az élőbeszéd, ezt kell elsősorban a nép művelésére felhasználni. Ahol több idő és alkalom áll a tanító rendelkezésére, az olvasás és írás is annyira kiművelhető, hogy mások gondolatainak megértésére és a tanuló saját gondolatainak értelmes kifejezésére alkalmas legyen. Csak harmadik helyen lehet a nyelv magyarázata a cél, de csak oly inertekekben, amennyire a helyesírás megtanulásához szükséges. Az elvont nyelvtanítás már kívül esik a népiskola célján.

a) A beszéd- és értelemgyakorlatok anyaga: az I. osz-

tályban a gyermek játéka, az otthon, az iskola, az idő és a gyermek maga rajzzal, kézimunkával és sétákkal kapcsolatosak;

a II. osztályban a gyermek játéka, a község belső területe (különösen az emberek foglalkozása), a község külső területe (elsősorban természeti viszonyai), a község múltja, a község életrendje (főleg igazgatása), az idő sétái és kirándulásokkal kapcsolatban;

a III. osztályban a gyermek játéka és nyári élményei, a község környéke, tekintettel a földrajzi alapfogalmakra (levegő, víz, éghajlat, talaj, növény, állat, ember, gazdasági élet, kultúra, közigazgatás; térképrajzolás és olvasás), séták és kirándulások;

a IV. osztályban más vidékről hozott anyagok, átvett szokások, a falu és város egymásrataltsága, fontosabb természeti jelenségek, a magyar nép múltja és mai élete, napár, séták és kirándulások.

b) *Az olvasás anyaga:* az I. osztályban az írott és nyomtatott kis- és nagybetűk, kisebb olvasmányok olvasása szótagolva;

a II. osztályban folyékony olvasás, helyes kiejtéssel;

a III-IV. osztályban az értelmes, hangsúlyos olvasás begyakorlása.

Az ABCs könyv az olvasás gyakorlására szolgáló szavakon és mondatokon kívül apró népköltési verseket, mondókákat, népmeséket, népdalokat, rövid elbeszéléseket, találós kérdéseket, gyermekverseket, köszöntőket és imádságokat tartalmaz.

A II. osztályos olvasókönyv az otthon, a család és a község életéből meríti tárgyát, népmeséket, népmondákat, mondókákat, közmondásokat, találós meséket és íróink alkotásaiból vett meséket, elbeszéléseket, leírásokat, költeményeket, imádságokat tartalmaz.

A III. osztályos olvasókönyv a szülőföld erkölcsi, szellemi, társadalmi, természeti és gazdasági életének tárgyköréből vett művészi képeket, közmondásokat, népdalokat, népmeséket, a szülőföldhöz kapcsolódó népmondákat, nemzeti hősmondákat (hún és magyar mondákat), elbeszéléseket, költeményeket tartalmaz.

A IV. osztály olvasókönyvében találunk szintén köz-

mondásokat, népdalokat, népmeséket, népmondákat és legendákat, azonkívül történeti elbeszéléseket és nagy magyarak jellemrajzait, képeket a történelem, földrajz, néprajz, a természet köréből és a gazdasági életből.

Az V. és VI. osztály olvasókönyvében vannak olvasmányok, melyek a nép főbb szellemi alkotásait, történeti mondákat, elbeszéléseket és életrajzokat, művészi képeket a nemzet gazdasági és kulturális életéből, rajzokat az otthon, a család, a gazdasági élet és a munka világának különböző területeiből, műveltség-történeti rajzokat, képeket a szellemi életből (irodalom, művészet, felfedezések és találmányok), az alkotmányos életből, jeles mondásokat legnagyobbjaink műveiből tartalmaznak.

c) *Az írás anyaga:* az I. osztályban a kis és nagy abc betűinek megtanulása;

a II. osztályban a betűk és betűkapcsolások gyakorlása, tekintettel a helyesírásra és a szabályos írásra;

a III-IV. osztályban a szabályos folyóírás begyakorlása négyvonalas füzetben;

az V-VI. osztályban folyóírás egyvonalas, majd vonalozás nélküli füzetben.

d) *A fogalmazás anyaga:* az I. osztályban szóbeli fogalmazás, a II.-ban a közösen, szóval megfogalmazott mondatok leírása;

a III. és IV. osztályban a gyermek tapasztalatainak és iskolai tanulmányainak közös megfogalmazása (a szabad fogalmazásra való törekvéssel) és leírása;

az V-VI. osztályban tapasztalatok, élmények és iskolai tanulmányok szabad megfogalmazása.

e) *A helyesírás és nyelvi magyarázatok anyaga:* az I. osztályban a hangzók, a II. osztályban a szótagolás és az írásjelek alkalmazása, a III-VI. osztályban a nyelvtani anyagnak megfelelő szöveg másolása, emlékezetből és tollbamondás alapján való leírása.

A nyelvtan anyaga a II. osztályban a beszéd, mondatok, szó, szótag, szótagolás, hang, betű, magán- és mássalhangzók;

a III. osztályban a mondat, az állítmány, az alany, az ige, a főnév, a névmás, a melléknév;

a IV. osztályban a bővített mondat, az állítmány (ige-

ragozás, igeképzés), az alany (összetétel, főnévképzés), bővítő mondatok: a tárgy, a határozó, a jelző;

az V. osztályban a bővített mondat, az összetett mondat (mellérendelt összetétel);

a VI. osztályban bővített és összetett mondat (alárendelt összetétel), összefoglalás; hangsúly, szórend, helyes magyarság; próza, vers, az írásművek szerkezete; közéleti fogalmazványok. 4

3. A számtan- és mértan tanítás célja: jártasság a mindennapi élet leggyakrabban előforduló számításaiban és méréseiben; a tanulóknak fegyelmezett, rendszeres gondolkodásra való szoktatása.

Anyaga az I. osztályban számok ismertetése 1-20, a négy alpművelet szóval a 20-as számkörben és a számok leírása; egyszerű mérések;

a II. osztályban számok ismertetése 100-ig, a négy alpművelet szóval a 100-as/körben és a számok leírása; négyzet ismertetése, mértani alapfogalmak;

a III. osztályban a számkör kibővítése 10004g, a négy alpművelet írásban és az 1000-es körben; téglalap, terület-mérés;

a IV. osztályban a számkör kibővítése millióig, az írásbéli műveletek begyakorlása; kocka, hasáb, térfogatszámítás;

az V. osztályban a négy alpművelet egész számokkal és tizedes törtekkel, a közönséges tört ismertetése, összeadás, kivonás, kettőtételű feladatok, olasz gyakorlat; a kör, kerülete és területe, egyszerű szerkesztések;

a VI. osztályban a négy alpművelet egész számokkal, közönséges és tizedes törtekkel, százalékszámítás, kamatszámítás; háromszögek, köbtartalomszámítás.

4. A földrajzi oktatás célja a szülőföld és a haza részleteiből és ezzel kapcsolatban más országoknak, földrészeknek és a Földnek mint égitestnek megismerése, a szülőföld és hazaszeretet, továbbá a nemzeti önérzet felébresztése és ápolása.

Anyaga a II-III. osztályú beszédértelme gyakorlatokban való előkészítés után a IV. osztályban az ország földrajzilag egységes vidékei és az elszakított területek, a magyar királyság összefoglaló ismertetése, Európa áttekintése;

az V. osztályban Magyarország általános földrajza és

vármegyei, Európa országai és a földrészek és óceánok áttekintése;

a VI. osztályban Magyarország *gazdasági* földrajza, Európa országainak és a többi földrésznek gazdasági kapcsolata hazánkkal, földünk s a többi égitest.

5. A történelmi oktatás célja egyfelől a magyar nemzet történetének ismertetése világtörténelmi események érintésével és tájékozódás a magyar alkotmányról; a múlt iránti kegyeletre, nemzeti önérzetre és hazaszeretetre való nevelés, a nemzet erejébe vetett bizalom és az isteni gond viselésbe vetett hit megerősítése, másfelől a magyar állampolgári élet rendjének és a legfontosabb polgári jogok és kötelességek ismertetésével kapcsolatban a nemzeti közösség megértetése és a törvénytisztelet fejlesztése.

Anyaga az V. osztályban: a) a magyar nemzet származása, vándorlásai, honfoglalása, a magyar királyság és a keresztény egyház megalapítása, a magyar királyság fénykora, a mohácsi vész, az ország háromfelé szakadása, török hódoltság, hősi küzdelmek, a reformáció és ellenreformáció, küzdelmek az alkotmányért és a vallásszabadságért;

b) községek közigazgatása, adózás, mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi törvények, iskolaügy, anyakönyvek, közegészségügy, igazságszolgáltatás, magyar állampolgárság, egyesületek, sajtó, egyházak;

a VI. osztályban újjászervezések a török uralom után, a reformkorszak, a szabadságharc, az önkényuralom és a kiegyezés, az építés korszaka, a világháború, mai helyzetünk, a régi és az új alkotmány.

6. A természeti és gazdasági ismeretek célja a) a legfontosabb természeti tünemények és a bennük érvényesülő törvényszerűségek megismerése, valamint ezeknek a gyakorlati életben való alkalmazásai;

b) az emberre legfontosabb állatoknak, növényeknek és ásványoknak, valamint az ember és a természet egymáshoz való viszonyának megismerése, a helyes szemléletre való szoktatás és ama ügyességek elsajátítása, melyek a gazdasági életben szükségesek, a hazai rög megszeretése és a munka megbecsülése;

c) a családban és az iskolában megszokott egészséges életmód tudatosá tétele, az alkalmoszerű egészségügyi taní-

tások kiegészítése és rendezése, a közegészségügyi törvények és rendeletek végrehajtásának biztosítása.

Tananyaga *a)* természettanból és vegytanból:

az V. osztályban levegő, víz, égés, fémek, rothadás, fontosabb szerves anyagok;

a VI. osztályban a testek általános tulajdonságai, a mechanikának a szilárd testekre, folyadékokra és gázokra vonatkozó egyszerűbb törvényei, a hőtan főbb törvényei, a hangtan, fénytán, mágnesség és elektromosságnak a gyakorlati életben előforduló egyszerűbb alkalmazásai.

b) A természetrajzból, gazdaságtanból és háztartás-tanból

a III. osztályban az ősszel érő gyümölcsök ismerete és feldolgozása, télen a ház körül élő állatok, tavasszal a gyümölcs-, konyha- és virágoskertben végezhető megfigyelések és gyakorlatok; szellőztetés, fűtés, világítás, ruhák tisztogatása;

a IV. osztályban az őszi termények megismerése és betakarítása, télen a ház körül élő állatok megismerése, tavasszal a növény életfeltételei és kerti munkálatok; fehérnemű gondozása, mosás;

az V. osztályban a talajról és a szőlőgazdálkodásról, télen fatenyésztés, ház körül élő állatok és a fontosabb ásványok, tavasszal a méhes, rét, legelő és erdő gondozása, táplálkozás, egyszerűbb ételek;

a VI. osztályban konyhakerti növények összefoglalása és kiegészítése, mezőgazdasági növények, télen külföldi állatok és növények, szövetkezet, tavasszal a gazdálkodás és többtermelés; sertésölés, gyermeknek, betegnek való élelmezés.

7. A rajztanítás célja a gyermek kezűgyességének, látásának és ítéloképességének egyszerű ábrázolással való fejlesztése, rajzkészség fejlesztése, a rajznak mint közlési eszköznek használata, a forma- és színérzék felkeltése és nevelése.

Anyaga az I. osztályban játékos rajzolás a beszéd- és értelemgyakorlatokkal kapcsolatban, a II-VI. osztályban külön:

a) vonalvezetési gyakorlatok: (II.) körívek, körök, egyes, hurok- és hullámvonalak, betű, számjegy; (III.) ugyanez,

de egymást érintő, metsző, egymásba írt helyzetben, nagyobb betű, szám; (IV.) változatos helyzetben és csoportomításban; (V-VI.) folytatólagos gyakorlása;

b) szemléleti rajz: (II.) egyszerű tagozatlan síkformák; (III.) összefoglaló alakú síkformák; (IV.) jellegzetes alakú síkformák; (V-VI.) tagozott formák, magyar díszítmények;

c) díszítő tervezetés: (II.) vonalakból és foltokból képzett sorok; (III.) központ körül való elrendezés; (IV.) síkformák tagozott díszítése; (V-VI.) kézirat, könyvdíszítés;

d) a játékos és magyarázó rajzok minden tárggyal kapcsolatban gyakorolandók.

8. Az énektanítás célja: maradandó értékű magyar dalok és énekek elsajátítása, a magyar dal megkedveltetése, az énekhang ápolása, a zenei érzék felébresztése, az esztétikai érzés, a vallásos és hazafias érzület, a társas szellem erősítése, az önálló tudatos éneklés megalapozása.

Anyaga az I. osztályban: 1-6 hangterjedelmű lépcsőzetes, egyszerű beosztású dalok, melyek tárgyköre belekapcsolódik a többi tárgyak anyagába, hallás után;

a II. osztályban: nyolchangterjedelmű, lépcsőzetes, magyáros ritmusú és hangsúlyozású dalok, melyek tárgyköre beleillik a többi tárgyak körébe, könnyű gyakorlatok a dalok elemeinek felhasználásával, hallás után;

a III. osztályban: a hallás után való éneklés mellett a hangjegyek ismerete: a kemény hangsor dallama, egyszerűbb méretviszonyok és nagyobb részletre kiterjedő hangárnyalás;

a IV. osztályban: a hallás után való éneklésen kívül a kemény hangsor kibővítése alul és felül az 5. hangfokig, méretegység sokszorosai, magyar ritmus szokottabb képletei, a hang fokozatos erősítése és halkítása;

az V-VI. osztályban: a hallás után való éneklés csak alkalomszerűen lép fel; lépcsómódosítások, lágy hangnem, az alaphang áthelyezésének jelölése, magyar ritmus változatosabb képletei, ütemformák jelölése, hangsúly, tempóváltozás, hangárnyalás, kétszólamú ének. – Hallás- és hangfejlesztőgyakorlatok minden osztályban.

9. A kézimunkatanítás célja a gyermek munkavágyának kielégítése és helyes irányba terelése, kezűgyesség,

szemmérték, formaérzék és ízlés fejlesztése, a legszükségesebb egyszerű munkák megtanítása.

Anyaga az I-II. osztályban a fiúk és leányokra közös: különféle egyszerű anyag felhasználásával játékszerű foglalkozás, papírhajtogatás és agyagformálás.

A III. osztálytól elkülönül a két nem.

A fiúk a III. osztályban még folytatják a különféle anyag felhasználását, kártyapapirosból egyszerű alakokat, agyagból egyszerű-tárgyakat alakítanak;

a IV. osztályban a különféle anyagokból nemcsak játékiót, hanem használati tárgyakat készítenek, kéregpapirossal dolgoznak és agyagból természet után formálnak;

az V-VI. osztályban a különféle anyagból és a papírból tanítási eszközöket készítenek, agyagból pedig tagoltabb formákat és díszítéseket is csinálnak.

A leányok a III. osztályban horgolást és kötést, a IV. osztályban kötést és keresztöltést, az V-VI. osztályban pedig varrást és hímzést tanulnak.

10. A testgyakorlás célja a gyermek egészségének, edzettségének, erejének és ügyességének tervszerű fejlesztése; önfegyelmélettségre, engedelmisségre, önuralomra, önálló elhatározásokra és cselekvésre, egymás szeretetére és összetartásra való nevelés, egészséges életre és illedelmes magatartásra való szoktatás.

Ezt a célt az alsóbb osztályokban a játék, később a játék és a tornagyakorlatok szolgálják. A gyakorlatok a test minden részét foglalkoztató szabadgyakorlatok, az atlétikai gyakorlatok elemei, társas gyakorlatok, kirándulások és a mindennapi életben előforduló erőlkövések.

A nemzeti kisebbségi tanítási nyelvű iskolák tanterve:

A nemzeti kisebbségek részére a tanítási nyelv szempontjából három iskolatípus áll fenn, melyek közül az iskolafenntartó szabadon választhat.

A) Kisebbségi tanítási nyelvű iskola, melyben a magyar nyelv rendes, kötelező tantárgy, az összes többi tárgyak tanítási nyelve az anyanyelv.

B) Vegyes, kisebbségi és magyar tanítási nyelvű iskola, melyben a kisebbségi nyelvet, a természeti és gazdasági

ismereteket, a rajzot és a kézimunkát anyanyelven, a magyar nyelvet, földrajzot, történelmet és testgyakorlást magyar nyelven, a számtant és az éneket mindkét nyelven kell tanítani.

C) Magyar tanítási nyelvű iskola, melyben a kisebbségi nyelv rendes és kötelező tantárgy.

A kisebbségi tanítási nyelvű elemi iskolák egységes óra-terveit a magyar és a kisebbségi nyelv használata és a csendes foglalkozások alkalmazása tárgyában az 1927. évi 61.784. számú miniszteri rendelet állapította meg.

Az 1923. évben a három típus a következőképpen oszlott meg a nemzeti kisebbségek közt:

Kisebbség	A) típus	B) típus	C) típus
1. német	58	69	372
2. tót	—	6	60
3. horvát	2	3	30
4. szerb	32	4	—
5. vend	—	3	1
6. bunyevác	—	—	12
7. román	1	2	10
	93	87	485

B) *A továbbképző (ismétlő) iskola tanterve.*

A népoktatási alaptörvény és az 1921. évi XXX. t.í.c. értelmében a hatéves mindennapos iskola fölé hároméves továbbképző (ismétlő) iskola épül, mely a mindennapi iskolában tanultakat állandósítja és kiegészíti.

A továbbképző iskola nagyon fontos nemzetnevelői szempontból, mert a mindennapi iskolát végzett tanulóknak csak 5%-a megy magasabb (polgárid és közép-) iskolába, a többi nem folytatja tanulmányait s csak a továbbképző iskolában művelődhetik. A 12-15 éves serdülő fiúk és leányok pedig különösen reá vannak utalva erkölcsi vezetésre és oktatásra.

A háború előtt, 1914-ben mintegy félmillió ismétlő tan-köteles gyermek volt Magyarországon. Ezek 11.300 általános ismétlő iskolába, 2870 gazdasági ismétlő iskolába és 89 szaktanítós gazdasági iskolába jártak.

Remete-Kertvárosi elemi iskola. Tervezte: ifj. Ybl Miklós.

Széphalmi elemi iskola. Tervezte: ifj. Ybl Miklós.

Pestszentlőrinc. Rendessy-telepi állami elemi iskola és óvoda épülete.

Máriáremetesi elemi iskola.

Tervezte: YH. Miklós.

Ez a három típus ma is megvan. Mind a három iskola tanterve az 1902-ben kiadott gazdasági ismétlő iskolai tanterv alapján készíti el tanmenetét, illetőleg a szaktanítós iskola üzemtervet.

A gazdasági ismétlő iskolában szeptemberben, októberben és április, május, júniusban heti két, novembertől áprilisig heti öt óra tanítás kötelező. Az iskola három osztályra és szükség esetén előkészítő osztályra oszlik.

A tudnivalók két csoportba tartoznak:

a) *Közismereti tárgyak:*

1. Hit- és erkölcstan, fiúk és leányok részére minden osztályban.
2. Olvasás, fiúk és leányok részére minden osztályban.
3. Földrajz, fiúk és leányok részére minden osztályban.
4. Történelem, fiúk és leányok részére minden osztályban.
5. Természettudományok, fiúk és leányok részére a második és harmadik osztályban.
6. Egészségtan, fiúk és leányok részére minden osztályban.
7. Helyesírás és fogalmazás, fiúk és leányok részére minden osztályban.
8. Számtan, fiúk és leányok részére minden osztályban.
9. Mértant csak a fiúk tanulnak minden osztályban.
10. Alkotmány tant csak a fiúk tanulnak minden osztályban.
11. Csecsemőápolást csak a leányok tanulnak az I. és II. osztályban.

b) *Gazdasági tárgyak.* Ezeket mind a három osztályban tanulják.

a) A fiúk a következő anyagot tanulják:

I. o. A talaj. A földművelés és a növénytermelés. Állattenyésztés. II. o. Mezőgazdasági növények. Szarvasmarha- és lótenyésztés. Konyhakertészet. Gyümölcskertészet. Szőlőművelés. Méhészet. Selyemhernyótenyésztés. Gazdasági háziipar. III. o. A gazdálkodás, sertés- és juhtenyésztés. Gyümölcsészet. Szőlészet és borászat. Erdészet. Méhészet. Sekemhernyótenyésztés. Gazdasági háziipar.

II. A leányok a következő anyagot tanulják: I. o.

Konyhakertészet és gyógyítónövények. Zöldség. Tejkezelés. Háztartástan és női kézimunka. Selyemhernyótenyésztés. Háziipar. II. o. Konyhakertészet. Baromfitenyésztés. Tejkezelés. Háztartástan. Női kézimunka. Selyemhernyótenyésztés. IV. o. Konyhakertészet. Baromfitenyésztés. Ser-
tényésztés. Tejkezelés. Háztartástan. Női kézimunka-
Selyemhernyótenyésztés.

A gazdasági tárgyakra egész éven át 2 óra fordítandó, a megmaradó időt a közismereti tárgyakra kell felhasználni. A tanmenet elkészítésénél figyelembeveendők a helyi viszonyok.

C) *Ifjúsági egyesületek.*

A népoktatás hatásának fokozása céljából a népiskolákkal kapcsolatban ifjúsági egyesületek is szerveztettek, melyek célja a 15. életévüket betöltött serdülő fiúk és lányok vallás-erkölcsös és hazafias nevelése és a gyakorlati életben szükséges ismeretek és ügyességek tanítása, gyakori látása.

A háború után megindult a Levente-Egyesületek szervezése is. Ezek nem csupán az értelmi képzéssel foglalkoznak, hanem különösen az erkölcsi és testi nevelést tűzték ki célul.

D) *Ifjúsági könyvtárak.*

Az állami és községi iskolákban minden tanuló a beíratás alkalmával 60 fillért fizet az ifjúsági könyvtár javára. Minden elemi népiskola mellett ezen összegekből ifjúsági könyvtárak létesültek, melyekbe csak a vallás- és közoktatási minisztertől erre a célra szervezett bizottság: által engedélyezett könyvek vehetők fel. A bizottság időnként kiadja a népiskolai ifjúsági könyvtárakba felvehető könyvek jegyzékét.

Az ifjúsági könyvtárak a mindennapi és ismétlő iskolák tanulmányainak kiegészítésére szolgálóknak. Az ifjúsági egyesületek és a felnőttek oktatására szolgáló népművelési tanfolyamok kiegészítésére most vannak alakulóban népkönyvtárak.

6. A népiskolák tanítói, igazgatása és felügyelete.

A) Az elemi népiskolai tanítók és tanítónők.

A magyarországi elemi népiskolákban tanítónak csak az alkalmazható, aki valamely törvényes alapon szervezett tanítóképzőintézetben oklevelet szerzett. Idegenben szerzett oklevél csak honosító vizsgálattal érvényesíthető magyar iskolára.

A tanító alkalmazása az államnál kinevezés, a községnél és a különböző felekezeteknél választás útján történik. Az alkalmazás életfogytiglan érvényes, s a tanító csak erkölcsi kihalás, büntett vagy fegyelmi vétség alapján, fegyelmi úton mozdítható el.

Az állami tanítót a vallás- és közoktatásügyi minisztérium nevezi ki, a községit a községi iskolaszék (Budapesten a Tanács), a felekezeti a felekezeti iskolaszék választja. A községi tanító választását a törvényhatósági közigazgatási bizottság, a felekezeti tanító választását az illetékes egyházi főhatóság erősíti meg.

A tanítókra vonatkozó fegyelmi rendet és az alkalmazással és elmozdítással kapcsolatos iskolafenntartói jogviszonyt az 1907. évi XXVI. és XXVII. t.-c. részletesen szabályozza:

a) Rendezi a községi és hitfelekezeti iskolai tanítók fizetését és ugyanolyan illetményt határoz meg részükre, mint az állami tanítók részére.

b) Rendezi az iskolafenntartói jogviszonyt.

c) Rendezi a nemzeti és állami szempontoktól megkövetelt tanítási irányzatot, felszerelést és rendtartást.

d) Rendezi a nem állami iskolákban a magyar nyelv tanítását.

e) Rendezi a nem állami tanítók fegyelmi ügyeit és a hivatali esküt.

Végül igényt nyújt minden iskolafenntartónak arra, hogy ha tanítója részére a törvényben megszabott minimális javadalmat nem tudja biztosítani, ennek kiegészítésére az állam segítségét vegye igénybe. Bármely elemi iskola azonban csak abban az esetben tarthat igényt államsegélyre, ha a magyar nyelv tanítására, a tantervre, a tankönyvekre, valamint a tanító képezésére nézve a törvényben megállapított kötelezettségeknek eleget tesz

Illetmények.

Az állami elemi iskolai tanítók és a gazdasági szaktanítók illetményei a 7000/1925. M. E. sz. rendelet szerint rendezettek. Eszerint a tanítók illetményei havi 125 pengő kezdőfizetés és 260 pengő legmagasabb fizetés között változnak. A tanítók automatikusan lépnek elő és működésük 31. évében elérik a legmagasabb fizetési fokot.

Az 1924. évi XXVIII. t.-c. értelmében:

a) az államtól, vagy a kormány kezelése alatt álló közalapokból fenntartott iskolák tanítói (özvegyei és árvái) a vallás- és közoktatásügyi tárca terhére;

b) az államvasutak, vagy állami vasgyárak által fenntartott iskoláknál működő tanítók (özvegyei és árvái) a Magyar Királyi Államvasutak terhére;

c) a többi iskoláknál működő tanítók (özvegyei és árvái) a Nem Állami Tanszemélyzet Országos Nyugdíjintézetének terhére kapják ellátási díjaikat.

Tanítóegyesületek.

Magyarországon a népoktatási törvény értelmében minden tankerület (vármegye) állami és községi tanítói általános tanítóegyesületet alkotnak, melyben az iskola érdekeinek, a tanítónvelés ügyeinek előmozdítására és saját képzésük bővítésére, szegény tanulók, özvegyek és árvák segélyezésére együtt munkálkodnak.

Az Eötvös-alap tanítóegylet vezetése alatt áll az 1899-ben Budapesten megnyílt Ferenc József Tanítók Háza, melynek rendeltetése az, hogy a tanítóknak a főiskolákon tanuló tehetséges és jó magaviseletű fiai teljesen ingyen, vagy csekély díjazásért szállást, ellátást, szellemi irányítást és nevelést kapjanak, míg tanulmányaikat elvégzik.

A kolozsvári Tanítók Hunyadi-Háza a békekötés után elveszett.

B) A népiskolai hatóságok.

Az 1868. évi XXXVIII. és az 1876. évi XXVIII. t.-c. szerint az iskolai felügyeletnek és igazgatásnak három fóruma van: a helyi, a közbeeső állami és autonómikus és a legfelsőbb felügyelet és igazgatás.

a) A helyi felügyelet.

A törvény értelmében a helyi felügyelet kötelező és abban áll, hogy az állami iskolák, részben a főispánok által kinevezett, részben választott és részben hivataluk alapján működő tagokból álló *gondnokságok* alá tartoznak. A községi iskolák a községi képviselőtestület által választott *községi iskolaszék* alatt állnak, melyben a tanítótestület is képviselve van, a hitfelekezeti iskolák pedig a hitközség által alakított *hitfelekezeti iskolaszéknek* vannak alárendelve.

A gondnokság az iskolák külső ügyeit intézi és a tanítókat kötelességük teljesítésében ellenőrzi, a tanítói eljárás módszeres elbírálásába nem bocsátkozik. Ugyanez a feladata a községi iskolaszéknek, azzal a lényeges különbséggel, hogy ennek feladata még: *a)* a tanítók választása és *b)* a tanítók fizetésének a községi elöljárósággal és a képviselőtestülettel egyetértően való megállapítása. Budapesten a közoktatási bizottság jelölése alapján a tanács választja a tanítókat.

A gondnokság és a községi iskolaszék közvetlenül alá van rendelve a kir. tanfelügyelőségnek.

A hitfelekezeti iskolaszéknek ugyanaz a teendője, mint a községi iskolaszéknek, de míg az utóbbi ügyrendjét a választás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg, az előbbivel az illetékes egyházi főhatóság rendelkezik.

b) A kir. tanfelügyelő és a közigazgatási bizottság.

A másodfokú népiskolai felügyelő és igazgató hatóság a kir. tanfelügyelő és a törvényhatósági közigazgatási bizottság.

a) A kir. tanfelügyelő állását az 1868. évi XXXVIII. t.-c. szervezte, hatáskörét az 1876. évi XXVIII. és az 1907. évi XXVI., XXVII. és 1921. évi XXX. t.-c. állapították meg. A tanfelügyelő hatásköre egy tankerületre terjed. (Minden varmegye külön tankerület. Budapest is külön tankerület.)

A kir. tanfelügyelő az állami felügyelettel megbízott hatóság, a népoktatásügyi igazgatás külső közege. Kötelessége minden kisdédóvót, elemi-, felső nép- és polgári iskolát, iparos- és tanonciskolát, óvónőképzőt és tanítóképzőt évenként személyesen meglátogatni, vagy helyettese, illetőleg

hivatalos iskolalátogató által meglátogattni és azokban a népoktatási törvények, rendeletek és törvényesen megállapított tantervek végrehajtására felügyelni és a népiskolai közigazgatást elvégezni. Iskolaügyben a törvényhatósági közigazgatási bizottság előadója és a tantestületi élet ellenőrzője és vezetője. Az állami, községi, magán és társulati népoktatási intézetekben közvetlen intézkedési jogköre van, a felekezeti iskolákban azonban csak ellenőrzési joga van, intézkedéseket csak az egyházi hatóságok útján tehet. Statisztikai, fizetéskiegészítési és nyugdíjügyekben a törvény értelmében a felekezeti iskolákban is közvetlen intézkedési joga van. A gondnokságok és a községi iskolaszékek határozatait jóváhagyja; a tanítótestületi ügyek, iskolán kívüli népművelés, ifjúsági egyesületek, társadalmi és közművelődési ügyek gondozása szintén fontos feladata.

A kir. tanfelügyelő jelentéseit részint a törvényhatósági közigazgatási bizottsághoz, részint a vallás- és közoktatási miniszterhez intézi.

A kir. tanfelügyelő mellett segédtanfelügyelők, tollnokok és külön iskolalátogatók működnek.

b) A közigazgatási bizottság mindazokban az ügyekben, melyekben a kir. tanfelügyelő felügyelőhatóság, a végrehajtó hatóságot képviseli. A közigazgatási bizottság az iskolaszervezésre, a fenntartási kötelezettségre és az iskola-fenntartási jogviszonyra, a tanítói fizetéskiegészítésre vonatkozó kérdésekben, továbbá az iskolaszék és a tanító közt felmerülő esetekben és a tanítók fegyelmi kérdéseiben mint elsőfokú fórum szerepel.

Az iskolaszék elsőfokú joghatósága alá tartozó ügyekben és bizonyos tanfelügyelői határozatok elleni fellebbezés eseteiben a közigazgatási bizottság másodfokú hatóság.

A közigazgatási bizottság főfeladata a tankötelezettség, iskolaállítási és iskolafenntartási kötelezettség, valamint az összes népoktatási és közegészségügyi iskolai rendelkezések végrehajtására felügyelni és a törvényeknek meg nem felelő népiskolák ellen a törvényszerű megtorló eljárást megindítani.

A magyar törvény – mint látható – a népoktatás életműködésébe az állami és társadalmi élet minden tényezőjét igyekszik bevonni.

c) A hitfelekezetek iskolai autonómiája. Az egyházak autonóm iskolai szervezete megfelel az állami és községi népiskolák szervezetének. Bár az iskolaszervezés, a tanítóválasztás, tankönyv és taneszközök engedélyezése, fegyelmi ügyek területén a felekezetek függetlenek, a tanterv, az iskolai fegyelem, a tanítási idő, az iskolaszervezés, a tanítóválasztás kérdéseiben figyelembe veszik mindenkor az állami és községi iskolák jogviszonyait.

d) A legfőbb állami felügyelet.

A népoktatás legfőbb vezetése a vallás- és közoktatásügyi miniszter kezébe van letéve, aki az állami főfelügyeletet gyakorolja és a törvény szempontjából ügyel a népoktatás egységes fejlődéséhez szükséges tényezőknek, legalább a főbb elveknek és irányzatoknak biztosítására.

7. Statisztikai adatok.

Az 1924/5. tanévben az elemi mindennapi népiskolák száma 6374. Ebből állami 1037, vármegyei 3, községi 684, róm. kath. 2683, gör. kath. 123, egyesült róm. és gör. kath. 8, református 1091, ág. h. evang. 407, egyesült protestáns 7, gör. kel. 43, unit. 2, izraelita 156, társulati 14, magániskola 119.

A népiskolák közül magyar tanítási nyelvű 5969, magyar-német 244, magyar-tót 36, magyar-oláh 8, magyar-horvát 17, magyar és más 17, német 4, német-magyar 43, szerb 7, szerb-magyar 24, egyéb 5.

A népiskolák közül egytanítós 3175, kéttanítós 1503, háromtanítós 506, négytanítós 353, öttanítós 220, hattanítós 133, hatnál több tanítós 484.

A mindennapi elemi iskolába járt 1924/5-ben 694.448 tanuló. Ebből magyar tannyelvű iskolába 654.672, magyar-német tannyelvűbe 24.603, magyar-tótba 5869, magyar-oláhba 610, magyar-horvátba 1590, magyar és más tannyelvű iskolába 1587, németbe 239, német-magyarba 4458, szerbbe 78, szerb-magyarba 495, egyéb tannyelvű iskolába 247. tanulók közül fiú 354.005 leány 340.443. Az általános továbbképző (ismétlő) és gazdasági népiskolába járó tanulók száma: fiú 137.685, leány 146.328. Az összes elemi népiskolai tanulók száma tehát 978 461

8. Az állam népoktatási költségvetése.

(1927/8. év.)

Személyi járandóságok	13,468.448 P
Dologi kiadások	393.172 „
Átmeneti kiadások	28.000 „
Kiadások összesen	13,889.620 P
A népnevelési tanfelügyelőségekre	802.850 P

Az állam azonban még több összeget költ a *nem-állami elemi népiskolák* támogatására, főképp a tanítók illetményeinek kiegészítése formájában. Ez az összeg 1927/8-ban 15,872.889 P-re rúg, amelyhez még tandíjkárpótlásra, tanszerekre és taneszközökre s egyéb segélyekre 244.976 P járul.

A mai magyar népiskolai politikára jellemző adat, hogy 1922 óta a költségvetésen kívül és belül az államtól az elemi iskolák építésére, illetőleg átalakítására fordított összeg 49,416.266 aranykoronára rúg, jóval többre, mint amennyit az 1867-1922. évek közé eső időben a magyar állam e célra fordított (40,609.646 aranykorona).

Az *Országos Népiskolai Építési Alapra* csupán 1925 augusztusától 1927 augusztusáig részint a költségvetésben, részint ezen kívül 26,030.000 pengő engedélyeztetett. Ebből lehetővé vált (részint segély, részint visszafizetendő kölcsön útján)

a belterületen 1386 tanterem, 547 tanítói lakás,
a külterületen 603 tanterem, 460 tanítói lakás

összesen 1989 tanterem, 1007 tanítói lakás

felépítése, továbbá 85 kisdédóvó foglalkoztató és munkaterem, és 30 kisdédóvónői lakás építése.

A fatabányai Népház (épült 1924-ben).

*A Dorog-bányatelepi Munkásotthon.
(A népművelési előadások otthona.)*

Debreceni Népház.

*A tokodaltáró-bányatelepi Munkásotthon.
(A népművelési előadások otthona.)*

III

ISKOLÁNKÍVÜLI NÉPMŰVELÉS.

1. Az iskolánkívüli népművelés szervezete.

Az iskolai nevelés hiányainak pótlására és a nép továbbképzésére, erkölcsi és anyagi kultúrájának előmozdítására megindult már az 1868. évi népoktatási törvény alkotása idejében a népművelési tanfolyamok szervezése. De nem volt nagyobb hatásuk. Ezért különféle társadalmi szervezetek (Szabad Lyceum, Uránia, Magyar Gazdaszövetség stb.) is segítségére siettek. Majd megalakult az *Országos Közt művelődési Tanács*, mely különösen analfábéta-tanfolyamokkal és a „Vasárnapi Könyv”-vel ért el szép sikereket. A Vasárnapi Könyv a háború előtt 100.000 példányban jelent még. 1911-ben megalakult a *Szabadoktatási Tanács* és nagyobb fejlődésnek indult a népművelés, melyet a világháború derékban tört ketté.

A háborús iskolázás szembetűnő hiányai, a háborús és a forradalmak folytán nemzeti életünk körében beállott nagy politikai és társadalmi átalakulások és a népléleknek az a kedvezőtlen átalakulása, mely a háború és a forradalmak hatásaként egyes vidékeken ijesztő mértékben mutatkozott: *égető nemzeti s korszerűsége* tette a nemzet mindenik részére kiterjedő iskolánkívüli népművelést. A népművelésre – amely szóban a nép az egész nemzetet jelenti – kettős feladat várt: egyfelől szorosabb megkötöttség nélkül, de azért tervszerűen, szervezett formában kellett pótolnia az iskola által hagyott hiányokat, másfelől pedig az egyes iskolafokokat elvégzetteknek továbbművelését kell szolgálnia a legmagasabb fokig.

Ezek az új szükségletek és feladatok elkerülhetetlenül szükségessé tették, hogy az iskolánkívüli népművelés ügye újjászerveztessék.

Az újjászervezés főszempontja az volt, hogy az *iskolánkívüli népművelés körébe tartozó különféle ügyek* (az

írástudatlanok oktatása, az ifjúsági egyesületek, a szabadoktatási tevékenység különböző fajai és fokai, a népművelés szolgálatában álló népkönyvtárak és népházak stb.), amelyek eddig a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium egyes ügyosztályaiban vagy a különféle külső szeírvék körében szétszórva voltak, az iskolán kívüli népművelés egysege, tervszerúsége és rendszeressége végett *egyesíti essenek*.

Ennek következtében a közoktatásügyi miniszter az iskolán kívüli népművelési ügyekben véleményező és tanácsadó szervül az *Iskolán kívüli Népművelés Országos Bizottságát* szervezte meg (1922. évi 123.500. sz. rendelet).

E bizottság feladata kiterjed az összes iskolán kívüli népművelési ügyekben való véleményezésre, javaslatlételre (beleértve a kezdeményezést is), továbbá a felügyeletben és irányításban való részvételre is.

Ez az új intézkedés az iskolán kívüli népművelés társadalmi jellegét nem kívánta csorbítani. Az iskolán kívüli népművelés a kezdeményezés és a munka közvetlen végzése szempontjából *továbbra is a társadalom feladata maradt*.

Az állam, a társadalommal való szoros együttműködésben, csak a szükségesnek mutakozó irányítással, vezetéssel, erkölcsi és anyagi támogatással óhajlja előmozdítani, rendszeresebbé és tervszerűbbé tenni az iskolán kívüli népművelés terén való társadalmi munkát; természetesen, legfőbb kulturális felügyeleti jogánál fogva, a szükséges ellenőrzést is gyakorolja.

Az iskolán kívüli népművelést a törvényhatóságokint alakított *Iskolán kívüli Népművelési Bizottságok* intézik. Ezeknek az a feladatuk, hogy a társadalom körében az iskolán kívüli népművelés iránt érdeklődést keltsenek; e célra a társadalom erkölcsi és anyagi támogatását megszerezzék; ebbe a munkába bevonják az erre alkalmas társadalmi intézményeket, szervezeteket és egyéneket s közöttük közvetlen kapcsolatot teremtve, tevékenységük tervszerúségét és összhangját biztosíták. A Bizottság idevágó tevékenységéről jelentést tesz a közoktatásügyi miniszternek.

Az Iskolán kívüli Népművelési Bizottság tagjai:

a) az illetékes kir. tanfelügyelő és helyettese, továbbá a népművelési titkár;

b) a bizottság működési területén népműveléssel fog-

lalkozó vagy e munkába bevonható *társadalmi szervezeteknek intézményeknek két-két kiküldöttje;*

c) a népművelésügy körében érdekelt helyi közigazgatási hatóságok, állami intézmények képviselői és a minisztériumoknak megfelelő vidéki szakközegei.

d) A népművelés terén irodalmilag és gyakorlatilag kiváló eredménnyel működő egyének, akiket a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter öt-öt évre kinevez. Számuk bizottságonként legfeljebb öt lehet.

e) Az iskolán kívüli népművelés iránt érdeklődő s ezt erkölcsileg vagy anyagilag támogató egyének, akiket a bizottság tagokul megválaszt.

A bizottság elnöke az alispán, illetve a polgármester; ügyvezető-elnöke pedig a kir. tanfelügyelő. A bizottság a helyi viszonyoknak megfelelően társelnököket, illetve alélnököket választhat.

A bizottság előadója és jegyzője a népművelési titkár, akit a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter nevez ki.

A bizottság szervezeti szabályzatát a törvényhatóság maga állapítja meg.

2. Az iskolán kívüli népművelés anyaga és előadási módja.

Az iskolán kívüli népművelés főcélja az, hogy a tan köteles koron túl is az elemi iskola esetleges hiányait pótolhassa, az iskolák által nyújtott műveltséget kiegészítse, illetőleg tovább fejlessze s általában ismeretek nyújtása által lehetővé tegye, hogy az állampolgárok a nemzeti közösségnek és saját maguknak erkölcsi és anyagi érdekeit öntudatosan tudják szolgálni.

Ehhez mérten a népművelő tevékenység különböző tárgykörökből merítheti anyagát, de mindig szigorú figyelemmel kell lennie a helyi viszonyokra és a helyi művelődési igényekre.

A népművelő tevékenység eszközei:

a) *ismeretterjesztő előadások* (előadássorozatok) és

b) *népművelési tanfolyamok.*

Ismeretterjesztő előadások (előadássorozatok), amelyeknek célja elsősorban az érdeklődés és a művelődési vagy felébresztése is, közelebbi tárgyát a helyi viszonyok szabják

meg. Gondot kell fordítani azonban arra, hogy a megfelelő számú előadások kellő tervszerűséggel választassanak ki s közöttük bizonyos gondolati összefüggés legyen. Egy-egy előadás félórás előadás is lehet, de egy óránál tovább általában ne tartson.

A népművelési tanfolyam több különböző tárgykörből válogatja össze tárgyait, olyképen, hogy azok rendszerbe foglalva egymást tervszerűen kiegészítsék, kölcsönösen megvilágítsák s ezáltal egy gondolati egészet alkossanak.

A népművelési tanfolyam lehet:

- a) analfabéta tanfolyam,
- b) elemi ismeretterjesztő tanfolyam,
- c) általános ismeretterjesztő tanfolyam.

Az analfabéta tanfolyam célja: vagy csupán- az írásnak és olvasásnak, vagy ezenfelül a négy számtani alpműveletnek megtanítása is. A tanítási órák száma csak írás#olvasás tanítása esetén 60 óránál, írás-olvasás és számolás tanítása esetén pedig 80 óránál kevesebb nem lehet. A napi tanítási idő legfeljebb 2 és fél óráig tart s egy analfabéta tanfolyamra 30-nál több tanuló nem vehető fel.

Az elemi ismeretterjesztő tanfolyamok célja: az elemi ismereteknek a felnőttek gondolkodásához mért módon való megújítása, az esetleges hiányok pótlása és kiegészítése.

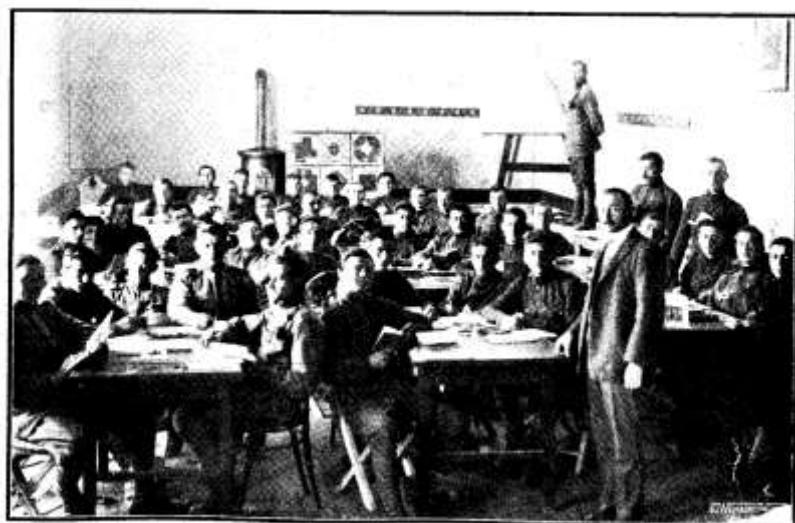
Az általános ismeretterjesztő tanfolyamok tárgyait a különböző helyi életviszonyok (erkölcsi, társadalmi, gazdasági, egészségi, városi, falusi viszonyok) figyelembevételével úgy kell összeválogatni, hogy a szerzett ismeretek a hallgatóság mindennapi életébe belekapcsolódjanak s az iskolák által nyújtott műveltség kiegészítésére, illetőleg továbbfejlesztésére s általában a lelki élet művelésére alkalmasak legyenek.

Az elemi ismeretterjesztő és általános ismeretterjesztő tanfolyamoknál az oktatási órák összes száma egy-egy tanfolyamon 60-nál kevesebb nem lehet s a napi tanítás 2 és fél óránál tovább nem tarthat.

A népművelési tanfolyamok hallgatásával az általános tankötelezettségnek eleget tenni nem lehet, s ezért a népművelési tanfolyamokra csak azok az egyének iratkozhatnak be, akik a tanköteles korban túl vannak. Ahol a célszerűség, vagy pedig – főként az előadás tárgyának természeté-

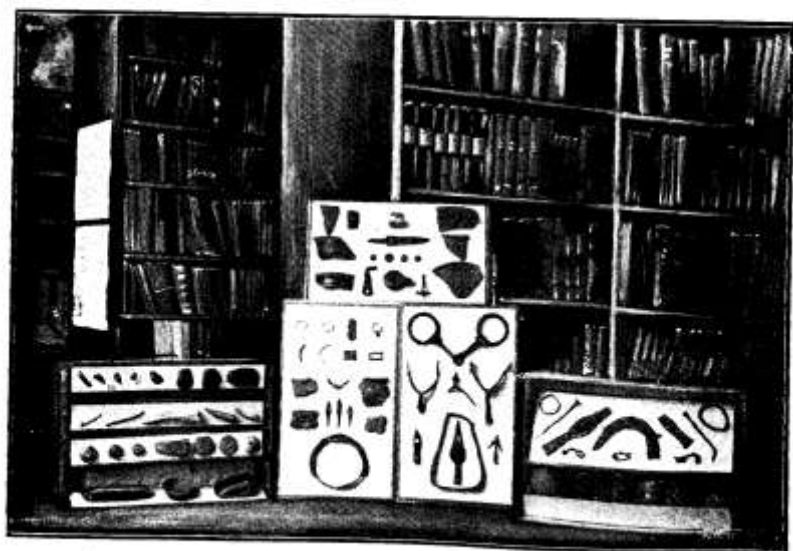
*A kápolnásnyéki iskolánkívüli népművelési bizottság
háziipari tanfolyama (1926/7. évben).*

A tóvárosi katonai analfabéta-tanfolyam (1927/8. évben).

*A veszprémmegyei iskolánkívüli népművelési bizottság
vándormúzeuma (becsomagolva).*

A veszprémmegyei iskolánkívüli népművelési bizottság

nél fogva – a szükség megkívánja, ott a férfiakat és nőket el kell különíteni, vagy, ha a körülmények megengedik, a nők részére külön tanfolyamot kell szervezni.

Azok a tanfolyamok, amelyeknek egyedüli célja, hogy valamely élethivatásra szakképzettséget nyújtsanak, s ezért *kizárólag* valamely meghatározott foglalkozási ág szakismerteit közlik, *szaktanfolyamok*; ezek népművelési tanfolyamokul nem tekinthetők s a népművelési szervek hatáskörén kívül esnek.

Az előadók személyének megválasztásánál különös gondot kell fordítani arra, hogy azok előadásuk tárgykörében kellő készséggel bírjanak.

Az előadás rendszerint szabad előadás, ne pedig felolvasás legyen. Az előadó mind az előadás tárgya, mind pedig az előadási mód tekintetében szigorúan alkalmazkodó jék a hallgatók értelmi színvonalához, tehát egyfelől ne essék abba a gyakori hibába, hogy az érthetőség s az eredményes oktatás rovására minél szélesebb tájékozottságot fitogtasson, másfelől pedig a hallgatóságot lebecsülve, meszterkéltnépieskedéssel előadásának komolyságát veszélyeztesse.

Azokban a községekben (falvakon, tanyákon), ahol a népművelési tevékenység még nem indult meg, arra kell törekedni, hogy a lakosság érdeklődése és bizalma fölébressztesse. Erre a legmegfelelőbbek elsősorban a szórakoztató alkalmak (műkedvelői előadás, ének, szavalat, zene), melyek főként az iskolából kikerült fiatalságot szerepeltetik. E szórakoztató alkalmakat eleinte egyes ismeretterjesztő s lehetőleg vetítettképes előadásokkal kell egybekötni. Szükséges, hogy a hallgatók a szerzendő ismeretek hasznát már előre is átlássák, éppen ezért – számolva az emberek anyagi gondolkodásával – legalább a hallgatók élethivatásának megfelelő gazdasági dolgokat s ezek közül is azokat kell az előadások tárgyául választani, amelyek ismerete a hallgatók mindennapi életében könnyebbséget, munka-, anyag-, érték-megtakarítást, illetőleg kevesebb munka- és értékbefektetés mellett több hasznot jelent. Példák, kísérleti bemutatások és bizonyítások az előadóteremben, vagy kint a természetben – eltekintve azok tanító hatásától és meggyőző erejétől, – az érdeklődés felkeltésének kiváló eszközei. Egész-

ségügyi kérdések tárgyalása hasonló jelentőségű az érdeklődés felkeltésére.

Az iskolán kívüli népművelés munkáját a közoktatásügyi kormányzat az Iskolán kívüli Népművelési Bizottság kérelmére államsegélyben is részesíti (1924. évi 93.000. sz. rendelet).

A vallás- és közoktatásügyi miniszter, hogy az iskolán kívüli népművelés tartalmi egységét és rendszerességét biztosítsa, „Népművelési Tájékoztatót” adott ki (1925. évi 17.000. rendelet), mely a népművelés körébe tartozó ismereteket tárgykörökbe csoportosítva összefoglalja s ezzel mintegy vezérfonalat (szillabust) ad az előadásokhoz. - Ugyanezt a célt szolgálja a tanfolyamok tárgy- és óratreveinek mintaként való összeállítása. A kormány az iskolán kívüli népművelés segítségére siet azzal is, hogy legújabbban (1927) 1500 népkönyvtárt állított fel mintegy 800.000 pengő költséggel; továbbá a népművelő előadások számára vezérkönyveket szerkesztet és ad ki, emellett oktatófilmek készítéséről és vetítőgépekről gondoskodik.

3. Statisztikai adatok.

Az utóbbi években újjászervezett népművelés iskolán kívüli gyors fejlődését a következő adatok világítják meg:

Ismeretterjesztő előadás volt 1925/6-ban 15.117; 1926/7-ben már 47.891. Analfabéta tanfolyam 1925/6-ban 126, 1926/7-ben 374. Elemi ismeretterjesztő tanfolyam 1925/6-ban 171, a következő évben 423. Általános ismeretterjesztő tanfolyam, melyet néhol „Népfőiskolának” hívnak, 1925/6-ban 20, 1926/7-ben 284. Műkedvelő előadás 1926/7-ben kb. 2600.

1926/7-ben a népművelés céljaira az állam a rendes költségvetésben 47.979 P-t irányzott elő. Ugyanekkor a törvényhatóságok 602.912 P-t. Az egyes törvényhatóságok nemes vetélkedéssel vállalkoznak arra is, hogy egy-egy, a népművelő előadások vezérfonalául szolgáló könyvet nagy példányszámban kiadjanak.

MÁSODIK RÉSZ.

KÖZÉPFOKÚ OKTATÁS.

POLGÁRI ISKOLÁK.

1. A polgári iskolák fejlődése.

Minden művelt állam iskolarendszerében találunk olyan iskolákat, amelyek a népiskolánál, mint a műveltségminimum iskolájánál több műveltséget, de a főiskolai tanulmányokra előkészítő középiskolánál kevesebb és inkább, gyakorlati irányú általános műveltséget iparkodnak közvetíteni. Ilyen iskolákról óhajtott gondoskodni az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk, amikor az elemi oktatás fölé, illetőleg ehhez csatlakozóan kétféle iskolatípust szervezett: 1. *felsőbb iskolát*, amely az elemi iskola VI. osztályának elvégzése után, a fiúknál 3 évfolyamból, a leányoknál 2 évfolyamból áll és 2. a *polgári iskolát*, amely az elemi iskola IV. osztályára épül fel s a fiúknál 6, a leányoknál 4 évfolyam. Az előbbi típus, melynek megalkotásánál báró EÖTVÖS JÓZSEF előtt a Guizot-tól 1833-ban létesített francia école primaire supérieure eszméje lebegett, nem tudott gyökeret verni. Száma mindig jelentéktelen maradt, nemrégiben teljesen elsovadt.

Ellenben életrevaló iskolának bizonyult a *polgári iskola*, mely kezdettől fogva a népiskolai és a középiskolai fokozat közé eső művelődési igények kielégítését kívánta biztosítani. Az 1868. évi idevágó törvény alkotói azért hívták éledre ezt az iskolafajt, hogy a polgári társadalmi réteget törnegenesen emelje az általános, főképp gyakorlati műveltség magasabb színvonalára. Ilyen célkitűzés alapján szemelte ki a törvény a polgári iskola gyakorlati művelődési anyagát. Az így megszervezett polgári iskolák csakhamar felvirágoztak, többnyire maguk a községek állították fel őket. A fejlődés lendületét a következő statisztikai adatok világítják meg:

A régi Magyarországon :

Tanévben	Polgári fiúiskola	Polgári leányiskola	Osszesen	Fiútanuló	Leánytanuló	Osszesen
1880/81	57	53	110	4.573	5.367	9.940
1900/01	113	186	299	14.373	26.250	44.563
1917/18	210	340	550	52.891	84.895	117.786

Csonka-Magyarországon :

Tanévben	Polgári fiúiskola	Polgári leányiskola	Osszesen	Fiútanuló	Leánytanuló	Osszesen
1918/19	94	159	253	31.188	48.863	80.051
1921/22	135	193	328	34.134	44.521	78.655

1922-től kezdve különösen gyors ütemben emelkedett a polgári iskolák száma: négy esztendő alatt 84 új polgári iskola alakult, még pedig 28 állami, 6 róm. kath., 6 községi, 1 izr., 33 magániskola. Ma 412 polgári iskola áll fenn, még pedig 176 állami, 96 községi, 71 róm. kath., 12 református, 1 evang., 11 izr., 4 társulati és 38 magániskola. Az 1924/5. iskolai évben a tanárok száma 3648, a tanulóké pedig 90.776. Azt, hogy a polgári lakosság mennyire értékeli ennek az iskolának jelentőségét, legszebben igazolják Budapest székesfőváros polgári iskoláinak fejlődési adatai. A főváros 1873-ban létesítette az első polgári iskolákat.

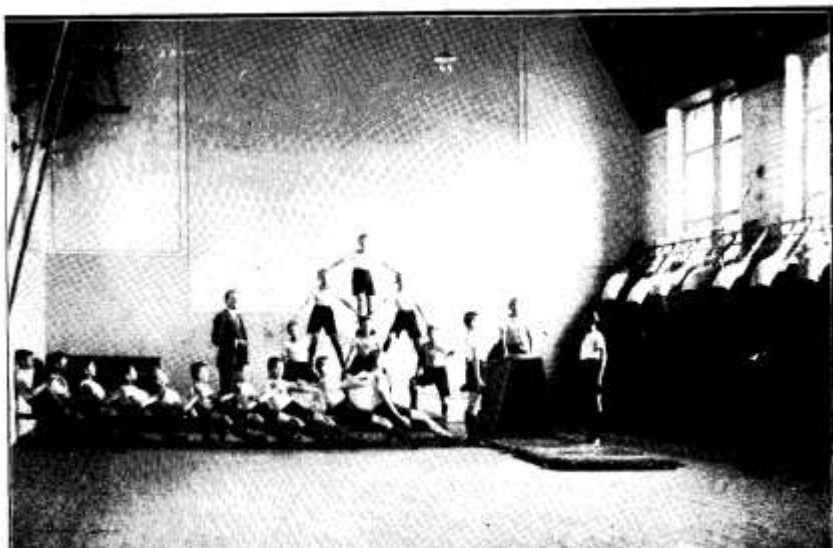
1873/74. isk. évben volt	3 fiúiskola	10 osztály	22 tanár és	229 tanuló
1873/74. „ „ „	3 leányisk.	9	24 „ „	298 „
1909/10. „ „ „	15 fiúiskola	142	256 „ „	6.336 „
1909/10. „ „ „	17 leányisk.	186	250 „ „	8.126 „
1923/24. „ „ „	22 fiúiskola	249	476 „ „	9.899 „
1923/24. „ „ „	31 leányisk.	326	706 „ „	11.073 „

Jelenleg tehát Budapesten van 53 polgári iskola, több mint húszezer tanulóval.

Bármekkora arányokat öltött is azonban az utolsó évtizedekben a polgári iskola fejlődése mind az iskolák, mind a tanulók száma tekintetében, mindenkor érezhető volt az 1868. évi törvénynek az a nagy hiánya, hogy a polgári iskola feladatát pontosan nem jelölte meg, s szervezetét is elég határozatlanul állapította meg. Ez a körülmény a polgári iskolával szemben támasztott követelmények és az iskola természetének megítélése szempontjából sok félreértés és bizonytalanság forrásává lett s a belső fejlődés útját eléggé

Kispesti állami polgári főiskola.

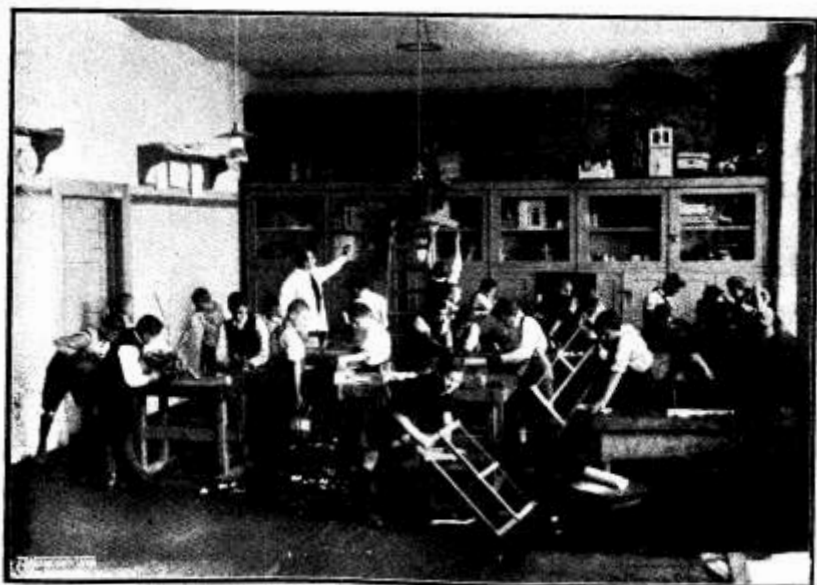
Kispesti állami polgári főiskola.

lejtőgyakorlás a tornateremben.

Kispesti állami polgári füiskola.

Rajzóra.

Kispesti állami polgári füiskola.

Slöjd-munka.

görbévé tette. A népiskola és a középiskola közé ékelve, mind a két oldalról szorítva, lassan vívta ki magának azt a szilárd helyet, melyet ma a magyar közoktatásügy rendszerében elfoglal. Fél század óta a legélénkebb tanügyi viták és reformtervek középpontjában állott.

A polgári iskola félszázadosnál hosszabb történetének leginkább szembeötlő jelensége az V. és VI. osztályoknak, melyeket az 1868. évi törvény megállapít, teljes elsovadására: a polgári iskolák lassankint mind IV. osztályossá formálódtak. Ennek oka egyrészt az, hogy a polgári iskola hat osztályának elvégzése sohasem jogosított az egyéves önkéntesi katonai szolgálat kedvezményére, másrészt az, hogy az 1883. minősítési törvény a hatosztályú polgári iskolát végzetek előtt minden magasabbrendű pálya kapuját bezárta, a kisebb hivatalnoki állásokra a négy osztály elvégzése is jogosított, tehát a hat osztály elvégzése feleslegessé vált. Nem sikerült a polgári iskola V. és VI. osztályának ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági szakirányban való fejlesztése sem. Külön iskolafajként alakult ki a felső ipariskola, a felső kereskedelmi iskola és a felső mezőgazdasági iskola, míg a polgári iskola négy osztályának az a feladat jutott, hogy ezekre a középfokú szakiskolákra előkészítse a tanulókat. A hatosztályú polgári iskolának nem volt szerves kapcsolata közoktatásunk rendszerével, mely a négyes tagozáson épül fel (négyosztályú elemi, négyosztályú polgári, négyosztályú középfokú szakiskola, 4+4 osztályú középiskola). A legtöbb szülőnek az az érdeke, hogy a polgári iskolából közvetlenül kenyérkereső pályára lépő fiát legkésőbb 14-15 éves korában, tehát a IV. polgári iskolai osztály elvégzése után, üzletbe, gyárba vagy műhelybe adhassa. Ha a fiú hat osztályt végezne, 16-17 éves korában már az inaszkodásra nem igen adná fejét. Ha pedig szakiskolában óhajtja a szülő fiát továbbképeztetni, ehhez nincs szüksége az V. és VI. osztály elvégzésére, mert az ipari és kereskedelmi középfokú szakiskolákba való felvételre elégséges a négy polgári iskolai osztály elvégzése.

Annak a történeti fejlődésnek, hogy a hatosztályos polgári iskola úgyszólván magától elenyészett, a négyosztályos típus viszont mindenütt nagy virágzásnak indult. Adta meg az 1927. évi XII. vénycikk a törvényes szankciót, amikor

a polgári iskolát mint négyosztályú intézetet iktatta be a magyar közoktatás rendszerébe.

Az új törvény szerint, melyet a polgári iskolák nagy fölvirágzása fog nyomon kísérni, a polgári iskolának az a feladata, hogy a tanulót vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemenben gyakorlati irányú” általános műveltséghez juttassa és ezzel vagy közvetlenül a gyakorlati életre, vagy pedig a középfokú szakiskolákra előkészítse. A polgári leányiskolákban ehhez még egy másik feladat is járul: művelt, magyar polgári háziasszony nevelése.

A polgári iskola első osztályába csak oly tanuló vehető fel, aki nyilvános népiskolától bizonyítványt kapott arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát sikerrel elvégezte.

A polgári iskola negyedik osztályának elvégzéséről szóló bizonyítvány a következő iskolákba való felvételre jogosít: tanítóképzőintézetekbe, felső kereskedelmi iskolákba, felső mezőgazdasági iskolákba és felső ipariskolákba. Különbözeti vizsgálattal pedig a polgári iskola negyedik osztályát végzett tanuló átléphet a középiskolák, azaz a gimnázium, reálgimnázium és reáliskola ötödik osztályába.

A polgári iskola negyedik, illetve hatodik osztályú bizonyítványa képesít alsófokú tisztviselői állásokra is. Így nevezetesen a vasúti és postai altisztaktól és az állami szolgálatban lévő kezelő személyzettől megkívánják a négy polgári elvégzését.

2. A polgári iskolák tanárai.

A polgári iskolák tanárait külön tanárképző főiskolák képezik ki. A tanárjelöltek ezen főiskolák tanárvizsgálóbizottsága előtt szerzik meg tanári oklevelüket.

A négyosztályú polgári fiúiskolában a tanárok száma a hitoktatókon és a rendkívüli tárgyak tanítóin kívül, de az igazgatót, a testgyakorlás, rajz és kézimunka tanárait beleértve, legalább hat, a leányiskolában legalább öt. A rendes tanárok száma (az igazgatón kívül) nem lehet kisebb a meg-lévő osztályok számánál.

Az igazgatók legalább heti 4, legfeljebb heti 12, a tanárok heti 22 óránál többre, kivéve a rövid ideig tartó helyet-

tesítést, nem kötelezhetőek. Az igazgatók heti 12, a tanárok heti 24 óránál többre nem vállalkozhatnak. Ha a tanárok heti 22 óránál többet tanítanak, ezért külön díjazásban részesülnek. A tanárok kezdő fizetése egyébként évi 1488-P, az elérhető fizetés maximuma pedig 6048 P.

3. A polgári fiúiskolák tanterve.

A tanítási órák heti száma a tanulókra nézve a rendes tárgyakból, a testgyakorláson kívül, a polgári iskolák I. és II. osztályában legfeljebb 26, III. és IV. osztályában 28.

A polgári fiúiskola első tantervét 1869-ben kapta, miután az 1868. évi népoktatási alaptörvény az iskola művelődési anyagát megállapította. Ezt a tantervet 1877iben és 1879iben módosították. A most érvényben lévő tanterv 1918-ban bocsátott ki:

	I.	II.	III.	IV.	Összesen
	o s z t á l y				
Hittan.....	2	2	2	2	8
Magyar nyelv.....	5	4	4	3	16
Német nyelv.....	3	3	3	3	12
Történelem.....	—	2	3	3	8
Földrajz.....	3	2	3	2	10
Számтан és mértan.....	4	4	4	2	14
Könyvvitel.....	—	—	—	1	1
Növénytan és állattan.....	3	3	—	—	6
Ásványtan és vegytan.....	—	—	—	3	3
Természettan.....	—	—	3	—	3
Egészségtani ismeretek.....	—	—	—	2	2
Közgazdaságtani és jogi ismeretek.....	—	—	—	2	2
Mezőgazdaságtan és ipari ism.	1	1	1	1	4
Ének.....	1	1	1	1	4
Rajz.....	3	3	3	2	11
Testgyakorlás.....	3	3	2	2	10
Kézimunka.....	2	2	1	1	6
Osztályonként együtt:	30	30	30	30	120

A rendes tárgyakon kívül a polgári iskolában rendkívüli tárgyak (valamely élőnyelv, gyors- és gépírás, zene stb.) is taníthatók.

Az egyes tantárgyak tanítási anyaga rövid kivonatban a következő:

1. Magyar nyelv. Cél: *a)* A szabatos előadás képessége szóban és írásban, *b)* A magyar nyelv és stílus legfontosabb törvényeinek ismerete. *c)* Megfelelő olvasottság alapján bevezetés a magyar irodalomba. Tananyag: Költői és prózai olvasmányok kiválóbb költőink és íróink műveiből. Magyar nyelvtan az I. és II. osztályban; stilisztikai és verstani tanulságok a III. osztályban; poétika és retorika a IV. osztályban. Irodalomtörténeti tájékoztatás a négy osztály olvasmányai alapján.

2. Német nyelv. Cél: *a)* Újabb német írók megértése kellő nyelvtani ismeret alapján, *b)* Gyakorlottság a nyelv szóbeli és írásbeli használatában. Tananyag: könnyű prózai és költői olvasmányok kiválóbb német írók műveiből; beszédgyakorlatok. Kapcsolatban az olvasmányokkal és a beszédgyakorlatokkal a német nyelvtan főbb szabályai.

3. Történelem. A világtörténelem áttekintése és Magyarország történelmének tüzetesebb ismerete. A II. osztályban ókor és középkor a honfoglalásig, a III. és IV. osztályban a magyar nemzet története.

4. Földrajz. Cél: A Föld természeti viszonyainak és a nevezetesebb országok jelen állapotainak ismerete, különös tekintettel Magyarországra. I. oszt. Magyarország, II. oszt. Európa, III. oszt. Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália és csillagászati földrajz, IV. oszt. Magyarország politikai és gazd. földrajza és fizikai földrajz.

5. Számтан, Cél: Tájékozottság az aritmetika, valamint a sík- és térgeometria elemeiben. Számítási készség, fejlettebb térszemlélet és kellő jártasság a matematikai ismeretek gyakorlati alkalmazásában. A négy alapművelet, törtek, síkmértan; kereskedelmi számtan, köbtartalom- és telületszámítások, testek klinogonális és axonometriái rajzolása; kamatszámítás, algebrai számolás; a három- és négyszög legfontosabb tulajdonságai, a kör, ellipszis stb. Mérések a szabadban. Egyszerű könyvvitel, hatvány- és gyökszámítás, egyenlet egy ismeretlennel.

6. Könyvvitel. Jártasság a mezőgazda és iparos részére szükséges könyvvitelben.

7. Növénytan és állattan. A legjelentősebb növény- és állatfajoknak, szervezetüknek és legfontosabb életjelenségeiknek ismerete szemlélet alapján. Tájékozódás a növények és az állatok gyakorlati jelentőségéről.

8. Ásványtan és vegytan. A fontosabb egyszerű és összetett testek fizikai és kémiai sajátosságainak, szeretlen és szerves vegyületek keletkezési feltételeinek és a vegyületek összetételére vonatkozó legfontosabb törvényeknek megismerése kísérletek alapján. A természetben, az ember szervezetében és háztartásában végbemenő legegyszerűbb kémiai folyamatok megértése. Tájékozódás az ásványként előforduló elemek és vegyületek gyakorlati jelentőségéről és feldolgozásáról.

9. Természettan. A fizika körébe tartozó legfontosabb jelenségek és a rájuk vonatkozó legszükségesebb fogalmak és törvények ismerete kísérletek alapján; tájékozottság a legjelentősebb gyakorlati alkalmazásokban. Mechanika, hőtan, hangtan, fénytán, mágnesség, villamosság.

10. Élet- és egészségügyi ismeretek. Tájékozódás az ember szervezetéről és ennek alapján a magán- és a közegészség biztosítására szolgáló legfontosabb ismeretek. Az emberi test. Az egészség fenntartása. Védekezés betegségek ellen.

11. Közgazdasági és jogi ismeretek. Tájékozódás a társadalmi élet jelenségeiről gazdasági, jogi és politikai téren.

12. Ének. Szöveg és dallam tekintetében értékes dalok elsajátítása; ejlettel éneklés, ritmusérzék és zenei hallás; zenei elemek megismerése, hangjegyolvasás.

13. Rajz. Gyakorlottság a formák és színek helyes látásában, emlékezetben tartásában és elképzelésében. Készség egyszerű tárgyak rajzolásában. Természeti tárgyaknak, az iparművészet és a magyar népművészet legjellemzőbb termékeinek, néhány kiváló képzőművészeti alkotásnak szemléltetése útján fejlesztett érzék a szép iránt.

14. Testgyakorlás. Rendgyakorlatok. Gyakorlatok az izomcsoportok fejlesztésére. Ügyességi gyakorlatok. Társasgyakorlatok és játékok. Atlétikai gyakorlatok és iskolai sportok.

15. A mezőgazdaságtan és a kézimunka. A polgári iskola gyakorlati jellegét főként azok a tantárgyak biztosítják, amelyek a tanulókat olyan ismeretek birtokába juttatják, amelyekre a gyakorlati életpályákon szükségük lesz. Ilyen ismereteket nyújt a polgári iskola a mezőgazdaságtan és a kézimunka tanításával. Magyarország lakosainak túlnyomó része földműves. Ezen széles réteg számára olyan iskola szükséges, amely a magasabb műveltség mellett némi gyakorlati készséget és ismeretet is nyújt. Az iskolafenntartók ennek a követelménynek úgy igyekeznek megfelelni, hogy minden iskola mellé gazdasági gyakorlóterületeket keresnek, amelyek némely iskolánál elérik a 30 kat. holdnyi nagyságot is. A tanulók tehát nemcsak elméleti, hanem gyakorlati kiképzetésben is részesülnek.

Ugyanez áll a *kézimunkáról* is. Minden iskola köteles munkatermeteket létesíteni, amelyekben a tanulók kezdetben agyag- és papírmunkákat, könyvkötést tanulnak, később pedig fa- és fémmunkákat csinálnak és megtanulják a különféle szerszámok és gépek kezelését. A mostoha gazdasági viszonyok persze megnehezítik a munkatermetek kellő felszerelését, de az iskolai év végén rendezett iskolai kiállítások dicséretre méltó buzgalomról tesznek tanúságot.

4. A polgári leányiskolák tanterve.

A tantárgyak a leányiskolában is – egy-két gyakorlati irányú tantárgy kivételével – ugyanazok, mint a fűiskolában, de a tananyagban némely tantárgynál lényeges különbségek vannak. A leányiskolának ugyanis tekintettel kell lennie a nők sajátos élethivatására és ez kifejezésre jut a tan-

anyagban. Ilyen különbségek mutatkoznak különösen a gyakorlati tárgyaknál, mint a női kézimunka-, a rajz-, ének- és tornánál, továbbá az egészségtannál és háztartástannál, de más tantárgyaknál is. (A tanítási anyag részletezését lásd a polgári fiúiskoláknál.)

A leányiskola első tantervét szintén 1869-ben kapta, de 1887-ben a felsőbb leányiskolával azonos új tantervet kapott. Mivel azonban a felsőbb leányiskolák rendeltetése és célja némileg eltér, ezért szükségessé vált a polgári leányiskolák számára új tantervnek a készítése. A ma is érvényben lévő tantervet 1908-ban adta ki a kormány.

A polgári leányiskolák óraterve a következő:

	I.	II.	III.	IV.	Összesen
	o s z t á l y				
Hittan	2	2	2	2	8
Magyar nyelv	4 (5)	4 (5)	4	4	16–18 ¹
Német nyelv.....	2(3)	3(4)	3	2	10–12 ¹
Történelem	—	—	2	3	5
Földrajz	2	2	2	—	6
Állat- és növénytan	3	2	—	—	5
Vegytan és ásványtan	—	—	3	—	3
Természettan	—	—	—	3	3
Élet- és egészségtan	—	—	—	2	2
Háztartási és nevelési ismeretek ..	—	—	—	3	3
Számтан és mértan.....	4	3	2	2	11
Rajz.....	2	2	2	2	8
Szépírás	1	1	—	—	2
Női kézimunka	2	3	3	3	11
Ének	1	1	1	1	4
Testgyakorlat	2	2	2	1	7
Összesen	26	26	26	28	108

Rendkívüli tantárgy a II, III. és IV. osztályban heti 4-4 órával a francia nyelv.

¹ A helyi viszonyok szerint az I. és a II. osztályban vagy a magyar, vagy a német nyelv heti óraszámát szaporítható osztályonként egy órával.

Az egeri polgári iskola.

Tervezte: Wálder Gyula.

Az egri polgári iskola.

Tervezte: Wálter Gyula.

5. A polgári iskola létesítése és fenntartása.

Iskolaállítási jog és kötelezettség.

Az 1927. évi XII. törvénycikk értelmében polgári iskolát felállíthat: az állam, törvényhatóság, község, törvényesen bevett felekezet, *társulat és* magános is, ha a törvényben megállapított követelményeket teljesíti. Társulatok *azonban* csak akkor állíthatnak fel polgári iskolát, ha külön erre a célra alakultak s alapszabályaik jóváhagyást nyertek, magánosok pedig csak akkor, ha polgári iskolai tanári oklevelük van s igazolják, hogy az iskolák fenntartásához szükséges anyagi eszközökkel rendelkeznek.

A polgári iskolák számára a nyilvánossági jogot a válás- és közoktatásügyi miniszter adja meg.

Azokat a községeket (városokat), melyekben *a lakosság lélekszáma 5000-nél nagyobb*, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter kötelezheti, hogy

1. ha helyben polgári iskola nincs, vagy az ott fennálló polgári iskolák a fölvetelre jelentkező gyermekeket befogadni már nem tudják, polgári iskolát létesítsenek és fenntartsanak,

2. az új iskola számára épületet emeljenek, vagy ha a meglévő iskola elhelyezése nem megfelelő, ennek új épületet emeljenek.

Azokat a községeket (városokat), melyek a polgári iskolák állításával és elhelyezésével egybekötött terheket nem bírják viselni, a vallás- és közoktatásügyi miniszter államsegélyben vagy indokolt esetben mérsékelt kamat mellett, megfelelő biztosíték ellenében építési kölcsönben is részesítheti.

Felekezeti polgári iskolák állítása.

Ott, ahol a község (város) lakossága túlnyomó részben egy vallásfelekezethez tartozik, ez a vallásfelekezet a közoktatásügyi minisztertől megállapítandó feltételek mellett az iskola létesítését és fenntartását magára vállalhatja. Azokat az egyházközségeket, melyek az iskola állításával és elhelyezésével járó terheket egészen nem bírják viselni, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter államsegélyben vagy indokolt esetben mérsékelt kamat mellett, megfelelő biztosíték ellenében, építési kölcsönben is részesítheti.

Eljárás polgári iskola létesítésére.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter felhatalmazást nyer arra, hogy a művelődési, gazdasági és társadalmi viszonyoknak statisztikai adatok alapján való számbavételével kijelölje azokat a községeket (városokat), amelyekben polgári iskola létesítése vagy a meglévő bővítése, esetleg új épülettel való ellátása szükségesnek mutatkozik.

Ennek alapján a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter kiküldötte útján helyszíni szemlét tart s az érdekeltekkel (ideértve az illetékes felekezeti hatóságok képviselőit is) tárgyalást folytat, melyen a következő kérdésekre terjeszkedik ki:

1. a helyi viszonyok szükségessé teszik-e polgári iskola létesítését vagy a meglévő bővítését-

2. községi, hitfelekezeti vagy állami iskola állíttassék-e-

3. van-e telek az iskola céljaira, ha igen, beépítésre alkalmas-e; ha nincs, a község vagy felekezet mily módon biztosítja a telket.

4. ha felekezeti iskoláról van szó, az érdekelt felekezet mily anyagi forrásokkal rendelkezik az iskola céljaira, ha pedig az iskola csak az állam által állítható fel, a község vagy felekezet mily hozzájárulásokkal teszi lehetővé az iskola létesítését-

A helyszíni tárgyalás eredménye alapján a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a javasolt iskolák felállításának sorrendjét megállapítja s egyben megjelöli, hogy mily iskolák létesítését, bővítését támogatja építési államsegélyekkel, illetőleg kölcsön nyújtásával; azokat a községeket (városokat) pedig, amelyek a maguk erejéből képesek az iskola felépítésére, záros határidőn belül az építésre kötelezi. – A határidő három évnél hosszabb nem lehet.

A polgári iskola létesítési és fenntartási költségeinek megoszlása.

A polgári iskola létesítéséhez a község (város) a következőkkel tartozik hozzájárulni:

a) beépítésre alkalmas központi telekkel,

b) erre emelt épülettel s ennek tartozékaival;

c) az iskola első teljes bútor- és taneszközfelszerelésével;

d) az összes dologi természetű kiadásoknak (az épület jókarbantartásának, nagyszünidei tisztogatásának, tűzkár elleni biztosításának, fűtésének, világításának, mindennapi takarításának stb.) vállalásával;

e) a gyakorlati gazdasági oktatás céljaira az iskolához közelfekvő, művelésre alkalmas, legalább két katasztrális hold területtel.

Ha a község (város) anyagi viszonyai az iskola felépítését teljes mértékben nem engedik meg, a telken kívül az építési költségeknek (építési anyagokban, kézi- és igás-munka szolgáltatásában vagy készpénzben) vagyoni erejéhez mért részét, de legalább 30%-át tartozik viselni.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető község (város) által viselt építési költségek részbeni fedezéséhez államsegélyt, indokolt esetben az alapból, mérsékelt kamat mellett, megfelelő biztosíték ellenében építési kölcsönt is engedélyezhet.

Az államsegéllyel épülő polgári iskolák építési terveit és előméretköltségvetéseit a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter bírálja felül és hagyja jóvá. Az állam építési (átalakítási) terveket és előméretköltségvetéseket ad. Az állam ezenkívül gondoskodik az illetékes államépítészeti hivatal útján az építés ellenőrzéséről és felülvizsgálatáról. Az 1927. évi XII. törvénycikk, hogy az állam a polgári iskolák felállítását minél nagyobb számban és minél gyorsabb ütemben előmozdíthassa, „Országos Polgári Iskolai Alap”-ot létesített, melynek táplálása céljából az állam költségvetésébe évenként jelentékeny összeget állít be.

6. A polgári iskolák felügyelete.

A polgári iskolák *felügyeletét* az 1876. XXVIII. törvénycikk szabályozza. A törvény szerint a polgári iskolák admi^nisztratív és tanulmányi ellenőrzése a kit. tanfelügyelők hatáskörébe tartozik. A polgári iskolák nagyarányú fejlődésével és szaporodásával azonban a tanfelügyelők már nem győzték a tanulmányi ellenőrzést, azért már a 90-es években szükségessé vált az *iskolátogatói intézmény* léte-

sítése. A tanulmányi ellenőrzést tehát 1904 óta a miniszter által 3-3 évre kinevezett *polgári iskolai szakfelügyelők* végzik. A szakfelügyelőket a polgári iskolai igazgatók és tanárok köréből nevezik ki. A szakfelügyelők jelentéseiket a tanfelügyelők elé terjesztik.

7. Statisztikai adatok.

(1924-5. iskolai év.)

Polgári fiúiskolák száma 147. Ebből 84 állami, 39 köz[^]ségi, 11 róm. kath., 3 réf., 5 izr., 3 társulati, 2 magán.

Polgári leányiskolák száma 212. Ebből 77 állami, 57 köz[^]ségi, 51 róm. kath., 9 réf., 2 ág. h. evang., 7 izr., 1 társulati, 8 magán.

Polgári fiú- és leányiskolák száma összesen: 359.

A *tanárok* száma a polgári fiúiskolákban 1562, a polgári leányiskolákban 2086. Összesen 3648.

A fiútanulók száma az iskolai év végén 42.232, a *leány*-tanulóké 48.544. Összesen: 90.776. *Vallás* szerint a fiúi és leánytanulók közül róm. kath. 56.133, gör. kath. 1125, ref. 13.649, ág. h. ev. 5278, gar. kel. 346, unit. 156, izr. 14.000, baptista 88, egyéb 1. *Anyanyelv* szerint magyar 88.292, német 1914, tót 347, oláh 31, rutén 1, horvát 87, szerb 61, egyéb 43.

8. Az állam polgári iskolai költségvetése,

(1927-8. évre.)

Rendes kiadások:

Személyi járandóságok 4,422.587 pengő
Dologi kiadások 156.763 pengő

Összesen: 4,579.350 pengő

Rendkívüli kiadások:

Átmeneti kiadások és beruházások 516.000 pengő

Ezenfelül az állam a nem állami polgári iskolákat 827.300 pengővel támogatja.

FIÚ-KÖZÉPISKOLÁK.

1. A magyar középiskolai oktatás újabb fejlődése.

A magyar középiskolák régebbi szervezetét és tanulmányi rendjét – mint történeti szemlénkben láttuk (8. lap) – az 177 bécsi kormánytól kiadott Entwurf szabályozta. Az alkotmánynak 1867-ben való visszaállítása után a magyarországi középiskolák mai rendjének alapját a középiskolákról s ezek tanárainak képezéséről szóló 1883. évi XXX. t.-cikk rakta le. Ez hazánkban az első szerves törvény, mely a középfokú oktatást rendezi (v. ö. 32. 1.).

Az 1883. évi törvény a középiskoláknak két típusát állapítja meg: a klasszikus *gimnáziumot* és a *realiskolát*. Az a nyugateurópai mozgalom - azonban, mely az 1880-ás évek elején a gimnázium kiváltságos jogosító helyzete s főleg a görög nyelvnek általánosan kötelezett tanítása ellen irányult, a magyarországi gimnáziumok életében is éreztette hatását. Ez az 1890. évi XXX. törvénycikkben jutott kifejezésre, mely szerint a görög nyelv viszonylagosan kötelező fakultatív tantárggyá lett, vagyis a gimnáziumi tanuló a görög nyelv helyett a törvényben megszabott görögpótló tárgyakat választhatta. E tárgyak lényege: 1. a görög remekírók műveinek olvasása magyar fordításban és a görög művészet remekeinek ismertetése; 2. szabadkézi rajz. Ugyanez a törvény azonban kimondja azt is, hogy azok a tanulók, akik nem tanulták a görög nyelvet, hanem a görögpótló tárgyakat, felvehetők az egyetemek jogi és orvosi karára is, de a tudományegyetemek és egyéb főiskolák hittudományi karára vagy azok nyelvészeti, bölcsészeti és történelmi

¹ A *gimnázium* elnevezés magyarországi okmányokon már 1514-ben szerepel (a kassai városi iskolát említik e néven) s törvénykönyvünkben már az 1548. évi XI. törvény 7. cikkelyében is előfordul.

szakosztályaira nem bocsáthatók csak akkor, ha a görög nyelvből kiegészítő érettségi vizsgálatot tettek.

A görög-pótló törvény ezen intézkedései következtében a gimnázium felső V-VIII. osztályai *bifurkálódtak*, úgy, hogy ugyanazon intézeten belül a gimnáziumnak két fajtája keletkezett: az egyikben mind a két klasszikus nyelvet tanították, a másikban csupán a latint s a görög helyett a görög-pótló tárgyakat. S ugyanakkor, amikor ezen intézkedés következtében a középiskolai tanulmányok, a reáliskolát is ideszámítva, három irányba tereltettek: az eddigi kétféle jogosítás helyébe is háromfokozatú jogosítás lépett. És pedig a latin-görög irányú gimnázium korlátlan főiskolai jogosítást adott, a görög nélküli gimnázium latinnal és a görög-pótló tárgyakkal amannál valamivel szűkebb körre szorította ezt, a reáliskolai érettségi bizonyítvány jogosító etreje pedig, miként eddig is, csupán a reális irányú főiskolai pályákra szorítkozott.

Ez a megoldás három évtizednél hosszabb időre megszabta a középiskolák tanulmányi rendjét, általános megnyugvást azonban nem hozott, főleg azért, mert a görög-pótló tárgyak egyáltalában nem nyújtottak a göröggel egyenlő értékű művelődési anyagot. Csakhamar megindult a reformmozgalom egyrészt a középiskolai típusok korszerű kiépítésére, másrészt az egységes jogosítás kimondásáért minden típusban. Az erre vonatkozó törekvések azonban az 1914-ben kitört világháború miatt is hosszú ideig nem vezettek eredményre, míg végre gróf KLEBELSBERG KUNO vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1924. évi XI. t.-cikk megalkotásával megoldotta a kérdést.

2. Az 1924. évi középiskolai reform alapelvei.

Az 1924. évi XI. törvénycikk nem jelent a magyar középiskolák szervezetére nézve egészen új irányt. Az iskolaszervezeti reformok története azt tanúsítja, hogy e téren csak olyan újítás tud igazán gyökeret verni és életképesen működni, mely a történeti folytonosságot megőrzi s szervesen kapcsolódik a múlthoz.

Az új törvényben foglalt újítások két alapgondolaton nyugosznak:

A) a középiskolája típusok további szétkülönítésének gondolatán, és

B) valamennyi középiskolai típus egyenlő jogosításának eszméjén a főiskolákra való belépés szempontjából.

A) *A törvény az addigi gimnázium és reálskola közé egy új középiskola-típust iktatott be: a reálgimnáziumot. Ezzel a középiskolák differenciálásának álláspontjára helyezkedett, az egységes középiskolának a magyar kultúrpolitikai ban az 1890-es évek óta folyton sürgetett gondolatával szemben, mely egyetlen középiskolafajt akart, kiindulva abból az eszméből, hogy a nemzet felnövekvő értelmisége azonos műveltségben részesüljön, annál is inkább, mert az általános műveltség, melynek nyújtása a középiskola egyik feladata, csakis egyféle lehet. Az 1924. évi törvény alkotói viszont azon az állásponton voltak, hogy az általános műveltségnek tartalmi szempontból különböző színezete lehet. A nemzeti műveltség tárgyainak (magyar nyelv és irodalom, történelem stb.) azonosaknak kell lenniök, de a többi művelődési javaknak (modern nyelveknek, matematikának, természettudományoknak) az egyes iskolatípusokban érvényesülő hangsúlya már eltérhet. A kultúra értékes javai az emberiség szellemi fejlődésének mai fokán rendkívüli nagy mértékben meggyarapodtak s így lehetetlenné vált, hogy egyfajta középiskola mindezeknek a javaknak egyforma mértékű közvetítésére vállalkozzék. De másrészt számolnunk kell a tanulók korlátozott lelki befogadóképességével és egyéni hajlamaival is. Az általános műveltség tartalmi szempontból sohasem lehet igazán általános, mert az ismeretek egész köre s minden iránya ma már egy elmétől be nem fogadható. Az általános műveltség csak szintetikus eszmény, melynek azonban nem felel meg reális lelki egység: egy tudat a kultúra teljes tartalmát nem tudja minden irányban befogadni s asszimilálni. Ennek erőszakolása az egységes középiskolában, amely az összes: antik és modern irodalmi, matematikai s természettudományi-technikai értékes műveltségi javakat fel akarná ölelni, a legnagyobb mértékű túlterhelésre, felületességre, az elme teljes szétszórt-ságára vezetne, minden elmélyedő s önálló szellemi munkára való készség kifejlődését meggátolná.*

A középiskolátípusok további szétkülönítését ajánlotta

az a művelődépszichológiai szempont is, hogy az egyén lehetőleg olyan iskolafajba juthasson, amelynek művelődési javai összhangban vannak az egyén sajátos lelki képességeivel s hajlandóságaival. Az új törvény alkotóit az a megfontolás is irányította, hogy minden fejlődés szétkülönülés. Annál tökéletesebb egy szervezet, minél több szerv áll az egyes funkciók tekintetében rendelkezésre. Tehát az iskolaszervezetnek is differenciálódnia kell, hogy a társadalmi élet különféle szükségletei és az egyéni képességek a nekik megs-felelő iskolatípust megtalálhassák. E mellett a nemzetivel-legű tárgyaknak valamennyi típusban való azonossága eléggé biztosítja a nemzet vezető rétegének fejlődő lelkében a műveltség egységének szükséges mértékét. Az egységes középiskola nyomán viszont a közműveltség teljes azonossága és uniformitása belső elszegényedést és elszíntelenedést jelentene.

Az új törvény is a középiskolák elé, mint célt kitűzi az általános műveltséget, de elsősorban nem tartalmi, hanem formai szempontból. Bármely középiskolai típusnak feladata elsősorban az önálló szellemi munkára való nevelés, a tudományos képzés segítségével, azaz olyan lelki készségnek, szellemi érettségnek kialakítása, hogy aztán a tanuló az ismeretek bármely szakterületén csakhamar otthonos tudjon lenni. Az elmének erre a szellemi munkára való formális kiképzésére, mintegy logikai kicsiszolására a gimnázium, a reálgimnázium s a reáliskola művelődési anyaga (melyet később felsorolunk) egyaránt alkalmas.

A magyar középiskolai reform az egyes típusok meg-állapításánál a következő szempontokat vette figyelembe:

a) Szükség van mindenekelőtt olyan középiskolára, mely gondoskodik arról, hogy a történeti múlttal való kapcsolat intenzív és átélt tudata ne szakadjon meg. Sohasem lesz művelt állam, amely a történeti múlttal teljesen szakíthatna. A történeti kultúrának ez az iskolája a *humanisztikus gimnázium*, amelynek műveltségi anyagában a görög és a latin nyelv s irodalom foglalja el a központi helyet. A görögöt tanítani kell, mert a világkultúrának minden szála több, mint kétezer *esztendő óta* Hellas felé vezet s minden modern kultúrnép műveltségének közös őseit a görögökben tiszteli.

b) Szükség van továbbá oly középiskolai típusra, amely nem megy vissza mai műveltségünk eredeti forrásáig, a görög kultúráig, hanem történeti horizontja szűkebb, mert csak a hozzánk közelebb eső latin műveltség gyökereihez nyúl vissza, amely tehát mintegy redukált gimnázium. Ez a típus a *reálgimnázium*, amely az antik kultúrának csak római felével foglalkozván, a görög helyett egy modern nyelvet és irodalmat (a német gimnáziumban is megvan), *tehát* a franciát, vagy az angolt, vagy az olaszt vezeti be. Nem kell rámutatni arra a rendkívül fontos szerepre, amelyet a latin még mai, modern műveltségünkben is részint nyíltan, részint észrevétlenül játszik. Az antik kultúrával összeolvadt kereszténység Róma nyelvét másfél évezredre Nyugat egyetemes nyelvévé tette, amelyben ennek egész szellemktörténeti élete kifejezést nyert. Bár a renaissance a görögségre ment vissza, a latin nyelv megtartotta elsőrendű szerepét a tudományban, irodalomban s az iskolában. Mint-hogy a latin Magyarországon egészen a XIX. század közepéig az állami *élet*, közigazgatás és irodalom nyelve volt (legtovább itt élt Latium nyelve a közéletben), ennek ismerete nemcsak az európai, de a magyar nemzeti-történeti *tudatnak is elemi feltétele*, mondhatnók: a latin Magyarországon *nemzeti tárgy*. Mélyebb történeti kultúra latin nélkül el nem gondolható. Aki bármely tudományban mélyebbre szánt s ennek történeti fejlődését ismerni akarja, az a latinra bukkan, nemcsak a szellemi tudományokban: történelemben, jogban, teológiában, filozófiában, hanem a matematikában, természettudományokban s ezek számos technikai elágazásaiban (pl. orvostudományokban) is. A XIX. század elejéig, Magyarországon a közepéig, a tudományos irodalom túlnyomó részének nyelve a latin volt. A tudományos terminológia ma is görög-latin. A modern kultúrnyelveknek (franciának, olasznak, angolnak, amelyek közül egyet a reálgimnázium szintén tanít) ismerete a latin nélkül, tudományos szempontból, gyökértelen. Csak a latin segítségével tudjuk az európai s a magyar nemzeti kultúrát fejlődésében felfogni, benső lényegében megérteni. Az új törvény tehát szembehelyezkedik azzal a törekvéssel, mely évtizedek óta a latinnak a középiskolákból való kiküszöbölését nagy eréllyel követeli, amikor a legnagyobb számú

iskolatípusban, a reálgimnáziumban, a latinnak központi helyet biztosít.

c) Végül szükség van oly középiskolafajra is, melyben egészen a modern kultúra érvényesül: a modern nyelvek, a matematika és a természettudományok. Ezt a tanulmányi irányt képviseli a *reáliskola*. A reáliskolának középiskoláink szervezetébe való beiktatása eleve megcáfolja azt a vádat, hogy minden középiskolai tanulóra rákényszerítjük a latint, illetőleg a görögöt s az antik világ túlzó előtérbeállításával elzárjuk előlük a modern műveltség kapuit.

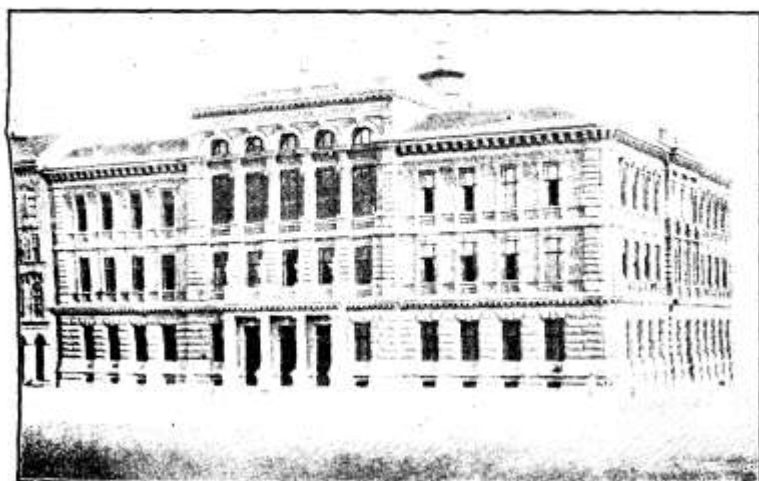
A középiskoláknak ez a három típusa lényegében már eddig is megvolt a reform előtt a magyar közoktatás rendszerében, csak hogy két intézménybe szorítva, mert hisz az 1924. előtti gimnázium latin-görög ágazatában a humanisztikus gimnáziumot, görögpótlós irányában pedig (igaz, hogy a német mellett egy másik modern nyelv nélkül) a reálgimnáziumot képviselte. Most az új törvény az utóbbit, mint egységes típust, kellően átszervezve önállósította.

Ez szükségessé tette az 1890. évi XXX. t.-cikknek hatályon kívül helyezését, mely a görög nyelv és irodalom helyébe szabadon választható módon két tárgyat állított. Az első ilyen tárgy a magyar irodalom bővebb ismertetése (kapcsolatban a görög remekírók műveinek ismertetésével magyar fordításban) s a görög irodalom- és művészettörténet alapvonalai. A másik ilyen tárgy a rajz, mértani és szabadrajzi elemekkel. E két tárgy tanítása nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, mert a maga tarkaságában nem nyújtott egyenlő értéket a görög nyelvért és irodalomért. A reform figyelemmel arra, hogy finnugor nyelvünk elszigeteltségénél fogva legalább két modern nyelv megértése reánk, magyarokra nézve a magasabb műveltségnek úgyszólván nélkülözhetetlen feltétele, azért a görög nyelv egy ennértékűként csupán egy modern nyelvet fogadhatott el. Ha pedig a latin és az eddig tanított német nyelv mellé még egy második modern nyelvet iktatott be a tantervbe, akkor voltaképp eljutott már a reálgimnázium típusához, mely más európai államokban is közbülső helyet foglal el a humanisztikus gimnázium és a reáliskola között.

Az 1924. évi reform lényege tehát az új reálgimnáziumi típus megalkotása a latin mellett, két modern nyelvvel, mint

A budapesti m. kir. áll. Madách Imre-reálgimnázium.

A budapesti m. kir. áll. Berzsenyi-reálgimnázium.

kötelező tantárggyal. A magyar középiskolák túlnyomó része reálgimnáziummá alakult át. Számuk 71, míg a humanisztikus gimnáziumot 26, a reáliskolai típust pedig 21 intézet képviseli.

B) Az 1924. évi reformnak a középiskolai típusok további szétkülönítése mellett másik alap gondolata az *egyes jogositás*, melynek elvét Németország, Franciaország és Ausztria már régebben életbeléptette. Ez annyit jelent, hogy a törvény életbelépésétől kezdve mindenki, bármely típusú középiskolát végzett, minden korlátozás nélkül rendszeres hallgatónak bármely egyetemi karra vagy főiskolába felvehető. Tehát senki sincsen az érettségi vizsgálat után pályaválasztásában korlátozva azért, mert tízéves korában olyan középiskolába jutott, amely éppen lakóhelyén, vagy ahhoz közelebb volt található. Ez intézkedés ellen első pillanatra kétségkívül komoly ellenvetések tehetők. Így pl. a reáliskolát végzett tanuló a latin vagy görög nyelv ismerete nélkül nem boldogulhat a római jog, a jogtörténet, az orvostudományok terén, vagy a filozófiai kar egyes tanulmányi ágaiban (históriai, filológiai, filozófiai szaktanulmányokban). *Az ilyen tanuló* azonban utólag is megtanulhatja, amit nem tud. A reáliskola már eddig is évtizedek óta úgy segített a hiánynon, hogy a latin nyelvre a jelentkezőket rendkívüli tárgyként tanította; hasonlóképp a gimnazista és a reálgimnazista hiányait az ábrázoló geometria terén pótolni van hivatva az e típusokba bevezetett ilyen rendkívüli tárgy. Az egyetemek (főiskolák) is külön e célra rendezett tanfolyamokká pótolják e hiányokat. Egyébként az idevágó esetek száma nem valami nagy; átlag mindenki olyan szakra megy, amelyre magában eddigi tanulmányai alapján hajlamot érez: a realista csak a legritkább esetben jelentkezik teológusnak, vagy klasszikus filológusnak. E tekintetben a reform liberális álláspontot foglal el, bízik az egyéni vállalkozás erejében. Aki igazán törekszik valamely célra, megtalálja önmagában azt az erőt, mely a cél elérését biztosítja.

Ezek szerint az 1924. évi XI. törvény cikk módosította az 1883. évi alaptörvénynek a középiskolai típusokra, ezeknek tanulmányi rendjére, valamint a jogositásra vonatkozó intézkedéseit, de érintetlenül hagyta az állami felügyelet és az iskolai igazgatás ügyeire vonatkozó rendelkezéseit, vala-

mint az iskolafenntartók és az állam jogait szabályozó leit (1. 34. lap), melyek négy évtized próbáját kiállót alapelveikben a mai helyzetben is fenntartandóknak nyúltak.

3. Az 1924. évi XI. törvénycikk.

a) *A középiskola feladata.*

A középiskolának az új törvény értelmében az a *adata*, hogy a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, nemzeti szellemben magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tanulmányokhoz szükséges s lemi munkára képesítse.

A közös nemzeti tárgyakon kívül a *gimnázium* e feladatot a minden irányú humanisztikus, elsősorban latin-görögnyelvi és irodalmi tanulmányokkal, a *reálgimnázium* főleg a latin- és modernnyelvi és irodalmi tanulmányok gítségével, a *reáliskola* különösen a modern nyelvek és irodalmak, úgyszintén a mennyiségtani és természettudományi tárgyak tüzetesebb tanításával oldja meg.

b) *A középiskolák művelődési anyaga.*

Mind a három típusban rendes tárgyak *a hit- és erkölcs-tan, magyar nyelv és irodalom* (ennek történelmével), azonkívül azokban az intézetekben, melyekben a tanítás nyelve nem a magyar, az intézet tanításhelye és ennek irodalmi *német nyelv és irodalom, Magyarország történelme, világtörténelem, földrajz, természetrajz, természettan, mennyiségtan, filozófia, rajz, testgyakorlás.*

A felsorolt tárgyakon kívül rendes tárgyak még a *gimnáziumban: a latin és görög nyelv és irodalom, a reálgimnáziumban a latin nyelv és az angol vagy francia vagy olasz nyelv és irodalom, kémia, végül a reáliskolában az angol vagy francia vagy olasz nyelv és irodalom, kémia, rajzoló és ábrázoló mértan.*

Mindegyik típus önálló intézet, nyolc osztálya (I-VIII.) és ugyanannyi évfolyama van.

c) *A középiskolai típusok területi elhelyezése.*

Minő középiskolai típus vagy típusok állíttassanak fel egyes városokban, ahhoz a miniszter hozzájárulása szükséges.

ges. Gimnázium lehetőleg csak oly városban (községben) maradhat meg, illetőleg állítható fel, ahol másfajta középiskola (reálgimnázium vagy reáliskola) is van, hogy az iskolafaj megválasztása a szülőknek, illetőleg a tanulóknak megkönnyíttessék. Különös méltánylást érdemlő esetben (pl. oly városban, ahol teológiai főiskola van) a vallás- és közoktatásügyi miniszter e részben kivételt tehet.

A reálgimnáziumban és a reáliskolában tanítandó modern nyelvek a németen kívül, miként fentebb láttuk, az angol vagy francia vagy olasz nyelv. Hogy ez utóbbiak közül melyik taníttassék, azt az állami és kir. kath., valamint a törvényhatósági, községi, társulati és magánközépkiskolákra nézve a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a többi intézés tekre nézve pedig az illetékes fenntartó hatóság állapítja meg.

d) *Felsőbb osztályba lépés, átlépés más iskolából középiskolába.*

A rendes tárgyak tanulása alól felmentésnek helye nincsen, csupán testi alkalmatlanság miatt a testgyakorlás, továbbá a rajz technikai része alól.

Ugyanannak az iskolának egyik osztályából a következő felsőbb osztályba csak az a tanuló léphet, aki az elévzett osztály rendes tárgyaiból, ide nem számítva a testgyakorlást, legalább elégséges érdemjegyet kapott. (A tanulmányi érdemjegyek sorozata: jeles, jó, elégséges, elégtelen.) Az a tanuló, aki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, jogosítva van arra, hogy elégtelen osztályzatának kijavítása végett a következő iskolai év kezdetén javító vizsgálatot tehesen. Aki két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az csak rendkívüli esetben, a tankerületi királyi főigazgató, illetőleg az iskola felekezeti főhatósága engedélyével bocsátható javító vizsgálatra; aki kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az javító vizsgálatra nem bocsátható.

A javító vizsgálatot rendszerint abban az intézetben kell a tanulónak letennie, melyben az elégtelen érdemjegyet kapta. Megokolt esetekben a tankerületi királyi főigazgató, illetőleg az iskola felekezeti főhatósága megengedheti, hogy ez a vizsgálat más középiskolában legyen letehető. A javító vizsgálat meg nem ismételtető.

Ha valamely tanuló a szorgalmi idő jelentékenyebb részét elmulasztotta és mulasztását kellően igazolta, a tanári testület a tanulót pótvizsgálatra utasíthatja. A pótvizsgálatot a tanuló csak abban az intézetben teheti, melynek tanári testülete neki a pótló vizsgálatot megengedte. Ha a tanári testület a pótló vizsgálatot bármely okból nem tartja megengedhetőnek, a tanulót az osztály ismétlésére utasítja. (Az osztályismétlés azt jelenti, hogy a tanuló ugyanazt az osztályt még egyszer végigjárni tartozik, vagy ha azt magánúton végezte, csak egy iskolai év múlva jelentkezhetik ismétlő vizsgálatra.) A tanári testületnek erre vonatkozó határozata ellen a rendes hivatalos úton a tankerületi királyi főigazgatóhoz, illetőleg az iskola felekezeti főhatóságához lehet folyamodni.

Az a tanuló, aki nyilvános középiskolából más, ugyanolyan tantervű nyilvános középiskolába kíván átlépni, előbbi intézetétől nyert bizonyítványával (tanulmányi értesítőjével) igazolni tartozik, hogy a megelőző osztályt minden rendes tárgyból, nem számítva a testgyakorlást, legalább elégséges eredménnyel végezte.

Az a tanuló pedig, aki oly középiskolába kíván lépni, melynek tanterve az általa eddig látogatott középiskola tantervétől különbözik, csak akkor vehető fel a következő osztályba, ha az általa elhagyott intézet okmányaival igazolja, hogy a közvetlenül megelőző osztályokban elégséges eredménnyel tanulta, a testgyakorlást ide nem számítva, legalább is azokat a tárgyakat, melyek rendes tárgyak abban az intézetben, melybe felvétetni óhajt. Ha e tekintetben hiány van, a tanuló az illető tárgyakból, illetőleg tárgyrészekből különbözeti felvételi vizsgálatot tartozik tenni. E felvételi vizsgálatot annak az intézetnek tanári testülete tartja, melybe a tanuló át akar lépni és ugyanaz a tanári testület határoz a felvétel fölött is.

A polgári iskolából és szakiskolából középiskolába átlépő tanulók szintén tartoznak hasonló módozatok mellett a tantervi különbözetre kiterjedő felvételi vizsgálatot tenni.

Ennek az intézkedésnek, mely megengedi a polgári iskolai tanulóknak a különbözeti vizsgálat sikeres kiállása után a középiskolákba való felvételét, igen nagy jelentősége van a tehetségek érvényesülésének ma annyira hangozta-

tott elve szempontjából. Magyarországon ma minden nagyobb községben van polgári iskola (az 1927. évi XII. t.-cikk értelmében minden 5000 lélekszámúnál nagyobb község kötelező polgári iskolát felállítani); ennek tehetséges és feljebb törekvő tanulóinak előtt mindig nyitva állanak a különbözeti vizsgálat útján a középiskolák kapui. Ez a körülmény egészén feleslegessé teszi azt az *Aufbauschule-féle* összevont iskolatípust, melyet a német és legújabbban az osztrák iskola-reform iktatott be az iskolák rendszerébe.

e) *Külföldi tanulók felvétele.*

Külföldi középiskolákból hazai középiskolákba átlépni kívánó tanulók felvételéhez az 1883. évi XXX. törvénycikk alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélye szükséges. Az ilyen tanuló rendszerint csak abba az osztályba vehető fel, mely az ő korának a magyar hazai viszonyok szerint megfelel és ha az általa látogatott külföldi és a magyar középiskola tantervi követelményei között mutatkozó tananyagkülönbözetből sikeres felvételi vizsgálatot tesz. Ezért célszerű, ha a felvételre jelentkező külföldi tanuló *bemutatja* az általa látogatott iskolának, illetve iskoláknak tantervét, hogy abból a tantervi különbség meg legyen állapítható. Amely tárgyakból a tantervi követelmények között lényeges eltérés nincs, azokból nem kell különbszeti vizsgálatot tenni. A felvételi különbszeti vizsgálat letételére a tanuló méltányos határidőt kap s az előadásokat addig is látogathatja.

f) *Heti óraszám. Tanárok száma és elfoglaltsága.*

A tanítási órák heti száma a tanulókra nézve a rendes tárgyakból, a testgyakorláson kívül, a középiskola első és második osztályában 26, a többi osztályokban 28.

A fejlesztés alatt nem álló teljes (nyolcosztályú) középiskolákban a hittanárokon, a testgyakorlás tanárain és a rendkívüli tárgyak tanítóin kívül a tanárok száma (az igazgatót beleértve) legalább 13. A rendes tanárok száma (az igazgatótól kívül) bármely középiskolában nem lehet kisebb a meglévő osztályok számánál.

Az igazgatók legalább heti 3, legfeljebb heti 8, a tanárok heti 18 óránál többre, kivéve a rövid ideig tartó helyettesítést, nem kötelezhetők. Az igazgatók heti 10, a tanárok heti 24 óránál többre nem vállalkozhatnak. Ha az igazgatók heti 8, a tanárok pedig heti 18 óránál többet tanítanak, ezért külön díjazásban részesülnek.

Az igazgatók és tanárok a törvényhozás tagjai, vármegyei, városi, községi és egyházi képviselők (bizottsági tagok) lehetnek, de állandó fizetéssel járó főfoglalkozás-szerű alkalmazást nem vállalhatnak.

Hogy mennyiben vállalhatnak más olyan tisztséget vagy megbízatást, amely őket tanári hivatásuk betöltésében nem akadályozza, azt esetről-esetre előzetesen a vallás- és közoktatásügyi miniszter, illetőleg a felekezeti főhatóság határozza meg.

A középiskolák minden iskolai év végén osztályonként tartandó nyilvános összefoglalásokkal számot adnak az oktatás eredményéről.

g) Érettségi vizsgálat, egységes jogosítás.

A középiskola nyolcadik osztályának sikeres elvégzéséről tanúskodó bizonyítvány arra jogosítja a tanulókat, hogy érettségi vizsgálatra bocsáttassanak.

A középiskolai érettségi vizsgálatok sikeres letétele valamennyi főiskolába rendes hallgatóként való belépés feltétele.

Amennyiben az egyetemen és a műegyetemen vagy más főiskolán külön intézkedések volnának szükségesek avégből, hogy a felvett tanulók az itteni vizsgálatok és szigorlatok szempontjából megkívánt előismereteik esetleges hiányait főiskolai tanulmányaik folyamán kellő időben pótolhassák, azokról az illető főiskola meghallgatásával a valás- és közoktatásügyi miniszter gondoskodik.

h) Tanulók osztálylétszáma.

A tanulók létszáma osztályonként nem lehet több hatvaninál. Az iskolafenntartók azonban ezt a számot fokozatosan csökkenteni kötelesek úgy, hogy a törvény életbeléptetésétől számított 10 évi előkészületi idő elteltével magyar

középiskolában a tanulók létszáma osztályonként nem haladhat ja meg a negyvenet.

A középiskolai tanárok képezéséről külön törvény intézkedik (1924. XXVII t.-c). (L. „Felsőoktatás” című fejezetet.)

4. A középiskolák tantervei.

Általános óratervek.

A három típusúvá alakított középiskola tanítástervei a kötelező rendes tantárgyak heti óraszámát a következő táblázatokon szabják meg:

I. A gimnázium általános óraterve.

	Hittan	Magyar	Latin	Görög	Német	Történelem	Földrajz	Természeti rajz	Fizika	Menyiség-tan	Filozófia	Rajz	Testgyakorlás	Osztályonként együttvéve
I.	2	5	6	—	—	—	3	2	—	6	—	2	2	28
II.	2	4	6	—	3	—	3	2	—	4	—	2	2	28
III.	2	4	6	—	3	3	2	—	2	4	—	2	2	30
IV.	2	3	6	—	4	2	1	4	—	4	—	2	2	30
V.	2	3	6	6	3	3	—	2	—	3	—	—	2	30
VI.	2	3	5	6	3	3	—	3	—	3	—	—	2	30
VII.	2	3	5	5	2	3	1	—	4	3	—	—	2	30
VIII.	2	3	5	5	2	3	—	—	4	2	2	—	2	30
A nyolc osztályban együttvéve	16	28	45	22	20	17	10	13	10	29	2	8	16	Összesen 236

II. A reálgimnázium általános óraterve.

	Hittan	Magyar	Latin	Német	Francia, v. angol, v. orosz	Történelem	Földrajz	Természetrajz	Fizika	Menyiség-tan	Filozófia	Rajz	Testgyakorlás	Osztályonként együttvéve
I.	2	5	6	—	—	—	3	2	—	6	—	2	2	28
II.	2	4	6	3	—	—	3	2	—	4	—	2	2	28
III.	2	4	6	3	—	3	2	—	2	4	—	2	2	30
IV.	2	3	6	4	—	2	1	4	—	4	—	2	2	30
V.	2	3	5	3	5	3	—	3	—	3	—	1	2	30
VI.	2	3	4	3	5	3	1	3	—	3	—	1	2	30
VII.	2	3	4	2	4	3	2	—	4	3	—	1	2	30
VIII.	2	3	4	2	4	3	—	—	4	3	2	1	2	30
A nyolc osztályban együttvéve	16	28	41	20	18	17	12	14	10	30	2	12	16	Összesen 236

III. A reáliskola általános óraterve.

	Hittan	Magyar	Német	Francia, v. angol, v. olasz	Történelem	Földrajz	Természet- rajz	Kémia	Fizika	Matematika	Rajzoló- és szobrászati geometria	Filozófia	Rajz	Test- gyakorlás	Osztá- lyonként együtt- véve
I.	2	5	5	—	—	3	2	—	—	4	3	—	2	2	28
II.	2	5	5	—	—	3	2	—	—	5	2	—	2	2	28
III.	2	3	3	5	3	2	—	—	3	3	2	—	2	2	30
IV.	2	3	4	5	2	1	—	3	—	4	2	—	2	2	30
V.	2	3	3	4	3	—	3	2	—	4	2	—	2	2	30
VI.	2	3	3	4	3	—	3	2	—	4	2	—	2	2	30
VII.	2	3	2	3	3	1	3	—	4	3	2	—	2	2	30
VIII.	2	3	2	3	3	2	—	—	4	3	2	2	2	2	30
Nyolc osztályban együttvéve	16	28	27	24	17	12	13	7	11	30	17	2	16	16	Összesen 236 ¹

E tantervek mindegyike arra törekszik, hogy a típust jellemző tárgycsoportnak uralkodó szerepet juttasson, ami egyrészt ezen csoportoknak juttatott nagyobb óraszám, másrészt a tantervi anyaguk megfelelő részletes kiszabásában jelentkezik.

Így a humanisztikus tárgyaknak a gimnáziumban hetenként összesen 160, a reálgimnáziumban 154, a reáliskolában 126 óra jut. Míg a reáltárgyak a gimnáziumban 76, a reálgimnáziumban 82, a reáliskolában 110 órával szerepelnek. A nyelvtanításra jut a gimnáziumban összesen heti 115, a reálgimnáziumban 107, a reáliskolában 79 óra.

Részletes tantervi követelmények.

A) A GIMNÁZIUMBAN.

1. Hit- és erkölcsstan.

/-VIII. osztály, heti 2-2 óra. A hit- és erkölcsstan oktatása a hitfelekezetek tantervei szerint történik.

2. Magyar nyelv és irodalom.

Cél: a) A magyar nyelv és stílus törvényeinek ismerete, b) A szöveg előadás képessége szóban és írásban, c) Irodalmi művek olvasásán, tartalmi és formai elemzésén, irodalomelméleti és történeti ismereteken alapuló magyar irodalmi műveltség.

¹ Mind a három típusban kötelező rendkívül tárgy, vagyis olyan, amelyből való osztályzat a tanuló felsőbb osztályba való fellépését nem érinti, az ének az I. és II. osztályban 1-1 óra s az *egészségtan* a VII. és VIII. osztályban 2-2 óra (egy-egy félévig).

A TANANYAG FELOSZTÁSA.

I. osztály, heti 5 óra. – *a)* Költői és prózai olvasmányok. Különösen elbeszélések a népmese, népmonda, a magyar történelmi monda és legenda és a klassz, mythos köréből; rajzok a magyar földről és a magyar nép életéből, főleg Arany, Petőfi, Vörösmarty, Tompa, Gyulai, továbbá Jókai, Mikszáth, Gárdonyi és Herczeg munkáiból. Egyszerűbb költemények és rajzok a nemzet legújabb válságainak (világháború) tárgyköréből. (Vargha, Szabolcska, Gyóni, Sajó, Végvári.) Költemények könyv nélkül, *b)* Az egyszerű mondat és a mondatrészek. A legfontosabb hangtani jelenségek. *c)* Kéthetenként egy iskolai dolgozat a helyesírás és a helyes nyelvhasználat gyakorlására.

II. osztály, heti 4 óra. – *a)* Költői és prózai olvasmányok, miként az I. osztóban, kiegészítve az ott felsorolt írók más műveivel, *b)* Az összetett mondatok. Szóképzés. Szinonimák, *c)* Isk. dolgozatok, mint az I. osztályban.

III. osztály, heti 3 óra. – *a)* Költői és prózai olvasmányok. Elbeszélések a magyar monda és történelem, valamint a klasszikus hagyományok köréből. Szalay László: A tatárjárás, Tompa: Galamboskő, Gárdonyi: Isten rabjaidból. Epizódok a görög-perzsa háborúból (Herodotos nyomán). Hazafias és vallásos lírai költemények: Petőfi, Arany, Kölcsey, Vörösmarty, Gyulai, Lévy, Endrődi, Ábrányi Emil. Tanító mesék: Péczeli, Fáy, Greguss, Bartóky József meséi. Rajzok és költemények a nemzet legújabb válságainak tárgyköréből, mint az előző osztályokban, *b)* Rendszeres nyelvtan, *c)* írásbeli dolgozatok a fogalmazás gyakorlására.

IV. osztály, heti 3 óra. – *a)* Költői olvasmány: Arany Toldija, Vörösmarty és Petőfi népies genre-k épíveiből. Lírai költemények: Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty, Garay, Kozma. Kisfaludy Károly: Mátyás diák. Prózai olvasm.: Elbeszélések, jellemrajzok, leírások a magyar történelemmel és a természet világával kapcsolatosan, *b)* Stilisztika és verstan, *c)* Iskolai dolgozatok a fogalmazás gyakorlására. Polgári ügyiratok szerkesztése.

V. osztály, heti 3 óra. – *a)* Költői olvasmányok: Balladák és románcok a nép- és műköltésből. Arany János történelmi és népeleti balladáit. Tinódi egy históriás éneke. Nemzeti líra: Balassi, Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Tompa, Gyulai műveiből, *b)* Prózai olvasm.: Elbeszélések, leírások, levelek, szónoklatok és értekezések, pl. Mikes: Törökországi leveleiből, Kazinczy Ferenc leveleiből, Kölcsey Parainesise, Kossuth Lajos beszéde a nemzeti védelemről, Deák Ferenc első felirati beszéde, Salamon: Magyarország a török hódítás korában. Br. Eötvös József: A tudomány nemzeti hivatásáról, Herman Otló természettudományi munkái, *b)* Retorika, *c)* Havonként egy dolgozat a szerkesztés gyakorlására

VI. osztály, heti 3 Óra. – *a)* Költői olvasm. *a)* Epika: Részletek Homerosból, Dante: Divina Commediájából, Zrínyi: Szigeti veszedelem, Arany: Buda halála, *B)* Líra. Egy-két zsolnár, kisebb költemények, *γ)* Dráma. Sophokles: Antigone, Shakespeare: Coriolanus v. Julius Caesar. Amaz Petőfi, az utóbbi Vörösmarty fordításában. Molière: Tudós nők. Kisfaludy Károly: A kérők. Prózai olvasm.: Értekezések a magyar esztétikusok mű-

veiből; Gyulai: Vörösmarty életrajza. Dramaturgiai dolgozatok. Beöthy: A tragikum. Házi olvasm.: Eötvös: A falu jegyzője, Kemény: Zord idő. Herczeg: Pogányok, *b)* Poétika, *c)* Fogalmazási és szerkesztési dolgozatok. *VII. és VIII. osztály, heti 3-3 óra. – a)* Olvasmányok alapján a magyar irodalom története. És pedig a VII. osztóban a legrégebb időktől Széchenyi fellépéséig. A középkor szellemi élete s irodalmunk legrégebb emlékei. A renaissance és Mátyás király. A reformáció hatása. Tinódi és Balassi. A kath. restauráció. (Pázmány és Zrínyi, Gyöngyösi.) A kuruc költészet. Mikes, Amadé és Faludi A felvilágosodás és a nemzeti irodalom megújítása: Kármán és Csokonai. Kazinczy és a nyelvújítás. Kisfaludy Sándor, Berzsenyi, Kölcsey. Katona (Bánk bán tragédiája), Kisfaludy Károly. A VIII. osztóban Széchenyi felléptétől a legújabb időkig, állandó tekintettel a fejlődésbeli mozzanatokra. Különösen tárgyalandók: Széchenyi, Kossuth, Deák. Vörösmarty, Jósika, Eötvös, Kemény, Petőfi, Arany, Tompa, Szigligeti, Jókai, Madách (Az ember tragédiája). Gyulai. Mikszáth, Gárdonyi, Herczeg. A magyar irodalomtörténetírás mesterei (Toldy Ferenc, Beöthy Zsolt), *b)* A magyar nyelv történeti fejlődésének ismertetése (VII.). *c)* írásbeli dolgozatok a szerkesztés és anyaggyűjtés gyakorlására.

Jegyzet. Könyv nélkül minden osztályban 10-15 klasszikus értékű magyar verset kell a tanulóknak megtanulniuk. Minden tanulónak feltétlenül tudnia kell könyv nélkül a magyar himnusz (Kölcsey), a Szózatot (Vörösmarty), a Nemzeti dalt (Petőfi) és a Fohászkodást (Berzsenyi). Ezen kívül Petőfi, Arany és Vörösmarty 10-6 költeményét.

3. és 4. Görög; és latin nyelv és irodalom.

C é 1: *a)* A görög és latin írók megértésére és szabatos fordítására való képesség biztos nyelvtani ismeret alapján, *b)* A görög és római irodalom kiszemelt fontosabb termékeinek ismerete és ennek alapján megfelelő tájékozottság a görög és római nép életében és gondolatvilágában. *c)* A magyar művelődés görög és római eredetű elemeinek megértése.

a) Görög nyelv és irodalom.

V. osztály, heti 6 óra. – a) Mesék és elbeszélések a görög monda és történet világából. Átírt részletek a görög prózairókból (pl. Xenophon). *b)* Az attikai nyelvjárás alaktana, *c)* Kéthetenkint isk. írásb. dolg. a nyelvtani ismeretek gyakorlására. (Fordítás magyarról görögre.)

VI. osztály, heti 6 óra. – a) Szemelvények Xenophonból és Herodotusból. Homeros Odysseiája. *b)* A nyelvtan befejezése. Dolgozatok mint az V. osztályban. (Fordítás magyarról görögre.)

VII. osztály, heti 5 óra. – a) Olvasmány. Homeros Iliasa. Lírai szemelvények. Sophokles egy tragédiája, *b)* Az olvasmányhoz fűződő nyelvtani megbeszélések, *c)* Havonként egy isk. írásbeli dolgozat a nyelvtani ismeretek gyakorlására. (Fordítás, felváltva magyarról görögre s görögről magyarra.)

VIII. osztály, heti 5 óra. – a) Olvasmány Platon, Aristoteles. Tudománytörténeti vonatkozású összefüggő szövegek. Szemelvények az új

szövevségi szentírásból és az egyházatyákból, *b*) Nyelvtani megbeszélések mint a VII. osztályban, *c*) írásb. dolgozatok miként a VII. osztályban.

Jegyzet: Az olvasmányokkai kapcsolatban ismertetni kell a régiségeket és a felmerülő irodalomtörténeti mozzanatok. A VIII. osztály olvasmányai egységesen szerkesztett chrestomathiában foglalandók össze.

Értékes költői szemelvényeket könyv nélkül is tanulnak minden osztályban.

β) Latin nyelv és irodalom.

I. osztály, heti 6 óra. – *a*) Királymondákat tartalmazó összefüggő -/ÖYCIJ olvasása, *b*) Nyelvtanból a declinatio és a cselekvő alakú coniun-4atio. Tárgyi szócsoportok, sententiák, proverbiumok gyűjtése. Beszédgyakorlatok, *c*) Kéthetenként isk. dolg. (Fordítás magyarból latinra.)

II. osztály, heti 6 óra. – *a*) Királymondákat tartalmazó összefüggő szöveg olvasása folytatólag, *b*) Nyelvtanból az alaktani ismeretek kiegészítése (passivum, rendhagyó igék) és összefoglalása. A szókészlet további gyarapítása, tárgyi szócsoportok, sententiák és proverbiumok beszédgyakoi-
latokkal, *c*) írásb. dolgozatok miként az I. osztályban.

III. osztály, heti 6 óra. – *a*) Költői olvasmány: Phaedrus. Prózai olvasmányok: A római nép történetét, köz- és magánéletét tárgyaló, az eredeti szöveghez közelálló olvasmányok, *b*) Az egyszerű mondat és részeinek tüzetes tárgyalása. Szótanulás etimológiai és szinonim szócső-
portok segítségével is. Sententiák, proverbiumok további gyűjtése és beszédgyakorlatok, *c*) írásb. dolgozatok. (Fordítás latinra a mondattani ismeretek gyakorlására.)

IV. osztály, heti 6 óra. – *a*) Költői olvasmány: Szemelvények Ovidius költeményeiből. Prózai olvasmány ugyanúgy, mint a III. osztályban. *b*) Az összetett mondat tüzetes tárgyalása. Beszédgyakorlatok a tanult szócsoportok és szólásmódok felhasználásával. A metrika elemei, *c*) Isk. dolgozatok, mint a III. osztályban.

V. osztály, heti 6 óra. – *a*) Költői olvasmány: Lirai szemelvények. Prózai olvasmány: Livius XXI-XXII. könyveiből összefüggő részek, *b*) Szóbeli gyakorlatok az olvasmányok alapján a nyelvi- és nyelvtani ismeretek ébrentartására. A metrika kiegészítése, *c*) Kéthetenként isk. dolg. *A nyelvi» és nyelvtani ismeretek biztosítására.* (Fordítás latinra.)

17. osztály, heti 5 óra. – *a*) Költői olvasmány: Vergilius: Aeneis I-V. Prózai olvasmány: Cicero nevezetesebb beszédei. Sallustius egyik műve. *b*) L. az V. osztályt, *c*) L. ugyanott.

17 I. osztály, heti 5 óra. – *a*) Költői olvasmány: Vergilius: Aeneis VI-XII. Prózai olvasmány: Cicero: De signis. Ifj. Plinius levelei, *b*) és *c*) pontot I. az V. osztálynál.

VIII. osztály, heti 5 óra. – *a*) Költői olvasmány: Horatius. Prózai olvasmány: összefüggő részek római filozófusokból (Cicero, Seneca). Szemelvények Tacitusból és az egyházatyákból (főleg Szent Ágostonból), *b*) és *c*) pont miként az V. osztályban.

Jegyzet. Az olvasmányokkal kapcsolatban ismertetni kell a régiségeket és a fontosabb irodalomtörténeti mozzanatok.

Házi olvasmányul az V-VIII. osztályokban kívánatos egy chresto-

mathia szerkesztése, mely római történetírókból, a magyarországi latin irodalomból és a középkori keresztény irodalomból ad mutatóanyagokat.

Értékes költeményeket minden osztályban könyv nélkül is tanulnak a tanulók.

5. Német nyelv és irodalom.

Cél: *a)* Újabb német írók műveinek biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése és ennek alapján tájékozottság a német szellemi élet ismeretében, *b)* Gyakorlottság a német nyelvnek írásbeli és szóbeli használatában.

II. osztály, heti 3 óra. – a) Beszédgyakorlatok és olvasmányok. Az iskolai és családi élet köréből vett beszédgyakorlatok szemléltetéssel. Mesék, elbeszélések, földrajzi és természetrajzi leírások. Kisebb költemények, egyszerű levelek, *b)* Nyelvtan: Olvasás. Német betűk írása. A név- és igeragozás főbb alakjai. A leggyakrabban előforduló praepositiók, névmások és számnevek. Szórend, *c)* Havonként két írásbeli dolgozat. Tollbamondás. Közös fogalmazás. Felelés feltett kérdésekre. Mondatok szerkesztése a beszédgyakorlatok és olvasmányok alapján.

/7/-IV. osztály, heti 3, ill. 4 óra. – a) Olvasmány: Könnyebb elbeszélések, mesék, mondák (pl. Grimm, Hebel, Lessing meséi. Bechstein, Schwab). Leírások. Dalok (pl. Goethe, Uliland, Hoffmann v. Fallersleben, Rückert) és rövid elbeszélő költemények olvasása (Goethe, Schiller, Uhland, Chamisso). *b)* Nyelvtan: Teljes alaktan. Szóképzés. Szórend. Az egyszerű mondat, *c)* Havonként két írásbeli dolgozat. Tartalmi összefoglalások. A tanuló élményeiből leírások, elbeszélések. Könnyebb levelek. Mondatok szerkesztés az olvasmányok alapján.

V. osztály, heti 3 óra. – a) Olvasmány: Németország történetére, földrajzi, művelődési, társadalmi stb. viszonyaira vonatkozó könnyebb olvasmányok. Elbeszélések (Hebel, Aurbacher). Dalok (pl. Goethe, Heine, Lenau). Balladák, románcok (Goethe, Schiller), *b)* Nyelvtan: Mellé- és alárendelt mondatok, főtekintettel a magyartól eltérő sajátságokra, *c)* Havonként két írásbeli dolgozat. Tartalmi összefoglalások. Élmények. Szövegfordítás.

VI. osztály, heti 3 óra. – a) Olvasmány: Prózai elbeszélések. (Tieck. Freytag, G. Keller). Dalok (Brentano, Eichendorff, Heine, Lenau, Mörike, Storm, Lilienron). Balladák, románcok (Goethe, Schiller, Uhland, Chamisso), Goethe Hermann és Dorotheájából (pl. I., II., IV., VI., VII.), *b)* A nyelvtani ismeretek ébrentartása. Verstanai elemek, *c)* Havonként egy isk. dolgozat.

VII. osztály, heti 2 óra. – a) Olvasmány: Képek a régibb irodalomból (pl. Hildebrand-ének, a Nibelung-ének tartalma szemelvényekkel, a Grál- és Artus-monda). Szemelvények Klopstockból. Tudományos próza: Lessing Laokoonjából (XIII-XVI. fejez.) és Hamburgi Dramaturgiájából (Voltaire, Semiramis), Herderből, A. v. Humboldtól és Grimmől. Schiller, Wilhelm Tell, *b)* A nyelvtani ismeretek ébrentartása, *c)* Havonként felváltva egy iskolai vagy házi dolgozat. Az olvasmányhoz fűződő elbeszélések, leírások, fejtegetések. Szövegfordítás.

VIII. osztály, heti 2 óra. – a) Olvasmány. Goethe: Iphigenie auf Tauris vagy Torquato Tasso. Szemelvények Goethe Faustjából (I. r.), H. v. Kleist, Nováíis, Grillparzer, Hebbel műveiből. Tudományos próza: Ranke, Mommsen, Kant. Az olvasmányok során szerzett irodalomtörténeti ismeretek összefoglalása, b) Nyelvtan és c) írásbeli dolgozatok, mint a VII. osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve lehetőleg minden osztályban német. A tárgyalat költemények egy része könyv nélkül.

6. Történelem.

Cél: A világtörténelem áttekintése és Magyarország történetének tüzetesebb ismerete.

III. osztály, heti 3 óra. – A magyar nemzet története napjainkig.

IV. osztály, heti 2 óra – Az ókor története Marcus Aurelius haláláig.

V. osztály, heti 3 óra. – A középkor története a népvándorlástól a XIV. századig a magyar nemzet történetével kapcsolatosan.

VI. osztály, heti 3 óra. – Világtörténelem a középkori intézmények bomlásától a nagyhatalmak kialakulásáig a magyar nemzet történetével kapcsolatosan.

VII. osztály, heti 3 óra. – *A francia forradalom és a legújabb kor története,* a magyar nemzet történetével kapcsolatosan.

VIII. osztály, heti 3 óra. – A magyar nemzet története különös tekintettel a társadalmi életre és az intézményekre.

7. Földrajz.

C é 1: A Földnek ismerete a rajta folyó élettel együtt, főképp a magyar haza földrajzi, történelmi és gazdasági helyzetének megértése szemlélet és térkép segítségével.

I. osztály, heti 3 óra. – I. Bevezetés. A közvetlen környezet megismerése. II. A Kárpáti vagy Magyar medence általános jellemzése. A magyar Alföldek és Felföldek megismerése. Erdélyi medence, Délnyugati hegyvidék és a tengerpart. III. A földrajzi területegységek elemi földrajza. A politikai összefüggések mai képe.

II. osztály, heti 3 óra. – Európa és Ázsia leíró-földrajza.

III. osztály, heti 2 óra. – Afrika, Amerika és Ausztrália leíró-földrajza. A Sarkvidékek ismertetése. A csillagászati földrajz elemei.

IV. osztály, heti 1 óra. – A leíró-földrajzban tanultak összefoglalása.

VII. osztály, heti 1 óra. – A földrajzi tényezők megismerése a legrégebb és a klasszikus műveltség tájain (a humanisztikus gimnáziumban a didaktikai koncentráció elvének szellemében): A Földközi-tenger és peremvidékei, Elő-Ázsia, Észak-Afrika, valamint Nyugat-Európa csatlakozó vidékeinek és a Duna völgyének természeti jellemzése.

Mezopotámia és Egyiptom természeti és művelődési párhuzama. Sivatar, steppe és öntözés fogalmai. Kréta szembeállítás az öntözött területekkel, Mykene. A legrégebb ókor népeinek szellemi és gazdasági kapcsolata.

Görögország természeti viszonyai a jelenben és az ókorban. A Mediterrán eredeti és átalakult növénytakarója.

A görögök földrajzi ismeretei. Az ión geográfusok és Herodotos oekumeeje. A térkép határai és tartalma. A föld gömbalakja. Aristoteles. Parmenides zónái. A tudományos földrajz: Eratosthenes, Polybios, Strabo, Marinus és Ptolemaios térképe.

Itália természeti viszonyai ma és az ókorban. A legrégebb települések és útvonalak. Népeségszaporodás, erdőirtás s az itáliai táj fokozatos átalakulása. Ércszükséglet és Iberia meghódítása. Közellátás és Gallia meghódítása. Művelődés és luxus; a Kelet meghódítása. A provinciák természeti viszonyai és gazdasági szerepük. Pannónia, Dácia és az egész Közép Duna medencéjének természeti és gazdasági viszonyai ma és az ókorban. A Birodalom, mint gazdasági egység. Az utak szerepe a Birodalom politikájában. (Tabula Peutingeriana.) A rómaiak ismeretei a Földről.

8. Természetrész.

Cél: *a)* A legjelentősebb ásványoknak és kőzeteknek, növény; az állatfajoknak ismerete szemlélet alapján, *b)* Az ásványok, kőzetek, növények és állatok gyakorlati jelentősége és felhasználásuk módja.

I. osztály, heti 2 óra. – A közönségesebb gyümölcsformák és gabonafélék bemutatása; felhasználásuk; földművelés. Az emberi test ismeretése, az egészség ápolása. Háziállatok. A mezőt és erdőt lakó hazai emlős állatok. Gyümölcsfák virágai. Gyümölcstermelés. Virágzó növények morfológiai és ökológiai tárgyalása.

II. osztály, heti 2 óra. – Idegen világrészbeli emlősállatok (majmok, teve, jak, láma, elefánt, tengeri emlősök, erszényesek.) Hazai madarak. A csúszómászók és kétlábúak egy-egy tipikus tagja. Néhány édesvízi és tengeri hal, kagylók, csigák, rovarok. A folyami rák, keresztes pók, giliszta, orvosi pióca. Erdei fák és cserjék. Erdőművelés. Konyhakerti növények, takarmányfélék. Ipari és gyógynövények. Kirándulások, gyűjtések.

IV. osztály, heti 4 óra. – *Ásványtan és kémia.* A víz; hidrogén. A levegő; oxigén, nitrogén. Egyszerű és összetett testek; vegyületek. Kén. Foszfor. Szén. Kristályok. Fémek és ércek. Savak, bázisok, sók. Szénhidrogének, földgáz, petróleum. Világítógáz. Szénhidrátok. Szeszkes erjedés. Zsírok. Szappan. Alkaloidok. Fehérjefélék.

A vulkánosság, a víz, a levegő és az élőlények, mint földtani tényezők. A hegyszerkezet rövid ismertetése. A Föld történetének rövid vázlatja; a kövületek szerepe.

V. osztály, heti 2 óra. – *Növénytan.* Spórás és magvas növények tárgyalása. A sejt és a szövetek. A természetes rendszer és a »növények rokonsági viszonyai. Egy természetes rendszer váza, a főbb csoportok jellemzése. Gyakorlatilag fontos növények. Földrajzi elterjedésük. Magyarországi jellegzetes növényközösségei. Növények gyűjtése.

VI. osztály, heti 3 óra. – *Állattan.* Az állati test szervezete és élelműködései az emberi test ismertetése alapján. Az állattörzsek, főbb osztályok tárgyalása típusok alapján, tekintettel a hazai legközönségesebb és a gyakorlati életben is fontos fajokra. Az állatok földrajzi elterjedése. Kirándulások, gyűjtések, gyakorlatok.

9. Mennyiségtan.

Cél: Biztosság és ügyesség a számolásban és a gyakorlati élet egyszerűbb számbeli viszonyainak felfogásában. Készség törvényszerű kapcsolatok matematikai kifejezésére és tudatos alkalmazására. Eleven térzelemélet.

I. osztály, heti 6 óra. – a) Számtan. Négy alapművelet egész számokai, tizedes és közönséges törtekkel. A hazai pénzrendszer, hosszúsága terület, űr-, súly- és időmérték ismertetése. A számítások tárgyi körei: a hazai egyszerűbb statisztikai viszonyok és földrajzi adatok, valamint a tanulók saját mérései, *b) Geometria.* A legegyszerűbb síkidomok (négy- és háromszög, sokszög, kör) tárgyalása. Egybevágóság, hasonlóság és szimmetria. Az idomok rajzolása.

II. osztály, heti 4 óra. – a) Számtan. Egyenesen és fordítottan arányos mennyiségek. Hármasszabály. Arány és aránypár. Százalékszámítás. Vegyítési szabály. P égi, de még használatos mértékek. Számítási adatok ábrázolása. Tárgyi körök: hazai mezőgazdaság, kisipar, kiskereskedelem, vasúti közlekedés, *b) Geometria.* A kocka, hasáb, gúla. Testminták készítése.

III. osztály, heti 4 óra. a) Számtan. Kamatszámítás. Értékpapírok. Váltók. A mennyiségek összefüggésének grafikus ábrázolása egyszerűbb feladatok megfigyeltére. A számítások képletbe foglalása. Az algebrai írásmód. *b) Geometria.* A henger, kúp és gömb tárgyalása.

IV. osztály, heti 4 óra. – a) Algebra. Összeadás és szorzás, kivonás és osztás egytagú és többtagú algebrai mennyiségekkel. A hatvány. Számítási és geometriai haladvány. Kéttagúak és többtagúak négyzete és köbe. Egyszerű függvények ábrázolása. Egyismeretlenű elsőfokú egyenlet megoldása; aránypárok. Elsőfokú egyenletrendszer két ismeretlennel. Grafikus megoldások, *b) Planimetria.* A planimetriai ismeretek összefoglalása. Háromszögek. A kör. Geometriai helyek. Négyzetek és sokszögek.

V. osztály, heti 3 óra. – a) Algebra. Négyzetgyök, irracionális számok. Másodfokú egyenlet. Másodfokú függvény ábrázolása. Grafikus megoldások. Zérus és negatív kitevő. Tízestízes számrendszer. Megszabott pontossággal való számítások. Más számrendszerek. A hatványozás általánosítása tört és irracionális kitevő esetére, *b) Planimetria.* Hasonlóság. A háromszögek nevezetes pontjai. Pythagoras tétele. Egyenesvonalú idomok feni] c-re.

VI. osztály, heti 3 óra. – a) Algebra. A végtelen sor fogalma. Végtelen geometriai haladvány. Szakaszos tizedes törtök. A logaritmus és alkalmazásai. Kamatos-kamat, járadékszámítás. Kölcsöntörlesztések. Értékpapírok. Váltók, *b) Trigonometria.* A háromszögek trigonometriája. A körbe és a kör köré rajzolható szabályos sokszögek. A kör kerülete és területe. A kör részei. Trigonometriai számítások, a szabadban végzett mérések alapján is.

VII. osztály, heti 3 óra. – a) Elemző geometria a síkban. A pont derékszögű koordinátái. Két pont távolsága. Az egyenes egyenlete. Egyenesekre vonatkozó feladatok. A kör egyenlete. A parabola érintőjének iránytangense. Differenciálhányados. Egyszerű függvény differenciálása. Görbék. Szélső értékek. A határozatlan integrál, *b) Sztereometria.* Tér-

elemek. Sík meghatározása adott térelemekből. Egyenes és sík. Pont és sík. Síkok viszonylagos helyzete. Élszögek és lapszögek. Konvex poliéderek. Euler tétele. A hasáb, gúla és csonkagúla felszíne és köbtartalma.

VIII. osztály, heti 2 óra. – Sztereometria. A henger, kúp, csonkakúp és gömb tárgyalása. A gömbfelület részeinek felszíne. A gömbi cikk, szelet és réteg köbtartalma. Gömbi sinus és cosinus tétel. Alkalmazása földrajzi helyek egymástól való távolságának meghatározására.

Algebra. A kapcsolástan elemei. Kéttagúak pozitív egész hatványai. A valószínűség fogalma.

Jegyzet. 1. A fejszámolás minden osztályban gyakorlandó. 2. Az I-III. osztályban 5, a többiben 7 isk. dolgozat.

10. Fizika.

Cél: A fizika körébe tartozó jelenségekre vonatkozó legfontosabb fogalmak és törvények ismerete kísérletek alapján; tájékozottság a legjelentősebb gyakorlati alkalmazásokban,

III. osztály, heti 2 óra. – A főbb fizikai tünemények a mechanika, hőtan, hangtan, fénytan és elektromosság köréből. A legközönségesebb egyszerű és összetett gépek (gőzgép) ismertetése.

VII. osztály, heti 4 óra. – Mechanika. Alapfogalmak. A mozgások leírása. Kepler törvényei. Newton axiómái. Munka. Energia. Egyensúly. Forgató nyomaték. Inga. A gravitáció. Hydrostatika. Kapillaritás. Aerostatika. Diffúzió. Rezgéstan. *Hangtan.* A hang keletkezése, terjedése, visszaverődése, magassága. Doppler elve. Hangelemzés. A hallószerv. *Fénytan.* Egyenesvonalú terjedés és következményei. Sebesség. Erősség. Visszaverődés. Törés, teljes visszaverődés. Szem. Accomodatio. Szemüveg. Nagyítók és messzelátók. Vetítés. Színszórás. Achromatizmus. Spektrálanalízis. Kémiai hatás. Interferentia. Diffractio. Polarizáció,

VIII. osztály, heti 4 óra. – Hőtan. Alapfogalmak. Térfogatváltozás. Thermometer. Gáztörvények. Fajhő. Halmazállapot. Levegő páratartalma. Gázok folyósítása. A hő terjedése. A hő munkaegyenértéke. Hőelméletek. Hőforrások. Gőzgép. Gázgépek. *Mágnesség.* Alapfogalmak. Coulomb törvénye. Molekuláris elmélet. Földmágnesség. *Elektromosság.* Elektromos állapot. Elektroszkóp. Influenca. Elektrofor. Dörzsölő és megosztó gépek. Sűrítők. Légköri elektromosság. Elektrometer Potenciál. Kapacitás. Gömbalakú sűrítő. Stationárius áram. Galvani és Volta kísérletei. Elektromos áram. Ohm törvénye. Egységek. Galván elemek és telepek. Az áram hatása. Mágneses tér. Telegráf, telefon, mikrofon. Dinamók. Generátor és motor. Hullámtelegráfia. Katód- és Röntgensugarak. Rádióaktivitás. *CsiU lagászat.* A csillagos ég. Kopernikus. A nap és év. Időszámítás.

11. Filozófia.

C é 1: A lelki élet főbb jelenségeinek ismerete, másrészt a gondolkodás általános formáinak rendszeres összefoglalása, mint a középiskolai tudományos oktatás egységes és tudatos betetőzése.

A premonstreiek gödöllői reálgimnáziuma.

A premonstreiek gödöllői reálgimnáziumának előcsarnoka.

A premontreiek gödöllői reálgimnáziumának egyik tanterme.

A premontreiek gödöllői reálgimnáziumának kápolnája.

VIII. osztály, heti 2 óra. – A filozófia feladata és felosztása. I. A *pszichológia* tárgya és módszerei. A gondolkodás, az érzelem, az akarat pszichológiai elemzése. II. A *logika* tárgya és feladata. A gondolkodás elemi formái. A gondolkodás módszeres formái. A tudomány fogalma. A tudományok rendszere. A szaktudományok és a filozófia viszonya.

Jegyzet. Az egyes pszichológiai és logikai kérdések tárgyalásánál *alkalmilag* egy-egy klasszikus gondolkodó filozófiatörténeti jelentősége kiemelő.

12. Rajz.

Cél: I. Készség a rajzoláshoz, mint kifejezési módnak használatában és mások rajzi közléseinek megértésében. 2. Egyszerűbb művészeti jellegű feladatok megoldása, az ízlésnek és a művészi érzéknek műalkotások ismertetése útján való fejlesztése.

I. osztály, heti 2 óra. – 1. Vonalvezetési gyakorlatok. 2. Foltszerű ábrázolások. 3. Síkformák rajzolása. 4. Rajzgyakorlatok mérő- és irányító eszközökkel. 5. Díszítő tervezések. 6. Emlékezet és elképzelés alapján való rajzolás.

II. osztály, heti 2 óra. – 1. Síkformák rajzolása. 2. Vetületi rajzolás. 3. Díszítő tervezések. 4. Emlékezés és elképzelés alapján való rajzolás.

III. osztály, heti 2 óra. – 1. Síkformák rajzolása. 2. Térformák látászati rajzolása. 3. Vetületi rajzolás. 4. Díszítő tervezések. 5. Emlékezés és elképzelés alapján való rajzolás. 6. Műalkotások ismertetése.

IV. osztály, heti 2 óra. – 1. Síkformák rajzolása. 2. Térformák látászati rajzolása. 3. Vetületi rajzolás. 4. Díszítő tervezések. 5-6. Emlékezés és elképzelés alapján való rajzolás, továbbá műalkotások ismertetése.

13. Testgyakorlás.

Valamennyi osztályban hetenként 2-2 óra.

Cél: a) Arányosan fejlesztett, egészséges, ellenálló, ügyes test. b) Bátor és fegyelmezett magatartás és összetartás.

I. Különleges hatású gyakorlatok, a) Nyakgyakorlatok. 6) Ujj-, kéz-, kar- és vállgyakorlatok. c) Törzsgyakorlatok, d) Lábgyakorlatok, e) Lélekzési gyakorlatok. II. Általános hatású gyakorlatok. A) *Egyéni gyakorlatok.* Tornaszerekkel és tornaszereken: vasgolyó, diszkosz, buzogány, bot; rúd, kötél, létra; gerenda, bordásfal, gyűrűhinta, nyújtó, korlát stb. a) Emelés, b) Hordás, c) Dobás, d) Támaszgyakorlatok. e) Függésgyakorlatok, f) Járás, g) Futás, h) Szökdelés. i) Ugrás, k) Egyensúlygyakorlatok. l) Korcsolyázás, m) Szánkázás, n) Sielés, o) Úzás. p) Evezés. B) *Távírásgyakorlatok,* a) Tánc. b) Játékok, c) Rendgyakorlatok, d) Birkózás. e) Húzások-tolások, f) Vívás.

Jegyzet. Tornaünnepélyek. Atlétikai versenyek. Sportversenyek. Versenyjárákok. *Kötélhúzás.* Rúdtolás.

III. Gyakorlati életre készítők és munkára nevelő gyakorlatok. Cserkészlet a) Kirándulások, b) Önvédelemre előkészítő gyakorlatok. Az összes osztályokban első segélynyújtás. *Alkalmi magyarázatok* a

gyakorlatok folyamán a testnevelés céljáról, az egészséges életrendről, a helyes versenyzés és nemes vetélkedésről, a honvédelmi ismeretek és gyakorlatokról.

Jegyzet. Az órarendszerű testgyakorlatokat játékdélutánok egészítik ki.

14. Egészségtan.

Kötelező rendkívüli tárgy.

VII. osztály. A második félévben heti 2 óra. – Az ember szervezete. Az egészség feltételei. Táplálkozás. A víz és a talaj. A lakás. A test ápolása és edzése. Pihenés, szórakozás, alvás. A betegség és okai. A betegségek megelőzése. Betegápolás. Fertőző betegségek. Tuberkulózis és az ellene való védekezés. Balesetek. Első segélynyújtás. A leggyakoribb mérgezések. Első segélynyújtás mérgezés esetében. Betegszállítás. Intézkedések a jó táplálkozás érdekében. A falusi és a városi utca. Udvar és lakóház higiénikus feltételei.

Vili. osztály. Az első félévben heti 2 óra. – Közegészségügy. Népesedési mozgalom. A csecsemők, gyermekek, a serdülő ifjak. Absztinencia. Felnőttek és öregek egészségügye. A foglalkozások egészségтана. Községek, városok egészségügye. A társadalom szerepe a közegészségügy terén. Közegészségügyi törvények, rendeletek rövid áttekintése.

15. Ének.

Mint rendkívüli kötelező tárgy.

I-//. osztály, heti 1-1 óra. – A hangjegyrészhez és hangjegyelvadásához szükséges elemi ismeretek közlése. A tanítás inductió és dalok éneklése alkalmából indul ki. Dalcroze módszere alapján a ritmus- és dallamérzék fejlesztése. Egyszólamú dalok éneklése, az erre a célra összeállított dal-kanon alapján, melyben hazafias dalok (magyar Himnusz) és népdalok szerepelnek. Éneket minden I. és II. osztályú tanulónak tanulnia kell, kivéve az orvosi bizonyítvánnyal felmentett tanulókat. (A III-VIII. osztály tanulói az éneket mint nem kötelező rendkívüli tárgyat tanulják többszólamú vegyes- és férfikarokban.)

B) A REÁLGIMNÁZIUMBAN

1. Hit- és erkölctan.

/-VIII. osztály, heti 2-2 óra. – A hit- és erkölctan oktatása a hitfelekezetek tanterve szerint történik.

2. Magyar nyelv és irodalom.

/. osztály, heti 5 óra, 11-III. osztály, heti 4 óra, IV--VIII. osztály, heti 3 óra. – Ugyanaz, mint a gimnáziumban.

3. Latin nyelv és irodalom.

I-IV. osztály, heti 6-6 óra, V. osztály, heti 5 óra, VI--VIII. osztály, heti 4-4 óra. – Ugyanaz a tananyag, mint a gimnáziumban, azzal a

különbséggel, hogy az V. osztályban költői olvasmányul a lírai szemelvények helyett Plautus Captivije szerepel és a VIII. osztályban Horatiuson kívül más lírikusok is tárgyaltnak, továbbá, hogy az írásbeli dolgozatok tárgya időnként latinból magyarra való fordítás is lehet.

Chrestomathia, régiségek és irodalomtörténet mint a gimnáziumban. (L. ott.)

4. Német nyelv és irodalom.

II. osztály, heti 3 óra, HL osztály, heti 3 óra, IV. osztály, heti 4 óra, V-VL osztály, 3-3 óra, VU-VIII. osztály, 2-2 óra. – Ugyanaz, mint a gimnáziumban.

5a. Francia nyelv és irodalom.

Cél: *a)* Az újabb francia irodalom műveinek biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése, tájékozottság a francia szellemi élet ismeretében.

b) Gyakorlottság a francia nyelvnek írásbeli és szóbeli használatában.

A tananyag felosztása.

V. osztály, heti 5 óra. – *a)* Olvasmányok: A tanuló életköréből merített egyszerű leírások, mesék, párbeszéd. Kisebb költemények könyv nélkül, *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Kiejtés, olvasás. Nyelvtan: Az alaktan elemei: segédigék, rendes ragozási igék egyszerű alakja s a passé indéfini. *d)* Írásbeli gyakorlatok. (Tollbamondás, másolás, fordítás.)

VI. osztály, heti 5 óra. – *a)* Olvasmányok: Kisebb elbeszélések, párbeszéd, levelek. Franciaország földrajzi, művelődési, társadalmi viszonyaira és történetére vonatkozó könnyebb olvasmányok. Költemények. (Könyv nélkül is.) *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Nyelvtan: A rendes igék összetett alakjai, subjunctif, az igék fajtái és rendhagyó igék. Írásbeli dolgozatok, mint az V. osztályban, továbbá egyszerű levelek fogalmazása.

VII. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmányok: Szemelvények a XIX. század elbeszélő íróiból (Balzac, Flaubert, Daudet, Maupassant, Theuriet, Loti), drámaíróiból (Augier, Coppée, Rostand), lírai költőiből (Béranger, Lamartine, Hugo, Leconte de Lisle, Heredia, Sully-Prudhomme, Coppée). Verstan elemek, *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Nyelvtan: Rendszeres nyelvtan. Szinonimák, közmondások és gallicizmusok. Írásbeli dolgozatok: Fordítások. Később fogalmazások.

VIII. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmányok a XVII. és XVIII. század prózaíróiból (Pascal, Mme de Sévigné, Montesquieu, Voltaire, Rousseau) és drámaíróiból (Corneille, Racine, Molière), *b)* Beszédgyakorlatok. *c)* Nyelvtan: Rendszeres nyelvtan kiegészítése. Szinonimák és gallicizmusok folytatólag. Írásbeli dolgozatok mint a VII. osztályban.

A tanítás nyelve francia.

5b. Angol nyelv és irodalom.

Cél: *a)* Az újabb angol irodalom műveinek biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése és ennek alapján tájékozottság az angol szellemi élet ismeretében, *b)* Gyakorlottság az angol nyelvnek írásbeli és szóbeli használatában.

A tananyag felosztása.

V. osztály, heti 5 óra. – *a)* Olvasmányok: A tanuló életkorából merített egyszerű leírások, rövid mesék, párbeszéddek. Költemények könyv nélkül. Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján, *c)* Nyelvtan: Kiejtés, olvasás. Az alaktan elemei. Segédigék és rendes igék ragozása, *d)* írásbeli dolgozatok: Tollbamondás, könnyebb átalakítások, fordítás angolra.

VI. osztály, heti 5 óra. – *a)* Olvasmányok: Kisebb elbeszélések, párbeszéddek, levelek. Angolország földrajzi, művelődési, társadalmi stb. viszonyaira és történetére vonatkozó könnyebb olvasmányok. Költemények. Könyv nélkül is. *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Nyelvtan: Személytelen és a fontosabb rendhagyó igék. *d)* írásbeli dolgozatok, mint az V. osztályban, továbbá egyszerű levelek fogalmazása.

VII. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmányok: Szemelvények a XIX. század elbeszélő íróiból (Dickens, Thackeray, Scott \V., Trwing, Kipling, Wilde) és költőiből (Byron, Moore, Shelley, Wordsworth, Tennyson, Poc, Longfellow). Ez íróknak hatása a magyar irodalomra, *b)* Beszédgyakorlatok. *c)* Nyelvtan. Rendszeres angol nyelvtan. Szinonimák és anglicizmusok. Verstan elemek, *d)* írásbeli dolgozatok. Fordítások. Könnyebb fogalmazások.

VIII. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmányok: Szemelvények a XVI-XVIII. század prózáiróiból (Goldsmith, Johnson, Fielding, Sterne, Swift, Defoe, Spectator) és költőiből (Burns, a skót balladák; Pope, Thomson, Gray, Goldsmith; Milton, Shakespeare). Hatásuk a magyar irodalomra. *h)* Beszédgyakorlatok, *c)* Rendszeres nyelvtan, *d)* írásbeli dolgozatok, mint a VII. osztályban.

A tanítás nyelve angol.

57. Olasz nyelv és irodalom.

Cél: *a)* Az olasz irodalmi művek biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése és ennek alapján tájékozottság az olasz szellemi élet ismeretében *b)* Gyakorlottság az olasz nyelvnek írásbeli és szóbeli használatában.

A tananyag felosztása.

V. osztály, heti 5 óra. – *a)* Olvasmányok: A tanuló életkorából merített egyszerű leírások, rövid mesék, párbeszéddek. Kisebb költemények könyv nélkül, *b)* Beszédgyakorlatok az olvasmány alapján, *c)* Nyelvtan: Kiejtés, olvasás. Az alaktan elemei. Segédigék és rendes igeragozás. *d)* írásbeli dolgozatok. Tollbamondás, átalakítások és fordítások.

VI. osztály, heti 5 óra. – *a)* Olvasmányok: Kisebb elbeszélések, párbeszéddek, levelek. Olaszország földrajzi, művelődési, társadalmi stb. viszonyaira és történetére vonatkozó könnyebb olvasmányok. Költemények könyv nélkül, *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Nyelvtan: Igefajok és a fontosabb rendhagyó igék. *d)* írásbeli dolgozatok, mint az V. osztályban; továbbá egyszerű levelek fogalmazása.

VII. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmányok: Szemelvények kiváló prózáirókból, a könnyebb modern írókból (de Amicis, Cantü, Pellico,

Manzoni stb.). Kisebb költemények (Carducci, Giusti, Manzoni stb.). Szemelvények Goldoni valamely vígjátékából (La Locandiera, Pamela Fanciulla). Verstani elemek, *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Nyelvtan: Rendszeres nyelvtan. Szinonimák, szólásmódok. *d)* írásbeli dolgozatok. Fordítás, olvasmányrészletek tartalmi összefoglalása, fogalmazás.

VIII. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmányok: Szemelvények a régebbi prózairókból (Boccaccio, Villani, Macchiavelli, Galielei stb.), régebbi költőkből (Dante, Ariosto és Tasso eposzai). Szemelvények Alfieri egy tragen diájából (Saul vagy Orest), régibb költők kisebb költeményei (Petrarca, Parini, Monti, Foscolo, Leopardi, Metastasio stb.). Költemények könyv nélküli. *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Rendszeres nyelvtan folytatólag, *d)* írásbeli dolgozatok, mint a VII. osztályban.

6. Történelem.

III. osztály 3 óra, IV. osztály 2 óra, V-VIII. osztály 3 óra.
Cél és tananyag ugyanaz, mint a gimnáziumban.

7. Földrajz.

I-II. osztály, heti 3-3 óra, III. osztály, heti 2 óra, IV. osztály heti 1 óra.

Cél és tananyag mint a gimnázium 1-IV. osztályában. *VI. osztály, heti 1 óra.* – *A modern földrajzi világkép általános ismeretei.* A növény- és állatvilág az ember szempontjából. Természetes földrajzi tájak. Természetes és kultúrtáj. Az emberi kultúrában fontos növények földrajzi elterjedése. Az állatvilág és a hasznos háziállatok elterjedése. Az elsőrendű ásványi anyagok földrajzi elterjedése: szén, petróleum, vas, réz, arany.

Az ember elterjedése a földön. Primitív népek és életmódjuk. A szükségletek és kielégítésük. A kielégítés lehetőségei. A különböző műveltségi tájak. A foglalkozás szerinti eloszlás. Gazdasági differenciálódás, munkamegosztás, mindig földrajzi kapcsolatban.

A települések főbb formái és feltételeik. A javak kicserélése és ennek útjai. Népmozgalmak, népvándorlások.

Az ember mint társas lény. Család, törzs, nemzet.

VII. osztály, heti 2 óra. – *Modern földrajzi világkép, különös tekintettel Magyarországra.* 1. Magyarország földrajzi helyzetének megvilágítása végett Európa és a többi világrész áttekintése.

Az európai nagyhatalmak és gyarmatbirtokaik áttekintése, főképen gazdasági és politikai szempontból. Az Északamerikai Egyesült-Államok, Kína és Japán egészen rövid ismertetése hasonló szempontból. A rövid ismertetések mindig tartalmaznak a hazánkkal való összehasonlításokat és kapcsolatokat.

2. A magyar medence földrajzi áttekintése. Minden tájegység általános földrajzi képe, az ember életére való különös tekintettel.

3. Hazánk egyes vidékeinek gazdasági összefüggése, földrajzi képük változása a történelem folyamán.

4. Hazánk jelenlegi viszonya a szomszédos államokhoz; a trianoni határ.

8. Természetráajz.

I-III. osztály, heti 2-2 óra. – Ugyanaz az anyag, mint a gimnáziumban.

IV. osztály, heti 4 óra. – Ásványtan és kémia. Ugyanaz, mint a gimnáziumban.

V-VI. osztály, heti 3-3 óra. – Az V. osztályban Növénytan, a VI. osztályban Állattan, úgy mint a gimnáziumban.

9. Mennyiségtan.

I. osztály, heti 6 óra, II-IV. osztály, heti 4 óra, V-VII. osztály, heti 3 óra, VIII. osztály, heti 3 óra. – Cél és tananyag ugyanaz, mint a gimnáziumban, csak a VIII. osztályban még a komplex«számok tárgya - landók.

10. Fizika.

III. osztály, heti 2 óra, VII. és VIII. osztály, heti 4 óra. – Mint a gimnáziumban.

11. Filozófia.

VIII. osztály, heti 2 óra. – Mint a gimnáziumban.

12. Rajz.

I-IV. osztály, heti 2-2 óra. – Mint a gimnáziumban.

V. osztály, heti 1 óra. – 1. Térformák látszati rajzolása. 2. Vetületi rajzolás.

VI. osztály, heti 1 óra. – 1. Nagyméretű testekből összeállított, építészeti részletek egyszerűsített alakjait mutató csoportoknak szabad szemléleti rajzolása (vonaltásvlat, árny és fényhatások). 2. Vetületi rajzolás. Az 1. alatt jelzett feladatoknak vetületi rajzban való megoldása. Lép- tékes vetületi felvételek ipari, iparművészeti tárgyakról.

VII. osztály, heti 1 óra. – A vetületi és szabad szemléleti rajzolás kombinált gyakorlatai. Használati és műszaki tárgyak szabad szemléleti és léptékes vetületi ábrázolásai. Építészeti motívumok (oszlop és pillér« fejek, lábazatok, stb.).

VIII. osztály, heti 1 óra. – Főként építészeti motívumoknak vetületi és szabad látszati ábrázolásai (kisebb síremlékek, ajtó-, ablakkiképzések, kutak, tornyok stb.) valóság és modellek után. Jellemző metszetek fel« tüntetése.

Tehetségesebb tanulók részére festői ábrázolásra alkalmas témák is felveendőek.

13. Testgyakorlás.

I-VIII. osztály, heti 2-2 óra. – L. a gimnázium tantervét.

14. Egészségtan.

L. a gimnázium tantervét.

C) A REÁLISKOLÁBAN,

1. Hit- és erkölcsstan.

I-VIII. osztály, heti 2-2 óra. – A hit- és erkölcsstan oktatása a hitfelekezetek tanterve szerint történik.

2. Magyar nyelv és irodalom.

I-II. osztály, heti 5-5 óra. III-VIII. osztály, heti 3-3 óra. – Ugyanaz, mint a gimnáziumban.

3. Német nyelv és irodalom.

Cél: Ugyanaz, mint a gimnáziumban és reálgimnáziumban.

Tananyag.

I-II. osztály, heti 5-5 óra. – *a)* Beszédgyakorlatok és olvasmányok. Az iskolai élet és a család köréből való beszédgyakorlatok szemléltetése. Mesék, elbeszélések, mondák (pl. Grimm, Hebel, Lessing). Levél. Rövid földrajzi és természetrajzi leírások. Dalok (pl. Goethe, Unland, Rückert, Hoffmann v. Fallersleben). Rövid elbeszélő költemények, *b)* Nyelvtan. Olvasás, írás. Gyenge és erős igeragozás. Főnév és melléknév ragozása. Fokozás. Névmások, számnevek, praepositíók. Szórendi szabályok, *c)* Havonként két isk. dolgozat. Tollbamondás. Közös fogalmazás. Felelet után feltett kérdésekre. Mondatszerkesztés és beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján.

III. osztály, heti 3 óra. IV. osztály, heti 4 óra. – A tananyagot. 1. a gimn. megfelelő osztályainak tantervében.

V. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmány: Németország történetére, földrajzi, művelődési, társadalmi stb. viszonyaira vonatkozó könnyebb olvasmányok. Szemelvények Goethe *Dichtung u. Wahrheit* c. művéből. Elbeszélések (Aurbacher, Hebel). Szemelvények Voss *Homérjéből*. Dalok (Goethe, Heine, Lenau). Balladák, románcok (Goethe, Schiller), *b)* Nyelvtan és *c)* Iskolai írásb. dolgozatok, mint a gimnáziumban.

VI. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmány: Prózai elbeszélések (Tieck, Freytag, Keller). Leírások és könnyebb értekezések. Dalok (Eichendorff, Mörike, Storm, Liliencron). Gondolati líra (Schiller: *Lied von der Glocke, Spaziergang*), Goethe: *Hermann u. Dorothea*ból pl. I., II., IV., VI., VII. ének. *b)* Nyelvtant és *c)* írásb. dolgozatokat l. a gimnázium tantervében.

VII. osztály, heti 2 óra. – Úgy mint a gimnáziumban.

VIII. osztály, heti 2 óra. – *a)* Olvasmány: Szemelvények Schiller *Wallenstein-jéből* és Goethe *Faust-jának* I. részéből, H. Kleist, Novalis, Grillparzer, Hebbel műveiből. Prózai olvasmányrészletek Ranke, Mommsen, Kant munkáiból. Az irodalomtörténeti ismeretek összefoglalása. *b)* Nyelvtan és *c)* írásb. dolgozatok, miként a gimnáziumban.

4a. Francia nyelv és irodalom.

Cél: L. a reálgymnázium tantervét.

III-IV. osztály, heti 5-5 óra. – *a)* Olvasmányok: A tanuló életkörülből merített egyszerű leírások, mesék, párbeszéd, levelek, közmondások, költemények (utóbbiak könyv nélkül is), *b)* Beszédgyakorlatok, olvasmányok alapján, *c)* Nyelvtan: Kiejtés, olvasás. Az alaktan elemei, továbbá segédige, rendes és rendhagyó igeragozás, *d)* írásb. dolg. Másolás, tollbamondás, átalakítás, fordítás.

V. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmány: Franciaország földrajzi, gazdasági, társadalmi, művelődési stb. viszonyaira vonatkozó olvasmányok, elbeszélések és költemények, *b)* Beszédgyakorlatok (a mindennapi életből is), *c)* Nyelvtan: Rendszeres nyelvtan. Szinonimák és gallicizmusok. *d)* írásb. dolgozat, mint az előbbi osztályokban.

VI. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmányok: Franciaország történetére vonatkozó olvasmányok. Elbeszélések és költemények, *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Nyelvtan és *d)* írásb. dolgozatok, mint az előbbi osztályban.

VII. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmány: Szemelvények a XIX. sz. elbeszélő íróiból (Mérimée, Balzac, Flaubert, Daudet, Maupassant, France, Loti); drámaíróiból (Augier, Coppée, Rostand); lírai költőiből (Béranger, Lamartine, Hugo, Leconte de Lisle, Sully, Prudhomme, Coppée, Baude-laire). A romantizmus és realizmus ismertetése. Verstanai elemek, *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Rendszeres nyelvtan ismétlése, *d)* írásb. dolgozatok: Könnyű fogalmazások, levelek.

VIII. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmány: Szemelvények a XVII. és XVIII. század prózaíróiból (Pascal, Mme de Sévigné, Fénelon, La Bruyère, Montesquieu, Voltaire, Rousseau); drámaíróiból (Corneille, Racine, Molière); meseíróiból (La Fontaine); lírai költőiből (Chénier). Fontosabb irodalmi irányok és események ismertetése (a precien-sciók. Académie Française, francia felvilágosultság), *d)* Beszédgyakorlatok, *c)* Nyelvtan, *d)* írásb. dolgozatok, mint az előbbi osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve lehetőleg francia minden osztályban.

46. Angol nyelv és irodalom.

Cél: Ugyanaz, mint a reálgymnáziumban.

III-IV. osztály, heti 5-5 óra. – *a)* Olvasmányok: A tanuló életkörülből merített egyszerű leírások, mesék, párbeszéd, levelek, közmondások, költemények (utóbbiak könyv nélkül is), *b)* Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján, *c)* Nyelvtan: Kiejtés, olvasás. Az alaktan elemei, továbbá segédigék, rendes és rendhagyó igeragozás, *d)* írásb. dolgozatok. Másolás, tollbamondás, átalakítás, fordítás.

V. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmány. Anglia földrajzi, gazdasági, társadalmi, művelődési stb. viszonyaira vonatkozó olvasmányok. Elbeszélések. Költemények, *b)* Beszédgyakorlatok a mindennapi életből is. *c)* Nyelvtan: Rendszeres nyelvtan. Szinonimák és anglicizmusok. *d)* írásb. dolgozatok, mint az előbbi osztályban, továbbá összefoglalások.

VI. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmány: Angolország történetére vonatkozó olvasmányok, továbbá elbeszélések és költemények, *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Nyelvtan, *d)* írásb. dolgozatok, mint az előző osztályban.

VII. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmány Szemelvények a XIX. szv elbeszélő íróiból (Dickens, Thackeray, Scott, Irving, Kipling, Wilde) és költőiből (Byron, Moore, Shelley, Wordsworth, Tennyson, Poë, Longfel; low). A XIX. sz. fontosabb irod. irányainak ismertetése. Verstani ele; mek. *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Rendszeres nyelvtan ismétlése, *d)* írásb. dolgozatok, mint az előző osztályban, továbbá könnyű fogalmazások, levelek.

VIII. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmány: Szemelvények a XVI-XVIII. sz. prózáiróiból (Goldsmith, Johnson, Fielding, Sterne, Swift, Defoe, Spectator) és költőiből (Burns: a skót balladák, Pope, Thomson, Gray, Goldsmith, Milton, Shakespeare). A fontosabb irodalmi irányok ismerte; tése. *b)* Beszédgyakorlatok, *c)* Nyelvtan, *d)* írásb. dolgozatok, mint az előbbi osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve lehetőleg angol minden osztályban.

4c. Olasz nyelv és irodalom.

Cél: L. a reálgimnázium tantervében.

III-IV. osztály, heti 5-5 óra. – *a)* Olvasmány: A tanuló életköré; böi merített egyszerű leírások, mesék, párbeszédék, levelek, közmondá; sok, költemények (utóbbiak könyv nélkül is), *b)* Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján, *c)* Nyelvtan: Kiejtés, olvasás. Az alaktan elemei. .segédigék, rendes igék, visszaható és rendhagyó igék. *d)* írásb. dolgoza; tok: másolás, tollbamondás, átalakítás, fordítás.

V. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmány: Olaszország földrajzi, gazda; sági, társadalmi, művelődési, nyelvi stb. viszonyaira vonatkozó olvasmá; nyok. Elbeszélések és költemények, *b)* Beszédgyakorlatok a mindennapi életből is. *c)* Nyelvtan: Rendszeres nyelvtan. Szinonimák és sajátos szólás; módok, *d)* írásb. dolgozatok, mint az előbbi osztályokban, továbbá össze; foglalások.

VI. osztály, heti 4 óra. – *a)* Olvasmány: Olaszország történetére vonatkozó olvasmányok. Elbeszélések és költemények, *b)* Beszédgyakorla; tok. *c)* Nyelvtan, *d)* írásb. dolgozatok, mint az előbbi osztályban.

VII. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmány: Szemelvények az újabb elbeszélőírókból (de Amicis, Cantu, Pellico, Manzoni, Fogazzaro stb.), lírai költőkből és drámaírókból (Carducci, Giusti, Manzoni, Goldoni). A fontosabb irodalmi irányok ismertetése. Verstani elemek, *b)* Beszéd; gyakorlatok, *c)* Rendszeres nyelvtan ismétlése, *d)* írásb. dolgozatok, mint az előző osztályban, továbbá könnyű fogalmazványok, levelek.

VIII. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmányok: Szemelvények a régebbi prózáirókból (Boccaccio, Villani, Macchiavelli, Galilei stb.) és költőkből (Dante, Ariosto, Tasso, Alfieri, Petrarca, Parini, Monti, Foscolo, Leopardi, Metastasio stb.). A fontosabb irodalmi irányok ismertetése, *b)* Beszéd; gyakorlatok, *c)* Nyelvtan, *d)* írásb. dolgozatok, mint az előbbi osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve lehetőleg olasz minden osztályban.

5. Történelem.

Cél, ó r a s z á m és t a n a n y a g ugyanaz, mint a gimnáziumban.

6. Földrajz.

Cél: L. a gimnázium tantervét.

/-//. osztály, heti 3-3 óra. III. osztály, heti 2 óra. IV. osztály, heti 1 óra. – Tananyag, mint a gimnáziumban.

VII. osztály, heti 1 óra. – L. a reálgimnázium tantervéből a VI. osztály anyagát.

VIII. osztály, heti 2 óra. – L. a reálgimnázium tantervéből a VII. osztály anyagát.

7. Természetráajz.

/-//. osztály, heti 2-2 óra. L. a gimnázium tantervét.

V. osztály, heti 3 óra. – *Ásványtan és földtan.*

VI. osztály, heti 3 óra. – *Növénytan.* A gimnázium V. osztálya tanterve szerint.

VII. osztály, heti 3 óra. – *Állattan.* A gimnázium VI. osztálya tanterve szerint.

8. Kémia.

Cél: *a)* A fontosabb egyszerű és összetett testek fizikai és kémiai tulajdonságainak, a szervetlen és szerves vegyületek keletkezési feltételeinek ismerete, a vegyületek összetételére vonatkozó törvények ismerete kísérletek alapján, *b)* A természetben, az ember szervezetében és a háztartásban végbemenő legfontosabb kémiai folyamatok ismerete.

IV. osztály, heti 3 óra. – A víz fizikai tulajdonságai. Halmazállapot-változás. Vízbontás. Oxigén. Égés. Levegő. Oxidálás. Hidrogén. Keverék, -elemvegyület. Atom. Molekula. Kémiai jelek és képletek. Elemek osztályozása. Nátrium. Savak. Bázisok. Sók. Kén, kénsav. Szulfátok. Kénhidrogén. Mész. Mészégetés. Gipsz. Nitrogén. Ammonia. Szalmiák. Szublimálás. Foszfor. Szén. Karbonátok. Szilícium. Alumínium. Cink. Vas. Kohászat. Ólom, réz, higany, ón, ezüst, arany, platina. Szénhidrogének. Világító«gáz. Petróleum. A láng. Erjedés. Ecetsav és zsírsavak. Szénhidrátok. Alkalooidok és fehérjék.

V. osztály, heti 2 óra. – A IV. osztályban tanított anyag alapján a kémiai fogalmak szabatosabb ismertetése kísérleti alapon. Molekula és atomelmélet. Gázok kinetikai elmélete. Avogadro tétele. Tapasztalati és szerkezeti képlet. Kémiai egyenletek és egyszerűbb stoichiometriai számítások. Az elemek periódusos rendszere. Reakciók. Gázalakú és oldott anyagok. Ozmózis-nyomás. Elektrolízis. A termokémia elemi ismertetése. Égéshő. Reakcióhő. Kémiai rokonság. A kémiai technológia egy-két fontosabb eljárása.

VI. osztály, heti 2 óra. – A szénvegyületek elterjedtsége a természetben. A szén kimutatása. Organikus elemzés. A szén, hidrogén és nitrogén meghatározásának módszerei. Gőzsűrűség. Fagyás- és forráspont. Molekula- és szerkezeti képlet. Petróleum lepárlás. Telített és telítetlen vegyületek. Homológia, izoméria. Alkohokok. Aetherok. Aldehidek és ketonok. Zsírok. Szappan. Fenolok. Cserző sav, bőrcserzés. Papiros, növényi rostok. Illó olajok, gyanta, kaucsuk, kámfor, festőanyagok. Ciánvegyületek, kátrányfestékek. Fehérjék. Állati és növényi szervezet táplálkozása. Asszimiláció és disszimiláció. A kémia rövid története.

9. Fizika.

III. osztály, heti 3 óra. VII. és VIII. osztály, heti 4 óra. – L. a gimnázium tantervet.

10. Mennyiségtan.

Cél: A gimnázium tantervében.

I. osztály, heti 4 óra, mint a gimnáziumi *Számтан.*

II. osztály, heti 5 óra, mint a gimnáziumi *Számтан.*

III. osztály, heti 3 óra, mint a gimnáziumi *Számтан.* – Az algebra első elemei.

IV. osztály, heti 4 óra. – Az algebrából tanultak összefoglalása. Töbtagúak összeadása stb., úgy, mint a gimnáziumokban és még a négyzetgyök, irracionális számok. Négyzetgyökvonás számokból és egyszerű kifejezésekből.

V. osztály, heti 4 óra. – *Algebra.* A másodfokú egyenlet stb., mint a gimnázium V. osztályában. *Planimetria,* mint a gimnázium V. osztályában és még a geometriai tételek alkalmazása szerkesztési feladatokra. *Sztereometria.* Tételek. Sík meghatározása. Két egyenes viszonylagos helyzete. Egyenes és sík, két sík parallel helyzete. Három sík viszonylagos helyzete. Tört egyenesek szöge. Sík és egyenes merőleges helyzetben. Pont és sík, párhuzamos síkok, torz egyenesek távolsága. Egyenesnek és síknak, két síknak szöge.

VI. osztály, heti 4 óra. – *Algebra és trigonometria,* úgy, mint a gimnáziumban.

VII. osztály, heti 3 óra. – *Elemző geometria a síkban,* mint a gimnáziumban. *Sztereometria.* A sztereometriából tanultak összefoglalása. Az élszögek és lapszögek. A konvex poliéderek. Euler tétele. Szabályos testek. A hasáb, gúla és csonkagúla tárgyalása és még a gimnázium VIII. osztályának sztereometriai anyaga.

VIII. osztály, heti 3 óra. – *Algebra,* mint a gimnáziumban. *Elemző geometria.* A derékszögű és polárkoordinata rendszer; a két-tőnek kapcsolata. Az egyenes paraméteres egyenletrendszere $(x - a + r \cos \varphi)$ $\left. \begin{array}{l} \\ \end{array} \right\} \cos y - b + r \sin \varphi)$ A kör, parabola, ellipszis legegyszerűbb paraméteres egyenletrendszerei. Az ellipszis szerkesztése. A kúpszeletek érintőinek egyenlete a differenciálszámítás felhasználásával és az érintő szerkesztése. *A komplex szám.* Valós számokkal meg nem oldható másodfokú egyenlet. A négy alapművelet komplex számokkal. Ábrázolásuk és trigonometrikus alakjuk. Moivre tétele. Az n-edik egységgyök.

Jegyzet. Fejszámolás és írásbeli dolgozatok, mint a gimnáziumban.

11. Rajzoló geometria és ábrázoló geometria.

Cél: A fontosabb geometriai fogalmak és alapigazságok ismerete és alkalmazása konstruktív rajz alapján. A térszemlélet rendszeres fejlesztése a teridomoknak síkbeli ábrázolása és képeikből való rekonstrukciója alapján.

a) Rajzoló geometria.

I. osztály, heti 3 óra. - A legegyszerűbb síkidomok szemléltetése és leírása. Ezek alapján a geometriai alapfogalmak ismertetése. Síkidomok kerületének és területének kiszámítása. Egybevágóság, hasonlóság és szimmetria. *Rajz:* A tárgyalt idomok és belőlük alkotott egyszerű síkdíszítmények rajzolása ceruzával, körző és vonalzó segítségével, később tussal.

II. osztály, heti 2 óra. - Kocka, hasáb, gúla, henger, kúp, gömb szemléltetése és modellek alapján való elemzése. Átló, átlós sík, élszög, lapszög, testszöglet. Szimmetria. Egyszerű szabályos testek. Szabályos testek mintáinak készítése. Felszín- és köb tartalomszámítás mérések alapján. *Rajz.* A tanult síklapú testeknek különböző méretben való lerajzolása a parallel projekció törvényei alapján.

III. osztály, heti 2 óra. - Távolságok átvitele. Háromszögek másolása. Egyenlőszárú háromszögek tulajdonságai. Szimmetria. Ezek felhasználásával szerkesztések. Derékszögű ferdeszögű háromszögek és négy - szögek szerkesztése. A parallelogramm. Körbe írt szabályos sokszögek szerkesztése. *Rajz.* A tanult alapvető szerkesztések pontos elvégzése rajzlapon.

IV. osztály, heti 2 óra. - A kör. A húr és az érintő. Középponti és kerületi szög. A két kör viszonylagos helyzete. Két kör közös érintőinek szerkesztete. Feladatok a kör középpontjának megszerkesztésére a tanult helyek alapján, kúpszetelek gondos rajzolása.

B) Ábrázoló geometria.

V. osztály, heti 2 óra. - A vetítés. Derékszögű parallel projekció. Két képsíkből álló képsíkrendszer. Képsíkok egyesítése. Fedőpontok. Metsző egyenesek, parallel egyenesek és kitérő egyenesek vetületei. Sík ábrázolása. Egyenes vonalú síkidomok vetületei. Síkidomok képsíkokra vetett árnyékának szerkesztése. Hasáb és gúla ábrázolása a legegyszerűbb helyzetben.

VI. osztály, heti 2 óra. - A képsík alkalmazása térelemek távolságának és képsíkszögeinek meghatározására. Profil egyenesek ábrázolása. Egyenes és sík merőleges helyzetben. Sík leforgatása és felállítása. Szabályos testek ábrázolása legegyszerűbb helyzetben. A képsíkokhoz általános helyzetű gúla és hasáb ábrázolása. Síklapú testek síkmetszetei; képsíkokra vetett árnyékuk és önárnyékuk. Ábrázolt síklapú test modelljének készítése. Épülettervjazok, kész tervek olvasása.

VII. osztály, heti 2 óra. - Egy síkidom két képe és árnyéka. Affin vonatkozások. A kör képei. Körrel affín ellipszis pontjainak, konjugált átmérőinek szerkesztése. A főtengelyek szerkesztése a Ritz-íélc eljárással. Hasáb két síkmetszetének képei közötti affín vonatkozás. Térelemek forgatása a képsíkra merőleges tengely körül. Gömb, egyenes körkúp és egyenes körhenger ábrázolása. E felületek érintősíkjai; e felületek és az egyenes közös pontjainak szerkesztése.

VIII. osztály, heti 2 óra. - Ferde kúpok és hengerek ábrázolása. Gömb, kúp és henger síkmetszete. Egyenes körkúp, egyenes és ferde

körhenger síkba fejtése. Gömb, kúp és henger önárnyéka és képsíkokra vetett árnyéka.

Jegyzet. Minden félévben két tussal kihúzott rajzot kell készíteni. Évenként egy iskolai dolgozat készíthető.

12. Filozófia.

VIII. osztály, heti 2 óra.

13. Rajz.

I-VIII. osztály, heti 2-2 óra.

14. Testgyakorlás.

I-VIII. osztály, heti 2-2 óra.

15. Ének.

I-III. osztály, heti 1-1 óra.

16. Egészségtan.

VII-VIII. osztály, egy-egy félévben heti 2-2 óra, mint a gimnázium tantervében.

Rendkívüli tárgyak.

A középiskola alkalmat ad oly tárgyak tanulására is, melyekre hají lamuk vagy egyéni szükségleteik szerint csupán az önként jelentkező tanulók iratkoznak be. Tanulásuk tehát nem kötelező mindenkire és a *tanulók nem* is osztályoztatnak belőlük. Ezek az úgynevezett nem kötelező **r e n d k í v ü l i t á r g y a k**. Ilyenek *a)* a német társalgási gyakorlat tok minden típusban, *b)* francia, *c)* angol, *d)* olasz, *e)* latin, *f)* görög nyelv azokban a típusokban, ahol nem szerepelnek mint rendes tárgyak, valamint a nemzetiségi nyelvek. Továbbá *g)* természetrajzi, *h)* fizikai, *i)* kémiai *gyakorlatok*, *k)* gyorsírás, *l)* rajz, *m)* kézügyesség, *n)* mű-ének, *o)* zene, *p)* vívás, *q)* női kézimunka (a leányközépiskolákban), *v)* tánc. A rendkívüli tárgyak tantervéről, óraszámukról és tanításuk módjáról is külön szabályzat gondoskodik. Egy tanévben a tanuló rend; szerint csak egy rendkívüli tárgy tanulását kezdheti meg, s általában csak annyi rendkívüli tárgyat választhat, hogy a rendes tárgyak rovására túlterhelés ne álljon elő. Minden iskolában a felsorolt rendkívüli tárgyak közül azokat tanítják elsősorban, melyeket az illető középiskola különleges érdekei és helyi viszonyai javasolnak.

5. Tanítási módszer.

A felsorolt három középiskolai típus tantervei kitűzik az egyes tárgyak tanítása által elérni kívánt célokat, mass részt kiemelik a tanításnál irányadó anyagot. Az utóbbinak részletes feldolgozására utasítások is adattak ki 1927-ben a tanerők részére, melyeknek az a feladatuk, hogy mintát

adjanak az egyes disciplinák előírt anyagának módszeres beosztására és feldolgozására. Bár ez utasításoknak irányító szerepük van, mégsem kívánják megbénítani a tanárok egyéni felfogását és elegendő lehetőséget adnak a tanár didaktikai rátermettségének érvényesülésére. Az a céljuk, hogy a tanárokat szaktárgyaiknak didaktikai és metodikai szempontból való tanulmányozására serkentsék, s a rokon szakokkal való kapcsolatok felkutatására alkalmat adjanak és ébrentartsák azt a tudatot, hogy csak az elvi alapon álló, részleteiben is átgondolt módszeres oktatásnak van sikere. A tanítás eredményének biztosítására szolgálnak a tanári karok által félévenként tartott módszeres értekezletek, melyeken főleg az olvasmányok és az írásbeli dolgozatok Programm ját vitatják meg. Minden iskola beszerzi a nevezetesebb bel- és külföldi módszeres folyóiratokat is. Ugyancsak az oktatás érdekében időről-időre szünidei tanfolyamok rendeztetnek, abból a célból, hogy a tanárok tudományszakuk fejlődésének újabb mozzanatáról tájékozódjanak és ismereteiket kibővítsék. Legújabbán 1925 nyarán az újonnan bevezetett modern (angol, olasz, francia) nyelvek tanulása tette szükségessé egy-egy tanfolyam rendezését, melyen állami támogatással 40 tanár vett részt. Ugyanilyen tanfolyam volt 1927-ben a magyar nyelvi-irodalmi s a történelmi oktatás elmélyítése céljára.

6. Iskolai élet.

Iskolai Rendtartás.

Az iskolai nevelés-oktatás rendjét a Rendtartás szabályozza. Ez a szabálykönyv, mely a tapasztalatok alapján és a pedagógiai tudomány haladásához képest időről-időre módosul, irányítja az iskolai évben a tanárok és tanulók munkáját. Az 1926-ban kiadott Rendtartás intézkedéseket tartalmaz a tanulók fegyelmi és tanulmányi ügyeiről, a tanári értekezletekről, az évvégi összefoglalásokról, a magánvizsgálatokról. Az iskolai év szeptember hónap 1-én kezdődik és a következő év június hó végéig tart. Két félévre oszlik és csupán karácsonykor és húsvétkor szakítja meg nagyobb, 10-10 napi szünet. A rendes tanítási órák délelőtt 8-1 óráig tartanak 10-15 percnyi megszakítással minden óra

után, amely üdülésre, játékokra szolgál. Délután vannak a rendkívüli tárgyak órái, a játékok s kirándulások. A nagy szünet a nyári hónapokra, július és augusztusra esik. Az államfő név- és születésnapján, valamint a nemzeti és egyházi ünnepeken szünetel a tanítás. Ilyenkor istentisztelet és iskolai ünnepélyek is tartatnak. A tanulók felvétele július és szeptember két első hétköznapján történik, amikor a tanulónak rendszerint atyja vagy anyja vagy gyámja kíséretében kell az igazgatónál jelentkeznie. Leányok csak magántanulók lehetnek fiúközépiskolában és az előadásokra csak kivételes engedéllyel járhatnak be, mert a középiskolákból a koedukáció elvileg ki van zárva. A középiskola első osztályába csak olyan tanuló vehető fel, aki kilencedik évét betöltötte és az elemi iskola (népiskola) negyedik osztályát legalább jó sikerrel végezte, vagy az ezt igazoló bizonyítvány hiányában felvételi vizsgálatot tesz a IV. elemi osztály tananyagából. Minden iskola házi fegyelmi szabályokat készít, melyek a tanulók viselkedésére, erkölcsi magatartására vonatkoznak. A tanulók vallásos és hazafias nevelése minden tanárnak kötelessége. Minden osztály élén a tanárok közül egy-egy osztályfőnök áll, aki a maga osztályának különös gondját viseli úgy, hogy tanulóinak minden fegyelmi és tanulmányi ügyéről közvetlen tudomást szerez és ehhez képest egyénenként irányítja és támogatja őket minden vonatkozásban. Az igazgatón kívül ő látogat el leggyakrabban az osztályában tanító tanárok óráira és felkeresi tanítványait otthonukban is. A tanulóifjúság fegyelmi és tanulmányi állapotának ellenőrzésére a tanári kar az igazgató elnöklete alatt időrő-dőre értekezleteket tart, melyeken minden tanuló magaviseletét és tanulmányi előmenetelét megbeszélés tárgyává teszik. Ennek eredményéről a szükséghez képest a szülőket is értesítik. Az iskolai fegyelem gyakorlása a tanári testület joga és kötelessége. Botbüntetés vagy bármely testi fenyíték tiltva van.

A büntetés fokozatai: a tanár által való magános figyelmeztetésen és intésen kívül a következők: I. Osztályfői megrovás az osztály előtt. II. Az igazgató elé idézés és igazgatói megintés. III. Az igazgató által az osztály előtt való megdorgálás. IV. Az igazgató elé idézés a szülő vagy helyettese jelenlétében, esetleg azzal a figyelmeztetéssel is, hogy újabb

fegyelmi kihágás esetén a tanulónak az intézetet el kell hagynia. V. A tanári testület elé idézés és feddés, dorgálás, megrovás vagy szigorú megrovás, esetleg az intézetből való csendes eltávolítás. VI. Kizárás az intézetből oly vétség esetén, amidőn a tanulónak az intézetben való megmaradása társaira káros és veszedelmes lehet. VII. A kétségtelen erkölcsi romlottság vagy javíthatatlanság eseteiben a helybeli középiskolákból vagy az ország összes középiskoláiból való kizárás.

Valláserkölcsi nevelés.

A középiskolai törvény minden tanulóra nézve kötelezővé teszi a vallásoktatásban való részvételt, ezért a hittan a rendes tárgyak közé tartozik, az állami iskolákban is, mely alól felmentésnek helye nincsen. A hitoktatásról minden felekezet maga gondoskodik. A hitoktatókat, akik a tanári karnak egyenlő jogú tagjai, az állami középiskolákban is az illető felekezeti főhatóság nevezi ki; díjazásáról az állam gondoskodik abban az esetben, ha főfoglalkozásuk a hitoktatás. A valláserkölcsi nevelés mélyítésére az iskola falain belül vallásos egyesületekbe tömörülhetnek a tanulók felekezetenként, hogy a hitéletet ápolják s vallásos lelki szükségleteiket kielégítsék.

Minden tanuló az első félév végén (január) értesítőt és a második félév végén (június) bizonyítványt kap erkölcsi magaviseletéről és tanulmányi előmeneteléről. A magaviselet jelzésére *példás* (1), *jó* (2), *szabályszerű* (3) és *kevésbé szabályszerű* (4) jelzöt, a tanulmányi előmenetelre *jeles* (1), *jó* (2), *elégséges* (3) és *elégtelen* (4) osztályzatot használnak.

Osztályozó vizsgálatokat (kivéve a magántanulókat) nem ismer a Rendtartás, mert a tanulók tanulmányi elbírálásánál az az elv érvényesül, hogy a tanuló tudását és tehetőségét nem egy véletlen és a vizsgálatokkal járó, izgalomtól befolyásolt feleletből, hanem az egész iskolai évben tanúsított előmeneteléből kell megítélni. A vizsgálatok helyett az iskolai év végén tárgycsoportonként összefoglalások tartandók, melyeknek kettős céljuk van. Az egyik az, hogy a tanulók hozzászokjanak a tanultak rendszeres átisméltése alapján az anyag elrendezéséhez és áttekintéséhez, tehát az

analízis után a szintézishez, ami egyúttal fokozatos előkészítés az érettségi vizsgálatokra; a második, hogy az iskola bemutassa a maga munkájának eredményét a szülők és érdeklődők előtt is, amikor minden tanuló feleletre szólíttatik fel s így alkalma van, hogy a nyilvánosság előtt is beszámoljon a maga tudásáról.

Azok a tanulók, akik bármely oknál fogva nem iratkozhatnak be, vagy nem akarnak beiratkozni rendes tanulóul, magántanulóul vehetők fel. Az ilyen tanulók rendszerint nem látogathatják az előadásokat, de meghatározott időben írásbeli és szóbeli vizsgálatot tehetnek abban a nyilvános középiskolában, ahová magántanulóul beiratkoztak. A felvételi és tandíjon kívül vizsgálati díjakat is tartoznak fizetni. A tanulók felsőbb osztályba lépéséről, a javító és pótló vizsgálatokról, valamint az osztályismétlésről az 1924. évi XI. t.-c. fent idézett szakaszai intézkednek és a megfelelő törvénymagyarázattal kibővítve, szintén a Rendtartásban kerülnek végrehajtásra.

7. Az érettségi vizsgálat.

Az a tanuló, aki a középiskola I-VIII. osztályát legalább elégséges eredménnyel végezte, jogosult érettségi vizsgálatra jelentkezni.

Az érettségi vizsgálat célja: kipuhatolni, vajjon a vizsgálatra jelentkező tanuló értelmi fejlettségé és tárgyismertete a középiskolai tanterv mértéke szerint oly fokon áll-e, aminő a főiskolai tanulmányokra szükséges. Érettségi vizsgálatot minden nyolcosztályú nyilvános középiskola tanári testülete tart, a tanker, kir. főigazgató, az autonóm felekezeti középiskoláknál pedig az illetékes főhatóságtól kirendelt férfiú elnöklete alatt (1883: XXX. t.-c. 23. §). Minthogy az 1924. évi XI. t.-c, mely a középiskolákat újjászervezte, csak fokozatosan, évről évre lép életbe, négy éven keresztül még az 1883. évi XXX. t.-c.-nek megfelelő érettségi vizsgálati Utasítás marad érvényben. E szerint az érettségi vizsgálat írásbeli és szóbeli vizsgálatból áll. Az írásbeli vizsgálat tárgyai A) a gimnáziumban: a) Értekezés magyar nyelven a magyar irodalom köréből. Nem magyarnyelvű intézetben az intézet tannyelvén is készítenő írásbeli dolgozat. b) Fordítás latinból magyarra, c) Az algebra és geo-

metria köréből vett két feladat megfejtése; *B*) a reáliskolában *a*) úgy, mint a gimnáziumban, *b*) A német nyelv és irodalomból vett szabad dolgozat német nyelven, vagy fordítás magyarból németre a tanuló választása szerint, *c*) Egy-egy algebrai és geometriai feladat megfejtése, tekintettel a reáliskola tantervére. A szóbeli érettségi vizsgálat tárgyai *A*) a gimnáziumban: 1. Magyar nyelv és irodalom. 2. Latin nyelv és irodalom. 3. Magyarország története, tekintettel a világtörténelemre. 4. Matematika. 5. Fizika; *B*) a reáliskolában: 1. Magyar nyelv és irodalom. 2. Német nyelv és irodalom. 3. Magyarország története, mint a gimnáziumban. 4. Matematika. 5. Fizika. Nem magyar tannyelvű intézetekben e tárgyakhoz még az intézet tannyelve és irodalma járul. Az a tanuló, aki az írásbelin két vagy több tárgyból megbukott, szóbeli vizsgálatra nem bocsátható és csak egy év múlva ismételheti a vizsgálatot. Ha ekkor is egynél több tárgyból megbukott, érettségi vizsgálatot többé nem tehet. Ebbe a helyzetbe jut az a tanuló is, aki a szóbeli vizsgálaton egynél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot. Egy tárgyból javító vizsgálatot lehet tenni. Az érettségi vizsgálatok rendes ideje május (írásbeli) és június (szóbeli) hónapokban van. Ezenkívül szeptember és december hónapokban javító és pótló vizsgálatok is tartanak. Az érettségi vizsgálatokhoz a miniszter külön miniszteri biztost is küldhet, aki az elnök mellett működik, mint a bizottság tagja és tapasztalatairól közvetlen a miniszternek tesz jelentést.

Mind a gimnáziumi, mind a reáliskolai érettségi bizonyítvány 1924. évi szeptember 1-től kezdődőleg egyformán jogosít bármely főiskolai tanulmányokra.

8. A művészeti érzék fejlesztése.

A tanügyi kormány elsőrendű nemzeti feladatot lát pedagógiai szempontból is abban, hogy a tanulóifjúság lelkében a művészetek iránt minél korábban kifejlődjék az érdeklődés. Ezért a főváros középiskoláinak tanárai rendszeresen látogatják tanítványaikkal a közgyűjteményeket, főleg a Magyar Nemzeti Múzeum képtárát, régiségtár- és néprajzi osztályát, a szépművészeti és iparművészeti múzeumokat, valamint a képzőművészeti és iparművészeti ki-

állításokat. Ezeknek ismertetése közben a nemzeti és faji műveltség szempontjai különösen kiemelendők. Magában az iskolában a rajztanítással és a művelődéstörténettel kapcsolatban a növendékek részére vetített képekkel kapcsolatos előadások tartatnak, módszeresen megállapított tervek szerint. Ezeket kiegészítik a kötelező oktató filmelőadások, amelyeknek programjában szintén szerepelnek művészeti tárgyak.

9. Szülői értekezletek.

Hogy a tanári testületek a szülőkkel egyes nevelésügyi kérdéseket megbeszélhessenek, a tanári testületek évenként legalább két szülői értekezletet tartanak, melyekre a szülők és helyetteseik a tanulók útján meghívottnak. Ez értekezlet tekén a szülők a kitűzött kérdéshez hozzászólhatnak. Ezenkívül az iskola igazgatója és tanári kara, tőle telhetőleg, alkalmat kíván adni a szülőkkel való érintkezésre. E célból az intézeti épületben fogadószoba áll rendelkezésre s minden tanár fogadóórát tűz ki a szülők számára. Egyébként a tanári testület tagjai a szülőket az óráközi szünetekben is fogadják. Fontos esetben a tanárok magukhoz is kérhetik a szülőket a fogadószobába.

10. Tanulmányi kirándulások és utazások.

A tanulók ismereteinek tapasztalati úton való gyarapítása, különösen a hazai föld és nép megismerése és megszerettetése és a test edzése végett a tanári testület az iskolai év folyamán, részint magában a községben vagy annak környékén, részint az ország távolabbi vidékeire, esetleg külföldre kirándulásokat rendez, melyeken kellő felügyelet és szakszerű vezetés mellett az egyes osztályok, vagy az egész iskola tanulói résztvesznek. A szaktárgyak keretében végzendő 1-2 órás kirándulásokat az egyes szaktanárok, tárgyukkal kapcsolatban, az egész osztállyal a községbe vagy annak közeli határába teszik. Céljuk az, hogy a tanulók a tárgy tanítása közben felmerülő dolgokat a hely színén megfigyeljék s így az iskolai tanítás a gyakorlati élettel szorosabb kapcsolatba jusson. Ezek a kirándulások rendes tanítás számba mennek és ezért a tanítás menetéhez alkalmazkodnak. Egész- vagy félnapi kirándulások a község távo-

labbi környékére rendeztetnek. Programjuk úgy állapítandó meg, hogy egy ciklus alatt (pl. 4 év) a tanulók alaposan megismerjék községüket és annak környezetét, történelmi múltjával együtt. Távolabbi vidékekre évenként egyszer több napra terjedő tanulmányi utazást rendezhetnek az iskolák, melyek a tanulókat az ország és a nemzet egészével hozzák kapcsolatba. Külföldre csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter előzetes engedélyével szabad tanulmányi okokból utazást rendezni.

11. Ifjúsági egyesületek.

A középiskolákban igazgatói és tanári felügyelet alatt a tanulók *szakköröket*, *önképzőkört* és *segélyező kört* és egyéb (pl. ének, zene, sport stb.) ifjúsági köröket alakíthatnak. A szakkörök a két felső (VII-VIII.) osztály ama tanulóinak, akik egyes tudományszakok (pl. történelem, fizika, matematika, nyelvészet stb.) iránt nagyobb érdeklődést mutatnak, alkalmat adnak arra, hogy az illető tudományszakokai részletesebben foglalkozhassanak. A három legfelsőbb osztály (VI-VIII.) tanulói irodalmi, történelmi, filozófiai és esztétikai műveltségüknek gyarapítására *önképzőkört* is alapíthatnak. Ennek rendszerint könyvtára is van, amelyben csak engedélyezett munkák foglalhatnak helyet. A segélyező-kör feladata a szegény tanulók támogatásáról gondoskodni.

Míndez ifjúsági körök alapszabályait a tanker, kir. főigazgató hagyja jóvá s működésüket személyesen is ellenőrzi hivatalos látogatásai alkalmával. Középiskolai tanuló az intézetten kívül fennálló társulatnak vagy egyesületnek tagja nem lehet.

12. Tanulmányi versenyek.

A testi nevelés terén divó ifjúsági versenyek analógiájára a középiskolák tanulmányi versenyeket is rendeznek. E versenyeknek az a céljuk, hogy a tehetségek megnyilatkozásának alkalmul szolgáljanak s a kiválók felkarolását és támogatását az illetékes fórumok figyelmébe ajánlják. Az országos verseny Budapesten május hó utolsó hetében tartatik a tanker, kir. főigazgató elnöklete alatt. Az országos versenyt minden résztvevő középiskolában háziverseny

előzi meg, amelyen meg kell állapítani, hogy a VIII. osztály tanulói közül kik ott az egyes tudományszakokban a legkiválóbbak. Egy-egy iskola csak egy tanulót küldhet tudományszakonként a központi versenyre. A versenytételeket külön bizottság tűzi ki és bírálja. Az országos tanulmányi versenyen győztes tanulók neveit évről-évre a vallás- és közoktatásügyi minisztérium Hivatalos Közlönyében közzéteszi. Minden versenyszám három győztese emléklapot kap, a következő három pedig dicséretben részesül. A versenyeken való részvétel nem kötelező.

13. Testnevelés és iskolai egészségügy.

Az elméleti tárgyak tanításával párhuzamosan halad az ifjúság testi nevelése. Erre a célra szolgálnak a fent ismertetett testgyakorlási tanterveken és az egészségtan tanításán kívül a középiskolai sportkörök és cserkészcsapatok alakulatai, melyek külön-külön országos szövetséget alkotnak. Az egész ifjúságnak testneveléséről újabban külön törvény, az 1921. évi LIII. t.-c. gondoskodik. E törvény keretein belül nyer megoldást a középiskolai testnevelés ügye is, amennyiben az Országos Testnevelési Tanács, mint a vallás- és közoktatásügyi miniszternek testnevelési kérdésekben véleményező és javaslatokat tevő testülete, amely bizonyos ügyekben felügyelő és végrehajtó szervként is működik, a középiskolai testnevelést is irányítja (000. 1.). A testnevelés céljainak előmozdítására a vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetésében a „Testi nevelés” címen külön tételek szerepelnek, melyeknek fedezésére az 1921. évi II. t.-c. 7. §-a értelmében elsősorban a lóversenyfogadásokra feltett összegeknek bizonyos százaléka szolgál. A testnevelési törvényre vonatkozó végrehajtási rendelet részletesen felsorolja az iskolafenntartók kötelességeit a testnevelés terén, gondoskodik az internátusi testnevelésről, intézkedik az évről-évre tartott tornaünnepekről, az ifjúságnak a nagy szünetekben való sportszerű foglalkoztatásáról, a versenyek előtti orvosi vizsgálatról stb. A középiskolai testnevelési tanárok képzéséről e célra megszervezett főiskola gondoskodik. E főiskolára érettségi vizsgálat, vagy tanítóképzőintézeti tanítói oklevél alapján vétetnek fel a jelöltek, ahol három évi tanulmány után szerezhetnek testnevelési tanári oklevelet.

A testnevelés feladataival szoros kapcsolatban van a tanulóifjúság egészségének ápolása és megvédése az iskolaorvosi és. egészségügyi intézmény keretében, melyet 1885-ben Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter létesített. A középiskolai iskolaorvosok és egészségügyi tanárok kiképzéséről, képzéséről és alkalmazásáról külön szabályzat intézkedik. Középiskolában iskolaorvosul és egészségügyi tanárul csak az alkalmazható, aki erre az ország egyetemei egyikén elnyert egészségügyi oklevéllel minősítve van. E végből az egyetemek orvostudományi karai- val iskolaorvosi és egészségügyi tanári gyakorló és minősítő tanfolyam szerveztetett. Szabályozva vannak az orvosok és egészségügyi tanárok szolgálati viszonyai és díjazásuk. Részletes utasítások szólnak az iskolaorvos teendőiről, úgy az egész iskolát, mint az egyes tanulók egészségügyét illetőleg. Az egészségügyi tanítása az állami tanterv szerint folyik. (L. fentebb az Egészségügyi tantervét.)

14. A tanulók ellátása és segítése.

Mínt hogy a magyarországi középiskolákban a bejáró rendszer az uralkodó és az iskola székhelyén kívül lakó szülők gyermekeiket magánosoknál szokták elhelyezni, aránylag csak kevés, állami internátussal kapcsolatos középiskola van. A felekezeti középiskolák mellett azonban jelentékeny számmal találhatók internátusok, vagy legalább alumneumok. Ez utóbbiak a tanulók ingyenes vagy mérsékelt díjért való étkeztetéséről gondoskodnak. Vannak viszont tanulóotthonok is, ahol a tanulók csupán lakást kapnak, az étkeztetésről pedig maguk gondoskodnak. E diákjóléti-intézmények költségeit részint alapítványokból, részint állami segítségből, részint gyűjtésekből és jótékony célú iskolai előadások bevételeiből fedezik. Magánosok is tarthatnak fenn internátusokat, ha eleget tesznek azoknak a pedagógiai és higiénikus feltételeknek, melyeket az állami felügyelet megszab. Az internátusok szervezete és berendezése más és más, a rendelkezésre álló anyagi eszközök mértéke szerint. Nagy részük csak a legszerűbb igények kielégítésére szorítkozhatik, s vannak olyanok is, melyek messzebbmenő kívánalmaknak is (sportok űzése, zene, ide-

gen nyelvek tanulása stb.) megfelelnek. Ezek természetesen költségesebbek is.

A kedvezményes internátusi ellátáson kívül ösztöndíjak is szolgálnak a szegény sorsú és jó előmenetelű tanulók támogatására. Az állam az utolsó költségvetésben 45,900.000 K-át irányzott elő e célra.

Vannak ezenkívül magán és családi alapítványokból *dotált* ösztöndíjak is.

Minden középiskolánál a tanulók gyűjtéséből alapított ifjúsági segélyegyesületek is állanak fenn. Ezeknek az a céljuk, hogy a szegénysorsú tanulókat tankönyvekkel, ruhával, gyógyszerekkel és kisebb pénzzel lássák el.

A tanulók segélyezésének egy neme a tandíjnak részben vagy egészben való elengedéséből áll. A középiskolában az évi tandíj 500.000 (magántanulóké egymillió). Közalkalmazottak, hadiözvegyek, hadirokkantak és napszámosok jól tanuló gyermekei a tandíj fizetésétől teljesen is felmentettek. Egyébként, ha legalább elégséges előmenetelt tanúsítanak, csak fél tandíjat, 250.000 K-át fizetnek. Ugyanennyit fizetnek azoknak a nem közalkalmazottaknak gyermekei is, akik igazolják, hogy három vagy több gyermeket iskoláztatnak egyszerre. A tandíjmentességet élvező tanulók száma 10-15%, az illető középiskola tanulóinak anyagi viszonyaihoz képest. Féltandíjmentességet a tanulóknak 30%-a élvez.

15. A középiskolák jellege és viszonya az államhoz.

Amikor az 1883. évi középiskolai alaptörvény jelentőségét történeti áttekintésünkben jellemeztük (35. l.), már jeleztük, hogy e törvény rendezte először az államnak és a középiskoláknak egymáshoz való viszonyát. Ebből a szempontból – mint láttuk – a középiskolák részint *a)* az állam *közvetlen rendelkezése*, részint *b)* az állam *vezetése*, részint pedig *c)* az állam főfelügyelete alatt állanak.

Az *a)* csoportba jelenleg 2 állami és 2 kir. kath. gimnázium, 28 állami és 5 kir. kath. reál-gimnázium és 18 állami reáliskola, összesen 55 középiskola tartozik. Az állami intézetek az állami költségvetés terhére, a kir. kath. középiskolák pedig az 1773-ban eltörölt Jézus-társaság javaiból alakított kath. tanulmányi alaptól tartanak fenn.

A *b)* csoportba tartozó középiskolák száma jelenleg 39. Ezek közül 31 kath. intézet, 3 izraelita, 4 községi és 1 magán-középiskola. A 31 intézetből a kegyestanítórend 10, a bencésrend 7, a ciszterciarend 5, a premontrei rend 1 és a jezsuitarend 2 középiskolát tart fenn. Ideszámítandó még 2 községi kath., 1 kath. püspöki és 1 kath. érseki középiskola. Ezekben az iskolákban a közoktatásügyi miniszter az oktatás és nevelés rendje szempontjából éppoly mértékben rendelkezik, mint az állami középiskolákban. Azonban az igazgatók és tanárok alkalmazása, fegyelmi és kinevezési joga a tanítórendi és kath. püspöki vagy érseki középiskolákban a rendfőnököt, illetve a püspököt illeti meg.

A *c)* csoportot alkotják az autonóm hitfelekezetektől fenntartott középiskolák. Ilyen van jelenleg 17 református, és 7 ág. h. evangélikus középiskola, összesen 24. Ezek közül 5 ref. és 2 evang. gimnázium, továbbá 12 ref. és 5 ág. ev. reál-gimnázium. Ezen iskolák fenntartói középiskoláik összes tanulmányi, személyi és dologi ügyeiket önállóan intézik, ezen iskolák fölött a miniszter a felügyeletet évről-évre kinevezett miniszteri biztos útján gyakorolja; érettségi vizsgálataikon is az egyházi főhatóság kiküldötte elnököl, a közoktatási miniszter csak kormányképviselőt küld ki (36. 1.).

16. A középiskolák igazgatása.

A középiskolák közvetlen igazgatása.

Minden középiskola élén igazgató áll, akinek feladata az intézet összes tanulmányi és erkölcsfegyelmi ügyeinek közvetlen vezetése és irányítása, az iskolai épület és összes tartozékainak gondozása, a tanári és ifjúsági könyvtárak, valamint a különböző szertárak és gyűjtemények felügyelete s ezek őrinek kiszemelése. Elnöke a tanári értekezletnek, képviseli az iskolát a hatóságokkal és szülőkkel szemben, s végrehajtja a fölöttes hatóságok rendelkezéseit.

A tankerületi kir. főigazgatók.

A középiskolák territoriális elhelyezkedésük szerint jelenleg hat tankerületbe vannak beosztva. Minden tankerület élén egy-egy tankerületi kir. főigazgató áll, aki közvet-

lenül érintkezik a vallás- és közoktatásügyi minisztériummai és mint másodfokú hatóság irányítja és ellenőrzi a kerületéhez tartozó s az állam rendelkezése és vezetése alatt álló középiskolákban a pedagógiai és adminisztratív ügymenetet. Ezért a tankerületébe tartozó középiskolákat évenként legalább egyszer hivatalosan meglátogatja. Meggyőződik a tanárok munkájáról és a tanulók tanulmányi haladásáról, erkölcs-fegyelmi állapotáról. Megtekinti a szertárakat, az épület helyiségeit, milyen karban vannak s milyen rend és tisztaság honol bennük, végül megvizsgálja az igazgató ügyvitelét, naplóit és a pénzkezelést. Látogatása befejezéskor értekezletet tart a tanári karral és közli tapasztalatait és észrevételeit. Az erre vonatkozó jegyzőkönyvet véleményes jelentés kíséretében felterjeszti a minisztériumhoz. A főigazgató elnököl a szóbeli érettségi vizsgálatokon s kitűzi a szóbeli érettségit megelőző írásbeli vizsgálat teteleit s továbbítja az igazgatóknak miniszteri döntést kívánó felterjesztéseit, hozzácsatolván mindenkor a maga véleményét vagy javaslatát is.

A tankerületi főigazgatói intézményt még a Mária Teréziaiféle 1777. évi Ratio Educationis szervezte meg. A tankerületek száma jelenleg 6 – az ország megcsonkítása előtt 12 volt.

A főigazgató végzi rendszerint az autonóm felekezeti középiskolákban az állami főfelügyeletet, de nem hivatali jogköréből kifolyólag, hanem évről évre szóló miniszteri megbízás alapján. Látogatásai csupán a megfigyelés és ellenőrzés szerepére szorítkoznak, rendelkezési joga az iskolákban nincs. Tapasztalatait itt is közli a tanári karral s a róluk felvett jegyzőkönyvet a minisztériumhoz terjeszti fel és amennyiben valami vonatkozásban intézkedés szükségét látja, javaslatot tesz, melyhez képest a miniszter érintkezésbe lép az illető autonóm iskolafenntartóval.

Az autonóm felekezeti középiskolák érettségi vizsgálatain nem a főigazgató, hanem a felekezeti főhatóság megbízottja elnököl. Ugyanekkor azonban a közoktatási kormány is képviselteti magát egy-egy kiküldött (rendszerint egyetemi vagy középiskolai tanár) kormányképviselő által, hogy meggyőződést szerezzen a vizsgálatok szabályszerű lefolyásáról.

A középiskoláknak legfelsőbb hatósága a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, melynek kebelében külön ügyosztály intézi a középiskolák igazgatását.

17. A középiskolák nyilvánossági joga.

Nyilvánossági jogot az a középiskola élvez, mely államérvényes bizonyítványok kiállítására jogosult. A nyilvánossági jogot a vallás- és közoktatásügyi miniszter adja meg abban az esetben, ha a fenntartó a törvényben előírt feltételeket igazolja. Ilyenek: 1. Az iskola vagyonának, illetőleg költségvetésének biztosítása. 2. Az iskolai épület kellő egészségügyi és pedagógiai berendezése. 3. a tantervnek legalább az állami követelményeket kielégítő mértéke. 4. A törvényben megszabott tanári létszám és képesítés kimutatása.

Ha valamely nyilvánossági joggal felruházott középiskola idővel a törvény követelményeinek meg nem felel, a miniszternek jogában áll a fenntartó hatóságot a hiányok pótlására felhívni és háromszori sikertelen megintés után a nyilvánossági jogot is megvonni. Utóbbi esetben az ilyen középiskola sem államérvényes bizonyítványokat nem adhat, sem érettségi vizsgálatokat nem tarthat.

Társulatok és magánosok is tarthatnak fenn középiskolákat és ily tanfolyamokkal összekapcsolt nevelőintézeteket (internátusokat), anélkül, hogy nyilvánossági jogra igényt tartanának. Ezek tanulóinak tehát, ha államérvényes bizonyítványokat akarnak szerezni, évről-évre valamely nyilvános középiskolánál kell magánvizsgálatra jelentkezniük. Az állam a magániskolákat és előkészítő tanfolyamokat is ellenőrzi tanügyi közegeivel és legalább annyit megkövetel tőlük, hogy igazgatójuk és tanáraik középiskolai okleveles egyének legyenek és intézeti helyiségeik egészségügyi és pedagógiai szempontból kifogásolhatók ne legyenek. Olyan magánközépiskola, melynek nyilvánossági joga is van, csak egy található az egész országban. Magánvizsgálatokat azonban nem tarthat és csak saját tanítványainak állíthat ki bizonyítványokat.

18. A középiskolák állami támogatása.

Csonka-Magyarország 118 fiúközépiskolájából csak 48-at tart fenn az állam, a többi 70-nek fenntartója részben a

kath. tanulm. alap, továbbá a vallásfelekezetek, törvényhatóságok, községek és társulatok. Mivel ezek az iskolák a maguk jövedelméből nem tudják teljesen fedezni a korszerű fejlődéssel járó többletkiadásokat, fennállásukat pedig mind kultúrtörténeti múltjuknál, mind jelenlegi, országos kultúrészükségletet kielégítő munkájuknál fogva biztosítani kell: az állam az évi költségvetés keretében állami segínyt állapít meg mindazon iskolák részére, melyeknek fenntartói ezt kérik. Az államsegély mértéke és feltételei külön szerződésekben állapítatnak meg. E feltételek közé tartozik például, hogy az államsegélyes középiskolában az állami tanterv kötelező és hogy a szervezett tanszékek bizonyos hányadának betöltése a kultuszminiszter kinevezésének van fenntartva. A középiskolák állami támogatása két irányban nyilvánul meg. Az egyik támogatás abból áll, hogy az állam meghatározott összeget bocsát évenként a fenntartó rendelkezésére, melyet ez a fennforgó többnyire dologi szükségletek egy részének fedezésére használ föl. Ez az *államsegély*, melynek összege az 1927/28. költségvetési évben 410.000 pengőt tett ki. A segítségnek a második módja pedig az ú. n. *fizetéskiegészítő államsegély*, vagyis az állam annyival egészíti ki az államsegélyes középiskola tanárainak javadalmát, hogy ez egyenlő legyen az állam által az állami tanároknak adott javadalommal. Az utóbbi módja az állami támogatásnak jelentékeny terhet ró az államkincstárra, mert a nem állami középiskolák jövedelme a világháború óta annyira megcsappant, hogy a fenntartók a tanári illetményeknek csak 5.40%-át tudják előteremteni s 95.60%-át a személyi kiadásoknak az állam fedezi. Ilymódon a nem állami tanárok fizetése paritásban van az állami tanárok fizetésé-
veivel s a nem állami iskolák fenntartói nem jutnak abba a helyzetbe, hogy tanáraikat javadalmi különbségek miatt elveszítsék. Fizetéskiegészítő államsegélyre az 1927/28. évi költségvetésben 2,492.398 pengő fordított.

19. A középiskolai tanárok és igazgatók alkalmazása és illetményei.

Középiskolákban csak középiskolákra képesített tanár és igazgató alkalmazható. Az okleveles tanárjelölt mint

történik mindaddig, míg a törvény értelmében 1-3 évi jó szolgálat után rendes tanárnak kineveztetik. A helyettes tanár évi díjazása 1392 pengő és lakáspénz. Az állami és nemállami középiskolai rendes tanárok fizetésüket 1927 nov. 1. óta tanítási éveik szerint kapják a IX-V. fizetési osztályok keretében. A kinevezett rendes tanár a IX. fiz. osztályban 7 évet tölt három fiz. fokozatban (3+3+1 év) évi 2400-2760 P fizetéssel. A VIII-VI. fizetési osztályokban 9-9 évet töltenek (3+3+3 fokozatban). A tanár 8-ló évi tanári szolgálati idejében évi 3060-3480 P-t, 17-25 évi szolgálati idejében évi 3960-4800 P-t, 26-31 évi szolgálati idejében évi 5400-6024 P-t, a 32. évi szolgálattól kezdve pedig évi 6660 P fizetést húz. Az igazgatók külön státust alkotnak, számuk 60. Közülük 19 az V. fiz. osztályban van (évi 7800-8800 P). Mindehhez még a megfelelő labkér járul. A tanárokat a VII. fizetési osztályig bezárólag a miniszter, azontúl az államfő nevezi ki, illetőleg lépteti elő. Az igazgatókat mindenkor az államfő nevezi ki. Mind a tanárok, mind az igazgatók szolgálati ideje 35 évben van megállapítva. Ezen idő leteltével utoljára élvezett fizetésüknek megfelelő nyugdíjra és labkérnyugdíjra van igényük.

A nem állami középiskolák igazgatóit és tanárait az illető fenntartók: egyházak, községek, társulatok választják, illetőleg nevezik ki. A választás vagy kinevezés a miniszternek bejelentendő, aki ezt, amennyiben a törvényes feltételeknek megfelel, tudomásul veszi, illetőleg jóváhagyja. A nem állami középiskolák igazgatóinak és tanárainak fizetése az állami fizetésekkal szemben az egyenlő elbánás elve alapján állapított meg. Ha a fenntartó vagyoni helyzeténél fogva nem tud tanárainak akkora fizetést adni, mint az állam a maga tanárainak, akkor az állam számukra fizeteskiegészítő államsegélyt engedélyez.

20. Statisztikai adatok.

(1924/5. iskolai év.)

A) A középiskolák száma.

Az összes fiúközépiskolák száma 118. Ezek közül gimnázium 26, reálgimnázium 71, reáliskola 21.

Jellegük szerint: *Gimnáziumok:* áll. gimnázium 3, kir.

kath. 2, községi kath. 1, róm. kath. 11, püspöki 1, izraelita 1, autonóm felekezeti gimnáziumok összesen 7 és pedig református 5, ág. h. ev. 2. *Reálgimnáziumok*: állami reálgimnázium 27, kir. kath. 5, községi kath. 1, községi 1, róm. kath. 16, érseki 1, izraelita 2, magán 1, autonóm felekezeti reálgimnáziumok összesen 17 és pedig 12 reform, és 5 ág. h. ev. *Reáliskolák*: áll. reáliskola 18, községi 3.

B) *A tanulók létszáma a középiskolákban.*

A gimnáziumokban az év végén osztályozott nyilvános tanulók száma 12.157, a magántanulóké 979; a *reálgimnáziumokban* 25.166, illetőleg 2814; a *reáliskolákban* 8854, illetőleg 462. Összes tanulók száma 50.432.

Anyanyelvre nézve: magyar 49.314, német 96, tót 46, oláh 6, horvát 29, szerb 22, egyéb 54.

H it felekezetük szerint: róm. kath. 28.142, gör. kath. 729, reform. 9032, ág. h. ev. 3604, gör. keleti 154, unitárius 133, izraelita 8607, anglikán 3, baptista 27, mohamedán 1.

A szülők foglalkozása szerint: nagybirtokos, nagybérő 356, középirtokos, középberő 1256, kisbirtokos, kisberő 4080, kisbirtokos-napszámos 590, egyéb östermelő (feles, majoros, kertész, halász) 205, gazdasági tisztviselő 902, egyéb gazdasági segédszemély (gazdasági cseléd) 273, földmunkás-napszámos 192, nagyiparos, bánya-nagyvállalkozó 633, kisiparos, (uradalmi iparos), bánya^kiszállalkozó 5983, ipari vagy bányászati tisztviselő 1248, egyéb ipari vagy bányászati segédszemély 1457, ipari vagy bányászati napszámos 71, nagykereskedő, közlekedési nagyvállalkozó 946, kiskereskedő, közlekedési kiszállalkozó 3930, kereskedelmi vagy közlekedési tisztviselő 3963, egyéb kereskedelmi vagy közlekedési segédszemély (altiszt, segéd, szolga) 2123, kereskedelem- vagy közlekedésnél munkás, napszámos 146, házaló-kereskedő vagy piaci árus 158, köztisztviselő, (a papok, tanárok és tanítók kivételével) 5962, pap, tanár, tanító 3690, más értelmiségi (orvos, ügyvéd, közjegyző, gyógyszerész stb.) és ilyeneknél alkalmazott segéd, írnok 3426, közhivatalban alkalmazott vagy másféle értelmiségi altiszt vagy szolga 907, katonatiszt (csendőrtiszt) 960, katona-altiszt (csendőrtiszt) 680, különböző katonai munkás, napszá-

mos 97, tőkés, járadékos, háztulajdonos 236, nyugdíjas tisztviselő vagy az értelmiség körébe számítható egyéb nyugdíjas 2466, nyugdíjas altiszt, szolga vagy munkás 794, magánzó, eltartásos 1732, házi cseléd 77, egyéb ismeretlen foglalkozású 650, árvaházi, szeretetházi tanulók 243.

C) *Tanári személyzet.*

Az 1924/25. isk. évben működött az áll. és kir. kath. fiúközépiskolákban 64 igazgató, 918 rendes, 42 helyettes és 51 testnevelési tanár; a nem állami fiúközépiskolákban 55 igazgató, 843 rendes, 77 helyettes és 66 testnevelési tanár. Eszerint az igazgatók száma összesen 119, a tanároké 1997. – A fiúközépiskolákban csak férfiak taníthatnak.

D) *Változások a területcsonkítás után.*

A trianoni békeszerződésben megállapított területvesztéssel együtt járt az elszakított területen fennállott kultúrintézmények közül 114 fiúközépiskolának elvesztése, épületükkel, felszerelésükkel s minden ingó és ingatlan vagyonukkal együtt. A világháború utolsó 1917/18. évében Magyarországon az állam rendelkezése alatt állott 94, az állam vezetése alatt 62, az erdélyi róm. kath. státus által fenntartott 7 és autonóm felekezeti 58, összesen 221 fiúközépiskola (1. az *a*) táblázatot). A világháború után következő 1918/19. isk. évben az állami rendelkezés alatt álló középiskolák száma 47-re, a vezetés alatt állóké 36-ra, az autonómoké 24-re apadt le s az erdélyi státus középiskolái pedig teljes egészükben elvesztek (1. a *b*) táblázatot). Maradt tehát a csonka országban összesen 107 fiúközépiskola, a régieknek csupán 48'41%-a, míg 114 középiskola, vagyis 57'59% az utódállamok birtokába jutott. És pedig a 114 középiskolából 42 csehszlovák, 58 román, 11 szerb-horvát-szlavón, 1 osztrák és 2 olasz fennhatóság alá került.

A megmaradt 107 középiskola rendes körülmények között a 8 millió lelket megközelítő lakosság igényeit kielégítette volna egy időre, azonban az elszakított területekről különféle okokból oly nagy számmal költözött be a csonka országba a magyar intelligencia, hogy a meglévő középiskolák számát a legnagyobb áldozatok árán is szaporítani kel-

a) A gimnáziumok és reáliskolák száma és jellege az 1917/18. iskolai évben.
(A világháború utolsó éve).

A középiskolák jellege	Az állam vezetése alatt álló			Az állam vezetése alatt álló							Autonóm hitfelek. v.				mindössze						
	állami	kör. kat.	össz.	kerületi	községi	r. kat.	gör. kat.	izraelita	alapítv.	társulati	magán	összes.	reform.	á. h. ev.		gör. kat.	unit.	összes.			
A középiskolák faja	gimnáziumok és reáliskolák																				
I. Gimnáziumok:																					
Teljes gimn.-ok . . .	50	13	63	4	3	38	2	—	1	1	2	51	7	26	20	1	2	2	51	172	
Nem telj. gimn.-ok	1	4	5	1	5	—	—	—	—	—	—	6	—	1	2	—	—	1	—	4	15
Összesen	51	17	68	4	4	43	2	—	1	1	2	57	7	27	22	1	3	2	55	187	
II. Reáliskolák:																					
Teljes reáliskolák	22	—	22	3	—	—	—	—	—	—	—	4	—	1	—	—	—	—	1	27	
Nem telj. reálisk.	4	—	4	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	2	7	
Összesen	26	—	26	4	—	—	—	—	—	—	—	5	—	2	—	—	—	—	3	34	
Gimn. és r.-isk.össz.	77	17	94	4	8	43	2	1	1	1	2	62	7	27	24	1	4	2	58	221	

b) A gimnáziumok és reáliskolák száma és jellege az 1918/19. iskolai évben.
(A világháború után következő első isk. év).

A középiskolák jellege	Az állam vezetése alatt álló			Az állam vezetése alatt álló							Autonóm hitfelek. v.				mindössze					
	állami	kör. kat.	össz.	kerületi	községi	r. kat.	gör. kat.	izraelita	alapítv.	társulati	magán	összes.	reform.	á. h. ev.		gör. kat.	unit.	összes.		
A középiskolák faja	gimnáziumok és reáliskolák																			
I. Gimnáziumok:																				
Teljes gimn.-ok . . .	26	7	33	2	1	27	—	2	—	—	1	33	—	16	7	—	—	—	23	89
Nem telj. gimn.-ok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1
Összesen	26	7	33	2	1	27	—	2	—	—	1	33	—	17	7	—	—	—	24	90
II. Reáliskolák:																				
Teljes reáliskolák	14	—	14	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	17
Nem telj. reálisk.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	14	—	14	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	17
Gimn. és r.-isk.össz.	40	7	47	2	4	27	—	2	—	—	1	36	—	17	7	—	—	—	24	107

c) A gimnáziumok, reálgimnáziumok és reáliskolák száma és jellege az 1924/25. iskolai évben.
(Az 1924. évi középisk. reformok életbeléptetése után).

A középiskolák jellege	Az állam vezetése alatt álló			Az állam vezetése alatt álló							Autonóm hitfelekezeti				mindössze		
	állami	kör. kat.	összes.	kerületi	községi	r. kat.	gör. kat.	izraelita	alapítv.	társulati	magán	összes.	reform.	á. h. ev.		összes.	
A középiskolák faja (tipusa)	gimnáziumok, reálgimnáziumok és reáliskolák																
I. Gimnáziumok	3	2	5	1	—	11	—	1	1	—	14	5	2	7	26		
II Reálgimnáziumok	27	5	32	1	1	16	1	—	2	1	22	12	5	17	71		
III. Reáliskolák	18	—	18	—	3	—	—	—	—	—	3	—	—	—	21		
I—III. összesen	44	7	51	2	4	27	1	1	3	1	39	17	7	24	118		

lett a jelentkező tanulók befogadására. S így a középiskolák száma a háborús veszteségek után 118-ra emelkedett (1. a c) táblázatot).

E) *Az állam középiskolai költségvetése.*

(Az 1927/28. évben.)

Rendes kiadások:

1. Tankerületi főigazgatóságok, Testnevelési szakfelügyelet, Orsz. Közokt. Tanács . . .	179,260 P
2. Állami középiskolák személyi járandóságai	5,408.365 „
Állami középiskolák dologi kiadásai	1,036.348 „
Ösztöndíjak, segélyek	8.172 „
Orsz. Testnevelési Tanács	7.165 „
Állami nevelőintézetek	2,178.318 „
A testnevelés személyi és dologi kiadásai .	1,085.356 „

Rendkívüli kiadások:

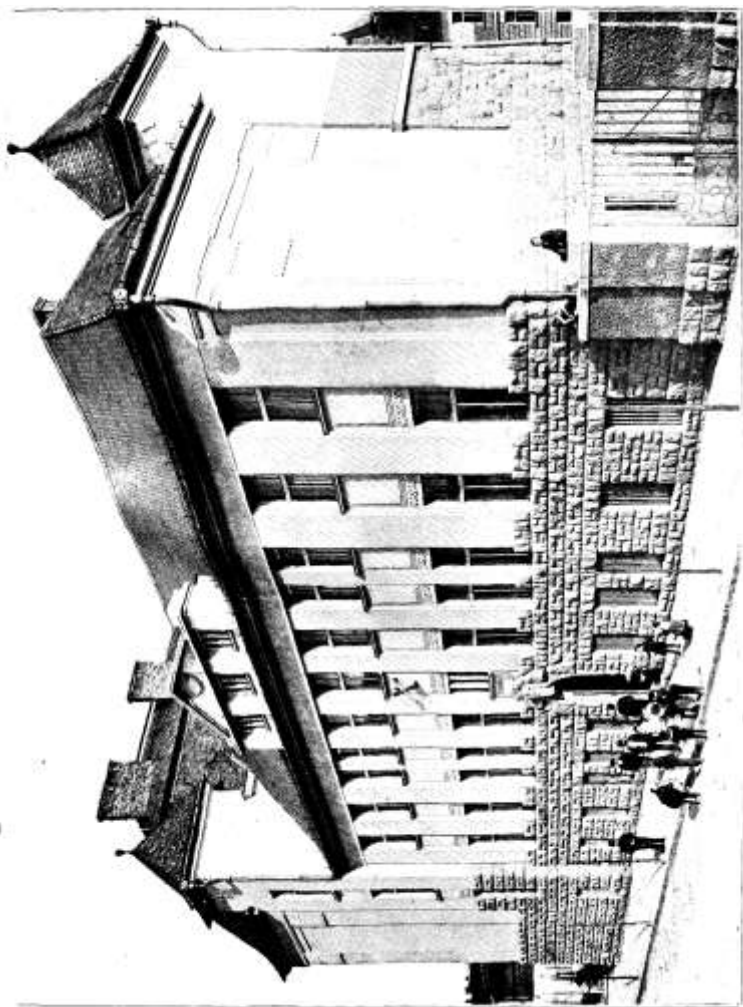
1. Átmeneti kiadások (helyreállítás, felsz. stb.)	218.760 „
2. Beruházások	410.000 „

Kiadások főösszege: 11,922.620 P

Bevételek: 1,490.270 „

»

Ezenkívül az állam a nem-állami iskolákat 2,569.431 pengővel támogatta.

A győri m. kár. leányfőceum (az internátus bomlokzata).

III.

LEÁNYKÖZÉPISKOLÁK.

1. A magyar leánynevelés fejlődése.

Egyetemes történeti jelenség Európában a magasabbfokú nyilvános nőnevelésnek egészen a XIX. század második feléig való elhanyagolása. Amíg a modern nőmozgalom nagyobb arányokban meg nem indul, addig mind a nevelés teoretikusainak elmékedése, mind az iskolaszervezők gyakorlati tevékenysége, mind pedig az állam vagy község hivatalos gondoskodása és kultúrpolitikája majdnem kizárólag a fiúk képzésére és nevelésére irányul. A XIX. század közepén világszerte nagy lendülettel és eréllyel megindult nőmozgalomnak célja a nőknek a férfiakkal való teljes társadalmi és jogi egyenlősége. Ennek természetes előfeltétele a nőknek a férfiakéval egyenlő művelődési lehetősége, azonos értékű iskolázása a népiskolától az egyetemig. Mert csakis az egyforma műveltség képesíthet ugyanazokra a társadalmi, gazdasági és hivatalviselési jogokra. Amerikában és a nyugateurópai államokban fokozatosan kialakul az a női ideál, mely már egy téren sem akar semmiféle különbséget ismerni a férfi és a nő jogai között.

A nők egyenjogúságáért küzdő magyar nőmozgalom majdnem a legrégebb Európában. Az 1790. évi nagy nemzeti felbuzdulás, mely II. JÓZSEF császár németesítő abszolutizmusát követi, indítja meg az első magyar nőmozgalmat. Ez már a modern feminizmus valamennyi egészséges gondolatát kipattantja a nők művelődési és politikai-társadalmi aspirációja irányában. A nők jogaiért ebben az évben egyszerre három magyarnyelvű röpirat száll síkra. Mind a három a nők politikai jogait művelődési erejükéből és vágyukból iparkodik igazolni. A magyar nőmozgalomnak ezek a dokumentumai két esztendővel előbb látnak napvilágot,

mint a nyugati feminizmus megindítójának, MARY WOLF-STONECRAFT-nak 1792-ben megjelent híres munkája: *A vindication of the Rights of Women*. Meglepő az a párhuzam, hogy mind a magyar röpiratok, mind WOLLSTONECRAFT munkája a nők jogainak kérdését a legszorosabb kapcsolatba hozzák a nemzeti nevelés programjával. Hasonló szellemű egy 1796-ban magyarul írt s 1804-ben megjelent nagy könyv a nőkérdésről, ÚJFALVY KRISZTINA és MOLNÁR BORRÁLA munkája, a feminista s a konzervatív álláspont mai összes érveinek meglepően részletes kifejtése. A XIX. század első felének irodalma telve van az idevágó kérdések magas színvonalú megvitatásával, mely szoros kapcsolatban áll a magasabbfokú, a fiúkéhoz hasonló leánynevelés követelésével. A múlt század negyvenes éveiben gróf TELEKI BLANKA már a magyar leányoknak az egyetemre való bebocsátását követéli.

Mindez azonban csak eszményi törekvés. Egészen a múlt század hetvenes éveig a magasabbfokú magyar leánynevelés szervezetlen. Az elemi iskolainál magasabb nőneveléssel csak női szerzetektől és magánvállalkozóktól fenntartott nevelőintézetek foglalkoznak. Többnyire az apácák tartanak fenn internátusokat, ahol főképp a nemesi rend leányait nevelik. Az orsolyiták, a Notre-Dame-apácák s az angolkisasszonyok nagy érdemeket szereznek a régi magyar leánynevelés körül. Az angolkisasszonyokat már 1630 körül PÁZMÁNY PÉTER telepíti be Pozsonyba, de akkor a rend megszűnik. 1770-ben MÁRIA TERÉZIA alapít számukra a királyi várban leánynevelőintézetet. A protestánsok szintén tartanak fenn, rendszerint magánkézben, leánynevelő internátusokat; a XIX. század első felében főképp FÁY ANDRÁS buzgólkodására lendül fel a protestáns leánynevelés.

Az állami leánynevelés gondolata már 1791-ben felmerül, amikor az országgyűlés közoktatási bizottságot küld ki a magyar nevelésügy újjászervezésére. A leánynevelés reformjára vonatkozó tervezetet gróf BRUNSVICK ANTAL terjeszti elő, annak a BRUNSVICK TERÉZ-nek atyja, aki PESTALOZZI-val megismerkedve s eszméiért lelkesedve, Budán kisdédóvót nyit meg, mely első az egész monarchiában (1828). BRUNSVICK kifogásolja, hogy az apácák jórészt idegenek: intézeteik szellemét összhangba kell hozni a nemzeti neve-

lés (educatio nationalis) elveivel. Új leánynevelő intézeteket is fel kell állítani, hogy a nemes leányok ne legyenek kénytelenek külföldi intézetekben nevelkedni. Nagy gondot kíván fordítani arra is, hogy a leányok az irodalmi nevelésen kívül a kézimunkában és a háztartásban is gyakoroltassanak. Az állami leányiskolák eszméje ekkor hangzik el nálunk először. Majdnem száz esztendő volt szükséges a megvalósítására.

Az 1806. évi Ratio Educationis (16. 1.) külön fejezetet szentel a leánynevelésnek (De Instituas Puellaribus. Cap. VII), azonban a magasabb nőnevelés intézményeire vonatkozó rendelkezése csak papíroson marad, a magasabb leánynevelés továbbra is idegen magánvállalkozók intézeteiben folyik. Az 1825/27. évi országgyűlés egyenest ebben pillantja meg a nemzeti nevelés legnagyobb fogyatkozását. A művelt és előkelőbb magyar nők jórésze ekkor neveltetésénél fogva idegen nyelvű és szellemű. SZÉCHENYI, VÖRÖSMARTY, FÁY ANDRÁS, DESSEWFFY AURÉL S a nemzet legjobbjai buzgólkodnak a magyar felsőbb leánynevelés nemzeti szellemű reformján.

A XIX. század közepétől kezdve a nemzeti irány mellett a leánynevelési mozgalom másik rugója a modern társadalom gazdasági átalakulása, mely mindjobban megteremti az önálló, magára utalt, szellemi munkájából élő nő típusát. Az eredetileg jogegyenlőségi és művelődési mozgalom átcsap a kenyérvkérdésbe. Egyre többen követelik a nők számára a magasabb képzést, hogy ez a férfiakéval azonos hivatalviselési jog alapjául szolgáljon. Nálunk az 1868. évi népoktatási törvény annyiban mozdította elő a nők középfokú képzését, hogy az elemi népiskola fölé polgári leányiskolát szervezett, amely iskolafaj csakhamar nagy virágzásnak indult. A szakirányú továbbképzést pedig a nők számára egyelőre csak a tanítónőképző-intézetek képviselték.

A polgári leányiskolák és tanítónőképzők mellett azonban szükségét érezte a magyar társadalom oly leányiskoláknak, amelyek a fiúk középiskoláival párhuzamosan nyújtandó női műveltséget karolják fel.

Ily alapon állította fel a közoktatásügyi kormány MOLNÁR ALADÁR javaslatára 1875-ben az *első állami felsőbb*

leányiskolát Budapesten, melynek sikerén felbuzdulva, később hitfelekezeti és községi iskolafenntartók is létesítettek hasonló iskolákat, vagy alakítottak át ilyenekké már meglévő polgári leányiskolákat. A felsőbb leányiskola elé a tanügyi kormány azt a célt tűzte ki, hogy benne a leányok nemük sajátosságának s a társadalmi viszonyoknak megfelelő oly általános műveltséget nyerhessenek, amely egyrészt élethivatásukra szükséges, másrészt megfelel annak az általános műveltségnek, melyet a férfiak saját életcéljaik érdekében a gimnáziumokban s a reáliskolákban nyerhetnek. Az új intézmény alkotói tehát ezt az iskolát középiskolai jellegűnek szánták s ideális, öncélú intézménynek tervezték, tekintet nélkül más iskolafajra.

Az iskola első szervezete a tanítás anyagát három tanfolyamba foglalta. Az előkészítő tanfolyam megfelelt az elemi iskola VI. osztályának, mert eredetileg a felsőbb leányiskola az elemi iskola hat osztályát végzett tanulók számára volt szervezve, de az elemi iskola V. és VI. osztálya még nem nyílt meg mindenütt.

Az előkészítő tanfolyamot követte a négy évre terjedő középiskolai tanfolyam, teljesen befejezett tantervvel s végül a kétéves továbbképző tanfolyam, mindenik osztályában befejezett tantervvel.

Ez a hét évre terjedő iskola, mely legalább tizedik évüket betöltött leányokat vesz fel, a következő rendes tárgyakat tanította: magyar, német és francia nyelvet és irodalmát, történelmet, természettant és vegytant, természetrajzot és embertant, földrajzot, számtant, háztartástant gazdasági ismeretekkel, neveléstant, rajzot és geometriát, testgyakorlatot, éneket, női kézimunkát. Rendkívüli tárgy volt az angol nyelv és a szabadkézi rajz. A heti órák száma a testgyakorlaton kívül 24 volt.

Jól átgondolt tanítási terv, amely valóban meg is adhatta volna túlterhelés nélkül azt az általános műveltséget, amelyet megalkotói eléje tűztek. De ez az iskola akkor már nagyon ideális volt. Mert a múlt század hetvenes éveinek egyre szegényedő művelt magyar középosztályában mind jobban fogyott azoknak a szülőknek száma, kik az iskolatói csak műveltséget vártak. Lassankint oly ismeretek s főként olyan bizonyítványok kezdtek kívánatosakká válni,

amelyek megélhetést nyújtó életpályákat nyitnak meg a leányok előtt is. Az iskola végre is kénytelen volt alkalmazkodni az élet követelményéhez, ha nem akart teljesen elnéptelenedni s egyre jobban közeledett más iskolák (polgári iskola, tanítónőképzőintézet) tanítástervéhez. Ez természetesen mindjobban eltérítette eredetileg kitűzött céljától s tanítása színvonalát is jelentékenyen süllyesztette.

Közben azonban a megélhetési viszonyok nehezede-
tői is sarkalt nőmozgalom olyan irányban is térhódításra törekedett, amely viszont a felsőbb leányiskolái tanítás szintjének emelését kívánta.

Németországban ugyanis a nyolcvanas évek vége felé a női mozgalmak kivitték, hogy az orvosi és a tanári pálya a nők előtt is megnyílt. Ehhez természetesen érettségi bizonyítványra volt szükségük. Hogy ezt megszerezhessék, 1889-ben a felsőbb leányiskolát végzett nők számára 2 éves reáliskolai kiegészítő tanfolyamot, majd 1893-ban gimnáziumot szerveztek próbaképen, ami szükségessé tette a nők tudományos képzésének szabályozását. Ez meg is történt a porosz minisztérium 1894. évi rendeletével. Igaz, hogy a nők tudományos képzésének megszervezésében Németországot is *megelőzte* Anglia és Olaszország.

Az angol *Girls Public Day School Company* és a *Church School Company* című részvénytársaságok célja már a múlt század hetvenes éveiben az volt, hogy iskolákat alapítsanak és tartsanak fenn, amelyekben a leányok ugyanabban az egységes és alapos képzésben részesüljenek, mint a fiúk a legjobb gimnáziumokban. Az olasz COPPINO miniszter pedig már 1879-ben törvényjavaslatot nyújtott be leánygimnáziumok állítására. Külön leánygimnázium ugyan ma is kevés van Olaszországban, de a fiú gimnáziumokba már a nyolcvanas évek elejétől járhattak a leányok rendes tanulókként.

A magyarországi női törekvéseket csak a német példa erősítette meg annyira, hogy ennek hatása alatt WLAŚSICS GYULA miniszter 1895. november 18-án királyi rezolúciót eszközölt ki, mely szerint az egyetemek orvosi, bölcsészeti és gyógyszerészeti tanfolyamaira nők is felvehetők legyenek s intézkedett arról is, hogy egyelőre mint magántanulók a fiúgimnáziumokban érettségi vizsgálatot tehessenek. Ezen

intézkedések nyomán a felsőbb leányiskolák mellett már 1896-tól kiegészítő gimnáziumi tanfolyamok nyíltak meg, amelyek 1901 óta fokozatosan önálló *leánygimnáziumokká* alakultak át.

E leánygimnáziumok egységes és organikus szervezés híján különböző gimnáziumi típusok formájában létesültek, tanterveik is folytonos változásnak voltak alávetve, úgy-hogy belőlük normatív leányiskola nem tudott kikristályosodni.

Ezért a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1916-ban a leányközépiskolák ügyének rendezésére általánosan kötelező szervezeti szabályzatot és tanítástervet léptetett életbe. E szervezet közös négyosztályú alapra három különböző típusú iskolát épít fel:

- a) háromosztályú *felső leányiskolát*,
- b) háromosztályú *felső kereskedelmi leányiskolát* és
- c) négyosztályú *leánygimnáziumot*.

E típusok közül 2-2 egy intézet keretében egymás mellett is felállítható. Főiskolai tanulmányokra csak a gimnáziumi tagozat elvégzése jogosít.

Tantervi nehézségek és a magas óraszám miatt azonban már két év múlva, 1918-ban módosítani kellett az eredeti tanterveket. De ezek a változtatások sem tudták az új leányközépiskolai szervezet életképességét biztosítani, mert a felső leányiskolái és a kereskedelmi leányiskolái tagozatok rohamosan elnéptelenedtek és ma már teljesen elszorvadtak. Az 1924/25. iskolai évben már csak három, magánosok által fenntartott felső leányiskola működött Budapesten és egy nem állami felső kereskedelmi leányiskola vidéken.

Ez a körülmény, meg a világháború által teremtett új viszonyok is, amelyek más államokat (Német-, Francia-, Angol-, Olasz-, sőt Oroszországot is) szintén tanításügyüknek a mai gazdasági és társadalmi helyzetnek megfelelő, többé-kevésbé gyökeres átszervezésére kényszerítettek, halaszthatatlanná tették, hogy a fiúközépiskolákra vonatkozó 1924: XI. törvénycikk megalkotása után sorát ejtse a tanügyi kormány a leányközépiskolák korszerű megreformálásának is. A reform útjára vonatkozólag az elmúlt ötven esztendő tapasztalatai arra figyelmeztettek, hogy a

leányközépiskolák ügye azért nem tudott eddig véglegesen dűlőre jutni, mert szabályozása rendeletek útján történt s éppen ez a körülmény könnyen módot adott újabb és újabb változtatásokra, melyek ez iskolákban a bizonytalanságot állandósították, az iskolai élet nyugodt folyamatát minduntalan megzavarták.

Szükségesnek mutatkozott tehát, hogy a leányiskolák ügyé is törvényben szabályoztassék, mért a törvény a maga állandóságával időt enged az egyes iskolatípusok megszilárdulására, mintegy kikristályosodására.

2. Az 1926. évi leányközépiskolai reform alapelvei.

Az 19164 leányiskolái szervezet alapján felállított leányközépiskolai típusok sorsából megállapítható, hogy különböző jogosítású leányiskoláknak egyazon szervezetben való egyesített felépítése nem vezet célhoz. Viszont az a helyzet, hogy az egyetlen megmaradt leányközépiskolai típusba, a leánygimnáziumba zsúfolódtak össze a magasabb iskolát kereső tanulók valamennyien, akár volt szükségük, szándékuk és tehetségük egyetemi tanulmányok végzésére, akár nem: veszedelmes volt a leánynevelés eredményességére nézve és arra intett, hogy a leányiskolák újjászervezésében az eddigtől elváló, új csapásra kell térni. Azt kellett tenni, – amint már a fiúiskoláknál meg is történt –, amit a külföld tett újabb időben eszközölt tanterv-változtatásai alkalmával: az egyéni tehetségek és hajlamok különféleségéhez képest a női ifjúságnak is módot és lehetőséget kell nyujtanunk arra, hogy ki-ki megtalálja azt az iskolafajtát, amely tehetségeit legalkalmasabban fejleszti ki a lehető legtökéletesebb fokra, annak veszedelme nélkül, hogy az iskolatípusok közt fennálló eltérések felsőbb tanulmányaik végzésében akadályoznák őket. Természetesen a reformnak arra is ügyelnie kell, hogy a leányok testi és lelki alkatainak a fiúkétól való különbözősége az új iskolaberendezés során megfelelő figyelemben részesüljön.

Ennélfogva az új törvény rendelkezései a következő alapelveken épülnek fel:

1. az iskolafajok szétkülönítése;
2. az egyenlő jogosítás a főiskolákba belépés szempontjából;

3. a női egyéniség figyelembevétele a tanítandó tárgyak megállapításában.

Az iskolatípusok szétkülönítésének és az egyenlő jogositásnak elvén épült fel a fiúközépiskoláról szóló 1924: XI. törvénycikk is. Kétségre nem vonható, hogy a nők lelki hajlamai és képességei éppúgy megoszlanak, mint a férfiakéi. Nem felelhet meg tehát művelődési igényeiknek a ma egyedülálló leánygimnázium, hanem differenciálódnia kell a női iskolaszervezetnek is, hogy a társadalmi élet különféle szükségletei és az egyéni képességek a nekik megfelelő iskolatípust megtalálhassák. Ezért állít a törvény a *gimnázium* mellé egy új leányközépiskolafajtát, a latinmentes *leányliceumot*, amely a modern nyelvekben és természettudományokban rejlő művelődési elemekre veti a súlyt. A nemzeti jellegű tárgyaknak mindenik típusban való azonosossága mindenesetre eléggé biztosítani fogja a műveltség egységének szükséges mértékét.

Éppen ezért a különböző típusok nem jelentenek nehézséget pályaválasztás tekintetében, mert főiskolai tanulmányok végzésére mindegyik jogosít s ha időközben a tanuló oly pályára érezne magában hajlamot, amelynek inkább a másik iskolatípus műveltségi anyaga felel meg, különbözeti vizsgálat alapján mindig átléphet a kívánatosabb típusba. Különben is a típusok különfélesége nem jelenti azt, hogy egyiknek vagy másiknak a főiskolára való speciális előkészítés volna a rendeltetése. Bármelyik középiskolai típusnak feladata elsősorban az önálló szellemi munkára való nevelés a tudományos képzés segítségével, azaz olyan lelki készség, szellemi érettség kialakítása, hogy azután a tanuló az ismeretek bármely szakterületén csakhamar otthonosan tudjon mozogni. Az elmének erre a formális kiképzésére a leánygimnázium és leányliceum művelődési anyaga egyaránt alkalmas.

A szétkülönítés végrehajtásában azonban a reform, más útra lépett, mint amelyet a nyugati államok követtek s mint amellyel az 1916-i magyar leányközépiskolai szervezet megpróbálkozott.

Poroszországban, amelynek a nőnevelés ügyében tett intézkedései nagyrészt általánosan irányadónak tekinthetők az egész Németbirodalomra nézve, már a felsőbb leányisko-

lák újjászervezésére vonatkozó 1908. évi határozatok a leányliceumot tekintették alapiskolának a leányok magasabb képzésének céljára. Ezt fejlesztik ki felső liceummá két irányban (2 évfolyamos nőiskola és 3 évfolyamos tanítónőképző), másrészt ennek 4-ik, illetőleg 3-ik osztályára építik fel az öt évfolyamra terjedő főreáliskolai, illetőleg a hat évfolyamos reálgimnáziumi és gimnáziumi tanfolyamokat. S az egységes iskola ezen elvi alapján megmaradt az 1924. évi reform is, sőt szaporította az elágazási lehetőségeket, amennyiben a mindenféle iskolafaj céljára alapul szolgáló Grundschule hetedik évfolyamából (13 éves korban) is átléphetnek a tanulók főreáliskolába és az újonnan szervezett német felsőiskolába (Deutsche Oberschule), amelynek jellemzője a német kultúrának és két idegen nyelvnek (egyik esetleg a latin) behatóbb tanítása.

Az 1923. évi olasz középiskolai reform egyöntetűen szabályozza fiúkra és leányokra nézve a gimnáziumok és liceumok tanítástervét, de külön liceumot is állít azon leányok számára, akik nem akarnak egyetemet végezni, sem valami szakképzésre szert tenni. Ebben az iskolában nem tanítanak természettudományokat s mivel az öt osztályos gimnáziumban sem szerepelnek a tárgyak közt természettudományok, az ilyen iskolákon keresztülmenő leányok el-esnek az idevágó ismeretek megszerzésének lehetőségétől.

A svájci iskolák is a furkációs rendszer nagy változottságát mutatják.

A szétkülönítést az itt felsorolt módon talán olcsóbban lehet megoldani, mert egy-egy iskolaépületben sokféle típust lehet összpontosítani, de a hazai tapasztalatok alapján a reform alkotói meg voltak győződve arról, hogy az iskola rendje, nevelési és tanítási érdekei inkább amellett szólnak, hogy az egységes alapból való kiágazások helyett a teljes egészükben bizonyos irányban haladó külön típusú iskolát válasszunk.

A furkációs rendszer mellett ugyanis az alsó tagozatban vagy olyan ismereteket tanítanak, amelyek a tanulók egy részére a felsőbb osztályokban feleslegesnek bizonyulnak, vagy az alsó tagozat tanítási színvonalát leszállítják a polgári iskoláéra, azzal, hogy az egyes típusok sajátos tárgyai kiszorulnak belőle s egészen a felső tagozatba torlód-

nak, ami túlterhelést okoz, amint az 19164 szervezet leányi gimnáziumában történt.

A szétkülönítés természetesen nem állhat meg az egyetemi tanulmányokra készülő leányok számára alkalmas típusok megszervezésénél. Szükség van még egy középfokú leányiskolatípusra, amelyben olyan vagyonosabb leányok nyerhetnek magasabbfokú nevelést, akik nem szándékoznak egyetemi tanulmányokat végezni, hanem a család, a háztartás és az előkelőbb társadalmi élet keretében óhajtanak műveltségükhöz illő, hasznos tevékenységet kifejteni.

Egy ilyen iskola, a régi felsőbb leányiskola újjászervezett formája, amelyet *leánykollégiumnak* nevez a törvény, van hivatva arra, hogy a középiskolai oktatást kereső leányok zömét magába fogadja, mert ennek elvégzése az átlagos tehetségeknek sem okoz nehézséget s tanítása alkalmazkodik a családi és társadalmi életre való nevelés szükségleteihez.

Mai helyzetünkben, amikor mindenkinek hazánk anyagi és erkölcsi megújulásán kell elsősorban dolgoznia, szinte elképzelhetetlenül fontos feladat vár a leendő anyákra. Olyan nőiskolára van tehát főképen szükségünk, amely az elméleti ismeretek terén minél mérsékeltebb igényekkel lép fel növendékeivel szemben, de annál nagyobb súlyt vet az érzelmi életnek nemzeti irányban való lehető tökéletes kifejlesztésére.

A női lélek egyéniségéből és a férfi nemétől eltérő természetéből folyó különbségeknek természetesen a nők számára alkotott iskolák tanítástervében is kifejezésre kell jutniok. Ez a felfogás eddig igen kevésbé érvényesült, mert leányközépiskoláink tanítástervei mennyiség és minőség szerint is nagyobb részt ugyanazokat a tárgyakat ölelték fel, amelyeket a fiúközépiskolában találunk. Ilyenformán a női lélek speciális szükségletei jórészt kielégítetlenek maradtak. Pedig a leányközépiskolák nem lehetnek a fiúkénak pusztá másolatai.

Annak a műveltségnek, amelyet az egyetemre előkészítő leányközépiskolának nyújtania kell, nem szabad alsóbbrendűnek lennie, mint amelyet a fiúközépiskola ad, de nem szükséges a tantárgyak teljes azonosságát követelnünk. Elég az egyenlő értékűséget kívánnunk az anyag meg-

választásában is ilyen feltétellel a leányközépiskolában helyet foglalhatnak olyan tárgyak is, melyek a nőnevelésnek specifikumai, mint a művészetek behatóbb ismertetése, rajz, ének és kézimunka.

Még a fiú- és leányközépiskolában közös tárgyaknál is, főleg az olvasmányok megfelelő kiválogatásával, ki lehet emelni a női lelket közelebbről érdeklő elemeket. Mindezeknek a szempontoknak az érvényesítése kitünteti az iskola női jellegét a fiúiskolával szemben.

3. Az 1926. évi XXIV. t.-cikk.

Miután az új leány középiskolai reform alapelveit megismertük, tüzetesen ismertetjük az 1926. évi XXIV. t.-cikket, mely a mai magyar leányközépiskolák feladatát, szervezetét és tanulmányi rendjét szabályozza.

A törvény szerint a leányközépiskolának az a feladata, hogy a tanulót vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemben magasabb általános műveltséghez juttassa és ekként az egyetemi és általában főiskolai tanulmányokhoz szükséges szellemi munkára is képessé tegye.

A közös nemzeti tárgyakon kívül e feladatot a *leánygimnázium* elsősorban a latin és modern nyelvi és irodalmi tanulmányok segítségével, a *leányliceum* elsősorban a modern nyelvek és irodalmak tüzetesebb tanításával oldja meg.

A *leánygimnázium* rendes tárgyai:

a) hit- és erkölcstan; b) magyar nyelv és irodalom (ennek történetével), ezenkívül azokban az intézetekben, melyekben a tanítás nyelve nem magyar, az intézet tanítási nyelve és ennek irodalma; c) latin nyelv és irodalom; d) német nyelv és irodalom; e) francia nyelv és irodalom; f) Magyarország történelme és világtörténelem; g) földrajz; h) természetrajz, kémia és egészségtan; i) természettan; j) mennyiségtan; k) filozófia; l) rajz; m) ének; n) testgyakorlás.

A *leányliceum* rendes tárgyai:

a) hit- és erkölcstan; b) magyar nyelv és irodalom (ennek történetével), ezenkívül azokban az intézetekben, melyekben a tanítás nyelve nem magyar, az intézet tanítási

nyelve és ennek irodalma; *c)* német nyelv és irodalom; *d)* francia, vagy angol, vagy olasz nyelv és irodalom; *e)* Magyarország történelme és világtörténelem; *f)* művészettörténet; *g)* földrajz; *h)* természettudományok, kémia és egészségügy; *i)* természettudományok, *j)* mennyiségügy; *k)* filozófia; *l)* rajz; *m)* ének; *n)* testgyakorlás.

A rendes tárgyakon kívül tanítandó *rendkívüli tárgyakat* a tanterv állapítja meg, de mindenesetre alkalmat kell adni a gimnáziumi tanulóknak, hogy a görög nyelvet és irodalmát, a líceumi tanulóknak pedig, hogy a latin nyelvet és irodalmat rendkívüli tárgyként tanulhassák.

A *tanítási órák heti száma* a tanulókra nézve a rendes tárgyakból az I-IV. osztályban legfeljebb 28, a többi osztályokban 30.

A rendes tárgyak tanulása alól felmentésnek helye nincsen, csupán testi alkalmatlanság miatt a testgyakorlás alól, továbbá a rajz és ének technikai része alól.

Ha a leányközéiskolák fentebb felsorolt művelődési anyagát szemügyre vesszük s egybevetjük a fiúközéiskolák művelődési anyagával, azonnal szembeszökő, hogy a leánylíceum, amelyben a latin nyelv helyébe a francia, esetleg angol vagy olasz nyelv és irodalom lép, *nem másolata a fiú-reáliskolának*. Ez kezdetben a műegyetemre való előkészítés céljára volt megszervezve s főtengelyébe az elméleti természettudományokat állították. A leánylíceumot azonban – a női lélek esztétikai irányú érdeklődésének megfelelően – a modern nyelveknek (köztük a magyarnak is) a gimnáziuminál nagyobb óraszámú és a művészeti tárgyaknak nagyobb mértékű érvényesülése jellemzi, míg a természettudományok ebben az iskolafajban sincsenek jelentékenyebb óraszámú képviselve, mint a leánygimnáziumban. Ilyenformán, mivel a leányközéiskolák nagyobb része leánylíceummá alakult át, nőnevelésünk művelődési iránya a jövőben főképp irodalmi-művészeti lesz.

Feltűnhetik, hogy az egyik sajátos női tantárgy, a *kézU munka*, mindkét közéiskolai típusból kiszorult. E tárgy tanítása a középfokú leánytanítás fejlődésével egyre jobban csökkent. A németországi felsőbb leányiskolákban még a múlt század harmadik évtizedéig hetenkint 8 órát is elfoglalt osztályonként a munkaidőből, míg 1870-ben már csak

heti 2 órával szerepel az órateremben. Mikor pedig a leányok egyetemre készítő tanfolyamai, a „Studienanstalt”-ok megnyíltak, a kézimunka tanítása kimaradt belőlük. Nálunk a leányközépiskolák eddig érvényes szervezete szerint az alsó tagozatban szerepelt e tárgy, de most, hogy a törvény egészségi okokból az alsó 4 osztály heti óráinak számát 28-ra csökkentette, a kézimunka, hacsak más, fontosabb tárgyak óraszámát nem akartuk apasztani, nem talált időt az iskolai tanítás keretében. Ezt a feladatot tehát ez a különben sem gyakorlati célú iskola kénytelen a család hatáskörébe utalni. Egyébként az utóbbi időben, a gépmunka korszakában, a szülők nagy részében az a felfogás alakult ki, hogy miután a kézimunkákat úgyis majdnem kizárólag üzletekben vásárolják, felesleges ezzel a szemet és testtartást rontó munkával gyermekeik épségét veszélyeztetni.

A *görög nyelvnek* a rendes tárgyak közé iktatását, ám- bár a leánygimnáziumban az egyetemi tanulmányok szempontjából kívánatos volna sokakra nézve, a furkációs iskola- rendszer teljes mellőzésének elvi álláspontja nem engedte meg, mert csak a második modern nyelv helyett lehetett volna fakultatív tárgyként bevezetni az V. osztálytól kezdve.

A törvény azonban a rendkívüli tárgyak keretében biztosítja a görög nyelv tanulásának már a gimnáziumi tanfolyam idején való lehetőségét, illetőleg később való pótlását. Szintén a későbbi, egyetemi tanulmányok esetleges érdekei okolják meg a leánylíceumban a latin nyelvnek és irodalomnak rendkívüli tárgyként való tanítását.

Leánygimnázium lehetőleg csak oly városban állítható fel, ahol leánylíceum is van.

Mind a leánygimnáziumnak, mind a leánylíceumnak 8 osztálya van.

A leányközépiskolák egy-egy osztályába 40 rendes tanulónál több nem vehető fel.

A leányközépiskolák *első osztályába* csak oly tanulók vétetnek fel, kik életük tizedik évét már betöltötték és nyilvános népiskolától bizonyítványt kaptak arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát sikerrel végezték.

A leányközépiskolákban a testgyakorlás tanárán kívül, aki mindig nő, legalább annyi nőtanárnak kell lenni, mint amennyi az osztályok száma. Ezzel az intézkedéssel a tör-

vény középúton halad annak a régi kérdésnek eldöntésében, vajjon tanítsanak-e férfiak a középfokú leányiskolákban- Már 1886-ban a berlini nők köréből a porosz közoktatásügyi miniszterhez intézett s kizárólag nők által szerkesztett petíció (Die höhere Mädchenschule und ihre Bestimmung), bár teljes számban felsorakoztatja azokat az okokat, amelyek alapján a nők számára túlnyomó érvényesülést követelnek a leányiskolákban, mégis elismeri, hogy a férfiakat nem lehet a leányok tanításából kizárni, mert jobban megállják helyüket ott, ahol kiváltképpen értelmi tanításról van szó, mint például a grammatika, számtan, természettudományok, földrajz tanításában. Azóta e tekintetben felforgató változások nem történtek. Sőt hazai tapasztalatok szerint is az iskolai élet nyugodt menetének s bizonyos fokig a tanítás zavartalan folytonosságának biztosítására is a betegségekkel szemben nagyobb ellenállást tanúsító férfitanárok közreműködésének csak üdvös hatását lehet érezni.

A leányközépiskola *érettségi bizonyítványa* úgy az *egyetemre*, illetve *főiskolákra* való felvétel, mint pedig a minősítés tekintetében a fiúközépiskola érettségi bizonyítványával egyenlő értékű. A vallás- és közoktatásügyi miniszter azonban felhatalmazást nyer arra, hogy a leányoknak egyes egyetemi karokra, illetve főiskolákra való felvételét rendeleti úton korlátozhassa. Az egyetemeknek és egyéb főiskoláknak a vallás- és közoktatásügyi minisztertől megszabott korlátozásokon túlmenő megszorításokat saját hatáskörükben nincs joguk életbeléptetni. Külön intézkedések történtek avégből, hogy a felvett nőhallgatók az egyetemi karok és tanfolyamok vizsgálatának és szigorlatainak szempontjából megkívánt előismereteik esetleges hiányait egyetemi tanulmányaik folyamán kellő időben pótolhassák.

A törvény a magyar nőmozgalom régen sürgetett kívánásának tesz eleget, ami egyébként a többi európai állam joggyakorlatának is megfelel, amikor a leányközépiskolai érettségi bizonyítványt egyenlő értékűnek nyilvánítja a fiúközépiskolai érettségi bizonyítvánnyal az egyetemre és egyéb főiskolákra való felvétel és a hivatalokra való minősítés szempontjából. Azt a korlátozást is megszünteti, amely szerint a nők ezidáig csak legalább jörendű érettségi bizonyítvány alapján nyerhettek felvételt az egyetemre. Azon-

ban mégis szükséges, hogy amennyiben a nőknek egyes egyetemi karokra vagy főiskolákra való felvétele aggodalmásnak látszik, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek joga legyen a felvételt rendeleti úton korlátozni.

4. A leánykollégiumok.

A leánygimnázium és leányliceum, mint leány középiskolák *mellett* a középfokú leányiskoláknak egy új típusát is megteremtette az 1926. évi XXIV. t.-c.: a *leánykollégium mot*, mely nagyjában a régi felsőbb leányiskola feladatát vállalja. A törvény szerint a leánykollégium oly vallásos és nemzeti szellemű, magasabb általános műveltséget nyújt tanulóinak, amely különösen a nők sajátos hivatására, családi és társadalmi szerepükre van tekintettel. E szerint a leánykollégium, mint középfokú tanintézet, olyan” tanulók iskolája, akik magasabb műveltségre, esetleg főiskolai tanulmányokra törekednek ugyan, de egyetemi tanulmányokat folytatni nem kívánnak.

A *leánykollégium* rendes tárgyai:

a) hit- és erkölcstan; b) magyar nyelv és irodalom fennek történelmével), ezenkívül azokban az intézetekben, melyekben a tanítás nyelvelem magyar, az intézet tanítási nyelve és ennek irodalma; c) német nyelv és irodalom; d) francia, vagy angol, vagy olasz nyelv és irodalom; e) Magyarország történelme és világtörténelem; f) földrajz; g) természetrajz, kémia és egészségtan; h) természettan; i) menyiségtan; j) lélektan és neveléstan; k) rajz és művészettörténet; l) háztartástan és gazdaságtan; m) kézimunka; n) ének; o) testgyakorlás.

A rendes tárgyakon kívül a leánykollégiumban rendkívüli tárgyak (modern nyelvek, gyors- és gépirás, zene stb.) tanulhatók. Minthogy a leánykollégium gyakorlatibb irányú és könnyebb iskola, mely a tanítási anyagot jóval mérsékeltebben szabja meg, mint a leánygimnázium és a leányliceum, a tanítási órák száma a tanulókra nézve a rendes tantárgyakból az I. és II. osztályban legfeljebb 24, a többi osztályban 28. A leánykollégiumba is csak olyan tanulók vétetnek fel, akik életük tizedik évét már betöltötték s a népiskola IV. osztályát sikerrel elvégezték. A leánykollé-

giumnak is 8 osztálya van, melynek elvégzése után a tanulók érettségi vizsgálatot tehetnek. Akik a leánykollégiumi érettségi vizsgálatot letették, a tudományegyetem és műegyetem kivételével, felvehetők mindazokba a főiskolákba és tanfolyamokra, amelyekre a leányközépfiskolai érettségi vizsgálat jogosít. E minősítések alkalmasak arra, hogy megszüntessék a szülők idegenkedését ettől a nem középfiskolának nevezett típustól s így lassankint hozzászokják a magyar középszály, hogy ne járassa a leánygyermekéit olyan iskolába, amely ezeknek akár testi, akár szellemi erejét felülmulja. Így hasznára válik ez az iskola a tanulóknak maguknak, mert nem kell erejüket felülhaladó munkával küzdeniök; hasznára válik a másik két iskolafaj növendékeinek is, akiknek számát nem szaporítják kellő eredményre való kilátás nélkül.

Az eddigiek alapján világosan érthető, miért nem sorozható a leánykollégium is a leányközépfiskolák neve alá. Első tekintetre ugyanis mind a három iskolatípus magán viseli a középfiskolának közönséges értelemben vett ismertető jeleit: mindenik az iskolázás középső fokát jelzi az elemi és a főiskola közt, mindenik 8 évfolyamra terjed, tanítandó tárgyaik is nagyjában azonosak, mindenik úgynevezett általános műveltséget ad, sőt mindenik előkészít főiskolai tanulmányokra is. Csak hogy a törvénynek, amely jogosításokat ad, pontosan fel kellett tüntetnie már a címben is az intézmények különböző jellegét. Már pedig a leánygimnázium és leányliceum különbség nélkül minden főiskolára, tehát az egyetemi tanulmányok végzésére is minősítést ad, míg a leánykollégium az utóbbira nem, minélfogva a fiúközépfiskolák analógiájára, a leányiskolatípusok közül is csak azokat lehet szorosan vett középfiskolák közé sorolni, amelyeknek minősítő joga egyetlen főiskolával szemben sincs korlátozva.

Emellett több tantárgyban az anyag terjedelme – mint majd a tanterv ismertetésénél látni fogjuk – a leánykollégiumban nem üti meg azt a mértéket, amely a magasabb tudományos képzés alapjának megvetéséhez szükséges. Jogosult tehát a címben való megkülönböztetés.

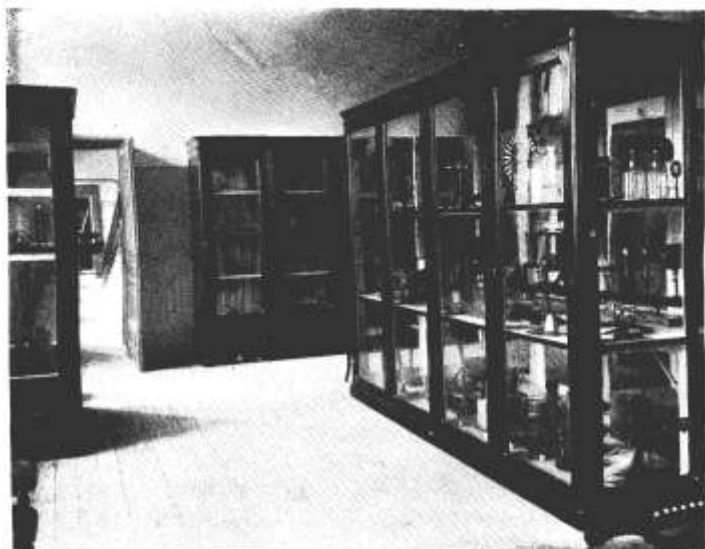
A leánykollégiumnak a leányközépfiskolák mellett való megteremtését komoly okok javasolták. A statisztikai ada-

A győri m. kir. leányliceum rajsterme.

A győri m. kir. leányliceum tornaterme.

A győri m. kir. leányliceum fizikai szertára.

tok azt mutatják, hogy a gimnáziumba beiratkozott leányoknak csak mintegy harmadrésze törekszik az egyetemre, Például az 1924/25. iskolai évre a leánygimnáziumok I. osztályába 1752 tanuló iratkozott be, míg ugyanakkor a VIII. osztályt csak 557 tanuló látogatta, vagyis a gimnáziumba beiratkozott tanulók kétharmadrésze a 8 év alatt elmaradt és vagy más iskolafajban folytatta tanulmányait, vagy beírta azzal a bevégetlen, fogyatékos műveltséggel, melyet az iskolától való megválásáig szerzett. Ez a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a leányok ama részének, amely a leányközépiskola szellemet és testet jobban megerőltető munkáját nem bírja ki, de a polgári iskolában nyerhetőnél magasabbfokú műveltséget óhajt szerezni, szüksége van olyan iskolatípusra, amely a női lélek sajátos gondolat- és érzelmi világával összhangzó műveltséget és a nő természetes hivatására szükséges ismereteket és készségeket nyújt. A leánykollégium tanítástervében a nemzeti tárgyakon kívül erősebben hangsúlyt nyernek azok a tárgyak, amelyek ennek a típusnak női jellegét kidomborítják, úgymint: művészet, kézimunka és iparművészet, rajz, háztartástan és gazdaságtan, ének. Ellenben a különben mind a nyolc osztályon végighúzódnó mennyiségfán pJ. nem haladja meg a fiúközépiskolák I-V. osztályának anyagát.

5. A leányközépiskolák és leánykollégiumok tanterve.

Az 1926. évi leány középiskolai törvény, szellemében kiadott (1927) új tantervek a régebbi leányközépiskolai tantervekkel szemben nagyobb teret engednek a magyar nyelv és irodalom oktatásának; a nemzeti irány erősebb hangsúlya jelentkezik a magyar történelmi oktatásban is, mert a magyar nemzet története felsőbb fokon most két osztályban (a VII. és VIII.-ban) szerepel. Attól az intézkedéstől, hogy az új leánygimnáziumban a latin oktatás már a III. osztályban kezdődik, a latin nyelv tanításának bizonyára jóval nagyobb eredménye várható.

Az új tantervek a női lélek sajátos vonásaihoz való alkalmazkodást mindenütt érvényesíteni iparkodnak. Így a magyar és latin nyelvi, valamint az idegen modern nyelvi olvasmányok kiválasztásában állandóan figyelemmel vannak a női lélek sajátos érdeklődési körére. A rajznak és az

történetnek külön tantárgyként való tanítása szintén ezeknek az iskolafajoknak sajátos női jellegét van hivatva ki-domborítani. A leánykollégium tanterve – az iskola gyakorlatibb céljának megfelelően – mennyiségtanból és az elméleti természettudományokból kevesebbet ölel fel, mint leányközépiskolák tanterve. Ezzel szemben azonban a női hivatás szolgálatában álló tantárgyak annál nagyobb számban és terjedelemben szerepelnek benne.

Az egyes leányiskolái típusok óraterve a következő:

A) A leánygimnázium általános óraterve.

	Hittan	Magyar	Latin	Német	Francia	Történelem	Földrajz	Természetrajz, kémia és egészség- ságtan	Természettan	Mennyiségtan	Filozófia	Rajz	Ének	Testgyakorlás	Osztályonként együttvéve
I.	2	5	—	4	—	—	3	3	—	4	—	2	2	3	28
II.	2	5	—	4	—	—	3	3	—	4	—	2	2	3	28
III.	2	4	5	3	—	3	2	—	—	3	—	2	2	2	28
IV.	2	3	5	3	—	2	2	—	2	3	—	2	2	2	28
V.	2	3	5	3	5	3	—	2	—	3	—	2	—	2	30
VI.	2	3	5	3	4	3	—	3	—	3	—	2	—	2	30
VII.	2	3	5	3	3	3	—	3	3	3	—	—	—	2	30
VIII.	2	3	5	2	3	3	2	—	4	2	2	—	—	2	30
A nyolc osztályban együttvéve	16	29	30	25	15	17	12	14	9	25	2	12	8	18	Összesen 232

B) leányliceum általános óraterve.

	Hittan	Magyar	Német	Francia v. angol v. olasz	Történelem	Művészettörté- nelem	Földrajz	Természetrajz, kémia és egészség- ságtan	Természettan	Mennyiségtan	Filozófia	Rajz	Ének	Testgyakorlás	Osztályonként együttvéve
I.	2	5	4	—	—	—	3	3	—	4	—	2	2	3	28
II.	2	5	4	—	—	—	3	3	—	4	—	2	2	3	28
III.	2	3	3	4	3	—	2	2	—	3	—	2	2	2	28
IV.	2	3	3	5	2	—	2	—	2	3	—	2	2	2	28
V.	2	4	4	5	3	2	—	3	—	3	—	1	1	2	30
VI.	2	4	4	4	4	2	—	3	—	3	—	1	1	2	30
VII.	2	3	3	3	3	2	—	4	3	3	2	—	—	2	30
VIII.	2	4	3	3	3	2	2	—	4	3	2	—	—	2	30
A nyolc osztályban együttvéve	16	31	28	24	18	8	12	18	9	26	4	10	10	18	Összesen 232

C) A leánykollégium általános óraterve.

	Hitán	Magyar	Német	Francia v. angol v. olasz	Történelem	Földrajz	Természettajz, kémia és egészségügy	Természetrajz	Mennyiségtan	Élektan és nevelés	Kajz és művésztörténet	Háztartás és gazdaságtan	Kézmunka	Ének	Testgyakorlás	Osztályonként együttvéve
I.	2	4	3	—	—	3	—	—	3	—	2	—	2	2	3	24
II.	2	3	3	—	—	2	2	—	3	—	2	—	2	2	3	24
III.	2	3	3	3	—	2	2	—	3	—	2	—	2	2	2	26
IV.	2	3	3	3	3	—	2	—	2	—	2	2	2	2	2	28
V.	2	3	3	3	3	—	2	—	2	—	2	2	2	2	2	28
VI.	2	3	3	3	3	—	2	—	2	—	2	2	2	2	2	28
VII.	2	3	3	3	3	2	3	3	2	—	2	—	—	—	2	28
VIII.	2	3	3	3	3	2	—	3	2	3	2	—	—	—	2	28
A nyolc osztályban együttvéve	16	25	24	18	15	11	13	6	19	3	16	6	12	12	18	Osszesen 214

A) A LEÁNYGIMNÁZIUMI TANÍTÁS TERVE.

1. Hit- és erkölcsstan.

Az 1-VIII. osztályban hetenként 2-2 óra. — A hit- és erkölcsstan oktatása a hitfelekezetek tantervei szerint történik.

2. Magyar nyelv és irodalom.

Cél: a) A magyar nyelv és stílus törvényeinek ismerete, b) A szabatos előadás képessége szóval és írásban, c) Irodalmi művek olvasásán, tartalmi és formai elemzésén, irodalomelméleti és történeti ismereteken alapuló magyar irodalmi műveltség.

I. osztály, heti 5 óra. — a) Költői és prózai olvasmányok. Különösért elbeszélések a népmese és népmonda, a magyar történeti monda, továbbá a klasszikus mythos köréből; egyszerűbb rajzok és elbeszélések a magyar földről és a magyar nép, a családi élet (a nő foglalkozása) köréből. Köttemények könyv nélkül, b) Az egyszerű mondat és a mondatrészek; az összetett mondatok felismerése. A szófajok. A mondatelemzéssel kapcsolatban az alaktani jelenségek. A helyes kiejtés és a helyesírás tanításával kapcsolatban a legfontosabb hangtani jelenségek, c) Kéthetenként egy iskolai dolgozat a helyesírás, a helyes nyelvhasználat és az elemi fogalmazás gyakorlására.

II. osztály, heti 5 óra. — a) Költői és prózai olvasmányok. Ugyanaz, mint az I. osztályban, b) Összetett mondatok elemzése. Szórend. Etimológus szócsoportok gyűjtése; a szóképzés. Rokონértelmű szók. Szólások, c) Kéthetenként egy iskolai dolgozat a helyesírás, helyes nyelvhasználat és fogalmazás gyakorlására.

III. osztály, heti 4 óra. — a) Költői és prózai olvasmányok. Elbeszélések a magyar monda és történelem, valamint a klasszikus hagyományok köréből. Köttemények a hazafias és vallásos líra köréből. Köttemények

a nemzet legújabb válságainak tárgyköréből (mint az előző osztályokban). Egyszerűbb rajzok és elbeszélések a magyar földről, a magyar nép és családi élet (a nő foglalkozása) köréből (mint az előző osztályokban). Költemények könyv nélkül, *b)* A nyelvtan rendszeres áttekintése, *c)* Kéthetenként egy iskolai dolgozat a fogalmazás gyakorlására, részint az olvasmánnyal kapcsolatban, részint közvetlen élmény alapján.

IV. osztály, heti 3 óra. – *a)* Költői olvasmány: Arany Toldija és kisebb elbeszélő költeményei; Vörösmarty és Petőfi népies genre-képeiből. Lírai és vegyes költemények (tekintettel a versformákra is). Prózai olvasmány: Elbeszélések, kisebb élet- és jellemrajzok (kiváló női alakjainkról is); leírások és könnyebb értekezések (részben kapcsolatosan a magyar történelemmel, valamint a természet világából), *b)* Stilisztikai és verstani tanulságok levonása és összefoglalása, *c)* Kéthetenként egy iskolai dolgozat a fogalmazás gyakorlására. A polgári életben előforduló legfontosabb ügyiratok (nyugtatvány, kötelezvény, bizonyítvány, folyamodvány, ügyviteli levelek).

V. osztály, heti 3 óra. – *a)* Költői olvasmány: Szemelvények a nagy magyar lírikusokból; leíró költemények, élet- és jellemképek (különösen Petőfitől és Aranytól); kisebb elbeszélő költemények; balladák és románcok a nép- és műköltészetből, különösen Arany történeti és népeleti balládái; néhány szemelvény a világirodalmi lírából. Prózai olvasmány: Elbeszélések, leírások, levelek, szónoklatok és egyszerűbb értekezések. Költemények; jellemzőbb részletek a szónoki művekből és aforizmusok könyv nélkül, *b)* A retorikai tanulságok levonása és összefoglalása; a prózai műfajok áttekintése, *c)* Havonként egy iskolai vagy házi írásbeli dolgozat a fogalmazás, különösen a szerkesztés gyakorlására.

VI. osztály, heti 3 óra. – *a)* Költői olvasmány: Az *epika* köréből: részletek Homerosból (pl. Hektor és Andromache, Thewrewk Emil fordításában); Dante Divina Commediájából; Zrínyi: Szigeti veszedelem; Vörösmarty: A Két szomszédvár vagy Cserhalom, Arany: Buda halála. A *líra* köréből néhány zsoltár s a nagy magyar lírikusok költeményeiből; néhány kiváló költemény az egyetemes irodalom köréből. A *dráma* köréből: Sophokles Antigonéja; Shakespeare Coriolanusa (Petőfi fordításában); Molière: A tudós nő (Arany L. fordításában); Kisfaludy Károly: A kérők. Prózai olvasmány: Szónoklatok és tanulmányok; egy-két szemelvény a történetírás köréből. Irodalmi tanulmányok kiválóbb irodalomtörténetíróink műveiből. Részletek az olvasott költői művekből, jellemzőbb részletek a szónoklatokból és aforizmusok könyv nélkül, *b)* A poétikai tanulságok levonása és összefoglalása; a költői műfajok áttekintése. *c)* Havonként egy iskolai vagy házi írásbeli dolgozat a fogalmazás, különösen a szerkesztés gyakorlására.

VII. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmányok az irodalomtörténet fonalán, részint a tárgyalt írók műveiből, részint rájuk és korukra vonatkozó munkákból, *b)* A magyar irodalom története a legrégebb időktől Vörösmarty fölléptéig a legkiválóbb íróknak olvasmányokon alapuló tárgyalásával. A magyar irodalmi ízlés, nyelv és stílus fejlődése a tárgyalt korszakokon át. *c)* Havonként egy iskolai vagy házi írásbeli dolgozat a szerkesztés és anyaggyűjtés gyakorlására.

VIII. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmányok az irodalomtörténet fonálán, részint a tárgyalt írók műveiből, részint rájuk és korukra vonatkozó munkákból, *b)* A magyar irodalom története Vörösmarty felléptétől a legújabb időkig, tüzetesebben 1900-ig, állandó tekintettel a fejlődésbeli mozzanatokra. A magyar irodalmi ízlés, nyelv és stílus fejlődése a tárgyalt korszakokon át. *c)* Havonként egy iskolai vagy házi írásbeli dolgozat a szerkesztés és anyaggyűjtés gyakorlására. *Ezzel* kapcsolatban a magyar nyelvtan, helyesírás és nyelvhelyesség főbb szabályainak ismétlődő áttekintése.

Jegyzet. 1. A felsőbb (V-VIII.) osztályok olvasmányainak egy része – a külön házi olvasmányként megjelölt műveken kívül is – házi olvasmányul szolgálhat. A kötelező házi olvasmány iskolai számonkérés, illetőleg megbeszélés tárgya.

2. A tantervben megállapított olvasmányanyagot még ki kell egészíteni lehetőséghez képest a görög és római irodalom, illetőleg az újabb világirodalom kiváló termékeivel.

3. Könyv nélkül minden osztályban 10-15 klasszikus értékű magyar verset kell megtanulni.

3. Latin nyelv és irodalom.

C é 1: *a)* A latin írók megértésére és szabatos fordítására való képesség biztos nyelvtani ismeret alapján, *b)* A római irodalom kiszemelt fontosabb termékeinek ismerete és ennek alapján megfelelő tájékozottság a római nép életében és gondolatvilágában, *c)* Művelődésünk – főleg az újkori irodalmak – római eredetű elemeinek megértése.

7/7. osztály, heti 5 óra. – *a)* Latin írók műveiből a kezdő tanítás céljaihoz alkalmazott és lehetőleg a római magánéletre vonatkozó összefüggő olvasmányok, *h)* Az olvasmánnyal kapcsolatban a *declinatio* és *coniugatio*. Az olvasmányban előforduló szókészlet gyakorlása és kiegészítése tárgyi szócsoportokban, *sententiák* és *proverbiumok* felhasználásával, beszédgyakorlatokkal kapcsolatban, *c)* Kéthetenként egy iskolai dolgozat a nyelvtani ismeretek biztosítására. (Fordítás magyarból latinra.)

7/7. osztály, heti 5 óra. – *a)* Latin írók műveiből a tanítás céljaihoz alkalmazott és lehetőleg a római állami élet és történet köréből vett összefüggő olvasmányok. Néhány mese *Phaedrus*-ból. *b)* Az olvasmánnyal kapcsolatban az alaktani ismeretek kiegészítése és összefoglalása; a mondatból az esettannak elemeztetés alapján való megismertetése. A szókészlet állandó gyarapítása tárgyi és etimológiai szócsoportokban, alkalmaslag rokonértelmű szók csoportjaiban is, *sententiák* és *proverbiumok* felhasználásával, beszédgyakorlatokkal kapcsolatban, *c)* Kéthetenként egy iskolai dolgozat a nyelvtani ismeretek gyakorlására. (Fordítás magyarból latinra.)

V. osztály, heti 5 óra. – *a)* Költői olvasmány. Szemelvények *Ovidius*-ból, azonkívül néhány költemény *Catullus*-ból, *Tibullus*-ból és *Propertius*-ból. Prózai olvasmány. *Livius*-nak és más íróknak a szükséghez képest egyszerűsített szövegei alapján a római történet néhány kiváló férfi és női alakjának bemutatása, *b)* Az olvasmánnyal kapcsolatban a mondattani ismeretek kiegészítése és összefoglalása. A nyelvi ismeretek folytonos gyarapítása szócsoportok és szólásmódok gyűjtése útján, beszédgyakorlatokkal kapcsolatban. Az olvasott költemények alapján a latin verstan elemei;

a versézők fejlesztése, c) Kéthetenként egy iskolai dolgozat a mondat-tani ismeretek gyakorlására. (Fordítás magyarból latinra.)

VI. osztály, heti 5 óra. – a) Költői olvasmány: Az Aeneis I. és II. éneke, főleg azok a részletek, melyekben nők (Junó, Venus, Creusa) szerepelnek. Prózai olvasmány. Szemelvények történetírókból: Livius XXI-XII. és későbbi könyveiből, Sallustius Iugurthájából. Cicero beszédeiből: a Catilina elleni első beszéd, az irodalmi vonatkozású részletek a Pro Archia-ból; néhány levél Cicerótól; Corneliának, a Gracchusok anyjának levéltöredéke, b) A dolgozatok javításához fűződő szóbeli gyakorlatok a nyelvtani ismeretek ébrentartására, c) Havonként egy iskolai dolgozat a nyelvtani ismeretek biztosítására. (Fordítás magyarból latinra.) d) Féléven; ként egy házi dolgozat az olvasmányok tárgyi tanulságainak értékesítésére.

VII. osztály, heti 5 óra. – a) Költői olvasmány: Az Aeneisből részes-letesebben a IV. és VI. ének és szemelvényesen a VII-XII. énekeknek a cselekvény megértéséhez szükséges legfontosabb részletei; a IV. ének-ből főleg a Didóról, a VII.-ből az Amatáról, a IX.-ből a Camilláról szóló részek. Prózai olvasmány: Részletek Cicero filozófiai műveiből (De officiis, Cato, Laelius, Somnium Scipionis választás szerint). Plinius Minor néhány levele, b) Havonként egy iskolai dolgozat: felváltva magyarból latinra és latinból magyarra való fordítás a nyelvtani ismeretek ébrentartására. c) A dolgozatok javításához fűződő szóbeli gyakorlatok a nyelvtani ismeretek ébrentartására, d) Félévenként egy házi dolgozat az olvasmányok tárgyi tanulságainak értékesítésére.

VIII. osztály, heti 5 óra. – a) Költői olvasmány: Szemelvények Hóratiusból (ódák, epodusok, szatírák, egy-két levél; néhány részlet az Ars poeticából). Prózai olvasmány. Szemelvények Tacitus műveiből (Agricola, Dialógus de oratoribus, Annales, Históriaié), b) Havonként egy iskolai dolgozat: fordítás latinból magyarra a szabatos és szép fordítás gyakorlására. c) A dolgozatok javításához és időnként az olvasmányhoz fűződő szóbeli tárgyalások a nyelvtani ismeretek ébrentartására és tudatossá tételére.

4. Német nyelv és irodalom.

Cél: a) Újabb német írók műveinek megértése biztos nyelvtani ismeretek alapján és ezzel kapcsolatban tájékozottság a német szellemi élet ismeretében, b) Gyakorlottság a német nyelv szóbeli és írásbeli használatában.

7. osztály, heti 4 óra. – a) Könnyű olvasmányok az iskolai és családi élet köréből. Apró leírások, párbeszéd. Költemények: Pl. Hoffmann v. Fallersleben és Chamisso „Kinderlieder”, továbbá Friedrich Rückert „Kindergedichtlein” c. gyűjteményéből. Cäsar Flaischlen (Pl. Hab' Sonne im Herzen); Martin Greif (Pl. Frau Holle; Sonntag auf dem Meere). b) Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján, c) Nyelvtan: Helyes olvasás, pontos kiejtés, írás. Az olvasmányok alapján a nyelvtan fokozatos felépítése, d) Kéthetenként egy iskolai dolgozat: Másolás, tollbamondás, az olvasmányok feldolgozása kérdések és feleletek alakjában, igen egyszerű átalakítások.

7/7. osztály, heti 4 óra. – a) Könnyebb olvasmányok a mindennapi

élet köréből. Leírások, mesék (Grimm, Lessing), rövid elbeszélések, párbeszédék; néhány egyszerű közmondás. Szócsoportok. Költemények: Goethe (Pl. Gefunden, Mailied); Heine (Pl. Du bist wie eine Blume; Leise zieht...); Uhland (Pl. Die Kapelle; Der gute Kamerad); Hoffmann v. Fallersleben (Mein Vaterland); Will Vesper (Pl. Sommerwind); Reinhold Braun (Die Heimat); Gustav Falke (Pl. Die feinen Ohren; Meiner Mutter), *b*) Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján, *c*) Nyelvtan: A nyelvtani ismeretek ismétlése és kiegészítése. Szócsoportok, *d*) írásbeli dolgozatok, mint az első osztályban.

III. osztály, heti 3 óra. – *a*) Könnyebb elbeszélések, mesék, leírások; jelenetek a mindennapi életből párbeszédés alakban. Kisebb elbeszélő és lírai költemények: Brentano (Pl. Herr Gott, du sollst gelobet sein!); Eichendorff (Pl. Der frohe Wandersmann, Morgengebet); Rückert (Pl. Barbarossa); Walter Flex (PL Der Tag kommt, Weihnacht im Felde); Cäsar Fleischlen (PL Für die Jugend), *b*) Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján. Alkalmilag fordítások németre, *c*) Nyelvtan: A nyelvtani ismeretek ismétlése és kiegészítése, *d*) Havonként egy iskolai dolgozat: Tollbamondás, egyszerű átalakítások, kérdések és feleletek, könnyebb fordítások.

IV. osztály, heti 3 óra. – *a*) Olvasmány: Rövid elbeszélések (Hebel, Bechstein), germán mondák és hitregék (Nibelung-monda, Detre-monda), történeti adomák. Kisebb elbeszélő és lírai költemények: Goethe (Pl. Der Sänger, Der Fischer, Erlkönig); Schiller (Pl. Das Mädchen aus der Fremde, Die Teilung der Erde); Heine (PL Loreley); Uhland (PL Des Knaben Berglied, Schäfers Sonntagslied); Geibel (PL Hoffnung, Der Mai ist gekommen); Lilienron (Pl. Wiegenlied, Meiner Mutter, Legende); Dehmel (Pl. Heimat); G. Falke (Pl. Gebet); Börries v. Münchhausen (PL Das Ende); Ilse Frapan (Pl. Im Hamburger Hafen), *b*) Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján. Alkalmilag fordítások németre, *c*) Nyelvtan: Az alaktan folytonos ismétlése. A kötőmód leggyakrabban használt időalakjai. A szórend beható tárgyalása, *d*) Havonként egy iskolai dolgozat: Tollbamondás, kérdések és feleletek, fordítások, egyszerű tartalmi össze- foglалások és levél.

V. osztály, heti 3 óra. – *a*) Olvasmány: Elbeszélések, mondák .Pl. Lohengrin Uhland nyomán); az osztály középkori német történelmi anyagával összefüggő olvasmányok; továbbá olvasmányok a német nép- és földrajz köréből. Szemelvények Storm Pole Poppenspalerjéből. Lírai és elbeszélő költemények, könnyebb balladák és románcok. Goethe (Pl. Der Zauberlehrling, Der König in Thule); Schiller (Pl. Die Bürgschaft, Der Ring des Polykrates); Uhland (Pl. Das Glück von Edenhall, Der blinde König); Heine (PL Belsazer, Die Grenadiere); Chamisso (PL Das Schloss Boncourt); Eichendorff (PL Auf meines Kindes Tod, Die Nachtigallen, Sehnsucht); Freiligrath (Pl. O, lieb, so lang du lieben kannst); Martin Greif (Pl. Vor der Ernte, Hochsommernacht); Arno Holz (Pl. So einer war auch er), *b*) Beszédgyakorlatok mint az előző osztályban, *c*) Nyelvtan: Az alaktan rendszeres ismétlése, *d*) Havonként egy iskolai dolgozat: Könnyű szabad dolgozat vagy fordítás a végzett anyag köré- böi, levél.

VI. osztály, heti 3 óra. – *a)* Olvasmány: Elbeszélések, párbeszéddek (német drámai művekből); olvasmányok az újkor német történelme köréből. Lírai és elbeszélő költemények; balladák és románcok, Goethe (PL Johanna Sebus, Der Schatzgräber, Mignon-Lieder); Schiller (Pl. Der Handschuh, Die Kraniche des Ibykus); Uhland (Pl. Des Sängers Fluch, Bertrand de Born); Heine (PL Die Wallfahrt nach Kevlaar); Lenau (PL Die drei Zigeuner, Die Heideschenke, Schilflieder); Anette von Droste-Hülshoff (PL An meine Mutter, Der Knabe im Moor); Börnes von Münchhausen (PL Schlittenfahrt, Der Romfahrer); Rainer Maria Rilke (Pl. Der Bodensee). Szemelvények Lessing Minna von Barnhelm-jéből. &) Beszédgyakorlatok, mint az előző osztályban, *c)* Nyelvtan: A legfontosabb tudnivalók a mondattan köréből, *d)* Dolgozatok, mint az ötödik osztályban.

VII. osztály, heti 3 óra. – *a)* Képek a német irodalom történetéből. Szemelvények a Nibelungenliedből (Pl. a templombavonulás, versenyfutás a forráshoz, a Rüdiger-epizód) és a Gudrunliedből (a tengerparti jelenet a III. részből); H. von der Aue (PL Der arme Heinrich); W. von Eschenbach: Parzival és vele kapcsolatban az Artus- és Gralsage; Gottfried von Strassburg: Tristan u. Isolde (Pl. a párviadal Morolddal, vagy Tristan-Tantris Irlandban); Walter von der Vogelweide (PL Ich sass auf einem Steine ..., Frühlingsehnsucht, Deutschlands Ehrenpreis, Ich bin kürzer, du bist länger); Klopstock (Oden), Lessing Laokoón: XIII-XVI. fejj., Hamburgische Dramaturgie: Der Geist in Voltaire's Semiramis; Wieland (Pl. Huon Bagdadban; Huon és Rezia Oberon hattyúvonta kocsiján; a remete-idill); Herder mint a Sturm und Drang vezére (Volksdichtung). Szemelvények Goethe Hermann u. Dorotheajából és Schiller Wilhelm Telijéből, *b)* Alkalmilag rögtönzött szóbeli vagy írásbeli fordítások németre. A nyelvtani ismeretek ébrentartása, *c)* Havonként egy iskolai dolgozat: Fordítás vagy szabad dolgozat a végzett anyag köréből.

VIII. osztály, heti 2 óra. – *a)* Képek a német irodalom történetéből Goethe élete és működése a tanult lírai és elbeszélő költemények, továbbá Werther, Iphigenie, Tasso, W. Meisters Lehrjahre és Faust alapján. Schiller élete és működése a már tanult lírai és elbeszélő költemények, továbbá a Räuber, Wallenstein, Jungfrau von Orleans, W. Teli alapján. A romantikusok (Novalis: Hyacinth und Rosenblütchen). Uhland. – Heine. – Lenau. – Grillparzer (Sappho, Des Meeres und der Liebe Wellen). Conrad Ferdinand Meyer és Gottfried Keller. – Liliencron, Dehmel, Gerhart Hauptmann. Das Lied von der Glocke és szemelvények Goethe Iphigenie auf Taurisából. *b)* Alkalmilag rögtönzött szóbeli vagy írásbeli fordítások németre. A nyelvtani ismeretek ébrentartása, *c)* Dolgozatok mint a VII. osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve minden osztályban lehetőleg német. A tárgyalat költemények egy része könyv nélkül.

5. Francia nyelv és irodalom.

Cél: *a)* Újabb francia írók megértése biztos nyelvtani ismeretek alapján és ezzel kapcsolatban bevezetés a francia szellemi élet ismérétebe. *b)* Némi gyakorlottság a francia nyelv szóbeli és írásbeli használatában.

V. osztály, heti 5 óra. – a) Olvasmány: A tanuló környezetéből vett leírások rövid, adomaszerű elbeszélések, párbeszéd a mindennapi életből. Könnyű versek (Pl. Louis Ratisbonne-tól vagy Charles Marelle-től).

b) Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján.

c) Nyelvtan: Kiejtés, hangsúlyozás és olvasás. Az olvasmányok alapján a nyelvtan fokozatos felépítése: Tárgyi szócsoportok és gallicizmusok az olvasmányok alapján.

d) Kéthetenként egy iskolai dolgozat: Másolás, tollbamondás, átalakítások, kérdések és feleletek.

VI. osztály, heti 4 óra. – a) Olvasmány: Leírások, elbeszélések, párbeszéd. Néhány könnyebb olvasmány Franciaország földrajza, története és művelődése köréből. Költemények: La Fontaine néhány meséje. Lamartine, Musset, V. Hugo néhány könnyebb költeménye.

b) Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján. Rögtönzött könnyű fordítások franciára.

c) Nyelvtan: Az alaktan ismételése. Legfontosabb tudnivalók a mondattanból (Igeidők s módok használata; a melléknevek s igék vonzata. Szócsoportok, gallicizmusok, szinonimák).

d) Havonként egy iskolai dolgozat: Tollbamondás, átalakítás, könnyebb szöveg fordítása, kérdések és feleletek.

VII. osztály, heti 3 óra. – a) Olvasmány: Néhány szemelvény a XIX. század legkiválóbb prózaíróinak műveiből (Mme de Staël, Chateaubriand, Balsac, G. Sand, Flaubert, Maupassant, France, Loti, Bourget [Le disciple], Bordeaux). Néhány szemelvény a XIX. század legjelesebb költőinek műveiből (Lamartine, A. de Musset, A. de Vigny, V. Hugo, Th. Gautier, Leconte de Lisle, Sully Prudhomme, José-Maria de Heredia, Theuriet, Coppée, Rostand, Francis Jammes). Szemelvények egy modern drámai műből. (Pl. J. Sandeau: Mlle de la Seiglière, Augier: Le gendre de M. Poirier vagy Maeterlinck: L'oiseau bleu).

b) Beszédgyakorlatok mint a hatodik osztályban.

c) Nyelvtan: A nyelvtani ismeretek ébrentartása.

d) írásbeli dolgozatok. Havonként egy iskolai dolgozat: Tartalmi összefoglalások, leírás, levél, fordítás.

VIII. osztály, heti 3 óra. – a) Olvasmány: Szemelvények Corneille Cid-jéből, Molière Avare-jából és Racine Athalie-jából. Pascal, La Fontaine, Mme de Sévigné, Montesquieu, Voltaire, Rousseau, A. Chénier.

b) Beszédgyakorlatok mint a hetedik osztályban.

c) Nyelvtan mint a hetedik osztályban.

d) írásbeli dolgozatok mint a hetedik osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve minden osztályban lehetőleg francia. A tárgyat költemények egy része könyv nélkül is.

6. Történelem.

Cél: A világtörténet áttekintő és a magyar történet tüzetesebb ismerete különös tekintettel a műveltség fejlődésére.

III. osztály, heti 3 óra. – A magyar nemzet története napjainkig.

IV. osztály, heti 2 óra. – Az ókori népek, különösen a görögök és a rómaiak történetének fő mozzanatai.

V. osztály, heti 3 óra. – A középkor története a magyar nemzet történetével kapcsolatos mozzanatok behatóbb tárgyalásával.

VI. osztály, heti 3 óra. – Az újkor története napjainkig a magyar nemzet történetével kapcsolatos mozzanatok behatóbb tárgyalásával.

VII. osztály, heti 3 óra. – A magyar nemzet története a szatmári békéig.

VIII. osztály, heti 3 óra. – A magyar nemzet története a szatmári békétől napjainkig. Magyarország mai állami, gazdasági, társadalmi és művelődési viszonyainak ismertetése.

7. Földrajz.

Cél: A föld felszínének ismerete a rajta folyó élettel együtt. Hazánk földrajzi és gazdasági helyzetének megértése szemlélet és térkép segítségével.

I. osztály, heti 3 óra. – I. A közvetlen környezet összefoglaló megismerése lehetőleg helyszíni szemlélettel kapcsolatban. Áttérés a valóságról a térképre. Átmenet a közvetlen környezetből a szomszédos területekre a térkép alapján.

II. A Kárpáti vagy Magyar medence megismerése földrajzi terület-egységek szerint.

III. Magyarország földrajzának összefoglaló áttekintése.

II. osztály, heti 3 óra. – I. Európa leíró-földrajza. Hegy- és vízrajz, éghajlat, növényzet, gazdasági élet, politikai állapot; mindig vonatkozással Magyarországra.

II. Ázsia leíróföldrajza.

III. osztály, heti 2 óra. – Afrika, Amerika, Ausztrália és a sarkvidékek leíró-földrajza.

IV. osztály, heti 2 óra. – LA csillagászati földrajz elemei: 1. A föld mint égitest; 2. mozgásai; 3. méretei; 4. időszámítás; 5. naprendszer.

II. Fizikai földrajz a leíró földrajzban tanultak összefoglalása alapján:

1. A levegő földrajza: *a)* a légkör összetétele és magassága, *b)* a levegő hőmérséklete, *c)* a levegő mozgása, *d)* a levegő páratartalma, csapadékeloszlás, gleccserek. Éghajlat és időjárás, klímaövek.

2. A víz földrajza: *a)* talajvíz és forrás, *b)* a folyóvíz, *c)* a szárazföld állóvizei, *d)* a tenger és különböző mozgásai.

3. A földkéreg földrajza: *a)* a földfelszín jellegzetes alakjai, *b)* a földkéreg mozgása és változásai.

4. Az élővilág földrajza: *a)* a növények elterjedése: növénytakar és növényövek, *b)* az állatvilág földrajza, *c)* az ember földrajza; népfajok és eloszlásuk a földön, az emberiség életmódja, az ember települése.

VIII. osztály, heti 2 óra. – Földrajzi világkép, különös tekintettel Magyarország földrajzi helyzetének megvilágítására.

1. Európa, Ázsia és Amerika legfontosabb államainak és gyarmatbirtokainak áttekintése gazdasági és politikai szempontból.

2. Magyarország gazdasági és politikai földrajza.

8. Természetráaj, kémia és egészséggtan.

Cél: *a)* Tájékozódás a természet három országában, *b)* A legfontosabb élet jelenségek és kémiai folyamatok megismerése, *c)* Jártasság az embert érdeklő növényi, állati és kémiai termények értékesítésében és felhasználásában, *d)* Magunk és embertársaink egészsége megóvásának és az egészséget fenyegető ártalmak távoltartásának megismerése.

I. osztály, heti 3 óra. – A háztartásban használatos termékek, különösen a gyümölcsök; felhasználásuk és konzerválásuk módja. A mag és a csírázás.

A gerinces állatok közül a legfontosabb háziállatok, mezőn, erdőn, vízben élő állatok ismertetése.

Néhány gyakorlati fontosságú ásvány: szén, grafit, gyémánt, arany, ezüst, kősó, egy-két vas- és rézérc, mészkő, dolomit, kvarc, opál, ametiszt.

Néhány tavasszal virító növény. Gabonafélék. Vetemények és takarmányfélék.

II. osztály, heti 3 óra. – Gyakorlatilag fontos fásnövények. A gerinctelen állatok legismertebb csoportjainak jellemző képviselői.

Az emberi test részei; főbb szervei és működésük, tekintettel az egészség alapkövetelményeire.

Hasznos és káros virágos és virágtalan növények. A szerzett növénytani alapismeretek összefoglalása. A növények életfeltételei. A talaj és alkotórészei.

V. osztály, heti 2 óra. – Fizikai és kémiai tulajdonságok és változások. A testek oszthatósága; a molekula. A testek osztályozása: egyszerű és összetett testek. A keverék és vegyület fogalma, A vegyületek összetételét szabályozó törvények: az állandó és sokszoros súlyviszonyok törvénye. Molekulásúly és atomsúly. A kémiai affinitás. Vegyérték. A periódusos rendszer. A rendszer főbb csoportjainak összefoglaló rövid ismertetése. Halogénelemek, amfidelemek, nitrogén- és szénecsoport, alkáli fémek, alkáli földfémek, óncsoport, vascsoport, nemes fémek.

A vegyületek három legfőbb csoportja: savak, bázisok, és sók. A savak közül a sósav, kénsav, foszforsav, szénsav és kovasav, a bázisok közül a nátriumhidroxid, kalciumhidroxid és ammonia rövid ismertetése. Konyhasó, szalmiáksó, gipsz, keserűsó, mészkő, dolomit, szóda, szóda-bikarbóna, rézgálic, timsó.

Az ásványok fogalma, nevezetesebb fizikai tulajdonságaik. Néhány gyakorlati szempontból fontos ásvány és kőzet. A föld külalakját változtató geológiai tényezők.

VI. osztály, heti 3 óra. – A növény testrészei néhány növény szétzedése alapján a külső alaki tulajdonságok felismerése céljából. A sejt, a szövetek és szövetrendszerek.

A legfontosabb életjelenségek és életfolyamatok. A növényi test elemi alkotó részei.

A szerves vegyület fogalma. A metán, az alkohol, az ecetsav, az éter, a kloroform. Zsírok, szénhidrátok, fehérjék, alkaloidok.

Egy természetes rendszer váza. A legfontosabb csoportok jellemzése egyes képviselőik ismertetése alapján.

A növények földrajzi elterjedését befolyásoló tényezők. Hazánk jellegzetes növénytársulatjai. Növények gyűjtése és meghatározása.

VU. osztály, heti 3 óra. – Állattan (heti 2 óra). Az emberi test szervezése és életműködései. Az állati szervezet felépítése sejtekből és szövetekből. A külső tényezők hatása az állati szervezetre és életre. Az állatok osztályozásának elvei. Az állattörzsek és főbb osztályaik, különös tekintettel a magyarországiakra. Az állatok földrajzi elterjedése.

Egészségtan (heti 1 óra). A környezet hatása az ember egészségére (talaj, víz, levegő, lakás). A helyes táplálkozás és ruházódás. A test ápolása és edzése. A női foglalkozások egészségтана. Védekezés a betegségek ellen. Balesetek, betegápolás. Az újszülött és a csecsemő gondozása. Az állam és a társadalom szerepe a közegészségügy terén.

9. Természetan.

Cél: A természetan körébe tartozó jelentősebb tünemények és törvények megismerése kísérletek alapján. Tájékozottság a jelentősebb gyakorlati alkalmazásokban.

IV. osztály, heti 2 óra. – A fizika elemei.

VII. osztály, heti 3 óra. – Mechanika. Elmozdulás. Vektor. Egyenletes és egyenletesen változó, egyenesvonalú mozgás. Szabadesés. Vízszintes és függőleges hajtás. Kényszermozgás. Mozgás a lejtőn. Egyenletes körmozgás. Egyszerű harmonikus mozgás. Az erő és tömeg. Súlypont-Newton mozgási törvényei. Munka és munkasiker. Mozgási és helyzeti energia. A forgató erő munkája. Forgató nyomaték. Emelő, mérleg, csiga. Inga. Folyadékok felszíne. Nyomás, a nyugvó folyadékban. Pascal elve. Közlekedő edények. Hajszálcsovek. Archimedes törvénye. Areométer. Légnemű testek nyomása. Barométer. Boyle-Mariotte törvénye. Léghajtó. Repülőgép. Légszivattyú. A légnyomáson alapuló készülékek. Hullámmozgás. Hullámok visszaverődése. Huyghens elve.

Hangtan. Hangforrás. Hangmagasság. Hangskála. A hang terjedési sebessége. Hangerősség. Rezonancia. Hangszerek alap- és felhangjai. Hangszínezet. Hanginterferencia.

Fénytan. A fény egyenesvonalú terjedése. Visszaverődés. Síktükör. Gömbtükör. Törés. Teljes visszaverődés. Prizma. Lencse. Egyszerű nagyító. Mikroszkóp. Szem. Csillagászati távcső. Színkép. Szívárvány. Színképelemzés. A fény kémiai hatása. Fényképezés. Fényinterferencia. Vékony lemezek színei. Optikai rács. Fényelhajlás.

VIII. osztály, heti 4 óra. – Hőtan. Hőmérő. Hőokoza térfogatváltozás. Szilárd, cseppfolyós, légnemű testek tágulási együtthatói. A gáztörvény. Hőmennyiség és fajhő. Kalorimeter. Hőokoza halmazállapotváltozások. Olvadás, fagyás, párolgás. Forrás. Olvadási és párolgási hő. Kritikus hőmérséklet. A gázok cseppfolyósítása. A levegő nedvessége. A hő terjedése. A hő, mint energia. Gőzgép. Explóziós motor.

A mágnesség tana. Alapjelenségek. Mágneses megosztás. Coulomb törvénye. Mágneses tér. Erővonalak. A föld mágneses tere.

Az elektromosság tana. Elektrosztatika: Alapjelenségek. Elektroszkóp. Elektromos megosztás. Coulomb törvénye. Elektrosztatikai gépek. Elektromos tér. Potenciál. Kapacitás. Sűrítő. Léggöri elektromosság.

Elektrodinamika: Galván elemek. Galvánoszkóp. Elektromos áramlás, intenzitás, potenciálkülönbség, ellenállás. Egységek. Ohm-törvénye. Egyszerű áramelágazások. Az áram melegítő hatása. Joule-törvénye. Elektromos világítás. Az áram kémiai hatása. Faraday törvénye. Polarizáció. Akkumulátorok. Az áram mágneses tere. Kőáram hatása a mágnesre. Szolenoid. Galvanométer. Ampereimére és Voltmérő. Az elektromágnes és alkalmazása. Az indukált áram. Az induktor. Transzformátor. Telefonmikrofon. Generator és elektromotor. Elektromos hullámok. Drótnélküli telegráfia és telefónia. Elektromos sugárzások. Kathódsugarak, röntgensugarak, radioaktív anyagok.

Mechanika. Kepler törvényei. Általános tömegvonzás. Newton törvénye. A földi nehézség. Az energia elvének összefoglaló áttekintése.

10. Mennyiségtan.

Cél: Biztosság a mennyiségtani műveletekben és a gyakorlati élet egyszerűbb számbeli viszonyainak felfogásában; készség a törvényszerű kapcsolatok mennyiségtani kifejezésére és tudatos alkalmazására. Helyes térszemlélet.

I. osztály, heti 4 óra. – Számтан. A számolás négy alpművelete egészsámokkal és tizedes törtekkel. A hazai pénzrendszer, hosszúság-, terület-, űr-, súly- és időmérték. A feladatok tárgyköre: az iskola, a város, az ország egyszerűbb statisztikai adatai; a házi gazdasági élet.

Geometria. A legegyszerűbb síkidomok (négyyszög, háromszög, sokszög, kör) bemutatása és leírása, kerületének és területének kiszámítása. A tárgyalt idomok rajzolása körzővel és vonalzóval, későbbben kihúzása fussa! is.

II. osztály, heti 4 óra. – Számтан. Műveletek a közönséges törtekkel. Összefüggés az egyenesen és fordítottan arányos mennyiségek között. Az egyszerű hármasszabály. A számítások alapjául szolgáló adatok ábrázolása. A számítások tárgyi körei: a házi gazdasági élet, a hazai mezőgazdaság, kisipar és vasúti közlekedés.

Geometria. A kocka, hasáb és gúla szemléltetése és leírása; felszínének és köbtartalmának kiszámítása. Háromszögek és négyszögek szerkesztésének módjai.

III. osztály, heti 3 óra. – Számтан. Százalékszámítás és gyakorlati alkalmazása. Az összetett hármasszabály fogalma és alkalmazása a kamatszámításnál. A mennyiségek összefüggésének ábrázolása és a kapott grafikonok felhasználása egyszerűbb feladatok megoldására. A feladatok tárgyköre: a család háztartása és a gazdasági, kereskedelmi és állami életnek a tanuló előtt ismert egyszerűbb viszonyai.

Geometria. A henger és kúp szemléltetése és leírása, felszíne és köbtartalma. Sokszögek, szabályos sokszögek, a kör és érintőinek szerkesztése.

IV. osztály, heti 3 óra. – Algebra. Az algebrai írásmód. Összeadás és szorzás. Kivonás, negatív számok. Osztas és a törtszámokkal való műveletek. Többtagúak összeadása, kivonása és szorzása. A hatvány. Kéttagúak és többtagúak négyzete. Számok négyzete. Egyszerű függvények ábrázolása (növekedés és fogyás). Az egy ismeretlenű elsőfokú egyenlet megoldása. Ezzel kapcsolatban arányok alkalmazása.

Geometria. A gömb szemléltetése és leírása, felszíne és köbtartalma. A kúp metszetei, az ellipszis, parabola és hiperbola értelmezése és ennek alapján való megszerkesztése.

V. osztály, heti 3 óra. – Algebra. Az elsőfokú egyenletrendszer két ismeretlennel. A négyzetgyök, az irracionális, imaginárius és komplex szám fogalma. Négyzetgyökvonás számokból és egyszerű kifejezésekből. A másodfokú egyenlet (gyökök, együththatók, discriminans). A másodfokú függvény ábrázolása (növekedés és fogyás).

Geometria. A planimetriai ismeretek rendszeres összefoglalása. Háromszögek egybevágósága. A négyszögek és sokszögek általános tulajdonságai. Hasonlóság. Pythagoras tétele. Egyenesvonalú idomok területe.

VI. osztály, heti 3 óra. – Algebra. Zérus, negatív és tört kitevőjű hatvány. A tizes számrendszer ismertetése. A logaritmus. Műveletek logaritmusokkal. Exponenciális egyenlet.

Geometria. A kör (középponti és kerületi szögek). A trigonometriai függvények értelmezése; a köztük levő összefüggések; az összeadási tétel. A derékszögű és ferdeszögű háromszög trigonometriája és alkalmazása gyakorlati feladatok megfajtására. A szabályos sokszögek. A kör kerülete és területe.

VII. osztály, heti 3 óra. – Algebra. A véges számtani és mértani haladvány. A végtelen geometriai haladvány. A végtelen mértani haladvány összetartásának és szétartásának fogalma. Kamatos kamatszámítás. Járadékszámítás. Kölcsöntörlesztések. Értékpapírok.

Geometria. Tételek. Sík meghatározása adott tételekből. Két egyenes viszonylagos helyzete. Egyenes és sík, két sík parallel helyzetben. Három sík viszonylagos helyzete. Pontnak és síknak, párhuzamos síknak távolsága. Egyenesnek és síknak, két síknak szöge. A triéder tulajdonságai. Euler tétele. Szabályos testek. A hasáb, gúla, henger, kúp és gömb származtatása, főbb tulajdonságaik, felszínük és köbtartalmuk.

VIII. osztály, heti 2 óra. – Algebra. A másodfokú függvény és szélső értékei.

Geometria. A pont derékszögű koordinátái. Két pont távolsága. A háromszög területe. Az egyenes egyenlete ($y - mx + h$, $ax + by + c = o$, $\frac{x}{a} + \frac{y}{b} = 1$). Egyenesekre vonatkozó feladatok. Két egyenes metszéspontjának koordinátái, két egyenes hajlásszöge, a merőlegesség és párhuzamosság feltétele. A kör egyenlete ($x^2 + y^2 - r$, $[x-a]^2 + [y-b]^2 - r^2$), A parabola, ellipszis és hiperbola egyenlete a definíció alapján ($y^2 - 2px$, $y = ax^2 + bx + c$, $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} = 1$, $\frac{x^2}{a^2} - \frac{y^2}{b^2} = 1$).

Az ellipszis érintőjének egyenlete. A leánygimnáziumban szerzett mennyiségtani ismeretek összefoglalása.

Jegyzetek. 1. A fejszámolás kisebb számokkal, illetőleg kifejezésekkel minden osztályban folyton gyakorlandó, írásbeli számolás közben is.

2. Az I-III. és VIII. osztályban 5, a IV-VII. osztályban összesen 7 iskolai írásbeli dolgozat készítenő.

11. Filozófia.

C é 1: A lelki élet főbb jelenségeinek ismerete, másrészt a gondolkodás általános formáinak rendszeres összefoglalása, mint a középiskolai tudományos oktatás egységes és tudatos betetőzése.

VIII. osztály, heti 2 óra. – A *filozófia* feladata és felosztása.

I. A *lélektan* tárgya és módszerei. Test és lélek. A lelki jelenségek egysége és osztályozása.

A *gondolkodás*. Az érzet és fajtái. A szemlélet. Tér- és időszemlélet. A képzet. Az emlékezet és emlékezés. A gazdaságos tanulás módjai. A képzelet. A tudat. A figyelem. Általános képzetek. A nyelv. A gondolkodás.

Az *érzelem*. Az érzelem és fajtái. Indulat, hangulat és szenvedély. Az érzelmi jelenségeket kísérő testi jelenségek.

Az *akarat*. Törekvés, vágy és akarat. Ösztönselekvések. Az elhatározáson alapuló akarat. A jellem. Alvás és álom. A lelki élet rendellenességei.

II. A *logika* tárgya és feladata.

A *gondolkodás elemi formái*. A fogalom, az ítélet, a következtetés és ezek fajtái. A logikai alapelvek.

A *gondolkodás módszeres formái*. 1. Kutató formák: megfigyelés és kísérlet. Indukció. Az okság elve. A természeti törvény. Dedukció. Hipotézis és teória. Leírás és magyarázat. Fikció és utópia. 2. Rendszeres formák: meghatározás; osztályozás és típusalkotás; bizonyítás. A tudomány fogalma. A tudományok rendszere. A szaktudományok és a filozófia viszonya.

Jegyzet. Az egyes pszichológiai és logikai kérdések tárgyalásánál *alkalmilag* kiemelhető egy-egy klasszikus gondolkodó filozófiatörténeti jelentősége; pl. a testi és lelki jelenségek viszonyánál Descartes és Spinoza, az időszemléletnél Szent Ágoston, az asszociációnál Hume, a képzeteknél Locke, az általános képzeteknél Berkeley, a fogalomnál Sokrates és Platon, a logikai alapelveknél és a következtetésnél Aristoteles, az ítéletek fajtáinál Kant, az okságnál Hume stb.

12. Rajz.

Cél: *a)* Készség a rajzolásnak, mint kifejezési módnak használatában és mások rajzi közléscinek megértésében, *b)* Fejlett szépérzék, gyakorlatosság a női foglalkozások körébe vágó kisebb díszítő tervezésekben, *c)* A különböző korok legjelentősebb művészeti emlékeinek szemléleti úton való megismertetése és megértése alapján a tanulók művészi érzékének kifejtése.

I. osztály, heti 2 óra. – 1. *Vonalvezetési gyakorlatok* a helyes test- és kéztartásra, lendületes, lágy vonalrajzolásra való szoktatás céljából. 2. *Foltszerű ábrázolások*. 3. *Síkformák rajzolása* magyar és más díszítőművi elemek, továbbá lapos tárgyak szkématis formái után az egészről a részletek felé haladó *rendszeres vázolást eljárással*. 4. *Díszítő tervezések*. 5. *Emlékezet és elképzelés alapján való rajzolás*.

II. osztály, heti 2 óra. – 1. *Síkformák rajzolása*. 2. *Díszítő tervezések*. Egyszerű formátumoknak (négyzet, kör, téglány) díszítő tagozásai. A ter-

vezéseknél felhasználható egyszerű magyar díszítmenyi elemek gyűjtése.

3. *Emlékezet és elképzelés alapján való rajzolás.*

III. osztály, heti 2 óra. – 1. *Síkformák rajzolása.* 2. *Térformák rajzolása.* Távlati elváltozások megfigyelése nagyméretű síkidomokon és testeken (főként négyzeten, körön, négyzetes egyenes hasábokon, forgáshengereken); ugyanezeknek szemléleti rajzai, csupán vonaltávlalig. – A vetületi képelőállítás ismertetése. Bemutatók *alaphomlokai, oldalrajzi* ábrázolásokból. 3. *Díszítő tervezések.* Bemutatók *magyar, görög, román, gótikus* díszítmenyekből. 4. *Emlékezet és elképzelés alapján való rajzolás.*

IV. osztály, heti 2 óra. – 1. *Síkformák rajzolása,* összetettebb, *jeb* lemez föltba nem foglalható díszítmenyeknek és egyéb alakításoknak rajzolása magyar ékítmenyek, stilizált növényi és állati motívumok, artisztkusan kiképzett lapos használati tárgyak formái után. 2. *Térformák rajzolása.* Nagyméretű testek (főként hasábok és hengerek) jól összefoglalható csoportjainak, a legegyszerűbb edény- és bútorféléknek szemléleti rajzai vonaltávlalig, esetenként az árnyékok szkematikus jelzésével. – A vetületi rajzolás folytatólagos gyakorlása az előző osztálynál jelzett keretben. 3. *Díszítő tervezések.* A nők munkakörével kapcsolatban álló díszítő tervezetek magyar, esetleg más stílusokban. Bemutatók *magyar, renaissance, barokk, perzsa* díszítmenyekből, lehetőleg alkalmazásukban is. 4. *Emlékezet és elképzelés alapján való rajzolás.*

Jegyzet. Az emlékezet és elképzelés alapján való rajzolás alkalomszerűleg az összes évfolyamokban gyakorlandó.

A feladatokat elsősorban a tanulók által már megrajzolt vagy nekik hosszabb-rövidebb időre bemutatott formák köréből kell kitzítani; anyagot nyújtának továbbá ezen rajzolás számára a többi tantárgyak és a mindennapi életből jól ismert alakzatok, mindig olyan egyszerű témákra szorítsuk, amelyek néhány perc alatt vonalas vázlatrajzban megoldhatók.

V. osztály, heti 2 óra. – I. *Az ókori keleti népek művészete.* Az egyiptomi, babiloni, asszír és perzsa művészet néhány jellemző emlékének bemutatása.

II. *A görög művészet.* A görög építészeti rendszerek és klasszikus példák. A klasszikus kor (V. és IV. század) szobrászatának válogatott remekei. Siremlékek, arcképek. A görög színház (az ajánlott példák felsorolását I. a leányliceum tantervében). Példák a görög edényfestés köréből. A hellenisztikus kor általános jellemzése. Hellenisztikus városképek, a hellenisztikus szobrászat remekei, az arcképművészet fellendülése, a hellenisztikus festészet legfontosabb emlékei. Iparművészeti emlékek.

III. *Római művészet.* A sajátosan római szellem tükröződése a római művészetben. Az építészet vezető szerepe. Római városképek. Templom és világi építkezés. A görög és római lakóház. Fürdők és színházak. Villák és paloták. Belső dekoráció és falfestészet. Példák a római szobrászat legjellemzőbb emlékcsoportjaiból: történelmi domborművek, arcképek. (Az ajánlott példákat I. a leányliceum tantervében.)

IV. *Ókeresztény és bizánci művészet.* Az ókeresztény és bizánci építészet főbb típusai, néhány példa bemutatása alapján. Katakombafestészet, bizánci mozaikok. – Az iszlám művészete.

V. *A román kor művészete.* A román építészeti rendszer és néhány

nevezetes képviselője. A román architektonikus szobrászat kimagasló példái. – Niccolo Pisano.

VI. *A gótikus kor művészete.* A gótikus építészet rendszere. A gótikus katedrálisok. A gótikus szobrászat és iparművészet néhány remekének bemutatása és elemzése.

VI. osztály, heti 2 óra. – I. *Az olasz trecento művészete.* Giotto és Giovanni Pisano.

II. *A renaissance művészete Olaszországban.* A quattrocento és cinquecento építészetének, szobrászatának és festészetének ismertetése néhány kimagasló emlék bemutatása kapcsán (a példákat l. a leánylíceum tantervében).

III. *A renaissance északon, a) Németalföldön, b) Franciaországban, c) Németországban.*

IV. *A barokk és rokokó művészete, a) Olaszország.* A barokk templom- és palotaépítészet legkiemelkedőbb példái. Villák és kertek. Terek és kutak. Lorenzo Bernini. A barokk festészet jellemzése néhány példa bemutatásával, b) Franciaország. A francia barokk sajátos jellege. A barokk és rokokó építészet, szobrászat és festészet néhány kiemelkedő emlékének bemutatása, c) Németalföld. Példák Rubens és Rembrandt művészetéből. d) Spanyolország. Velasquez és Murillo. e) Németország és Ausztria. Az építészet, szobrászat és freskófestészet legnagyobb szerű emlékei. (Az ajánlott példákat l. a leánylíceum tantervében.)

V. *A XIX. század művészete.* A főbb irányok példákkal megvilágítva.

VI. *Magyarország műemlékei.* (L. a leánylíceum tantervét.)

13. Ének.

Cél: A zenei műveltség megalapozása egyfelől a kedély művelésére alkalmas, szöveg és dallam szempontjából egyaránt értékes dalok és ezekhez fűződő énekgyakorlatok alapján, másfelől az énekhang, a zenei hallás és ritmusérzék rendszeres fejlesztése s a hangjegyekből való éneklés elsajátítása útján, végül az ezekhez fűződő elméleti ismeretek által.

1. *osztály, heti 2 óra.* – 1. Népies és művészi szerkezetű magyar gyermekdalok, könnyebb népdalok és vallásos énekek hangjegyek alapján. Alkalomszerű énekek esetleg hallás után.

2. a) A kemény hangnem dallama és könnyebb hangközei. A természetes lágy hangsor, könnyebb hangközei s összehangzó hanglépcsői, összehangzó hanglépcsők, b) A méretegység, ennek többszöröse és felezése; a felezésből folyó értéknövelések

Az egyszerű páros és páratlan ütem s az összetett páros ütem leggyakrabban előforduló alakjai ($\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$). Egyenletes méretidő. Közepes, mérsékelt lassú és mérsékelt élénk időegység (tempó), c) Halk, mérsékelt erős hang. Egyforma hangárnyalás a tételek önálló részein. Súlyos és súlytalan hang. d) Egyszólamú és váltakozó ének.

3. a) A hangok elnevezése (a-e^{''}). A hangok dallami jelölése. Vonalrendszer, g-kulcs. A két hangnem. A hangok időbeli értékének jelölése. Értékhozzabító jel. Az ütemformák értelmezése és jelölése. A tanult dinamikai és agogikai változások értelmezése és jelölése. Utasítások a helyes éneklésre. Higiénikus szabályok, b) Hangjegyek írása. Másolás. Ritmikus és melodikus képletek tollbamondása.

4. a) A hangfejlesztés alapgyakorlatai. Kötött hangok gyakorlása 2-3-4-5 hang kötésével negyed hangközben, a hangnem létraszerű hangjaiból szerkesztett dallamos képleteken; továbbfejlesztés fel- és lefelé menő irányban (szekvenciák); halk hangindítás; ének zárt ajakkal (m-m); tartósan zengő mássalhangzók kapcsolata mély hangzókka (ma, mu, mó). Lélegzetvételi gyakorlatok (a lélekzés fázisai), b) A tanult melódiai körben hangoztatott hangok és hangközök felismerése. Tanult metrikai képletek szerint hangoztatott időmérték (ritmikai motívumok) felismerése. A tanult ütemformák alapképleteinek s az ütemformáknak felismerése.

5. a) Olvasmány a magyar népies dalosjátékokról, b) *Művészi* gyermekdalok bemutatása hangszeres átiratban.

II. osztály, heti 2 óra. – 1. Népdalok, könnyebb műdalok. Egyházi népekek és műnekek, hazafias dalok hangjegyek alapján.

2. a) A kemény hangnem kibővítése (g-g^{''}). A létraszerű hangszközök. A leggyakrabban előforduló lépcsőmódosítások. A dallamos és összhangzatos lágy hangnem; a magyaros hangsor, b) Felezésből folyó értéknövelések a tanult ütemformákban. A choriambus s ennek a dal-szöveghez alkalmazkodó átalakulásai. A nyújtott hang (fermata). A magyar dal legszokottabb méretképletei. Az egyszerű és összetett páros, továbbá az egyszerű páratlan ütem különböző alakjai ($\frac{3}{8}$, $\frac{4}{5}$, $\frac{2}{3}$, (), $\frac{3}{2}$, $\frac{4}{2}$). Lassú és élénk időegység. Az időegység változtatása a tételek önálló részeiben, c) Igen halk és erős hangárnyalat; a hangái nyalás változtatása a tételek kisebb részein. A hangsúly eltolódása (szinkópák). d) A két-szólamú éneklés előgyakorlatai. Összhangzó hangközök együttes éneklése.

3. a) Hangjelölés (g-g^{''}). Egész- és félhang távolság. Módosított hangok elnevezése és jelölése. Alakító jegyek. Azonos jelentésű ütemformák értelmezése és jelölési módja ($\frac{4}{4}$ stb.). b) Adott dallami, vagy ritmikai minták kidolgozása; szekvenciák alakítása. Ütem-átalakítások.

4. a) Hangfejlesztő gyakorlatok; kötött hangok több hang éneklésévei nagy hatod terjedelmében, az esetlegesen módosított hangok felhasználásával; hangsorok és az összhangzó hangok képletei; adott minták továbbfejlesztése felfelé és lefelé menőleg; szótagok és fonetikailag alkalmas szók alkalmazása. Mell- és fejangok gyakorlása. Lélegzetvételi gyakorlatok énekhanggal összekötve, b) Hangok, hangcsoportok, hangsorozatok felismerése a tanult tárgykörben. Ritmikus képletek, rendek felismerése a tanult tárgykörben. Ütemfajok felismerése.

5. a) Olvasmány a magyar népdalok ismerete köréből, b) Különböző fajú népdalok bemutatása hangszerkísérettel vagy hangszeres átiratban.

III. osztály, heti 2 óra. – 1. Népdalok; népdalok formájában szerkesztett műdalok; magyar történelmi dalok; szakaszos műdalok. Vallásos énekek hangjegyek alapján.

2. *a)* A kemény és lány hangnem dallama és hangközei három alakító-jegyig terjedő hangfokozatokban. Felbontott hangzatok éneklése. Moduláló dallamok, *b)* A méretegység hármas és négyes osztása s az ezekből folyó értéknövelések. A magyar dal méretképletei. Az alap-ütemformák többszörözéséből keletkező ütemfajok ($\frac{6}{6}$, $\frac{6}{4}$; a háromszoros és négyszeres összetételek közül: $\frac{8}{8}$, $\frac{9}{9}$, $\frac{12}{4}$, $\frac{12}{4}$). Igen lassú és gyors időegység. A tempó állandó és fokozatos változtatása (rit. acc). *c)* A hangerő állandó és fokozatos növelése és csökkentése változó hangokon. Fő- és mellékhangsúly a tanult ütemfajokban, *d)* Kétszólamú éneklés. Utánzó dallamok, kánonok. A háromszólamú ének előgyakorlatai. Hármas hangzatok. Hangzatkapcsolatok.

3. *a)* Hangnemek és hangfokozatok (skálák). A hangfokozatok (skálák) párvonalossága. Egynevű hangfokozatok. Kemény hangnemű hangfokozatok közös négyes-sorai (tetrachordok). Lány hangnemű hangfokozatok közös ötös-sorai (pentachordok). Az alakítójegyek mint előjegyek. A tanult metrikai elemek értelmezése és jelölési módja. A kánon szerkezete. A hármas hangzatok fajtái, helyzetváltoztatásuk, *b)* Hangfokozott áthelyezések (transzpozíció). Hangzatszerkesztések.

4. *a)* Hangfejlesztő gyakorlatok 8 hang körében, hangárnyalati változtatásokkal egybekötve. Éneklés magánhangzókkal (vokalizálás). Lélekzetvételi gyakorlatok a hangcsoportok eloszlására. A dallamok tagolása (frázisálás). *b)* A tanult hangfokozatokban hangoztatott könnyebb dallamképletek felismerése. A tanult tárgykörben különböző méretfelosztások felismerése. Dinamikai árnyalatok és agogikai változtatások észrevétele s lejegyzése.

5. *a)* Olvasmány a régi magyar dalirodalom köréből: históriás és bibliai énekek (Tinódi S.), kurucdalok, a szabadságharc dalai, *b)* Régi magyar dalok, hallgató nóták, táncdallamok bemutatása.

IV. osztály, heti 2 óra. – 1. Változatosabb szerkezetű népdalok; szakaszos és könnyebb végigszótt műdalok. Régi hangnemekben írt énekek; esetleg egy-két műdal a kötelezett tárgyként tanított idegen nyelv szövegével, – hangjegyek alapján.

2. *a)* Dallamok a használt hangfokozatokban. Régi hangnemek dallama. Autentikus és plagális dallamok. A színezett hangsor, *b)* Négyesnél apróbb (hatos) osztások; rendellenes méretbeosztások. A magyar népdalok változatosabb méretbeosztása. Vegyes ütemek. Méretcsoportok mint számlálási egységek ($\frac{6}{8}$ 2 ütessel, $\frac{8}{8}$ 3 ütessel, $\frac{12}{8}$ 4 ütessel stb.). Kötetlen méret (rub.). Ritkábban előforduló ütemfajok ($\frac{5}{4}$ stb.). Az ütemfajok váltakozása, csonka ütem. Az időegység pontos meghatározása (M. M.), *c)* A hangerő változtatása egyazon hangon. Rendellenes hangsúly. Egyes hangok kiemelése. Kifejezéses előadás, *d)* Két- és háromszólamú homofon- és polifon-tételek.

3. *a)* A hangfokozatok rendszere. Létraközök. Régi hangnemek szerkezete. Kromatikus és enharmonikus hangok. A ritmusra vonatkozó ismeretek kiegészítése (verstani vonatkozások). Hangközök meghatározása. Alapfogalmak a hangzatokról. A többszólamú énektételek harmóniai anyaga elemzőleg a hármas hangzatok körében. A magyar dal formai elemei. A periódus szerkezet. A homofon és polifon stíl. Összefoglaló áttekin-

tése a hangok dallami, időbeli és erőbeli tulajdonságainak s ezek jelölési módjának, b) Melodikus és harmonikus viszonyban álló hangközök meghatározása. Motívumok továbbfejlesztése.

4. a) Hangfejlesztő gyakorlatok egy nyolcadon túl terjedő hangkörben, hangárnyalati változtatásokkal s vokalizálva. A technikai készség fejlesztése (tempóváltoztatás). Hangárnyalás hosszabb hangon. A hangátvitel egyszerű dallamképletekben. Szaggatott hangok, b) Könnyű s rövid tételeknek lejegyzése hangoztatás után dallam, ütemfaj, méret, időegység s dinamikai árnyalat szerint. A hangemlékezet gyakorlása. Együtthangzó hangok felismerése.

5. a) Olvasmány az újabb dalirodalom köréből (Erkel F.). b) Szemelvények bemutatása a XVIII., XIX. század daltermékeiből. Tanulmányi szemlélet gyanánt: zenei előadások meghallgatása (előkészítés, utólagos magyarázat).

Jegyzet. Részint nevelői célból, részint az énekekben szerzett ismeretek és készségek gyakorlati értékesítése céljából, végül az iskolai ünnepeken előadandó (2, 3, 4 szólamú) karénekek begyakorlása végett az összes (I-VIII.) osztályok tanulóiból énekkar alakítandó (fakultatív).

14. Testgyakorlás.

I-II. osztály, heti 3 óra és 1 játékdélután; III-VIII. osztály, heti 2 óra cs 1 játékdélután. – Cél: a) Arányosan fejlesztett, egészséges, ellenálló, ügyes test. b) Bátor és fegyelmezett magatartás és összetartás.

Gyakorlatok.

I. KÜLÖNLEGES HATÁSŰ GYAKORLATOK AZ EGYES OSZTÁLYOKNAK MEGFELELŐEN.

a) Nyakgyakorlatok. – b) Ujj-, kéz-, kar- és vállgyakorlatok. – c) Törzsgyakorlatok. 1. Hasi és mellgyakorlatok. 2. Hátygyakorlatok. 3. Oldalgyakorlatok. 4. összetett törzsgyakorlatok. 5. Törzsfeszítő gyakorlatok. – d) Lábgyakorlatok, e) Lélegzési gyakorlatok.

II. ÁLTALÁNOS HATÁSŰ GYAKORLATOK.

A) Egyéni gyakorlatok, a) Emelés. – b) Hordás. – c) Dobás. – d) Tamaszgyakorlatok. – e) Függésgyakorlatok. – f) Járás. – g) Futás, – h) Szökdelés. – i) Ugrás. – k) Egyensúlygyakorlatok. – l) Korcsolyázás. – m) Szánkázás. – n) Sielés. Az V-VIII. osztályban. – o) Úszás. (Fürdés, napfürdő). – p) Evezés.

B) Társasgyakorlatok. a) Tánc. Néptáncok, továbbá az V-VIII. osztályban külön e célra az intézetben szervezett zártkörű tanfolyamos kon társadalmi táncok, tanári fölügyelet mellett. – b) Játékok. – c) Rendgyakorlatok. – d) Birkózás. – e) Húzások, tolasok. – f) Vívás.

Jegyzet. Az I. és II. pontban felsorolt gyakorlatok, ünnepélyek cs versenyek rendezésére is felhasználhatók és pedig:

a) *Tornaiünnepélyeken* felvehetők szabadgyakorlatok eszköz nélkül, továbbá fabottal s buzogánnyal is. Olyan gyakorlatok is végezhetők, amelyekkel, zenével kísérhetők.

b) *Atlétikai versenyen* felvehetők a korosztálynak kijelölt mértékben versenyfutás, stafétafutás, verseny«, magas« és távolugrás, rúdugrás, labda» súly- és gerelyvetés.

c) *Sportversenyeken* a versenyúszás, evezés, korcsolyázás és vívás is alkalmazható.

d) *Verseny játékoknál* a tenisz, kapitány labda, a VI. osztályból felé a vízipoló vehetők fel.

e) Az összes osztályokban *kötélhúzás* is szerepelhet a versenyen.

III. A GYAKORLATI ÉLETRE ELŐKÉSZÍTŐ ÉS MUNKÁRA NEVELŐ GYAKORLATOK.

a) *Kirándulás.* Az alsó osztályokban fél-, a felső osztályokban egésznapos kirándulások gyaloglással, játékkal, természetes testgyakorlattal, mindennemű akadály leküzdésével. – b) Az összes osztályokban *első segélynyújtás*, bevezetés a betegápolásba.

Alkalmi magyarázatok a gyakorlatok folyamán.

Az összes osztályokban a tanulók korának, illetőleg értelmi fokának megfelelő magyarázatok a következőkről: a testnevelés célja, hatása a testre és a lélekre, haszna; az egészséges életrend, munka és pihenés; a szabad délutánok, szabad napok, kisebb-nagyobb szünidők helyes felhasználása. A mérsékelt- és túlhajtott gyakorlás következményei. A helyes versenyzés és nemes vetélkedés célja, anyaga és módja. Az első segélynyújtás. Jó modor, illedelmes magatartás.

Jegyzet. 1. A gyakorlás valamennyi osztályban az *évszakoknak* megfelelően s lehetőleg mindenkor *szabad, friss levegőn* történjék. A jól szellőztetett tisztán tartott csarnok csak zord, esős időben vagy az esti órákban használandó.

2. Ajánlatos, hogy iskolai testgyakorlókörök szerveztessenek, esetleg a fennálló ifjúsági egyesületek keretében.

3. Az órarendszerű testgyakorlatokat a *játékdélutánok* egészítik ki.

B) A LEÁNYLÍCEUMI TANÍTÁS TERVE.

1. Hit- és erkölcsan.

Az *I-VIII. osztályban, heti 2-2 óra.* – A hit- és erkölcsan oktatása a hitfelekezetek tanterve szerint történik.

2. Magyar nyelv és irodalom.

I-II. osztály, heti 5 óra; III-IV. osztály, heti 3 óra; V-VI. osztály, heti 4 óra; VII. osztály, heti 3 óra; VIII. osztály, heti 4 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

3. Német nyelv és irodalom.

I-II. osztály, heti 4-4 óra; III-IV. osztály, heti 3-3 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

V. osztály, heti 4 óra. – a) *Olvasmány.* Elbeszélések, mondák (pl. Unland: Lohengrin); az osztály középkori német történeti anyagával össze-

függő olvasmányok; továbbá olvasmányok a német nép- és földrajz köréből. Lírai és elbeszélő költemények; könnyebb balladák és románcok. Goethe (Der Zauberlehrling, Der König in Thule); Schiller (Die Bürgschaft, Der Ring des Polykrates); Uhland (Das Glück von Edenhall, Der blinde König); Heine (Belsazer, Die Grenadiere); Chamisso (Das Schloss Boncourt); Eichendorff (pl. Auf meines Kindes Tod, Die Nachtigallen; Sehnsucht); Freiligrath (O lieb', so lang du lieben kannst); Martin Greif (Vor der Ernte, Hochsommernacht); Arno Holz (So einer war auch er...). Szemelvények Storm Pole Poppenspalerjéből. Scheffel: Der Trompeter von Säkingen, *b) Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján. Alkalmilag rögtönzött szóbeli vagy írásbeli fordítások németre, *c) Nyelvtan*: Az alaktan rendszeres ismételése, *d) Havonként egy iskolai dolgozat*: Könnyű szabad dolgozat vagy fordítás a végzett anyag köréből; levél.

VI. osztály, heti 4 óra. – *a) Olvasmány*. Elbeszélések, párbeszéd (német drámai művekből); olvasmányok az újkor német történelme köréből. Lírai és elbeszélő költemények; balladák és románcok; Goethe (Johanna Sebus, Der Schatzgräber, Mignon dalai); Schiller (Der Handschuh, Die Kraniche des Ibykus); Uhland (Des Sängers Fluch, Bertrand de Born); Heine (Die „Wallfahrt nach Kevlaar“); Lenau (Die drei Zigeuner, Schilflieder); Annette v. Droste-Hülshoff (An meine Mutter, Im Grase, Der Knabe im Moor); Börries v. Münchhausen (Pl. Schlittenfahrt, Der Romfahrer); Rainer Maria Rilke (Pl. Der Bodensee). Szemelvények Lessing Minna v. Barnhelmjéből. *b) Beszédgyakorlatok* mint az előző osztályban. Alkalmilag rögtönzött szóbeli vagy írásbeli fordítások németre, *c) Nyelvtan*: Legfontosabb tudnivalók a mondatköréből, *d) Dolgozatok* mint az előző osztályban.

VIII. osztály, heti 3-3 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

Jegyzet. A tanítás nyelve minden osztályban lehetőleg német. A tárgyalat költemények egy része könyv nélkül.

4a. Francia nyelv és irodalom.

Cél: *a)* Újabb francia írók megértése biztos nyelvtani ismeretek alapján és ezzel kapcsolatban bevezetés a francia szellemi élet ismeretébe. *b)* Gyakorlottság a francia nyelv szóbeli és írásbeli használatában.

III. osztály, heti 4 óra. – *a) Olvasmány*. A tanuló környezetéből vett leírások, rövid adomaszerű elbeszélések, párbeszéd a mindennapi életből. Könnyű gyermekversek (pl. Louis Ratisbonne-tól vagy Charles Marelle-től), *b) Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján, *c) Nyelvtan*. Az olvasmányok alapján a nyelvtan fokozatos felépítése. Tárgyi szócsoportok. *d) Írásbeli dolgozatok*. Kéthetenként egy iskolai dolgozat: Másolás, tárgyalat szöveg tollbamondása, egyszerű átalakítás, kérdések és feleletek.

IV. osztály, heti 5 óra. – *a) Olvasmány*. Leírások, rövid elbeszélések, mesék, párbeszéd, néhány egyszerű közmondás. Rövid gyermekversek (pl. Eugène Manueltól vagy Eugène Rambert-től). La Fontaine és Florian meséi közül a legkönnyebbek, *b) Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján. *c) Nyelvtan*: „Az alaktan befejezése. Tárgyi szócsoportok: Az olvas-

mányokkal kapcsolatban néhány gallicizmus. *d) Írásbeli dolgozatok.* Két-hetenként egy iskolai dolgozat. Tollbamondás, átalakítás, kérdések és feleletek, könnyű fordítások.

V. osztály, heti 5 óra. – a) Olvasmány. Elbeszélések, mondák, párbeszéd. Képek Franciaország földrajza, története és művelődéstörténete köréből. A XIX. század költőinek rövidebb költeményei (pl. Béranger, Marceline Desbordes, Valmore, Lamartine, V. Hugo stb.). Néhány La Fontaine-mese. *b) Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján és a minden napi élet köréből. Alkalmilag fordítások franciára, *c) Nyelvtan.* Rendszeres nyelvtan. Gallicizmusok és közmondások, *d) írásbeli dolgozatok.* Havonként egy iskolai dolgozat: Átalakítások és az olvasmányokkal kapcsolatos könnyebb szövegek fordítása a nyelvtani ismeretek begyakorlására. -

VI. osztály, heti 4 óra. – a) Olvasmány. Szemelvények a XIX. század legkiválóbb prózai műveiből. (Victor Hugo, A. de Musset, A. de Vigny, G. Sand, Balzac, Feuillet, Flaubert, Mérimée, Daudet, Maupassant.) Olvasmányok a francia művelődéstörténet köréből, különös tekintettel a művészet történetére. Szemelvények egy drámai műből (Molière: L'Avare; J. Sandeau: Mlle de la Seiglière). Szemelvények a XIX. század legkiválóbb verses műveiből: Pl. Részletek V. Hugo „Pauca meae” c. költemény sorozatából; A. de Vigny: Le Cor; Musset: Rappelle-toi, Tristesse; S. Prudhomme: Le vase brisé; Verlaine: Chanson d'automne, stb. *b) Beszédgyakorlatok* mint az ötödik osztályban, *c) Nyelvtan.* A nyelvtani ismeretek ébrentartása, *d) írásbeli dolgozatok.* Havonként egy iskolai dolgozat: Tartalmi összefoglalás, fordítás, levél.

VII. osztály, heti 3 óra. – a) Képek a francia irodalom történetéből a XIX. század elejétől napjainkig. Mme de Staël (Corinne). Chateaubriand (René), G. Sand, Balzac, Feuillet, Mérimée, Flaubert, Maupassant, Loti, Bourget, Bordeaux, Sainte-Beuve, Taine, A. France, Romain Rolland. - Lamartine, Musset, A. de Vigny, V. Hugo, Th. Gautier, Leconte de Lisle, Sully Prudhomme, José Maria de Heredia, Theuriet, Coppée, Rostand, Francis Jammes. Szemelvények egy modern színműből (Augier: Le gendre de M. Poirier vagy Maeterlinck: L'oiseau bleu), *b) Beszédgyakorlatok* mint a hatodik osztályban, *c) Nyelvtan.* A nyelvtan alkalmi ismétlése. Alkalmilag rögtönzött szóbeli vagy írásbeli fordítás franciára, *d)* Havonként egy iskolai vagy házi dolgozat: Fordítás, tartalmi összefoglalás, levél.

VIII. osztály, heti 3 óra. – a) Képek a francia irodalom történetéből egészen a XIX. századig. Áthidalt szemelvények Corneille Cid-jéből és Racine Athalie-jából. – Szemelvények Molière „Les femmes savantes” c. vígjátékából. – Pascal. – Mme de Sévigné. – Le Fontaine. – Fénelon (Rövid szemelvény az „Education des filles”-ből). – Montesquieu (Lettres persanes); Voltaire (Néhány rövidebb levél; egy-két elbeszélés pl. Jeannot et Colin; Poésies fugitives); Rousseau; A. Chénier. *b) Beszédgyakorlatok* mint a hetedik osztályban, *c) Nyelvtan* mint a hetedik osztályban, *d) írásbeli dolgozatok* mint a hetedik osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve minden osztályban lehetőleg francia. A tárgyalt költemények egy része könyv nélkül is.

4b Angol nyelv és irodalom.

Cél: a) Az újabb angol irodalom műveinek biztos nyelvtani ismeréten alapuló megértése és ennek alapján tájékozottság az angol szellemi élet ismeretében, b) Gyakorlottság az angol nyelv szóbeli és írásbeli használatában.

III. osztály, heti 4 óra – a) *Olvasmány*. A tanuló környezetéből vett leírások, rövid, adomaszerű elbeszélések, párbeszéddek a mindennapi életből; versikék. Szócsoportok, b) *Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján, c) *Nyelvtan*. A kiejtés, hangsúlyozás és olvasás gyakorlása. Az alaktan elemei, d) *írásbeli dolgozatok*. Kéthetenként egy iskolai dolgozat: Másolások, könnyű ismert szöveg tollbamondása, egyszerű nyelvtani átalakítások, kérdések és feleletek.

IV. osztály, heti 5 óra. – a) *Olvasmány*. Leírások, rövid elbeszélések, párbeszéddek, néhány közmondás, mesék, könnyebb költemények. Szócsoportok, b) *Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján és a mindennapi életből, a helyes kiejtés állandó ellenőrzésével, c) *Nyelvtan*. Az alaktan befejezése, d) *írásbeli dolgozatok*. Kéthetenként egy iskolai dolgozat: Tollbamondás, átalakítás, kérdések és feleletek; könnyű fordítások angolra.

V. osztály, heti 5 óra. – a) *Olvasmány*. Elbeszélések, mondák, párbeszéddek. Anglia földrajzi, művelődési, társadalmi viszonyaira és történetére vonatkozó könnyebb olvasmányok. Egy-két olvasmány Amerikáról és az angol gyarmatokról. Könnyebb szemelvények a XIX. század költőiből, b) *Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján és a mindennapi életből; alkalmilag fordítások angolra, c) *Nyelvtan*. Rendszeres nyelvtan. A legfontosabb tudnivalók a mondatból. Anglicizmusok. d) *írásbeli dolgozatok*. Havonként egy iskolai dolgozat: Átalakítások; könnyebb szövegek fordítása a nyelvtani ismeretek gyakorlására; tartalmak rövid összefoglalása; tollbamondás.

VI. osztály, heti 4 óra. – a) *Olvasmány*: Szemelvények a XIX. század legkiválóbb prózairóiból (pl. Bulwer, Dickens, Thackeray, George Eliot, Mark Twain, Kipling; Macaulay, Carlyle, Ruskin); szemelvények a XIX. század legkiválóbb verses műveiből (pl. Byron, Shelley, Wordsworth, Moore, Longfellow, Tennyson, Browning stb.). b) *Beszédgyakorlatok* mint az V. osztályban, c) A *nyelvtani* ismeretek ébrentartása, d) Havonként egy iskolai dolgozat: Fordítások; tartalmi összefoglalások, levél; tollbamondás.

VII. osztály, heti 3 óra. – a) Képek a XIX. századi angol irodalom történetéből. Szemelvények a legjelesebb prózairók (Buhver, W. Scott, Dickens, Thackeray, Irving, Hardy, Kipling, Olive Schreiner, Wilde [Tales], Meredith) és költők (Wordsworth, Coleridge, Moore, Byron, Shelley, Keats, Poe, Longfellow, Tennyson, Browning, Swinburne, Rossetti, Morris) fontosabb műveiből, b) *Beszédgyakorlatok* mint az V. osztályban, c) A *nyelvtani* ismeretek ébrentartása. Rögtönzött írásbeli vagy szóbeli fordítások angolra, d) Havonként egy iskolai dolgozat: Fordítás, tartalmi reprodukció, levél.

VIII. osztály, heti 3 óra. – a) Képek a régebbi angol irodalom történetéből. Áthidalt szemelvények pl. Shakespeare „Julius Caesar”-jából vagy a „Szentivánéji álomból. Egy-két részlet Milton „Paradise Lost”-jából

(pl. az 5. énekből). Szemelvények a XVIII. század prózáíróinak (pl. Swift, Addison, Defoe, Johnson, Goldsmith) és költőinek (pl. Pope, Thomson, Gray, Goldsmith, Burns, a skót balladák) műveiből, *b) Beszédgyakorlatok* mint az V. osztályban, *c) Nyelvtan* mint a VII. osztályban, *d) írásbeli dolgozat* mint a VII. osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve lehetőleg minden osztályban angol. A tárgyalat költemények részben könyv nélkül is.

4c. Olasz nyelv és irodalom.

Cél: *a) Az olasz irodalom műveinek biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése és ennek alapján tájékozottság az olasz szellemi élet ismeretében, b) Gyakorlottság az olasz nyelv szóbeli és írásbeli használatában,*

A tananyag felosztása.

III. osztály, heti 4 óra. – a) Olvasmány. A tanulók életköréből merített egyszerű olvasmányok, közmondások, párbeszéd; kisebb költemények. *b) Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján, *c) Nyelvtan.* Olvasás, kiejtés, hangsúlyozás. Az alaktan elemei, *d) Kéthetenként egy iskolai dolgozat:* Másolás, tollbamondás, egyszerű átalakítások és fordítások olaszra.

IV. osztály, heti 5 óra. – a) Olvasmány. Rövid mesék, leírások, kisebb elbeszélések, párbeszéd, levelek, kisebb költemények, *b) Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján, *c) Nyelvtan.* Az alaktan befejezése. *d) Kéthetenként egy iskolai dolgozat:* Átalakítás, fordítás olaszra, levelek.

V. osztály, heti 5 óra. – a) Olvasmány. Olaszország áttekintő földrajzi jellemzése; városképek; a politikai, gazdasági, közművelődési, nyelvi viszonyokra vonatkozó olvasmányok, továbbá elbeszélések és költemények. *b) Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján s a mindennapi élet köréből. Rögtönzött alkalmi fordítások olaszra, *c) Nyelvtan.* Rendszeres nyelvtan. Szinonimák és sajátos szólásmódok, *d) Havonként egy iskolai dolgozat:* mint az előző osztályban; továbbá egy-egy olvasmány tartalmi összefoglalása.

VI. osztály, heti 4 óra. – a) Olvasmány. Olaszország történeti fejlődésének áttekintő jellemzése; egyes fontosabb történeti epizódok; kiváló történeti személyek (politikusok, írók, tudósok, felfedezők, művészek) életrajzi jellemzése. Képek az olasz művészettörténetből. Rövid elbeszélések és költemények, *b) Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján (tartalmi összefoglalások) s a mindennapi élettel kapcsolatban, *c) Rendszeres nyelvtan, d) Iskolai dolgozatok* mint az előző osztályban.

VII. osztály, heti 3 óra. – a) Olvasmány. Szemelvények az újabb elbeszélő írók (főként Alessandro Manzoni, Silvio Pellico, Cesare Cantú, Edmondo de Amicis, Antonio Fogazzaro, Matildé Serao), továbbá a lírai költők és drámaírók (főként Al. Manzoni, Giuseppe Giusti, Giosuè Carducci, Ada Negri, Anita Ferraresi) műveiből. Az írókkal kapcsolatban a fontosabb életrajzi adatok s az általuk képviselt irodalmi irányok alkalmi ismertetése, *b) Beszédgyakorlatok* mint az előző osztályban, *c) Nyelvtan.* A tanulók nyelvtani ismereteinek ébrentartása és bővítése az olvasmányokai kapcsolatban, *d) Iskolai dolgozatok* mint az előző osztályban.

VIII. osztály, heti 3 óra. – a) *Olvasmány:* Szemelvények a régebbi prózairók (főként Boccaccio, Villani, Macchiavelli, Galilei) és költők (főként Dante, Petrarca, Ariosto, Tasso, Metastasio, Alfieri, Parini, Leopardi) műveiből. Az egyes írók műveivel kapcsolatban a fontosabb jellemző életrajzi adatok. Befejezésül rövid összefoglaló áttekintés az olasz irodalom történeti fejlődéséről, b) *Beszédgyakorlatok* mint az előző osztályban. c) *Nyelvtan* mint az előző osztályban. Archaizmusok. d) *Iskolai dolgozatok* mint az előző osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve lehetőleg minden osztályban olasz. A tárgyalat költemények részben könyv nélkül is.

5. Történelem.

III. osztály, heti 3 óra; IV. osztály, heti 2 óra; V. osztály, heti 3 óra. L. a leánygimnázium tantervét.

VI. osztály, heti 4 óra. – Az újkor története napjainkig a magyar nemzet történetével kapcsolatos mozzanatoknak és a legújabb idők társadalmi és gazdasági kérdéseinek behatóbb tárgyalásával.

VII-VIII. osztály, heti 3-3 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

6. Művészettörténet.

C é 1: A különböző korok legjelentősebb művészeti emlékeinek szemléleti úton való megismertetése és megértetése alapján a tanulók művészi érzékének kifejlesztése.

V. osztály, heti 2 óra. – I. *Az ókori keleti népek művészete.* Az egyiptomi, babiloni, asszír és perzsa művészet néhány jellemző emlékének bemutatása. Egyiptom: Cheops piramisa, a luxori és karnaki templom, Chephren szobra, a „falu bírása”, II. Ramses vadászreliefje. Babilónia: Gudea szobra, Nabukadnezar babiloni palotája. Asszír: A chorsabadi palota, vadászreliefek a kujundsiki palotából. Perzsia: A persepolisi palota, Xerxes sírja, reliefszalag (harcosok felvonulása) a susai palotából.

II. *A görög művészet.* A görög építészeti rendszerek és klasszikus példák. A görög szobrászat és festészet fejlődése Nagy Sándorig, élménykeltő bemutatások kapcsán. Az V. század nagy szobrászai: Myron Diszkoszvetője, Polykletos Doryphorosa, Pheidias Athena Parthenosa, részletek a Parthenon-frizről, a Parthenon oromcsoportjai. A IV. század nagy mesterei: Skopas: részletek a tegeai Athena Alea templomának oromcsoportjából s a halikarnassusi Mausoleum frizéről; Praxiteles: knidosi Aphroditéja és olimpiai Hermese. A görög plasztikai isteneszmény klasszikus példái: a mylasai Zeus, a belvederei Apollo, az otricoli Zeus, a madridi Hypnos. A görög portraitművészet. A legfontosabb irodalmi és történeti arcképek: Perikies, Sophokles, Euripides, Sokrates, Platon, Arisztoteles. A görög temető művészete: Hegeso síremléke, az ú. n. Nagy Sándor-sarkofág. A görög színház. Athén és Epidauros. Iparművészet: terrakották és festett edények: a François váza, az Argonauta-krater (Louvre), a gelai Orpheus-krater (Berlin), Pheidias hydrája: a Leukippidák elablása (London). A hellenisztikus kor általános jellemzése. A gö-

rög művészet világhatalmi szerepe a Nagy Sándort követő századokban. Új művészeti gócpontok: Pergamon, Alexandria, Rhodos. Új műfajok: valószínű életképek (Dioskurides mozaikja: utcai zenészek és a vásárra tehenet hajtó paraszt domborműve, München) és karrikatúrák (a menekülő Aeneas, Anchises és Askaniós, mint kutyafejű majmok, falkép Herkulanumból). Lysippos (Apoxyomenos), mint a hellenisztikus művészet úttörője. Hellenisztikus városképek: Pergamon, Priene. A hellenisztikus szobrászat remekai: az antiumi lány, a haldokló gallus, részletek a pergamoni oltár gigantomachiát ábrázoló frízéről, az ú. n. Pasquino-csoport, Boethos libát fojtogató gyermeke, a Nilus szobra, a farnesei bika, a Niobe-csoport, a milói Venus, a Laokoon-csoport. A portraitművészet fellendülése. Fejedelmi és irodalmi arcképek: Demosthenes, Nagy Sándor, Homeros. Női portraik. A Nagy Sándor-mozaik és a hellenisztikus festészet (a vatikáni Odysseia-tájképek).

III. *Római művészet.* A sajátosan római szellem tükröződése a római művészetben. Az építészet vezető szerepe. Római városképek: Pompeji és Ostia. Templom és világi építkezés. Boltív és kupolaépítés (Pantheon). A görög és római lakóház. Fürdők, színházak és amphitheatrumok. (Colosseum). Villák és paloták. Egységes városi élet és művészet a meghódított provinciákban: Baalbek, Palmyra, Leptis-Magna. A történeti domborművek főbb példái: az Ara Pacis, Trajanus és Marcus Aurelius oszlopa. A római arcképszobrászat: Cicero, Pompejus, Caesar, Augustus, Livia, Trajanus, Hadrianus, Antonius, Marcus Aurelius egy-egy portraija. A belső dekoráció és falfestészet emlékei: a Pompejiban dívott négy falfestészeti stílus egy-egy példája. – Római művészet Pannóniában.

VI. *osztály, heti 2 óra.* – I. *Ókeresztény és bizánci művészet.* Az ókeresztény és bizánci építészet főbb típusai: bazilikák (S. Paolo, Róma; S. Apollinare Nuovo, Ravenna) és centrális templomok. (Hagia Sophia, Konstantinápoly; S. Vitale, Ravenna). A katakombák művészete. Bizánci mozaikok: S. Apollinare Nuovo, S. Vitale, Ravenna. – Az iszlám művészete: Mecset és palotaépítészet: Solejmanie, Konstantinápoly; Alhambra, Granada.

II. *A román kor művészete.* A román építészet rendszere és legnevesebb képviselői: a) Németországban a speieri és bambergi dóm; b) Franciaországban (Saint Trophime, Arles, Saint Lazare, Autun); c) Olaszországban (a pisai dóm); d) Magyarországon (Pécs, Ják, Lébény). A román architektonikus szobrászat kimagasló példái. (Arles, Bamberg, Naumburg) - Niccolo Pisano szöszéke.

III. *A gótikus kor művészete.* A gótikus építészet rendszere. Gótikus katedrálisok: a) Franciaországban (Notre-Dame, Paris; Amiens, Reims); b) Németországban (Köln) és Ausztriában (Szent István templom, Bécs); c) Olaszországban (Siena, Orvieto, Milano). – Gótikus szobrászat: Amiens, Reims, Strassburg. A gótikus iparművészet: üvegfestés, miniatűrök, ötvösművészet. Gótikus emlékek Magyarországon, (a kassai székesegyház).

IV. *Az olasz trecento művészete.* Giotto: Lázár feltámasztása és Krisztus siratása, freskók a padovai Arena-kápolnában. Giovanni Pisano szöszéke a pisai dómban s Madonna-szobra a budapesti Nemzeti Múzeumban.

V. A *renaissance-művészet Olaszországban*, a) A quattrocento-építészeti, szobrászati és festészeti vezető mesterei és legfontosabb alkotásaik. Építészeti: Brunelleschi: Ospedale degli Innocenti (Firenze) homlokzata és a S. Spirito (Firenze) belseje, Leon Battista Alberti: S. Francesco, Rimini és Palazzo Rucellai, Firenze. – Szobrászati: Ghiberti: A firenzei Baptisterium bronzkapuja; Donatello: Angyali üdvözlés (S. Cröce), Dávid, Gattamelata; Verocchio: Dávid, Colleoni. – Festészeti: Masaccio: Adógaras, Carmine, Firenze; Fra Angelico: Mária koronázása, Louvre; Botticelli: Magnificat-Madonna, Uffizi; Primavera, Accademia Firenze; Giov. Bellini: Madonna, S. Zaccaria Velence, b) Cinquecento. Leonardo da Vinci: (Sziklás Madonna, Utolsó vacsora, Mona Lisa), mint a klasszikus művészet úttörője. Az építészeti, szobrászati és festészeti nagy művészegyéniségei és legkimagaslóbb alkotásaik. Építészeti: Bramante: Tempietto in Montorio Róma; Palladio: Bazilika, Vicenza. Festészeti és szobrászati: Raffael: Disputa, Athéni iskola, Sixtus-Madonna; Michelangelo: az égi testek és Ádám teremtése a Sixtus-kápolna mennyezetéről; Mózes, a Mediciisíremlékek; I. Sansovino: Bacchus; Correggio: Madonna Szent Jeromossal, Parma; Giorgione: Madonna del Castelfranco; Tizian: Assunta, Ónarckép Berlin, V. Károly lovasarképe Prado.

VI. A *renaissance északon*. Németalföldön: a genti oltár; Franciaországban: a bloisi és fontainebleau-i kastély; Németországban: Grünewald: Golgotha az isenheimi oltárról; Dürer: a négy apostol, Ónarckép München, Szt. Jeromos a cellában, rézmetszet; az ifj. Holbein: Meyer polgármester Madonnája Darmstadt.

VII. *osztály, heti 2 óra*. – I. A *barokk: és rokokókor művészete*. L *Olaszország*. Templom- és palotaépítészeti: Vignola: II Gesu: Borromini: S. Carlo alle quattro Fontane; Pietro da Cortona: S. Maria della Pace; a római S. Pietro; Palazzo Farnese. Villák és kertek. (Villa Borghese). Terek és kutak. (Piazza del Campidoglio, Piazza di S. Pietro, Fontana Trevi. Szobrászati: Lorenzo Bernini: Szt. Teréz, Apollo és Daphne. VII. Sándor pápa síremléke. Festészeti: A Pal. Farnese freskói (a Caraciaciak); Caravaggio: Sírbatétel; illuzionisztikus mennyezetképek: A. Pozzo: S. Ignazio; Tiepolo: Pal. Labia; a würzburgi kir. palota freskói. – 2. *Franciaország*. Építészeti: Louvre, Versailles, Trianon, Pantheon, Place de la Concorde. A belső dekoráció. Kertek. Versailles és hatása Magyarországon: Eszterháza. Szobrászati: Falconet: Nagy Péter lovasszobra, Szt. Pétervár: Houdon: Diana, Molière arképe. Festészeti: Poussin: Et in Arcadia, Louvre. – 3. *Németalföld*. Rubens: Keresztrőwévétel, Antwerpen; Ónarckép, Bécs. Rembrandt: Éjjeli őrés, Amsterdam; Ónarckép, Berlin; A százforintos lap, rézkarc. – 4. *Spanyolország*. Velasquez: Breda kulcsainak átadása Prado; Margerita infánsné arképe Prado. Murillo: Kenyérosztás, Budapest Szépművészeti Múzeum. – 5. *Németország és Ausztria*. Építészeti: A. Schlüter: a berlini kir. palota; J. B. Neumann: a würzburgi rezidencia; D. Pöppelmann: a drezdai Zwinger; J. B. Fischer von Erlach: a magyar gárdapalota, a Karlskirche; Lukas von Hildebrandt: Belvedere, Bécs. Szobrászati: Schlüter: A nagy választófejedelem lovasszobra, Berlin; Raphael Donner: Szt. Márton és a koldus, Pozsony; két angyal, Budapest Nemzeti Múzeum. A freskófestés mes-

terei: Troger és Maulpertsch különös tekintettel magyarországi tevékenységükre. – 6. Angolország. Gainsborough: The Blue boy, Miss Sarah Siddon arcképe, London; Reynolds: Lord Heathfield arcképe.

II. A XIX. század művészete. A főbb irányok jellemzése (klasszis cizmus, romantika, naturalizmus, impresszionizmus) néhány kimagasló példával. Festészet: David: A Horatiusok esküje; Delacroix: A chiosi vérengzés; Courbet: Az ornansi temetés; Manet: Dejeuner sur l'herbe; Piloty: Seni Wallenstein holttesténél, München; Böcklin: Hullámok játéka, Halottak szigete; Constable: A szénásszekér; Turner: Velence. Szobrászat: Canova: Mária Krisztina síremléke, Bécs; Thorwaldsen: Krisztus, *Knpcnhága*; Carpeaux: A tánc, Paris; Rodin: L'âge d'airain; A calaisi polgárok; Meunier: A kaszáló paraszt; Hildebrand: Maximiliansbrunnen, München.

VIII. osztály, heti 2 óra. – I. Magyarország műemlékei. I. Az őskor, a római, a népvándorlás- és honfoglaláskor emlékcsoportjainak rövid, áttekintő ismertetése, bemutatásokkal.

II. Középkori műemlékeink. Árpád-kori bazilikális székesegyházaink {Székesfehérvár, Esztergom, Pécs}. Románkori templomaink: Lébény, Ják, Zsámbék. A gótikus egyházi és világi építészet emlékei: a kassai dóm és Szent Mihály-kápolna, a budavári Nagyboldogasszony-templom, a brassói és eperjesi csarnoktemplom, a vajdahunyadi vár. Francia építőmesterek Magyarországon: Villard de Honnecourt. Középkori szobrászatunk: Ják, Pécs, Kassa, szárnyasoltárok. Kolozsvári Márton és György Szent Györgyszobra. Festészetünk: falfestmények, szárnyasoltárok, miniatűrök. Magyar mesterek.

III. A renaissance Magyarországon. Olasz mesterek Mátyás udvarában, főurak és főpapok szolgálatában. (Mátyás budavári palotája, Báthory Miklós váci székesegyháza, a Bakócz-kápolna, a belvárosi plébániatemplom két pastoforiuma.) Építészeti emlékek Felső-Magyarországon: Lőcse, Eperjes, Késmárk. Miniatűrfestészet. A Korvinák. Mátyás esztergomi Kálváriája.

IV. A XVII. és XVIII. századi barokk; művészet emlékei. 1. Építészet: a ráckevei kastély, az egeri líceum, Eszterháza, a budapesti Károlykaszárnya, a jászói premontrei, a győri és szombathelyi plébániatemplomok, a budapesti egyetemi templom, az epreskerti Kálvária, az egeri miourita-templom. – 2. Szobrászat: Rafael Donner: Szent Márton a koldússal, Pozsony; két térdelő angyal, Budapest Nemzeti Múzeum. – 3. Osztrák freskófestők Magyarországon. Tróger: Angyali üdvözet, Győr Szt. Ignác-templom; Maulpertsch: Szent István prédikációja, Pápa plébániatemplom; Bergl: Nagyboldogasszony, Budapest Egyetemtemplom; Sigris: A négy fakultás, Eger, líceum. Magyar mecénások a művészeti és zenei kultúra szolgálatában. Kupeczky és Mányoky A magyár ötvösművészet néhány példája. (A sajátos technika és ornamentika ismertetése.)

V. A XIX. század. 1. Építészet: A klasszicizmus: Nemzeti Múzeum (Pollak), az egeri és esztergomi székesegyház, a budapesti Lloyd-palota (Hild). Neorenaissance: Ybl Miklós: a budapesti kir. opera. Neogótika: Steindl: a parlament épülete. Új irányok: Lechner Ödön: Az ipar-

művészeti múzeum. – 2. Szobrászat: Az irányok változása. Ferencz Pásztorlányka; Izsó: Búsuló, juhász; Zala: A harckészség, Arad; Stróbl. Arany János és Semmelweis szobra; Fadrusz: a kolozsvári Mátyás és a pozsonyi Mária Terézia-szobor. – 3. Festészet: A romantika képviselői: Barabás Miklós: Parasztlakodalom; Marko Károly: Faun és nymphák. Történeti és vallásos festészet: Székely Bertalan: V. László, Dobozi, A csodaszarvas regéje, Vajdahuny ad; Liezenmayer: Szt. Erzsébet; Zichy Mihály: Illusztrációk az Ember tragédiájához; Lotz: az operaház freskói; Than: a budapesti Vigadó freskói; Benczúr: Vajk keresztélése. Munkácsy Mihály művészete: Krisztus Pilátus előtt, Milton tollbamondja leányának az Elvesztett paradicsomot, Siralomház. A naturalizmus és impresszionizmus képviselői. Magyar táj és életképfestők a XIX. század második felében: Vágó Pál: Jár a baba; Bihari Sándor: Biró előtt; Hollósy: Korcsmai multság; Szinnyey-Merse Pál: Majális. A modern magyar iparművészet. Helyi műtörténeti séták és kirándulások. Szemléleti gyakorlatok a múzeumokban, Budapesten a Szépművészeti Múzeum szoborgyűjteményében és képtárban.

VI. *Műemlékf őlv ét el és műemlékvédelem.* (Műemléktopográfia.) A múzeumok jelentősége. A főbb múzeumtípusok. A reprodukáló technikák.

7. Földrajz.

I. és II. osztály, heti 3-3 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

III., IV. és VIII. osztály, heti 2-2 óra. L. a leánygimnázium tantervét.

8. Természetrájk, kémia és egészségtan.

I-II. osztály, heti 3 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

III. osztály, heti 2 óra. – A víz tulajdonságai, alkotórészei: hidrogén és oxigén. A levegő tulajdonságai, alkotórészei. Nitrogén. Ammonia. A kőszőlő tulajdonságai, előfordulása a természetben, alkotórészei: nátrium és klór. Marólúg. Sósav. Szalmiáksó. Galenit előfordulása és alkotórészei: ólom és kén. Szfalerit és alkotórészei. A cink. Kénhidrogén. Pirit előfordulása és alkotórészei. A vas és vasfajták. Kéndioxid. Kénsav. Cinóber, Higany. A szublimát. A szén, grafit és gyémánt. A szén égéstermékei: széndioxid és szénmonoxid. A világítógáz. A testek égése: lassú és gyors égés. A mészkő és előfordulása a természetben. Kemény és lágy víz. Kazánkö. A mészkő alkotórészei. A kalcium. A mész égetése, oltott mész. A dolomit. Magnézium. A gipsz. A műtrágya. Foszforsavas mész. A foszfor. A gyufagyártás. A timsó. Az alumínium. Korund. Drágakövek. Kvarc, ametiszt, opál. Rézgálic, bordói lé. A réz. A rézedények ónozása, az ón. Szikso, hamuzsír. Salétrom. Salétromsav. Királyvíz. Nemes fémek. Mocsárgáz. A láng és részei. Alkohol. Ecetsav. Keményítő. Cukrok. Fehérjék. Zsírok.

V. osztály, heti 3 óra. – Az ivóvíz. Kemény és lágy víz. A víz lágyítása. Ásványos vizek. A szappan és készítése. Illóolajok. Mosóporok. Legfontosabb fertőtlenítőszerk.

Tűzelőszerek. Osztályozásuk és értékelésük. Gázgyártás. Gyertyagyártás. Gyufagyártás.

A *mésző* előfordulása a természetben. A mész égetése. Az égetett és oltott mész. A habarcs szerepe és kémiai viselkedése az építkezésnél. Téglagyártás. A cement gyártása és alkalmazása. Beton. Üveggyártás. Porcellán- és kőedénygyártás. Vasgyártás.

A *ruhaneműek* készítésére szolgáló nyersanyagok (növényi és állati eredetűek). Megkülönböztetésük kémiai viselkedésük alapján. A kender és len feldolgozása. A gyapjú és a selyem. Kelmefestés. A festékek főbb csoportjai. Fontosabb festési eljárások. Műselyem gyártása; alkalmazása, felismerése. A bőr és kikészítése. Cserzőanyagok.

Az *élelmiszerek* három főcsoportja: szénhidrátok, zsírok, fehérjék. A *liszt*. A kenyér. Gyermektáplisztek készítése. A cukorgyártás. Méz. A zsírok és olajok főbb fajai. A növényi és állati zsírok előállítás. Mestérséges ételzsírok. A tej összetétele, feldolgozása, vizsgálata, konzerválása.. A tojás vizsgálata, konzerválása. A kakaó, csokoládé, kávé, tea. Az erjedés. A bor. A sörgyártás. Ecetkészítés.

Papírgyártás. Tinta és tuss. nyomdafestékek előállítása. Ceruzagyártás '

VI. osztály, heti 3 óra. – Egy-két spórák és magvas növény részletes tárgyalása. Ezzel kapcsolatban a növényi test alaki tulajdonságai, szoros összefüggésben a külső tényezők hatásával. A sejt, a szövetek és szövetrendszerek. A növények főbb életjelenségei kémiai vonatkozásokban. A növények rendszerezésének alapelvei. Egy természetes rendszer váza. A főbb csoportok jellemzése, egyes képviselőik ismertetése alapján. A növények földrajzi elterjedése. Hazánk jellegzetes növényzövegetkezetei. A növényföldrajz alapelemei. Növénygyűjtés és határozás.

VII. osztály, heti 4 óra. – *Allattan*. (Heti 2 óra.) L. a leánygimnázium tantervét.

Egészségtan. (Heti 2 óra.) Az egészség, mint a nemzetek életének tényezője. Az ember környezetének hatása az egészségre. Talaj, víz, levegő. Az egészséges lakás. Egészségügyi követelmények a városban és falun (lakás, kút, árnyékszék, istálló, udvar, fűtés). Az egyéni higiéné. Az egészséges és célszerű táplálkozás. A tej és egyéb élelmiszerek minősége és tápláléértéke. Fűszerek és élvezeti szerek. A célszerű ruházatkodás. A test tisztántartása. Pihenés, alvás, szórakozás. A test edzése. Tornázás és spórtok. A női foglalkozások egészségtana. A fertőző és nem fertőző betegségek. A tuberkulózis. Öröklött betegségek. „Védekezés a fertőző betegségek ellen. Az alkoholizmus. Balesetek és mérgezések, különösen a háztartásban. Első segélynyújtás. Sebesülés, vérzés első kezelése. Esés okozta sérülések. Csonttörés, ficamodás. Ájulás, napszúrás, nyavalyatorés, fulladás, gázmérgezés, lúgmérgezés. Betegszállítás. Betegápolás. Diétás konyha. Az újszülött és a csecsemő táplálása, gondozása és ápolása. A gyermek testi és szellemi fejlődése. A hatóságok közegészségügyi szervezete és intézkedései. Az állam és a társadalom szerepe a közegészség fenntartásában. Anya- és csecsemővédelem. Kórházügy. Életbiztosítás, baleset és betegség elleni biztosítás. Árvák, nyomorékok és szegények gondozása.

9. Természettan.

IV. osztály, heti 2 óra. VII. osztály, heti 3 óra. VIII. osztály, heti 4 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

10. Mennyiségtan.

I. osztály, heti 4 óra. II. osztály, heti 4 óra. III. osztály, heti 3 óra. IV. osztály, heti 3 óra. V. osztály, heti 3 óra. VI. osztály, heti 3 óra. VII. osztály, heti 3 óra. VIII. osztály, heti 3 óra. – L. a leánygimnázium tantervét; a VIII. osztályban tárgyalandók még: a másodfokú függvény szélső értékei, a kapcsolástan elemei (ismétlés nélküli permutáció, kombináció és variáció). Kéttagúak pozitív egész hatványai. A valószínűség fogalma egyszerű példákon bemutatva.

11. Filozófia.

Cél: *a)* A lelki élet főbb jelenségeinek ismerete, másrészt a gondolkodás általános formáinak rendszeres összefoglalása, mint a középiskolai tudományos oktatás egységes és tudatos betetőzése; *b)* a nevelés főbb elveinek ismerete.

VII. osztály, heti 2 óra. – *Lélektan és logika.* L. a leánygimnázium tantervét.

VIII. osztály, heti 2 óra. – *Neveléstan.* A nevelés feladata. A nevelés lehetősége. A nevelés tényezői.

A *testi nevelés* célja, eszközei és intézményei.

Az *erkölcsi nevelés* célja és eszközei. Szoktatás, példa, szuggesztívó, parancs, tilalom, jutalom, büntetés, foglalkoztatás (játék, képeskönyv, mese, munka), felügyelet. Az iskolai élet jelentősége az erkölcsi nevelésben. A családi és az intézeti (internátusi) nevelés. A vallásos és a nemzeti nevelés. Önvizsgálat és önnevelés. Az erkölcsi személyiség kialakítása.

Az *értelmi nevelés* célja és eszközei. Az ismeretszerzés pszichológiai és logikai menete. Az érdeklődés felköltése. A szemléltetés. A megértetés és módjai. Begyakorlás és ismétlés. A tanítás alakjai. A tanítás anyaga.

Az *esztétikai nevelés* célja és eszközei.

A nevelés intézői (család, állam, község, egyház) és intézményei (az iskola és fajtái).

12. Rajz.

Cél: *a)* Készség a rajzoláshoz, mint kifejezési módnak használatában és mások rajzi közléseinek megértésében, *b)* Fejlett szépérzék, gyakorlottság a női foglalkozások körébe vágó kisebb díszítőtervezésekben.

I-IV. osztály, heti 2 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

V. osztály, heti 1 óra. – 1. *Térformák rajzolása és festése.* Használati tárgyak, szerszámok, öntvények rajzolása a fény- és árnyékhatások egyszerűsített visszaadásával, alkalmas esetekben az anyagszín feltüntetésével.

2. *Emlékezet és elképzelés alapján való rajzolás.*

VI. osztály, 1 óra. 1. *Térformák rajzolása és festése.* Természeti és ipari tárgyaknak anyagukat legjobban jellemző technikákban való visszaadása. 2. *Emlékezet és elképzelés alapján való rajzolás.*

13. Ének.

/-IV. osztály, heti 2-2 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

V. osztály, heti 1 óra. – Műdalok. Karénekek. Vokalizáló gyakorlótok. Solfeggiók. Az énekműfajok fejlődése. Ének műformák: a dalforma,

az egyházi ének műformái. A dalköltészet főbb képviselői. A magyar dal fejlődése.

VI. osztály, heti 1 óra. – Műdalok, oratórium, dalmű, karénekek. Vokalizáló gyakorlatok. Zeneesztétikai alapfogalmak. A zenetörténet elemei. A magyar zene története és sajátosságai.

14. Testgyakorlás.

I--II. osztály, heti 3 óra és 1 játékdélután; III-VIII. osztály, heti 2 óra és 1 játékdélután. – L. a leánygimnázium tantervét.

C) A LEÁNYKOLLÉGIUMI TANÍTÁS TERVE.

1. Hit- és erkölcsstan.

Az I-Vili. osztály, heti 2-2 óra. – A hit- és erkölcsstan oktatása a hitfelekezetek tantervei szerint történik.

2. Magyar nyelv és irodalom.

I. osztály, heti 4 óra. II-VIII. osztály, heti 3 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

3. Német nyelv és irodalom.

A t a n a n y a g f e l o s z t á s a .

I. osztály, heti 3 óra. – *a) Könnyebb olvasmányok* az iskolai és családi élet köréből. Apró leírások, párbeszéddek. Rövid és könnyű gyermekversek.

b) Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján.

c) A nyelvtan elemei.

d) Havonként egy iskolai dolgozat. (Másolás, tollbamondás, az olvasmányok feldolgozása, kérdések és feleletek alakjában, igen egyszerű átalakítások.)

II. osztály, heti 3 óra. – *a) Könnyebb olvasmányok* a mindennapi élet köréből. Leírások, mesék (Grimm, Lessing), rövid elbeszélések; néhány eys/eru közmondás; szócsoportok.

Költemények: Goethe (pl. Gefunden); Heine (du bist wie eine Blume...); Uhland (Die Kapelle); Hoffmann v. Fallersleben (Mein Vaterland); Will Vesper (pl. Sommerwind), Gustav Falke (pl. Die feinen Ohren; Meiner Mutter).

b) Beszédgyakorlatok az olvasmányok alapján.

c) Nyelvtan: A nyelvtani ismeretek ismétlése és folytatása.

d) Iskolai dolgozatok, mint az első osztályban.

III-VIII. osztály, heti 3-3 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

Jegyzet. A tanítás nyelve minden osztályban lehetőleg német. A tárgyalat költemények egy része könyv nélkül is.

4a. Francia nyelv és irodalom.

Cél: a) Újabb francia írók megértése biztos nyelvtani ismeretek alapján és ezzel kapcsolatban bevezetés a francia szellemi élet ismeretébe.
 b) Némi gyakorlottság a francia nyelv szóbeli és írásbeli használatában.
 III. és IV. osztály, heti 3-3 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

V. osztály, heti 3 óra. – a) *Olvasmányok.* Elbeszélések, mondák, párbeszéddek. Néhány olvasmány Franciaország földrajza, története és művelődéstörténete köréből. A XIX. század költőitől néhány rövidebb és könnyebb költemény (Béranger, Musset, V. Hugo, SullysPrudhomme). La Fontaine-mesék.

b) *Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján és a mindennapi élet köréből.

c) *Nyelvtan:* A rendszeres nyelvtan áttekintése.

d) Havonként egy *iskolai dolgozat.* (Tollbamondás, átalakítások, kérdések és feleletek.)

VI. osztály, heti 3 óra. – a) *Olvasmányok.* Néhány szemelvény a XIX. század legkiválóbb prózai műveiből (V. Hugo, G. Sand, Balzac, Mérimée, Daudet, Maupassant). Szemelvények a XIX. század költőiből (Lamartine, A. de Vigny, Gautier).

b) *Beszédgyakorlatok* mint az ötödik osztályban.

c) *Nyelvtan:* A nyelvtan alkalmi ismétlése.

d) Havonként egy *iskolai dolgozat.* (Könnyű tartalmi összefoglalás-fordítás, levél.)

VII. osztály, heti 3 óra. – a) *Olvasmányok.* Néhány szemelvény a XIX. század legjelesebb prózaíróinak műveiből (Mme de Staël, Chateaubriand, Balzac, G. Sand, Flaubert, Maupassant, France, Loti, Bourget-Bordeaux). Néhány szemelvény a XIX. század legjelesebb költőinek műveiből (Lamartine, A. de Musset, A. de Vigny, V. Hugo, Th. Gautier, Leconte de Lisle, Sully Prudhomme, José-Maria de Heredia, Theuriet, Coppée, Rostand, Francis Jammes). Szemelvények egy modern drámai műből. (Pl. J. Sandeau: Mlle de la Seiglière, Augier: Le genre de M. Poirier vagy Maeterlinck: L'oiseau bleu.)

b) *Beszédgyakorlatok* mint az előző osztályban.

c) *Nyelvtan* mint az előző osztályban.

d) Havonként egy *iskolai dolgozat.* (Fordítás, tartalmi összefoglalás, levél.)

VIII. osztály, heti 3 óra. – a) *Olvasmányok.* Rövid szemelvények Corneille Cidjéből, Molière L'Avare vagy Les Femmes savantes c. vígjátékaiból és Racine Athalie-jából. Pascal, La Fontaine, Mme de Sévigné. Montesquieu (Letters persanes), Voltaire, Rousseau, A. Chénier.

b) *Beszédgyakorlatok* mint az előző osztályban.

c) *Nyelvtan* mint az előző osztályban.

d) *Iskolai dolgozatok* mint az előző osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve minden osztályban lehetőleg francia. A tárgyat költemények egy része könyv nélkül is.

46. Angol nyelv és irodalom.

Cél: a) Az újabb angol irodalom műveinek biztos nyelvtani ismeretén alapuló megértése és ennek alapján tájékozottság az angol szellemi élet ismeretében, b) Némi gyakorlottság az angol nyelv szóbeli és írásbeli használatában.

III-IV. osztály, heti 3-3 óra. – L. a leánylíceum tantervét.

V. osztály, heti 3 óra. – a) *Olvasmány.* Elbeszélések, monodák, párbeszéddek. Néhány olvasmány Anglia földrajza, történelme és művelődéstörténete köréből. Újabb költők rövidebb költeményei.

b) *Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján és a mindennapi élet köréből.

c) A rendszeres *nyelvtan* áttekintése.

d) Havonként egy *iskolai dolgozat*: tollbamondás, átalakítások, kérdések és feleletek.

VI. osztály, heti 3 óra. – a) *Olvasmány.* Néhány könnyebb szemelvény a XIX. század legkiválóbb prózairóiból (pl. Dickens, Kipling, Wilde [Taies], Macaulay stb.) s költőiből (pl. Wordsworth, Coleridge, Moore, Longfellow, stb.).

b) *Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján.

c) A *nyelvtani* ismeretek állandó ébrentartása.

d) *Iskolai dolgozatok* mint az V. osztályban.

VII. osztály, heti 3 óra. – a) *Olvasmány.* Szemelvények az újabb prózairók (pl. Bulwer, W. Scott, Dickens, Thackeray, Irving, Hardy, Schreiner, stb.) és költők (Moore, Byron, Shelley, Keats, Poe, Tennyson stb.) műveiből.

b) *Beszédgyakorlatok* mint az V. osztályban.

c) A *nyelvtani* ismeretek állandó ébrentartása.

d) Havonként egy *iskolai dolgozat*: fordítás, tartalmi reprodukciók, levél.

VIII. osztály, heti 3 óra. – a) *Olvasmány.* Áthidalt szemelvények Shakespeare egy drámájából (pl. Julius Caesar, Szentivánéji álom). Néhány rövidebb részlet Milton Paradise lost-jából. Egy-két szemelvény a régebbi prózairók (Swift, Johnson, Addison, Goldsmith) és költők (pl. Pope, Thomson, Goldsmith, Burns, a skót balladák) műveiből.

b) *Beszédgyakorlatok* az olvasmányok alapján.

c) A *nyelvtani* ismeretek állandó ébrentartása.

d) Havonként egy *iskolai dolgozat* mint a VII. osztályban.

Jegyzet. A tanítás nyelve lehetőleg minden osztályban angol. A tárgyalat költemények egy része könyv nélkül is.

4c. Olasz nyelv és irodalom.

A t a n a y a g f e l o s z t á s a .

III-VIII. osztály, heti 3-3 óra. – L. a leánylíceum tantervét.

Jegyzet. A tanítás nyelve lehetőleg minden osztályban olasz. A tárgyalat költemények egy része könyv nélkül is.

5. Történelem.

IV. osztály, heti 3 óra. – A magyar nemzet története napjainkig.

V. osztály, heti 3 óra. – Képek az ókori és középkori történetből.

VI-VIII. osztály, heti 3-3 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

6. Földrajz.

A tananyag felosztása.

I. osztály, heti 3 óra, II. és III. osztály, heti 2-2 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

VII. osztály, heti 2 óra. – *A földrajzi világtér általános tényezői:*

1. A föld, mint világtér. 2. A föld felfedezésének története. 3. A föld rövid fizikai földrajza az ember szempontjából, kivált a növény- és állatvilág ismertetése. A természetes és kultúrtáj. 4. Emberföldrajz: az ember elterjedése a földön, népfajok; az emberiség életmódja; a javak kicserélése és ennek útjai; a települések főbb formái és ezek feltételei. Népmozgalmak, népvándorlások.

VIII. osztály, heti 2 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.

7. Természettudomány, kémia és egészségügy.

II. osztály, heti 2 óra. – Egy-két gyakorlatilag fontos növény, gyümölcsfajta, gabona, takarmány, kerti növény, erdei fa ismertetése.

A gerinces és gerinctelen állatok legfontosabb csoportjainak jellemző képviselői.

Egy-két nevezetesebb ásvány leírása.

Néhány tavasszal virító növény.

III. osztály, heti 2 óra. – *A növény testrészei* néhány növény szét«szedése alapján. A növényi test belső szerkezetének főbb alapelemei és kémiai alkotórészei. A legfontosabb életjelenségek és életfolyamatok. A táplálkozásban, ruházkozásban és egészségügyi szempontból fontosabb virágos és virágtalan növények.

IV. osztály, heti 2 óra. – *Az állatok testének felépítése* néhány példa tárgyalása alapján. A külső tényezők hatása az állatok szervezetére és életére. Az ember életével (táplálkozás, ruházkozás, egészségügy stb.) összefüggő állatok és életviszonyaik ismertetése. Állati termékek felhasználása.

V. osztály, heti 2 óra. – *A víz tulajdonságai.* A víz alkotórészei: hidrogén és oxigén. A levegő tulajdonságai. A levegő alkotórészei. Nitrogén. Fizikai és kémiai tulajdonságok és változások. A testek oszthatósága; a molekula. A testek osztályozása: egyszerű és összetett testek. A keverék és vegyület fogalma.

Az *elemek* közül a klór, jód, kén, foszfor, arzén, szén, kálium, nátrium, kalcium, magnézium, vas, cink, alumínium, ólom, ón, higany és a nemes fémek ismertetése.

A savak, bázisok és sók fogalma. A sósav, kénsav, salétromsav és foszforsav. Széndioxid és szénmonoxid. Kénhidrogén és kéndioxid. Hidrogén-szuperoxid. Káliumhidroxid, kalciumhidroxid, ammonia.

Az ásványok fogalma. Konyhasó. Salétrom. Szóda. Mészke és dolomit. Gipsz. Keszűs. Timsó. Korund. Drágakövek. Kvarc. Galenit, Szfalerit. Pirit és vasérc. Barnakő. Káliumhipermanganát. Szublimát. Rézgálic.

A szerves vegyületek fogalma. A metán, az alkohol, az ecetsav, az éter, a kloroform. Zsírok és fajaik. Szénhidrátok: cukrok, keményítő, cellulóz. A fehérjék legfőbb képviselői. Alkaloidok.

VI. osztály, heti 2 óra. – *Az ivóvíz.* Kemény és lágy víz. A víz lágyítása. Ásványos vizek. A szappan és készítése. Illóolajok. Mosóporok. Legfontosabb fertőtlenítőszer.

Tüzelőszer. Osztályozásuk és értékelésük. Gázgyártás. Gyertyagyártás. Gyufagyártás.

A *ruhaneműek* készítésére szolgáló nyersanyagok (növényi és állati eredetűek). Megkülönböztetésük kémiai viselkedésük alapján. A kender és len feldolgozása. A gyapjú és a selyem. Kelmefestés. A festékek főbb csoportjai. Fontosabb festési eljárások. Műselyem gyártása; alkalmazása, felismerése. A bőr és kikészítése. Cserzőanyagok.

Az élelmiszerek három főcsoportja: szénhidrátok, zsírok, fehérjék. A liszt. A kenyér. Gyermektáplisztek készítése. A cukorgyártás. Méz. A zsírok és olajok főbb fajai. A növényi és állati zsírok előállítása. Mesterséges ételzsírok. A tej összetétele, feldolgozása, vizsgálata, konzerválása. A tojás vizsgálata, konzerválása. A kakaó, csokoládé, kávé, tea. Az érjedés. A bor. Ecetkészítés.

VII. osztály, heti 3 óra. – L. a leánylíceum VII. osztályának egészségi rani tantervét.

8. Természetan.

Cél: A természetan körébe tartozó jelentősebb tünemények és törvények megismerése kísérletek alapján. Tájékozottság a legjelentősebb gyakorlati alkalmazásokban.

VII. osztály, heti 3 óra. – *Mechanika, hangtan és fénytán.*

VIII. osztály, heti 3 óra. – *Hőtán, a mágnesség és elektromosság tana, elektrosztatika és elektrodinamika.*

9. Mennyiségtan.

Cél: Biztosság a számolásban és a gyakorlati élet egyszerűbb viszonyainak számbeli felfogásában. A legfontosabb geometriai alakok és tulajdonságaik ismerete. Jártasság a legegyszerűbb algebrai műveletekben.

I. osztály, heti 3 óra. – *Számán:* A számolás négy alapművelete egész számokkal és tizedes törtekk.

A hazai pénzrendszer, hosszúság-, Tx-meret-, űr-, súly- és időmérték.

A feladatok tárgyköre: az iskola, a város, az ország egyszerűbb statisztikai adatai; a házi gazdasági élet.

Geometria: A legegyszerűbb síkidomok (háromszög, négyszög, sokszög, kör) bemutatása és leírása.

A tárgyalat idomok rajzolása körzővel és vonalzóval.

II. osztály, heti 3 óra. – *Számтан:* Műveletek közönséges törtekkel. Összefüggés az egyenesen és fordítottan arányos mennyiségek között. Az egyszerű hármasszabály.

A számítások tárgyi körei: a házi gazdasági élet, a hazai mezőgazdai ság, kisipar és vasúti közlekedés.

Geometria: A háromszögek szerkesztésével kapcsolatban egybevágóságuk és hasonlóságuk. A legegyszerűbb síkidomok (háromszög, négyszög, sokszög, kör) kerülete és területe.

III. osztály, heti 3 óra. – *Számтан:* Százalékszámítás gyakorlati alkalmazása. Kamatszámítás. A mennyiségek összefüggésének ábrázolása és a kapott grafikonok felhasználása egyszerűbb feladatok megoldására. A feladatok tárgyköre: a család háztartása és a gazdasági, kereskedelmi és állami életnek a tanuló előtt ismert egyszerűbb viszonyai.

Geometria: A kocka, a hasáb és gúla szemléltetése és leírása. Fel-színének és köbtartalmának kiszámítása.

IV. osztály, heti 2 óra. – *Algebra:* Az algebrai írásmód. Összeadás és szorzás. A hatvány fogalma. Kivonás, negatív számok. Osztás egytagúakkal és a törtszámokkal való műveletek.

Geometria: A henger, kúp és a gömb szemléltetése és leírása. Fel-színének és köbtartalmának kiszámítása.

V. osztály, heti 2 óra. – *Algebra:* Kéttagúak és többtagúak négyzete. Számok négyzete. Az egyismeretlenű elsőfokú egyenlet megoldása. Az elsőfokú függvény fogalma és ábrázolása.

Geometria: Háromszögek egybevágósága. Háromszögek, négyszögek és sokszögek tulajdonságai és szerkesztése.

VI. osztály, heti 2 óra. – *Algebra:* Az elsőfokú egyenletrendszer két ismeretlennel. A négyzetgyök, irracionális szám. Négyzetgyökvonás számokból és egyszerű kifejezésekből. Reális gyökökkel bíró másodfokú egyenlet megoldása. A másodfokú függvény fogalma és ábrázolása.

Geometria: Háromszögek hasonlósága és Pythagoras tétele.

VII. osztály, heti 2 óra. – *Algebra:* A zérus és negatív kitevőjű hatvány. Tíz számrendszer. A logaritmus.

Geometria: A kör, középponti és kerületi szög. Szabályos sokszögek területe és kerülete. A kör kerülete és területe. Kocka, hasáb, gúla, henger felszíne és köbtartalma.

VIII. osztály, heti 2 óra. – *Algebra:* A véges számtani és mértani haladvány általános tagja és összege.

A kamatos kamatszámítás. Értékpapírok ismertetése.

A leánykollégiumban szerzett ismeretek összefoglalása.

Jegyzet. 1. A fejszámolás minden osztályban gyakorlandó.

2. Az I-III. és VIII. osztályban 4 dolgozat készítendő, a IV-VII. osztályban 5 dolgozat.

10. Lélektan és nevelés tan.

Cél: A lelki élet főbb jelenségeinek és a nevelés alapelveinek ismerete.

VIII. osztály, heti 3 óra. – I. A lelki jelenségek természete és fajtái. *A gondolkodás.* Az érzet és fajtái. A szemlélet. Tér- és időszemlélet.

A képzet. Az emlékezet és emlékezés. A gazdaságos tanulás módjai. A képzelet. A tudat. A figyelem. Általános képzetek. A nyelv. A fogalom, ítélet és a következtetés. A gyermek szemléletének, emlékezetének, képzeletének, figyelmének, gondolkodásának és beszédének fejlődése.

Az érzelem. Az érzelem és fajtái. Indulat, hangulat és szenvedély. Az érzelmekkel járó testi jelenségek. A gyermek érzelmvilágának fejlődése.

Az akarat. Törekvés, vágy és akarat. Ösztönselekvések. Az elhatározáson alapuló akarat. A jellem. A gyermek akaratának fejlődése.

II. A nevelés feladata, lehetősége és tényezői.

A testi nevelés célja és eszközei.

Az erkölcsi nevelés célja és eszközei. Szoktatás, példa, szuggesztió, parancs, tilalom, jutalom, büntetés, foglalkoztatás (játék, munka stb.), felügyelet. Az iskolai élet jelentősége az erkölcsi nevelésben. A vallásos és a nemzeti nevelés. Önvizsgálat és önnevelés. Az erkölcsi személyiség kialakítása.

Az értelmi nevelés célja és eszközei. Az érdeklődés felkeltése. A szemléltetés. A megértetés módjai. Begyakorlás és ismétlés.

Az esztétikai nevelés célja és eszközei.

11. Rajz és művészettörténet.

7. IV. osztály, heti 2 óra. – L. a leánygimnázium rajz-tantervét. A díszítő tervezések kapcsolatba hozandók a kézimunka tanításával.

V-VIII. osztály, heti 2 óra. – L. a leánylíceum művészettörténeti tantervét.

12. Háztartástan és gazdaságtan.

Cél: A háztartási munkáknak a szükséges ismeretek alapján való begyakorlása és megkedveltetése. A helyesen vezetett háztartás erkölcsi és gazdasági jelentőségének tudatosítása.

a) Háztartási gyakorlatok.

IV. osztály, heti 2 óra. – *Lakástakarítás; a konyha; főzés; mosási gyakorlatok.*

V. osztály, heti 2 óra. – *Lakástakarítás; főzés; gyakorlatok a mosót konyhán.*

b) Háztartás- és gazdaságtan.

VI. osztály, heti 2 óra. – A VI. osztályban a háztartás- és gazdaságtan tanítása a IV. és V. osztályban végzett gyakorlatok elméletének tudatossá tételére, összefoglalására és kiegészítésére szolgál.

A lakás; az étlap; ruházati anyagok; a háztartás jövedelmeinek okos beosztása; a jó háziasszony.

13. Kézimunka.

Cél: Az ízlés, kez ügyesség és tervezőképeség fejlesztésével kapcsolatban a munkaszeretetre való nevelés a szükséges, hasznos és magyaros munkanemek megtanítása és begyakorlása útján.

- I. osztály, heti 2 óra. – Varrás, hímzés, horgolás.*
II. osztály, heti 2 óra. – Varrás, hímzés, horgolás, kötés, csomózás.
III. osztály, heti 2 óra. – Varrás, hímzés, horgolás, kötés, hálózás.
IV. osztály, heti 2 óra. – Fehérnemű szabászvarrás, gomblyukvarrás, gépvarrás, laposhímzés.
V. osztály, heti 2 óra. – Fehérnemű szabás-varrás, gomblyukvarrás, horgolás, kötés.
VI. osztály, heti 2 óra. – Felsőruha szabás-varrás, hímzés, zsinórozás.

14. Ének.

/-IV. osztály, heti 2-2 óra. – L. a leánygimnázium tantervét.
V-VI. osztály, heti 2 óra. – Műdalok. 3-, esetleg 4-szólamú karénekek. Ékítések. A díszítő hangok metrikája. A kifejező előadás dinamikai eszközei. Vokalizáló gyakorlatok. Solfeggiók. A hangrendszer s a hangírás kialakulása. Az énekműfajok fejlődése és formatana. Dalformák. Az egyházi ének műformái. A szöveg hatása a dallamra. Homofon- és polifon-stíl. A dal- és dalműköltészet s az egyházi ének irodalmának főbb képviselői. A magyar dal fejlődése és irodalma. Műdalok; oratórium, dalmű. Kars ének. Vokalizáló gyakorlatok. A zene helye a művészetek közt. Zeneesztétikai alapfogalmak. A hangszeres zene főbb formái. A zenetörténet főbb korszakai. Irányok: klasszikus és romantikus zene; programzene; újabb irányzatok. Stílusok. Fajtság a zenében. A magyar zene története és esztétikája.

15. Testgyakorlás.

/-II. osztály, heti 3 óra és 1 játékdélután; III-VIII. osztály, heti 2 óra és 1 játékdélután. – L. a leánygimnázium tantervét.

6. A tanszemélyzet és felügyelet.

Az állami leányközépiszkolák igazgatása ezidőszereint kizárólag férfiigazgatókra van bízva, a községek és felekezettek azonban nőket is alkalmaznak e minőségben.

A rendes tanárok középiszkolai képesítésű nők és férfiak vegyesen. Fizetésük és szolgálati viszonyaik általában a fiúközépiszkolai tanárokéval megegyezik.

Felügyelet tekintetében a vidéki felsőbb leányiskolák 1897-ig a királyi tanfelügyelők hatáskörébe voltak utalva, attól fogva 1916-ig külön felsőbb leányiskolái miniszteri biztosok vezették és irányították őket, akik tanulmányi és adminisztratív teendőikben a középiszkolákra megállapított eljárást követték. Az 1916. évi reform a leányközépiszkolákat is a tankerületi kir. főigazgatók felügyelete alá helyezte.

7. Internátusok.

A nevelőhatás érvényesítése végett ezidőszerint a kilenc állami leányközépiskola közül négy mellett van internátus, a felekezeti, társulati és magániskolák közül tíz tart fenn ilyen intézményt. Vezetésük külön igazgatónőkre van bízva, kiknek bennlakó tanárnők és megfelelő női személyzet segítéskéznek.

8. Statisztikai adatok.

Összehasonlítás céljából itt két év statisztikai adatait közöljük a leányközépiskolákra vonatkozóan: az 1917/8. évét a régi Magyarországról, s az 1924/5. évét Csonka-Magyarországról. Ezekből az adatokból szembeszökő, mily hirtelén növekszik az utóbbi években a leányközépiskolai tanulók száma. 1917-ben volt 43 leányközépiskola, és pedig 19 állami, 5 községi, 10 róm. kath., 4 réf., 2 ág. h. ev., 1 társulati és 2 magániskola. Ezek közül csak felső leányiskolái felső tagozattal bírt: 5 állami, 1 községi, 4 róm. kath., 2 réf., 2 ág. h. ev., 2 magániskola. Leánygimnáziumi tagozattal is bírt: 10 állami, 4 községi, 4 róm. kath., 1 réf., 1 társulati. Felső kereskedelmi tagozattal is bírt: 3 állami, 3 róm. kath. Mind a három tagozattal bírt: 1 róm. kath.

1924-25-ben a leányközépiskolák száma 31 volt és pedig 9 állami, 5 községi, 7 róm. kath., 3 réf., 2 ág. ev., 1 zsidó, 2 társulati és 3 magániskola. – 27 iskola leánygimnázium volt, 1 róm. kath. a gimnáziumi felső tagozat mellett felső kereskedelmi tagozatot is tartott fenn, 3 magániskola pedig csupán felső leányiskola volt.

A tanárok száma volt: 1917/18^η 613; 1924/25_sben 583.

Tanulók száma: 1917./18-ban 10.187 (köztük 2163 gimnáziumi és 398 felső kereskedelmi); 1924/25_{iben} 10.000 (köztük 384 felső leányiskolái és 61 felső kereskedelmi).

A tanulók közül nem magyar anyanyelvű: 1913/14-ben 546; 1917/18-ban 584; 1924/25-ben 119.

A tanulók szüleinek foglalkozása: nagy- és középbirtokos (bérlő) 1917/18_{iban} 670, 1924/25-ben 551; kisbirtokos, kisbérlő 36, illetőleg 14; egyéb őstermelők 42, 27; gazdasági tisztviselő 196, 214; bányavállalkozó vagy iparos 980, 864; bányászati vagy ipari tisztviselő 483, 588; bányászati vagy ipari munkás 65, 103; kereskedő vagy vállalkozó 1085, 1166;

kereskedelmi vagy közlekedési tisztviselő 1208, 887; egyéb kereskedelmi vagy közlekedési segédzsemylyzet 125, 105; köztisztviselő 1628, 1612; pap, tanár és tanító 871, 855; egyéb értelmiségi 1421, 1511; közhivatali és egyéb értelmiségi altiszt vagy szolga 139, 113; katonatiszt (csendőr) 264, 452; katonai altiszt 59, 53; nyugdíjas, tőkés, magánzó 853, 797; egyéb és ismeretlen foglalkozású 132, 88. összesen 1917/18-ban 10.187 tanuló, 1924/25-ben pedig 10.000 tanuló.

A területcsonkítás miatt a leányközépiszokolák terén veszteségünk: 12 állami, 1 községi, 3 róm. kath., 1 ref. leányközépiszokola. Ebből Csehszlovákiának jutott: 5 állami, 1 r. kath., Romániának: 5 állami, 1 községi, 2 róm. kath., 1 réf.. Jugoszláviának: 1 állami, Olaszországnak 1 állami leányközépiszokola.

1927-ben, a leányközépiszokolák reformja után, a statisztikai adatokba következők: a leányközépiszokolák és leánykollégiumok száma 35. Ebből leánygimnázium 8, leánylyzceum 25, *leánykollégium* 2. *Fenntartóik* szerint: állami 9, községi 5, róm. kath. 8, református 3, ág. h. evangélikus 3, izraelita 1, társulati 2, magán 4.

A *modem nyelvek* közül a valamennyi típusban kötelező németen kívül franciát tanít 8 leánygimnázium és 24 leánylyceum és leánykollégium; angolt 2 s olaszt 1 leánygimnázium, ill. kollégium.

HARMADIK RÉSZ.

EGYETEMEK ÉS KUTATÓ INTÉZETEK.

I.

A MAGYAR TUDOMÁNYPOLITIKA A VILÁGHÁBORÚ UTÁN.

A magyar kultúrpolitika, melynek új korszakát a világháború után gróf KLEBELSBERG KUNO miniszter nagyszabású tevékenysége indította meg – amint törvényjavaslat tainak megokolásában s parlamenti beszédeiben maga hangsúlyozza –, két alapgondolaton épül fel. Először emelni iparkodik a magyar nemzet széles néprétegeinek, nagy tömegeinek értelmi szintjét: ezt a célt szolgálja az új népiskolai és polgári iskolai törvény (az 1926. évi VII. és az 1927. évi XII. törvénycikk). Másodszor a magyar kultúrpolitika gondoskodni kíván arról, hogy a kultúra valamennyi ágában kellő számban álljanak olyan szakemberek a nemzet rendelkezésére, akik mint európai színvonalon álló szakerők az ország nagy művelődési, közgazdasági, közegészségügyi és technikai feladatait alapos készséggel és kellő hozzáértéssel oldhassák meg. Ezt a célt törekszik megvalósítani a tudománypolitika, mely rendszeres programot dolgoz ki a tudományok különböző ágainak tervszerű fejlesztésére, gondosan számbaveszi a meglévő erőket, ezeket továbbfejleszti és előrelátóan kiegészíti.

A magyar tudománypolitika természetesen először a tudományos élet fő gócpontjainak, az *egyetemeknek* kiépítésére fordította erejét. Minthogy a kolozsvári és a pozsonyi egyetemeket a trianoni békediktátum következtében elvesztettük, a nemzetnek óriási anyagi áldozatokkal elsősorban ezek illő elhelyezéséről és új felszereléséről kel-

lett gondoskodnia. Így született meg az ősi budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem s az 1912-ben alapított debreceni egyetem mellett a szegedi és a pécsi egyetem új épületeivel, klinikáival és egyéb intézeteivel. Ugyanakkor a debreceni egyetem hatalmas arányú klinikai telepe is felépült. Tervbe van véve a budapesti egyetem természettudományi intézeteinek a Duna jobb partján a műegyetem szomszédságában való egyesítése és új épületekbe való költöztetése.

A tudománypolitika másik nagyszabású programja új *tudományos kutatóintézetek* megszervezése és felépítése. Gyors egymásutánban épült fel a svábhegyi csillag; vizsgáló, a tihanyi biológiai állomás; a Lágymányoson geofizikai kutatási intézet létesült. Befejezést nyert az Országos Levéltár hatalmas építkezése s a Nemzeti Múzeum átalakítása s új épületekkel való kiegészítése. A nagy nemzeti közgyűjteményekbe (múzeumokba, levéltárakba, könyvtárakba) új, pezsgő életet vitt be az önkormányzattal bíró Országos Magyar Gyűjtemény egyetembe való egyesítésük (1922. évi XIX. t.-cikk).

Az utóbbi évek magyar tudománypolitikája, harmadszór, egyik főcéljául tűzte ki a nagy kultúrnemzetekkel való állandó és intézményes tudományos érintkezést, az ifjabb magyar tudományos nemzedéknek a nagy nyugati tudományos gócpontokban való kiképzését és a külföldi tudományos kutatásnak állandó lehetővé tételét. Ezt a célt szolgálják a bécsi, berlini, zürichi és római külföldi intézetek s *Collegium Hungaricum*-ok, melyek intézményes létét az 1927. évi XIII. törvénycikk biztosítja. Hogy a tehetséges magyar ifjúság főiskolai tanulmányait anyagi gondoktól menten végezhesse, e célból a közoktatási kormányzat nagyszámú ösztöndíjról gondoskodott számára (1927. évi XIV. törvénycikk).

Az új egyetemeken a tanszékek szaporodása, a múzeumokban, levéltárakban, könyvtárakban, kutatóintézetekben a tudós állások számának emelése jelenleg nagyszámú tudósnak teszi lehetővé, hogy egész munkaerejével a tudománynak szentelje életét. A magyar tudományos társulatok szellemi és anyagi érdekeik biztosítására 1923-ban megalkották a *Tudományos Társulatok és Intézmények Ország-*

gos Szövetségét, mely csakhamar a társulatok tudományos kiadványait előállító nyomdára tett szert. A magyar természettudományi és technikai kutatás tervszerű programjának kidolgozására 1926#ban a *Természet-, Orvos- és Műszaki Tudományok Országos Kongresszusa* ült össze, melynek üdvös hatása a magyar tudánypolitika szervező munkájában azóta lépten-nyomon tapasztalható.

II

TUDOMÁNYEGYETEMEK.

1. A budapesti kir. magy. Pázmány Péter Tudományegyetem.

A középkorban a magyar uralkodók három egyetemet is (a pécsit, óbudait és pozsonyit) alapítottak, amelyek azonban az ország zavaros viszonyai közepett nem tudtak maradandó gyökeret verni. A nagy vallási mozgalmak idején az ellenreformáció létesítette 1635-ben ma fennálló legrégebbi egyetemünket. PÁZMÁNY PÉTER kardinális, észtergomi érsek alapította Nagyszombatban teológiai és bölcsészeti karral. LÓSY és LIPPAY érsek alapítványából 1667-ben jogi karral bővült ki. MÁRIA TERÉZIA 1769-ben kelt adománylevelével az egyetemet királyi intézetnek nyilvánította s orvosi karral kibővítvén, teljes egyetemmé avatta, majd 1777-ben Budára, az ország szívébe helyezte át. II. JÓZSEF rendeletére az egyetem Pestre költözött át. Az 1848. évi XIX. törvénycikk az egyetemet a közoktatásügyi miniszter hatósága alá rendelte. Mai szervezete visszanyúlik az oszt-rák vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól 1849 szeptember 30-án kiadott szabályzatra. 1921-ben az egyetem alapítójának nevét vette fel: Budapesti királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem. Az egyetemnek PÁZMÁNY PÉTER és a királyok adományából jelentékeny saját vagyona van, mely régebben fenntartására elegendő is volt s Magyarországon jelenleg 5465 katasztrális hold mezőgazdasági birtokkal s 9331 kat. hold erdőbirtokkal rendelkezik. Ezenkívül egy nagy bérház, nyomda s nagyszámú értékpapír van tulajdonában. Az egyetemnek azokra az alapítványi birtokaira, melyek az országtól elszakított részekén vannak, a csehszlovák állam tette rá kezét (1974 katasztrális hold mezőgazdasági birtok s 13.759 kat. hold erdőbirtok).

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem és az egyetemi templom.

I. sz. Egyetemi sebészeti klinika. Budapest.

Az egyetem a hágai nemzetközi bírósághoz fordult, amelyben a birtok lefoglalásának feloldását kéri a trianoni békeszerződés 250. §-a alapján, amely szerint a magyar állampolgároknak birtokai nem esnek lefoglalás alá s mivel a 246. § szerint a magyar állampolgárok fogalma alá nemcsak fizikai, de jogi személyek is tartoznak. Az eredetileg alapítványi egyetem pedig, mint testület, külön jogi személy s így a magyar államtól különböző magánjogi jogalanyiség illeti meg. Az egyetem ennek a jogi állapotnak megfelelő telekkönyvi feljegyzések alapján magát ma is a csehszlovák területen lévő birtokai egyedül jogos tulajdonosának érzi.

2. A kolozsvári, ma szegedi m. kir. Ferenc József Tudományegyetem.

A török háborúk közepett Magyarországtól elszakadt Erdélyben ennek első fejedelme, JÁNOS ZSIGMOND, 1560-ban Gyulafehérvárott főiskolát alapít. 1581-ben BÁTHORY ISTVÁN (aki lengyel király is volt) Kolozsvárott a jezsuiták vezetése alatt szervez főiskolát, majd BETHLEN GÁBOR Gyulafehérvárott 1622-ben alapít református akadémiát. Kolozsvárott 1698-ban ismét a jezsuiták alapítanak egyetemet, amely azonban a rend feloszlatása után megszűnik, bár főiskolai (líceumi) formában tovább él. Végre az 1872. évi XIX. törvénycikk Kolozsvárott tudományegyetemet alapít, mely négy karra oszlik: 1. jog- és államtudományi, 2. orvosi, 3. bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, 4. matematikai és természettudományi karra. 1881-ben FERENC JÓZSEF király megengedte, hogy az egyetem mint *Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem* nevét viselje. Az egyetem csakhamar fokozatosan kiépült, mintaszerű épületeket s gazdag felszerelést kapott az államtól. A tanszékek száma az alapításkor 40 volt, 1919-ben már 51. Hallgatóinak száma 1872-ben még csak 258, 1906-ban már 2410.

A románok 1918 december 24-én megszállják Kolozsvárt s a magyar egyetemnek egy félszázadon keresztül készült hatalmas épülettelepeit, gazdagon felszerelt klinikáit, intézeteit és könyvtárait birtokukba veszik. A román király nagy ünnepélyességgel 1920-ban megnyitja Erdély román egyetemét. A régi magyar egyetem tanárait a román háttalom kiutasítja. Ezek egy ideig Budapesten a Pozsonyból

szintén száműzött egyetemmel együttesen tartják előadásait, míg az 1921. évi XXV. törvénycikk a kolozsvári egyetemet Szegedre, a pozsonyit pedig Pécsre nem helyezi.

3. A pozsonyi, ma pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem.

Már a kolozsvári egyetem alapítása után pár évvel később fölmerül egy harmadik egyetem alapításának eszméje. A nyolcvanas években a közoktatási kormány már komolyan foglalkozik az új egyetem tervével. Erre kényszeríti a budapesti egyetem jogi karának, az orvosi és természettudományok demonstratív szakjainak túlsúlyossága. A nagyobb vidéki városok évtizedeken keresztül versengnek új egyetemért. Végre az 1912. évi XXXVI. törvénycikk elrendeli új egyetemeknek Pozsonyban és Debrecenben való felállítását, azzal a megokolással, hogy egyrészt a magyar tudományos és szellemi élet gyarapítása, a nemzeti közművelődés decentralizációja, másrészt a budapesti tudományegyetem rendkívül nagy hallgatóságának levezetése szükségessé teszi az új egyetemeket, amelyekről a tanári szűkreszcencia biztosítása és az egyetemek közötti egészséges verseny is várható. A két új egyetem székhelyéül a törvényhozás Pozsonyt és Debrecént választotta. Már ekkor komolyan szóbanforgott mint egyetemi székhely Pécs, Szeged és Kassa.

Pozsonyban MÁTYÁS király a XVI. század végén alapított egyetemet, az Academia Istropolitaná-t, amely azonban csakhamar megszűnt. Pozsony városa újból csak a XVIII. század végén tesz szert főiskolára, amikor MÁRIA TERÉZIA itt kir. akadémiát alapít bölcsészeti és jogi karral. 1874-től kezdve a főiskola mint kir. jogakadémia működik. Az 1912. évi XXXVI. törvénycikk által létesített új egyetem, mely nevét ERZSÉBET királynétól kapta (*Magyar KURÁLYI Erzsébet Tudományegyetem*), szervezeti szabályzata értelmében 1. jog- és államtudományi, 2. orvostudományi, 3. bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, 4. mennyiség-, természettudományi és mezőgazdasági karból áll. A jogi kar 1914-ben, az orvosi és a bölcsészeti kar 1918 tavaszán nyílt meg. A megszálló cseh hatalom 1919 január 6-án a szépen fejlődő s az imént felszerelt egyetemet birtokába vette, a

magyar orvosi és bölcsészeti kar működését csakhamar megszüntette, a jogi kart pedig két év múlva feloszlatta. A magyar egyetem helyébe a csehszlovák „Comenius”-egyetemet állította. A tanárok egy részét kellő megokolás nélkül többször letartóztatta, internálta vagy fegyházban fogva tartotta.

A pozsonyi egyetem száműzött tanárai egy ideig Budapesten tartották előadásait, majd az 1921. évi XXV. törvénycikk értelmében Pécsen kezdtek meg működésüket.

Itt az Erzsébet Tudományegyetem jogi, orvosi és bölcsészeti kara még ágostai evangélikus hittudományi karral bővült.

4. A debreceni m. kir. gróf Tisza István Tudományegyetem.

Debrecenben már a reformáció idején volt egy magasabb fiúiskola, mely 1588-ban elfogadván a wittenbergai egyetem törvényeit, önkormányzattal bíró főiskola lett. – Ennek ez idő óta vezetett Catalogus-a megszakítás nélkül tartalmazza a beírt tanulók nevét. A főiskola ref. teológiát és filozófiát tanított, 1800-tól kezdve jogot is. A tiszántúli református egyházkerület évtizedeken keresztül arra törekedett, hogy főiskolája egyetemi rangra emeltessék. Ezt a kívánságot az 1912. évi XXXVI. törvénycikk teljesítette, mely állami egyetemet állított fel Debrecenben, még pedig 1. református teológia, 2. jog- és államtudományi, 3. orvostudományi, 4. bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, 5. mennyiség- és természettudományi karral (az utolsó még nem kelt életre). Az orvosi kar épületeinek felemelését a háború késleltette, azonban a város mellett a Nagyerdőn ma már a fényes klinikai telep, mint nagystílű modern alkotás készen áll.

A magyar nemzet eszerint a világháború óta voltaképp három egyetemet épített fel a legnagyobb anyagi erőfeszítések árán. Oka volt erre a hallgatóságnak egészséges megszokása s ezzel az oktatás javítása, a tanszékek szaporítása által a tudományos szukkreszcencia elhelyezkedésének nagyobb lehetősége s nagyobb vidéki művelődési gócpontok kifejlesztése útján az ország szellemi életének decentralizálása. Nagy-Magyarország négy egyeteme tehát Csonka-Magyarországon is tovább él és működik. „Ha Jena után

– mondotta gróf KLEBELSBERG KUNO – a poroszok politikai veszteségüket és romlásukat egyetemek alapításával ellensúlyozták, akkor mi a magunk nagy politikai katasztrófáját nem tetézhjük egyetemeink elpusztításával.”

5. A tudományegyetemek szervezete.

A tudományegyetemek egyes karai a tanári személyzetből s a beiktatott hallgatóságból állanak. A tanári személyzet a karok javaslata alapján a miniszter előterjesztésére az államfő által kinevezett *nyilvános rendes és nyilvános rendkívüli tanárokból*, továbbá a karok által egyes tanszakok nyilvános tanítására képesített s a *miniszter által megerősített magántanárokból* és végül a nyelvmesterekül vagy valamely ügyesség tanítására alkalmazott *magántanulólókból* áll. A tanítószemélyzetnek segédkeznek a karok által három, két, illetőleg egy évre választott (de újból megválasztható) s a miniszter által megerősített *adjunktusok, tanársegédek és gyakornokok*.

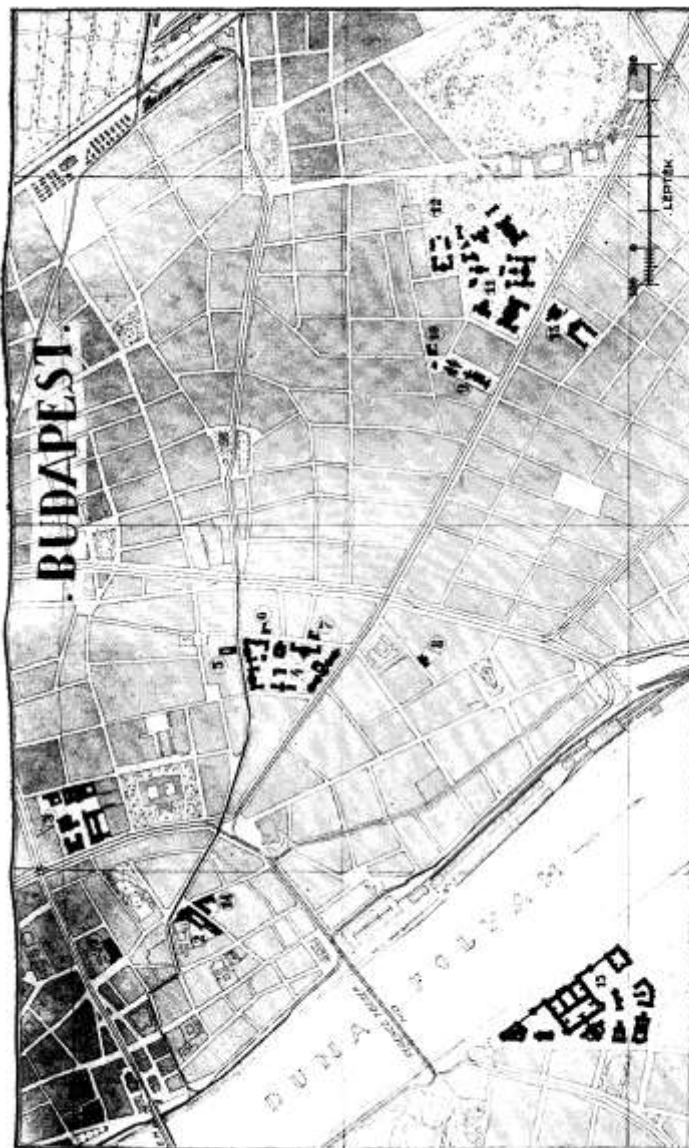
A kari személyzet tagjai közül a rendes tanárok, továbbá a rendkívüli tanárok (számuk a rendes tanárok számának felét meg nem haladhatja) s a magántanárokat, képviselője alkotják a *tanári testületet*, a kar közvetlen kormányzó hatóságát, melynek élén a testület által a karbeli rendes tanárok sorából évről évre megválasztott *dékán* áll, ki a kari ülések elnöke.

Az egyetem élén a kari négy-négy kiküldött (elektor) által évenként más-más karból választott *rektor* áll, ki a *prorektorból* (az előbbi tanévi rektor), a *dékánokból* s a *prodékánokból* (előbbi tanévi dékánok) álló *egyetemi tanácsnak* (szenátus), az egyetem legfőbb autonóm hatóságának elnöke. Az egyetemi rektori hivatalhoz tartozó *központi iroda* igazgatója a tanácsjegyző, a kvestúra étén pedig a kvestor áll.

A magyar egyetemeknek önkormányzatuk (autonómia) van, mely a következőkre terjed ki:

a) Az egyetem maga választja rektorát, dékánjait, prorektorát és prodékánjait.

b) Az egyetem maga tesz javaslatot tanszékeinek betöltésére a meghívási jog gyakorlása vagy pályázat útján.

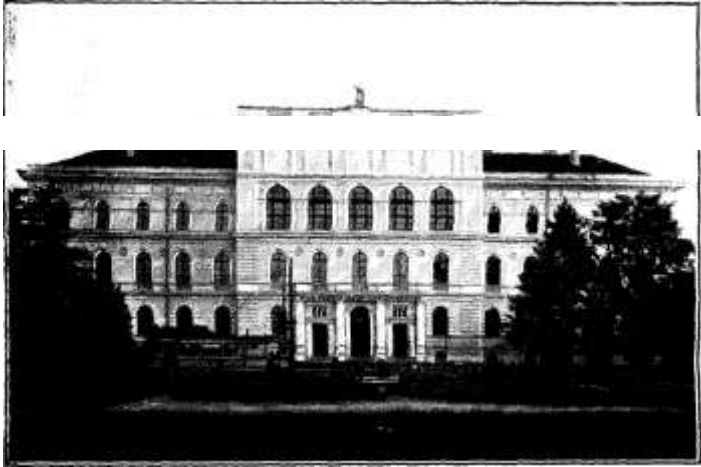

7. Egriházi környék.
 2. Egriházi központi épület, Irányítás
 máni, jogs és államigazgatási kar,
 1. BSN-csarnok kar.

4. Belső klinikai felép.
 5. Orv és pőpóklindka.
 6. Szembőrház.
 7. Fogászati kórház.

8. Általános körzeti intézet.
 9. Gyermekkorház.
 10. Gyermekklinikai.
 11. Külső klinikai felép.

12. Botánikus kert.
 13. Anatómia és lérvénysz. orvost. int.
 14. Kísérleti-ábramodományi kar.
 15. Műgyógyom.

A Ferenc József Tudományegyetem főépülete, Szeged.

c) Fiatal tudósokat arra képesít, hogy mint magántanárrok az egyes szakok keretén belül előadásokat tartsanak.

d) Az egyetem maga állapítja meg tanrendjét, az előadások és gyakorlatok tárgyát és körét.

e) Az egyetem doktorátusra bocsát jelölteket, megvizsgálja és felavatja őket.

f) Az egyetem rektora gyakorolja a kinevezési jogot az egyetemi adminisztratív tisztviselői állások s az altiszti és szolgálai állások betöltésénél, ide nem értve az egyetem könyvtárának és gazdasági hivatalának tisztviselőit, valamint az államfő kinevezése alá eső tisztviselőket, amely állásokra nézve az egyetemi tanácsnak csak előterjesztési joga van.

g) Az egyetem rektora, illetve tanácsa gyakorolja a fegyelmi jogot egyetemi tanárok, tisztviselők, altisztek és szolgák, szóval az egyetem egész állandó személyzetének fegyelmi ügyeiben, úgyszintén a hallgatósággal szemben.

h) Az egyetem tanácsa és tanártestületei az egyetem általános érdekű ügyeiben, akár a közigazgatásra, akár az oktatásra és a fegyelemre vonatkoznak, maguk tárgyalnak és határoznak.

i) Az egyetem nemzetközi érintkezést tarthat fenn és a tanács kifelé képviseli.

A tudományegyetemek tanári személyzetének létszáma az új egyetemek kiépülése után tetemesen szaporodott. 1924/25ben volt nyilvános rendes tanár 233, nyilvános rendkívüli 9, helyettes tanár 11, magántanár 294, előadó 27. Az összes tanerők száma 574, amihez még 247 adjunktus és *tanársegéd járul.*

Tudománykarok szerint a tanári személyzet létszáma így tagozódik: a *hittudományi* egyetemi karokon és főiskolákon 1924/25-ben működött 97 rendes, 4 rendkívüli, 7 helyettes, 4 magántanár; a *jogi és államtudományi* karokon és főiskolákon 68 rendes, 7 rendkívüli, 3 helyettes és 60 magántanár; az *orvostudományi* karokon 68 rendes, 2 rendkívüli, 7 helyettes, 146 magántanár, 187 adjunktus és tanársegéd; a *bölcsészeti és természettudományi* karokon 90 rendes, 6 rendkívüli, 3 helyettes, 99 magántanár, 14 előadó, 58 adjunktus és tanársegéd.

6. A tudományegyetemek tanulmányi és vizsgálati rendje.

Római katolikus hittudományi kar.

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem rom. kath. hittudományi karának tanulmányi és vizsgálati rendjét az 1917-ben a királytól jóváhagyott szabályzat állapítja meg.

Eszerint a tanfolyam öt évig tart. Az ötéves tanfolyam tanrendje a következő: 1. év. Keleti nyelvek. Bölcsélet. Ószövetség. Ókeresztény irodalom. 2. év. Bölcsélet. Ószövetségi exegesis. Újszövetség. Alapvető hittan. 3. év. Ágazatos hittan. Egyháztörténelem. Egyházi ékesszólásban (homiletika). Szociológia. 4. év. Ágazatos hittan. Erkölcstan. Nevelés- és tanítástan. Katechetika. Homiletikai gyakorlatok. 5. év. Egyházjog. Lelkipásztorkodástan. Nevelés- és tanítástan. Egyházi művészet- és régiségtan. Homiletikai és katechetikai gyakorlatok.

A rendes tanszékek száma 12. Minden főtárgyból szeminárium gyakorlatok is tartatnak, melyek a végbizonyítvány elnyeréséhez nem kötelezők ugyan, de a doktori fokozat elnyeréséhez négy féléven át folytatott szeminárium gyakorlat (akár egy, akár több tárgyból) kívánatik meg, melyeknek elvégzését a doktorjelöltnek a negyedik szigorlat letévése előtt kell kimutatnia. Egyébként a doktori fok elnyeréséhez négy szigorlat és egy nyomtatott értekezés kívánatik meg. A szigorlatok bármely sorrendben végezhetők, ha t. i. a jelölt a szigorlat tárgyait már lehallgatta. Első szigorlat a III. évfolyam alatt tehető. Mindegyik szigorlat két-két óra hosszát tart, melyeken négy vizsgáló tanár kérdez. A szigorlatok beosztása: 1. keleti nyelvek, ó- és újszövetség; 2. egyháztörténelem, egyházjog; 3. alapvető és ágazatos hittan; 4. kánonjog és lelkipásztorkodástan.

Református hittudományi kar.

A debreceni gróf Tisza István Tudományegyetemnek 1914-ben megnyitott reform, teológiai karán az a tanulmányi és vizsgálati szabályzat van érvényben, melyet 1916-ban a király jóváhagyott.

A református hittudományi kar hallgatóinak tan-

folyama négy évre, azaz 8 félévre terjed, amelyből legfeljebb két év akár hazai ág. ev. teol. akadémián, akár külföldi prot. teológiai fakultáson is tölthető. A magyarországi református egyház teológiai akadémiairól a református hittudományi karra bárki akármelyik félév után átléphet. Minden hallgató félévenként legalább heti 20 óra hallgatására köteles. A hittudományi kar hallgatóinak előadott tantárgyak a következők: Héber nyelvtan. Ószövetségi írásnyelvtan. Ószövetségi teológia. Ószövetségi irodalomtörténet. Újszövetségi görög nyelv. Újszövetségi írásmagyarázat. Újszövetségi teológia. Újszövetségi irodalomtörténet. Dogmatika. Vallásbölcshészet. Jézus élete. Apologetika. Keresztény erkölcsstan. Teológiai tudományok enciklopédiája. Vallástörténet. Kereszténység története. Magyar protestáns egyháztörténet. Magyar protestáns egyházi irodalomtörténet. Bevezetés a lelkípásztorkodás és belmisszió elméletébe. Belmisszió elmélete. Lelkipásztorkodástan. Egyházi élet ismertetése (statisztika). Egyházi szónoklattan. Egyházszertartástan. Katechetika. Egyházjogtan. Dogmatörténet. Szimbolika. Gyakorlati bibliamagyarázat. Bölcsészettörténelem. Nevelés- és oktatástan. Egy bölcsészeti kollégium. Közgazdaságtan. Közjog és közigazgatási jog. Közegészségtan.

A negyedik félév végén minden hallgató alapvizsgálatot köteles tenni. Az alapvizsgálat két részből, úgymint írásbeli és szóbeli vizsgálatból áll. A szóbeli vizsgálat tárgyai a következő tudományok: 1. Ószövetségi irodalomtörténet. 2. Újszövetségi irodalomtörténet. 3. A kereszténység történelme. 4. Vallástörténet. 5. Vallásbölcshészet. Az írásbeli vizsgálaton minden hallgató a szóbeli vizsgálat tárgyainak köréből adott három tétel közül egyet tartozik zárt helyen kidolgozni.

A hittudományi kar minden év júniusában külön határozattal névszerint megállapítja, hogy mely hittanhallgatók részére állítható ki a végbizonyítvány. A hallgatók a végbizonyítvány alapján egyházkerületi vizsgálóbizottság előtt letehetik az I. lelkészsképesítő vizsgálatot, további kétévi lelkészi gyakorlat után pedig a II. lelkészsképesítő vizsgálatra jelentkezhetnek. Akik pedig tudományos minősítésre tartanak számot, azok a református hittudományi kar előtt doktori szigorlatra állhatnak. Doktori szigorlatra bocsáttat-

nak, akik: 1. végbizonyítványukat ezen a karon nyerték; 2. valamely hazai református teológiai akadémia bevégezése után akár ezen a karon, akár valamely külföldi egyetem hittudományi karán legalább egy évig rendes hallgatók voltak.

A szigorlat a református hittudományi karon előadott tudományszakok közül egy szakcsoportból teendő le. A szakcsoportok a következők: 1. Ószövetségi tudományok szakcsoportja. 2. Újszövetségi tudományok szakcsoportja.

3. Egyháztörténelmi szakcsoport. 4. Rendszeres teológiai szakcsoport keresztény erkölestannal. 5. Gyakorlati teológiai szakcsoport az egyházjoggal együtt. A szigorlat alapja a jelölt szakcsoportjából veendő magyar nyelven írott és kinyomatott tudományos értekezés. A szóbeli vizsgálat legalább egy, legfeljebb két óráig tart.

Evangélikus hittudományi kar.

A pécsi Erzsébet Tudományegyetemnek 1923-ban Sopronban szervezett evang. hittudományi karán az a tanulmányi és vizsgálati rend érvényes, melyet 1926-ban Magyarország kormányzója hagyott jóvá. Eszerint a tanfolyam négy évből áll. A hallgató köteles legalább heti 20 óra kollegiumot hallgatni és félévenként a kar által megállapított tárgyakból kollokválni. A nyolc félév alatt hallgatóndó tárgyak a következők: Teológiai enciklopédia. Ószövetségi írásmagyarázat. Ószövetségi bevezetés. Ószövetségi teológia. Héber nyelv. Újszövetségi írásmagyarázat. Új szövet-ségi bevezetés. Újszövetségi teológia. Jézus élete. Újszövet-ségi görög nyelv. Egyetemes egyháztörténet. Hazai protes-táns egyháztörténet és egyházjog. Dogmatörténet. Rendszer-es teológia. Szimbolika. Dogmatika. Etika. Apologetika. Katechetika. Liturgika. Homiletika. Lelkipásztorkodástan. A bel- és külmisszió ismertetése. A jelenkori egyházi élet ismertetése. Gyakorlati írásmagyarázat. Egyházjogtan. Val-lástörténet. Valláslélektan. Vallásbölcshészet. Valláspedagó-gia. Bölcsészettörténet. Egy rendszeres filozófiai kollé-gium. Keresztény neveléstudomány. Közgazdaságtan. Ma-gyár közjog. Egy magyar történelmi, irodalomtörténeti vagy művelődéstörténeti kollégium. Közegészségtan. Német nyelv. Bibliai tót nyelv. Egyházi latinság. A IV. félév végén

alapvizsga teendő a teol. enciklopédia, ószövetségi és újszövetségi bevezetés, egyetemes egyháztörténet, vallástörténet és neveléstörténet tárgyakból. A VIII. félév végén szigorlat teendő, amely írásbeli és szóbeli részből áll. Az írásbeli a bibliai és rendszeres teológiai tudományokból készítenendő. A jelölt igazolni tartozik dolgozataival, hogy a teológiai tudományok terén kellő jártassággal bír, az újabb teológiai irodalmat ismeri s önálló ítéletalkotásra is képes. A szóbeli szigorlat három részből áll. Az első rész tárgyai: Bibliai exegesisek és bibliai teológia; a második rész tárgyai: Rendszeres *teológia* (dogmatika és etika); a harmadik rész tárgyai: Magyar prot. egyháztörténet. Egyház jogtan. Katechetika. Liturgika. Homiletika. Lelkipásztorkodástan. A szigorlat egyes részei között 2-4 heti időköz van.

A hittudományi kar részint honoris causa, részint megfelelő szigorlat alapján megszerezhető doktori fokozatokat adományoz. A teológiai doktori fokozat legkorábban a négyéves hittudományi tanfolyam bevégzése után négy ésszendővel szerezhető meg, a következő szakcsoportokból: Ószövetségi írásmagyarázat és teológia; Újszövetségi írásmagyarázat és teológia; Egyetemes keresztény egyháztörténet; Rendszeres teológia; Gyakorlati teológia; Egyházjogtan és magyar protestáns egyháztörténet; Általános vallástudomány és valláspedagógia. A doktori szigorlat írásbeli és szóbeli részből áll. Az írásbelit nyomtatott illákbán megjelent önálló, tudományos színvonalú értekezés alkotja, amely jelölt alapos tárgyismeretéről, a tudományos kutatás módszereinek alkalmazásában való jártasságáról tanúskodik és így a protestáns teológiai irodalom számára nyereségnak tekinthető.

Jog- és államtudományi kar.

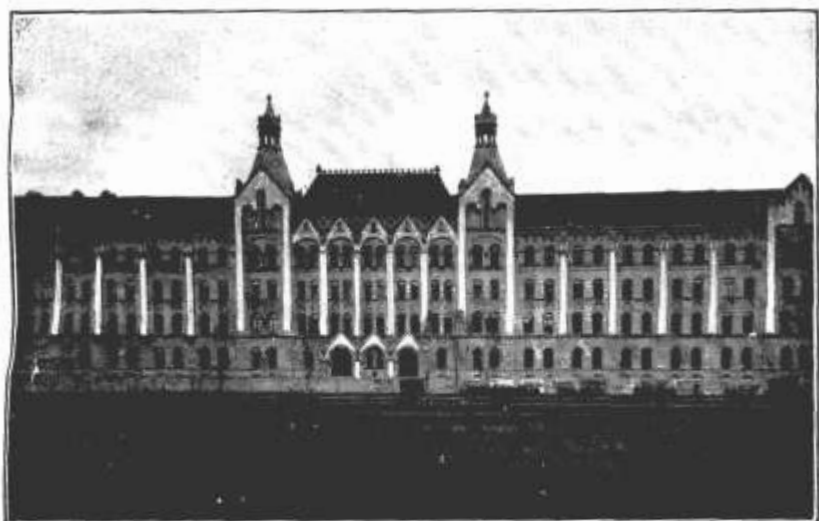
A jog- és államtudományi karokon érvényes tanulmányi és vizsgálati rendet lényegében még ma is az 1883-ban kiadott királyi rendelet szabályozza. Eszerint a jogi tanulmányok négy évre terjedő folyamán két alapvizsgálat volt. Az I. alapvizsgálatnak, amely a második félév végén tehető le, tárgyai: *a)* a római jog és *b)* a magyar jogtörténet. A II. alapvizsgálatéi, amely a negyedik félév végén tehető: *a)* a magyar közjog és *b)* a nemzetgazdaságtan a pénzügytannal. A jog-

tudományi államvizsgálat tárgyai: *a)* a magyar magánjog, kapcsolatban az osztrák joggal, amennyiben a magyar bíró; dalom területén gyakorlati jelentősége van; *b)* a büntetőjog és eljárás; *c)* a kereskedelmi és váltójog; *d)* a polgári törvénykezés; *e)* a magyar közigazgatási jog. Az államtudományi államvizsgálat tárgyai: *a)* alkotmányi és kormányzati politika; *b)* a magyar közigazgatási jog; *c)* a magyar pénzügyi jog elvei és főbb intézményei; *d)* az egyházjog; *e)* a magyar állam statisztikájából a népességi, közművelődési és közgazdasági rész.

A jogdoktori fok elnyerésére három szigorlat és egy felavatási értekezés, az államtudományi doktori fok elnyerésére két szigorlat és egy felavatási értekezés kívántatik. A jogtudományi szigorlatok: I. *a)* római jog, *b)* egyházjog, *c)* jogbölcselet a történeti résszel és a nemzetközi joggal; II. *a)* magyar közjog, *b)* közigazgatási és pénzügyi jog, *c)* politika, *d)* magyar büntetőjog és eljárás; III. *a)* magyar magánjog, *b)* osztrák polgári jog, *c)* magyar polgári törvénykezés, *d)* kereskedelmi és váltójog. Az államtudományi szigorlatok: I. *a)* jogbölcselet a történeti résszel és a nemzetközi joggal, *b)* egyházjog, *c)* magyar közjog, *d)* politika; II. *a)* nemzetgazdaságtan és pénzügytan, *b)* statisztika, *c)* magyar közigazgatási jog a pénzügyi joggal.

Ebből a vizsgálati rendszerből igen nagy hátrányok származtak: egyoldalúság a kiképzésben és másrészt a harmadik tanév, minthogy vizsgálatot nem lehetett tenni, a nemtanulás éve lett. Ezen a bajon, habár csak kísérletképpen és igen szűk keretek közt, kívánt segíteni az 1911-ben az alapvizsgálatokra nézve kibocsátott szabályzat, mely a két alapvizsgálatot korábbi alakjukban fenntartva, behozta a harmadik alapvizsgálatot, amelynek tárgyai a magyar magánjog, valamint a büntetőjog és eljárás. Ezzel azonban a jogi tanulmányi és vizsgálati rend reformjára törekvő mozzanatok még nem jutottak nyugvóponthoz, sőt az évek óta készülő reform még mindig függőben van.

Jelentős fordulatot idéztek elő az 1912: VII. és az 1913: LUI. t.íciók. Az előbbi a jogi doktorátust a bírói szolgálatra is kötelezővé tette, amely eddig csak az ügyvédi vizsgálathoz volt szükséges; az utóbbi a bírói és ügyvédi gyakorlati képesítővizsgát egységesítette.

*A Ferenc József Tudományegyetem
bölcseleti és természettudományi Kara, Szeged.*

Az Erzsébet Tudományegyetem nőgyógyászati klinikája és Pécs városa.

Az orvostudományi kar.

A magyar orvosképzést 1875-ben reformálták meg gyökeresen. A tanfolyam 10 féléves volt, heti 20 köteles órával. A második félév végén vizsgálat volt az ásványtanból, növény- és állattanból, a negyedik félév végén pedig a fizikából, kémiából, anatómiából, fiziológiából és általános kórtanból. A tanfolyam végén az első szigorlat a gyakorlati bonctant és élettant, a gyógyszertert és kórbonctant, a második szigorlat a fő klinikai tárgyak gyakorlati vizsgálatait ölelte föl. Az elméleti záró szigorlat tárgyai: belgyógyászat, sebészet, törvényszéki orvostan és közegészségtan voltak. Ezen vizsgálatok sikeres letétele után a jelöltet egyetemes orvosdoktorrá avatták.

Ez a rendszer 1901-ig maradt érvényben, amikor a gyakorlati oktatás érdekében a kórházi gyakorlati évet tették kötelezővé. A természetrajzi elővizsgálatok elmaradtak, a negyedik félév végén a bonctanból, élettanból, fizikából és kémiából való vizsgázást (I. szigorlat) kötelezővé tették. Ezzel a klinikai oktatás számára teoretikus alapot biztosítottak, a tanfolyam végén a II. szigorlat tárgyai: kórbonctan, gyógyszertert, általános kórtan, törvényszéki orvostan és közegészségtan s a III. szigorlat a négy fő klinikai tárgyhoz (belgyógyászat, sebészet, szemészet, szülészet és nőgyógyászat) három speciális tárgyat: elmekórtant, gyermekgyógyászatot, bőr- és nemikórtant csatol.

E szigorlati rend húsz évig volt hatályban s 1922-ben lépett érvénybe a legújabb szabályzat. Eszerint a tanfolyam 10 féléves maradt, de a kötelező gyakorlati évet beolvasztótra a szigorlati évbe. Ezzel az oktatás gyakorlatibb voltát s a kötelező kórházi gyakorlat eredményesebbé tételét céiozta. Az 5. félév elejéig a fizikából, kémiából, bonctanból és fiziológiából való vizsgálat a klinikai félévek elengedhetetlen föltétele lett. A tanfolyam végén következik a II. szigorlat kórbonctanból, gyógyszertertől, általános kórtanból, ennek sikeres letétele után a klinikai tárgyakból a kórházi gyakorlat egyenként s utána a III. szigorlat. A negyedik vagy záró szigorlat tárgyai: közegészségtan és törvényszéki orvostan. E szigorlati rend nagy lépést tett a gyakorlati oktatás érdekében s emellett megtartotta, sőt megerősítette a teoretikus alapot.

A bölcsészeti kar.

A régi magyar bölcsészeti karra 1848g teljes mértékben áll az a kritika, melyet *Kant* Der Streit der Fakultäten c. munkájában a német egyetemeken uralkodó állapot fölött gyakorolt (1798). Kant felfogását a bölcsészeti kar középonti jelentőségéről a német idealizmus nagy gondolkodói (Schelling, Fichte, Schleiermacher, W. Humboldt, Steffens) továbbépítik és a modern német egyetemet ennek alapján szervezik meg. A német idealizmus tudományfogalmát, melyen az új egyetemi szervezet és szellem felépül, két alapelv jellemzi: a szabad öntevékenység elve (a tanulás és tanítás szabadsága) és a minden tudományos gondolkodás organikus egysége, melyet a filozófiai tanulmányok képviselnek. A szabadság elvét nálunk az 1848: XIX. törvénycikk iktatja törvénybe, de csak – bármily paradoxul hangzik is – az abszolutizmus korszakában gr. Thun Leó a porosz egyetemek szellemén alapuló új egyetemi szervezet útján lépteti életbe. A bölcsészeti kar modern átalakulására döntő jelentőségű volt az Organisations-Entwurfnak (1850) a középiskolák új szervezetét életbeléptető intézkedése, mely a filozófiai kétéves tanfolyamot a gimnázium addigi hat osztályához csatolta. Így az akadémiák filozófiai kurzusa megszűnt, hasonlóképp az egyetem bölcsészeti karáé is, mely így tisztán tudományművelő feladatának élhetett. Megszabadult egyszersmind a kar a József császártól 1782-ben a karhoz kapcsolt institutum geometricumtól, a mérnökképző tanfolyamtól, mely a József-ipariskolához (műegyetemhez) csatoltatott. Egyben az orvosi kartól a bölcsészeti kar kebelébe jutott a növény-, állat-, ásvány- és vegytani tanszék. Ezzel a filozófiai kar egyenlő rangúvá, mintegy öncélúvá lett a többi karral, mindaddig *facilitates sublimiores*-szel szemben. Megszűnt a kötelező tankönyvek használata, az iskolás rendszer, mely az egyes tudományoknak évről-évre teljes, éppen ezért csak vázaltszerű előadására korlátozta a tanárt; megszűntek a félévi kötelező vizsgálatok, az egész kötött tanulmányi rend. A magántanári intézmény bevezetése pedig felfrissítette s meggazdagította a most már egészen szabadon választható előadások számát. Az abszolutizmustól megadott tanszabadság a maga gyümölcseit csak 1867-től érlelhette meg. Néhány évtized alatt a természettudományi intézetek.

a különféle tudományos gyűjtemények és szemináriumok felállítására, a tanszékeknek a tudományok fejlődésével és szétkülönülésével lépést tartó szaporítása az elmúlt félszázad hiányait csakhamar pótolta s a pesti, majd nyomában 1872-től a kolozsvári *bölcsészeti kart* fokozatosan európai színvonalra emelte.

A tudományok nagyarányú szétkülönülése, másrészt az egyéni hajlam és képesség figyelembevétele megkövetelte a anachronizmussá vált régi bölcsészeti doktori vizsgálat újra való *szabályozását*. Az 1873-ban kiadott új szabályzat a doktori oklevél elnyerésére jelentkezőtől egy nyomtatásban is megjelent tudományos értekezést kíván, másrészt két óra hosszát tartó szóbeli szigorlatot, melynek tárgya három rokontudomány; ezek közül az egyik fő-, a másik kettő mellékszakként szerepel. Így a régi, szinte az érettségi vizsgálatához hasonló „szépművészeti tudorság” helyére a komoly tudományos szakszerűségű próbatétel lépett. A bölcsészeti doktori szabályzat lényegét az 1881. és 1892. évi új rendelkezések nem érintették.

Mindazok a szervezeti, tanulmányi és vizsgálati rendre vonatkozó *szabályzatok*, melyek a budapesti bölcsészeti kar életét irányították, jutottak érvényre a kolozsvári (1872), debreceni (1914) és pozsonyi (1918) egyetem bölcsészeti karain is, azzal a szervezeti különbséggel, hogy a francia *faculté des lettres* és *faculté des sciences* mintájára ezeken az egyetemeken a szellemi tudományok (bölcsészet-, nyelv-, történettudományok) és a természettudományok (a matematikával) külön, önálló karban helyezkedtek el.

Promotio sub auspiciis regis (gubernatoris).

Ünnepélyesebb formája a doktori felavatásnak a *promotio sub auspiciis Regis* név alatt 1893-ban felújított intézmény, mely a kiváló ifjak érdemeinek jutalmazása és az ifjúság buzdítása céljából áll fenn. Ugyanis a középiskolai és egyetemi pályájukon mindig „jeles” eredményt felmutatott ifjaknak (évente – lehetőleg karok szerint váltakozva – kettőnek) megengedi a király (jelenleg az államfő, Magyarország kormányzója: *sub auspiciis gubernatoris*), hogy az ő *legfelsőbb védnöksége* alatt – értékes gyűrűt mint királyi

ajándékot átnyújtó képviselője jelenlétében – avattassanak doktorokká.

A doktorság egy formája a *tiszteletbeli doktorság* (Doktor honoris causa). Ez a fokozat valamennyi karon adományozható – a miniszter közvetítésével az államfőtől kinyerendő engedély mellett – a tudomány terén kiváló egyéneknek.

7. Egyetemi intézetek és szemináriumok.

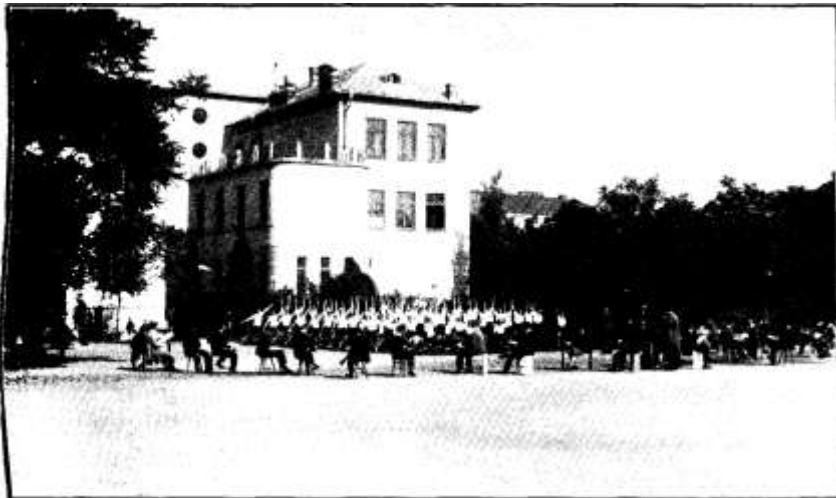
Az utóbbi évtizedekben a magyar egyetemek és főiskolák mind gazdagabban egészültek ki a modern egyetemi élet és tudományos kutatás eszközeivel: a különféle tudományos intézetekkel és szemináriumokkal. A 220. és 221. oldalon lévő táblázat megvilágítja a négy magyar egyetem ezen a téren való fejlettségét.

8. Az egyetemi tanulás.

Az egyetemi tanulók (hallgatók) vagy *rendesek*, kik középiskolai érettségi bizonyítvány alapján történő beiktatás után egyetemi polgárokká válnak, vagy *rendkívüliek*, akik nincsenek beiktatva s akiktől megszabott előképzettség nem kívántatik, csak betöltött 16 év. Külföldiek, ha a magyar középiskoláknak megfelelő előképzettséget igazolnak, rendes hallgatókul felvehetők. E tekintetben az illetékes karok határoznak.

A király 1895-ben megengedte, hogy bizonyos korlátozással a *nők* a bölcsészeti és orvostudományi karra s a gyógyszerészeti egyetemi tanfolyamra felvétessenek. Az 1926. évi leányközépiskolai törvény életbelépte után az 1927/63.000. számú miniszteri rendelet a nők egyetemi felvételét a következőképp szabályozta: Nők a róm. kath. hittudományi és a jog- és államtudományi karra egyáltalán fel nem vehetők. Ellenben az egyetemi református és evangélikus hittudományi, az orvostudományi, a bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, valamint a matematikai-természettudományi karokra a megállapított létszám keretén belül minden korlátozás nélkül felvehetők.

1900-ig az egyetemi nőhallgatók száma lassan szaporodott. 1900-ban még csak 17-en voltak az orvosi, és 16-an a bölcsészeti karon. 1917-ben már a női orvostanhallgatók

Budapest 1. ker. állami tanítóképzőintézet.

Tornaóra, rajzóra az intézet udvarán.

Budapest 1. ker. állami tanítóképzőintézet.

A gyakorlóiskola terme.

Budapest J. ker. áll. tanítóképzőintézet.

Budapest I. ker. állami tanítóképzőintézet.

Biológiai gyakorlatok.

Ipseit egyetem.**Szegedi egyetem.****Déreceni egyetem.****Pécsi egyetem.**a) **H i t t u d o m á n y i k a r o k.**

8 asszisztensium.

6 asszisztensium.

b) **J o g -**

1 asszisztensium.

5 asszisztensium.

c) **O r v o s t u d o m á n y i k a r o k.**

1. Leíró és talponcstani int.

1. Anatómiai intézet

1. Anatómiai int.

2. Szövet- és fejlődéstudományi int.

2. Körbonctani intézet

2. Biológiai int.

3. Élettani intézet.

3. Alfrédos kör- és gyógyv-

3. Élettani int.

4. Körbonctani és kórszövet-

4. Körbonctani intézet

4. Körbonctani

5. Alfrédos kör- és gyógyv-

5. Körbonctani intézet

5. Körbonctani

6. Gyógyászati intézet.

6. Gyógyászati intézet

6. Gyógyászati

7. Középsőszéki orvostani

7. Középsőszéki orvostani

7. Középsőszé-

8. Törvényszéki orvostani

8. Törvényszéki orvostani

8. Törvényszéki

9. Gyógyászati intézet.

9. Középsőszéki orvostani

9. Törvényszéki

10. Orvosi vegytani intézet.

10. Orvosi vegytani intézet

10. Fizikai intézet.

11. Egyetemi gyógyszerár.

11. Egyetemi gyógyszerár.

11. Fizikai intézet.

12. Belgyógyászati Klinika (94

12. Belgyógyászati Klinika (94

12. Fizikai intézet.

13. Sebészeti Klinika (44 ágy).

13. Sebészeti Klinika (142 ágy).

13. Körbonctani

14. Szemészeti Klinika (96

14. Szemészeti Klinika (72 ágy).

14. Körbonctani

15. Női Klinika (76 ágy).

15. Szülészeti és nőgyógyászati

15. Körbonctani

16. Elme- és ideggyógyászati

16. Elme- és ideggyógyászati

16. Körbonctani

17. Gyermekgyógyászati Klinika (105 ágy).

17. Gyermekgyógyászati Klinika (132 ágy).

17. Gyermekgyó-

18. Bőr- és nemibeteg Klinika (102 ágy).

18. Bőr- és nemibeteg Klinika (104 ágy).

18. Bőr- és ne-

Összesen 2.122 ágy.

Összesen 553 ágy.

Összesen 890 ágy.

Összesen 850 ágy.

d) Bölcsészettudományi karok.

Budapesti egyetem.

- 1—11. Szemináriumok.
12. Görög filológiai múzeum.
13. Erem- és régiségtár.
14. Esztétikai gyűjtemény.
15. Művészettörténeti gyűjtemény.
16. Keresztény archeológiai gyűjt.
17. Filozófiai könyvtár.
18. Pedagógiai könyvtár.
19. Történelmi könyvtár.
20. Magyar művelődéstört. gyűjtemény.
21. Egyiptomi gyűjtemény.
22. Földrajzi intézet.
23. Kozmografiai intézet.
24. Matematikai tanszergyűjtemény.
25. Elméleti fizikai tanszergyűjtemény.
26. Kísérleti fizikai intézet.
27. Gyakorlati fizikai intézet.
28. I. sz. kémiai intézet.
29. II. " "
30. III. " "
31. Alt. növénytani int. és növénykert.
32. Növényrendszertani és növényföldrajzi intézet.
33. Zoológiai és komparatív-anatomiai intézet és múzeum.
34. Mineralógiai és petrográfiai intézet és múzeum.
35. Anthropológiai intézet és múzeum.
36. Földtani intézet.
37. Oslénytani (palaontológiai) intézet és múzeum.
38. Radiológiai intézet.

Szegedi egyetem.

- a)
1. Filozófiai intézet.
2. Pedagógiai intézet.
3. Magyar történelmi intézet.
4. Középs. és újkori történelmi intézet.
5. Okori történelmi intézet.
6. Archaelógiai intézet.
7. Magyar nyelvtudományi intézet.
8. Magyar irodalomtörténeti intézet.
9. Germán filológiai és irodalmi intézet.
10. Francia filológiai és irodalmi intézet.
11. Klasszika-filológiai intézet.
12. Ural-altaji filológiai intézet.
13. Földrajzi intézet.

b)

14. Matematikai és ábrázoló-geometriai szeminárium.
15. Kísérleti fizikai intézet.
16. Gyakorlati és fizikai int.
17. I. Kémiai intézet.
18. II.
19. Mineralógiai és geológiai intézet.
20. Zoológiai intézet.
21. Növénytani intézet és növénykert.

Debreceni egyetem.

1. Filozófiai intézet.
2. Pedagógiai intézet.
3. Pszichopedagógiai intézet.
4. Fonetikai és germán int.
5. Klasszika-filológiai szemín.
6. " " múzeum.
7. Modern filológiai szemín.
8. Történelmi szeminárium.
9. Földrajzi intézet.

Pécsi egyetem.

1. Pedagógiai könyvtár és laboratórium.
2. Filozófiai könyvtár.
3. Klasszika-filológiai intézet.
4. Magyar nyelv- és tudom. intézet.
5. Német intézet.
6. Francia intézet.
7. Világtörténelmi intézet.
8. Magyar történelmi int.
9. Földrajzi int.

száma 331, a női bölcsészethallgatók száma 369, a gyógyszerészeti tanfolyam női hallgatóinak száma 2, ehhez járul még 487 rendkívüli nőhallgató. Összesen tehát 1189. 1925-ben – az ország óriási megcsönkulása ellenére – a női egyetemi hallgatók száma 1165. Ebből a bölcsészeti karon 559 nő tanult, vagyis a bölcsészeti karok hallgatóságának majdnem a fele (48.4%-a) nő.

Ez említhető meg a nőknek a többi egyetemi jellegű intézményekre való felvételi szabályzata is. A m. kir. József műegyetem *mérnöki, gépészmérnöki*, valamint a *vegyszer-mérnöki* osztályára rendes hallgatókul a nők nem vehetők fel, ellenben az egyes karok, illetve szaktanárok hozzájárulása esetén egyes előadások hallgatására mint vendéghallgatók kaphatnak engedélyt. Az *építészeti* osztályon, amennyiben a felvehető hallgatóság mindenkori létszámát a férfiak nem töltik be, a felvehető létszámának 5%-áig a nők is lehetnek rendes hallgatók. Hasonlóképpen rendes hallgatók lehetnek a nők a *közgazdasági* osztályon is az engedélyezett létszám keretein belül minden korlátozás nélkül. – Az egyetemi *közgazdasági karon*: a) a mezőgazdasági, b) a kereskedelmi szakosztályokra a nők minden korlátozás nélkül felvehetőek, c) az egyetemes közgazdasági és közigazgatási, valamint d) a külügyi szakosztályra a nők egyáltalán nem vehetők fel, e) a kereskedelmi szakosztály kebelében működő kereskedelmi iskolai tanárképzőre a nők az ott megállapított korlátozás mellett vehetők csak fel. Az egyetemi *gyógyszerészeti* tanfolyamokra a nők a megállapított létszám keretén belül minden korlátozás nélkül felvehetőek.

A világháború után az egyetemekre oly nagy tömegű ifjúság tódult, hogy alapos kiképzésük már a tantermek férőhelyének kisebb száma miatt is lehetetlennek mutatkozott. Az az aggodalom is fölmerült, hogy a túlnagy számban kiképzett ifjúság nem tudván elhelyezkedni a negyedére megcsönkított ország értelmiségi pályáin, nagyszámú munkanélküli szellemi proletariátus termelődik ki, amely újabb forradalmak szülőke lehet. Ezért a nemzetgyűlés külön törvényben (1920. évi XXV.) szabályozta az egyetemre való felvételt. Eszerint az egyes karokra felvehető egyetemi tanulók számát az illetékes kar javaslata alapján a közoktatásügyi

miniszter állapítja meg (*numerus clausus*). A tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra az 1920/21. tanév kezdetétől csak oly egyének iratkozhatnak be, kik nemzethűségi és erkölcsi tekintetben feltétlenül megbízhatók és csak oly számban, amennyinek alapos kiképzése biztosítható. A tanulók a beiratkozásra engedélyért folyamodnak. A beiratkozási engedélynek a vallás- és közoktatásügyi minisztertől megállapított létszám (*numerus clausus*) keretén belül való megadása vagy megtagadása felett az illetékes kar tanárainak teljes ülése végérvényesen határoz. Az engedély megadásánál a nemzethűség és az erkölcsi megbízhatóság követelménye mellett egyfelől a felvételt kérők szellemi képességeire, másfelől arra is figyelemmel kell lenni, hogy az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye ennek kilencztedrészét.

Az 1926/27. tanévre vonatkozólag a felvehető I. éves hallgatók létszáma a következő volt:

Tudománykar	Budapest	Szeged	Pécs	Debrecen
Hittudományi.....	50	—	50	50
Jog- és államtudományi	500	200	200	200
Orvostudományi	400 ¹	150 ²	150	150
Bölcsészeti, nyelv- és történettudományi ..	350 ¹	100	100	100
Mennyiségtan és természettudományi ..	—	100 ²	—	—
Közgazdaságtud. egy. kar	550	—	—	—

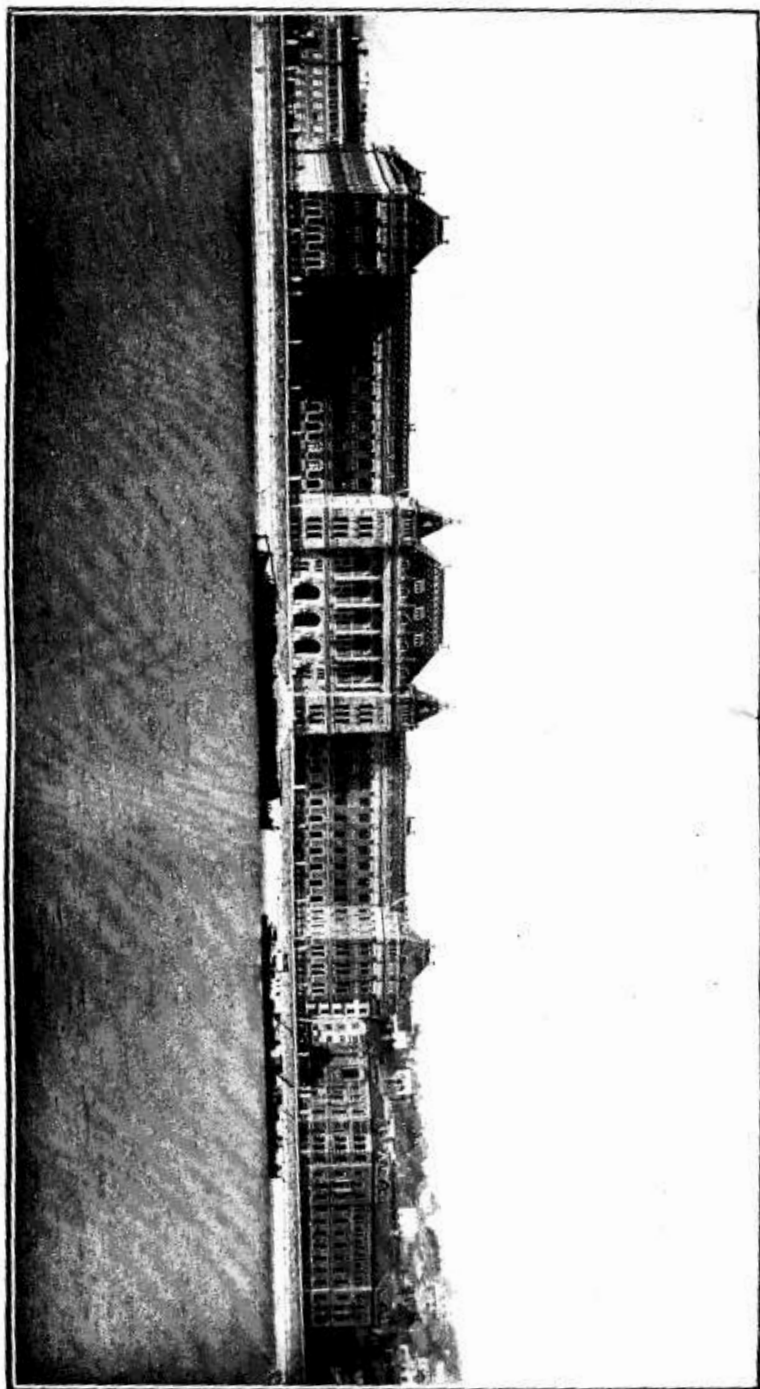
Jogakadémiák: Eger, Kecskemét és Miskolc 40-40.

Az egyetemi hallgatók polgári viszonyaikban, valamint közfenyítés alá tartozó cselekményeikre nézve a köztörvényeknek és hatóságoknak, egyetemi magaviseletükre nézve pedig az egyetemi rendeleteknek és szabályoknak, valamint az egyetemi hatóságoknak vannak alárendelve. Ha egyetemi hallgatót köztörvények áthágása miatt más, mint egyetemi hatóság vizsgálat alá von, erről, valamint az ítéletről az egyetemi tanács értesítendő s a tanács a kihágásnak az egyetemi rendre való kihatásához képest fegyelmi eljárást indít a tettes ellen.

¹ + 100 gyógyszerészhallgató, ² + 75 gyógyszerészhallgató.

A Tisza István Tudományegyetem belklinikája. Debrecen.

József Műgyűjtemény, Budapest.

A hallgatók létszáma a tudományegyetemen a következő:

Egyetemek (főiskolák) és karok megnevezése :	Hallgatók száma az	
	1919/20. tanév	1924/25. második felében
Pázmány Péter Tudományegyetem (Budapest):		
Róm. kath. hittudományi kar	87	99
Jog- és államtudományi kar	909	2288
Orvostudományi kar	2787	1994
Bölcsészeti (és math. term.) kar	873	940
Gyógyszerészeti tanfolyam	116	248
Mindössze	4772	5569
Ferenc József Tudományegyetem (1921-ig Budapest, azután Szeged):		
Jog- és államtudományi kar	128	483
Orvostudományi kar	—	353
Bölcsészeti kar	29	56
Mathematikai és természettudományi kar	46	65
Gyógyszerészeti tanfolyam	1	76
Mindössze	204	1033
Tisza István Tudományegyetem (Debrecen):		
Ref. hittudományi kar	74	89
Jog- és államtudományi kar	399	305
Orvostudományi kar	—	355
Bölcsészeti kar	138	87
Mindössze	611	836
Erzsébet Tudományegyetem (1923-ig Budapest, azután Pécs):		
Ag. ev. hittudományi kar (Sopron)	—	57
Jog- és államtudományi kar	—	319
Orvostudományi kar	21	680
Bölcsészeti kar	—	50
Mindössze	21	1106

Doktori *diplomát szerzett* az 1917. háborús évben a *hittudományokból* 2, a *kánon jogból* 5, a *jogtudományokból* 221, az *államtudományokból* 272, az *orvostudományokból* 230, a *bölcsészettudományokból* 51 hallgató. 1924/25-ben a *hittudományokból* 6, a *kánonjogból* 13, a *jogtudományokból* 410, az *államtudományokból* 312, a *bölcsészettudományokból* 141 (középiskolai tanári oklevelet szerzett 134), az *orvostudományokból* 660.

9. Egyetemi ifjúsági egyesületek.

A budapesti egyetemen a következő ifjúsági egyesületek vannak:

1. *A központi növendékpapság Magyar Egyházit odairni Iskolája.* Alakult: 1833-ban. Alapszabály szerinti célja: a tagok tudományos és irodalmi önképzése; a kath. szellemű magyar irodalom gazdagítása évi kiadványok által.

2. *Joghallgatók Segítő-Egyesülete.* Alakult: 1861-ben. Célja: az egyetemi joghallgatók segélyezése ebéddel, pénzzel és tankönyvekkel.

3. *A budapesti királyi magyar tudományegyetemi orvos; tanhallgatók segélyező- és önképző egyesülete.* Célja: anyagiilag szűkölködő rendes tagjait pénzbeli segéllyel és oly szigorló-orvosokat, kik az egyesület rendes tagjai voltak, kölcsön által segélyezni.

4. *Budapesti királyi magyar tudományegyetemi gyógyszerészethallgatók segélyt és önképző; egylete.* Keletkezett: 1863-ban. Célja: az anyagilag szűkölködő gyógyszerész-növendékek segélyezése, valamint az egyetemi gyógyszerészethallgatók tudományos önművelődésének előmozdítása.

5. *Az egyetemi kör.* Keletkezett 1872-ben. Célja: a tudományos, irodalmi és művészeti művelődés előmozdítása tagjai körében.

6. *A budapesti királyi magyar tudományegyetemi höh csészethallgatók segítőegyesülete.* Keletkezett: 1873-ban. Célja: a szegénysorsú bölcsészethallgatók segélyezése.

7. *Egyetemek Kórház-Egylete.* Keletkezett: 1891 -ben. Célja: a budapesti királyi magyar tudományegyetem és a királyi József-műegyetem polgárait és rendkívüli hallgatóit, továbbá az egyetemek polgárait az egyetemről való távozásuk után 3 évig betegség esetén a gyógyításra szükséges módok és eszközök megszerzéséhez segíteni.

8. *Mensa Academica-Egyesület.* Keletkezett: 1894-ben. Célja: a budapesti királyi magyar tudományegyetem, a budapesti királyi műegyetem hallgatóit étkezési segélyben részesíteni.

9. *Általános Egyetemi Segítő-Egyesület.* Keletkezett: 1898-ban. Célja: a budapesti tudományegyetem hallgatóit - kik szegénységüket igazolják - az egyesület jövedelméhez mértén segélyben részesíteni.

10. *Budapesti Egyetemi Athletikai Club.* Célja: tagjainak alkalmat nyújtani arra, hogy az atletikai s a vele rokon sportágakban magukat gyakorolhassák.

11. *Joghallgatók Tudományos Egyesülete.* Célja: a jog- és államtudományok behatóbb művelése az egyetemi ifjúság körében.

12. *Budapesti Egyetemi Természettudományi Szövetség.* Célja: általában a leíró természettudományok művelése.

13. *Budapesti Egyetemi Gyorsíró-Egyesület.* Alakult: 1903-ban. Célja: tagjainak a gyorsírásban való kiképzése, e rendszer elméletének tudományos művelése.

14. *Budapesti Tudományegyetemi Énekkar.* Alakult: 1906-ban. Célja: a magyar dal, a magyar férfikar énekművelése, terjesztése, föllendítése.

15. *Budapesti Egyetemi Turista-Egyesület.* Alakulási éve: 1909. Célja: a főiskolai ifjúság körében érdeklődést kelteni a turistaság és általában a természet szépségei iránt

A többi egyetemeken is hasonló célú és szervezetű egyetemi ifjúsági egyesületek működnek.

10. A tudományegyetemek költségei.

Az J 927/28. évi állami költségvetés rendes és rendkívüli kiadások címén a budapesti egyetemre 6,995.930 P-t, a szegedi egyetemre 3,144.080 P-t (ebből építkezésre 750.000 P-t), a debreceni egyetemre 2,757.130 P-t, a pécsi egyetemre 2,581.390 P-t irányzott elő.

III.

A KIR. JÓZSEF-MŰEGYETEM.

1. A műegyetem története.

A kir. József-műegyetem, Magyarország egyetlenegy technikai főiskolája, 144 esztendő múlta tekinthet vissza.

A budai m. kir. tudományegyetem 1780-ban tette meg javaslatát az egyetem kebelében mérnöki intézet létesítésére. II. JÓZSEF 1782 szeptember 19-én kelt rendeletével szervezte meg a budai tudományegyetemen a filozófiai fakultással kapcsolatban az *Institutum Geometricumot*. tgy 1782-től kezdve a mérnökök kiképzése Magyarországon *főiskolán* történt. E tekintetben tehát Magyarország megelőzte az egész világot. Tudvalevő, hogy a francia forradalomnak szellemi téren leghatalmasabb alkotása az *école polytechnique*^ mely a francia mérnököknek főiskolai kiképzését tette lehetővé, 1794-ben alapított.

Az *Institutum Geometricum* az időközben Budáról Pestre áthelyezett tudományegyetemhez kapcsolva, 1850-ig állott fenn. Ekkor egyesítették az 1844 június 12-én kelt legfelsőbb elhatározással alapított s Magyarország nagy nádora, JÓZSEF kir. herceg érdemeinek megörökítésére *József ipari tanodának* elnevezett intézettel. Az egyesített technikai intézeteket az 1856 szeptember 30-án kelt legfelsőbb elhatározás *politechnikummá*, szervezte át.

A pi lytechnikumot a képviselőháznak 1871 március Ilién hozott határozati javaslata alapján a József-műegyetem újjászervezésére vonatkozó törvényjavaslat értelmében 1872-ben egyetemi rangra emelték. E szerint a kir. József-műegyetem több mint félszázada mint egyetem működik.

A király a kir. József-műegyetemet 1901 március 22-én kelt legfelsőbb elhatározásával felruházta a technikai dok-

torrá (doctor rerum technicarum) avatás jogával, 1910 szeptember 14-én pedig a „sub auspiciis Regis” intézményt engedélyezte, mely szerint a tanulmányaikat kezdetől fogva mindig kitűnő eredménnyel végző ifjak közül egy-kettőt a királytól (most a kormányzótól) ajándékozott díszgyűrűvei avatnak ünnepélyesen doktorrá.

2. A műegyetem szervezete.

A kir. József-műegyetem *teljes* technikai főiskola.

Az 1916 július 19-én a királytól jóváhagyott legújabb szervezeti szabályzat szerint (4. §) a kir. József-műegyetem hat *fakultásra*, tagozódik. Ezek az *építész*i, építészek, a *mért nő*ki, általános mérnökök, a *gépészmérnö*ki, gépészmérnökök, a *vegyészmérnö*ki, vegyészmérnökök, a *közgazdasági*, közgazdasági mérnökök és közgazdák kiképzésére, továbbá az *egyetemes* fakultás, mely a tanári pályára készülőknek, valamint egyes tudományok iránt érdeklődőknek nyújt alkalmat felsőbb tanulmányokra.

A fakultások között legfiatalabb a *közgazdasági*, amelynek felállítását a király 1914. évi februárius 14-én kelt legfelsőbb *elhatározásával* hagyta jóvá. A közgazdasági fakultás felállításával s a közgazdasági mérnökök kiképzésével a kir. József-műegyetem megelőzte a külföldi technikai főiskolákat. A német technikai főiskolákon most van folyamatban az átalakulás *technikai és közgazdasági* főiskolákká.

A m. kir. József-műegyetem a király által jóváhagyott szervezeti szabályzata szerint: a technikai és közgazdasági tudományc 1: egyeteme, és célja: technikai és közgazdasági szakfőiskolák tudományos kiképzése.

A technikai és az egyetemes fakultásokra rendes hallgatóul az vétetik fel, akinek középiskolai érettség bizonyítványa van.

A technikai fakultások 8 szemeszterből állnak. A közgazdasági fakultás 2 szemeszteres, itt azonban a felvétel előfeltétele a főiskolai végzettség. Az előírt szemeszterek tanrendszerinti sikeres elvégzése, valamint az előírt három szigorlat letétele után a végzett hallgatók a megfelelő technikai fakultás szerint: *építészeti*, *mérnöki*, *gépészmérnöki*, *vegyészmérnöki* oklevelet nyernek.

A műegyetem közgazdasági fakultása azoknak, akik ezt a fakultást sikeresen elvégezték és a közgazdaságtudományi szigorlatot letették, *közgazdaságtudományi* oklevelet ad. Azok, akiknek építészeti, mérnöki, gépészmérnöki, vegyész-mérnöki, bányamérnöki, fémkohómérnöki, vaskohómérnöki, vagy erdőmérnöki oklevelük van és a közgazdaságtudományi szigorlatot sikeresen leteszik, *közgazdaságmérnöki* cím viselésére nyerneik jogot.

A m. kir. József-műegyetemen úgy a technikai fakultásokon, mint a közgazdaságin doktori szigorlat alapján a doktori fok is elnyerhető. A doktori szigorlatra csak olyanok jelentkezhetnek, akiknek már oklevelük van. A közgazdasági fakultáson e mellett még szükséges, hogy a fakultás elvégzése után számottevő önálló tudományos munkásságot fejtenek ki, vagy pedig *legalább* két szemeszteren át a közgazdasági fakultás valamelyik szemináriumában önállóan dolgoztak. A doktori szigorlat alapja a *doktori értekezés* (disszertáció).

A külföldi mérnöki oklevelek honosító eljárásánál egyik feltétel, hogy a szaktanulmányok terjedelme és sikere megfeleljen annak a mértéknek, amely a kir. József-műegyetem megfelelő fakultása tanrendében meg van állapítva. Ennek következtében esetleg kiegészítő szigorlattal is ellenőrzik a képzettségnek ugyanazt a mértékét, amelyet a József-műegyetem oklevele biztosít. A külföldi tanulmányok beszarnitása ugyanezen az alapon esetről-esetre történik.

A szervezeti szabályzat megállapítja (46. §), hogy: a műegyetem élén a *Rector Magnificus* áll.

3. A műegyetem tanulmányi rendje.

A kir. József-műegyetemen előadott tananyagról az egyes fakultások tanrendje, amely a *kötelező* tantárgyakat foglalja magában, nyújt felvilágosítást.

A kir. József-műegyetemen a tanszabadság nincs meg olyan mértékben, mint a tudományegyetemek egyes fakultásain.

A tanszabadság nyilván a tanárnak tanítási és a hallgatónak tanulási szabadsága. A professzor az, aki *suam sem*

tentiam profitetur, tehát az, aki nézeteit, saját egyéni gondolatait, tudományos kutatásait szabadon s mindenkitől függetlenül ismertetheti. E tekintetben a tanszabadság a kir. József-műegyetemen is megvolt és megvan. A hallgatóságnak a tanulási szabadsága azonban a műegyetemen nehézségbe ütközik. Az univerzításokon az egyes tudományágak önállósága következtében az előrehaladás a többi tudományágak figyelembevétele nélkül a legtöbb esetben lehetséges. Nem így van ez a technikai főiskolákon. Itt a tudományok legnagyobb részében lehetetlen a felsőbb fokozatba jutni az alsóbbak mellőzésével. Ez a körülmény tette és teszi szükségessé, hogy a technikai főiskolákon a hallgatónak kész, kötött tanrendet ajánljanak, amelyben a hallgató tárgyak az előrehaladás szempontjából célszerűen vannak csoportosítva.

Egyébként az az eljárás, hogy a hallgató elfogadja azt a tanácsot, amelyet tantárgyainak kiválasztásában a tanári kar ad neki, az *universitas magistrorum et scholarium* (a tanárok és diákok szövetsége) lényegének meg is felel.

A kir. József-műegyetem különböző fakultásainak *taw rendje* a következő:

1. Az építészeti fakultás tanrendje.

I. évfolyam:

I. évfolyam:

Tantárgy	I. félév		II. félév	
	előadás,	gyakorlat	előadás,	gyakorlat
	heti óraszám			
Mathematika	3	3	3	3
Ábrázoló geometria	4	4	4	4
Mechanika I. f.	2	3	3	4
Ókori építészet I. f.	2	4	2	4
Chemia	6	—	—	—
Közzettan	3	— ¹⁾	—	—
Rajz I. f.	—	6	—	6
Épületszerkezetek I. f.	—	—	2	3
Alkalmazott szilárdságtan I. f.	—	—	3	3
Összesen	20	20	17	27

¹⁾ Kirándulásokkal.

II. évfolyam:

Tantárgy	I. félév		II. félév	
	előadás,	gyakorlat	előadás,	gyakorlat
	heti óraszám			
Alkalmazott szilárdságtan	3	3	3	3
Technikai fizika	2	—	2	—
Épületszerkezetek II. f.	4	6	4	6
Ókori építészet	2	4	2	4
Középkori építészet	3	4	3	4
Épületek tervezése I. f.	—	—	2	—
Általános géptan	4	—	4	—
Vízfestési gyakorlat I. f.	—	2	—	2
Rajz II. f.	—	2	—	2
Gyakorlati perspektíva	—	2 ¹	—	2
Chemiai technológia	—	—	3	—
Összesen	18	23	23	23

III. évfolyam:

Épületek tervezése II. f.	3	—	3	—
Középkori építészet II. f.	3	4	3	4
Újkori építészet I. f.	2	2	2	2
Épületszerkezetek III. f.	5	4	4	4
Képzőművészetek története	2	—	2	—
Vas- és vasbetonszerkezetek I. f. ...	3	3	3	3
Geodéziai elemei	—	—	2 ²	—
Ékítménytan II. f.	2	2	2	2
Tervezés I. f.	—	6	—	6
Vízfestési gyakorlatok II. f.	—	2	—	2
Alakrajz I. f.	—	2	—	2
Mintázás I. f.	—	2	—	2
Összesen	20	27	21	27

IV. évfolyam.

Vas- és vasbetonszerkezetek I. f. 2 r.	2	2	—	—
Vas- és vasbetonszerkezetek II. f.	3	3	—	—
Elektrotechnika	2	—	—	—
Tervezés II. f.	—	15	—	15

¹ A szükséges előadásokkal.

² Szükséghez mérten csoportos műszergyakorlatokkal.

Tantárgy	I. félév		II. félév	
	előadás,	gyakorlat	előadás,	gyakorlat
	heti óraszáma			
Ipari és gazdasági épületek tervezése és szerkezete	—	—	3	2
Újkori építészet II. f.	2	2	—	—
Újkori építészet III. f.	3	—	3	—
Képzőművészetek története II. f. . .	2	—	2	—
Ékítménytan II. f.	2	2	2	2
Alakrajz II. f.	—	2	—	2
Mintázás II. f.	—	2	—	2
Nemzetgazdaságtan	4	—	4	—
Építési egészségügy	2	—	—	—
Összesen	22	28	14	23

2. A mérnöki fakultás tanrendje.

I. évfolyam:

Analízis és geometria I. f.	6	3	6	3
Ábrázoló geometria	4	4	4	4
Mechanika I. f.	2	3	3	4
Chemia	6	—	—	—
Kísérleti fizika	3	—	—	—
Geológia	3	— ¹	3	2
Rajz	—	4	—	4
Épületszerkezetek I. f.	—	—	2	3
Összesen	24	14	21	20

II. évfolyam:

Analízis és geometria II. f.	4	3	4	3
Mechanika II. f.	4	4	4	4
Geodézia I. f.	6	— ²	5	— ²
Épületszerkezetek II. f.	4	6	4	6
Chemiai technológia	—	—	3	—
Vízépítéstan I. f. 1. r.	—	—	2	—
Út- és vasútépítéstan I. f. 1. r.	—	—	2	2
Építőanyagok	—	—	2	— ²
Összesen	18	13	26	15

¹ Kirándulásokkal.

² Csoportos gyakorlatok.

III. évfolyam:

Tantárgy	I. félév		II. félév	
	előadás,	gyakorlat,	előadás,	gyakorlat
	heti órasszám			
Geodézia II. f.	2	—	1	— ¹
Épületszerkezetek III. f.	2	4	—	—
Tartók statikája	3	3	3	3
Hidépítéstan I. f.	4	4	4	4
Út- és vasútépítéstan I. f. (alap- építmény)	4	4	4	4
Vízépítéstan I. f. 2. r.	4	3	4	6
Általános géptan	4	—	4	—
Építőművészeti enciklopédia	2	— ²	2	—
Összesen	25	18	22	17

IV. évfolyam:

Elektrotechnika	4	— ³	4	— ³
Hidépítéstan II. f.	4	8	4	8
Vasútépítéstan II. f.	5	2	4	4
Vízépítéstan II. f.	4	4	4	4
Nemzetgazdaságtan	4	—	4	—
Magyar közigazgatási jog	2	—	2	—
Összesen	23	14	22	16

3. A gépészmérnöki fakultás tanrendje.

I. évfolyam:

Analízis és geometria I. f.	6	3	6	3
Ábrázoló geometria	4	4	4	4
Mechanika I. f.	—	—	4	4
Szilárdsági kísérletek	—	—	1	— ⁴
Rajz	—	4	—	4
Általános géptan	2	—	—	—
Géprajz	2	4	2	4
Gépműhelyi gyakorlatok	—	— ⁴	—	— ⁵
Chemia	—	—	6	—
Összesen	14	15	23	19

¹ Évvégén csoportos mérőgyakorlatokkal.

² A szükséges gyakorlatokkal.

³ Csoportos gyakorlatokkal.

⁴ A csoportos gyakorlatok idejét a tanár állapítja meg.

⁵ Ezekon a gyakorlatokon a hallgatók délután a kijelölendő csoportokban vesznek részt.

II. évfolyam:

Tantárgy	I. félév		II. félév	
	előadás,	gyakorlat	előadás,	gyakorlat
	heti óraszám			
Analízis és geometria II. f.	4	3	4	3
Mechanika II. f.	3	3	3	2
Fizika I. f.	4	—	2	—
Fizika II. f. (Elektrotechnika elvei)	2	—	4	—
Chemiai technológia	5	—	—	—
Géprajz	—	10	—	—
Gépelemek I. f.	2	—	3	12
Gépműhelyi gyakorlatok	—	— ¹	—	— ¹
Fémek öntése és nyújtása	—	—	2	—
Összesen	20	16	18	17

III. évfolyam:

Vasszerkezetek	3	4	2	4
Gépelemek II. f.	4	12	—	8
Hidrogépek, kompresszorok és gőz- turbinák	6	—	6	—
Fémek és fák forgácsolása	4	—	—	—
Szálás anyagok fonása és szövése	—	—	4	—
Magyar közigazgatási jog	2	—	2	—
Geodézia elemei	—	—	2	— ²
Emelőgépek	—	—	3	—
Építési enciklopédia	—	—	2	—
Gépműhelyi gyakorlatok	—	— ³	—	— ²
Összesen	19	16	21	12

IV. évfolyam:

Kalorikus gépek	6	—	6	14
Elektrogépek	4	—	4	4
Elektromotorok, elektromosvasútak	2	—	—	—
Vasútépítési enciklopédia	2	—	2	—
Nemzetgazdaságtan	4	—	4	—
Ipargazd. számtartás- és mérlegtan .	2	—	2	—

¹ Ezeken a gyakorlatokon a hallgatók délutána kijelölendő csoportokban vesznek részt.

² Csoportos gyakorlatok.

³ Ezeken a gyakorlatokon a hallgatók délután a kijelölendő csoportokban vesznek részt.

Tantárgy	I. félév		II. félév	
	előadás,	gyakorlat	előadás,	gyakorlat
	heti óraszáma			
Elektrotechnikai mérések	1	— ¹	1	3 ¹
Hidrogépek, kompresszorok és gőzturbinák	12	—	—	—
Rideg anyagok aprítása, fajtázása és papírgyártás	2	—	—	—
Emelőgépek	—	8	—	—
Gépműhelyi gyakorlatok	—	— ²	—	— ²
Lokomotivok	—	—	3	—
Elektromos vasútak	—	—	2	—
Összesen	23	20	24	21

4. A vegyészmérnöki fakultás tanrendje.

I. évfolyam:

Kísérleti fizika	—	—	6	—
Mathematika	5	2	—	—
Chemia I. f.	6	—	—	—
Chemia II. f.	—	—	2	—
Chemiai analízis	—	—	4	—
Ásványtan	3	4	3	4
Általános géptan	3	—	3	—
Géprajz	—	8	—	—
Analitikai gyakorlatok I. f.	—	—	—	16
Építési enciklopédia	—	—	2	4
Összesen	17	14	20	24

II. évfolyam:

Chemiai fizika	6	8	—	8
Chemiai technológia	5	—	5	—
Szerves chemia	6	—	2	—
Technikai mikroszkópia	2	4	—	—
Technikai mikológia	—	—	2	3
Analitikai gyakorlatok II. f.	—	20	—	20
Elektrotechnika	—	—	3	—
Üvegtechnikai gyakorlatok	—	2 ³	—	2 ³
Szerves készítmények gyártása ..	—	—	4	—
Összesen	19	34	16	33

¹ Csoportos gyakorlatok.

² Ezeket a gyakorlatokat a hallgatók délután a kijelölendő csoportokban vesznek részt.

³ Csoportos gyakorlatok.

III. évfolyam:

Tantárgy	I. félév		II. félév	
	előadás,	gyakorlat	előadás,	gyakorlat
	heti óraszám			
Elektrochemia	4	—	4	—
Szerves kémiai gyakorlatok	—	30	—	—
Mezőgazdasági kémiai technológia	2	—	4	—
Kémiai ipar gépei	4	—	2	—
Teleptan	3	—	—	—
Nemzetgazdaságtan	4	—	4	—
Gazometriás módszerek	2	—	—	—
Újabb kémiai elméletek	2	—	—	—
Élelmiszer kémiai technológia ..	—	—	4	—
Kémiai technológiai gyakorlatok ..	—	—	—	30
Építési enciklopédia	—	—	2	4
Összesen	21	30	20	34

IV. évfolyam:

Mezőgazdasági kémiai technológiai gyakorlatok	—	28	—	—
Élelmiszer kémiai technológia ..	4	—	—	—
Az erjedési iparban használatos mikológiai vizsgálatok	2	—*	—	—
Ipargazdasági számtartás- és mérlegtan	2	—	2	—
Elektrokémiai gyakorlatok	—	—	—	30
Összesen	8	28	2	30

5. A közgazdasági fakultás tanrendje.

I. évfolyam:

Nemzetgazdaságtan	4	—	4	—
Magyar közigazgatási jog	2	—	2	—
Magyar magánjog	4	—	2	—
Pénzügytan	2	—	2	—
Büntetőjog (kihágások)	—	—	1	—
Statisztika	3	—	3	—
Közlekedésügy	2	—	2	—
Kereskedelem és bankügy	2	—	2	—

* Laboratóriumi bemutatásokkal.

Tantárgy	I. félév		II. félév	
	előadás,	gyakorlat	előadás,	gyakorlat
	heti óraszáma			
Vámpolitika	2	—	—	—
Szociálpolitika	—	—	2	—
Államszámviteltan	2	—	—	—
Bányászat és iparpolitika	—	—	2	—
Agrárpolitika	—	—	2	—
Fejezetek az elméleti közgazdaságtan köréből	1	—	—	—
Összesen	24	—	24	—

A közgazdasági fakultáson a tanrendben foglalt kötelező főkéllégiumokon kívül a rendes hallgatóknak legalább heti 6 órában kell speciális kollégiumokat hallgatni és egy szemináriumban eredményes munkálkodást kifejezni.

A hallgatók a speciális kollégiumokat ilyen értelemben maguk választják ki, a kiválasztás után azonban a speciális kollégiumok is kötelezők rájuk, azaz szigorlatra csak akkor bocsáthatnak, ha úgy az összes főkéllégiumokból, valamint a tőlük választott heti 6 óra speciális kollégiumokból is sikeresen kollokváltak.

A műegyetem közgazdasági fakultásán három szeminárium van rendszeresítve: *a)* a közgazdaságtani és pénzügytani, *b)* a statisztikai és gazdaságpolitikai és *c)* a közlekedésügyi szeminárium. A hallgató tetszésére van *bízva*, hogy melyik szemináriumban kíván munkálkodni. A speciális kollégiumokat azonban már lehetőleg az általa választott szeminárium tárgykörének megfelelően kell kiválasztania.

Speciális kollégiumok.

A) *Mathematikai szakok.* Matematikai gyakorlatok. Valós számok. Fejezetek a függvénytanból. Bevezetés a felsőbb algebra. Vektoranalízis. Politikai számtan. Ábrázoló geometriai gyakorlatok. Ábrázoló geometriai repetitorium. Ábrázoló geometriai szeminárium. Projektív geometria. Földrajzi helymeghatározások.

B) *Természettudományi szakok.* Relativitás-elmélet. Elektromos és mágneses mérések, gyakorlatokkal a technikai fizikai laboratóriumban. Rádiótelegráfia és rádiótelefonos. Elektrometallurgia. Világítógáz-gyártás különös tekintettel a melléktermékek előállítására. Technológiai elemzések. Talajtan. Az élelmiszerek mikroorganizmusai. Robbanóanyagok gyártása.

Mezőgazdasági chemia. Élelmiszerek vizsgálata. Az élelmiszerek, s különösen fűszerek mikroszkópai ismertetése és vizsgálatuk begyakorlása. Az élelmiszerek, élvezeti cikkek és abraktakarmányok mikroszkópos vizsgálata. Alifás alkoholok és származékaik. Rostos anyagok festése és kikészítése. Szesz-, élesztő-, pálinka- és ecetgyártás. Érctelepek. Kristályoptika. Borászati chemia. Erjesztő szervezetek. Talajvíz, források, kutak, artézi kutak. A technikailag használt fák szerkezetéről s gombásodásukról. A mezőgazdasági növények gombabetegségei. Az ipari fák összehasonlító szövettana. Hydrobiologia és haltenyésztés. Általános növénytan.

C) *Technikai szakok.* Rajzgyakorlatok. Magyar díszítő motívumok. \ romai Szent Péter-templom építési korszakainak története. Magyarország középkori várai. Az építés története Magyarországon a XV-XIX. században. Kelet-Ázsia építőművészete. Tértművészet. Malom- és pékipartclepek tervezése, berendezése és üzeme. Mezőgazdasági melléküzemek berendezése. Fogaskerekek. Fogaskerekek gyártása. Gördülő csapágyszakok. Mezőgazdasági géptan. Szivattyú- és turbinatelepek. Hűtőgépek. Gőzkazánok és tüzelőberendezések. Elektromostelepek. Elektromos művek tervezési gyakorláta. Energiagazdaságtan. Elektromosgépek gyártáshibái és üzemszerűlései. Elektromosüzemű felvonók és munkakiegyenlítő rendszerek. Telegráf és telefontechnika. Repülőgépek elmélete és szerkezetana. Válogatott fejezetek a faipar köréből. Metallográfia. Válogatott fejezetek a metallográfiából. Szemináriumi gyakorlatok statikából. Vasbetonszerkezetek. Kereszt-szerkezetek elmélete. Városrendezés. Pályaudvarok és pályaudvari berendezések. Hidállványzatok.

D) *Közgazdasági és jogi szakok.* A földbirtokreform alapelvei. A részvénytársaságok joga. Községi háztartás. Biztosításügy. Széchenyi technikai és közlekedési művei. Mezőgazdasági enciklopédia. Válogatott fejezetek a mezőgazdasági kémiai ipar köréből. Földbirtokjog, birtokrendezés, telek-könyvi jog. Magyar földbirtokreform. Mezőgazdasági érdekképviselő. Mezőgazdasági közigazgatás. A mezőgazdasági termények és élelmicikkek hamisítását tiltó jogszabályok magyarázata. Agrogeológia. A magyar birodalom ipara. Bányászati és iparstatisztika. Szabadalmi gyakorlat (találmányok védelme). Gyárüzemek szervezése és költségszámítás. Közüzemek szervezése és üzemi gyakorlata. Mechanikai technológia. Munkásbiztosítás. A szociális biztosítás jövő szervezete és feladata. Szociális egészséggtan. Ipari egészséggtan. Elsősegély baleseteknél. Politikai és kereskedelmi számtan. A biztosítás matematikája és technikája. Kereskedelmi számvitel. Mérlegtan, Magyar adótörvények. Gazdasági és közlekedési földrajz. Tarifa. Közlekedési rendtartás. Közmunkaügyek igazgatása. Iparfelügyelet. Posta-, távírda- és távbeszélőjog és közigazgatás.

E) *Közművelődési szakok.* Francia stílusgyakorlatok. A XX. század francia irodalma. Angol nyelv. Francia nyelv. Gyakorlati olasz nyelvtan. Szerb-horvát nyelv. Tót nyelv. Orosz nyelv.

F) *Gépműhelyt gyakorlatok.* Gépműhelyi gyakorlatok. Fonó- és szövőipari gyakorlatok. Nyomdaipari gyakorlatok. Mechanikai technológiai gyakorlatok. Üvegtechnikai gyakorlatok. Rondírás. Művészi betüvetés. Magyar és német gyorsírás.

4. A műegyetem vizsgálati rendje.

A kir. József-műegyetemen a tanrendben foglalt főkollegiumokból (a közgazdasági fakultáson még ezenfelül a hallgatótól választott heti 6 óra speciális kollégiumból is) a kollokvium kötelező. A kollokvium a tanév végén ingyenes, aki ekkor nem kollokvál, később megállapított díjért utóvizsgát tehet.

Gyakorlatokkal összekötött tantárgyakból kollokviumra vagy utóvizsgára csak az a hallgató bocsátható, aki az előírt (tervezési, laboratóriumi, szemináriumi, műhelyi, mérési stb.) gyakorlatokat sikerrel elvégezte.

Szigorlatra csak az bocsátható, aki az előírt tanulmányokat sikeresen elvégezte, tehát a tantárgyakból sikeresen kollokvált, illetőleg utóvizsgát tett.

A szigorlat írásbeli (szerkesztés, vagy számítás) és szóbeli.

A technikai fakultásokon 3 szigorlat van rendszeresítve.

Az I. szigorlat határideje a tanrend szerinti második évfolyam II. félévének utolsó két hete az előadások befejezése után, vagy a következő tanév I. félévének első három hete az előadások megkezdése előtt.

A II. szigorlat legkésőbbben letehető annak a tanévnek végén, amelyben a hallgató a II. szigorlat feltételül előírt tanulmányokat befejezte.

A III. szigorlat a tervezési és laboratóriumi munkálatokkal együtt csak a műegyetemi tanulmányok teljes befejezése után tehető le.

Az I. szigorlat tárgyai.

a) Az építészeti szakban: ábrázoló geometria; ókori építészet, b) A mérnöki szakban: matematika (analízis, geometria); mechanika, c) A gépészmérnöki szakban: matematika (analízis, geometria); mechanika, cl) A vegyészmérnöki szakban: általános chemia; chemiai fizika.

A II. szigorlat tárgyai.

a) Az építészeti szakban: alkalmazott szilárdságtan és vasbetétes beton; szerkezetek; középkori építészet, b) A mérnöki szakban: geodézia; középítéstan. c) A gépészmérnöki szakban: technikai fizika; fémek és fák technológiája. d) A vegyészmérnöki szakban: szerves kémia; ásványtan.

A III. szigorlat tárgyai.

a) Az *építési* szakban: középítéstan, újkori építészet és épületek berendezése, b) A *mérnöki* szakban: hidépítéstan; út-, vasútépítéstan; víz« építéstan. c) A *gépészmérnöki* szakban: hidrogépek; kalorikus gépek, elektrogépek. d) A *vegyészmérnöki* szakban: készítmények gyártása és kémiai technológia; mezőgazdasági kémiai technológia; elektrokémia.

A *közgazdaságtudományi* szigorlat tárgyai: a nemzetgazdaságtan és pénzügytan; az alkalmazott közgazdaságtan (agrár«, bányászati és ipar-, valamint vámpolitika, kereskedelem, bankügy és közlekedésügy), statisztika és szociálpolitika; valamint a jogi ismeretek (magánjog és közigazgatási jog). A *technikai doktori* szigorlatnak *három* tárgya van, közülük *egy* fő-, *kettő* melléktárgy. A tárgyakat a jelölt maga választja ki. A melléktárgyból a szóbeli szigorlat e tudományoknak csak bizonyos, a jelölttől kb választott körére terjed ki. A melléktárgyak fejezeteinek a jelölt által választott terjedelmét azonban az illetékes fakultás felülbírálja.

A következő összeállításban a) alatt a fő- vagy melléktárgyak, b) alatt a melléktárgyak gyanánt választható tudományok vannak megnevezve.

Az *építési* fakultáson: a) Középítéstan. Műépítészet és története. b) Ábrázoló geometria. Kémiai technológia. Geológia. Szilárdságtan. Technikai fizika,

A *mérnöki* fakultáson: a) Geodézia. Hidépítéstan. Út-vasútépítéstan. Vízépítéstan. b) Ábrázoló geometria. Általános géptan. Geológia. Grafosztatika. Kísérleti és technikai fizika. Középítéstan. Matematika. Mechanika,

A *gépészmérnöki* fakultáson: a) Elektrotechnika. Gépszerkeztan. Mechanikai technológia, b) Ábrázoló geometria. Kémia. Kémiai technológia, Grafosztatika. Kísérleti és technikai fizika. Matematika. Mechanika.

A *vegyészmérnöki* fakultáson: a) Anorganikus kémia. Organikus kémia. Kémiai technológia. Elektrokémia, b) Állattan. Ásványtan. Kémiai fizika. Geológia. Kísérleti és technikai fizika. Matematika. Mechanikai technológia. Növénytan.

Doktori értekezésül csak olyan tudományos dolgozat fogadható el, amelyből megállapítható, hogy a jelölt a választott technikai tudományt önállóan művelni bírja, ilyennek értve az olyan építési, mérnöki vagy gépészmérnöki tervezetet is, amelyben eredeti fölfogás vagy művészi forma van és amelyet a jelölt értekezésében technikai szababossággal ismertet és okadatul.

A *közgazdaságtudományi doktori* szigorlatnak *négy* tárgya van, *egy fő* és *három* melléktárgya.

Főtárgyul választható: A nemzetgazdaságtan elmélete, a pénzügytan, a statisztika, az alkalmazott közgazdaságtan (agrár-, bányászati és ipar-, valamint vámpolitika, kereskedelem, bankügy és közlekedésügy), valamint a szociálpolitika.

A három melléktárgy közül kettő a felsorolt főtárgyak közül szabadon választható, a harmadik melléktárgy pedig lehet a magánjog, kereskedelmi és váltójog, közigazgatási jog, a bányajog, a vízjog, a vasúti jog és a munkajog.

Ügy a technikai, mint a közgazdaságtudományi doktori értekezés tárgya a szóbeli szigorlatra kijelölt főtárgyak köréből választandó.

3. Szociális intézmények.

A „*Technikus-Ebéd*” (*mensa technica*).

A technikusébéd-intézményt az 1899/1900. tanév elején a műegyetemi tanárok s különösen a tanárok feleségeinek áldozatkész segítsége teremtette meg. Ez a mintaszerű intézmény megalakításakor s utána még huzamosabb ideig egyedülálló volt a magyar főiskolákon. A technikusébédet a magyar kultuskormány és a technikustársadalom támogatja.

Az *ifjúsági segélyegylet* a legrégebb ifjúsági egyesület. A műegyetemi ifjúság 1862-ben alapította. Erejéhez mérten segíjezi a reá szoruló hallgatókat. Különösen a világháború óta fejt ki nagyarányú tevékenységet, amikor az elszakított területekről sokszor egy rend ruhában menekült műegyetemi hallgatók sorsán gyorsan kellett segíteni. Sürgős segítségre szorultak a hadifogságból visszatértek közül különösen azok, akiknek szülei az elszakított területeken laknak.

Az összegyűlt állami, társadalmi és külföldi segélyek szétosztását a segélyegylet végzi. Az egyesület mindenekelőtt a menekültek elhelyezéséről gondoskodik. Négy bérházban állít fel *technikus-otthont*, s azokban 204 menekült és vidéki hallgatót helyez el. Gondoskodik a hideg idő beálltával a menekültek ruházatáról, beleértve a fehérneműt is.

A segélyegylet 1920/21 -ben kiosztott 100.910 K segélyt, 185.700 K kölcsönt, 1,635.350 K menzasegélyt. Ezenkívül az „American Relief Administration Warehouses” 1,335.500 K értékű nyersanyagot adományozott a mensa-technica támogatására.

A *Centrum fogyasztási szövetkezet*. 1919'ben a főiskolai hallgatóság gazdasági érdekeinek támogatására megalakult a „Centrum” fogyasztási szövetkezet, amely csakhamar ruha- és iparcikkeket árusító üzletet állított fel s külön a műegyetemen tejvót, cipész és borbélyüzemet.

Ifjúsági sportklubok. A műegyetemi ifjak azonban nem csupán a nemes lélek sugallta segélyezés szempontjából tömörültek, hanem a testedző sport művelése céljából is alakítottak sportegyesületeket. Ilyen egyesület a *Műegyetemi Athletikai és Football Club* (MAFC), a *Műegyetemi Evezős*

Club (MEC), a *Műegyetemi Lövész-Egylet* és a *Műegyetemi Sportrepülők Egyesülete*. Céljuk a sport terén olyan eredményeket elérni, amelyeket az angol oxfordi és cambridgei egyetemek ifjúsága az evezés, úszás és az atlétika terén mutat fel.

Műegyetemi énekkar és zenekar.

A műegyetemi ifjúság szociális és sportbéli tevékenységének harmonikus kiegészítője a művészi hajlamok kielégítése. A művészetre hajló és ebben üdülést találó műegyetemi ifjúság már 1867-ben *Műegyetemi Daloskör* néven egyesületté tömörült.

1906 óta, amikor *Rákóczi* hamvait hazahoztuk, a tudományegyetemi daloskörrel egyesülve kifelé a két egyesület *Budapesti Egyetemi Énekkarok* néven ismeretes. Számos külföldi hangversenyen szerzett elismerést a magyar dalnak. A *műegyetemi zenekar* a milleniumi év őszén, 1896-ban alakult a tanári kar támogatásával. Évenkénti hangversenyei jó hírnevét zenei körökben is évről-évre öregbítik. Pár éve a háború előtt a műegyetemi zenekar kontrabassz-kurzust szervezett, mely minden várakozáson felül sikerült. – A kontrabasszskurzus tanítványai közül többnek itt szerzett tudása a mai nehéz megélhetési viszonyok között tisztességes mellékkeresetet biztosít.

A Hungária Magyar Technikusok Egyesülete.

Ennek a bajtársi egyesületnek a megalakulására irányuló első törekvések a proletárdiktatúra idejére esnek.

A magyarság rettenetes pusztulása a nemzet jövőjében fanatikusan hívő technikus ifjúságban mindinkább megérlelte az elhatározást, hogy a kölcsönös barátság által összetartott, erős szervezettel összekovácsolt főiskolai bajtársi egyesületet alapít, amely a kommunizmus bukása után szilárd bástyája lesz a nemzeti gondolatnak.

Az egyesület 1919 október 19-én alakult meg. Az egyesület súlyt vet arra, hogy műegyetemi hallgató tagjai tanulmányaiknak megfeleljenek. Népszerű előadásokat, kurzusokat rendez számukra. Tudásszomjukat kielégíti az egyesület szerkesztésében megjelenő tartalmas *Technika* c. folyóirat

érdekes szakcikkek közlésével. A Hungária Bajtársi Egyesület jótékony oktató és nevelő hatással van a műegyetemi ifjúságra.

Műegyetemi Rádió Club.

1924-ben alakult azzal a céllal, hogy tagjait a broadcasting-készülék otthoni előállítására megtanítsa, továbbá, hogy a rádiótechnika fejlődését figyelemmel kísérve, tudományos előadásokkal növelje a rádióamatőrök számát.

6. Statisztikai adatok.

A tanárok száma.

A műegyetemen az 1924/25. évben 36 nyilvános rendes tanár, 21 rendkívüli tanár, 39 magántanár, 27 meghívott szakférfiú, 82 adjunktus és tanársegéd, 1 tanító, összesen 209 működött.

7. A műegyetem költsége.

Az 1927/28. évi állami költségvetés a műegyetem rendes és rendkívüli kiadásaira 1,755.750 pengőt irányzott elő.

IV.

BUDAPESTI KIR. MAGYAR EGYETEMI KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR.

1. Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar története.

A magyar főiskolák 1920-ban új intézménnyel gazdagodtak: az Egyetemi Közgazdaságtudományi Karral. Ez a kar a legmagasabbfokú mezőgazdasági, kereskedelmi, közgazgatási és külképviseleti képzés ellátására létesült. Vele a magyar közgazdasági életnek régi kívánsága teljesült.

A magyar gazdatársadalom, a gazdasági egyesületek és kongresszusok már 1872 óta ismételten sürgették egy egyetemi szintű mezőgazdasági főiskola felállítását. És a múlt század 90-es évei óta a kereskedelmi szakoktatás terén is állandóan napirenden volt egy egyetemi jellegű kereskedelmi főiskola megszervezésének kérdése. 1900-ban pedig a Magyar Gazdaszövetség kongresszusán egy közgazdasági egyetem létesítésére irányuló mozgalom indult meg, amely mezőgazdasági, kereskedelmi, ipari és pénzügyi szakosztályokból állott volna.

E mozgalmak mellett mindinkább megnyilvánult az a törekvés is, hogy a közigazgatási tisztviselők az egyoldalú jogászképzettség helyett megfelelő közgazdasági képzésben is részesüljenek, mert a gyakorlati gazdasági élettől szorosan kapcsolatos hivatásukat csak így tudják majd megfelelően teljesíteni.

Ilyen előzmények után a legtekintélyesebb gazdasági érdekképviseletek (számszerint 11-en) 1912-ben emlékirattal fordultak az országgyűlés mindkét házához és az összkormányhoz egy közgazdasági egyetem felállítására. Az országgyűlés mindkét háza az emlékiratban foglaltakat magáévá tette és utasította a kormányt egy közgazdasági egye-

tem felállítására vonatkozó törvényjavaslat előterjesztésére. A szervező munkálatokat azonban az akkori parlamenti válság megakasztotta. 1917-ben a Hangyaszövetkezet egymilliós alapítványt tett a közgazdasági egyetem felállítására. Erre az előkészítő munkálatok nyomában újból megindultak. Az alapító tervek 1918-ban IV. Károly király előzetes jóváhagyását is megnyerték. Mivel azonban közben kitört a forradalom, az ekként előkészített ügyet a forradalmak utáni nemzeti kormány vitte dűlőre: *1920 január 12-én kelt 27211920. M. E. számú kormányrendelettel felállította az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kart. Ezt a rendeletet azután az 1920. évi XXXI. törvénycikk törvényőre emelte.*

A kormányrendelet 4. §-a, illetve a törvénycikk 3. és 7. §-a szerint a kereskedelmi akadémiák és a kereskedelmi iskolai tanárképzőintézet feladatait is az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar látja el. (Ezeknek az intézményeknek a történetét lásd a Kereskedelmi szakoktatás című fejezet alatt.)

Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar az 1920/21. tanévben kezdte meg működését.

2. Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar szervezete és célja.

Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar *teljesen önálló*, a magyar tudományegyetemek fakultásaival teljesen egyenrangú és egyenjogú egyetemi kar. Célja, hogy mindi azokra a hivatásokra, amelyek magasabb közgazdasági és magángazdasági, mezőgazdasági, nemkülönben közigazgatási ismereteket kívánnak, továbbá a külkereskedelmi és nemzetközi képviseletre széles közgazdasági alapon előkészítsen, a közgazdasági irányú közép- és felsőfokú oktatási intézmények tanárainak képzéséről gondoskodjék és a szakmáiba vágó tudományokat művelje.

Ezeknek a feladatoknak megfelelően négy szakot ölel fel: 1. *mezőgazdasági szakot*; 2. *kereskedelmi szakot és felső kereskedelmi tanárképzőintézetet*; 3. *közigazgatási szakot*; és 4. *külképviseleti és konzuli szakot*.

A *mezőgazdasági szak* a nagyobb mezőgazdasági üzemek vezető állásaira, a *kereskedelmi szak* az ipari, kereske-

delmi és közlekedési vállalatok kereskedelmi irányú vezető állásaira, a *felső kereskedelmi iskolai tanárképzőintézet* a felső kereskedelmi iskolai tanári állásra nyújt kiképzést. A *közigazgatási szak* elvégzése a közgazdasági ügyekkel foglalkozó minisztériumok központi igazgatásába, valamint ezeknek a minisztériumoknak kormányzati hatáskörébe tartozó azokba a hivatalokba való belépésre nyújt alaki képesítést, amelyeknél különleges gazdasági szakképzettséget igénylő ügyeket intéznek; jogosít továbbá a köztörvényhatóságok tisztviselői karának fogalmazói szakába. A *külviseleti szak* a külügyi szolgálatra nyújt kiképzést.

A karon ezidőszerint *18 tanszék* van szervezve és az egyes tanszékek mellé az elméleti és gyakorlati oktatás kiegészítésére a következő *intézetek* vannak kapcsolva: 1. Agrokémiai intézet. 2. Növénytermesztéstani intézet. 3. Agrobotikai intézet. 4. Állattenyésztéstani intézet. 5. Magángazdaságtani intézet. 6. Gazdaságföldrajzi intézet. 7. Szociálpolitikai intézet és kísérleti telep. 8. Mezőgazdaságpolitikai intézet, az agrárpolitikai, a közigazgatási és falupolitikai, meg a szövetkezeti szemináriummal. 9. Keleti intézet, keleti múzeummal. Ez utóbbi újjászervezés alatt van,

A kar *szemináriumai*: 1. Közgazdasági és szociálpolitikai szeminárium. 2. Közgazdaságpolitikai szeminárium. 3. Mezőgazdasági üzemtani szeminárium. 4. Mezőgazdasági ipari szeminárium. 5. Agrogeológiai szeminárium. 6. Kereskedelmi jogi szeminárium. 7. Kereskedelmi és politikai számtani szeminárium. 8. Nyelvi szemináriumok.

A mezőgazdaságtudományi intézetek és szemináriumok a karnak a VIII°, Eszterházy-utca 3. szám alatti épületében, a többiek a karnak IV, Szerb-utca 23. szám alatti központi épületében vannak elhelyezve.

A mezőgazdasági szakosztályhoz tartozik a sőregpusztai 200 katasztrális hold területet kitevő *kísérleti telep* teljesen felszerelt internátussal. Folyamatban van azonkívül a törökbálinti *tanfolyam* megszerzése.

A karnak külön *könyvtára* van, amelynek a Magyar Kir. Kereskedelmi Múzeum, a volt Keleti Kereskedelmi Akadémia, a Magyar Gazdaszövetség és a Kereskedelmi iskolai Tanárképző-Intézet könyvtáraiból származó, meg a

kar tanárainak adományából összegyűjtött állománya 37.708 kötet könyvből és 603 drb térképből áll. Ebből az állományból 5434 mű (9314 kötettel) a központi könyvtárban van elhelyezve, a többi pedig az egyes tanszékek és intézetek, illetőleg szemináriumok között van felosztva.

A kar *tanítótestületéhez* tartoznak a kar javaslata alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére az államfő által kinevezett nyilvános rendes és nyilvános rendkívüli egyetemi tanárok, a kar által egyes diszciplinák nyilvános előadására képesített és a miniszter által megerősített egyetemi magántanárok, a kar által meghívott és a miniszter által megerősített szakelőadók, a kar előtérj esztése alapján a miniszter által kinevezett nyelvi előadók és lektorok. A nyilvános rendes és nyilvános rendkívüli tanároknak segédkeznek a kar által megválasztott és a miniszter által megerősített adjunktusok, tanársegédek és gyakoronokok.

A kar élén a kari ülés által a kari nyilvános rendes tanárok sorából évről-évre megválasztott *dékán* áll, aki ezidőszertint a rektor jogkörét is ellátja. Hatáskörébe tartozik a kari igazgatás és felügyelet. Helyettese a prodékán, akinek tisztségét a megelőző tanév dékánja tölti be.

A kar közvetlen kormányzó hatósága a kari nyilvános rendes és nyilvános rendkívüli tanárok gyűlése, a *kari ülés*. A magántanárok a kari ülésre két képviselőt küldenek ki. A kari ülés elnöke a dékán.

A *kari adminisztrációt* a dékáni hivatal, a kvesztúra és a gazdasági hivatal végzi.

A *kar hallgatói* rendesek és rendkívüliek. A rendes hallgatóul való felvételhez a közigazgatási és külképviseleti szakon középiskolai érettségi bizonyítvány, a mezőgazdasági és a kereskedelmi szakon középiskolai, felső kereskedelmi vagy felső mezőgazdasági iskolai érettségi bizonyítvány szükséges. Rendkívüli hallgató lehet minden 16. életévét betöltött és megfelelő műveltséggel rendelkező egyén.

Azok a *rendkívüli* hallgatók, akik felső kereskedelmi vagy felső mezőgazdasági iskolai érettségi bizonyítvánnyal iratkoznak a kar mezőgazdasági vagy kereskedelmi szakosztályára, rendes hallgatóvá minősíthetők át, ha az I-II. fél-

Közgazdaságtudományi Kar, Budapest.

Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

évekre kötelezően megállapított kollokviumokból „jó” eredményt igazolnak. Ebben az esetben tanulmányi idejükbe a rendkívüli minőségben eltöltött félévek is beszámítanak.

A mezőgazdasági és a kereskedelmi szakra középiskolai vagy felső kereskedelmi iskolai érettségi bizonyítvánnyal rendelkező nők is felvétetnek rendes hallgatókul.

Külföldiek rendes hallgatókul felvehetők, ha a fentemlített előképzettséggel rendelkeznek. A külföldi egyetemi rangú főiskolákon hallgatott féléveket a kar teljes egészükben beszámítja olyan hallgatóknak, akik a külföldi főiskolán a kar szakosztályainak megfelelő tárgyakat kellő terjesdelemben hallgatták és ezekből a tárgyakból a külföldi főiskolán vagy a közgazdaságtudományi karon sikeresen kollokváltak. Ettől eltérő esetekben a hallgatók egyéni megítélés alapján egyes olyan tárgyak hallgatása alól menthetők fel, amelyeket a külföldi főiskolán hallgattak és ha ezek a tárgyak megfelelő mennyiségűek, a kar esetről-esetre engedélyt ad a négyéves tanfolyamnak rövidebb idő alatt való elvégzésére. A tárgyak hallgatása alól adott mentesség azonban nem jelenti a kollokvium alóli mentességet.

A hallgatók fegyelmi és tandíj ügyeire nézve a Pázmány Péter Tudományegyetem fegyelmi és tandíjszabályzata irányadó.

3. Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar tanulmányi rendje.

A kar bármely szakosztályának elvégzéséhez és a közgazdaságtudományi (mezőgazdaságtudományi) oklevél megszerzéséhez a rendes hallgatók kötelesek az egyes szakosztályokra megállapított kötelező előadásokat nyolc félév folyamán hallgatni és a megállapított kollokviumokat, az alapvizsgálatokat és szakvizsgálatokat, illetve államvizsgálatokat letenni.

A kar fennállásának első öt évében szerzett tapasztalatai alapján az első tanulmányi rendet felülvizsgálta és több irányban módosította. Az új tanulmányi rend szerint az egyes szakok tanításterve, kollokviumi és vizsgálati rendje a következő:

A kötelező előadások tárgya	F é l é v e k							
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Mezőgazdasági ipari tanulmányi kirándulások	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>II. Közgazdasági tárgyak:</i>								
Gazdaságtörténet	2	2	—	—	—	—	—	—
Közgazdaságtan	—	—	5	—	—	—	—	—
Közgazdasági politika	—	—	—	5	—	—	—	—
Agrárpolitika	—	—	—	—	—	3	—	—
Szövetkezeti politika és ügyvitel	—	—	—	—	3	—	—	—
Statiztika	—	—	—	—	2	2	—	—
Pénzügytan	—	—	—	—	4	—	—	—
Községi politika	—	—	—	—	—	—	2	—
Allattenyésztési politika	—	—	—	—	—	—	—	1
<i>III. Jogi tárgyak:</i>								
Jogi enciklopédia	2	—	—	—	—	—	—	—
Telekkönyvi jog	—	—	2	—	—	—	—	—
Mezőgazdasági közigazgatás	—	—	—	—	3	3	—	—
Gazdasági jog	—	—	—	—	—	3	—	—
Allamtan	—	—	—	—	—	—	3	3
<i>IV. Kereskedelmi és földrajzi tárgyak:</i>								
Gazdasági földrajz	2	2	2	—	—	—	—	—
Kereskedelmi üzemtan és számvitel	—	—	—	4	—	—	—	—
Mezőgazdasági árukereskedelem	—	—	—	—	—	—	—	2

Ezekon a tárgyakon kívül a hallgatók a kar többi szakjának egyéb tárgyait, esetlegesen hirdetett más kollégiumokat és a magántanárok kollégiumait, valamint nyelvi tanfolyamokat és előadásokat hallgathatnak.

K ö t e l e z ő k o l l o k v i u m t á r g y a i:

Az I. félév végén: fizika, bakteriológia, éghajlat, jogi enciklopédia.

A II. félév végén: mezőgazdasági geológia és talajtan, gazdasági állattan, gazdaságtörténet.

A III. félév végén: gazdasági földrajz, telekkönyvi jog.

A IV. félév végén: takarmányismeret, gazdasági géptan, gazdasági építészettan, kereskedelmi üzemtan és számvitel.

Az V. félév végén: állattenyésztési biológia, növénykórtan, erjedési iparok, pénzügytan.

A VI. félév végén: tejgazdaságtan, szőlőművelés és borgazdaság, földmérés és kultúrtechnika, gazdasági jog, statisztika.

A VII. félév végén: erdészet, kertészet, réti és legelőmívelés, községi politika.

A VIII. félév végén: növénynevelés, állatkórtan, mezőgazdasági számvitel, mezőgazdasági árukereskedelem.

Vizsgálatok:

I. *alapvizsgálat* a IV. félév végén: agrokémia, mezőgazdasági növény-¹tan, a háziállatok anatómiája és fiziológiája.

II. *alapvizsgálat* a VI. félév végén: közgazdaságtan, közgazdasági politika, mezőgazdasági közigazgatás, agrárpolitika (beleértve a szövetkezeti; politika mezőgazdasági részét).

Szakvizsgálat a VIII. félév végén (az abszolutorium megszerzése után): növénytermesztéstan, állattenyésztéstan, mezőgazdasági ipar, mezőgazdasági üzemtan és becsléstan.

B) Kereskedelmi szak.

Tanításterv.

A kötelező előadások tárgya	Félévek							
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
I. Kereskedelmi szaktárgyak:								
a) Általános kereskedelmi üzemtan	4	—	—	—	—	—	—	—
Általános kereskedelmi számvitel I. ..	—	3	—	—	—	—	—	—
Általános kereskedelmi számvitel II. ..	—	—	3	—	—	—	—	—
Allamzámvitel	—	—	3	—	—	—	—	—
Mérlegtan	—	—	—	2	—	—	—	—
Ipari vállalatok üzemtana és számvitele	—	—	—	—	3	—	—	—
Bankok üzemtana és számvitele	—	—	—	—	4	—	—	—
Mérlegvizsgálat és bírálat	—	—	—	—	—	—	3	—
Biztosítási számvitel ¹	—	—	—	—	—	—	2	—
Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok revíziója	—	—	—	—	—	—	—	3
A nemzetközi kereskedelem technikája	—	—	—	—	—	—	—	3
Matematika	2	2	—	—	—	—	—	—
Kereskedelmi és politikai számtan	—	—	4	4	—	—	—	—
Áru- és értéküzleti számítások	—	—	—	—	3	3	—	—
Valószínűségszámítás ¹	—	—	—	—	1	2	—	—
Matematikai statisztika ¹	—	—	—	—	2	2	—	—
Differenciálszámítás ¹	—	—	—	—	2	—	—	—
Biztosítási számítások	—	—	—	—	3	3	—	—
Német-, francia- vagy angolnyelvű kereskedelmi enciklopédia	—	—	—	—	3	3	3	3
b) Kereskedelmi gyakorlatok:								

¹ A biztosítási szak külön tárgya.

A kötelező előadások tárgya	F é l é v e k							
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Pénzügyi jog							3	
Polgári peres és perenkívüli eljárás ..							3	
Fuvarozási és tengeri jog							2	
Biztosítási jog (a biztosítószak külön tárgya)							2	
Allamtan							3	3
V. Nyelvek:								
Német, francia vagy angol kereskedelmi nyelv	3	3	3	3				
Német-, francia- vagy angolnyelvű kereskedelmi enciklopédia					3	3	3	3

Az itt felsorolt tárgyakon kívül a hallgatók *nem kötelező kollégiumokban* számos tanulmányi részletkérdésre vonatkozóan nyerhetnek tájékoztatást. (így a Kelet viszonyaira is.) Azonkívül nyolc féléven át heti 3-3 órában (a német, angol és francia nyelven kívül még) a *következő nyelveket* tanulhatják: olasz, spanyol, orosz, román, tót, cseh, lengyel, szerb-horvát, török, arab.

K ö t e l e z ő k o l l o k v i u m t á r g y a i :

Az I. félév végén: jogi enciklopédia, általános kereskedelmi üzemtan, kereskedelmi geológia.

A II. félév végén: általános kereskedelmi számvitel I. rész, matematika, közigazgatási enciklopédia, a filozófia elemei, áruismereti kémia és technológia, német, francia vagy angol nyelv.

A III. félév végén: általános kereskedelmi számvitel II. rész.

A IV. félév végén: mérlektan, áruismereti mechanikai technológia, német, francia vagy angol nyelv.

Az V. félév végén: szövetkezeti politika és ügyvitel.

A VI. félév végén: kereskedelmi és hitelpolitika, statisztika, áru- és értéküzleti számítások, váltó- és csekkjog, ipari közigazgatási jog, német -, francia- vagy angolnyelvű kereskedelmi enciklopédia.

A VII. félév végén: polgári peres és perenkívüli eljárás.

A VIII. félév végén: államtan, a nemzetközi kereskedelem technikája, szociális politika, pénzügyi jog, írásbeli a magángazdaságtan köréből.

V i z s g á l a t o k :

7. *alapvizsgálat* a IV. félév végén: közgazdaságtan, gazdasági földrajz, gazdaságtörténet, magánjog.

II. *alapvizsgálat* a VI. félév végén: közgazdasági politika, pénzügytan,

kereskedelmi és váltójog, közlekedésügy és politika (a tarifa- és fuvarozási ügyet beleértve).

Szakvizsgálat a VIII. félév végén: a bankok üzemtana, számvitele és revíziója, az ipari vállalatok üzemtana, számvitele és revíziója, kereskedelmi és politikai számtan, német-, francia- vagy angolnyelvű kereskedelmi enciklopédia.

C) Közigazgatási és külképviseleti szak.

Tanításterv.

A kötelező előadások tárgya	F é l é v e k							
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
<i>I. Jogi tárgyak:</i>								
Jogi enciklopédia	2	—	—	—	—	—	—	—
Közjog	3	—	—	—	—	—	—	—
Közigazgatási jog	—	5	—	—	—	—	—	—
Magánjog	—	—	3	3	—	—	—	—
Büntetőjog és eljárás	—	—	3	—	—	—	—	—
Rendőri büntetőjog és eljárás	—	—	—	3	—	—	—	—
Kereskedelmi jog	—	—	—	—	3	3	—	—
Mezőgazdasági közigazgatás	—	—	—	—	3	3	—	—
Közegészségügyi igazgatás	—	—	—	—	3	—	—	—
Polgári peres és perenkívüli eljárás	—	—	—	—	3	—	—	—
Pénzügyi jog	—	—	—	—	—	3	—	—
Közoktatásügyi jog és politika	—	—	—	—	3	—	—	—
Ipari közigazgatási jog	—	—	—	—	—	3	—	—
Államtan	—	—	—	—	—	—	3	3
Nemzetközi jog	—	—	—	—	—	—	3	—
Egyházi jog és politika	—	—	—	—	—	—	3	—
<i>II. Közgazdasági tárgyak:</i>								
A filozófia elemei	3	3	—	—	—	—	—	—
Gazdaságtörténet	2	2	—	—	—	—	—	—
Közgazdaságtan	—	—	5	—	—	—	—	—
Közgazdasági politika	—	—	—	5	—	—	—	—
Statisztika	—	—	—	—	2	2	—	—
Pénzügytan	—	—	—	—	4	—	—	—
Agrárpolitika	—	—	—	—	—	3	—	—
Tarifa és fuvarozási ügy	—	—	—	—	—	2	—	—

A kötelező előadások tárgya	F é l é v e k							
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Szövetkezeti politika és ügyvitel	—	—	—	—	3	—	—	—
Külpolitika (általános rész)	—	—	—	—	—	—	2	—
Községi politika	—	—	—	—	—	—	2	—
Városi politika	—	—	—	—	—	—	—	2
Szociális politika	—	—	—	—	—	—	—	3
III. Mezőgazdasági tárgyak:								
Növénytermesztési enciklopédia	—	3	3	—	—	—	—	—
Allattenyésztési enciklopédia	—	—	—	3	3	—	—	—
Mezőgazdasági üzemtan	—	—	—	—	—	—	3	3
IV. Kereskedelmi tárgyak:								
Allamszámvitelten	3	—	—	—	—	—	—	—
Kereskedelmi üzemtan	3	—	—	—	—	—	—	—
Általános kereskedelmi számvitel	—	3	—	—	—	—	—	—
Könyvviteli gyakorlatok	—	2	—	—	—	—	—	—
Mérlegtan	—	—	—	2	—	—	—	—
Bankok üzemtana és számvitele	—	—	—	—	—	4	—	—
V. Földrajzi, áruismereti tárgyak:								
Bevezetés a gazdasági földrajzba	2	2	—	—	—	—	—	—
Gazdasági és közlekedési földrajz	—	—	2	2	—	—	—	—
Politikai földrajz	—	—	—	—	—	—	2	2
Áruismereti mechanikai technológia	—	—	2	2	—	—	—	—
Közgazdasági geológia	—	—	3	2	—	—	—	—
Mezőgazdasági ipar	—	—	—	—	2	—	—	—
Élelmiszeripar	—	—	—	—	—	2	—	—
VI. Nyelvek:								
Egy nemzetiségi nyelv ..	3	3	3	3	3	3	3	3
VII. A külképviseleti szak külön tárgyai:								
Az újkor története	—	—	—	—	3	3	—	—
Diplomáciai államtörténet	—	—	—	—	—	—	3	3
Párisi környéki békék	—	—	—	—	—	—	2	—
Külpolitika (különös rész)	—	—	—	—	—	—	—	3
Nemzetközi jog	—	—	—	—	—	—	—	3
Francia nyelv	3	3	3	3	3	3	3	3
Második idegen nyelv	3	3	3	3	3	3	3	3

Ezekon a tárgyakon kívül a hallgatók a kar többi szakjának egyéb tárgyait, a magántanárok kollégiumait, valamint a nyelvi tanfolyamokat és előadásokat hallgathatják.

Kötelező kollokvium tárgyai:

Az I. félév végén: jogi enciklopédia, közjog, államszámviteltan.

A II. félév végén: a filozófia elemei, kereskedelmi üzemtan és számvitel.

A III. félév végén: növénytermesztési enciklopédia.

A IV. félév végén: Áruismereti mechanikai technológia, rendőri büntetőjog és eljárás, közgazdasági geológia.

Az V. félév végén: közegészségügyi igazgatás, polgári peres és perenkívüli eljárás, mezőgazdasági ipar, szövetkezeti politika és ügyvitel, állattenyésztési enciklopédia.

Az I. félév végén: statisztika, ipari közigazgatási jog, bankok üzemtana és számvitele.

A VII. félév végén: nemzetközi jog, egyházi jog és politika.

A VIII. félév végén: politikai földrajz, mezőgazdasági üzemtan.

Vizsgálatok:

Alapvizsgálatok:

a) *Gazdasági alapvizsgálat:* gazdaságtörténet, gazdasági és közlekedési földrajz, közgazdaságtan.

b) *Jogi alapvizsgálat:* Közigazgatási jog, büntetőjog, magánjog.

Az alapvizsgálatok a IV. félév végén tehetők, szabadon választható sorrendben. A két alapvizsgálat között hatheti időnek kell eltelnie. A vizsgálatok a VI. félév végéig leteendőek.

Államvizsgálat:

KÖZGAZDASÁGI ÁLLAMVIZSGÁLAT a VI. félév végén: mezőgazdasági közgazdaság, közgazdasági politika, kereskedelmi és váltójog, közlekedésügy és -politika.

b) *Politikai államvizsgálat* a VIII. félév végén: államtan (közjog, alkotmánytan, közigazgatástan, községi politika), agrárpolitika, szociálpolitika, pénzügytan és pénzügyi jog.

A külképviseleti szakon az itt felsorolt kollokviumokon és vizsgálatokon kívül még a következő kollokviumok és vizsgálatok teendők:

Kollokvium az I-III. évfolyamok végén: francia nyelv,

az I-IV. évfolyamok végén: német nyelv,

a VI. félév végén: az újkor története (bankok üzemtana és számvitele helyett).

Diplomáciai képesítő államvizsgálat a VIII. félév végén: külpolitika (diplomáciatan, általános és különös rész), párizskörnyéki békék, politikai földrajz, diplomáciai államtörténet, nemzetközi jog, francia nyelv.

Aki a szakvizsgálatot, illetve államvizsgálatot sikerrel letette, közgazdaságtudományi (a mezőgazdasági szakon mezőgazdaságtudományi) oklevelet kap.

Az oklevelet nyert hallgatók *doktori szigorlatot* is tehetnek, amelynek írásbeli része doktori értekezés, szóbeli része pedig szabad választás szerint egy főtárgy és két melléktárgy az illető hallgató által hallgatott diszciplínák köréből. A tárgyak csoportosításához kari hozzájárulás kell.

A *magántanári habilitáló eljárásra* nézve a Pázmány Péter Tudományegyetem magántanári szabályzata irányadó.

4. Ifjúsági egyesületek.

Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Karon a hallgatók erkölcsi és anyagi érdekeinek, szellemi és testi fejlődésének előmozdítására a következő ifjúsági egyesületek működnek:

Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Ifjúsági Egyesület (EKIE), az Egyetemi Mezőgazdasági Hallgatók Egyesülete (EMHE), az Egyetemi Közgazdaságtudományi Atlétikai Club (EKAC), a Közgazdák Egyetemi Szövetsége (KÉSZ) és a Széchenyi István Bajtársi Egyesület (SZIBKX). a Felső Kereskedelmi Iskolai Tanárjelöltek Köre (FITAK).

5. Statisztikai adatok.

A közgazdaságtudományi karon a *tanító személyzet* ezidőszerint így oszlik meg: 16 nyilvános rendes tanár, 2 tiszteletbeli nyilvános rendes tanár, 2 nyilvános rendkívüli tanár, 13 magántanár, 47 megbízott előadó, 5 kinevezett előadó, 7 adjunktus és tanársegéd, 13 gyakornok, összesen 104.

A *hallgatóság* az 1924/25. tanév II. felében így oszlott meg: 299 mezőgazdasági szakos hallgató, 844 kereskedelmi szakos hallgató, 89 felső kereskedelmi iskolai tanárjelölt, 106 közigazgatási szakos hallgató, 53 külügyi szakos hallgató, összesen 1391 hallgató, még pedig 1200 rendes és 191 rendkívüli hallgató. A nőhallgatók száma így oszlott meg: 78 kereskedelmi szakos, 30 tanárjelölt és 3 mezőgazdasági szakos, összesen 111 nőhallgató, még pedig 107 rendes és 4 rendkívüli.

Vallás szerint a hallgatók száma a következőképpen oszlott meg: 844 római katolikus, 23 görög katolikus, 10 görög keleti, 107 ágostai evangélikus, 249 ev. református, 3 unitárius, 152 izraelita, 3 egyéb.

Abszolutóriumot nyert 142 hallgató. Alapvizsgálatot tett 776 hallgató, sikerrel vizsgázott 628; állam vizsgálatot tett 408 hallgató, sikerrel vizsgázott 316; doktori szigorlatot tett 3 hallgató.

Közgazdaságtudományi, illetve mezőgazdaságtudományi *oklevelet* nyert a mezőgazdasági szakon 13, a kereskedelmi szakon 14, a közigazgatási szakon 9, összesen 36 hallgató.

Doktorrá avatott 1 mezőgazdasági szakos hallgató és 4 tiszteletbeli doktor, összesen 5-en.

V.

JOGAKADÉMIÁK.

A jogakadémiák egyetemeink szaporítása előtt felső-
oktatásügyünk keretében nagyobb szerepet játszottak. Szá-
muk a tízet is meghaladta, újabban azonban csökkent. Egy-
részt újabban állított egyetemek egy-egy jogakadémiát ma-
gukba olvasztottak, másrészt pedig azáltal csökkent a szá-
muk, hogy az ország megcsonkításával a kassai állami és a
nagyváradai kir. kath. jogakadémia elvesztek, az ittmaradt
és részben menekült felekezeti jogakadémiák és joglíceumok
államsegélye pedig az államháztartás szanalása során meg-
szüntettetett. Így ezidőszerint már csak az egri katolikus,
kecskeméti református és a Miskolcra menekült eperjesi
evangélikus jogakadémia vannak életben.

Az *egri* érseki joglíceum 1740-ben létesült Foglár György
egri kanonok alapítványából. Azóta is fennáll és átélte a
jogakadémiák minden szervezeti átalakulását. Az egri érsek
az államsegély megszüntetése után is tovább fenntartja,
úgyhogy ez a ma működő egyetlen katolikus jogakadémia.

A *kecskeméti* református iskolában 1831 óta folyt jogi
oktatás. 1862-ben állították fel a második évfolyamot, 1875-
ben a teljes négy évfolyamú jogakadémiát. Ez az akadémia
ma is fennáll és az országnak egyetlen református jogaka-
demiája.

Az *eperjesi* ág. h. evang. kollégiumban a jogtudornál-
nyok önálló tanítása 1815-ben kezdődött, a kétéves jogaka-
adémia azonban csak 1861-től kezdve működött. A tanulnia-
nyoknak négy évre való kiterjesztése nehézségekkel járt és
a jogakadémia ideiglenes felfüggesztését okozta, s csak 1878-
ban nyílt meg. Eperjesnek az országtól való elszakítása
után a jogakadémia *Miskolcra* menekült s ott működik ma
is, mint az országnak egyetlen evangélikus jogakadémiája.

A ma fennálló három jogakadémiának a következő tan-
székei vannak:

Egri rom. kath. jogakadémia. 1. Római jog; 2. egyházjog, magyar alkotmány- és jogtörténet; 3. politika, magyar közjog, nemzetközi jog; 4. nemzetgazdaságtan, statisztika, államszámviteltan; 5. magyar magánjog, osztrák magánjog; 6. büntető anyagi jog, büntető alaki jog, jogbölcselet; 7. kereskedelmi jog, váltójog, polgári perjog; 8. közigazgatási jog, pénzügyi jog.

Kecskeméti egyet. ref. jogakadémia. 1. Egyházjog, magyar alkotmány- és jogtörténet és legújabbkori történelem; közigazgatási jog, pénzügyi jog és állam szám viteltan; 2. bevezetés a jog- és államtudományokba, magyar közjog, nemzetközi jog és politika; 4. római jog és művelődéstörténet; 5. jogbölcészet, büntetőjog és bölcsészeti erkölcsan; 6. nemzetgazdaságtan, pénzügytan és statisztika; 7. magyar magánjog, osztrák magánjog; 8. kereskedelmi és váltójog, peres és perenkívüli eljárás.

Miskolci ev. jogakadémia. 1. Római jog; 2. magyar alkotmány- és jogtörténet, egyházjog, történet, filozófia; 3. közgazdaságtan, pénzügytan, statisztika; 4. jogbölcselet, büntetőjog és büntetőeljárás; 5. közigazgatási jog, pénzügyi jog; 6. magyar magánjog, osztrák jog, bányajog; 7. közjog, politika, bevezetés a jog- és államtudományokba; 8. kereskedelmi jog, váltójog és törvénykezési jog.

A hallgatók száma az 1925/26. tanév első felében a következő volt: Eger 180, Kecskemét 534, Miskolc 369. A válás- és közoktatásügyi miniszter az első évre felvehető hallgatók számát a jogakadémiákra nézve az 1926/27. tanévre évfolyamonként 40-ben állapította meg.

A jogakadémiák helyzete az egyetemek szaporodása óta, főleg amióta a négy egyetem az ország megcsónkítása után is fennmaradt, nagyon megnehezedett és tudománypolitikai jelentőségük megcsökkent. Fenntartásukat inkább felekezeti szempontokból indokolják. Államsegélyben nem részesülnek.

A jogakadémiák az egyetemek jog- és államtudományi karának tanulmányi és vizsgálati rendjét követik. A jogakadémiákon jogi alapvizsgálatok tehetők, azonban jogtudományi és államtudományi államvizsgálatok és szigorlatok csak az egyetemeken tartatnak.

VI.

HITTANI FŐISKOLÁK.**1. Római kath. hittani főiskolák.**

Hazánkban a papnevelés a trienti zsinat előtt a (bencés) kolostori és káptalani iskolákban történt. Ez utóbbiakban a mester-kanonok volt az iskola vezetője. Az egyetemek kialakulása után a vagyonosabb papjelöltek a bel- és külföldi (bolognai, páduai, párizsi, krakói és bécsi) egyetemeket keresték fel. A trienti zsinat 1563-iban elrendelte, hogy minden egyházmegyében szemináriumot állítsanak fel, melyben a papjelölteket neveljék és a papi tudományokra oktassák. OLÁH MIKLÓS esztergomi érsek már 1567-sben megalapította az első magyar szemináriumot Nagyszombatban az esztergommegyei kispapok számára. Pázmány Péter 1623-ban Bécsben a Pázmány-intézetet (Pazmaneum) alapította magyar kispapok számára. Ugyanő 1632-ben Nagyszombatban a Szent István-szemináriumot állítja fel; 1635-ben pedig megalapítja a nagyszombati egyetemet két – bölcsészeti és hittudományi – karral s úgy az egyetemet, mint a szemináriumot a jezsuiták vezetésére bízta.

Mínthogy a többi egyházmegyék még nagyrészt török hódoltság alatt állottak, vagy ha attól felszabadultak is, képtelének voltak szemináriumok felállítására, LIPPAY GYÖRGY esztergomi érsek 1649-ben megalapította Nagyszombatban a római Collegium Germanico-Hungaricum mintájára a magyar egyetemes szemináriumot, melyet vörös szemináriumnak is neveztek, mert a növendékek vörös talárban jártak. Ezen szemináriumba minden magyar püspök küldhetett kispapokat. LIPPAY szemináriuma 1777-iben a nagyszombati egyetemmel együtt Budára került.

A győri szemináriumot SZÉCHENYI GYÖRGY győri püspök (1658-85) alapította.

A többi egyházmegyeék szemináriumai csak a XVIII században keletkeztek. Nevezetesen: az egri szemináriumot TELEKESSY ISTVÁN alapította 1704-ben; a kalocsait PATACHICH GÁBOR érsek 1733-ban; a pécsit BERÉNYI ZSIGMOND gróf püspök 1746-ban; a veszprémit VOLKRA JÁNOS gróf püspök 1716-ban; a vácsit MIGAZZI KRISTÓF gróf 1780-ban; a szombat-helyit SZILY JÁNOS püspök 1782-ben.

II. JÓZSEF császár megszüntette az összes egyházmegyei szemináriumokat s helyükbe két generális szemináriumot állított fel Pozsonyban és Pesten 1784-ben. A generális szemináriumok azonban rövidéletűek voltak, 1790-ben megszűntek. Ez időtől kezdve ismét az egyházmegyei szemináriumokban folyik a papképzés. A magasabb papi tudományosság céljaira szolgál a budapesti egyetem mellett a középonti papnevelő-intézet, melyet I. FERENC király alapított 1804-ben, illetve támasztott újra életre, mert ez nem más, mint a LIPPAY GYÖRGY alapította egyetemes szeminárium, új szabállyal ellátva.

Jelenleg a székesfehérvári egyházmegyét kivéve, melynek szemináriumát anyagi eszközök hiányában PROHÁSZKA OTTOKÁR püspök feloszlatta, minden egyházmegyének van saját szeminárium. (Az esztergomi szeminárium az OLÁH MIKLÓS és PÁZMÁNY PÉTER által Nagyszombatban alapított szemináriumokból keletkezett.) Sőt a legtöbb egyházmegyének (esztergomi, kalocsai, egri, győri, pécsi) két szeminárium van: kisszeminárium, melyben az V-VIII. gimnáziumi osztályokat végző kispapokat nevelik és nagyszeminárium, melyben a hittudományokat adják elő.

A hittudományi tanfolyam négy évig tart. A tanárok száma 7 és 5 között váltakozik.

Minden szemináriumban előadják legalább egy évfolyamon a keresztény bölcséletet; két évfolyamban az ó- és újszövetségi Szentírástudományt, egy évfolyamban az alapvető hittant (apologetica); egy, néhol két évfolyamban az ágazatos hittant (dogmatica); egy-egy évfolyamban az erkölcsant, egyháztörténelmet, egyházjogot és lelkipásztorkodástant. A legtöbb szemináriumban tanítják a neveléstant is. Egyes szemináriumokban mint külön tárgyat adják elő a hitelemzéstant (catechetica), a hitszónoklattant (homiletica) és a szertartástant (liturgica). Vannak szemináriumok,

melyekben előadják a szociológiát, aszkétikát, sőt egyik-másikban egészségtant és magyar közjogot is tanítanak.

A tannyelv a szorosan vett hittudományi tárgyaknál a latin, a segédtudományoknál a magyar. A hittudományi szakokat a legtöbb szemináriumban váltakozó rendszerben adják elő, úgyhogy két évfolyam hallgatói közös előadásokat hallgatnak. Esztergomban és Egerben azonban mind a négy évfolyam külön van választva. Minden szemináriumban kötelező félévi vizsgák vannak.

A szemináriumok ellátása vagy saját vagyonukból vagy a püspök és a káptalan, valamint a vallásalap segítségével történik. A növendékek mindenütt teljesen ingyen ellátásban részesülnek.

A hazai szerzetesrendeknek (bencések, ciszterciek, premonstreiek, kegyesrendiek, jezsuiták, ferencesek) saját hittudományi intézeteik vannak, melyekben 3-7 évre terjed a hittudományi tanfolyam.

Görög katolikus egyházmegyénk a trianoni béke folytán csak egy maradt: a hajdúdorogi. Ennek nincs szeminárium; papnövendékeit részint a budapesti központi papnevelőben, részint az esztergomi szemináriumban nevelteti.

Külföldön a római Collegium Germanico-Hungaricumban, a római bencés Anselmianumban és a pápai biblikus intézetben, a bécsi Pázmány-intézetben, az innsbrucki, svájci freiburgi és a louvaini egyetemeken tanulnak magyar világi és szerzetes pap jelöltek és fiatal papok.

2. Református hittani főiskolák.

Csonka-Magyarországnak három ref. teol. akadémiaja van: Budapesten, Pápán és Sárospatakon. A negyedik, a debreceni, az ott felállított tudományegyetembe olvadt bele teol. fakultásként. Az ötödik ref. hittani főiskolát: a kolozsvárit, hazánk megcsonkítása folytán elvesztettük.

Teológiai akadémiaink szervezetét, ennek keretében a működő tanárok különböző kategóriáit, alkalmaztatásuk módját, a főiskolai hatóságokat, a ref. Egyházi Törvények, így a legutóbbi 1904-7. évi zsinat által alkotott és 1907. évi február hó 14-én szentesített Egyházi Törvények állapítják meg. Eme törvénykönyv rendelkezéseinek figyelembe vételével időről-időre a ref. főiskolák legfőbb adminisztratív

szerve, egyben legfőbb tanügyi hatósága: a Ref. Egyetemes Konvent állapítja meg a református egyház teol. akadémiáinak tanulmányi, nevelési és vizsgálati rendjét. Az egyetemes konvent az 1924. évben tartott ülésében állapította meg a ref. teológiai akadémiák mostani tanulmányi, nevelési és vizsgálati rendjét.

A ref. teológiai akadémiákra bárki csak középiskolai érettségi bizonyítvánnyal és csak abban az esetben vehető fel, ha latin- és görög nyelv- és irodalomból is van érdemjegye. A fölvételt kérőnek mellékelnie kell középiskolai vallástanárának, esetleges illetékes lelkészének zárt bizonyítványát, rövid életrajzát, orvosi bizonyítványt, zenei hallását igazoló bizonyítványt. Bármely teol. akadémia szabályszerű elvégzése és az ezt követőleg leteendő két lelkész-képesítő vizsgálat után bárki bármely magyar ref. egyház-község lelkészi állására pályázhat, hasonlóképen a Magyarországon kívül bárhol létező magyar ref. gyülekezetek bármelyikébe. Református középiskolákban szervezett vallástanári állásra azonban okleveles lelkészek csak akkor pályázhatnak, ha lelkészi oklevelükön kívül a külön erre a célra szervezett vallástanárképesítő bizottságok előtt leteszik a középiskolai vallástanári vizsgálatot.

A teológia négyévfolyamú (nyolc szemeszter). A hallgatók átlag heti 30 órát hallgatnak. A teológia hat tudománycsoportja (ószövetségi, újszövetségi tudományok, ker. hittan és erkölcsstan, egyetemes és magyar prot. egyháztörténet, gyakorlati teológia az egyházjoggal, filozófia és pedagógia) a tantervben megállapított sorrendben szerepel az egyes évfolyamokon. A hallgatók minden tantárgyból kollokválni kötelesek (a kötelezett tantárgyakból). A nyolc szemeszterből négy szemesztert a hallgatók külföldi prot. teológiákon végezhetnek. Ebben az esetben is kötelesek idehaza kollokválni mindazokból a tantárgyakból, amelyekből külföldi tanulmányaik során nem kollokváltak.

Az első négy félév szabályszerű elvégzése után a hallgatók a teol. akadémiák egész tanári kara előtt alapvizsgálatot kötelesek tenni az ószövetségi kor- és irodalomtörténetből, az újszövetségi kor- és irodalomtörténetből, a kereszténység történetéből, a vallástörténet- és bölcsészzeiből, a nevelés- és oktatásból. A nyolcadik félév szabályszerű elvég-

zése és az abszolutorium megszerzése után az egyházkerületi közgyűlésektől választott lelkészvizsgáló bizottságok előtt, amelyeknek az összes rendes tanszékeken működő tanárok is tagjai, az abszolvált teológusok az I. lelkészképesítő vizsgálatra állanak. Ez írásbeli és szóbeli vizsgálatból áll. Az írásbeli vizsgálat egyfelől egy szakértekezés, amelyet a jelölteknek a kitűzött három tétel közül kell kidolgozniuk, a másik zárthelyi írásbeli dolgozat. A szóbeli vizsgálat tárgyai: ó- és újszövetségi írásmagyarázat, ó- és újszövetségi bibliai teológia, keresztény hittan, keresztény erkölcstan és egyházi szónoklat. Az I. lelkészképesítő vizsgálat sikeres letételétől számítandó két év elteltével jelentkezhetnek a lelkészjelöltek a II. lelkészképesítő vizsgálatra. A közbeneső két évet gyakorlati (segédlelkészi) szolgálatban kell tölteniük. A két év közül az egyiket valamelyik külföldi protestáns teológián is tölthetik. A II. lelkészképesítő vizsgálat is írásbeli és szóbeli vizsgálatból áll. Az írásbeli vizsgálatához házi dolgozatul készítendő egy nagyobb szakértekezés, ezenfelül egy biblia-, egy kátémagyarázat és egy egyházi beszéd. Ezenkívül zárthelyi tételt is dolgoznak ki a jelöltek. A szóbeli vizsgálat tárgyai: homiletika, liturgika, katechetika, lelképásztorkodástan, belmisszió, egyházjogtan, a magyar protestantizmus története, gyakorlati bibliamagyarázat. – A sikeresen letett vizsgálat után a jelöltek lelkészi oklevelet nyernek.

Az egyes teol. akadémiák fönntartó testületei az egyes egyházkerületek, amelyek a teológiákon működő tanárokat élethossziglan választják a teol. magántanári képesítéssel bíró okleveles lelkészek közül. A teol. akadémiák ügyeit a teol. választmányok, illetve főiskolai tanácsok intézik, amelyek jogkörét időközben az egyházkerületek élén álló püspökök gyakorolják.

A református hittani főiskolákon a hallgatók tandíjat nem fizetnek. A budapesti teol. akadémiával kapcsolatban modernül berendezett internátus is van, míg a pápai és sárospataki teol. akadémiákkal kapcsolatban csak konviktusok működnek.

A budapesti és a sárospataki teol. akadémián hét rendes tanszék van, a pápain pedig hat. A három intézetben az 1924/25. tanévben a melléktanerőkkel együtt 32 tanár műkö-

dött. A hallgatók évi átlaga Sárospatakon 60, Pápán 40, Budapesten 65. Az intézeteket a magyar református egyház saját erejéből tartja fenn. Csak a rendes tanárok élveznek fizetéskiegészítő államsegélyt.

3. Ág. h. evangélikus és unitárius hittani főiskolák.

Az ország feldarabolása előtt a magyarországi evangélikusok három helyen: *Pozsonyban*, *Sopronban* és *Eperjesen* tartottak fenn 4-4 évfolyamú teol. főiskolát. Az első egyetemes-egyházi, az utóbbi kettő kerületi intézet volt. Az 1904. évi szervezet a három akadémiát beosztásban, tanrendben, szervezetben egyenlő jellegűnek jelentette ki, de a pozsonyi akadémia 18824 szervezetét elvileg érintetlenül hagyta.

Ezen intézetek közül az *eperjesi* 1919-ben szűnt meg. A pozsonyi 1919 őszén Budapestre menekült és itt az ev. egyházi vezetőség közbenjárására az egyik egyetemi épület első emeletén nyert a Teol. Otthonnal együtt elhelyezést. A tanári kar két pozsonyi és három eperjesi tanárból alakult meg, megfelelő kisegítő tanerőkkel. A *soproni* akadémia az ország megcsonkítása után is tovább folytatta működését. Az országcsonkítás folytán lélekszámának felére leapadt magyarhoni ev. egyház azonban nem tudott két akadémiát fenntartani és így a magyar kir. kormánnyal és a magy. kir. Erzsébet Tudományegyetemmel folytatott hosszúság tárgyalások eredményeképp 1923-ban megnyílt a *pécsi Erzsébet Tudományegyetem szerves részét alkotó soproni ev. hittudományi fakultás, hat rendes tanszékkel*. Ennek következtében az egyetemes egyházi közgyűlés, illetőleg a dunántúli kerület kimondta az eperjesi és pozsonyi, és illetőleg a soproni akadémiák működésének ideiglenes szünetelését. Fenntartotta azonban magának azt a jogot, hogy bármikor újabb teológiai főiskolát felállíthasson. Ezenkívül szükségesnek mondta egy lelkészképző szeminárium felállítását.

Ennek folytán az ev. lelkészek tudományos képzéséről ezidőszerint egyedül a soproni hittudományi fakultás gon; doskodik (1. -0. 1.).

Fennállásuk ideje alatt az eperjesi és a pozsonyi akadémiáknak internátusuk is volt. A hallgatók évi átlaga Pozsonyban 60, Eperjesen 50, Sopronban 35 volt. A rendes

tantárgyakat előadó tanárok száma: Pozsonyban rendszeren 7, Eperjesen 6, Sopronban 5 volt.

Az élő nyelvek közül főleg a németet és a tótot tanulták, a külföldi egyetemek közül kivált a németországi és svájci német egyetemeket keresték fel az ev. teológusok.

A magyar *unitáriusok* egyetlen papnevelőintézete Kolozsvárt működött 1847-1857g mint 2 éves, 1857-1896g mint 3 éves teológiai kurzus. 1896-1909g papnevelőintézet, 1909-1915g mint unit. teológiai intézet, mely 1915-ben teológiai akadémiai (főiskolai) jellegűt nyert. A tanárok létszáma 4-5, a hallgatók évi átlaga 15 volt.

Ez intézet Magyarország feldarabolása következtében ma román területen működik. A magyarországi illetőségű hallgatók is ott végzik teológiai tanulmányaikat, vagy legalább az előírt alapvizsgálatot és lelkészképesítő vizsgálatot ott teszik le.

4. Országos Rabbiképző Intézet.

Rabbiképző iskolai értelemben a XIX. századig hazánkban éppúgy nem volt, mint más országokban. Évszázadokon át az volt a szokás, hogy nevesebb rabbi, ki a talmud ismeretében kivált, iskolát (jesivát) nyitott, melybe mindenki beléphetett, aki a talmud tanulásával akart foglalkozni. Nagyjában az a szokás járta, ami a középkorban Európa-főfőn általános volt, hogy valamely tudós köré tanulók csoportosultak, pl. jogtudós köré, aki a tanulni vágyókat oktatta. Ha a tanító máshová költözött, tanítványai is követtek. Ebben és egyebekben a tanítás hasonló volt, különbség csak abban mutatkozott, hogy a rabbi ingyen tanított és hogy a tanulók csak a tudás kedvéért jöttek az iskolába és nem azért, hogy rabbikká képezzék ki magukat. Rabbi csak az lett, aki tudás által kivált és akit hajlama erre a pályára készítetett. Hazánkban és némely más keleti országban részben a mai napig ily módon történik a rabbinevelés. Változás nálunk csak abban történt, hogy az állam a rabbiállást az anyakönyvvezetést viszonylatánál fogva legalább négy polgári iskolai bizonyítvány birtokához kötötte és a kongrua engedélyezésénél az érettségi bizonyítványt, mint magasabb képzést tekintetbe veszi. Az idevonatkozó rendeletek így szólnak: „anyakönyvvezetőül csakis rabbi vagy

rabbihelyettes (vallásitanító) alkalmazható, megkívántatik azonban, hogy az illető egy teljes korú, legalább négy közép- vagy polgári iskolai osztályt jó sikerrel végzett és feddhetetlen előéletű magyar állampolgár legyen”. Az 1898. évi XIV. t.-c. 4. §: „Jövedelmének kiegészítését 1600 koronára csak azon lelkész igényelheti, aki igazolja, hogy az illető hit-tudományt valamely hittani intézetben, a hazai középiskola nyolc osztályának elvégzése után, nyilvánosan vagy magánúton legalább három évig tanulta és az utóbbi esetben valamely hittani intézetben vizsgát tett, továbbá hitfelekezete részéről szabályszerű lelkészi képesítést nyert (50. §). A 4. §-ban körülírt minősítést nem igazoló lelkész jövedelme csak 800 koronáig egészített ki.

A rabbiképzés modernizálása mellett az első hangok II. JÓZSEF császár korában emelkedtek. Abból indultak ki, hogy a zsidóságot csak ily módon lehet az általános kultúrának megnyerni, ami a császár törekvése volt. Határozott formát öltött a rabbiképző JOSEF PÉTER V. RIEGGER egy 1792-ben a prágai helytartósághoz intézett „Véleményében”, a zsidó nép megjavítását célzó iskolatervezetben, amely a rabbiképzésre is kiterjed. Ebben az a követelés van, hogy főiskola állíttassék fel Prágában a zsidó teológia számára, hogy rabbi ne lehessen más, mint az, aki azt a főiskolát sikerrel végezte és hogy ebbe „senki se vétessék fel, aki a filozófiai tanulmányokat a keresztény egyetemen nem hallgatta és végezte be”. A kérdés sokáig tárgyalatott, de eredményre nem vezetett.

A világi kultúra terjedésével a rabbiképző eszméje erősödött. Magyarországon FRIESENHAUSEN DÁVID MAYER, bajor származású tudós hívta fel először a magyar kormány figyelmét egy rabbiképző felállítására. 1806-ban folyamodványt adott be JÓZSEF nádorhoz, melyben arra kérte, hogy a mellékelt tervezet keresztülvitelét pártolja a császárnak. A helytartótanács foglalkozott a tervvel, a galíciai guberniumnál is szerzett információt az ottani határozatokról, de végül 1813-ban a tervet elejtette, elsősorban azért, mivel a zsidóknak nincs alapjuk, melyből rabbiképző fenntartható volna.

Az eszme egy negyedszázad múlva újra feltámadt, még pedig komolyabb oldalról. Az országgyűlés közoktatási

bizottsága 1831-ben a zsidókról szóló törvényjavaslatba felvett egy határozatot, hogy rabbik azontúl csak oly szemé-
 lvek lehetnek, kik nyilvános felügyelet alatt hivatásuknak
 megfelelőleg képeztettek ki és az anyakönyveket az állam
 nyelvén képesek vezetni. Az országos bizottság e javaslata
 papiro^{son} maradt, de az eszme, amely közben Németország-
 ban magas hullámokat vetett, nálunk is egyre erősödött és
 az izraelita felekezet ezirányú óhaját több ízben nyomaté-
 kosan kifejezve. Az alsó tábla 1844-ben egyhangúlag rabbi-
 képző felállítását határozta el. A zsidókra vonatkozó tör-
 vényjavaslatban a következő pont található: 8. §. A zsidók
 számára Pesten 1 külön rabbi- és népiskola-tanítóképző köz-
 ponti intézet felállítása rendeltetik.

A rabbiképző felállítását a felső tábla sem ellenezte, de
 más tekintetben kifogásai voltak a törvényjavaslat ellen és
 ezért nem lett törvény belőle. A sikertelen kísérletek után
 váratlan fordulat állott be. HAYNAU az 1848-i szabadságharc
 leverése után 1849-ben a magyar zsidókra részvételük miatt
 2,300.000 forintra rúgó hadisarcot vetett ki. A zsidók kérve-
 nyezésére a hadisarcot elengedték oly feltétel alatt, hogy a
 zsidók egy iskolaalapra 1,000.000 forintot befizetnek. A zsidó
 bizalmiférfiak hálásan késznek nyilatkoztak ily alap létesí-
 tésére. A tanácskozások eredményessége után következett
 I. FERENC JÓZSEF rendelete 1850 szeptember 20-án, amely az
 iskolaalap létesítését és célját szabályozza, 1852 december
 1-én pedig egy újabb legfelsőbb elhatározás, amely az alapot
 állami alapnak tekinti. 1856-ban kelt királyi rendelet az alap
 céljául első helyen a rabbiképző felállítását jelölte meg és
 az alapot oszthatatlan állami alapnak határozta meg.

Hat esztendeig nyugodott a rabbiképző ügye, míg 1862-
 ben a pesti izraelita hitközség egyik beadványában az udvari
 kancelláriát arra kérte egyebek között, hogy a szeminárium
 ügyében tanácskozást tartson. A kormány 1864-ben egy
 bizottságot hívott meg Budára, hogy a rabbiszeminárium
 alapításáról tanácskozzék. A tanácskozást megtartották, de
 belső egyenetlenkedés folytán konkrét eredményre nem
 vezetett. Az emancipáció után báró EÖTVÖS JÓZSEF vallás-
 és közoktatásügyi miniszter által 1868-ban összehívott egye-
 temes gyűlés az országos izr. iskolai pénzalapból egy ön-
 álló, rabbiképzőintézet felállítását határozta el. A szervezet

és tanterv kidolgozására szakbizottságot küldött ki. E szakbizottság nagyjában az előbb említett szakbizottság szervezetét fogadta el. Ezt a szervezetet a kultuszminisztérium 1873-ban a király elé terjesztette, ki jóvá is hagyta. TREFORT ÁGOSTON vallás- és közoktatásügyi miniszter 1877-ben már saját épületében adta át rendeltetésének az intézetet. A megnyitás nagy ünnepélyességgel folyt le.

Az Országos Rabbiképző Intézet a közoktatásügyi minisztérium 1877 július 14-én, illetőleg 1912-ben kelt újabb szabályzatának értelmében a minisztérium felügyelete alatt áll, mely felügyeletet az általa kinevezett vezérlőbizottság útján gyakorolja. A vezérlőbizottság 12 budapesti és 12 vidéki tagból áll, kik maguk közül elnököt, előadót és oktatásügyi, könyvtári, segély- és gazdasági szakbizottságokat választanak.

A rabbiképző két tanfolyamból áll: az alsó és felső tanfolyamból, mely tanfolyamok 5-5 évre terjednek. Az alsó (gimnázialis) tanfolyamba olyan tanulók vétetnek fel, kik vagy a gimnázium első négy osztályáról bizonyítványt hoznak, vagy a rabbiképzőn megfelelő felvételi vizsgálatot és ezenfelül előírt teológiai tárgyakból vizsgálatot tesznek. Ez utóbbiak a következők: Mózes 5 könyve és történeti könyvek, héber nyelvtan, talmudi könnyebb szövegek olvasása. Beírási-, vizsgálati- és tandíj nincsen. A felső tanfolyamba a felvétel vagy az intézetben nyert érettségi bizonyítvány vagy a másutt nyert, államilag érvényes érettségi bizonyítvány és a teológiai érettséginek megfelelő írásbeli és szóbeli felvételi vizsgálat alapján történik. „A felső tanfolyam minden hallgatója köteles egyidejűleg az egyetem bölcsészeti karán, mint rendes hallgató, az egyetemi tanulmányokat végezni”. Az alsó tanfolyam gimnázialis tanterve teljesen megfelel a humanisztikus gimnázium tantervének, csupán abban különbözik tőle, hogy a tananyag négy év helyett öt évre van felosztva, mivel a tanulók egyidejűleg heti 15-16 órában teológiai tantárgyakat tanulnak. A főigazgatói hatáskört a vezérlőbizottság gyakorolja, de az érettségi vizsgálatok a főigazgató vagy megbízottja elnöklete alatt tartanak meg és az érettségi bizonyítványok állami érvénnyel bírnak és a hazai tudományegyetemek és műegyetem összes fakultásain és minden főiskolában, valamint a közigazgatás

minden olyan vonatkozásában, hol a törvény vagy szabály érettségi bizonyítványt követel, gimnáziumi érettségi bizonyítványokként teljességben elismerendők. A teológiai oktatás két csoportban történik, I. és II.; továbbá III-V. tanfolyam. Tárgyai a következők:

Az alsó tanfolyam héber tárgyai: Mózes 5 könyve, Hagiographák, Próféta, Héber nyelvtan, Aram nyelvtan. Talmud statárie, Talmud cursorie, Zsidók története és Rendszeres vallástan.

A felső tanfolyam héber tárgyai: Szentírásmagyarázat, Bevezetés a szentírásba, Bevezetés a midrás irodalmába, Szentírásmagyarázat története, Exegétikus olvasmányok, Midrás, Héber gyakorlatok, Talmud statárie, Talmud cursorie, Palesztinai talmud, Bevezetés a talmudba, Szertartástan, Bevezetés a responsum irodalomba, Liturgia és zsidó naptár, Zsidók története, Történeti kútforrások, A zsidó felekezet jogviszonyai, Bevezetés a vallástudományba és a zsidó vallásfilozófia története, Rendszeres zsidó vallásfilozófia, Rendszeres zsidó etika, Olvasmányok a zsidó vallásfilozófia irodalmából, A zsidó hitoktatás módszertana, Homiletika.

A felső tanfolyam vizsgálatai: A hallgató az első év végén alapvizsgálatot, a harmadik év végén elővizsgálatot köteles tenni. A rabbiképesítő vizsgálat írásbeli és szóbeli. Az írásbeli vizsgálat házi és zárthelyi. A szóbeli vizsgálat tárgyai: bibliai tudományok, talmud szertartástan, a zsidók története, zsidó vallásfilozófia és története.

A magyar rabbiképző a világon az egyetlen, amelyet az állam létesített.

VII.

TUDOMÁNYOS KUTATÓINTÉZETEK.

1. A tudományos kutatóintézetek szervezése.

Tudományos kutatás az oktatás mellett egyetemeken is folyik. Modern értelemben vett kutatóintézeteknek azonban azokat nevezzük, amelyekben tisztán, az oktatástól függetlenül folyik a kutatás. Az egyetemek létesítése a kutatóintézetekét jóval megelőzte. Az utóbbiak a tudomány újabkori fejlődésének és annak következményei, hogy az egyetemek az oktatást helyezték az előtérbe.

Tudományos kutatóintézetek a külföldi példák hatása alatt fokozatosan nálunk is alakultak. A tudománypolitikai tervszerűség teljesen szakadozott volt. Inkább gazdasági érdekekből, vagy egyes miniszterek tetteire, mint tervszerű tudománypolitikai program megvalósításaként keletkeztek. Ez a magyarázata annak is, hogy némelyik gazdát cserélt, átmentek egyik minisztérium alól a másik alá, ahol fejlődésükhöz jobb anyagi feltételeket reméltek. Nagyobb számú intézmény létesítésére csak egy példa van, de az is kimondottan mezőgazdasági gyakorlati céllal: a földművelésügyi kísérleti intézmények kifejlesztése.

Tervszerűség a nem gyakorlati irányú tudományos kutatóintézmények terén, mint tudománypolitikánkban általában, legújabbban jelentkezik. Az 1926. év januárjában tartott Természettudományi Kongresszus kutatóintézetek szükségessége mellett szintén állást foglalt. Gróf KLEBELSBERG KUNO vallás- és közoktatásügyi miniszter a kongresszus eredményeként a természettudományok fejlesztése érdekében teendő intézkedésekről készített törvényjavaslatban többek közt gondoskodik az Ógyalláról menekült svábsági Csillagvizsgáló Intézet felépítéséről és a javaslat indo-

kolásában a kutatóintézetekről a HARNACK-féle emlékiratra való utalás után a következőket mondja:

„Kis nemzeteknek intézményszervezési kérdésekben pénzügyi okokból óvatosaknak kell lenniök. Éppen azért nekünk magyaroknak csak olyan tereken szabad külön kutatási intézetek létesítésére gondolnunk, amelyeken területünkben, klímánkban, vagy egyéb sajátos viszonyainkból, avagy más különleges okból valami olyan specifikumunk van, mely felett éppen csak mi rendelkezünk. Minálunk az általános nagy diszciplínák terén az egyetemeknek és múzeumoknak kell tanítás, illetőleg szemléltetés mellett a kutatási feladatoknak is megfelelni és külön kutatási intézet létesítéséhez különleges, mondhatni kivételes jogcím kell . . . így nekünk, magyaroknak, van egy nagy természeti kincsünk: Európa legnagyobb édesvízi tava, a Balaton. Ennek élettani átkutatása a magyar tudományosságának speciális kötelessége. A Balatonnak és környékének állat- és növényvilága bő kutatási lehetőséget nyit meg, éppen azért a báltoni limnológiai állomás gondolata önként kiszélesedik a magyar biológiai kutatóintézet koncepciójává ... Másik magyar specifikum EÖTVÖS LORÁND nagy találmánya: a torziós inga. Az Országos Természettudományi Kongresszuson köztetszésre is talált a kezdeményezés, hogy geofizikai kutatási intézetet létesítsünk, melynek az lenne első hivatása, hogy EÖTVÖS készülékével a kísérleteket folytassa és azt tökéltésítse... íme két valóban specifikus magyar jogcím egy biológiai és egy geofizikai kutatási intézet létesítésére.”

2. A svábhegyi m. kir. Csillagvizsgálóintézet.

A XVIII. században már a nagyszombati egyetem s az egri érseki líceum mellett működött magyar csillagvizsgáló. Európai hírnévre azonban az 1813-tól 1815-ig a budai Gellérthegyen épült egyetemi csillagvizsgáló tett szert, melynek beosztását az 1818-ban épült bogenhauseni (ma müncheni) s az 1920-ban emelt nápolyi-capodimonteai csillagvizsgálók tervezésénél mintául vették. Az 1848-48-i magyar szabadságharc leverése után az osztrák elnyomó hatalom a Gellérthegyen katonai citadellát épített, s így a csillagvizsgáló megszűnt. Csak 1871-ben kezd építeni KONKOLY THEGE

MIKLÓS Ógyallán csillagvizsgálót, melyet csakhamar három másik is követ: a kalocsai, a hevényi és a kistartali. Az utóbbi kettő megszűnt, az ógyallai pedig az ország megcsontítása következtében elveszett.

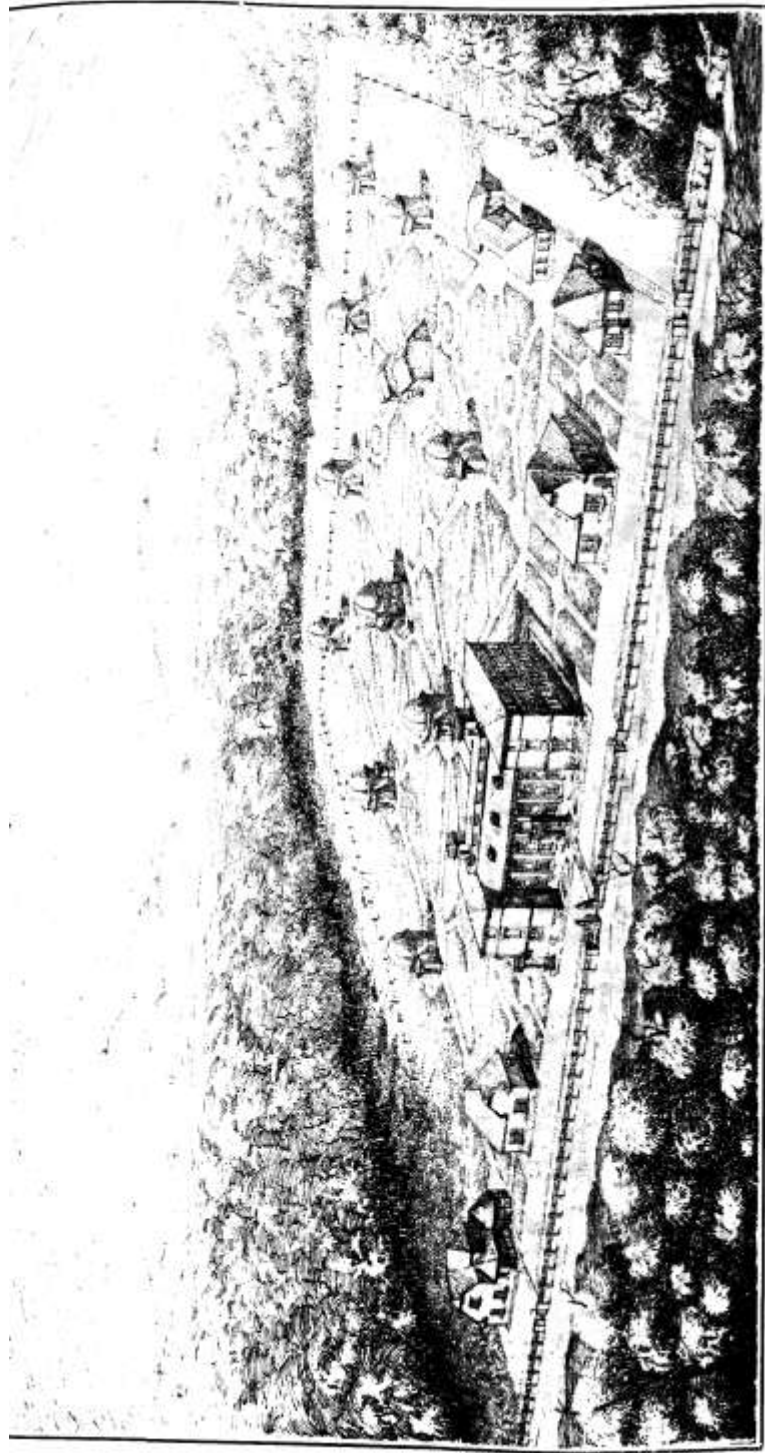
A világháború után azonban a magyar állam és Budapest székesfőváros nagy áldozatkészséggel a Budapest tőszomszédságában lévő Svábhegyen új, a réginél hatalmasabb, modern csillagvizsgálóintézetet épített és szerelt fel mintegy 40.000 m²-nyi területen, 486 m tengerszínfeletti magasságban.

3. A M. Kir. Orsz. Meteorológiai és Földmágnességi Intézet.

A budai csillagvizsgáló a mannheimi tudós társaság fel-szólítására már 1781 óta végzett meteorológiai megfigyeléseket, melyek külön évkönyvben jelentek meg (*Ephemerides Societatis Meteorologicae Palatinae*). Az osztrák abszolutizmus idején 1852-ben Magyarországon 14, 1860-ban 31 megfigyelőállomás volt. A Magyar Tudományos Akadémia a hatvanas években a budai reáliskolában földmágnességi obszervatóriumot rendezett be és néhány regisztrálókészülék beszerzésével a reáliskolát I. rangú meteorológiai állomás színvonalára emelte. Végre 1870-ben megalakult a *M. Kir. Meteorológiai és Földmágnességi Intézet*. Szervezeti szabályzata szerint központi szerve az országban létesítendő megfigyelőállomásoknak. A beérkezett megfigyelési adatokat tudományosan feldolgozza s emellett légköri és földmágnességi kutatásokat végez. 1886-ban már 227 megfigyelőállomás volt megszervezve.

Az intézet, 1896-i szabályzata szerint, öt osztályra ágazik szét: 1. elnöki osztály; 2. obszervatórium; 3. klimatológiai osztály; 4. prognózis-osztály; 5. ombrometriai osztály. Később az intézet egyidőre munkakörébe vonta a makro- és mikro szeizmikus megfigyeléseket is. Az intézet 1910-ben díszes épületet kapott.

A háború után az intézet fejlődésében sajnálatos visszaesés következett be. Előidézte ezt egyrészt a kegyetlen békekötés, mely az intézetet megfigyelőhálózatának nagyobbik és értékesebb részétől fosztotta meg (az állomások háromnegyedrésze elveszett) és melynek következtében az ógyallai meteorológiai és földmágnességi obszervatóriumok

Az állami Csillagvizsgáló Intézet Budapest, Svábhegy.

Tervezte: Szab Gyula.

Meteorológiai Intézet, Budapest.

is idegen kézre jutottak. Másrészt pedig a pénzünk elérték-telenedésével járó anyagi bajok és a személyzet apadása, mely utóbbi részint önkéntes távozás, részint több ízben alkalmazott csökkentés következménye.

4. A Magy. Kir. Földrendési Obszervatórium.

A földrengések megfigyelésére már 1881sben a Magyarhoni Földtani Társulat kebelében külön bizottság alakul. - Külön földrendési obszervatórium azonban csak 1905-ben jön létre az egyetem bölcsészettudományi karának helyiségeiben. Az intézet mikroszeizmikus följegyzéseiről heti és évi jelentést ad ki. Kiadványai útján közel 300 külföldi obszervatórium-mai van csereviszonyban.

5. A Báró Eötvös Lóránd Geofizikai Intézet.

Az intézet azoknak a világhírű kutatásoknak köszöni létét, melyeket báró EÖTVÖS LÓRÁND, a budapesti egyetem tanára a földi nehézségre, a gravitációra nézve végzett. A gravitáció térbeli változásainak meghatározására EÖTVÖS rendkívüli érzékenységgű műszereket (torziós ingákat) szerkesztett, amelyekkel a kényes mérések a szabadban is kifogástalanul végezhetők. EÖTVÖS műszerei számos eddig hozzáférhetetlen elméleti fizikai probléma megoldását teszik lehetővé, majd pedig a gyakorlati alkalmazásban szinte varázsvesszőként nyújtanak felvilágosítást a geológusnak a föld mélyének felkutatásában és a hasznosítható ásványi kincsek felkutatásában.

1919-ben alakult meg a *Báró Eötvös Lóránd Geofizikai Intézet* abból a célból, hogy EÖTVÖS gravitációs kutatásait elméletileg továbbfejlessze, másrészt, hogy gyakorlati irányú méréseket végezzen, melyeknek máris messze kiható jelentősége mutatkozik az ország természeti kincseinek megelégsében és feltárásában. Az Eötvös-féle torziós ingák a Geofizikai Intézet felügyelete alatt készülnek s ezeket már világszerte (Japánban, Mexikóban, Texasban, Angliában, Franciaországban, Hollandiában, Olaszországban, Lengyelországban stb.) nagy sikerrel használják. A nálunk végzett nagyszámú méréseknek az az eredménye, hogy nincs más ország, ahol ily nagy területekre kiterjedő, ily részletes és

pontos felmérések volnának. Hasonló mondható földmágneses méréseinkről is. Az Eötvös Intézet egyik célja, hogy a vezetőszerp e kutatások terén a jövőben is a magyarság kezében maradjon.

6. A Magy. Kir. Földtani Intézet.

A geológiai kutatásoknak Magyarországon sokáig legőbb szerve az 1850-ben alakult *Magyarhoni Földtani Társulat*. Az ország rendszeres geológiai átkutatására 1869-ben a m. kir. földművelésügyi minisztérium külön intézményt, a *M. Kir. Földtani Intézetet* alapította, mely 1899-ben új, fényes palotába költözött. Az intézet célja szervezeti szabályzata szerint:

a) a Magyar Korona Országainak részletes földtani felvétele és a felvétel eredményének a tudomány, a földművelés és az ipar igényeinek megfelelő módon való ismertetése; b) a magyar államterület általános és részletes földtani térképeinek készítése és kiadása; c) a magyar államterület földtani alkotásában résztvevő képződményeket és az azoknak jellegét előtűntető kőzet- és őslénytani gyűjtemények felállítása; d) *talaj*, ásvány és kőzet vegyelemzése, mezőgazdasági, bányászati és ipari tekintetben.

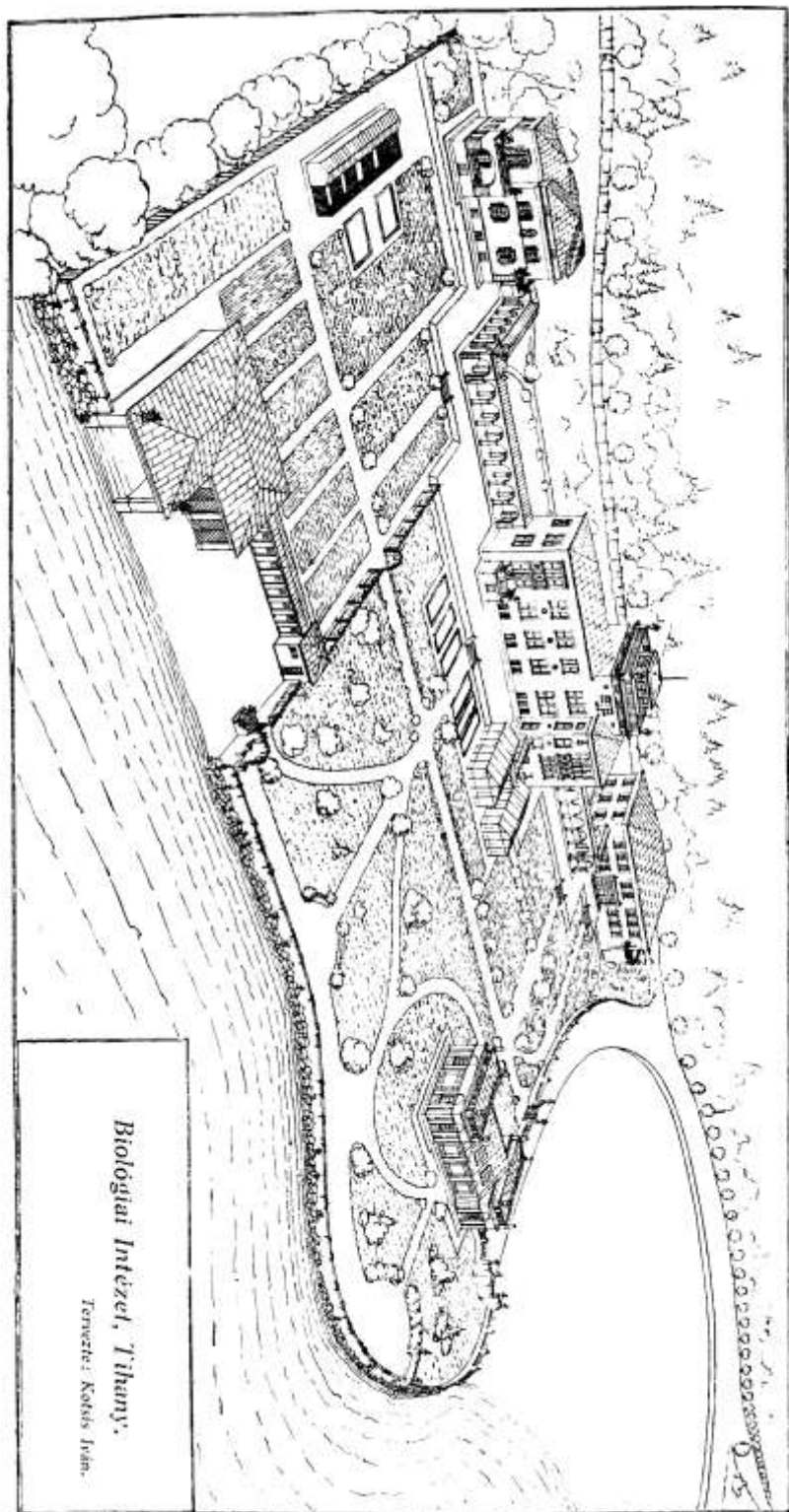
Az intézet kutatásairól a *Geologica Hungarica* könyvsorozatban számol be. Az intézetnek jól felszerelt kémiai laboratóriuma, külön bányageológiai és agrogeológiai osztálya van.

Az intézet elkészítette Nagy-Magyarország háromnegyed részének részletes geológiai térképét. Bányageológiai szempontból felvette az ország jelentősebb fém- és ércbányaterületeit; megvizsgáltatta és kiadta a hazai szenek, agyagok és kőbányák monográfiáját. Tűzetesen tanulmányozta az alföldi artézi kutakat. Évről-évre mind nagyobb mértékben tanácsokkal és szakvéleményekkel szolgált a geológia körébe vágó mindennemű szakkérdésben.

A múlt század végén felállított külön agrogeológiai osztály a hazai talajokat tanulmányozta, majd a részletes talajtani felvételek alapján elkészítette az egész ország átnézetes agrogeológiai, illetve talajtani térképét. Az osztály jelenleg a hazai szikes területek tanulmányozásával és megjavításuk módjaival foglalkozik.

Földtani Intézet, Budapest.

Biológiai Intézet, Tihany.

Tervezte: Koltai János.

7. A Magy. Kir. Biológiai Intézet Tihanyban.

Már 1892-ben felmerült egy magyar biológiai állomás eszméje. Azonban a gondolat csak 1925-ben vált valóra a Balaton mellett, Révfülöpön. Gróf KLEBELSBERG KUNO közoktatásügyi miniszter felkarolva az eszmét, egy nagyszabású biológiai intézet alapkövét tette le 1926-ban Tihanyban. A gazdagon felszerelt intézet 1927-ben nyílt meg. Munkaprogramja a következő:

1. Kutatómunka morfológiai téren. Elsősorban hidrobiológiai munka, amely foglalkozik a Balaton, esetleg más magyar vizek faunájának és flórájának, valamint kémiai és fizikokémiai leírásával. (Szisztematika és tipológia, ökológia, biogeográfia.)

2. Kutatómunka experimentális irányban, egyrészt a Balaton faunájának és flórájának a felhasználásával, de ettől függetlenül is az intézetnek kutatási célokra berendezett laboratóriumában, bármilyen kísérleti témával. Ez a munkakör felöleli a kísérleti morfológiát, az öröklődést, fejlődési morfológiát, sejtfiziológiát, egyedek és közösségek fiziológiáját. Nem tartozik azonban a munkakörébe a fiziológiai kémia és az experimentális fiziológia.

3. Oktatókurzusok, ezeket főleg a nyári hónapok alatt, esetleg kéthetes turnusokban lehet tartani.

8. A Magy. Kir. Közegészségügyi Intézet.

Az 1925. évi XXXI. törvénycikk rendelte el a *M. Kir. Országos Közegészségügyi Intézet* felállítását, amelynek létesítését hazánk nehéz helyzetében a *Rockefeller-alapítvány* nagylelkűsége tette lehetővé. Az intézet 1927-ben nyílt meg új épületében.

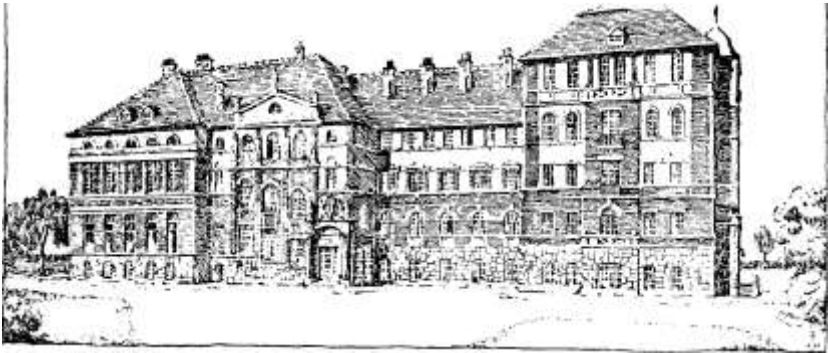
Feladatát a vonatkozó törvénycikk így körvonalozza (2. §): „Az intézet feladata a közegészségügyi tudomány gyakorlati alkalmazásának előmozdítása, főleg a fertőző betegségek ellen irányuló védekezés irányítása, a közegészségügyi hatóságok támogatása és közreműködés a közegészségügyi személyzet, különösen a tiszti orvosi kar megfelelő kiképzésében.” Ez a meghatározás meglehetősen általános keretekben mozog. De szorosabban körülírni a feladatkört nem is lehet. Egy ilyen intézetnek csak az alapfalai lehet-

nek változatlanok, ami azonban ezeken belül van, kell, hogy a felmerülő szükség és kívánságok szerinti célok szolgálataiba legyen állítható. Egyelőre a víznek, élelmiszereknek, gyógyszerkészítményeknek vegyi és bakteriológiai vizsgálata és a fertőző betegségek elleni küzdelem az új intézet legfontosabb munkaköre.

Eddig a sokféle munka, úgy a tanítás, mint a kutatás, valamint a közegészségügyi vizsgálatok végzésének feladata az egyetemi intézetek vállát nyomta. Az orvosi tudományos kutatás részben a tanítással foglalkozó egyetemi intézetekben, részben a betegek gyógyításával foglalkozó kórházi osztályokon folyt – mint másodrendű feladat. Orvosi tudományos kutatás céljait szolgáló intézet az egész világon aránylag kevés van.

A közegészségügy céljait szolgáló laboratóriumi munka is az egyetemi intézetek vállát nyomta és nyomja sokfelé még ma is. Pedig az egyetemi intézeteknek *nem a tanítási, hanem csak a közegészségügy gyakorlati céljait szolgáló munkától való tehermentesítése célszerű* úgy az egyetem, mint a közegészségügy szempontjából, az utóbbi szempontból azért is, hogy a közegészségügyi hatóság közvetlenül rendelkezék is a munkájához szükséges támogatással, eszközökkel. Az egyetemi közegészségtani intézetek vezetőinek szaktanácsát az egészségügyi hatóságok részére természetesen a jövőre is biztosítani kell. Ezeknek viszont támogatniok kell az egyetemi intézeteket, hogy céljukat: az elméleti mellett a gyakorlati tanítást is minél tökéletesebben elláthassák.

Az intézet egyik célja a tisztiorvosképzés intenzívebbé és gyakorlatibbá tétele. Gondoskodás történik arról, hogy az eddigi budapesti helyszíni tanulmányozásokon kívül egy-két kisebb városban és Budapest környékén levő, e célra kiválasztandó és demonstráció céljára berendezendő, egészségügyi szempontból mintaképül szolgáló községben a szociális higiéné kérdéseit közvetlenül is tanulmányozhassák a tisztiorvosi tanfolyam hallgatói. Ez annál is fontosabb, mert hisz a tisztiorvosi tanfolyamok hallgatóinak legnagyobb része nem Budapesten lesz tisztiorvos és így reájuk nézve tanulságosabb, ha az egészségügyi berendezéseket faluban tanulmányozhatják.

Közegészségügyi Intézet, Budapest.

Alföldi Mezőgazdasági intézet, Szeged.

Az intézet másik lényeges munkaköre a közegészségügyi laboratóriumi szolgálat. Ez az intézetnek *négy osztályában* folyik. A *pathohistológiai és parazitológiai osztály* egyrészt kórszövettani vizsgálatokkal foglalkozik, hogy lehetővé tegye és elősegítse pl. a rák korai diagnózisát. Azok az orvosok, akik egyetemi klinikákon vagy valamely nagy város kórházában teljesítettek szolgálatot, megszokták, hogy a kórszövettani vizsgálatot gyakran igénybe vegyék. Amis kor azután kikerülnek a vidékre, akkor sem szívesen mondanák le erről. Ebben segítségükre van az új intézet.

Ugyanez az osztály foglalkozik parazitológiai vizsgálatokkal, és pedig úgy a mikroparazitákra (pl. malária), mint a makroparazitákra (pl. legyek, poloskák) vonatkozó vizsgálatokkal.

A *bakteriológiai osztály* a fertőző betegségek kórokozóinak keresésével foglalkozik: a bélsár-, vizelet-, köpet-, geny-, víz-, tej-, élelmiszerpróbákat bakteriológiai szempontból vizsgálja. Bizonyos vaccinákat (tifusz, kolera stb.) termel. Mozgó laboratóriumi felszereléssel kimegy a vidékre, hogy például kutakat, vízvezetékeket a helyszínen bakteriológiai vizsgálatoknak vessen alá.

A *szserológiai osztály* feladata a fertőző betegségekre vonatkozó szerológiai vizsgálatok (WIDAL, WASSERMANN stb.) végzésén kívül az országban forgalomba kerülő (itt készített vagy külföldről behozott) szérumok ellenőrzése tisztaság, érték, hatásosság szempontjából. Az új intézet (leszámítva bizonyos diagnosztikus savókat) szérumok, oltóanyagok termelésével nem foglalkozik, hanem csak ezek ellenőrzésével. Szükséges azonban, hogy bizonyos befolyása legyen abban az irányban is, hogy bizonyos oltóanyagokat felügyelete alatt olyankor is termeltethessen, amikor ezeknek forgalomba bocsáthatása még kétséges, – ha azt bizonyos szempontok, kísérletek kívánják

A *vegyi osztály* az intézet legnagyobb osztálya. Ennek egyik legfontosabb feladata a gyógyszerek és specialitások ellenőrzése. Ezzel kapcsolatban meg kell bizonyos fokig változtatni a gyógyszerárak ellenőrzésének mai módját. – A gyógyszerárban kiszolgáltatásra kerülő vegyi anyagok tisztaságának, az orvosi rendelvényekre elkészített gyógyszerek tartalmának, összeállításának ellenőrzése az új inté-

zet fontos feladata. A specialitások, mielőtt az Országos Közegészségi Tanács a forgalombahozatalukat véleményezi, az intézetben analizáltatnak. A törzskönyvezett specialitások sok azután állandóan ellenőriztetnek, hogy valóban tartalmazzák-e azokat a hatóanyagokat és oly mennyiségben, amint azt az engedélyezés céljából benyújtott mintákban tartalmazták. Ez az osztály feladatának tekinti a különböző vizeknek vegyi analízisét, az élelmiszereknek közegészségügyi szempontból fontos vizsgálatát.

9. Mezőgazdasági kísérletügyi intézmények.

A mezőgazdasági tudományos munka hivatott műhelyei a kísérletügyi intézmények. A kísérleti és kutatómunka Magyarországon is, mint a külföldön, a mezőgazdasági felsőbb oktatás intézeteiből indult ki. Az első *kísérleti állomás* sok felállítását is gazdasági akadémiák és tanintézetek *tanárai* kezdeményezték, akik hivatásuknál fogva rendszerint már korábban foglalkoztak az illető kérdésekkel, mielőtt intézményes szervezetek szüksége felvetődött volna.

A tudományos kutatásra és vizsgálatok végzésére hivatott szervezetek sokáig a gazdasági szakoktatási intézetekkel vagy egyetemi intézetekkel állottak kapcsolatban. A feladatok azonban a múlt század közepe után olyan hirtelen megnövekedtek, hogy ezt a kapcsolatot, amely kétségtelen sok előnyt jelentett, nem lehetett többé fenntartani és a kísérleti és tudományos intézményeket a szakoktatási intézetektől szét kellett választani. Egymásraultaltságuk azonban továbbra is megmaradt, sok érintkezési pont van közöttük; azonban a különállás a mezőgazdaságnál gyakorlati okokból sokkal inkább vált szükségessé, mint más tudományos kutatásoknál.

A kísérletügyi intézményeknek, mint a tudományos kutatás műhelyeinek létesítése, Magyarországon is már elég régi múltra tekinthet vissza. Az *első kísérletügyi* intézmény, a magyaróvári gépkísérleti állomás, 1870-ben létesült és ezt rövid idő múlva követte az első vegykísérleti állomás, majd az első vetőmagvizsgáló-állomás, amelyek a kísérletügyi intézmények első irányát képviselték. Ezután a magyar gazdasági élet fellendülésével s új szükségleteinek felmerülésé-

vei kapcsolatban gyors egymásutánban jöttek létre új kísérleti letügyi intézmények.

A kísérletiügyi intézetek elhelyezése úgy fejlődött ki, hogy ezek legtöbbje – nem tekintve a főleg ellenőrző szolgálatot teljesítő vegykísérleti állomásokat – három helyen csoportosul, úgymint: Budapesten, Magyaróváron és Szegeden, amely utóbbi a legújabb időben keletkezett mezőgazdasági művelődési központ is. Ezek között *Budapestnek* erősségét 12 intézménnyel kedvező központi fekvése, általános tudományos központi minősége, *Magyaróvári* 5 állomással a sokáig legmagasabb mezőgazdasági kultúrközpont termékenyítő hatása és kísérleti intézmények létesítésének könnyebb anyagi és tudományos lehetősége adta meg. – A *szegedi* csoportosulás jelentőségét 4 állomással különösen az adja meg, hogy a debreceni gazdasági akadémia, mint mezőgazdasági tudományos központ mellett az Alföldnek második kultúrközpontot nyújt.

A kísérletiügyi intézményeket Magyarországon *majdnem kizárólag az állam tartja fenn*, illetőleg a legtöbbnek szervezete állami jellegű és csak az utóbbi időben könnyítik meg ezt a feladatot az ellenőrzéssel is foglalkozó intézetek bevételei. Csupán néhány vegyvizsgáló-állomás fenntartója az illető törvényhatóság, de a személyzetet ezeknek is az állam adja.

A kísérletiügyi intézmények tudományos működésének előmozdítására és összhangban tartására 1896-ban külön véseleményező szervezet lépett életbe a földművelésügyi minisztérium kebelében, amely 1913 óta *Mezőgazdasági Kísérletiügyi Tanács* címen működik. E tanácsban jelenleg 21 tag foglal helyet, mint az egyes kísérleti szakmák, továbbá a központi igazgatás és az érdekképviselők megbízottai. Ennek a tanácsnak feladatához tartozik a hivatalos kiadományként 1908 óta megjelenő *Kísérletiügyi Közlemények* közrebocsátása is, amely a kísérleti intézmények tudományos munkásságának eredményét, eredeti tanulmányait hozza.

A kísérleti intézmények száma ezidő szerint 33, és azokat feladatuk természete szerint *öt főcsoportra* lehet beosztani, ú. m.: 1. *vegyészeti* (vegykísérleti) intézmények; 2. *növénytermelési* intézetek; 3. *állattenyésztési* intézetek; 4. *növényvédelmi* és 5. *műszaki* intézetek.

A *vegyészeti* intézmények csoportjába tartoznak: az Országos *Chemiai Intézet és vegykísérleti állomás* Budapesten, valamint a magyaróvári, keszthelyi és debreceni gazdasági akadémiákkal kapcsolatos, továbbá a kalocsai, miskolci, szegedi, újpesti, pécsi, győri, kecskeméti, soproni és székesfehérvári vegykísérleti és vegyvizsgáló állomások. Ezekon kívül Szegeden van a *M. Kir. Talajtani és Agrochemiai* állomás, melynek rendeltetése a talaj termőképesebbé tételével kapcsolatos kérdések tanulmányozása kísérletezés útján, főképp az Alföld különleges viszonyainak, a szikes talajnak, a talajjavítási, művelési, trágyázási és a szárazság ellen való védekezésre vonatkozó kérdések tisztázása.

A *növénytermelési intézetek* sorában a Vetőmagvizsgáló-állomás Budapesten, a Növénytermelési Kísérleti Állomás Magyaróvárott, a Növénynevelőintézet Magyaróvárott, Alföldi Növénytermelési Kísérleti Állomás Szegeden, Dohánytermelési Kísérleti Állomás Debrecenben, Gyógynövénykísérleti Állomás Budapesten, Kender- és Lentermelési Állomás Szegeden, Szőlő- és Borgazdasági Központi Kísérleti Állomás Budapesten szolgálják a tudományos kutatás ügyét.

Allattenyésztési intézmények: az Állatélettani és Takarmányozási Kísérleti Állomás, a Gyapjúminősítő-intézet, a Tejgazdasági Kísérleti Állomás.

Növényvédelmi intézetek: a M. Kir. Rovartani Állomás, a Madártani Intézet, a Növényélet- és Kórtani Állomás, a Növénybiochemiai Állomás, mind Budapesten.

A *műszaki intézményekhez* számítható: a Mezőgazdasági Gépkísérleti Állomás Magyaróvárott, az Erjedéstani Állomás Budapesten, a Halélettani és Szennyvíztisztító Kísérleti Állomás Budapesten. Ebbe a csoportba tartozik egyúttal az Országos Mezőgazdasági Üzemi Intézet Budapesten, amely a mezőgazdasági tudományos kutatásnak eddig elhanyagolt legújabb fontos intézménye.

10. A Magy. Kir. Központi Statisztikai Hivatal.

A statisztikai tudománynak hivatalos szerve Magyarországon a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal. E hivatal immár több, mint öt évtizedes múltra tekinthet vissza. Mint

Növénynevelő Intézet, Magyaróvár.

Statistikai Hivatal, Budapest.

különálló hivatal a földművelés-, ipar. és kereskedelemügyi minisztérium szakosztályából 1871-ben létesült „országos m. kir. statisztikai hivatal” néven, amely elnevezést az 1897. évi XXXV. törvénycikk „M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal”-ra változtatta meg. Palotája 1897-ben készült el. Nagyszámú kiadványai Magyarország statisztikájának legkülönbözőbb ágait ölelik fel.

A magyar statisztikai hivatal mindenkor szoros kapcsolót tartott fenn a megfelelő külföldi tudományos szervezetekkel és a statisztika nemzetközi szervezeteivel. Megkönynyítette a kapcsolatot egyrészt az, hogy a hivatal összes kiadványai nemcsak magyarul, hanem idegen nyelveken (németül és franciául) is megjelennek, azonkívül a magyar statisztikai hivatal évtizedek óta csereviszonyt tart fenn valamennyi számbavehető állam statisztikai hivatalaival, amelyeknek különböző kiadványai a hivatal 160.000 kötetre rúgó szakkönyvtárában fellelhetők. A statisztikai tudományak művelői, akik között a magyar statisztikai hivatal vezető egyéniségei mindenkor kiváló helyet foglaltak el, a statisztikai tudomány nemzetközi művelésében mindig tevékenyen résztvettek, sőt nem egy esetben vezetőszerpet töltöttek be. Budapesten három ízben volt a statisztikusoknak nemzetközi összejövedele, így 1876-ban az utolsó statisztikai kongresszus, 1894-ben a közegészségügyi és demográfiai kongresszus s 1901-ben a Nemzetközi Statisztikai Intézet ülésezése alkalmából. A Nemzetközi Statisztikai Intézetnek két évenként tartani szokott ülésein a magyar statisztikusok aránylag mindig nagy számmal jelentek meg. Ezeken a kongresszusokon és összejövedeleken a magyar statisztikusoknak, kiváltképen a Magyar Statisztikai Hivatalnak tudományos munkássága mindenkor kellő elismerést nyert.

11. A Gyógypedagógiai Pszichológiai Magyar Királyi Laboratórium.

Az első magyar kísérleti pszichológiai laboratóriumot 1899-ben RANSCHBURG PÁL alapította. Ez a laboratórium 1902-ig az elmekórtani klinika mellett működött. Ugyanezen évben a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletével a

gyógypedagógiai intézetekhez kapcsoltatott s 1906-ban államosított.

A laboratórium tudományos működésének főirányai: 1. *általános pszichológiaiak*. E téren legnevezetesebb az időbelileg érintkező lelki tartalmaknak egyformaságuk mértékében történő egybeolvadásáról, a felfogás, emlékezés, ítézés és akarási alkalmával ezen egybeolvadás folytán beálló gátlásról szóló törvény. A RANSCHBURG által leírt e gátlási jelenségek az irodalomban mint Ranschburg-féle gátlás, vagy Ranschburg-féle fenomén néven ismeretesek és mindenféle újabb kutatások kiinduló pontjává lettek; 2. *módszertani kutatások*, melyek a különféle szellemi képességek vizsgálására s a teljesítmények mérésére és objektívebb számszerű cenzúrálására irányultak. Legelterjedtebbek az emlékezet vizsgálására szolgáló Ranschburg-féle módszerek s az e téren első és ma is legelterjedtebb készülék a mnemotechnika; 3. a normális ember kortól és egyéb alkati környezeti viszonyoktól függő szellemi átlagos minimális és maximális teljesítményeinek számszerű megállapítását célzó vizsgálatok; 4. az iskolai haladáshoz szükséges bonyolultabb szellemi működések pszichológiájának, nevezetesen az olvasás és a számolás funkcióinak tisztázása; 5. *gyógypedagógiai irányú vizsgálatok*, főképp az értelmi és erkölcsi abnormitások tanulmányozása, a különböző érzékszervi és értelmi fogyatékosok egyes fajlagos elmeképességeinek egymás között és a normálisokkal való összehasonlító vizsgálata nevelés- és oktatástani célzattal; 6. *orvospszichológiai vizsgálatok* abnormis, fogyatékos, betegelméjű gyermekeken és felnőtteken kórtani, gyógytani és általános pszichológiai okulás céljából, legfőképpen pedig a gyengeelméjűség okainak és formáinak tisztázása.

VIII.

A KÜLFÖLDI MAGYAR TUDOMÁNYOS
INTÉZETEK. ÖSZTÖNDÍJÜGY.

1. A nemzetközi tudományos kapcsolatok.

A nyugati nemzetek tudományos és egyéb kulturális életébe való szorosabb bekapcsolódás s erre a célra a nagy külföldi tudományos gócpontokban magyar tudományos intézetek és kollégiumok felállítása, az idevágó ösztöndíjügy hatékony megszervezése – mint láttuk (40. l.) – a világháború utáni magyar kultúrpolitika egyik sarkalatos gondolata. Az idevonatkozó magyar törekvéseket híven tükrözi „a külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról” szóló 1927. évi XIII. t.-cikk. A törvényjavaslatot gróf KLEBELSBERG KUNO vallás- és közoktatásügyi miniszter nyújtotta be. A törvény megokolásában kifejti, hogy „a tervszerű tudománypolitika nem érheti be a főiskolák puszta megszervezésével, hanem ügyelnie kell arra is, hogy a főiskolák azon kiváló növendékei, akik TŐI joggal tételezhető fel, hogy az életben is lényegesen fölébe tudnak emelkedni az átlagnak, a megélhetés gondjaitól mentesítve, egész idejüket és egész munkaerejüket tanulmányaiknak szentelhessék. Lehetővé kell főiskolai tanraink számára tenni a professzor azon legnemesebb és legmagasabb kötelességének teljesítését, hogy amennyiben szemináriumában, laboratóriumában vagy klinikáján egy-egy valódi tehetség csillámlik fel, ösztöndíjban részesítését kezdeményezhesse, ezúton a létért való küzdelem mindennapi gondjaitól mentesítse, hogy ekként teljesen tanulmányaik élvén, tehetségét minél teljesebben kifejthesse. Szükség van tehát tudományos ösztöndíjakra már az itthoni tanulmányi idő alatt is. De az ösztöndíjügy szervezete teljessé csak akkor válik, ha a legtehetségesebbek számára a külföldi tanulás lehetőségét is megnyitjuk.

A természettudományok nem ismernek országhatárokat és a szellemi tudományok jelentékeny része is általános a művelt emberiség körében. Sőt a szorosan nemzeti szakok művelését is megtermékenyíti, ha a nemzetközi tudományosság magas szempontjainak állandó szem előtt tartásával művelik azokat. Még nagy nemzetek kulturális életének is megártott az, ha egyes időszakokban túltengő sovínizmusból vagy saját szellemi életük túlbecsülése következtében elzárkóztak a külfölddel szemben, a kis nemzetekre pedig egyenesen végzetes, ha izolálódnak a nagy kultúrnépekkel szemben, s annak a tévhitnek adják oda magukat, hogy elzárkózottan valami egészen speciálisan nemzetit tudnak kiforni. Viszont sajátos nemzeti bélyeg megőrzése a szellemi élet terén parancsoló szükség. Pedig a számra nézve kisebb és szegényebb nemzetek csak nehezen tudnak maguk számára kulturális autarkiát kiküzdeni s talán még nehezebben tudják ezt az autarkiát fenntartani. Egyrésztől nemzeti sajátosságukat kell védelmezni, ha mint külön népegyéniség elenyészni nem akarnak, másfelől a szellemi izolálódás veszélyét el kell kerülniök. A régi Ausztria polgári és katonai bürokráciája politikai alchímiát űzött és egyenesen megdöbbentő következetességgel azon dolgozott, hogy a magyar nemzetet az osztrák öszbirodalomba beolvassza. Ezzel a megsemmisítési törekvéssel szemben a magyar nemzet életösztöne valósággal fizioiógiailag reagált. A nyugati befolyásoknak korábban oly hozzáférhető magyar nép kénytelen volt mindinkább elzárkózni és magának élni. Most, hogy a régi monarchia felbomlásával a négyszázéves veszély elenyészett, minden aggodalomtól menten járhatjuk azt az utat, amelyen Szent István megindult, azt a nagy utat, amelyen a középkor folyamán és az újkor első századaiban sok ezer magyar diák járt, menve Bologna és Padova, Wittenberg, Halle és Párizs egyetemeire. Különben a külföldönlét csak kozmopolita hajlandóságú egyéneket tántorít el a hazához való ragaszkodástól. SZÉCHENYI élet-történetéből jól tudjuk, hogy éppen külföldi útjai s ezekből kifolyólag Magyarország elmaradottságának felismerése korbácsolta fel benne a hazafiságot és a reformeri vágyat. Éppen a külföldön szerzett tudásával a nemzeti ügy szolgálatába álló SZÉCHENYI nagyszerű egyénisége valóságos meg-

testesülése ugyanannak a gondolatnak, melyet külföldi ösztöndíjakkal és intézetekkel akarunk most tervszerűen rendszeresen és intézményesen megvalósítani.”

A külföldi tudományos tanulmányozás jelentősége már régebben arra indította a minisztert, hogy Bécsben, Berlinesben, Münchenben és Rómában tudományos intézeteket és internátusokat, ú. n. *Collegium Hungaricum*-okat állítson fel. Most az új törvény ezek fennállását intézményesen biztosítja. Hogy pedig a fiatal tudósoknak kiküldetése és az ösztöndíjak adományozása ne merev bürokratikus úton, esetleg a politikai s a társadalmi tényezők illetéktelen befolyása alapján történjék, hanem a kiküldetés alapja teljesen a már elért tudományos érdem s a szakszerű vélemény legyen, a törvény tudósokból, kultúrpolitikusokból és adminisztratív erőkből alakuló testületet, „*Ösztöndíj-Tanácsot*” szervez, mely az ösztöndíjak adományozásában széleskörű autonómiával rendelkezik.

2. A külföldi magyar intézetekről és ösztöndíjakról szóló 1927. évi XIII. t.-cikk.

A törvény először a külföldi intézetek célját állapítja meg. Eszerint magyar tudósok, művészek és szakemberek magasabb kiképzésének előmozdítására külföldi magyar intézetek, valamint ösztöndíjak és kutatási segélyek szolgálnak, melyek a bel- és a külföldre szólnak. Ide kell sorozni a középfokú intézetek azon tanárjelöltjeit is, kik az angol, francia, német és olasz nyelv és irodalom oktatására készülnek. E kedvezmények adományozásánál a tanár-, tudós- és művészképzés szempontjain kívül figyelemmel kell lenni arra is, hogy minden téren, ú. m. a kormányzat, a külképviselet, a közegészségügy, a szociálpolitika, a közigazdaság, a mezőgazdaság, a technika stb. terén kellő számmal legyenek olyan legmagasabb kiképzésben részesített szakemberek, akikre a nemzeti élet nagy kérdéseinek szakszerű megoldása érdekében szükség van.

A külföld legfőbb művelődési gócpontjaiban a vallás- és közoktatásügyi miniszter magyar intézeteket (*Collegium Hungaricum*) létesíthet. Olyan külföldi városokban végzendő tanulmányokra, amelyekben magyar intézetek nin-

csenek, kézi ösztöndíjak adatnak, amelyek azonban külföldi collegesekhez lehetnek kötve.

A külföldi tudományos intézetek élén az államfő, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter által alkalmazott igazgató áll. Ha valamely államban több magyar intézet (tudományos kutatóintézet, művészképzőintézet és főiskolai kollégium) van, azok együttesen alkotják a külföldi magyar intézetet (Collegium Hungaricum) és az ilyen osszintézmény élére az államfő a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére a kiváló tudományos tekintéllyel bíró férfiak sorából kurátort állíthat.

A törvény 3. §-a szerint a magyar tudós-, művész- és szakemberképzés egységes és tervszerű irányításának biztosítása végett *ösztöndíjtanácsot* kell létesíteni, amelynek feladata, hogy:

1. állandóan figyelemmel kísérje a tudományágak művelőinek megoszlását mind a szellemi, mind a természet-tudományok terén, s a vallás- és közoktatásügyi vagy más érdekelt miniszternek jelentést tegyen arról, hogy mely tudományágakban van hiány;

2. felhívja a figyelmet olyan tehetségekre, akiknek tudományos kutatásra való kifejlesztése biztosítandó;

3. a bel- és külföldi tudományos munkálkodást állandóan figyelemmel kísérje avégből, hogy a tudósképzés érdekében az egyes tudományágak vezető tudósait, vagy a legmegfelelőbb intézeteket kijelölhesse;

4. a bel- és külföldi ösztöndíjakra, továbbá a kutatási segélyekre és kiküldetésekre nézve jelöljön, illetőleg előterjesztést tegyen;

5. a külföldi művészképzőintézetekbe kiküldendő ösztöndíjasokat (építészek, képzőművészek, zenészek, iparművészek) jelölje;

6. véleményt mondjon mindazokban a Tanács hatáskörébe tartozó ügyekben, amelyeket a vallás- és közoktatásügyi, vagy más miniszter elébe utal.

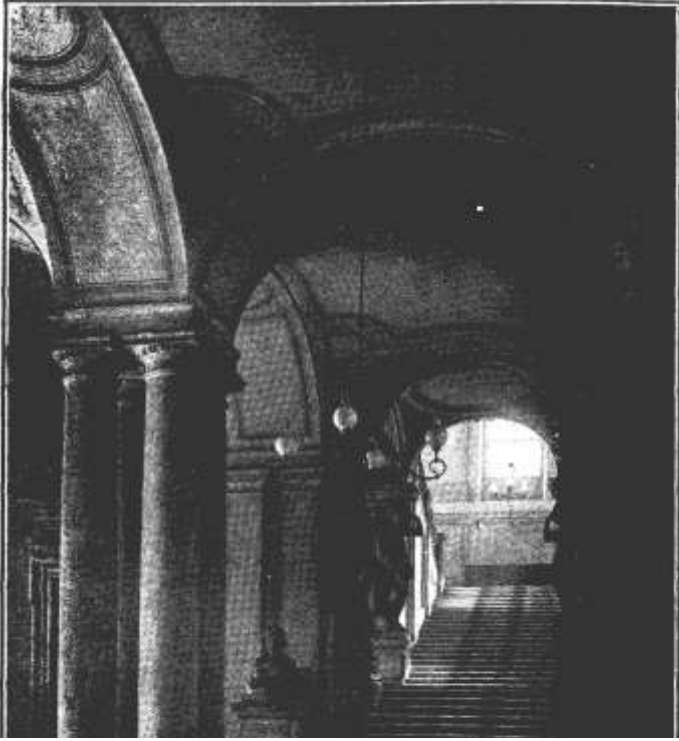
Az ösztöndíjtanács tagjai a következők:

a) a vallás- és közoktatásügyi miniszter által meghívott 15 egyetemi vagy műegyetemi vagy más főiskolai (nyilvános rendes, rendkívüli vagy magán) tanár,

A Collegium Hungaricum Bécsben. Homlokzat.

Tervezte: Fischer von Erlach. 1720.

A Collegium Hungaricum Bécsben. Lépcsőház.

Tervezte: Fischer von Erlích. 1720.

b) az Országos Magyar Gyűjtemény egy etem szervezetebe foglalt négy nagy közgyűjtemény főigazgatói, valamint a Gyűjtemény egyetem tanácsa által kiküldött 2 tag,

c) a négy tudományegyetem jog- és államtudományi, orvosi, bölcsészeti és matematika-természettudományi karai és a József ^műegyetem szakosztályai által kiküldött 1-1 tag, a közgazdaságtudományi kar, az állatorvosi főiskola és a bányá- és erdőmérnöki főiskola, valamint az Országos Magyar Képzőművészeti Főiskola és az Országos Magyar Zeneművészeti Főiskola által kiküldött 1-1 tag,

d) az Országos Természettudományi Tanács intézőbizottsága (10 tag),

e) a vallás- és közoktatásügyi miniszter által meghívott 2 tudománypolitikus, 2 műépítész, 2 szobrász-, 2 festő- és 2 zeneművész;

f) a külföldi magyar intézetek kurátorai és igazgatói;

g) a legjelentékenyebb főiskolai internátusok vezetői közül a vallás- és közoktatásügyi miniszter által meghívott 4 tag.

A tanács tagjai közt a szellemi és a természettudományok képviselői egyenlő számban legyenek.

Az ösztöndíjtanács megbízása öt évre szól. Ez alól csak a külföldi magyar intézetek kurátorai és igazgatói vétetnek ki, akik a Tanácsnak hivataluk egész tartamára tagjai. Minden év végén a tagok egyötöde kilép és helyükbe az új tagokat a b)-d) pontokban megjelölt szervek maguk küldik ki, az a), e) és g) pontokban megjelölt tagokat pedig a Tanács intézőbizottsága hozza a vallás- és közoktatásügyi miniszternél javaslatba, akit csak a visszautasítás joga illet meg. Olyan tagok, akiknek megbízatása lejárt, újból ajánlhatók. Az első négy évben sorsolás jelöli ki azokat a tagokat, akik kilépnek a tanácsból.

A Tanács elnökét és alelnökét a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére az államfő öt-öt évre nevezi ki oly módon, hogy az egyik a szellemi, a másik a természettudományok képviselői közül való legyen. A Tanács ügyvezető-igazgatóját, aki mind a szellemi, mind a természettudományi ügyeket intézi, a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki.

A Tanács az elnök és alelnök beszámításával tizenkéttagú intézőbizottságban és az egyes tudomány- és művészeti

ágaknak megfelelően szükség szerint alakítandó albizottságokban működik. Az intézőbizottság, melynek tagjait a Tanács meghallgatásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki, a szellemi és természettudományoknak megfelelően öt-öt tagból álló két szakbizottságra oszlik, amelyek a Tanács elnökének, illetőleg alelnökének vezetése alatt működnek. A szellemi tudományok szakbizottságát művészeti kérdések tárgyalásakor két művész egészíti ki. Az albizottságok az ügyeket szakszerűen előkészítik, s az intézőbizottság illetékes szakbizottsága dönt. Az intézőbizottság az általános érdekű ügyeket a két szakbizottság együttes ülésén tárgyalja és dönti el. Szavazategyenlőség esetén az elnök dönt.

A Tanács az Országos Magyar Gyűjtemény egyetem önkormányzatának részese. Elnöke és alelnöke tagja a Gyűjteményegyetem tanácsának. Az ösztöndíjtanács működésével kapcsolatos írásbeli teendőket az Országos Magyar Gyűjteményegyetem személyzete látja el.

Az *ösztöndíjakra való jelölés* úgy történik, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter megállapítja, hogy a következő költségvetési évben előreláthatólag hány és milyen ösztöndíj állomás és kutatási segélyekre milyen összeg és ezekből mennyi fog a szellemi és mennyi a természettudományok, valamint mennyi a művészetek művelőinek rendelkezésére állni és ezt, valamint a megállapított tudomány- és művészetpolitikai szükségletet legkésőbb március hó végéig közli az ösztöndíjtanács elnökével, aki az ösztöndíj állomásokra nyilvános pályázatot hirdet. Az ösztöndíj elnyerését az ösztöndíjtanács versenyvizsga letételétől is függővé teheti.

Az egyetemek és főiskolák, illetőleg az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsa, vagy az Országos Természettudományi Tanács által minősített pályázók közül az ösztöndíjtanács jelöli ki azokat, akiket a vallás- és közoktatásügyi miniszternek indokolt javaslattal az ösztöndíj adományozására előterjeszt. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a javaslat felett határoz, a jelöltekkel szemben azonban csak a visszautasítás joga illeti meg.

Az ösztöndíj meghatározott időre, egyszerre legfeljebb egy évre engedélyezendő, de évről-évre meghosszabbítható» Az ösztöndíj indokolt esetben megvonható.

A kutatási segélyek esetről-esetre, a szükség és a fedezet szerint az ösztöndíj adományozási eljárás szerint adományozhatók.

A törvény (6. §) megállapítja azokat az *előnyöket* is, melyekben az ösztöndíjat élvezők további pályájukon részesülnek, de azokat a *kötelességeket* is, melyek az ösztöndíjak fejében rájuk haramiának. Így kimondja a törvény, hogy azok az ifjak, akik a tudományos ösztöndíjra méltóknak bizonyultak, az állami szolgálatban való alkalmazásnál előnyben részesítendők.

Az egyetemi tanulmányok befejezését követő képesítő oklevél megszerzése után ösztöndíj élvezetében töltött idő az állami szolgálatba beszámítandó, ha a kinevezés az ösztöndíj élvezetét nyomban, vagy legfeljebb két év megszakítással követi.

Az ösztöndíjban, vagy kutatási segélyben részesített tartozik:

a) tanulmányai, vagy kutatása eredményéről az ösztöndíj vagy segély lejártakor az ösztöndíjtanácsnak beszámoló jelentést tenni;

b) a vallás- és közoktatásügyi miniszter kívánságára közszolgálatba lépni s abban legalább öt évig megmaradni;

c) az élvezett ösztöndíjat, vagy segélyt az ösztöndíjtanácsnak visszatéríteni, mihelyt azt az életkörülményei megengedik.

3. A külföldi magyar tudományos intézetek.

a) *A Római Magyar Történeti Intézet* alapját FRAKNÓI VILMOS püspök vetette meg egy villa adományozásával, melyet 1888-ban *építtetett* s könyvtárral is felszerelt, hogy a főképp egyházi jellegű történeti kutatóknak otthona is legyen. Később az egész épületet a Római Magyar Történeti Intézet céljára adományozta. A Magyar Tudományos Akadémia kebelében külön bizottság alakult az intézet gondozására és az ösztöndíjak adományozására. Az intézetet az olaszok a háború alatt lefoglalták, később visszaadták. Az intézet tudományos munkája a klasszika s a román filológia mellett felöleli a történelmet, régészetet, művészet- és irodalomtörténetet, elsősorban olasz-magyar kapcsolataiban.

Az 1924. évi XXV. t.-cikkbe iktatott új magyar középiskolai törvény a reálgimnáziumok tantervébe a francia és angol nyelv mellett az olasz nyelv tanítását is felvette. A törvény végrehajtására olaszul tudó tanárokról is kell gondoskodni és a római intézet ezáltal újabb feladatot nyer.

Az olasz kormány ebben a törvényhozási intézkedésben olyan barátságos aktust látott, hogy a Római Magyar Történelmi Intézetnek juttatott két ösztöndíjon kívül két újabb ösztöndíjat adományozott oly tanárjelöltek számára, kik az olasz nyelv és irodalom középiskolai oktatására olasz egyetemen készülnek. Az olasz kormánynak ez az akciója ma is fennáll, sőt megtoldotta azzal, hogy a saját költségén olasz lektort küldött mindhárom magyar vidéki egyetemre az 1925/26. tanévtől kezdve. Viszonzásul a magyar kormány a római intézet fenntartásán kívül szintén négy ösztöndíjat létesített olasz nyelvszakos középiskolai tanárjelöltek számára, akik részben nem a római, hanem más olasz egyetemeken végzik tanulmányaikat.

Az eredetileg csak történelmi hivatású intézet tehát, amelynek könyvtára egyúttal az egyetlen magyar könyvtár Olaszországban, kezd a két nemzet egymáshoz való viszonyának ápolásában kiváló szerepet játszani és ilymódon még nagy szolgálatot van hivatva tenni a magyar történettudományok számára. Minthogy az intézet régi épülete az új kibővült feladatkör számára szűknek bizonyult, a magyar kormány 1927-ben hatalmas palotát (Palazzo Falconieri) vásárolt Rómában. Ennek berendezése most folyik.

b) A *Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet* szervezésének munkálatai a világháború fegyverbarátságának idejében indultak meg és az intézet 1917 januárjában egy konstantinápolyi bérházban nyílt meg. Az intézet szervezeti szabályzata az intézetet mint állami intézményt szervezte és céljául azt tűzte ki, hogy: „az egyetemes történelemmel, főleg a bizánci-magyar és török-magyar érintkezések kutatásával, a klasszika és keresztény archeológiával, Bizánc és az iszlám művészetének történetével, végül a keleti, elsősorban a török-magyar összehasonlító nyelvészettel foglalkozó szaktudósoknak kutatásaik helyszíni folytatására módot adjon, ezzel az említett tudományok hatható-

sabb fejlesztését intézményesen biztosítsa s egyszersmind a hazai tudományosságnak a török szellemi étellel való kapcsolatát erősítse”.

Az intézet számos kötetből álló kézikönyvtárral és rendszer berendezéssel volt ellátva, s 1918 szeptemberéig, az összeomlás bekövetkeztéig folytatta működését. Akkor tagjai kénytelenek voltak hazatérni, megelőzőleg azonban könyvtárát egy kolostor őrizetére bízták, bútorait pedig értékesítették.

Az intézet értékes tudományos munkát fejtett ki és a konstantinápolyi német és osztrák tudomány képviselőivel is élénk együttműködést fejtett ki. Ennek szép bizonyítéka közleményeinek sora. Az intézet könyvtára 1926. évi június havában a konstantinápolyi Német Archeológiai Intézetbe szállíttatott át, ahol saját állványain használatra felállítatott.

c) A *berlini* magyar intézet kiindulópontja egy magyar tanszék szervezése volt 1916-ban a berlini egyetemen. A tanszék mellett GRAGGER RÓBERT, a kinevezett tanár, szemináriumot *létesített*, melyet gazdag könyvtárral szerelt fel. Később sikerült GRAGGER-nek a berlini magyar egyetemi hallgatók 1842-ben alapított egyesületének könyvtárát, majd később letétképen a hallei magyar könyvtárt is megkapnia. A könyvtár hamarosan 10.000 kötetre gyarapodott, úgyhogy a szeminárium részére eredetileg kijelölt két helyiség szűknek bizonyult. Ezért új, nagyobb helyiségbe költözött, majd 1920 április havában közvetlenül az egyetem mögött, a N.A.V. 7. Dorotheenstrasse 6. szám alatt levő, az egyetem tulajdonát alkotó házba került, melynek első emeletén 16 helyiségben van kényelmesen és célszerűen elhelyezve, úgyhogy most a berlini egyetem legszebb intézetei közé tartozik. Könyvtára az újabb szerzeményekkel és ajándékokkal időközben több mint 26.000 kötetre szaporodott és az intézet igazgatója a pénz elértéktelenedésének időszakát ügyesen kihasználva, elérte azt is, hogy az intézet minden szükséges felszereléssel (könyvállványok, szekrények, íróasztalok stb.) teljesen el van látva.

Ennek a végleges helynek elfoglalása előtt már 1917 decemberében az addigi magyar szeminárium a berlini egye-

tem magyar tudományos intézetévé alakult át és ezáltal programja is megfelelően kibővült. Az eredeti feladaton, a nyelv és irodalmon kívül kiterjeszkedett az egész magyar kultúrára, sőt a magyarral rokon népek kultúrájára is. Ennek a tárgykörnek megjelölésére az *Ungarologia* elnevezés kezd elterjedni.

Kiválóan életrevaló gondolata volt GRAGGER-nak az, hogy 1917sben megalapította a Berlieni Magyar Tudományos Intézet Barátainak Egyesületét, amelyben a magyar és porosz kormány, a Magyar Tudományos Akadémia és a berlini egyetem képviselőin kívül a magyar és német politikai és gazdasági élet számos vezető személyisége, tudományos tanácsában pedig a magyar, német és finn tudomány kiváló képviselői foglalnak helyet. Ez az egyesület, amelynek Finnországban külön fiókja van, nagyban hozzájárult nemcsak az intézet, hanem az egész magyar ügy iránti megértő és odaadó barátoknak éppen az irányadó szellemi és társadalmi körökben való szaporodásához.

A *Berlini Magyar Tudományos Intézet* csakhamar felvirágzik. Fejlődésével az intézet helyiségeinek növekedése is lépést tart. A porosz kormány önálló épületet jelölt ki céljára, az Am Kupfergraben és a Dorotheenstrasse sarkán levő, KNOBELSDORF által épített és műemléknek nyilvánított, szép kerttel bíró palotát, amely szintén az egyetem tőszomszédságában van és végleges elhelyezésül alkalmas.

A *berlini Collegium Hungaricum*. Berlin a tudósok számára nemcsak egyetemével, hanem kitűnő könyvtáraival, intézeteivel és főleg a Kaiser Wilhelm Gesellschaftnak Berlin-Dahlemben levő fényes intézeteivel, valamint az ott megforduló nagyszámú német és más nemzetiségű tudós által kiváló hasznot jelent. GRAGGER-nak az egyetemen tanártársai körében szerzett tagadhatatlan tekintélye, a Berlieni Magyar Tudományos Intézet kitűnő felszerelése és kényelmes dolgozóhelyiségei pedig még nagymértékben fokozzák az ottani eredményes munka lehetőségeit. Ezt a lehetőséget aránytalanul jobban ki lehet aknázni, ha kollégium szervezésével a Berlinben kutatók megélhetésének anyagi terhei enyhíthetnek. Ezért GRAGGER 1922 december havában, amikor Berlinben a házak aránylag olcsók voltak, azt a javaslatot tette, hogy a magyar állam vásároljon alkalmas épü-

letet főiskolai internátus céljaira. Gróf KLEBELSBERG KUNO vallás- és közoktatásügyi miniszter a javaslat horderejét hegyesen mérlegelve megfelelő összeget bocsátott GRAGGER rendelkezésére, aki ebből az összegből 1923 februárjában megvásárolta a Berlin NW. 6. Marienstrasse 5. szám alatti háromemeletes házat, amely utca az Unter den Lindentől északra, ennek negyedik párhuzamos utcája, az egyetemfő 10 percnyire, igen alkalmas, csendes fekvésű.

A magyar-német szellemi kapcsolatok erősödése és a porosz kormánynak az az előzékenysége, hogy a Knobelsdorf-féle palotát engedte át a Magyar Intézet számára, a magyar kormányt is további áldozatkészségre indította. Gróf KLEBELSBERG KUNO vallás- és közoktatásügyi miniszter megvásárolta a Dorotheenstrasse 2. számú monumentális saroképületet, közvetlenül az egyetem háta mögött, melynek parkja a Knobelsdorf-féle palotáéval összeér és így azzal egy telektömböt alkot. Ez a palota, amelynek egy termét a német birodalom rendezi be, hogy különös előzékenységét a porosz állam mellett szintén kimutassa, a folyamatban levő bővítés és átalakítás után 30 ösztöndíjasnak, több professzornak fog szállást nyújtani és fogadó- és társashelyiségeivel, valamint tudományos felszerelésével a magyar kultúra méltó módon való képviselőjére van hivatva.

A Marienstrasse 5. számú ház leánykollégium céljára alkalmasan felhasználható, a Dahlemben levő kutatóintézetekkel való közeli kapcsolat biztosítására pedig ugyancsak Gróf KLEBELSBERG KUNO miniszter szintén vásárolt egy kisebb, jófekvésű telket azzal a szándékkal, hogy azon néhány kutató befogadására alkalmas lakóházat építsen.

A Berlieni Magyar Intézetnek az *Ungarische Jahrbücher*-ben 1921 óta külön folyóirata is van, amely a világ összes tudományos könyvtárában ismert és különböző világrészekben keresik és idézik. A Jahrbücherrel kapcsolatban jelenik meg az *Ungarische Bibliothek*, amely kizárólag magyar vonatkozású munkákat tartalmaz.

d) Bécs. A magyar nemesi testőrségnek FISCHER VON ERLACH által emelt műemléket alkotó barokk-palotája (VII., Museumstrasse 7.) MÁRIA TERÉZIA idejében már kiváló fon-

tosságú szerepet játszott a magyar kultúrában BESSENYEI GYÖRGY-nek és társainak ottani működése által.

A magyar-osztrák kulturális kapcsolatot szolgálta rendeltetészerűleg két régi bécsi intézmény: a Pazmaneum és a Theresianum.

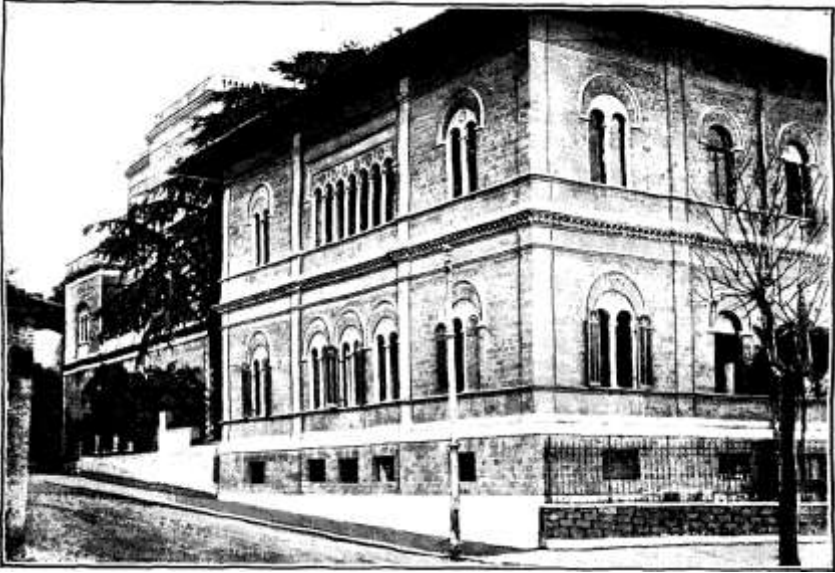
Az előbbit PÁZMÁNY PÉTER 1623-ban, közel 200.000 forintnyi áldozattal alapította. Mint a magyar egyházmegyék egyetemi papnevelőintézete ma is fennáll, ezidőszerint körülbelül 30 taggal.

A *Theresianum* (Favoritenstrasse 7) 1746-ban, mint francia mintára szervezett lovagi akadémia nyílt meg, amelyben az állam leendő vezetői és hivatalnokai szert tehettek a szükséges ismeretekre. 1751-ben a magyarországi báttaszéki (Tolna vm.) egyházi birtokot (kb. 9000 kat. hold szántó és 5000 hold erdő) pápai engedéllyel alapítvánnyá tették és az alapítvány kamatait legalább öt magyar növendék élvezhette. Az intézetet, melyet alapításától a jezsuiták vezettek, II. JÓZSEF 1783-ban feloszlatta. 1797-ben a piaristák vezetésével visszaállították, s ennek a rendnek kezében maradt egészen az intézetnek 1849-ben történt újjászervezéséig, amikor világi kézbe került. 1867 után a magyar állam önállósága az intézet tekintetében is kifejezésre jutott. A báttaszéki alapítványt a theresianumi birtokok közül exkorporálták és a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter hatásköre alá helyezték. A magyar kormány ennek ellenében kötelezte magát, hogy legalább húsz magyar (két horvát) növendék neveltetési költségeit, úgyszintén a magyar tanárookra és prefektusokra eső költségeket magára vállalja. Ez a megegyezés 1875 novemberében kötött meg, s a követ¹kező évben nevezték ki az első magyar kormánybiztost.

A *Bécsi Magyar Történelmi Intézet*. Amikor a monarchia megszűnése a testőrség feloszlását is maga után vonta és a testőrpalota rendeltetése megszűnt, gróf KLEBELSBERG KUNO, mint a Történelmi Társulat elnöke, már 1919-ben arra gondolt, hogy a bécsi levéltárak hozzáférhetővé vált nagyfontosságú anyagának kiaknázása végett Bécsben magyar történelmi intézetet kell szervezni és az legméltóbb helyet éppen a Gárdapalotában kaphatna. Tervét meg is valósította és így jött létre a Bécsi Magyar Történelmi Intézet, melynek ma a Gárdapalota félemeletén ízléses bútorokkal, ké-

Collegium Hungaricum Berlinben.

Római magyar Történeti Intézet. (Fraknői-villa.)

nyelmesen berendezett 15 egyágyas szobája s két szobából álló történelmi szakkönyvtára és dolgozószobája is van, máris 3000 kötetet meghaladó könyvanyaggal.

Az intézetet, melynek fejlesztése tervben van, a Magyar Történelmi Társulat alapította, de azt 1924. évi április hó 29-én az Országos Magyar Gyűjtemény egyetemmel kötött egyezség alapján a Gyűjteményegyetem igazgatása alá helyezte.

A történelmi intézet tagjai hosszabb-rövidebb időre nyernek felvételt és ennek megfelelően többször változnak. Az intézet tagjai által végzett nagy terjedelmű és jelentőségű kutatómunka eredményei a Magyar Történelmi Társulat forráskiadványaiban látnak napvilágot, amelyek részben, de sokszor egészben bécsi anyag feldolgozásán alapúinak.

Gróf KLEBELSBERG KUNO vallás- és közoktatásügyi miniszter SCHMIDT-OTT volt porosz közoktatásügyi miniszter, a Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft elnöke útján a bécsi történelmi intézetben 1925 ősztől kezdve három állandó helyet ajánlott fel német kutatók, számára, akiknek a Bécsi Levéltárban a német szent birodalomra nézve őrzött anyag szintén nagyfontosságú. Ezekért a helyekért cserébe ajánlották fel a németek a magyar tudósok felvételét a Kaiser Wilhelm Intitutokba, valamint a florenzi és athéni német művészettörténeti és archeológiai intézetekbe.

A bécsi Collegium Hungaricum. A Gárdapalota azonban nemcsak a történelmi kutatók számára nyújt kitűnő *eh* helyezési lehetőséget. Májris működik az épület egész hars madik emeletén egy főiskolai kollégium, amelynek célja, hogy elsősorban németszakos középiskolai tanárainknak és tanárjelöltjeinknek a német nyelvben való alapos kiképzésére nyújtson lehetőséget, azonkívül azonban befogadjon más olyan egyetemi hallgatókat, vagy fiatal tudósokat is, akik valamely bécsi főiskolán, vagy tudományos intézetben óhajtanak tanulmányokat, vagy kutatásokat végezni.

Az intézet 1925/26től 30 ösztöndíjas számára van berendezve. Újabb helyiségek felszabadulása azonban további fejlődés lehetőségét is biztosítani fogja. A tagok két fél-évre nyernek felvételt és egyetemi tanulmányaikon kívül,

ami németül folyik, angolul is tanulnak. Az ösztöndíj második évre is megújítható.

A Bécsi Természettudományi Intézet. A bécsi egyetem orvosi karának jó hírneve, a Naturhistorisches Hofmuseum gyűjteményeinek gazdagsága, az Institut für Radiumforschung és más természettudományi intézetek indokolják azt a tervet, hogy további helyiségek felszabadulása után az épületben 5-6 szoba orvosok (asszisztensek, fiatal magántanárok) és más természettudósok részére fenntartassék.

A Bécsi Magyar Művészeti és Művészettörténeti Intézet. Bécs főleg a barokk-kornak művészeti emlékeiben igen gazdag, s azonkívül állami és magángyűjteményei a képzőművészeteknek számos világhírű darabját őrzik. Zenei élete világhírű és a művészettörténeti kutatás is régi múltra tekinthet vissza. Gróf KLEBELSBERG KUNO ezért a Gárdapalotában egy művészeti és művészettörténeti intézet szervezését is elhatározta, amely be fog kapcsolódni a tárgyalás alatt levő Deutsch-Ungarisches Barockforschungsinstitutba. Ennek felállítása iránt a miniszter a porosz akadémiának 1925 őszén berlini látogatása alkalmával kifejezett felhívására tervezetet dolgoz ki.

A Gárdapalota a város közepén oly kitűnő fekvésű helyen van, hogy mindezeknek az intézeteknek elhelyezésére a legkedvezőbb.

Azonkívül a földszinti nagy ebédlőben és a mellette levő konyhában igen jó menza működik, amely a Gárdapalota ösztöndíjasainak olcsó reggelit, ebédet és vacsorát nyújt, az ott élvezett ingyenlakáson kívül.

A Gárdapalotának elsőemeleti díszterme és monumentális mellékhelyiségei alkalmasak arra, hogy ott a kollégium tagjai vagy vendég magyar, osztrák, vagy más külföldi tudósok előadásokat tartsanak, amelyek a bécsi tudományos körökkel való kapcsolatok és érintkezések fejlesztésére nagy jelentőségűek lehetnek.

e) *Dorpat.* 1923. év tavaszán Észtország magyarországi követe útján azt közölte, hogy önálló állami berendezésének kezdetén, régi alapítású, de sokáig orosz egyetemének nemzeti egyetemmé váló átszervezése folyamatban lévén, a túlnyomó német szellemi befolyással szemben örömmel venné.

ha a rokon magyar nemzet tagjai foglalnék el azoknak az egyetemi tanszékeknek egynéhányát, amelyeket saját nemzetük fiaival egyelőre nem tudnak betölteni. A kezdeményezés a legmelegebb megértésre talált és a dorpati (Tartu) egyetem közigazgatási jogi tanszékét egy magyar tanárral töltötték be, aki csakhamar egy magyar könyvtárat szervezett az egyetemen, ahol a magyar nyelvnek külön lektora is van.

f) *Szófia*. 1921-ben dr. FEHÉR GÉZA bizantinológus, aki a háború alatt a konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézetnek volt magyar ösztöndíjas tagja és a bolgár-magyar őstörténettel irodalmilag is foglalkozott, arra kapott a magyar közoktatásügyi kormánytól ideiglenes megbízást, hogy a magyar-bolgár tudományos és kulturális kapcsolatokat szervezze meg Szófiában. FEHÉR több éven keresztül ásatásokat folytatott és sikerült megfejtenie a madarai sziklafeliratot. A kiásott bolgár-törökkori kőpaloták, leletek, feliratok olyan tudományos értéket képviselnek, hogy Madara nemcsak a bolgár-törökök, de az összes török kultúrájú népek – hunok, avarok, magyarok stb. – őstörténete és ősi kultúrája kutatóinak Mekkája lesz. Ezen eredmények hatása alatt a Bolgár Nemzeti Múzeum elhatározta, hogy FEHÉR részvételével felásatja a bolgár-törökkor összes többi lelőhelyeit is. FEHÉR munkái nyomán megindult bolgár tudományos mozgalom kétségtelenül bizonyítja, hogy a török kultúrájú népek nem mint rabló nomádok léptek fel az európai történelem színpadán, hanem magasabb szellemi és anyagi kultúrával rendelkeztek, mint általában azok a népek, amelyeknek lakóhelyeit megszállották.

g) *Párizs*. A francia kormány nagy előzékenységet tanúsít a magyar tudomány érdekei iránt. A francia szellemi befolyásnak Magyarországon való erősítésére törekszik, amit a magyar hivatalos és tudományos körök teljes megértéssel fogadnak. A reálgimnázium felállítása által a francia nyelv ismeretének terjedése remélhető.

A francia kormány a tudományos kapcsolatok előmozdítására 1921-ben 10, 1922-ben 6, 1923-ban 10, 1924-ben 8 egyetemi hallgató és 2 tudós részére adományozott havi 600 francia frankot kitevő ösztöndíjat. Az ösztöndíjak felének oda-

ítélését a francia kormány a magyar kormányra bízta, másik részének odaítélésében szabadon jár el. A francia kormány ezt a rendszert ma is fenntartja. Az 1926/27. tanévre 6, egyenkint 7500 francia franknyi ösztöndíjat adományozott, a magyar kormány véleményének a pályázókra vonatkozó kikérése mellett. Ezenfelül azonban a magyar kormány is ad újonnan alapított francia ösztöndíjakat, és pedig az 1925/26. tanévre 12, az 1926/27. tanévre 20 helyet.

Az 1907-től 19144g a párizsi magyar egyetemen fennállott magyar tanszék felújítása 1925-ben újból szóba került abban az alakban, hogy egyelőre az École Nationale des Langues Orientales Vivantes-on (2 rue de Lille) állíttassék fel magyar tanszék, amelynek költségeit a magyar és francia kormányok együttesen viselnék. Hasonlóképpen tervbe van véve a bécsi és berlini mintára Párizsban is Collegium Hungaricum létesítése, amely az ösztöndíjasok elhelyezésére és a *Hungarológia* műveléséhez szükséges könyvtár és tanulmányi helyiségek (olvasó-, előadótermek) befogadására szolgálna. A megvalósításuk iránti tárgyalások azonban külső okokból mindeddig elhúzódtak.

h) *Amerika.* Ifjabb JOHN D. ROCKEFELLER 1923-ban megalapította az *International Education Boardot* Ennek elnöke most WICKLIFFE ROSE. Európai állandó képviselője a fizikai és biológiai tudományokra dr. AUGUSTUS TROWBRIDGE (Paris, u. o.), a mezőgazdaságra pedig CLAUDE B. HUTCEISON (Róma, Institut International de l'Agriculture). Ez az utóbbi alap részesített az 1924/25. évben először magyar ifjakat nagyjelentőségű ösztöndíjban, amelynek összege átlagban havi 120 dollár 12 hónapon át, azonkívül az utazási költségeket oda és vissza, valamint a tandíjakat külön viseli. Az alap előnyben részesíti azokat az egyéneket, akik 35 évnél nem idősebbek, s a kémia, fizika, biológia, mennyiségtan, vagy mezőgazdaságtan művelésével foglalkoznak. Megkívánatik tőlük az általuk felkeresni kívánt ország nyelvének ismerete. Ez ösztöndíjak célja a tudományos szaktapasztalatoknak nemzetközi viszonylatokban való kölcsönös kicserélése. Az 1924/25. évre engedélyezett három mezőgazdasági ösztöndíjat az alap a földművelésügyi miniszter javaslatára adományozta.

Michigan Agricultural College. Gróf TELEKI PÁL amerikai összeköttetéseit felhasználva keresztülvitte, hogy a michigani mezőgazdasági főiskola az 1924/25. tanév tartamára meghívott két magyar tudóst, egyenkint évi 1200 dollár ösztöndíjjal.

Lancaster. Főiskolai magyar tanítás folyik a Franklin- és Marshall-kollégiumban és Akadémián, valamint a református egyház teológiai szemináriumában, Lancaster P. A.-ban. Itt az Egyesült-Államokban működő ref. egyház 1921-ben magyar tanszéket állított fel avégből, hogy az amerikai magyar ifjak egy és ugyanazon időben és ugyanazon költségekből egyszerre sajátíthassák el amerikai és magyar kiképzetésüket és műveltségüket.

Institut of International Education. Az Institute of international Education 1919-ben alakult, Amerika több kiváló tudósának és pedagógusának kezdeményezésére. Célja a nemzetközi nevelés előmozdítása könyv-, diák- és tanárcsere révén. Az Institute megalakulását főleg az tette aktuálissá, hogy a világháború után Amerika kulturális jelentősége megnövekedvén, egyre több idegen diák kereste fel az Eg3^Tesüit-Államok egyetemeit. Azelőtt Németország volt az idegen diákok centruma, de már 1920/21-ben Amerikában 8357-en tanultak, míg a német egyetemeknek csak 6334 idegen hallgatójuk volt. Kívánatos volt, hogy a magyar diákok eljussanak Amerikába is, de az odautazás, valamint az ottani élet és tanulás magas költségei miatt ezt csak ösztöndíjasok teheték meg. Az amerikai egyetemeken van sok idegen diákok számára alapított ösztöndíjas hely, de a háború utáni években ezeket többnyire entente- és kis-entente-oroszok diákjai kapták. Csak 1924-ben sikerült egy magyar egyetemi hallgatónőnek megszereznie a Bryn Mawr College ösztöndíjas helyét. A következő évben azonban érintkezésbe léptünk az Institute of International Educationnal és ennek révén hat ösztöndíjas helyet szereztünk magyar diákok részére.

Smith Jeremiás-alapítvány. A Nemzetek Szövetsége által Magyarország szanálásának ellenőrzésére kiküldött főbiztos, Smith Jeremiás, amerikai állampolgár, a Magyarország részéről neki megállapított tiszteletdíjat nem vette

fel. Ezért távozásakor a magyar kormány, érdemeit megs örökítendő, a 3.5 milliárd koronányi tiszteletdíjat a Magyar Nemzeti Bank részvényeibe fektette és nevééről elnevezett alapítványul lekötötte, hogy annak kamataiból a budapesti kir. József-műegyetemet végzett technikusok Amerikában végzendő tanulmányokra ösztöndíjat kapjanak. Az ösztöndíjak számát és összegét az alapítvány jövedelmének arányában évről-évre a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg.

i) *Zürich.* A magyar kormány 1926-ban megvásárolta a Beatengasse 11. számú házat, s annak egy részét magyar főiskolai kollégium részére jelölte ki. A zürichi műegyetem, mely oly kiváló szerepet játszott mérnökképzésünkben, ma is nagy tekintélyt élvez, s ezért a kollégium főleg technikusok befogadására lesz alkalmas.

j) *Stockholm.* A stockholmi Magyar Társaság 1920. év januárjában alakult meg a Stbckholmban lakó magyarokból és magyarbarát svédekből. Megalakulásakor a Társaság elsőrendű sürgős feladatának tartotta, hogy siessen a magyar gyermekek nyomorának az enyhítésére.

A stockholmi Magyar Társaságnak van egy külön magyar kultúrosztálya, mely azt tűzte ki feladatául, hogy Svédországban a magyar művészetet, irodalmat, szóval a magyar kultúrértékeket népszerű formában megismertesse. Ez a kultúrosztály vállalta magára azt a feladatot, melyet más külföldi államokban a Magyar Intézetek végeznek.

k) *Anglia.* 1925. év nyarán gróf KLEBELSBERG KUNO vallás- és közoktatásügyi miniszter az Angliával való szellemi kapcsolatok megszervezését is megkezdte. Akciójának egyik főcélja az volt, hogy a középiskolai reform útján a reálgimnázium és reáliskola tantervébe felvett angol nyelv tanítására megfelelő angol nyelvszakos középiskolai tanárok kiképzéséről gondoskodják, másrészt pedig az, hogy más tudományszakok terén is az angol szellemmel kapcsolatba jussunk. A kezdeményezést az illetékes angol körök teljes megértéssel fogadták és ennek eredményeként az í 925/26. tanévtől a londoni, oxfordi, aberdeeni (Skótország)

egyetemekre, az 1926/27. évtől kezdve pedig a cambridgeire is a magyar kormány ösztöndíjasokat küld ki. Az 1926/27. tanévben Oxfordban 3, Cambridgeban 2, Aberdeenben 4 és Londonban 5 ösztöndíjas van, akik közül kilencen második évüket töltik kint. Az akciónak némi fejlesztése még várható.

1) *Finnország.* A finn nemzettel való rokonságunk és hagyományos tudományos kapcsolataink, főleg a finn-ugor nyelvészet terén, intézményes kifejezést nyertek azáltal, hogy 1925 januárjában a helsinki egyetemen magyar lektorátus állíttatott fel.

A finn és észti nemzet Magyarországra, mint hatalmasabb és haladottabb testvére tekint és ezért a vele való kapcsolat fenntartása és fejlesztése részünkről is fáradságot és áldozatokat érdemel. Ennek egyik hatalmas eszköze a finn-ugor tanügyi kongresszusok intézménye, amelyek közül az I. 1923-ban Helsinkiben, a II. 1925-ben Dorpatban volt, a III. pedig 1927-ben Budapestre van összehíva.

m) *Lengyelország.* A lengyel és magyar nemzetet hosszú történelmüknek számos eseménye és ebből származó mély szimpátia kapcsolja egybe. A két ország történelme egymás levéltárainak feltárása nélkül nem is művelhető. Ez indította a lengyel és a magyar tudományos köröket arra, hogy a szorosabb tudományos kapcsolatok kiépítésére törekedjenek. Ez legcélszerűbben Varsóban egy magyar történelmi könyvtár és kutatóintézet, valamint Budapesten egy Kelet-Európa történetével foglalkozó tanszék és szeminárium létesítésével érhető el. Jelenleg a varsói egyetem magyar lektora magyar tárgyú történelmi előadásokat is tart.

n) A külföldi magyar tudományos intézetek vezetői 1924. év végén megalakították a Külföldi Intézetek Szövetségét (K. I. Sz.), melynek tagjai külföldi intézeteink vezetői és a többi külföldön dolgozó tudományos őrszemeink. – A szövetség 1925 húsvétján tartotta Berlinben első összejövetelét, amelyen eddigi tapasztalataikról és további teendőikről és terveikről tanácskoztak.

4. Belföldi ösztöndíjak. Az 1927. évi XIV. t.-cikk.

A világháború előtt mind a főiskolákon, mind a középiskolákban a szegény, de tehetséges és szorgalmas tanulók számára évszázadok óta nagyszámú ösztöndíj volt adományozható. Ezek azonban vagy takarékkönyvekben, vagy értékpapírokból voltak elhelyezve s a háborút követő devalvációban úgyszólván megsemmisültek.

A világháborúnak végzetes következményeit legnagyobb mértékben középosztályunk, s ennek is a túlnyomó részét kitevő hivatalnoki osztály sínylette meg. Ennek a társadalmi rétegnek csekély vagyoni tartalékát a háború viszonyosságai, de még inkább a háborút követő pénze-értéktelenedés teljesen felemésztették, úgyhogy ma gyermekeit saját erejéből felnevelni egyáltalában nem képes. Fokozta a bajt az a körülmény is, hogy azok a vagyoni források, amelyek ezen osztály gyermeknevelési gondjait a háború előtt oly jelentékeny mértékben enyhítették, t. i. az egyesek bőkezűségéből nagyszámban létesített ösztöndíjak, a pénze-értéktelenedés következtében teljesen kiapadtak. A kormányzat és a törvényhozás egyaránt kötelességének érezte ezzel a kettős csapással számolni s orvoslásáról gondoskodni, nehogy újabb nemzeti katasztrófa, a közhivatalnoki osztály teljes elbukása és elproletárosodása legyen a következmény. Minthogy pedig a középosztályt egy csapásra elvesztett vagyonához visszajuttatni nem lehet – ehhez a középosztálynak takarékos, önmegtartó életmódja és az általános gazdasági helyzet javulásának feltétele mellett hosszabb idő szükséges –, a közhivatalnoki osztály megmentésére csak egy eszköz áll rendelkezésünkre: az állami pénzekből évenként jelentékenyebb összeget fordítani a közhivatalnoki osztály gyermekeinek felnevelésére. Ezt célozza, ha nem is teljes mértékben, de számolva az állam szűkös viszonyaival, legalább korlátoltan, „a közszolgálati alkalmazottak gyermekeinek tanulmányi ösztöndíjáról” szóló 1927. évi XIV. törvénycikk.

A törvény kimondja, hogy a közszolgálati alkalmazottak gyermekeinek tanulmányi ösztöndíjára a szükséges javadalomról az állami költségvetés keretében kell gondoskodni. E célra az 1927/28. évre 1 millió pengő áll rendelkezésre.

E törvény szempontjából közszolgálati alkalmazottak gyermekein állami, törvényhatósági, községi és egyházi tényleges vagy nyugdíjas (özvegyi nyugdíjas) alkalmazottak, ideértve a m. kir. honvédség, csendőrség, vámőrség és folyamőrség alkalmazottait is, törvényes avagy törvényesített édes és mostoha, valamint örökbefogadott gyermekei értendőek.

A jelzett javadalomból a törvény 400-1000 pengős évi ösztöndíjakat létesít. Az ösztöndíj internátusi, illetőleg kollegiumi hely megváltásában is állhat.

A közszolgálati alkalmazott gyermeke csak akkor részesíthető ösztöndíjban: *a)* ha sem a gyermeknek, sem a törvény értelmében eltartására kötelezett szüleinek nincs számottevő vagyona, illetőleg jövedelmük a gyermek neveltetésére elégtelen; *b)* ha a gyermek erkölcsi magaviselete kifogástalan; *c)* ha tanulmányi előmenetele jeles vagy legalább általános jó, de emellett valamely tantárgyból különösen kiváló; *d)* ha valamely középiskolának rendes tanulója vagy pedig egyetemi vagy főiskolai hallgató.

Középiskolai tanuló csak akkor részesíthető ösztöndíjban, ha legalább a VI. osztályt elvégezte. Ha azonban valamely középiskolai tanuló rendkívüli szellemi képességgel bír s ennek megfelelő jeles előmenetelt mutat fel, az ezen szakaszban megszabott többi feltételek mellett még a VI. osztály bevégezése előtt is részesíthető ösztöndíjban.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelettel határozza meg azt az arányszámot, amely szerint az egyes életpályákra készülők a rendelkezésre álló ösztöndíjakban részesülnek, miközben különös tekintettel kell lennie arra, hogy a középfokú iskolák és ezek között elsősorban a középiskolák számára elégséges számmal nevelődjenek megfelelő képzettséggel bíró tanerők, Ezt az arányszámot a vallás- és közoktatásügyi miniszter egyes pályák javára kulturális szempontból időnkint megváltoztathatja.

Az ösztöndíj élvezete kiterjed az egész tanulmányi időre a középiskolai tanári oklevélnek rendes időben való megszerzéséig, más pályákra készülőknel addig, míg a doktori oklevelet, illetve a tanulmányokat befejező más oklevelet a rendes időben megszerzik.

Oly ösztöndíjasok, akik beható kiképzésük céljából ok-

levelük megszerzése után előre megállapított terv szerint szemináriumokban, klinikán vagy laboratóriumokban kutatásokat végeznek, kivételesen az ösztöndíj élvezetében ezen időn túl is két évig meghagyhatók.

Minden középiskola tanári testülete évenként hivatalból szemeli ki azokat a tanulókat, akiket az Ösztöndíjra legérdemesebbeknek tart és erről az igazgató az illetékes tankerületi főigazgatónak, illetőleg a felső kereskedelmi iskolai főigazgatónak jelentést tesz. A tankerületi főigazgató, illetőleg a felső kereskedelmi iskolai főigazgató pedig minden évben összesített jelentést tesz a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, aki ezen jelentés alapján dönt az adományozás tárgyában.

Tanári testületi ajánlás nélkül ösztöndíj senkinek nem adományozható.

Egyetemi hallgatók részére az ösztöndíjat az egyetemi karok, illetőleg a középiskolai tanárképzőintézet igazgatósága, műegyetemi hallgatók részére a műegyetemi tanács, az Országos M. Kir. Képzőművészeti Főiskola és a M. Kir. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola hallgatói részére pedig az illető főiskola tanári testülete adományozza. Az adományozó testület az adományozást a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelenti.

A középiskolák igazgatói és a tankerületi főigazgatók, valamint a főiskolai hatóságok felügyelnek arra, hogy az ösztöndíjak rendeltetésüktől el ne vonassanak. Felügyelnek továbbá arra is, vajjon az ösztöndíj élvezők megfelelő erkölcsi magaviseletet tanúsítanak-e és vajjon tanulmányaikban felmutatnak-e kellő előmenetelt.

Az adományozó hatóság évről-évre határoz a felől, hogy az ösztöndíjas az előző évben felmutatott előmenetele alapján az ösztöndíjat megtartja-e vagy sem. Ha az ösztöndíj céllellenesen használtatik fel vagy ha élvezője nem mutatkozik ösztöndíjra érdemesnek, az adományozó hatóság az ösztöndíjat megvonja.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a hivatalos lapban évenként közzéteszi azoknak a tanulóknak nevét, tanulmányuk minőségét és fokát, szüleik nevét és állását, akik e törvény alapján ösztöndíjat élveznek.

NEGYEDIK RÉSZ.

SZAKISKOLÁK.

I.

MEZŐGAZDASÁGI SZAKOKTATÁS.

1. A továbbképző népiskola.

A továbbképző népiskola az elemi oktatásnak második, hároméves, kötelező tagozata. Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk rendelkezésein alapul. Tulajdonképen az említett törvényben gyökerező régi ismétlőiskola korszerű fejlődésében átalakult folytatása. Ebből építette ki a közoktatásügyi kormányzat az 1896. évben ezt az iskolát a földmívelő nép gyermekei részére szánt általános és kötelező mezőgazdasági oktatási intézménnyé. Az „ismétlő iskola” helyett a „továbbképző iskola” névvel az 1921. évi XXX. törvénycikk ruházta fel a tartalomban megizmosult intézményt s ugyanez gondoskodott látogatásának hatékonyabb biztosításáról.

Nagy nevelési és gyakorlati értéket az kölcsönöz neki, hogy a magyar földmívelő nép gyermekeinek 80%-a ebben az intézményben fejezi be iskolai képzését, a 12-15. években erkölcsi és szellemi fegyelem alatt tartja. Ez az iskola a jövő élethivatásra szükséges, gyakorlati értékű gazdasági ismeretekben részesíti a jövő földműves-nemzedéket s lelkében a mezőgazdasági haladás iránti fogékonyságot ápolja.

Szervezetét és tantervét az 1896. évtől kezdve az 1902. évig az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 55. §-a szellemében főképp a gazdasági szempont szabja meg. Az iskola tananyaga kettős körbe csoportosul: egyik része az ú. n. közismereti tárgyak, a másik: a gazdasági ismeretek.

A közismereti tárgyakat az iskola egyszerű, népies nyelvezetű olvasmányokban nyújtja. Ezek az olvasmányok az elemi népiskola földrajzi, történelmi, alkotmánytani, természetrajzi és természettani, valamint vegytani ismereteit frissítik fel és mezőgazdasági vonatkozásokban kiegészítik; ezenkívül a gyakorlati élet által kívánt közéleti fogalmazványok elkészítésébe, a gazdasági üzemi számolási és mérési ügyességekbe vezetik be a tanulót.

A gazdasági ismeretek anyaga a tantervben a gazdasági haladás iránti fogékonyság felébresztését és ápolását célozza. Tanításuk a szülők kisgazdaságában és az iskolai gyakorlótelepeken szerzett tapasztalatokra támaszkodik. Ezek az ismeretek a fiú- és leánytanulók jövő élethivatása szerint egymástól eltérők. A fiúknál a földművelés és gazdasági növénytermesztés, a fatermesztés, szőlőművelés, állattenyésztés, méhészkedés alapismeretei nyújtatnak a gyermek értelmi fejlettségének és a helyi gazdasági tényezőknek szem előtt tartásával. A leányok gazdasági oktatása ugyanezen elvek szerint főleg a konyhakertészet, virág- és gyógynövénytermesztés, gyümölcsfeldolgozás, a baromfi-tenyésztés, sertéshízlalás, selyemhernyótenyésztés, háztartási teendők, a szabás, varrás ügyességeire terjed ki.

Az iskolák három évfolyamból állanak. A tanév, a helyi körülmények figyelembe vételével, 8-10 hónap. – A heti tanítási napok száma a november 1-től március hó 31-ig terjedő téli időszakban két félnap, heti hét tanítási órával, a nyári időszakban egy félnap heti négy órával. Az oktatás a téli félévben főleg elméleti, a nyáriban gyakorlati irányú.

A továbbképző népiskola minden községben gazdasági irányúan szerveztetik ott, ahol az arra utalt 12-15 éves gyermekek száma legalább 40. (A 120-nál több tanulóval bíró községekben a gazdasági irányú továbbképző népiskolát rendszeren az önálló gazdasági népiskola váltja fel feladataiban.) A továbbképző népiskola szervezése és fenntartása a polgári község kötelessége. Tanítási helyiségei rendszeren az elemi népiskola helyiségeivel azonosak. Az elemi iskola heti szünnapjain működik a továbbképző népiskola. A gazdasági irányú továbbképző népiskoláknak a gyakorlati gazdasági bemutatásokra kisközségekben legalább 600, nagy-

községekben, városokban legalább 1600 négyzetöl gyakorlóterületük van. A továbbképző népiskola tanítói az elemi népiskola tanítói. A gazdasági oktatás megkönnyítése céljából a tanító- és tanítóképzőintézetek a gazdaságtant minden évfolyamban előadják és ezenkívül a tanítók részére a nagyszünetekben rendszeren 4 hetes mezőgazdasági, illetve 2-2 hetes fatenyésztési tanfolyamokat rendeznek.

A továbbképző iskolák helyi ellenőrző és felügyelő hatóságai a községi iskolaszékek és állami gondnokságok, melyek az elemi iskolák ily hatóságaival azonos elvek és szabályok szerint szervezettek és működnek. Az oktatás ezekben az intézetekben teljesen ingyenes, sem beiratási, sem tandíj nem szedhető.

A régi Magyarország területén a háború előtti években 2226 ilyen iskola állott fenn, melyet 141.156 tanuló látogatott. Az oktatást az egyes iskoláknál a tanulók számához mérten 2-3 tanító és tanítónő látta el. Csonka-Magyarország (1925/26-ban) gazdasági irányú továbbképző népiskoláinak száma 1052, tanulóinak létszáma 92.968.

2. Az önálló gazdasági népiskola.

Az önálló gazdasági népiskola a továbbképző népiskolának tökéletesebben kifejlődött alakja, mely a gazdasági kötelező népoktatás elmélyítésére szolgál. Ilyen iskolák rendszerint oly községekben szervezettek, ahol a mindkét nembeli 12-15 éves földműveléssel foglalkozó tanköteles gyermekek száma a 120-at eléri. A gyakorlati oktatásra, ha a lakosság főfoglalkozása a kertészet, legalább 5, ha a mezőgazdaság, legalább 20 kat. hold gyakorlóterület szolgál, melynek példaadó kiscgazdaságként való berendezése, élő- és holtleltárral való ellátása a község kötelessége.

Az önálló gazdasági népiskola tanításának az a célja, hogy a növendékek a gazdasági termelésben előforduló munkákat helyesen és értelmesen végezni tudják, ezek céljairól és módjáról megfelelő ismereteket szerezzenek, az iskola vidékén elterjedt és elterjeszthető gazdasági termelési ágak felett annyi áttekintést szerezzenek, amennyire a termelő kiscgazdának és gazdasszonynak szüksége van; végül, hogy a kistermelők érdekeit előmozdító állami és ha-

tósági intézkedéseket és a szövetkezésből az egyénre háramló előnyöket megismerjék és fel tudják használni.

Az önálló gazdasági népiskola tehát nem további magasabb intézetek tanulmányaira készít elő, hanem a kisbirtokos okszerű gazdálkodásának alapjául szolgáló gyakorlati szakismereteket és kézügyességeket nyújtja. Valóban gyakorlati életiskola. Hatásának a közéletbe való átültetését megkönnyíti és előmozdítja, hogy kísérletekkel, tenyészkiválasztásokkal stb. foglalkozik, mintagazdasága vagy kertészete nemesített magvakat, javított és kiválasztott tenyészállatokat, gyümölcsoltványokat stb. ad a tanulók szüleinek, hogy ezekkel gazdálkodásuk színvonalát emeljék s jövedelmességét gyarapítsák.

Az önálló gazdasági népiskolát az 1868. évi XXXVIII. s az 1921. évi XXX. törvénycikk alapján minden, az elemi népiskola hat évfolyamát elvégzett 12-15 éves oly tanuló köteles látogatni, ki tanulmányait más iskolában nem folytatja.

Az önálló gazdasági népiskola három évfolyamú. A szór-galmi idő az elemi iskolai évvel egyenlő, rendszeren 10 hónapig tart. Az 1921. évi XXX. törvénycikk a helyi körülmények alapján azonban megengedi a tanévnek 1 vagy 2 hónappal való megrövidítését. A nyári félévben szeptember 1-től november 1-ig és április 1-től június 30-ig heti 4 órai, főképp gyakorlati oktatás folyik.

A téli időszakban november 1-től április 14g heti 3 fél- napon át legalább heti 9 órai, főképp elméleti oktatás folyik. A téli félévben ezenkívül 4 hétig tartó háziipari (kosárfonó, kefekötő, seprűkötő stb.) és háztartási tanfolyamok is rendeztetnek.

A gazdasági iskolában kötelező tantárgyak:

I. *Hit- és erkölcsstan* heti 1 órában.

II. *Gazdaságtan.* Talajismeret, általános és különleges növénytermelés, általános és részletes állattenyésztés (ló-, szarvasmarha-, sertés-, juh-, nyúl-, baromfi-, méh- és selyemhernyótenyésztés), tejjgazdaság, kertészet, szőlőművelés és borkezelés, háztartástan, kisgazdaságok, háztartások bérendezése, kezelése, számvitele, gazdasági építkezés, gazdasági

törvények, gazdatársadalmi és szövetkezeti ügyek, háziipar, női kézimunka, szabás, varrás, szövés stb., heti 4 órában.

III. *Közismereti tárgyak:* a) olvasás, írás, fogalmazás; b) hazai földrajz, történelem, alkotmánytan; c) számtan, mértan; d) egészségtan, csecsemőápolás, természettudományok elemei, heti 4 órában.

Az iskolában a fiúk és a leányok külön oktatásban részesülnek. Egy osztályban a tanulók száma ötvennél több nem *lehet*. A gyakorlati oktatásnál az osztályok 10-20 tanulóból álló csoportokra oszthatnak.

Az évváró vizsgálatokkal kapcsolatosan a háziipari, női kézimunka- és háztartási tanfolyamokon készült munkákból, tárgyakból és a gyakorló gazdaság terményeiből nyilvános kiállítás rendeztetik. Ez alkalmmal szolgál arra is, hogy a kiválóbb előmenetelt és ügyességet felmutató növendék jutalmat nyerjen. E jutalmak rendszeren nemesített gazdasági magvakból, okszerű gépekből, eszközökből, fajbaromfitörzsekből, méhcsaládokból, gyümölcsoltványokból stb. állanak.

Az önálló gazdasági népiskolák számára külön kétévfolyamú gazdasági szaktanító(nő)képzőkben, rendszeres gazdasági tudással rendelkező olyan szakemberek nyernek kiképzést, akiknek legalább jeles elemi iskolai tanítói oklevelük van.

Az iskolai mintagazdaságok a vidék gazdasági viszonyaihoz alkalmazkodó üzemterv szerint kezeltetnek. E gazdaságok nemesített terményei, javított tenyészállatai első-sorban a községbeli kisgazdák között értékesíttetnek, hogy a szülőknek kisgazdaságuk okszerű fejlesztésében az iskola támogatást nyújtson.

A helyi felügyelet ezeknél az iskoláknál is az állami iskolai gondnokságok és községi iskolaszékek útján van megszervezve.

A tanulók beiskolázását s általában az iskolai adminisztrációt a vármegyei kir. tanfelügyelőségek ellenőrzik, a gazdaságok kezelését és az oktatás szakszerűségét a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba beosztott gazdasági szakfelügyelő irányítja és ellenőrzi. Az oktatás az egész vonalon ingyenes.

Nagy-Magyarországon az önálló gazdasági népiskolák

száma 82 volt. Ezeket az iskolákat az 1913/14. tanévben 17.253 tanuló látogatta. A gazdasági oktatást 206 gazdasági szaktanító látta el.

A megcsonkított Magyarországon 1925/óiban 48 *önálló gazdasági népiskola* működik, 127 gazdasági szaktanítóval (nevel) s 18.221 tanuló oktatását végzi és 1675 kat. holdnyi területen mintagazdaságot kezel.

A világháború óta a gazdasági iskolákba való beiskolázás nagy fejlődését a következő táblázat szemlélteti:

A gazdasági népiskolák tanulói a beiskolázott ismétlő tankötelesek számához viszonyítva.

Iskolai év	Az iskolába járó		Az iskolába nem járó		Gazdasági ismétlő	Önálló (szaktanítós) gazdasági	Az összes gazdasági	
	12—14 évesek						népiskolába járó 12—14 évesek	
	száma	száma	% ¹	s z á m a				% ²
1	2	3	4	5	6	7	8	
1920/21	226.194	316.881	58·4	36.142	4.212	40.354	17·8	
1921/22	317.039	226.006	41·6	66.458	12.141	78.599	24·8	
1922/23	321.871	221.174	40·7	59.855	9.537	69.392	21·6	
1923/24	382.576	160.469	29·6	74.982	14.010	88.992	23·3	
1924/25	403.793	139.252	25·6	81.880	16.201	98.081	24·6	
1925/26	424.987	118.058	21·7	92.968	18.221	111.189	26·2	

3. A földművesiskolák.

A földművesiskolák célja elsősorban az, hogy az illető vidék kisebb birtokosainak tanulni vágyó fiai az okszerű gazdálkodásra megtanítassanak; másodsorban pedig, hogy a szükséglethez mérten a nagyobb birtokosok megfelelő gazdasági altisztekkel elláttassanak. Az állam ezidő szerint 10 földművesiskolát tart fenn.

Ezekben az iskolákban a tanítás elsősorban gyakorlati. Az elméletből az elemi tárgyakon kívül a legfontosabb természet- és mezőgazdasági szakok népszerűen és gyakorlati módon. A növendékek a szükséges munkagyakorlottság és kézügyesség fej-

¹ Az 1920. évi népszámlálás szerint megállapított ugyanilyen korú népességhez (543.045) viszonyítva.

² Az összes iskolába járókhoz viszonyítva.

lesztése szempontjából minden gazdasági munkát sajátkezűleg végeznek.

Időszakonként az elméleti tárgyakból ismétlések folynak. Ekkor a gazdaság ügyvitelére nézve is a növendékek tájékoztatást nyernek. Arra irányul a fő gond, hogy az egész gazdaság mikénti viteléről tanulságos áttekintést kaphassanak.

A felvételi feltételek a következők: *a)* betöltött 17 éves életkor; *b)* 4 vagy 6 elemi elvégzését igazoló bizonyítvány; *c)* erős, egészséges testalkat, melyet orvosi bizonyítvány igazol.

A tanfolyam tartama két évre terjed. Minden tanév október 1-én kezdődik és egyfolytában tart.

Fizetendő díjak: a növendékek az iskolában internátusszerűleg vannak elhelyezve. Beiratási, tandíj, eszközhasználati díjban és ételmezési díjban összesen 450 P-t fizetnek.

A tanítás segédeszközei: az iskola 2-300 holdas üzleti gazdasága és kertje, a kísérleti tér, a tehenészet, lóállomány; sertés-, juh-, baromfi-, méh- és selyemhernyótenyésztés, az iskola gyűjteménytárában összpontosított tanszerek, taneszközök, gépek, minták, ábrák, az iskola könyvtára; *végül* kulturális, gazdatársadalmi, nemzetvédelmi és szövetkezeti szempontból az iskolának ifjúsági gazdaköre.

Az iskolánál a téli időszakban a háborúban kitüntetett és a háború után kisbirtokkal megajándékozott katonák, a „telkes vitézek” számára 4-4 hetes mezőgazdasági és háziipari tanfolyamok tartatnak. A vitézi telkek gazdasági felügyeletét és irányítását az iskola tanári testülete a saját körzetében látja el.

4. A gazdasági téli iskolák.

Az iskola célja a falusi gazdaiifjakat otthonukban megfelelő kiskgazdákká kiképezni. Az iskola járásonként van felállítva.

Az iskolában az oktatás anyagát kizárólag a járás sajátos mezőgazdasági termelése szabja meg és kizárólag csak arra irányul, hogy a gazdaiifjakat helyi vonatkozású gyakorlati ismeretekre, gazdatársadalmi, hazafias, kulturális ismeretekre oktassa.

Az iskola két téli félévre és két nyári félévre oszlik.

Télen az elméleti tanítás folyik, a nyári időszakban pedig a tanító útmutatása és irányítása mellett a növendékek saját gazdaságaikban dolgoznak. A kétéves tanfolyam ünnepélyes záróvizsgával és a növendékektől saját gazdaságukban termelt terményeknek, állatoknak s háziipari tárgyaknak versenykiállításával végződik. Ezen alkalommal az iskola elvégzését igazoló bizonyítvány s a kiállításon elért eredményekhez képest jutalomdíjak osztanak ki.

5. A tejgazdasági és tejipari szakoktatás.

a) *Időszaki tanfolyamok* a tejgyűjtő- és fölözóállomások vezetésére előirt képesítés megszerzésére. A tanfolyam tartama hét nap a tejgyűjtők részére, 14 nap a fölözómesterek részére. A felvétel feltételei: írni-olvasni tudás, ép, egészséges szervezet és némi gyakorlat igazolása.

b) *M. kir. tejmunkásképzőiskola.* Célja: főleg tej gazdasági gyakorlati képzés nagyobb gazdaságok tehenészetének és ezzel kapcsolatos tejgazdaságainak vezetésére alkalmas főtehenesek, kisebb szövetkezetek részére vajmesterek képzése. A tanfolyam tartama egy év, mely két félévre oszlik. Az első félév kizárólag gyakorlati. Felvétetnek 4 elemi iskolát végzett ép, egészséges, legalább 17 éves életkorukat betöltött egyének. A növendékek internátusban vannak elhelyezve.

c) *M. kir. mezőgazdasági tejipari szakiskola.* A tejipar részére üzletvezetők, illetve sajt- és vajmesterek képeztetnek ki egyéves tanfolyamon. Az üzletvezetői tanfolyamra a Gazdasági Akadémia elvégzése, a sajt- és vajmesteri tanfolyamra a közép- vagy polgári iskola négy osztályának elvégzése után egy évi tejipari tanoncév vagy átmenetileg a földművesiskola elvégzése alapján történik a felvétel. A sajt-mesteri képesítés megszerzéséhez a vajmesteri bizonyítvány elnyerése után lágy sajtoknál 2, kemény sajtoknál 3 évi sajt-mesteri gyakorlat után az iskolánál teendő sajt-mesteri vizsga szükséges.

6. A m. kir. gazdasági tanárok és tanárnők.

Szakismeretek terjesztésére, gazdasági szakkérdésekben felvilágosítás és tanácsadásokra hivatottak. A székhelyükön levő tanítóképezdéken a gazdaságtant adják elő és a körze-

tükben téli népies gazdasági előadásokat tartanak, Tanfolyamokat szerveznek és ezenkívül a földbirtokreform során földhöz jutottak részére oktatással egybekötött határjárás sokat, udvarszemléket tartanak.

Az ország területén 24 körzetben 24 tanerő működik.

7. A m. kir. gazdasági felső leánynevelő-intézet (Putnokon).

Célja: serdülő leányokat a családi tűzhely számára, illetve megfelelő foglalkozási körben való alkalmaztatásra, valláserkölcsi és nemzeti irányú neveléssel az általános műveltségen felül gazdasági, háztartási és kereskedelmi irányban kiképezni.

A tanfolyam tartama három év.

Felvételnek azok a leányok, akik a közép- vagy polgári iskolának legalább négy osztályát elvégezték, 20 évnél nem idősebbek s akik szellemileg és testileg egészségesek. Az iskola növendékei részben bentlakók, félbentlakók és bejárók. Az intézetben 100 növendék részére van konviktus.

A tantárgyak a közismereti, gazdasági, kereskedelmi és háztartási ismereteket ölelik fel. Ezenkívül német, francia nyelv, zene, ének, torna és kézimunka a tanítás tárgya. A növendékek kiképzése elsősorban gyakorlati irányú.

A növendékek évente vizsgálatot tesznek s a három év-folyam befejezte után, a záróvizsga letételével végbizonyítványt nyernek.

*

A putnoki gazdasági felső leánynevelő-intézetten kívül még egyéb mezőgazdasági irányú női iskolák is működnek: így a székesfővárosi Maglódi-úti női kertgazdasági iskola (kétévfolyamú), a zsámbéki női gazdasági iskola (kétévfolyamú), a székesfővárosi Egressy-úti kertészképző iskola (Budapest, háromévfolyamú), az Amizoni Károlytól alapított Országos Magyar Nőnevelőintézet (Budapest, háromévfolyamú), az Angolkisasszonyok továbbképző gazdasági iskolája (Nyergesújfalu, háromévfolyamú).

8. A m. kir. erdőgazdasági szakiskola (Esztergomban).

Középfokú erdészeti iskola szervezésével régóta felmerült szükségletet kívánt a magyar kormány kielégíteni. Az erdőmérnöki kvalifikációval -bíró erdőtiszteknél alacso-

nyabb, ellenben az erdővédelmi szolgálatra hivatott erdői öröknél viszont jóval magasabb szakképzettségű személyzetnek hiányát a magánerdőbirtokosok régóta érezték. Jó ideje panaszkodtak olyan egyének hiányáról, akik kellő erdészeti szaktudással, gyakorlati jártassággal és általános műveltséggel bírnának s akikre az erdőbirtokosok kisebb erdőgazdaságok teendőinek elvégzését megnyugvással bízhatnák és akik másrészt kevesebb javadalmazással is beérnék, mint amilyenre az erdőgazdaságok vezetésére hivatott s főiskolai minősítéssel bíró erdőmérnökök igényt tartanak. De érezték ilyen egyének hiányát a kötött forgalmú (hitbizományi, egyházi stb.) erdők birtokosai, sőt maga az állam is, mert kellő szaktudással és gyakorlati ismeretekkel bíró személyzet hiányában, a nagyobb erdőgazdaságokban felmerülő intézkedéseken és a műszaki munkálatok tervezésén kívül, ezeknek végrehajtását és megvalósítását is maguknak az erdőmérnöki képesítéssel bíró erdőtiszteknek kellett – fontosabb feladataik rovására – elvégezni.

Ezért szervezte a magyar földművelésügyi miniszter a Temesvár melletti Vadászerdőn volt erdőőri szakiskolából az 1918/19. tanévtől kezdve az erdőgazdasági szakiskolát, mely szakiskola előbb a szerb, utóbb pedig a román megszállás következtében mindenéből kifosztatott. Ez az iskola ezután kénytelen volt 1920-ban Tatára menekülni, honnan az 1924/25. tanévtől kezdve Esztergomba helyeztetett át.

Az erdőgazdasági szakiskola célja, rendszeres elméleti, de főként gyakorlati oktatás útján olyan egyéneket nevelni, akik szakismereteikkel és gyakorlati jártasságukkal az erdőgazdaságokban reájuk háruló feladatokat sikeresen elvégezni tudják, nevezetesen akik: *a)* kötöttforgalmú birtokoknak oki. erdőmérnökök közvetlen irányítása, vezetése és felügyelete alatt álló rendszeres erdőgazdaságában az erdészeti műszaki segédszolgálatot és az erdőgazdasági intézkedések végrehajtását megfelelően teljesíteni tudják; *b)* más kisebb erdőgazdaságokban pedig az előbb említett feladatokon kívül az összes erdészeti teendőknek sikeres teljesítésére alkalmasak.

Az erdőgazdasági szakiskolába a tanulók pályázat útján vétetnek fel; a pályázónak igazolnia kell: *a)* hogy a pályázat naptári évében legalább 17. életévébe lép, de a 21. élet-

évét még nem kezdi meg; *b*) hogy a középiskola (gimnázium, reáliskola vagy polgári iskola) negyedik osztályát sikeresen elvégezte; *c*) hogy ép, erős, egészséges és edzett testalkata s különösen jó látó-, halló- és beszélőképessége van; és *d*) hogy eddig kifogástalan erkölcsi magaviseletet tanúsított.

Az erdőgazdasági szakiskola tanfolyama két tanévre terjed. A szakiskolába felvett tanulók azonban előbb egy év tartamára valamely – oki. erdőmérnök vezetése alatt álló – erdőgazdaságban végeznek gyakorlati szolgálatot s csak azután kezdik meg az iskola kétéves tanfolyamát.

Az oktatás anyaga a következő: 1. mennyiségtan (szám-
tan, mértan); 2. erdőmivelés; 3. erdővédelem; 4. erdőbecs-
lés és az erdőrendezés alapelemei; 5. erdőhasználat; 6. erdő-
szeti kisebb építkezések; 7. vadászat, vadászati gazdaság- és
fegyvertan; 8. törvények és igazgatás; 9. mezőgazdasági
alapismeretek; 10. erdőgazdasági számvitel, könyvvitel és
irodai ügyvitel; 11. rajz; 12. egészségtan és első segély-
nyújtás.

A vizsgálatok félévenként tartatnak s minden tantárgy-
hál kötelezők. A második tanév végén a tanulók összefog-
laló szakvizsgálatot tesznek, amelyről végbizonyítványt
kapnak. A tanárok főiskolát végzett oki. erdőmérnökök,
kiknek száma ezidőszert négy. A szakiskolába évenként
és évfolyamonként 20-20 tanuló vétetik fel, akik vala-
mennyien az iskola internátusában nyernek elhelyezést s
ugyanott kapnak teljes ellátást is.

9. Az erdőőri és vadőri iskolák (Szegeden, Királykáimon és Esztergomban).

Az 1879. évi XXXI. t.-c. (Erdőtörvény) életbelépésével
kapcsolatban az 1880-as évek elején négy erdőőri szakiskola
létesített, és pedig: 1. Vadászerdön (Temesvár mellett);
2. Királyhalmán (Szeged mellett); 3. Liptóútváron és 4. Gor-
gényszentimrén.

Ezekre az iskolákra azért volt szükség, mert az emí-
tett törvény 17. §-ában megnevezett birtokosok erdeiben
csak olyan egyének alkalmazhatók, akik az erdőőri szak-
vizsgát jó sikerrel letették.

Az erdőőri szakiskolák az 1917/18. tanév végéig kétév-folyamúak voltak. Az 1918/19. tanévtől kezdve az oktatás egy évfolyamra szállított le, úgy azonban, hogy az iskolába való felvételhez előzetes egyévi gyakorlati szolgálat igazolása szükséges.

Az iskolák célja rendszeres tanítás, de főként gyakorlati oktatás útján az erdőgazdaságok számára olyan egyéneket nevelni, akik az erdőtörvények értelmében telj esítendő erdőőri és egyszersmind vadőri teendők elvégzésére alkalmasak, és képesek arra, hogy a tulajdonképeni erdővédelmi és vadőri teendőkön kívül egyrészt az erdőgazdaságokban reájuk váró munkálatokat végrehajtsák, másrészt, hogy az okszerű vadtenyésztési, vadápolási és vadászati teendők végzésére is kellő ismereteket és gyakorlati jártasságot szerezzenek.

Az iskolákban az oktatás iránya és módja határozottan gyakorlati, miért is a kiképzés rendszeres erdőgazdaságokban történik. A szakismeretek úgy taníttatnak, hogy az iskolai oktatás a gyakorlati kiképzéssel szoros és lehetőleg közvetlen kapcsolatba kerüljön.

A munkabírás és gyakorlottság, a testi edzettség és ügyesség megszerzése és növelése céljából az erdőgazdaságban és iskolákban rendszeresen előforduló, vagy az oktatás érdekében szükséges mindenféle kézimunkát és szolgálatot maguknak a tanulóknak is végezni kell.

Az iskolákba való felvétel nyilvános pályázat alapján történik s csak olyan egyén vehető fel, aki igazolja: 1. hogy legalább az elemi népiskola négy osztályát sikeresen elvégezte, magyarul írni és olvasni tud; 2. hogy oki. erdőmérnök vezetése alatt álló erdőgazdaságban megszakítás nélkül legalább egyévi külső erdészeti és vadászati gyakorlati szolgálatban állott; 3. hogy a pályázat naptári évében 18. életévét betölti, de a 26. életévét még nem kezdi meg; 4. hogy ép, erős, egészséges, munkához és az idő viszontagságaihoz szokott edzett testalkattal s különösen jó látó-, halló- és beszélőképességgel bír; 5. hogy kérvényének benyújtásáig kifogástalan magaviseletet tanúsított.

Az iskolák erdőőri és vadőri szolgálatra képesítenek.

Az iskolák tananyaga a következő: *a)* írás (beleértve az erdőőri és vadőri szolgálattal kapcsolatos írásbeli teen-

dők elvégzését) és rajz; *b*) mennyiségtan (a négy közönséges számművelet szerint való számolás); *c*) általános erdőgazdasági ismeretek; *d*) vadászat, vadtenyésztési és fegyvertani ismeretek; ebdomítás; *e*) általános mezőgazdasági alapismeretek; *f*) az erdészeti, vadászati és halászati törvényekből az erdőőri és vadőri szolgálatot érintő rendelkezések; *g*) egészségtan és első segélynyújtás.

A tanulók december és április hó második felében az addig tanúsított előmenetelükhöz képest az egyes tantárgyakból, valamint az erdőgazdasági és vadgazdasági munkákban való gyakorlottságból, szorgalomból és magaviseleltől osztályoztatnak, míg a tanév végén minden tantárgyból vizsgálatot tesznek. Ennek sikere esetén megkapják az erdőőri szolgálatra, valamint vadőri teendők végzésére képesítő bizonyítványt.

A tanárok főiskolát végzett oki. erdőmérnökök, kiknek száma mindegyik iskolánál kettő.

Az egyes iskolában évenként 20-20 tanuló vétetik fel, akik valamennyien az iskolák internátusában nyernek elhelyezést s ugyanott kapnak teljes ellátást is.

Az ország területének megcsonkítása következtében az erdőőri és vadőri iskolák közül csupán a királyhalmi (Szeged mellett) maradt meg, míg a többi iskolát teljes felszerelésével együtt elvesztették. Minthogy azonban ez az egy erdőőri és vadőri iskola még a csonka ország ezirányú szükségletét se tudta fedezni, azért Esztergomban az erdőgazdasági szakiskolán kívül még egy erdőőri és vadőri iskola is állíttatott fel, mely az erdőgazdasági szakiskolával együtt, egy épületcsoportban nyert elhelyezést. Ez a megoldás pedagógiai szempontból kifogás alá esik ugyan, de az ország sanyarú helyzetében más megoldási módra nem kínálkozott még alkalom.

10. A gödöllői m. kir. baromfitenyésztő-telep és munkásnőket képző iskola.

A telep és iskola a gödöllői koronauradalomtól átengedett 15 kat. hold területen az 1895. évben létesült. A világháborúig, bár szerény keretek között, de eredményes működést kifejtett intézet a háború alatt leromlott. A förmalmak, majd pedig az ellenséges megszállás az intézmény

épületeiben és berendezéseiben, nemkülönben felszereléseiben alig helyrehozható pusztításokat okozott és egész tenyészállománya megsemmisült. 1920-ban teljes újjászervezése vált szükségessé.

Mínt hogy a több mint két évtizedes tapasztalat azt igazolta, hogy a 15 kat. hold terület nem elegendő egy országos baromfitenyésztőtelep és munkásnőket képző intézet céljaira, a telep területe a gödöllői koronauradalomból 142 kat. holdra egészített ki. Az új terület hozzácsatolásának az volt a célja, hogy a baromfitenyésztéshez szükséges nagyobb legelő- és takarmánytermőterület olcsóbban nevelt és edzettebb baromfiállományhoz juttassa a fenntartókat és ezzel nagyobb jövedelmezőséget biztosítson.

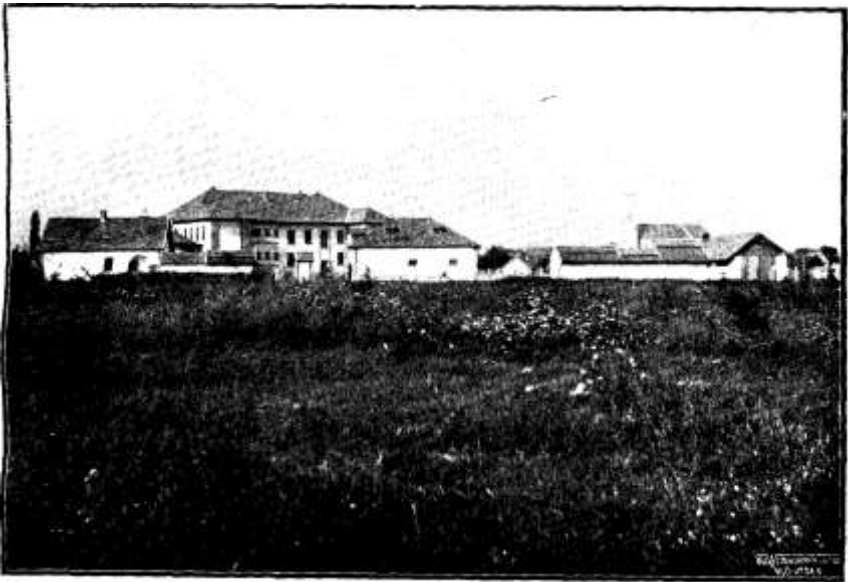
Ez az intézmény két irányban hivatott szolgálni az ország baromfitenyésztésének fejlesztését. Feladata az országos baromfitenyésztés vérfelfrissítésére és a tenyészanyag nemesítésére szolgáló regenerátorok tenyésztése, a gazdaközönség ily irányú szükségletének fedezése és ezzel a köztenyésztésnek a nagyobb tojás-, hús- és tollhozamú baromfifélékkel való ellátása. További feladata a teleppel kapcsolatos iskola egyéves tanfolyamán az okszerű baromfitenyésztés, a mesterséges és természetes keltetés, a járványos betegségek elleni védekezés elsajátítása, valamint a kisebb mezőgazdasági ágazatok terén úgy elméleti, mint főleg gyakorlati tekintetben jártas munkásnők kiképzése, akik a nagyobb és arra igényt tartó gazdaságokban nyervén elhelyezést, az okszerű és gazdaságos baromfitenyésztéssel egész vidékeknek követendő példát adnak.

Az iskolában évenként 10-15 munkásnő nyer elméleti és gyakorlati kiképzést. A tanulók az egyéves tanfolyam alatt díjtalan lakást, ellátást, fűtést, világítást, gyógykezelést élveznek és azonkívül munkaruhákban részesülnek. A tanfolyam minden év szeptember hó 1-én veszi kezdetét és tart a következő év augusztus 31-ig. Az iskolába 16-30 év közötti életkorú, ép, egészséges és polgári iskolai végzettséget igazoló növendékek vehetők fel. Az iskolában az elméleti és gyakorlati oktatást egy gazdasági főfelügyelő, egy gazdasági felügyelő és egy gazdasági szaktanítónő végzi.

Az intézet kezelésében van továbbá nyugati fajta tehenészet, sertésenyésztés (német nemesített és keresztezés),

A derecskői önálló gazdasági népiskola.

Székesfehérvári önálló gazdasági népiskola.

A major és iskola lát képe.

Székesfehérvári önálló gazdasági népiskola

Székesfehérvári önálló gazdasági népiskola

házinyúltenyésztés, méhészet, gyümölcsös, szőlő, nemes kosárfüztelep, zöldségtermelés és vetőmagnemesítés, melyek alkalmat nyújtanak az iskola növendékeinek a mezőgazdaság minden ágazatában való gyakorlati kiképzésre. Az iskolához tartozik végül egy patakmalom, amelyet vízturbina hajt és ahol az intézet világítását szolgáltató villanytelep is elhelyezést nyer.

11. A m. kir. szőlészeti és borászati szakintézetek.

a) *M. kir. szőlészeti és borászati szakiskola* Egerben, Kecskeméten, Sopronban és Tarcalon van. A szakiskolák 2 éves tanfolyamúak. Felvételi feltételek: legalább 16 éves életkor és az elemi iskola 6 osztályának az elvégzése. Magasabb képzettséggel bírók, szőlőművesek fiai és kádármesterek előnyben részesülnek. A szakiskolák internátussal vannak kapcsolatban, ahol a tanulók lakást, fűtést és világítást ingyen kapnak. A tanulók az internátusban étellemezt is kapnak, de azért havonként 20 aranykorona tápdíjat tartóznak negyedévenként előre lefizetni. Jó tanulók, ha teljesen szegények, fél- vagy egész tápdíjmentességben részesülhetnek. Tandíj nincs.

E szakiskolában minden tanévben heti 24 órán elméleti tanítások folynak. Az előadott *tantárgyak*: szőlőművelés, borkezelés, gyümölcsfa-, konyha- és virágkertészet, ügyirány tan, számtan, mértan, számvitel, vegytan, növénykörtan, természettan, növénytan, talaj- és tárgyismeret, méhészet, állattan és mezőgazdasági ismeretek. Az elméleti oktatás színvonala körülbelül a középiskolák 3-4. osztályának felel meg. A tanulók az elméleti órákon kívül, a nap többi részét a szőlőben, kertben és a pincében gyakorlati munkákkal töltik el. A szakiskolák feladata: szőlősgazdát nevelni, ügyes munkavezetőket és szőlőkezelőket képezni. A tanítást az állami szőlészeti és borászati szaktisztviselők (szőlészeti és borászati felügyelők, főfelügyelők) látják el. A tanulók rendszerint szőlősgazdák, szőlőművesek és kisiparosok gyermekei. Fontosabb szőlőmunkák idején hosszabb, vagy rövidebb időre vendég- és munkástanulók is felvétetnek. Ezek rendszerint teljes korú szőlős-

gazdák, vincellérek, akik teljes ellátásukról, az internátuson kívül saját maguk tartoznak gondoskodni.

b) *M. kir. pincemesteri tanfolyam* Budafokon. A tanfolyam egy teljes évig (12 hónapig) tart. Rendes tanulókul csak oly egyének vétetnek fel, akik valamelyik hazai m. kir. szőlészeti és borászati szakiskola mindkét tanfolyamát jó sikerrel elvégezték. Tandíj nincs. A tanfolyam internátussal van kapcsolatban. A tanulók az internátusban teljes ellátást kapnak. A tanfolyamon heti 15 órában elméleti előadások folynak és pedig: borkezelésből heti 2 órán, teljes terjedelemben s főleg gyakorlati irányban, borkémiából heti 3 órán, a szőlő, must és a bor kémiai összetétele, a főbb alkatrészek gyakorlati meghatározása, könyvvitelből heti 3 órán, az egyszerű és kettős könyvvezetés, különféle számadási okmányok kiállítása, gép- és eszkoztanból heti 3 órán, a szüretelésnél és a pincegazdaságban előforduló gépek és eszközök ismertetése és gyakorlati kezelése. Ezeken kívül az erjedés-tan és a borbetegségek tana heti 2 órán, pinceépítéstani heti 1 órán és a hazai és külföldi bortörvények és rendeletek heti 1 órán tanítatnak. Akik a tanfolyamot jó sikerrel elvégezték, erről pincemesteri bizonyítványt kapnak. A tanítást az állami szőlészeti és borászati szaktisztviselők (szőlészeti és borászati felügyelők, főfelügyelők) látják el. Évenként 20 rendes tanuló vétetik fel. A pincemesteri tanfolyamon minden évben, a szükséghez képest több ízben is, 2-2 hetes borkezelési tanfolyamok rendeztetnek és pedig külön a szőlőbirtokosok és gazdatisztek és külön a vincellérek és szőlőművesek részére. Az időleges 2 hetes tanfolyamokon résztvevők a tanfolyam tartama alatt lakásukról és egyéb ellátásukról saját költségükön maguk tartoznak gondoskodni.

c) *M. kir. felsőbb szőlőt és borgazdasági tanfolyam.* Egy teljes évig (12 hónapig) tartó akadémiai jellegű tanfolyam. Rendes hallgatókul csak oly egyének vétetnek fel, akik a közzgazdasági egyetemet, vagy valamelyik gazdasági akadémiát, vagy az erdészeti főiskolát jó sikerrel elvégezték, vagy pedig középiskolai érettségi sikeres letvése után a kertészeti, tanintézetben jeles oklevelet nyertek. A felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyam tehát a magasabbfokú gazdasági szakképzettségüknek egy folytatólagosan továbbképző különleges tanfolyama. A tanfolyamra legfeljebb 25

rendes hallgató vehető fel. A tanfolyam internátussal van egybekötve, ahol 10 rendszeres hallgató kaphat ingyenlakást, fűtést és világítást. A tanfolyamnak állandóan rendszeresített tanári *kara* nincs, hanem a tanfolyam igazgatója s előadó *tanárai* a m. kir. szőlészeti és borászati szaktisztviselők és a különböző állami kísérleti állomások szaktisztviselői *köréből* hivatnak meg. Az elméleti előadások 10 hónapon át folynak, a nyári két hónap gyakorlati foglalkozással és tanulmányi kirándulásokkal telik el. A tanfolyam állami szőlészeti és borászati szaktisztviselői pályára és nagyobb terjedelmű szőlők és pincék önálló kezelésére képesít. Oly egyének, akiknek középiskolai érettségi, vagy ezzel egyenrangú bizonyítványuk van, csak rendkívüli hallgatókul vétetnek fel. Időszakonként vendéghallgatók is látogathatják a tanfolyamot. Tananyag: szőlőművelés, borkezelés, borkémia, rovartan, növénytan, talajtan, szőlő- és borgazdasági technológia, borbakteriológia és a védekezőszerek kémiája. Az előadások a legmagasabb akadémiai színvonalon állanak s a gyakorlati életre tekintettel vannak.

11. A m. kir. Kertészeti Tanintézet. Budapest.

A *budapesti m. kir. Kertészeti Tanintézet* 1894-ben létesített olyképen, hogy az Országos Magyar Gazdasági Egyesület által 1859-ben alapított kertész- és vincellériskola szervezetet át tanintézetté. Az 1907/1908. tanév végén az intézet új szervezetet nyert: az addigi 4 középiskolai előképzettség 6 osztályúra emeltetett fel. Az új szabályzat értelmében az intézet 3 évfolyamot végzett tanulói részére az eddigi végbizonyítvány helyett oklevél adatott ki. 1918-ban az intézet nők részére is megnyílt. Az intézet célja kertészeti *elméleti és gyakorlati* szakoktatás a díszítő, a hasznosító és a kereskedelmi kertészet összes ágaiban: a dísznövénytenyésztésben, kertművészetben, kertek és kerti építmények tervezésében és kivitelében, kertészeti gépek és eszközökben, díszítő munkálatokban, kerti termények feldolgozásában, gyümölcs- és zöldségkertészetben, szőlőművelésben, a termények értékesítésében, a növények állati kártevői és gombabetegségei ellen való védekezésében, a kertészeti üzemek vezetésében, a méhészetben, a kertipari

munkálatokban, a szakbavágó közgazdasági, jogi és kereskedelmi ismeretekben.

A tanfolyam 3 évig tart és 6 félévre oszlik s ez alatt az idő alatt a tanulók az összes gyakorlati munkákban részt vesznek. A tanulók: rendesek és rendkívüliek. A rendes tanulók felvételi kellékei:

Legalább 15 éves és legfeljebb 20 éves életkor; ép és erős testalkat, amit orvosi bizonyítvánnyal kell igazolni. Egyévi kertészeti gyakorlat, mely megszerezhető valamilyen állami kertészetben vagy bármely rendszeres nagyobb és lehetőleg többirányú kertészetben is. A gyakorlati év eltöltése feltétlenül kötelező s ennek megkezdése legkésőbb augusztus hó 1-ig bejelentendő az intézet igazgatóságánál. A felvételhez szükséges továbbá a középiskolák VI. osztályának sikeres elvégzéséről szóló bizonyítvány. Az utóbbi években a tanulónak mintegy 70-80%-a érettségivel rendelkezik. Szükséges végül erkölcsi bizonyítvány. Külföldi hasonló intézetben eltöltött időnek a tanulmányi időbe való beszámítása a földművelésügyi miniszter engedélyével csak az esetről-esetre megállapítandó felvételi vizsga alapján engedélyezhető.

A tanév szeptember 15-én kezdődik. A tananyag és óraszám osztályonkinti beosztását a mellékelt kimutatás tartalmazza.

Az intézetnek az igazgatón kívül van: 3 rendes tanára, 3 szakelőadója (gyümölcsstermesztési, zöldségstermesztési, dísznövény tenyésztési) és 11 külső óraadója.

Az igazgatónak és 3 rendes tanárnak főiskolai képzettsége van. A 3 szakelőadó oki. műkertész, a külső óraadók főiskolai képzettséggel rendelkeznek.

A rendes tanulók az egyes tárgyakból, mind a 6 félév végén kötelesek vizsgálatot tenni. A téli félévi vizsgálatok február elején, a nyári félévi vizsgálatok pedig június második felében folynak. A hatodik félévi vizsgálat sikeres letétele után a tanulók képesítő vizsgálatra bocsáttatnak. Ez a vizsgálat írásbeli és szóbeli. Az *írásbeli* vizsgálat tárgyai: 1. Kerttervezés. 2. Kertészeti üzemtan. A *szóbeli* vizsgálat tárgyai: 1. Dísznövény tenyésztés. 2. Gyümölcsstermesztés és szőlőművelés. 3. Kertészeti üzemtan. 4. Növénykórtan. 5. Zöldségstermesztés.

A képesítő vizsga sikeres letétele után a tanuló okievel-et kap.

A kertészeti tanintézet tanítási anyaga:

1. évfolyam. 1. félév.

Állattan. Heti 1 órában. Kertészetileg hasznos és káros állatok. Kár-tékony állatok irtása, óvintézkedések. Irtási és védekezési anyagok ismerete..

Ábrázoló mértan. Heti 2 órában. Az ábrázolás célja. A képsíkok. Testek ábrázolása. Profil, sík és oldalnézeti III., IV. képsík. Egyenesek és testek áthatása. Kerti építmények felmérése.

Gép- és eszköztan. Heti 2 óra. Kertészeti gépek, eszközök ismertetése.

Időjárásban. Heti 1 órában. Alapfogalmak. Hőmérséklet. Légnyomás. Szél. Légköri nedvesség. Felhőzet. Napsütési viszonyok. Elpárolgás. Csapa-dék. Tudományos időjelzés.

Méhészet. Heti 2 órában. A méhcsalád. A méh tápláléka. Viaszlep. Méhlikások. Szaporodás. Mézelőnövények.

Növénytan. Heti 3 órában. Bevezetés. Sejttan. Szövettan. Alaktan.

Rajz. Heti 4 órában. Levelek rajzolása, festése. Plasztikus levelek.

Vegyten. Ficti 3 órában. Szervetlen vegyten.

Dísznövénytenyésztési gyakorlatok. Heti 7 órában. Az időszaki mun-kálatokban való gyakorlati kiképzés.

Gyümölcsstermesztési gyakorlatok. Heti 5 órában. Időszaki munkák.

Zöldségstermesztési gyakorlatok. Heti 3 órában. Időszaki munkák.

Főkertmérnöki gyakorlatok. Heti 3 órában. Műszergyakorlatok. Terep-/elvételek.

2. félév.

Éghajlattan. Heti 1 órában. A légkör. Hőmérséklet. Besugárzás, ki-sugárzás. Talajhőmérséklet. Légnyomás. Barometer.

Földmértan. Heti 2 órában. Függőleges-vízszintes mérések. Lépték. Kitűzés. Hosszmérő eszközök. Szögmérés. Libella. Szintező műszerek. Lejt-mérés. Helyszínrajz. Földmunkaszámítás.

Növénytan. Heti 5 órában. Élettan. Rendszertan. Növényföldrajz.

Rajz. Heti 4 órában. Cseresep növények rajzolása és festése.

Talaja és trágyatan. Heti 3 órában. Talajelemzés. Osztályozás. Ker-tészeti talajnemek. Trágyák. Természetes és műtrágyák, azok kezelése-alkalmazása, hatása.

Vegyten. Heti 2 órában. Szerves vegyten.

Dísznövénytenyésztési gyakorlatok. Heti 7 órában. Időszaki munkák.

Gyümölcsstermesztési gyakorlatok. Heti 5 órában. Időszaki munkák.

Zöldségstermesztési gyakorlatok. Heti 7 órában. Időszaki munkák.

Méhészeti gyakorlatok. Heti 2 órában. Gyakorlati méhészkedés.

7/1. évfolyam. 3. félév.

Dísznövénytenyésztés. Heti 4 órában. Általános rész. Üzemi berende-zések. Szaporítás. Növények ápolása. Faiskola. Pázsitszőnyeg, virágágyak gondozása, díszfák, fenyők ápolása. Magtermesztés, maggyűjtés. Részletes

rész. Egy-kétnyáriak. Virágágyi és szőnyegnövények. Vízi- és mocsárnövények. Ablak-, erkélynövények. Virágos cserepes növények.

Gyümölcsstermesztés. Heti 4 órában. Elmélet. A gyümölcsstermesztésről. Faiskola. Szaporítási eljárások. Fanevelés.

Kertművészet. Heti 2 órában. Stílusok.

Növénykórtan. Heti 2 órában. Fiziológiai betegségek. Élősködő szervezetek által okozott betegségek. Kertészeti növények betegségei.

Rajz. Heti 3 órában. Kertészletfelvételek természet után.

Technológia. Heti 2 órában. Aszalás. Főzési eljárások. Savanyítás.

Zöldségtermesztés. Heti 4 órában. Alkalmas területek. Talajmunkák. Trágyázás. Öntözés. Vetésforgó. Magismeret.

Dísznövénytenyésztési gyakorlatok. Heti 6 órában. Időszaki munkák.

Gyümölcsstermesztési gyakorlatok. Heti 5 órában. Időszaki munkák.

Zöldségtermesztési gyakorlatok. Heti 3 órában. Időszaki munkák.

Technológiai gyakorlatok. Heti 3 órában. Aszalás. íz-, sajtpaszta-, jamfőzés. Gyümölcskocsonyas, szörp készítés. Káposztasavanyítás.

Vegytani gyakorlatok. Heti 3 órában. Gyümölcscukorsav-meghatározások.

4. félév.

Dísznövénytenyésztés. Heti 4 órában. Pálmák. Succulenták. Levél« dísznövények. Szobanövények. Orchideák. Páfrányok. Díszfüvek. Futónövények. Díszcserjék. Díszfák, örökzöldek, fenyők.

Gyümölcsstermesztés. Heti 3 órában. Gyümölcsfák állandó helyen való gondozása. Metszés. Szőlőmivelés.

Kerttervezés. Heti 5 órában. Különféle kertrendezési kivitelek.

Technológia. Heti 2 órában. Erjesztési eljárások. Gyümölcsborok, pálinkák, ecetek készítése. Befőttek készítése. Kandírozás, szaggatás.

Zöldségtermesztés. Heti 3 órában. Zöldségfélék termesztése. Fűszer-növények. Gombatermesztés.

Dísznövénytenyésztési gyakorlatok. Heti 6 órában. Időszaki munkák.

Gyümölcsstermesztési gyakorlatok. Heti 5 órában. Időszaki munkák.

Zöldségtermesztési gyakorlatok. Heti 7 órában. Időszaki munkák.

Növényteni gyakorlatok. Heti 2 órában. Szemléltető bemutatások növényteni és növénykörtani mikroszkópiái vizsgálatokkal.

Technológiai gyakorlatok. Heti 3 órában. Félkészítmények feldolgozása. Pálinkafőzés. Ecetkészítés. Tanulmányi kirándulások.

Vegytani gyakorlatok. Heti 3 órában. Borvizsgálat. Gyümölcsselemezés. Megjegyzés: Technológiai és vegytani gyakorlatok egyidőben az évfolyam fele-fele létszámmal tartatnak meg.

III. évfolyam. 5. félév.

Dísznövénytenyésztés. Heti 2 órában. Hajtatástan. Virágzó növények hajtatása. Gyümölcs- és zöldségfélék hajtatása.

Kertészeti építészet. Heti 2 órában. Növényházak építése. Kert-architektúrák.

Gyógynövénytenyésztés. Heti 1 órában. Gyógynövények termesztése.

Gyümölcsstermesztés. Heti 1 órában. Gyümölcsfajtaismeret.

Kereskedelemtan. Heti 3 órában. Kereskedelmi ismeretek. Levelezés.
Kerttervezés. Heti 4 órában. Házikertek, parkok megtervezése.
Mezőgazdaságtan. Heti 2 órában. Termelési ismeretek. Növény-
 termesztés.
Technológia. Heti 1 órában. A szőlő feldolgozása. Borkészítés.
Üzemtan. Heti 2 órában. Üzemberendezéstan. Termelés kellékei.
 A termelés tényezői, tőke, munka.
Zöldségtermesztés. Heti 1 órában. Konyhakerti magtermesztés.
Disznóvénnyenyésztési gyakorlatok. Heti 6 órában. Időszaki munkák.
Gyümölcsstermesztési gyakorlatok. Heti 6 órában. Időszaki munkák.
Zöldségtermesztési gyakorlatok. Heti 3 órában. Időszaki munkák.
Technológiai gyakorlatok. Heti 2 órában. Szüreti munkák. Borkészis-
 tési munkák. Pincegyakorlatok.

6. félév.

Disznóvénnyenyésztés. Heti 2 órában. Évelő növények.
Gyógynövénytermesztés. Heti 1 órában. Gyógynövények ismerete és
 feldolgozása.
Gyümölcsstermesztés. Heti 1 órában. Gyümölcsfajtaismeret.
Kerttervezés. Heti 4 órában. Díszkertek, parkok tervezése.
Közgazdaságtan. Heti 1 órában. Közjog. Magánjog.
Mezőgazdaságtan. Heti 2 órában. Állattenyésztés.
Növénynemesítés. Heti 3 órában. Növények ivaros szaporítása, keresz-
 tetés és nemesítési eljárások.
Üzemtan. Heti 3 órában. Üzeralapítás. Üzemvezetés. Becslés és elő-
 számítás.
Disznóvénnyenyésztési gyakorlatok. Heti 1 órában. Időszerű munkák.
Gyümölcsstermesztési gyakorlatok. Heti 4 órában. Időszerű munkák.
Zöldségtermesztési gyakorlatok. Heti 4 órában. Időszerű munkák.
Disznóvénnyenyésztési szeminárium
Gyümölcsstermesztési szeminárium heti 2-2 órában.
Zöldségtermesztési szeminárium

13. Felső mezőgazdasági iskola.

Hazánkban középfokú gazdasági műveltséget nyújtó oktatási intézetek napjainkig hiányoztak. A szülők a középiskola vagy a polgári iskola négy osztályát végzett gyermekeiket nem tudták igényeikkel számot vető mezőgazdasági műveltséghez juttatni. A múlt század utolsó és a jelen század első évtizedében mind hangosabban és sürgetőbben jelentkezett egy ilyen intézet létesítésére irányuló kíváncsóság. Közvetlen a háború előtt, 1912sben a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium a felső ipari és felső kereskedelmi iskolák példájára az orosházai négyosztályú polgári fiúiskolának hétosztályú gazdasági polgári iskolává való fejleszté-

sét vette tervbe. Ebben elősegítette Orosháza község azon áldozatkészsége, mely az iskola ilyen irányú kifejlesztéséhez a gazdasági gyakorlóterület céljaira 30 kat. hold területet adott és ezen a legszükségesebb gazdasági épületeket létesítette. A közbejött világháború azonban megakasztotta a tervezett intézmény célszerű kifejlődését. Csak a háború befejezése után került a tanügyi kormányzat abba a helyzetbe, hogy foglalkozzék ezen iskolatípus megteremtésével. A középiskolai reform kapcsán az 1921. évben, számolva mezőgazdasági életünknek a háborús évek után még élenkebben jelentkező kívánalmával, gazdasági oktatásunk kerétebe egy középfokú, mezőgazdasági és általános műveltséget együttesen nyújtó iskolát illesztett be: a Felső Mezőgazdasági Iskolát.

A felső mezőgazdasági iskolák négyosztályú iskolák, külön igazgató vezetése alatt, külön tanári testülettel és külön felügyelettel. Ilyen iskola jelenleg öt van: Orosházán, Békéscsabán, Hatvanban, Gyöngyösön és Budapesten. *Céljuk:* azoknak a tanulónak mezőgazdasági irányú kiképzése, akik a középiskolák vagy a polgári fiúiskolák I-IV. osztályait sikerrel elvégezték és szerzett ismereteiket a mezőgazdaságokban akarják hasznosítani, vagy azokat a tanfolyamokat (vasúti, postai, jegyzői stb.) akarják elvégezni, amelyekre a felső kereskedelmi iskolák abiturientiensei ezidőszerint képesítetnek. Abban az esetben, ha a felső mezőgazdasági iskola egy polgári fiúiskola vagy középiskola I-IV. osztálya fölé szerveztnék, ez csak helyi kapcsolatot jelent s a felső mezőgazdasági iskolának önállóságát még abban az esetben sem érinti, ha a két iskolának ideiglenesen közös volna az igazgatója. Felső mezőgazdasági iskola csak ott állítható föl, ahol az iskola céljaira szolgáló 5-6 holdnyi kert s legalább 30 holdnyi mintagazdaság berendezésére alkalmas terület áll rendelkezésre s mind a hely, mind a mezőgazdaság szükséges instrukcióval el van látva. Mindkettőnek üzeméért az intézet igazgatója felelős s az ő vezetése alatt áll ezeknek az intézményeknek állandó személyzete is. A felső mezőgazdasági iskola tantárgyai: hit- és erkölcsstan; magyar nyelv és irodalom; történelem; földrajz; természetrajz; kémia és ásványtan; fizika; mennyiségtan; ábrázoló geometria; talajismertetés; általános növényter-

mesztés; részletes növénytermesztés; kert- és szőlőművelés; réti, legelő- és erdőművelés; állattenyésztés; gazdasági gyakorlatok; gazdasági üzemtan; könyvvitel és levelezés; közgazdasági és jogi ismeretek; egészségtan; testgyakorlat; ének. Ezekon kívül az önként jelentkezők számára a német nyelv, mint rendkívüli tárgy.

Az iskola óraterve a következő:

	T a n t á r g y	I.	II.	III.	IV	Össze- sen
1	Hit- és erkölcstan	2	2	2	2	8
2	Magyar nyelv és irodalom	3	3	3	3	12
3	Német nyelv (rendkívüli tantárgy)	3	3	3	3	12
4	Történelem	3	3	3	3	12
5	Földrajz	2	2	2	2	8
6	Természetráajz	4	4	—	—	8
7	Kémia, ásványtan	4	3	3	—	10
8	Fizika	—	—	4	4	8
9	Mennyiségtan	3	4	2	2	11
10	Abrázoló geometria	3	3	2	2	10
11	Talajismertetés és ált. növénytermesztés	4	—	—	—	4
12	Részletes növénytermesztés	—	4	—	—	4
13	Kert- és szőlőművelés	—	—	3)	—	3)
14	Rét-, legelő- és erdőművelés	—	—	1)	—	1)
15	Állattenyésztés	—	—	2	4	6
16	Gazdasági gyakorlatok	4	4	4	4	16
17	Gazdasági üzemtan. Könyvvitel és levelezés	—	—	—	4	4
18	Közgazdasági és jogi ismeretek	—	—	—	3	3
19	Egészségtan	—	—	2	—	2
20	Testgyakorlat	2	2	2	2	8
21	Ének	1	1	—	—	—
	Összesen:	34	34	35	35	138

A FELSŐ MEZŐGAZDASÁGI ISKOLA TANTERVE.

1. Hittan és erkölcstan.

Osztályonként heti 2-2 óra. – A hitfelekezetek tantervei szerint.

2. Magyar nyelv és irodalom.

Cél: *a)* A szabatos előadás képessége szóban és írásban; *b)* a magyar nyelv, és stílus legfontosabb törvényeinek ismerete; *c)* a magyar irodalom ismerete megfelelő olvasottság alapján.

/-IV. osztályban heti 3 óra.

3. Német nyelv.

Rendkívüli tantárgy.

Cél: Némi gyakorlottság a német nyelv szó- és írásbeli használataiban, különös tekintettel a mezőgazdasági és rokon foglalkozásokra.

I-IV. osztályban, heti 3-3 óra.

4. Történelem.

I. osztály, heti 3 óra. – Az egyetemes történelemből az ókor és középkor története.

II. osztály, heti 3 óra. – Az újkor és legújabb kor története.

III. osztály, heti 3 óra. – Magyarország története, különös tekintettel a gazdasági fejlődésre, 1526-ig.

IV. osztály, heti 3 óra. – Magyarország története, különös tekintettel a gazdasági fejlődésre, 1526 után.

5. Földrajz.

Cél: A Földnek, mint az ember életszínvonalának megismerése avégből, hogy a tanuló hazájának gazdasági helyzetét és szerepét értékelni tudja és így a világgazdasággal szemben korszerű álláspontot foglalhasson el.

I. osztály, heti 2 óra. – 1. *Gazdaságföldrajzi bevezetés.* A gazdaság fogalma. A javak és a termelés, különösen az őstermelés és földrajzi feltételei. A gazdálkodási formák fejlődése. A fogyasztás és a kereskedelem. A forgalom és fajtái. A közlekedőutak és eszközök. A népsűrűség. Az emberi telepék.

2. A nevezetesebb tengerentúli országok gazdaságföldrajza világrészenként. A tárgyalás sorrendje: a világrész gazdaságának földrajzi feltételei; a világrész világgazdasági szerepe; az egyes országok gazdaságföldrajza.

Észak-Amerika: Egyesült-Államok, Kanada. – Dél-Amerika: Brazília, Argentína, Chile. – Afrika: Francia- és Angol-Afrika. – Ausztrália. – Ázsia: Elő- és Hátsó-India, Kína, Japán, Szibéria.

II. osztály, heti 2 óra. – Európa gazdaságának földrajzi feltételei. Európa világgazdasági szerepe. Európa államainak gazdaságföldrajza, különös tekintettel Közép-Európa államaira, Dánia, Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és a Balkán-félsziget államaira, valamint Oroszországra.

III. osztály, heti 2 óra. – Magyarország gazdaságának földrajzi feltételei. Magyarország gazdaságföldrajza.

IV. osztály, heti 2 óra. – A gyarmatosítás története gazdasági alapon. – A világtermelés: őstermelés; ipar. – A világkereskedelem az őstermelés és az ipar termékei szempontjából. – A világgazdaság.

6. Természettudomány.

Cél: A legjelentősebb növény- és állatfajoknak, szervezetüknek és legfontosabb életjelenségeiknek ismerete szemlélet alapján, különös tekintettel a mezőgazdasági szempontból fontos növényekre és állatokra.

I. osztály, heti 4 óra. – Növénytan.

II. osztály, heti 4 óra. – Állattan.

7. Kémia, ásványtan.

Cél: *a)* A fontosabb egyszerű és összetett testek fizikai és kémiai -sajátságainak, a szervetlen és szerves vegyületek keletkezési feltételeinek és a vegyületek összetételére vonatkozó törvényeknek megismerése kísérletek alapján.

b) Tájékozódás az ásványként előforduló elemek és vegyületek gyakori jelentőségéről és feldolgozásuknak módjairól.

c) A szervetlen és szerves világban végbemenő fontosabb kémiai folyamatok megértése.

I. osztály, heti 4 óra. – Szervetlen kémia, ásványtan és közettan.

II. osztály, heti 3 óra. – Szerves kémia.

III. osztály, heti 3 óra. – Kémiai technológia.

8. Fizika.

Cél: A fizika körébe tartozó jelenségek és a reájuk vonatkozó legfontosabb fogalmak és törvények ismerete kísérletek alapján és tájékozottság a legjelentősebb gyakorlati alkalmazásaikban.

7/7. osztály, heti 4 óra. – *Alapfogalmak* (anyag, test, térfogat). *A mozgások leírása* (elmozdulás, pálya, sebesség). *A mozgások magyarázása. Egyensúly. A szilárd testek tulajdonságai. A folyós testek tulajdonságai. Hőtani ismeretek. Meteorológiai ismeretek.*

IV. osztály, heti 4 óra. – *Hangtani ismeretek. Fénytani ismeretek. Mágnességi ismeretek. Elektrosztatikai ismeretek. Elektromos áram. Elektrodinamikai ismeretek. Elektrotechnikai ismeretek.*

J e g y z e t. Minden felső mezőgazdasági iskolának teljesen főszerelt és üzemben tartott meteorológiai állomása legyen.

9. Mennyiségtan.

Cél: *a)* Tájékozottság az algebra, a sík- és térgeometria elemeiben. *b)* Számítási készség a gyakorlati élet feladatai körében.

I. osztály, heti 3 óra. – A tanulók algebrai ismereteinek összefoglaló áttekintése.

A tízes számrendszer és a tízes számrendszerben előállított számok-kai való műveletek áttekintése.

Függvények (X^2 , X^3 , -), különösen az elsőfokú egész függvény ábrázolása. Az elsőfokú egyenlet és egyenlőtlenség algebrai és grafikus megoldása. A másodfokú egyenlet algebrai megoldása; a másodfokú egész függvény ábrázolása és a másodfokú egyenlet grafikus megoldása.

A tanulók planimetriai ismereteinek rendszeres összefoglalása és kiégészítése.

Földmérési gyakorlatok (egyenesek kitézése, távolságmérés, derékszög kitézése).

77. osztály, heti 4 óra. – Két elsőfokú egyenlet megoldása helyettesítéssel, az egyenlő egyűthetők módszerével és grafikusan.

A hatvány fogalmának kibővítése; tört- és irracionális kitevő. A logaritmus. A logaritmus grafikus ábrázolása. Számolás logaritmusokkal.

A kör. Középponti és kerületi szögek. Kör és egyenes. Két kör köh csönös helyzete. A háromszög nevezetes pontjai (a körülírt és a beírt kör középpontja, a súlypont). Szabályos sokszög (háromszög, négyszög, hatszög, nyolcszög) szerkesztése.

A trigonometriai függvények értelmezése; a köztük fennálló összefüggések; az összeadást tételek. A legszükségesebb tudnivalók a derékszögű és ferdeszögű háromszögek trigonometriájából. A szabályos sokszögek kerülete és területe. A kör kerülete és területe. Szög ívmértéké. A trigonometriai függvényeket *ábrázoló* görbe vonalak. Egyszerűbb trigonometriai számítások a szabadban végzett mérések alapján (két pont távolsága, magasságmérés, területfelvétel és mérés).

A hasáb, henger, gúla, kúp és gömb felszíne és köbtartalma.

III. osztály, heti 2 óva. – Kereskedelmi számtan. Összeadás t's kU vonás (raktári készletek összeírása, leltári revízió, pénztári naplók, foivalmi kimutatások, statisztikai összeállítások). *Szorzás* (az áru ára az egységárból, szállítási és biztosítási díjak az adott díjtételek alapján, üzemműködés megállapítása, termés becslése). *Osztás* (egységár és díjtétel megállapítása a fizetett összegből, átlagár, átlagszámítás). *Százaléknak*, mint százádrésnek számítása (adótételek és biztosítási tételek százalékos egybevetése; ételek, takarmány felék írásos értékelése). Súly levonás. Értéklevonás. Bizománydíj és alkuszdíj, Nyereség-veszteség. *Külföldi pénznemek ismeretése*. Tőzsdei jegyzésük módjai. Valuták vétele, eladása az árfolyam alapján. *Arányos osztás*. Keverési számítás. Ötvényszámítás, főleg érme-számítás. *Kamatszámítás* napokra. Kulcsszám (folyószámla-kivonatok revíziója). Takarékpénztárak kamatszámítási szokásai. Cheque. Clearing. Váltók leszámítolása. *Értékpapírok* fajai. Államadóssági kötvények, községi kötvények, záloglevelek, részvények, elsőbbségi kötvények vétele és eladása, tőzsdei jegyzések alapján. Értékpapírok jövedelmezősége. hombárdozás. *Áruüzleti számítások*. Árutőzsdei jegyzések és szokások.

IV. osztály, heti 2 óra. – Politikai számtan. Kamatoskamatszámítás logaritmusokkal és kamattáblával (felkamatolt érték, leszámított érték, kamatláb-meghatározás, konfornukamatláb). *Járadékszámítás* (járadék felkamatolt értéke, járadék leszámított értéke, járaüéktag meghatározása). *Kölcsöntörlesztés* részlettörlesztéssel, törlesztési alappal, számításokkal. *Jelzőlogkölcsonök* törlesztése. Törlesztési tervek. *Kölcsönajánlatok* egybevetése.

Jegyzet. Minden osztályban évenként 6 iskolai dolgozat. A fejszámolás minden osztályban állandóan gyakorlandó.

10. Ábrázoló geometria.

Cél: Jártasság egyszerűbb műszaki rajzok készítésében és megértésében.

I. osztály heti 3 óra. – Derékszögű parallelvetítés két képsíkon. Pont, egyenes és sík ábrázolása. Az összekötés és metszés feladatai. Új képsík bevezetése, a profilsík mint harmadik képsík. Egyenesvonalú síkidomok

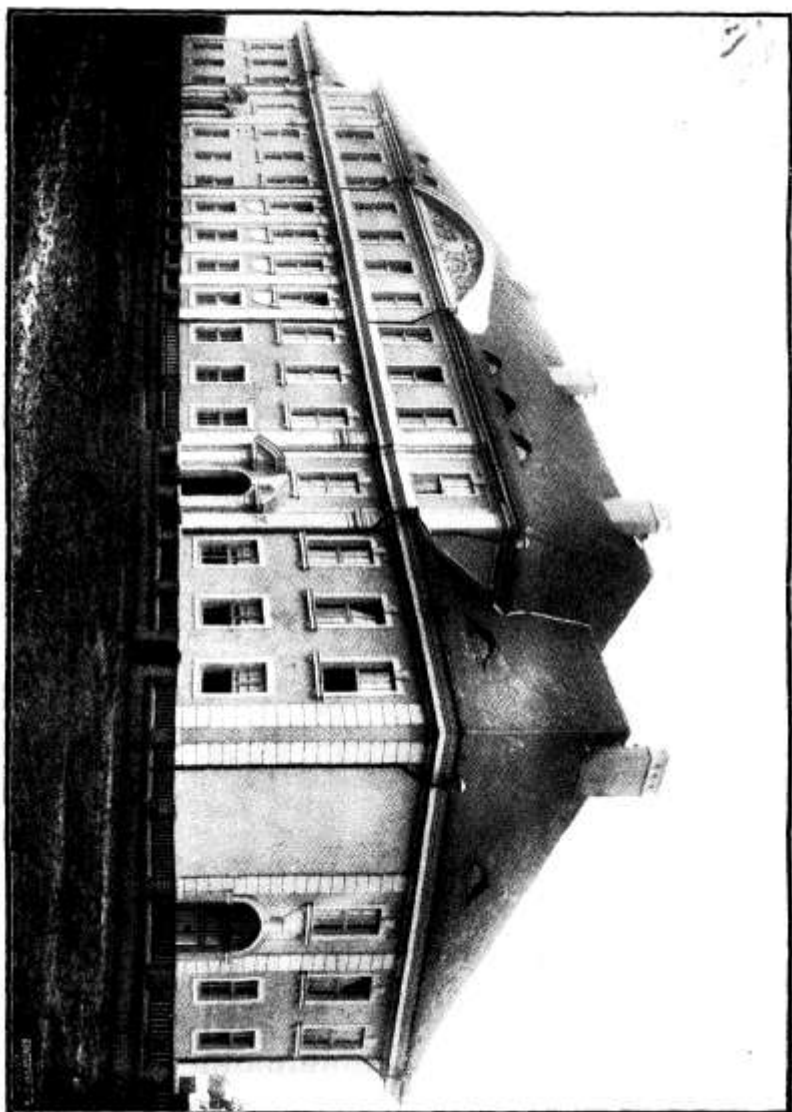
Az egri polgári iskola.

Tervezte: Wálder Gyula.

Komáromi polgári iskola.

Tervezte: Wálder Gyula.

1. piispõkõladanvi postigari iskola.

ábrázolása, karképek szerkesztése. Hasáb, gúla, henger, kúp és gömb ábrázolása, síkmetszeteik és árnyékaik szerkesztése.

II. osztály, heti 3 óra. – Egyszerűbb helyzetű síklapú testek, henger, kúp, gömb áthatásainak szerkesztése. Ferde paralell axonometria, mint az ábrázoló geometria egyik elemi módszere. A tengelyléptékek szerkesztése. Izometrikus, dimetrikus és trimetrikus vetület. Műszaki alkotások egyes részleteinek axonometrikus ábrázolása.

III. osztály, heti 2 óra. – *Építészeti rajz.* A jelölési módoknak és ábrázolt szerkezeteknek ismertetése. Egyszerű (2–3 szoba, konyha és egyéb mellékhelyiségekből álló) lakóház és egyszerű gazdasági épület alaprajzának, metszeteinek és homloknézetének kiadott minta alapján való lerajzolása 1: 50 méretben. A kiadott minták változatosak legyenek (3–4-féle lakóházstípus, a gazdasági épületek között egy pajta, góré, 4–10 állat ázámára való lói vagy szarvasmarha-istálló, növényház, jégverem stb.), hogy minden harmadik-negyedik tanuló más-más minta után dolgozzék.

IV. osztály, heti 2 óra. – *Géprajz.* Gépszerkezetek anyagának, továbbá az egyszerű gépelemek szerepének és előállításának ismertetése s ezzel kapcsolatban nézet- és méretrajzokban való ábrázolásuk. A géprajzolás elvei, a szokásos jelzések, méretezés. Alkalmazásul különféle gépelemek lerajzolása méretezett mintarajzok után és természetben való felvételek alapján. Rajzok másolására és sokszorosítására szolgáló eljárás sok (fénymásolás, hektográfia, autográfia, litográfia, metszéssel és marással előállított klisék, autotípia) ismertetése.

A géprajzolvasás gyakorlása gépszerkezetek és gépcsoportok összeállítási rajzait feltüntető falitáblaszerű lapmintákon, összekötve az ábrázoló gépek céljának, működésének és kezelésének rövid ismertetésével. (A felhasznált példák a mezőgazdaságban alkalmazott gépek köréből választandók.) A magyar mezőgazdasági gépipar termékeinek ismertetése katalógusok alapján. A mezőgazdaságban alkalmazott gépeknek természetben való bemutatása.

11. Talajismertetés és általános növénytermesztés.

Cél: A talajnak, a talaj javításának, valamint megművelése általános elveinek megismerése.

I. osztály, heti 4 óra. – *Talajismeret. Általános növénytermesztés.*

12. Részletes növénytermesztés.

Cél: Az egyes mezőgazdasági növényfajok termesztési módjainak megismerése.

II. osztály, heti 4 óra. – Az egyes növényfajok termesztési és művelési módjai a talajelőkészítéstől a vetésen, ápoláson, érésen, aratáson, betakarításon, cséplésen és eltartáson át az eladásig, vagy felhasználásig.

13. Kert- és szőlőművelés.

Cél: A konyhakertészet, gyümölcsfatenyésztés és szőlőművelés *eh* méletében és gyakorlatában szerzendő tájékozottság.

III. osztály, heti 3 óra. – *Konyhakertészet. Gyümölcsfatenyésztés. Szőlőművelés.*

14. Rét-, legelő- és erdőmivélés.

Cél: Tájékozottság a rét és legelő gazdasági jelentőségéről s a mezőgazdasági fatermelésről.

III. osztály, heti 1 óra. – Rétmivélés. Legelőmivélés. Mezőgazdasági fatermelés.

15. Állattenyésztés.

Cél: Tájékozottság a hasznothajtó háziállatok okszerű tenyésztéséről és kihasználásáról

III. osztály, heti 2 óra. – Általános állattenyésztés. Kisebb háziállatok tenyésztése.

IV. osztály, heti 4 óra. – Nagyobb háziállatok tenyésztése.

16. Gazdasági gyakorlatok.

Cél: A fontosabb gazdasági munkák gyakorlati elsajátítása a szeri-
i-ett gazdasági elméleti ismeretek alapján.

I. osztály, heti 4 óra. – A tanulók kisebb csoportokban résztvesznek az összes gazdasági munkákban. Minden gyakorlat alkalmából az adott esetre vonatkozólag tájékoztatást nyernek a munka végzésének okairól és céljairól.

*II. osztály, heti 4 óra. – Talajvizsgálatok, vízkultuszok, tenyészé-
nyékben és a szabadiöldben műtrágyázási és egyéb növénytermesztési kísérletek. Növénynemesítések. Védekezés növényi betegségek és rovar-
károk ellen. Kirándulások.*

*III. osztály, heti 4 óra. – Must-, bor- és tejvizsgálatok. Kertészeti és
szőlészeti gyakorlatok. Állattenyésztési gyakorlatok. Kirándulások.*

*IV. osztály, heti 4 óra. – Építési anyagvizsgálatok. Költségvetések
kezelése. Üzemtervek készítése. Könyvviteli gyakorlatok. Méhészeti,
selyemhernyó- és baromfitenyésztési gyakorlatok. Kirándulások.*

17. Gazdasági üzemtan, könyvvitel és levelezés.

Cél: A mezőgazdasági üzemvezetésben való jártasság, tudatosság
és biztonság megszerzése.

*IV. osztály, heti 4 óra. – Gazdaságok berendezése. Mezőgazdasági
állami és társadalmi intézmények. Könyvvitel. Levelezés.*

18. Közgazdasági és jogi ismeretek.

Cél: Tájékozottság a közgazdasági és jogi intézmények körében,
különös tekintettel a mezőgazdaság érdekeire.

*IV. osztály, heti 3 óra. – A mezőgazdasági törvények s az idevágó
legfontosabb rendeletek ismertetése (mezőrendőri törvény, állategészség-
ügyi törvények és rendeletek, vásári rendészet, mezőgazdasági munkás-
és cselédpénztár) mezőgazdasági termények és termékek védelme. A föld-
birtokreform. Erdőtörvény, halászati és vadászati törvény. Az ipari és
kereskedelmi törvények mezőgazdasági vonatkozásai. Az állam háztar-
tása (bevételek és kiadások). A törvényhatóságok és községek háztartása.
Pénzügyi hatóságok. Az adótörvények ismertetése. Magánjogi ismeretek.
Büntetőjogi ismeretek. Magyarország közigazgatási szervezete.*

19. Egészségtan.

Cél: Tájékozódás az ember szervezetéről és ennek alapján a magán-és közegészség biztosítására szolgáló ismeretek elsajátítása.

III. osztály, heti 2 óra. – Az ember szervezete. Az egészség feltételei. Táplálkozás. A víz és a talaj. A lakás. A test ápolása és edzése. A betegség. Betegápolás. Fertőző betegségek. Balesetek, sérülések, mérgezések. Az első segélynyújtás. Mérgezések ismertetőjelei. A nép halandósága és okai. Intézkedések a jó táplálkozás érdekében (piac, közbúvághíd, népkonyhák, vesztegzár). A lakóház (épületek, pince, kút, árnyékszék, istálló, trágyatelep). A város (utcák, városrendezés, csatornák, vízvezetékek stb.). A közegészségügyi adminisztráció.

20. Testgyakorlás.

Osztályonként heti 2 óra. – Mint a középiskolákban. Hozzá tűzrendészet.

A) Gyakorlat. III. osztály. 1. *Tömlőszerelés.* Tekerestömlő szerelése, nyomótömlővezeték szerelése, 2, 3, 4 drb tömlővel, 1 drb sugárcsővel, tömlővezeték szerelése motollárol. 2. *Vízvezeték szerelése.* 3. *Kocsifecskendő szerelése,* 5-9 beosztással. 4. *Kisebb mozdony fecskendők szerelése,* 5-9 beosztással. 5. *Gazdasági létra, angol dugólétrá és kihúzólétra szerelése.* 6. *Eddig tanultak gyorszerelése.*

IV. osztály. 1. A III. osztályban tanultak iskolás és gyorszerelése. 2. Nagyobb mozdonyfecskendők szerelése 3. Gráci dugólétra és tetőlétrák szerelése 4. Egy és két kötélen való önmentés és mentés. 5. Mentőszerek szerelése. 6. Csoportos szerygyakorlatok. 7. Mentési gyakorlatok. 8. Támadási gyakorlatok. 9. Vezénylések.

B) Elméleti rész. III. osztály. 1. Tűzoltói szervezetek ismertetése. 2. Fecskendők alkatrészeinek és szerkezetének ismertetése. 3. Különféle fecskendőszervezetek, fecskendőfelszerelési tárgyak (tömlőcsavarpárok, kapcsok) ismertetése, egységes fecskendők, tömlőmotolla. 4. Mászó- és bontószerek; gazdasági létrák, dugólétrák, kihúzólétrák, tetőlétrák, horoglétrák s egyéb létrák ismertetése. Legszükségesebb bontóeszközök. 5. Vízszerezés: természetes és mesterséges vízszerezések, fősúly helyezendő a vidéki viszonyokra. 6. Tüzek jelzése, tekintetbe véve a községi és kisebb városi viszonyokat. 7. Tűzrendészettel kapcsolatos építkezések elemei.

IV. osztály. 1. Fecskendők kipróbálása, gondozása, működési zavarai. 2. Mentőszerek: létra, köté, mentőtömlő, mentőponyva, ugróponyva, füstálarok ismertetése. 3. Tüzek keletkezésének oka, figyelembe véve a községi és kisebb városi és gazdasági viszonyokat. 4. Tűzoltás szabályai (taktika), figyelembe véve a községi, kisebb városi és gazdasági viszonyokat. 5. Megelőző tűzrendészet, különös figyelemmel a lakás, gazdasági épületek, szériúskertek berendezésére, a gazdasággal kapcsolatban használt robbanóanyagok és tűzveszélyes anyagok elraktározására.

21. Ének.

Cél: Szöveg és dallam tekintetében értékes dalok és énekek megantítása; a tanulók hangjának, ritmus-érzékének és zenei hallásának fej-

lesztcse; a tanult dalok keretében a zenei elemek megismertetése; a val-
 lásos, hazafias és társadalmi érzelmek nevelése.
Az 1. és 11. osztályban, heti 1-1 óra.

A felső mezőgazdasági iskolának főcélja bizonyos kö-
 zépfokú mezőgazdasági szakműveltség. A többi iskolafajjal
 szemben ez a szakcentrum adja meg sajátos jellegét, ennek
 alapján képvisel ez az iskolafaj sajátos művelődési típust.
 Azonban a felső mezőgazdasági iskola sem lehet, éppúgy,
 mint társai, mereven technikai-utilitarisztikus jellegű szak-
 iskola, melynek pusztán az volna a feladata, hogy az egyént
 bizonyos szűk tevékenységi körbe, mesterségbe mechanikus
 san begyakorolja, pusztán rutinra tétessen vele szert. Ennek
 az iskolának sem célja, bár szakiskola, az egyoldalú m esters
 ember, hanem az *egész* ember, az általánosan is művelt em-
 ber. Ebben az iskolafajban is a szakműveltségnek és az álta-
 lános műveltségnek át kell egymást hatnia. Ezt a tanterv
 úgy éri el, ha a sajátos szakkörre és hivatásra vonatkozó
 ismeretanyagból bontakoztatja ki, mint valami középpont-
 ból, az általános érdeklődést és műveltséget.

A felső mezőgazdasági iskola tantárgyainak mindegyi-
 kében érvényre jut a kellően vezetett oktatásban az erkölcsi
 s nemzeti tudatosság, a logikai-formális képzőerő, de más-
 részt a *gazdasági szakvonatkozás* is. Itt most az utóbbit
 emeljük ki. A hit- és erkölcstan lépten-nyomon rámutathat
 az erkölcsi elveknek a gazdasági életben is kötelező voltára.
 A magyar nyelvi s irodalmi oktatás figyelmet fordít a mező-
 gazdasági tartalmú olvasmányokra, a kiváló természetvizs-
 gálók, mezőgazdák és iparosok élet- és jellemrajzára, a
 XIX. és XX. század magyar gazdasági irodalmának áttekint
 tésére, a magyar fogalmazásban a gazdasági vonatkozású
 témákra. A történelem mindenütt kiemeli a mezőgazdasági
 mozzanatokat. A földrajz elsősorban gazdasági irányú.
 A természetrajz főképp a gazdasági életben fontos növé-
 nyekkel és állatokkal foglalkozik, előkészítvén a tanulókat
 az ezekhez csatlakozó, később következő mezőgazdasági
 szakstúdiumokra. A fizika nagy súlyt vet a mechanikai is-
 meretekre és az elektrotechnikára a mezőgazdasági gépek
 és berendezésekre való tekintettel; a fizika körében foglal
 helyet a meteorológia is. A kémia és ásványtan különösen
 nagy szerepet játszik gazdasági vonatkozásai miatt. A talaj-

ismertetés már az I. osztályban foglal helyet s ekkor indul meg az alapjául szolgáló kémiai oktatás is; azonban figyelembe kell vennünk, hogy a tanulók a kémia elemeit a középiskolában vagy a polgári iskolában már tanulták. Az ábrázoló geometria a kellő előkészítés után építészeti és géprajzzal fejeződik be. A testgyakorlás is a mezőgazdaság szociálatában áll, amennyiben egyik feladata a gazdára nézve annyira fontos tűzrendészet ismerete és a tűzoltás begyakorlása. A speciálisan mezőgazdasági tárgyak adják meg az iskola szakszerű jellegét: talajismertetés, általános és részletes növénytermesztés, kerti és szőlőművelés, rét-, legelő- és erdőművelés, állattenyésztés, gazdasági gyakorlatok, gazdasági üzemtan, könyvvitel és levelezés, amelyeket kiegészítenek még a közgazdasági és jogi ismeretek. Az egészségtan is külön rendes tárgyként szerepel.

A felső mezőgazdasági iskolának nagy művelődés-, gazdaság- és társadalompolitikai jelentősége van. Az új iskola-faj a főképp agrárjellegű Magyarország sajátos gyakorlati-társadalmi igényeihez alkalmazkodik. Elsősorban a vagyonos kisgazdák fiainak van ez az iskola szánva, akiknek az alsófokú gazdasági képzés kevés, viszont a gazdasági akadémiai műveltség sok. Az ország földjének igen tekintélyes része 50-100-200 holdas kisbirtokosok (kisgazdák) kezében van. Ha ezek fiai közül sokan alapos mezőgazdasági szakképzésben részesülnek, ez kiszámíthatatlan fontosságú a többtermelés, a föld jövedelmezősége, a beruházások fontosságának tudata, a vállalkozókedv, a növény- és állattenyésztés, a szövetkezeti alakulások, az Alföld befásítása, öntözőművek létesítése stb. szempontjából. A szakszerű gazdasági nevelés megsokszorozhatná nemzeti jövedelmünket, amint megsokszorozta pl. Dániában és Hollandiában.

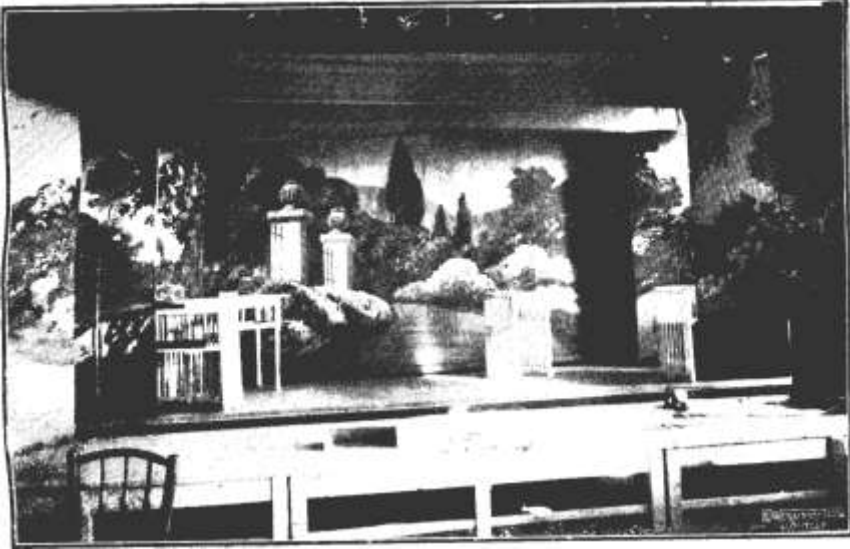
A középfokú mezőgazdasági szakiskolának nagy nemzeti értéke magyar társadalompolitikai szempontból is elsőrangú jelentőségű. A kisbirtokosok (kisgazdák) osztálya a magyarság zömét alkotó, legfüggetlenebb, tehát legsúlyosabb társadalmi réteg, mintegy a magyar faj nagy energiazerveója, mely a felsőbb társadalmi rétegeket, a középosztályt is, állandóan fölfrissíti. Ez a nemzetfenntartó kisgazdaosztály az elemi, alsófokú műveltségen kívül, nem kapott eddig tervszerűen éppen neki megfelelő művelődési

javakat a magasabb nemzeti kultúra közvagyonából. Az iparosí és kereskedőréteg, mely főképp városokban lakik, sokkai inkább tehetett szert a neki megfelelő középfokú szakműveltségre, mint a mezőgazdasággal foglalkozó népréteg. Az ipari és kereskedelmi elemek a polgári iskolát elvégezővén, számukra a felső ipariskolában és a felső kereskedelmi iskolában nyitva állott a lehetőség arra, hogy a vezető társadalmi rétegbe emelkedjenek. A gazdapolgárok fiai ellenben kénytelenek voltak továbbra is emelkedettebb műveltség nélkül szűkölködő vagyonos polgárok maradni, vagy a középiskolába s innen lateiner pályára lépni s így saját társadalmi talajukból hirtelen gyökerestől kiszakadni, a vele való közösséget egyszersmindenkorra otthagyni. Ez az új iskolafaj most megadja a lehetőséget arra, hogy a kisgazdák fiai a polgári iskolát (melynek felállítását az 1926. évi XII. törvénycikk minden 5000 lakosú községben elrendeli) elvégezve, középfokú mezőgazdasági szakképzésben részesüljenek s atyjuk földjére visszatérve, intenzív és okoszerű módon gazdálkodjanak.

14. Gazdasági akadémiák.

Az első magyar gazdasági tanintézetet gróf FESTETICH GYÖRGY alapította *Keszthelyen* 1797-ben, tehát öt évvel előbb, mint Németországban az első gazdasági iskolát THAER ALBERT Cellében megnyitotta. Ez az intézet, „Georgikon”, első feladatául az uradalmi gazdatisztek képzését tűzte ki. Nemsokára egy másik mezőgazdasági iskola nyílt meg *Magyaróvárott*. Ezt 1818-ban ALBERT KÁZMÉR herceg alapította. Az abszolutizmus alatt ez a magánintézet csász. kir. állami gazdasági tanintézetté alakult át s kiváló tanárai csakhamar felvirágoztatták. A mezőgazdasági tudományos kutatás Magyarországon ebből az intézetből indult ki. A *debreceni* gazdasági intézet története 1866-ra nyúlik vissza. A területcsonkítás következtében a gazdagon felsze-reit *kassai* és *kolozsvári* gazdasági akadémiákat elvesztettük.

A gazdasági akadémiák mai szervezete. Az egyes gazdasági akadémiák élén az igazgató áll, kit a földművelésügyi miniszter javaslatára az államfő nevez ki. A tanárok rendes tanárok, rendkívüli tanárok és segédtanárok. A rendes ta-

*A székesfehérvári önálló gazdasági népiskola.
Házi színpad-*

Mezőgazdasági Akadémia. Magyaróvár.

Az Állatorvosi Főiskola főépülete, Budapest.

Bánva-- és Erdömérnöki Főiskola. Sopron.

nárokat az államfő, a többieket, valamint a tanársegédeket, gyakornokokat, irodaszemélyzetet a földművelésügyi miniszter nevezi ki. A tanári kar összessége az igazgató elnöklete alatt tanácskozó testületet alkot, amely a szolgálati és az ifjúság fegyelmi szabályai szerint elébe tartozó ügyekben tanácskozik és határoz.

Tanulmányi és vizsgálati rend. A gazdasági akadémiára való felvételhez megkívánt előfeltétel a középiskolai érettségi bizonyítvány. A tanfolyam 3 évre, illetőleg 6 félévre terjed. Az első év túlnyomóan a gazdasági gyakorlat megszerzésére szolgál, de emellett elméleti tárgyakat is adnak elő.

Az *előadott tárgyak* és azok *heti óraszám*a a következő: *Első év*, téli I. és nyári II. félév: vegytan 3-3, fizika 2-2, gazdasági növénytan 4-4, agrogeológia 2-2, állatbonc- és élettan 2-2, összesen 13-13, gazdasági, kertészeti, szőlészeti gyakorlat és heti rendelkezés 3-3 délelőtt, 3-3 délután, vegytani, állatbonctani vagy agrogeológiai, növénytani gyakorlat délután, összevont tárgyak: vegytan (általános, szerves, szervetlen vegytan), növénytan (növénybonc- és élettan, növényrendszertan, bakteriológia), fizika (erőműtan és éghajlattan). *Második év*, téli III. és nyári IV. félév: növénytermelés 6-6, állattenyésztés 6-6, tej gazdaság 1-1, gazdasági gép- és eszköztan 3-3, földmérőtan és rajz 1-1, gazdasági állattan 2-2, növénykórtan 1-1, kertészet és szőlőnevelés 2-2, apró háziállatok tenyésztése 1-1, összesen 23-23 óra. Gyakorlat az előadott tárgyakból, továbbá gazdasági heti szemlék és rendelkezések délutánonként. összevont rokontárgyak: növénytermelés (általános és részletes növénytermelés, magismeret, rétművelés), állattenyésztés (általános állattenyésztés és takarmányozás, szarvasmarha-, ló- és juhtenyésztés), apró háziállatok tenyésztése (baromfi-, hal-, méh- és selyemhernyótenyésztés). *Harmadik tanév*, téli V. és nyári VI. félév: üzemtan 4-4, közgazdaságtan 4-4, gazdasági számviteltan 3-3, gazdasági kereskedelemtan 2-2, gazdasági közigazgatástan és jogismeret 2-2, állategészségtan és járványtan 2-2, gazdasági technológia 3-3, építészettan 2-2, erdőszettan 2-2, növény-nemesítésttan 2-2, összesen heti 26-26 óra. Növény termelési, erdőszeti, állattenyésztési gyakorlat, állategészségi és

járvány tani gyakorlat, építészeti rajz, számviteli vagy becslési gyakorlat, technológiai gyakorlat, továbbá gazdasági heti szemlék, rendelkezések és gyakorlatok délutánonként. Összevont tárgyak: üzemtan (jóságrendezés-, jóságkezelés- és becsléstan), közgazdaságtan (agrárpolitika, gazdasági statisztika), gazdasági közigazgatástan (jogismeret, ügyviteltan).

Az akadémiában a rendes hallgatók számára évvégi kollokviumok és vizsgálatok szolgálnak az előmenetel és képzettség megvizsgálására. A kötelező kollokviumok tárgyai azok, amelyekből nem kell vizsgálatot tenni. A kollokviumokat az előadó tanár vagy helyettese tartja. A vizsgálatok bizottság előtt folynak le, melynek elnöke az igazgató vagy egész évre megválasztott helyettese.

A vizsgálatok beosztása a következő: *Alapvizsgálat*, az első tanév végén; tárgyai: gazdasági gyakorlat, gazdasági növénytan, állatbonc- és élettan. *Szakvizsgálat*, a második tanév végén; tárgyai: növénytermelés, állattenyésztés, gazdasági gépismeret és eszköztan. *Zárvizsgálat*, a harmadik év végén; tárgyai: gazdasági üzemtan, jóságkezelés és becsléstan, közgazdasági és jogi tárgyak, gazdasági számvitel, gazdasági technológia. A hároméves tanfolyam sikeres és teljes befejezése után a rendes hallgató oklevelet nyer.

Felszerelés. A magyaróvári gazdasági akadémia *tanépü; létéül* sokáig csak a város szélén álló régi várépület szolgált. A háromévi tanfolyam behozatala folytán, a helyiségek elégtelensége miatt 1910-ben a régi vár mellett egy új épület készült, amelybe új tantermek és egyes tanszékek gyűjteménytárai kerültek. Az új épület helyén állt belső gazdasági major (tehenistálló, intézőlak) a külső majorban nyert elhelyezést, mely a várostól félóránnyira fekszik.

A magyaróvári gazdasági akadémia, a belőle kinőtt Tdsérletügyi intézmények helyi kapcsolata mellett, különválásuk után a tudományos kutatás következő saját intézményeivel rendelkezik: *oktatógazdaság* 370 kat. hold területtel, a várostól a park és kisebb földrészek által elválasztva, a főépülettől félóránnyira fekvő majorban kiváló tejelő simmentali tehenészettel és különböző termelési ágakkal; növénytermelési *kísérleti tér* és növénykert 14 kat. hold a növénytermelési tanár rendelkezésére; kémiai, géptani, nő-

vénytermelési, üzemtani, állattenyésztési *laboratóriumok* és *szertárak* a megfelelő tanszékek céljára; *meteorológiai állomás*, amely a központi meteorológiai intézet részére végez megfigyeléseket; *állatgyógyászati állomás* (ambulatorikus klinika) bejáró betegeknek az állatgyógyászati tanár vezetése alatt; *akadémiai kert* 14 kat. hold, melynek részei a faskola, konyhakert, növény- és fáskert, virágoskert; *méheszét* bemutatás és kísérletezés céljából.

A magyaróvári gazdasági akadémia állandó *épületeinek* száma 51; a *könyvtár* állománya az 1925. év végén 9634 mű 18.598 kötetben.

A *keszthelyi* gazdasági akadémia *tanépülete* a város közepetáján egyik mellékutcában áll. Az akadémia gazdasága a városon kívül fekszik és majorját a várostól egy mellékutca választja el.

A *keszthelyi* gazdasági akadémia célját szolgáló intézmények: az oktató-gazdaság 315 kat. hold területtel, benne piros-tarka tejelő tehenészet, sertésenyésztés, hírneves *juhászati*; növénytermelési *kísérleti tér*, kultúrkert 4 kat. hold; *szőlőgazdaság* 16 kat. hold; intézeti *kert* 8 kat. hold, fás-, zöldség- és virágoskert-részlettel; *méhészet*, különböző kaptárrendszerekkel; *selyemhernyótenyésztés* ezen irányban való ismeretszerzésre és kísérletezés céljából.

A *keszthelyi* gazdasági akadémia *állandó-épületeinek* száma 36; a *könyvtárának* állománya az 1925. év végén 6705 mű 14.953 kötetben.

A *debreceni* gazdasági akadémia *tanépülete* a hozzátartozó gazdasági épületekkel a várostól 7 kilométer távolságban fekvő Pallag-pusztán külön telepet alkot az akadémiai gazdaság közepén.

Az akadémia céljait szolgáló, vele kapcsolatos intézmények: oktató-gazdaság 600 kat. hold (400 katasztr. hold szántó), a korszerű követelményeknek és a célnak megfelelően berendezve oktatási, kísérleti és példaadó célokat szolgál; növénytermelési *kísérleti tér* 8 kat. hold, közvetlenül a növénytermelési tanár rendelkezésére; laboratóriumok az illető tanszékek céljaira; *kertészet* 13-5 kat. hold tananyagul, másrészt minta- és haszonkertészet a vidék kertészetének fejlesztésére; *szőlő* 9-3 kat. hold a homoktalajokra való bor- és csemegefajták termelésének és a helyes

pincegazdaságnak megismertetése végett; *méhészet* az oktatás céljára, 50 kaptárral; akadémiai park 10 kat. hold a főépület körül, a növénytan és erdészettan tanításához való növényekkel, cserjékkel és fákkal betelepítve.

Az akadémia különböző nagyságú *épületeinek* száma 32; *könyvtára* 9328 munkát 11.521 kötetben foglal magában.

A debreceni gazdasági akadémiával kapcsolatban működik a *meteorológiai állomás*, amely az akadémiával szerves kapcsolatban áll és az Országos Meteorológiai Intézet megfigyelőállomásaként működik; a m. kir. dohánytermelési kísérleti állomás, mint külön szerv, ismertetése a kísérletügyi intézmények között található.

Az akadémiai *tanári kar* létszáma: *Debrecen*: 1 igazgató, 10 tanár, 1 segédtanár, 1 tanársegéd, 1 gyakornok, 1 kertész, 1 előadó, 2 titkár. *Keszthely*: 1 igazgató, 11 tanár, 2 segédtanár, 1 kertész, 1 titkár, 1 orvos. *Magyaróvár*: 1 igazgató, 8 tanár, 1 segédtanár, 2 tanársegéd, 2 előadó, 1 kertész, 1 titkár.

A gazdasági akadémiákra beiratkozott *hallgatók* száma az 1925/26. tanévben: *Debrecen*: I. éves 93, II. éves 150, III. éves 149, összesen 392. *Keszthely*: I. éves 72, II. éves 73, III. éves 78, összesen 223. *Magyaróvár*: I. éves 70, II. éves 102, III. éves 102, összesen 274, illetőleg összesen 889.

II

A M. KIR. ÁLLATORVOSI FŐISKOLA.

1. A főiskola történeti fejlődése.

A magyar állatorvosi szakoktatás alapját II. JÓZSEF 1782. évi rendelete vetette meg, mellyel a budapesti tudományegyetem orvosi kara mellé *Állatgyógyintézet* felállítását rendelte el. A rendelet végrehajtásában az egyetemen az 1787/88. tanévtől kezdve rendkívüli tanári állást szereztek, majd 1789-ben vele kapcsolatosan külön intézetet létesítettek, s egyidejűleg az állatgyógyászat hallgatását az orvos- és sebésznövendékekre kötelezővé tették. Külön állatorvosok képzése csak 1799-ben indult meg nyolchavi tanfolyammal, melyet később egy évre hosszabbítottak meg. 1851 - ben az intézet különválasztott az egyetemtől, 1857-ben pedig a tanfolyam háromévéssé lett, 1875-ben az iskola mint *Állatorvosi tanintézet* ugyancsak hároméves tanfolyam-mai, 1880-ban pedig mint *Állatorvosi akadémia* négyéves tanfolyammal újjászerveztetett s erre a korábbi felvételi vizsga eltörlése után már csak hat középiskolai osztálynak megfelelő előképzettséggel vették föl a növendékeket. Az ismételt átszervezésekkel kapcsolatban gyarapodott a tanszékek és a segédtanerők száma és fokozatosan emelkedett a tanítás színvonala, különösen, mióta az intézet 1880-ban a Rottenbiller-utcában egységes terv szerint létesített épületekben, bár szerény keretek között, de az akkori viszonyokhoz képest eléggé megfelelő helyiségeket nyert.

Végül 1899-ben az intézet mint *Állatorvosi Főiskola* egyetemi színvonalra emelkedett s egyetemi szervezetét folytatólagosan még a doktorráavatás és a rektorválasztás jogának megszervezésével egészítette ki. Időközben s azóta is több új tanszék létesült, bővültek a helyiségek és gyarapodott a felszerelésük.

A főiskola működését az 1916. évi szervezeti szabályzat és az 1917. évi „Tanulmányi, szigorlati, fegyelmi és ügyviteli szabályok”, valamint a kapcsolatos miniszteri rendeletek szabják meg.

2. A főiskola feladata és szervezete.

A *főiskola feladatát* SL szervezeti szabályzat 3. §-a a következőkben szabja meg: A főiskola feladata: állatorvosokat képezni és őket az állatorvoslási gyakorlatra feljogosítani; az erre érdemeseket az állatorvosi tudományok doktoraivá avatni; az állatorvosi tudományt és a vele kapcsolatos természettudományokat fejleszteni; állatorvosi és ezzel rokon szakügyekben, továbbá a törvényszéki állatorvostan körébe vágó esetekben a közigazgatási hatóságok és a kir. bíróságok megkeresésére véleményt mondani.

A főiskolán képezített okleveles állatorvosok túlnyomó részben állami, törvényhatósági, városi, községi és körállatorvosi állásokra, továbbá városok közbáráhídjain nyernek elhelyezést, kisebb részük a szakoktatás terén, a magángyakorlatban, ojtóanyagokat termelő vállalatok laboratóriumaiiban, állatbiztosító intézeteknél stb. értékesíti a szaktudását.

A *főiskola szervezete* megegyezik az egyetemek, illetve az egyetemi fakultások szervezetével. Az ügyeket a földművelésügyi minisztérium főnhatósága alatt az egyetemes kéhez hasonló önkormányzati joggal a két évenként választott rektor vezetésével a tanári kar intézi, melynek tagjai a nyilvános rendes tanárok, a nyilvános rendkívüli tanárok, a nyilvános rendes tanárok helyettesei és a magántanárok képviselői, a tanári kar ülésein azonban a kötelező tárgyak többi előadói is résztvesznek, de csak tanácskozási joggal.

A *nyilvános rendes* és a *nyilvános rendkívüli tanárokat* a tanári kar kijelölése alapján az államfő, a segédtanárokat és a tanársegédeket a tanári kar előterjesztésére a földművelésügyi miniszter nevezi ki. A tanárok kinevezése élethossziglan, a segédtanároké három, a tanársegédeké két évre szól.

Egészen a közelmúltig 11 rendes tanszék volt szervezve; minthogy ez a szám nem felel meg a szükségletnek, a kötelező tárgyak egy részét nyilvános rendkívüli tanárok, továbbá a főiskola kötelékén kívülálló, jórészt ezzel a cím-

mel felruházott megbízott előadók adják elő és vezetik a kapcsolatos laboratóriumokat. A tanárokat segédtanárok (adjunktusok), tanársegédek (asszisztensek) és gyakoronokok támogatják a működésükben.

Az oktatószemélyzet az 1924/25. tanévben a következő szakterőkből állott: 9 ny. r. tanár, 4 ny. rk. tanár, 11 megbízott előadó (köztük 3 ny. rk. tanári címmel, 3 segédtanár, 1 magántanár), 13 magántanár (köztük 2 ny. rk. tanári címmel), 4 segédtanár, 11 tanársegéd és 11 gyakoronok.

3. Hallgatók. Tanulmányi rend.

Rendes hallgatóul középiskolai érettségi bizonyítvány alapján lehet beiratkozni. *Rendkívüli hallgatók* betöltött 18 év és megfelelő előismeretek igazolása alapján iratkozhatnak be.

Külföldi állatorvosi főiskolákon végzett tanulmányok teljes mértékben beszámíthatnak, de mégis azzal a korlátozással, hogy az állatorvosi oklevelet csak azok szerezhetik meg, akik itt legalább két félévet hallgattak és a három szigorlatot letették.

Az *állatorvosi tanfolyam* nyolc félévig tart és rendszerint minden év szeptember havában kezdődik, de a nyári félévben is lehet megkezdeni.

A nyolc féléves tanfolyamhoz csatlakozik a szintén kötelező *gyakorlati félév*, melyet a jelöltek, részben már az oklevél megszerzése után, valamely állami birtokon töltenek el. Ennek elvégzése után kapják az addig a főiskolán őrzött oklevelet és ezzel szerzik meg a jogot az állatorvosi gyakorlatra.

A *tananyag* nyolc félévre beosztva és a megállapított sorrendben szorosan kötelező a rendes hallgatókra nézve.

A *tananyag beosztása* félévenként és heti óránként a következő:

I. félév. Állattan heti 5, növénytan 3, orvosi fizika 4, kémia 4, kémiai gyakorlatok 4, rendszeres anatómia 5, anatómiai gyakorlatok I. 4 órában. - *II. félév.* Parazitológia heti 2, növénytan 4, növénytani gyakorlatok 3, orvosi fizika 4, kémia 4, kémiai gyakorlatok 4, rendszeres anatómia 5, anatómiai gyakorlatok I. 4, szövettan 3, szövettani gyakorlatok 4 órában, -- *III. félév.* Tájanatómia heti 2, anatómiai gyakorlatok II. 4, fejlődéstan 2, élettan 5, szövettani gyakorlatok 4, gyógyszerstan és méregtan 5, gyógyszerkészítési gyakorlatok 2, általános állattenyésztéstan 2 órában. - *IV.*

félév. Tájánatómia heti 2, anatómiai gyakorlatok II. 4, élettan 5, élettani gyakorlatok 2, gyógyszeratan és méregtan 5, gyógyszeratani gyakorlatok 2, általános állattenyésztéstan 3, gyakorlatok az általános állattenyésztési tanból 1 órában. – *V. félév.* Kórbonctan heti 5, kórboncolások 5, kórsvövtetani gyakorlatok 4, belklinikái propaedeutika 3, belklinikái gyakorlatok 5%, sebészklínikai propaedeutika 2, sebészklínikai gyakorlatok 5H, részletes állattenyésztéstan 5, patkolástan 3, általános bakteriológiai gyakorlatokkal 4, tejhygiene gyakorlatokkal 4, ambulatóriumi gyakorlatok 4 órában. – *VI. félév.* Kórbonctan heti 5, kórboncolások 5, kórsvövtetani gyakorlatok 4, belklinikái gyakorlatok 5%, belklinikái bemutatások 5, sebészklínikai gyakorlatok 5½, sebészklínikai bemutatások 5, ambulatóriumi gyakorlatok 4, patkolástani gyakorlatok 4, részletes állattenyésztéstan 5, gyakorlatok a részletes állattenyésztéstanból 1, hússzemle gyakorlatokkal 3 órában. – *VII. félév.* Kórboncolások heti 5, belklinikái gyakorlatok 6, belklinikái bemutatások 5, belorvostan 4, sebészklínikai gyakorlatok 6, sebészklínikai bemutatások 5, sebészet és szemészet 5, mütéttani gyakorlatok 2, szülészet 3, közigazgatás, állategészségügyi igazgatás 3, törvényszéki állatorvostan 3, az állatorvostan története (négy héten át) 3 órában. – *VIII. félév.* Kórboncolások heti 5, belklinikái gyakorlatok 6, belklinikái bemutatások 5, belorvostan 5, sebészklínikai gyakorlatok 6, sebészklínikai bemutatások 5, sebészet 5, mütéttani gyakorlatok 2, szülészeti gyakorlatok 2, járványtan 5, közigazgatás; állategészségügyi igazgatás 2 órában.

Nem kötelező előadások a, magántanárok előadásai, melyek tárgya a magántanárok speciális szakmunkaköréhez alkalmazkodik. Ezidőszerint a szövettanból, a halbiológiából, az immunitástanból, a védőoltások módszereiről, a szerológiai diagnosztikából, a sertésbetegségekből és a baromfi-betegségekből vannak képesített magántanárok.

4. Szigorlatok. Oklevelek.

Az állatorvosi oklevél elnyeréséhez, a tanfolyam szabályszerű elvégzésén felül, az alapvizsgálat és a három szigorlat sikeres letevése szükséges. Az alapvizsgálat a második, az első szigorlat a negyedik félév végén kötelező, úgyhogy a harmadik, illetve az ötödik félévre csak azok a hallgatók léphetnek elő, akik az előzően kötelező alapvizsgálatot, illetve első szigorlatot sikerrel letették.

A vizsgálatok és szigorlatok beosztása és tárgyai a következők:

a) Alapvizsgálat (kötelező a második félév végén): állattan, belesértve a parazitológiát, növénytan, orvosi fizika, kémia szóbelileg.

b) I. szigorlat: anatómia és fejlődéstan, élettan, szövettan szóbelileg és gyakorlatilag, gyógyszeratan- és méregtan szóbelileg.

c) *II. szigorlat:* patkolástan, hússzemle vagy tejhigiene szóbelileg, állattenyésztéstan, kórbonctan és kórszövettan szóbelileg és gyakorlatilag.

d) *III. szigorlat:* belorvostan, sebészet és szemészet, szülészet szóbelileg és gyakorlatilag, járványtan, törvényszéki állatorvostan, közigazgatás és állategészségügyi igazgatás szóbelileg.

5. Oklevél. Doktori fokozat, Honosítás.

A szigorlatok befejezése után a főiskola kiállítja az állatorvosi gyakorlatra képesítő *oklevelet*, melynek alapján azonban a képesített állatorvos csak úgy kezdheti meg a gyakorlatát, ha közben még a gyakorlati félét is elvégezte.

A *doktori fokozatot* okleveles állatorvosok nyerhetik el, tudományos értékű értekezés, majd az állatorvostan köréből szabadon választott egy főtárgyból és két mellék-tárgyból sikerrel letett szóbeli szigorlat alapján. Az „*Allah orvosi tudományok doktora*” cím nem ad különös jogokat, hanem csak magasabb tudományos fokozatot jelent. Olyan érdemes férfiaknak, akik az állatorvosi tudományok fejlesztése körül kiváló érdemeket szereztek, a tanári kar az államfő hozzájárulásával a *tiszteletbeli doktori címet* adományozhatja. *Külföldön szerzett állatorvosi oklevél* Magyarországon csak akkor jogosít gyakorlatra, ha azt a főiskola tanári kara honosította (nosztrifikálta). Amennyiben a külföldi oklevél elnyerésének feltételei nem azonosak, mint a budapesti főiskolán, a honosítás pótló előadások látogatásától és kiegészítő szigorlatok letevésétől tehető függővé. Egyébként az eljárás alkalmazkodik azon államban követett eljáráshoz, melynek területén az oklevél kiállított. *Külföldön szerzett doktori címet* szintén csak a doktori oklevél honosítása után lehet viselni.

A főiskola *szakkönyvtárának* 1925-ben 14.852 munka, 18.903 kötetben volt az álladéka. Vele kapcsolatos a 35 személyt befogadó ifjúsági olvasóterem, melyben a hallgatók a könyvtárban elhelyezett könyveket és folyóiratokat használják.

A *hallgatók száma* az 1924/5. évben 295. Állatorvosi oklevelet nyert 65, állatorvosdoktori oklevelet pedig 36.

III.

A M. KIR BÁNYAMÉRNÖKI ÉS ERDŐMÉRNÖKI FŐISKOLA (SOPRON).

1. A főiskola történeti fejlődése.

1763. évi június hó 9-én kelt rendelettel alapítja MÁRIA TERÉZIA királynő az intézetet, mint „bányászati főtanintézetet” és ugyanez év szeptember hó 17-én Felső-Magyarország régi bányavárosában, Selmecbányán megkezdődik a nyilvános tanítás, ahol az intézet az 1919. év tavaszáig – a cseh megszállásig – működött.

Az intézet Európában az első bányászati főiskola és mint egyáltalában műszaki főiskola is a második helyen áll.

1763-tól 1873-ig a Selmecbányái főbányagrófok voltak egyidejűleg az intézet igazgatói, 1770-ben az intézet „akadémiai” rangot kapott, három éves tanulmányi idővel; 1795-ben I. FERENC király az akadémiát „nyilvános tanintézet” jellegével ruházza fel. A különálló erdészeti ágazat, mint „nyilvános erdészeti tanintézet” 1809-ben nyílik meg, két-éves tanulmányi idővel és ugyanebben az évben az akadémián „philosophiai kurzus” is kezdődik. Az erdészeti szakoktatás tanulmányi ideje 1811-től kezdve hároméves és 1846-ban kebelezik be a bányászati akadémiába; az intézet ettől kezdve „bányászati és erdészeti akadémia” nevet viseli. Az akadémia alapításától kezdve az egész osztrák-magyar monarchiára kiterjedő főiskola volt és 1848-ban a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak augusztus hó 244 rendeletével lett „magyar nemzeti intézet”. Báró EÖTVÖS JÓZSEF az akadémiának egy létesítendő műegyetemmel való összekapcsolását tervezi. Az 1867/68. tanévtől kezdve az eddigi németnyelvű tanítás helyett a magyar nyelvű lép érvénybe. 1870-ben az akadémia országos keretekben ünnepli 100 éves alapításának jubileumát. Az 1872. évben szervezetnek a különálló szakosztályok hároméves tanulmányi programmal; rendes hallgatókul csak a középiskolákat jó eredménnyel végzetek vétetnek fel; életbelép az államvizsgái rendszer. Az akadé-

mia igazgatóit 1873-tól 1904-ig a főiskola tanácsa saját kebeléből három év tartamára választja és az igazgatókat a király erősíti meg tisztségükben.

A főiskola 1894 óta az okleveleket „okleveles bányá-, fémkohó- és vaskohómérnök” minősítéssel állítja ki.

Az 1904. év fontos átalakulásokat hoz: az intézet a „m. kir. bányászati és erdészeti főiskola” címet kapja. Ettől kezdve a főiskola tanácsa két-két évre rektort választ a rendes tanárok sorából, akit a király erősít meg tisztségében; az összes mérnöki osztályokban a négyéves tanulmányi idő lép érvénybe; az erdészeti szakon is az oklevelek „okleveles erdőmérnöki” képesítéssel adatnak ki.

A főiskola 1919-ben Selmezbányáról a cseh megszállás következtében ősi székhelyét elhagyni kénytelen és hatalmas könyvtárának, laboratóriumainak, gyűjteményeinek és egyéb összes felszereléseinek teljes elvesztésével ez év tavaszán Sopronba kerül, ahol három éven át egy volt gyalogsági laktanyában, minden felszerelés és segédeszköz hiányában több mint másfélszázados történetének legnehezebb éveit éli át. Csak 1922-ben kapja meg a soproni volt katonai főreáliskola épületeit, amelyben azóta ismét a programszerű kifejlődésben és talpraállásban igyekszik régi kereteit visszaállítani.

Az 1920-21. év óta az államvizsgálati rendszer helyébe új tanulmányrenddel a kettős szigorlati rendszer lép életbe. 1922 óta a főiskola hivatalos címe: „M. kir. Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola”.

Az 1919. évben Selmezbányáról menekült főiskola még mindig a talpraállítás és kiépítés nehézségeivel küzd, mert az eddig rendelkezésre bocsátott állami hitelek távolról sem voltak elégségesek arra, hogy a mérnökképzéshez szükséges összes felszerelések és berendezések oly állapotba jussanak, melyekkel a felső oktatás magas követelményeit ki lehetne elégíteni.

2. A főiskola szervezete.

A főiskola felett a felügyeletet a m. kir. pénzügyminisztérium gyakorolja együttesen a m. kir. földművelésügyi minisztériummal. Az érvényben álló szervezeti és ügyviteli szabályzatot a király 1904-ben hagyta jóvá.

Az új szervezeti szabályzat, ügyrend, tanulmányrend,

azonkívül a doktori képesítés és magántanári intézmény szabályzatai most vannak jóváhagyás alatt.

A főiskola feladata bányamérnökök, kohómérnökök és erdőmérnökök gyakorlati irányú kiképzése tudományos alapon. A főiskola három osztályra (fakultás) tagozódik, úgymint 1. bányamérnöki; 2. kohó (vas- és fémkohó) mérnöki és 3. erdőmérnöki osztályra. Minden osztály élén a tanács-tói évenként választott dékán áll.

A főiskola ügyeit a rendes és rendkívüli tanárokból álló „főiskolai tanács” és a rektor intézi. A tanács, rektor és dékánok hatás- és ügykörét a szervezeti és ügyviteli szabályzat állapítja meg.

A rektort a tanács 2-2 évenként választja és az államfő erősíti meg tisztségében. A dékánokat a tanács évenként választja.

A rektori hivatal élén a titkár áll, a főiskolai házipénztár ügyeit a kvestor és ellenőr végzi.

3. A főiskola személyzete.

A főiskolán a tanítói személyzet a tanács javaslata alapján a felettes minisztériumok előterjesztésére az állama főtől kinevezett rendes és rendkívüli tanárokból, azonkívül ugyancsak a tanács javaslata alapján miniszteri kinevezéssel alkalmazott előadók, adjunktusokból, asszisztensekből áll.

Jelenleg 28 tanszék van szervezve, 24 rendes és 4 rendkívüli tanárral. A rendes tanárok az V., a rendkívüli tanárok a VI. fizetési osztályba nevezetnek ki.

A személyzet statisztikája az 1924/25. tanévben.

Csoport	Rendes tanár	Rendkívüli tanár	Adjunktus	Assistens	Előadó	Egyéb személyzet				
						irodai	garázdsági	műszaki segédítettek	műszaki aliszterek	kezelő és egyéb alt.
Bányamérnöki	4	2	1	3	—	1	—	—	—	4
Vas- és fémkohómérnöki	4	2	—	4	1	—	—	3	1	3
Erdőmérnöki	5	4	1	5	1	8	2	1	1	7
Közös	5	—	—	3	1	1	—	1	1	6
Igazgatás	—	—	—	—	—	11	5	3	—	4
Összesen	18	8	2	15	3	21	7	8	3	24

4. Tanulmányi rend.

A tanulmányi idő mindegyik osztályon nyolc félév.

Rendes hallgató középiskolai érettségi bizonyítvány alapján, minden feddhetetlen erkölcsű és előéletű egyén lehet; külföldi középiskolát végzett tanuló csak akkor lehet rendes hallgató, ha végbizonyítványa a hazai érettségi bizonyítvánnyal egyenlő értékű. Egyes szakok tárgyaira rend[^]kívüli hallgatók is felvétetnek.

A bányamérnöki osztály tanulmányrendje és tananyaga.

I. ÉVFOLYAM.

1. félév: 23 óra elméleti előadás, 12 óra gyakorlat.

1. *Mennyiségtan I.* (6 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) Trigonometria. Analitikus síkmértan. Az egyváltozós függvények differenciálhányadosa. Az egyszerű, határozatlan és határozott integrál. Maclaurin és Taylor sora.

2. *Ábrázoló geometria.* (4 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) Pont, egyes nes, sík ábrázolása, ezeknek egymáshoz való viszonya. Forgatás és leforgatás. Gúla, hasáb, kúp, henger, gömb ábrázolása, metszetei. Elméleti feladatok.

3. *Kémia I.* (6 óra előadás.) Bevezető általános fogalmak. A nem fémek és vegyületeik részletezése.

4. *Fizika I.* (4 óra előadás.) Az optika elemei, különös tekintettel a gyakorlati alkalmazásra. A hőtan elemei.

5. *Nemzetgazdaságtan.* (3 óra előadás.) Nemzetgazdaságtan története. Általános ismeretek és alapfogalmak. A javak használata. A javak előállítás. (Termelés.) A termelés szervezése. A javak forgalombahozatála. A javak megosztása. A gazdasági küzdelem. Közgazdasági politika.

2. félév: 23 óra előadás, 16 óra gyakorlat.

1. *Mennyiségtan II.* (6 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Gömbháromszög tan. Analitikus térmértan. Magasabbfokú algebrai egyenletek. Több' változás függvények differenciálása; síkbeli és térbeli alkalmazása. Több'szörös integrálok. Differenciálegyenletek.

2. *Ábrázoló geometria II.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Kotázott projectió, csavarvonal, csavarfelületek, áthatások. Orthogonális és klinogonális axonometria. Feladatok a technikai gyakorlatból.

3. *Technikai rajz.* (6 óra gyakorlat.) A kataszteri térképeken alkalmazott jelek és kataszteri térképek rajzolása. Axonometrikus vázlatok készítése méretezett vázlatok s modellek után.

4. *Kémia II.* (4 óra előadás.) A fémek és vegyületeik részletesen. A szén egyszerűbb vegyületei.

5. *Fizika II.* (4 óra előadás.) A mágnesség és elektromosság (elektrofizika és rádiótechnika elemei). Elektromos mérőműszerek.

6. *Mechanika I.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Merev testek statikája, megfelelő feladatok kidolgozásával. Az anyagi pont és testek kinematikája, példákkal.

7. *Ipari egészségstan.* (2 óra előadás.) Emberi szervezet. Első segélynyújtás. Bányá- és kohótelepek munkásjóléti intézményei.

II. ÉVFOLYAM.

3. félév: 24 óra előadás, 22 óra gyakorlat.

1. *Mechanika II.* (5 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A testek dynamic kaja. Rugalmas testek statikája. Egyszerű és összetett igénybevételek és feszültségek, elméleti, gyakorlati példák.

2. *Grafosztatika.* (2 óra előadás, 2 óra rajz.) Statikai feladatok grafikus megoldása. Rácsos erőtervek különféle eljárásokkal. Mozdó terhelések. Földnyomás, víznyomás. Boltozatok és gyárkémények vizsgálata.

3. *Géprajz.* (1 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Géprajzok kivitele, géprészek felvétele, metszetek készítése, méretezések, az elkészítés menetének megfelelőleg. Csavarok, csavarkötések, ékek.

4. *Mechanikai technológia.* (2 óra előadás.) Fémek megmunkálása, öntés, nyújtás, forgácsolás, aprítás alapelve. Fém- és faipari megmunkálógépek, műhelyberendezések.

5. *Geodézia I.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat és rajz.) Alsógeodézia: vízszintes mérések, magassági mérések. Területszámítás, planiméterek, pantográfok, térképek kikészítése. Műszertani gyakorlatok.

6. *Analitikai kémia.* (2 óra előadás.) Kationok reakciói. Anionok reakciói. Az analízis menete.

7. *Kémiai gyakorlatok.* (8 óra gyakorlat.) Összetett kvalitatív analitikai feladatok megoldása.

8. *Szenek kémiája.* (1 óra előadás.) Az ásványi szén előfordulása, keletkezése, összetétele. A szén száraz lepárlása és terményei. Különböző gyáripari berendezések öskátránynerés céljából.

9. *Általános ásványtan.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Az ásványtan tárgya és köre. Kristályrendszerek. Ásványok keletkezése. Az ásványok fizikai és kémiai sajátosságai. Az ásványok előfordulási viszonyai. A gyakorlatokon az előadási anyaggal párhuzamosan részletes demonstráció és az előadottak begyakorlása.

10. *Közigazgatási jog.* (3 óra előadás.) Alkotmányjogi bevezetés. A közigazgatás szervezete; a törvényhatóságok és községek. A közigazgatósági hatóságok előtti eljárás és a közigazgatási bíraskodás. Népszerű rendtartás. Az ipar, kereskedelem és forgalom közigazgatás joga. A magyar pénzügyi jog vázlata.

11. *Üzemi számvitel.* (1 óra előadás.) Általános ismeretek és alapfogalmak. Államháztartás és vagyonkezelés, csekk-, giró- és clearing-forgalom. Ingatlan, ingóvagyon és anyagokról való számadások vezetése. Kincstári versenytárgyalások. Társaspénztárak. Magánüzemek könyvvitele. Kettős könyvvitel.

4. félév: 22 óra előadás, 20 óra gyakorlat.

1. *Mechanika III.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Merev testek dinamikája. Tehetetlenségi nyomatékok elmélete. Erők potenciálja. Energiák fajtái.

2. *Elektrotechnika I.* (4 óra előadás.) Dynamók, motorok, transformátorok, áramátalakítók, periódus átalakítók, akkumulátoros telepek stb.

3. *Gépelemek.* (4 óra előadás, 4 óra rajz.) Forgó mozgás gépelemei: Tengelyek, tengelykapcsolók, szíj; és kötőtárcsák, fogaskerekek, csapágyak. Forgattyúmű. Kercszfűj, hajtórúd, forgató görbített tengelyek. Főngerek, dugattyúk, csövek, csőkötések és csőelzáró szerkezetek.

4. *Geodézia II.* (4 óra előadás, 8 óra gyakorlat és rajz.) Mérési hibák kiegyenlítése a legkisebb négyzetek módszere szerint. Az országos mérések. Földabroszok szerkesztése. Földrajzi hely-, idő- és déllő meghatározás.

5. *Építéstan I.* (5 óra előadás, 4 óra rajz.) Építőanyagok. Egyszerű, összetett és befejező építőszerkezetek. Tervezés, építés és fenntartás.

6. *Rendszeres ásványtan.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A rendszerezés elvei. A bányászati és kőzettanilag fontos, valamint gyakoribb ásványok ismertetése, főtekintettel a hazai előfordulásokra.

III. ÉVFOLYAM.

5. félév: 25 óra előadás, 16 óra gyakorlat.

1. *Bányaműveléstan I.* (4 óra előadás.) A tananyag felosztása. Telep ismeret: a hasznosítható ásványtelepek alakbeli tulajdonságainak részletes ismertetése. Kutatás. A föld felszínének megvizsgálása. Kutatás kisebb mélységekre. Mélyfúrás. Különböző rendszereink ismertetése. Belsőszövetek, mentés. Mellék munkálatok. Adminisztráció.

2. *Ércelőkészítéstan I.* (4 óra előadás.) Az ércelőkészítés általános alapelvei. Válogatás és színtés. Aprítás. Aprítógépek. A nedves előkészítés mechanikai alapelvei.

3. *Kalorikus és hidrogépek.* (5 óra előadás, 4 óra rajz.) Termodinamika. Gőzgépek, gőzturbinák-, kazánrendszerek, kondenzátorok. Exploziós motorok. Nyersolajmotor. Víz turbinák, vízi kerekek.

4. *Elektrotechnika II.* (2 óra előadás.) Különleges elektromos gépek és berendezések. Motorkombinációk. Indukciós szabályozó. Leonard, ligner stb. gépcsoportok. Elektromos telepek berendezése.

5. *Elektromos mérések.* (2 óra gyakorlat.) Mérések a laboratóriumban és gépeken csoportokban.

6. *Építéstan II.* (4 óra előadás, 4 óra rajz.) Az út-, vasútépítéstan, a víz- és hidépítéstan a bánya- és kohóiparral összefüggő részletei.

7. *Általános földtan.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Asztronómiai, geofizikai és geográfiai alapelemek. Kőzettan. Tektonika. Külső és belső dinamika.

8. *Őslénytan.* (2 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) A fontosabb őslények, fosszilis növények és állatok ismertetése, főtekintettel a stratigrafia és a hasznosítható ásványelőfordulások igényeire.

9. *Tüzeléstant enciklopédia.* (1 óra előadás.) A szilárd-, folyékony és gázalakú tüzelőanyagok. Gázfejlesztés. Fűtőérték meghatározása. Tüzelő-

berendezések szilárd, folyékony és gázalakú tüzelőanyagokra. Tüzelések vizsgálata. Tűzálló anyagok.

6. félév: 22 óra előadás, 12 óra gyakorlat.

1. *Bányaműveléstan II.* (4 óra előadás.) Jövesztőmódok: Kézi erővel. víz igénybevétele, gépekkel. Kotró-, réselő-, fészítő-, fűrógépek. Útve és forgatva működők. Repeszítő és gyűjtőanyagok. Feltárás, fejtésre való előkészítés. Különböző fejtési módok részletes ismertetése. Fejtés iszap-tömedék alkalmazásával. Szakmányok. Teljesítmény.

2. *Ércelőkészítéstan II.* (4 óra előadás.) Az osztályozás. Ülepítés. Szerelés. Elektromágneses szeparáció. Elektrosztatikus szeparáció. Oszlató eljárás vagy flotáció. Amalgamálás. Lúgzási eljárások.

3. *Bányagéptan I.* (4 óra előadás, 4 óra rajz.) Bányavízmentesítő telepek. Dugattyús és centrifugál szivattyúk, aknamélyítő szivattyúk; vízmentesítő telepek telepítése. Üzemi kísérletek. Kompresszorok.

4. *Történeti földtan.* (3 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) A föld története, fő tekintettel hazánkra és a hasznosítható ásvány- és kőzetelőfordulásokra.

5. *Telepismerettan I.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A hasznosítható ásvány- és kőzetelőfordulások keletkezése, a fontosabb ércelőfordulások ismertetése, fő tekintettel a hazaiakra.

6. *Kőzettani praktikum.* (1 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A kőzetek makroszkopikus és mikroszkopikus meghatározási módjai.

7. *Magám, kereskedelmi és váltójog.* (3 óra előadás.) Általános rész. Dologi jogok. Telekkönyv. A kötelmi, kereskedelmi és váltójog vázlat. A perrendtartás vázlat.

IV. ÉVFOLYAM.

7. félév: 22^A óra előadás, 15 óra gyakorlat.

1. *Bányaműveléstan III.* (2 óra előadás.) Bányabiztosítás: fával, kő; vagy téglával, vassal, betonnal, vasbetonnal. Fejtési helyek, aknák, táróktagas terek biztosítása. Aknák mélyítési módjai.

2. *Szénelőkészítés és brikettelés.* (4 óra előadás.) Az ásványszerkezet fizikai tulajdonságai. A szénelőkészítés alapelvei. A szén osztályozása. A szén mosása. Különböző szénelőkészítési eljárások. A szénelőkészítő művek szállító berendezései. Az ásványi szén és érc brikettelése.

3. *Bányagéptan II.* (3 óra előadás, 4 óra rajz.) Független aknaszállító gépek. Drótkötél, kötél súly kiegyenlítése. Szállító gépek statikai, dinamikai viszonyai. Szállítóberendezések részletei, típusai, rendszerei.

4. *Bányaméréstan.* (4 óra előadás.) Vízszintes, lejtős és függőleges bányaterek felmérése a vízszintes és függőleges síkban. Kapcsoló és tájékoztató mérések. Áttörési mérések. Határkitűző mérések. Különböző feladatok.

5. *Bányatérképszervezés.* (4 óra gyakorlat.) Bányászati térkép készítése. Bányatérképek szerkesztése adott mérési eredmények alapján. Rétegvonalas térkép készítése önálló felvétel alapján.

6. *Telepismerettan II.* (3 óra előadás, 3 óra gyakorlat.) A nem ércelőfordulások ismertetése, fő tekintettel a hazaiakra.

7. *Géplaboratóriumi munkálatok.* (2 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Gépkísérletek műszerei. Technikai mérés elvei. Szabványos gépkísérletek ismertetése. Technikai mérés elvei. Géplaboratóriumban részletes gépkísérletek és ezek kidolgozása.

8. *Munkáskérdés.* (1 óra előadás.) A bér munkásosztály keletkezése. A munkásmozgalmak történeti stádiumai. A munkástörvényhozás a múltban és a jelenben, különös tekintettel a hazai kodifikációkra.

9. *A bányászat története.* (2 óra előadás.) A magyarországi bányászat története a legrégebb időktől napjainkig a technika, szaktársadalmi viszonyok és a bányajog fejlődésének keretében.

10. *Vaskohászati enciklopédia.* (1½ óra előadás.) A különböző vasfajták ismertetése. A nyersvasgyártás anyagai és üzeme. Nagy olvasztó és tartozékai. A kovácsolható vas gyártása. A Martin-, Bessemer-, tégely- és elektróüzem. A hengerlés és kovácsolás. Vas- és acélöntészet.

8. félév: 17 óra előadás, 22 óra gyakorlat.

1. *Bányaműveléstan IV.* (4 óra előadás.) Bányaszállítás a fej főhelyektől a főszállító eszközökig. Bányák szellőztetése. Alapfogalmak. Termeszetes, mesterséges szellőztetés. Szellőztető gépek. Szellőztető rendszerek. Segédesszközök a bányaszellőztetésnél. Ellenőrzés. Bányavilágítás. Mentés. Bányatűzek oltása. Bányák becslése.

2. *Bányagazdaságtan.* (4 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A bányagazdaságtan fogalma. A bányászat térbeli kiterjedése s közgazdasági jelentősége. A bányagazdaság feladatai. A bányászati üzemi kiadások s azok összefüggése az ásványelőfordulásokkal. A fejtési statisztikák. Bányászati politika.

3. *Bányatelepek tervezése.* (2 óra előadás, 8 óra gyakorlat.) Táróbányászat tervezése. Aknabányászat tervezése. Érc- és szénelőkészítő művek tervezése.

4. *Bányatelepek energiaellátása és energiagazdálkodása.* (2 óra előadás.) Bányatelepek villamos árammal és sűrített levegővel való ellátása, energiatermelő központi telepek berendezése. Energiagazdálkodás elve és gyakorlati ellenőrzés keresztülvítele bányatelepeknél.

5. *Bányaméréstan gyakorlatok.* (8 óra gyakorlat.) Kompaszmérés, theodolit mérés táróban (poligon), bányaszíntezés, lejtőaknamérés, aknamélységmérés, kapcsoló- és tájékozmérés, speciális feladatok.

6. *Bánya; és vízjog.* (3 óra előadás.) A bányaszabadság. Fenntartott ásványok. Kutatás. Adományozás és engedélyezés. A bányatulajdonból folyó jogok és köteleességek A közigazgatási bányahatóságok; bányabíráskodás; bányatelekkönyvek. A víz jog az 1885: XXII. és 1913: X\III. t.-e. alapján.

7. *Érc; és szénelőkészítéstan laboratóriumi gyakorlatok.* (4 óra gyakorlat.) Ércék és ásványi szenek az előkészítés szempontjából fontos fizikai tulajdonságainak laboratóriumi vizsgálata.

8. *Fémkohászati enciklopédia* (nem kötelező tantárgy). (2 óra előadás.) Gyakorlatilag fontosabb fémeknek kohászati úton való előállítás.

A vaskohómérnöki osztály tanulmányrendje és tananyaga.

1. félév: 23 óra előadás, 12 óra gyakorlat.

1. *Mennyiségtan I.* (6 óra előadás, 6 óra gyakorlat.)
2. *Ábrázoló geometria I.* (4 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.
3. *Kémia I.* (6 óra előadás.)
4. *Fizika I.* (4 óra előadás.)
5. *Nemzetgazdaságtan.* (3 óra előadás.)

2. félév: 23 óra előadás, 16 óra gyakorlat.

1. *Mennyiségtan II.* (6 óra előadás, 4 óra gyakorlat.)
2. *Ábrázoló geometria II.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) u. a. mint a bányamérnöki osztálynál.
3. *Technikai rajz.* (6 óra gyakorlat.)
4. *Kémia II.* (6 óra előadás.)
5. *Fizika II.* (4 óra előadás.)
6. *Mechanika I.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.)

3. félév: 20 óra előadás, 13 óra gyakorlat.

1. *Mechanika II.* (5 óra előadás, 2 óra gyakorlat.)
2. *Grafosztatika.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.)
3. *Mechanikai technológia.* (2 óra előadás.)
4. *Géprajz.* (1 óra előadás, 4 óra gyakorlat.)
5. *y4sványfan és kőzettan.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Általános ásványalaktan. Ásványok fizikai, kémiai tulajdonságai, keletkezése. A gyakoribb kőzetek leírása és elterjedése hazánkban.
6. *Fizikai kémia.* (2 óra előadás, 1 óra gyakorlat.) A testek állapotai és sajátosságai. Az anyag szerkezete. A testek átalakulása. Az energia átalakulása.
7. *Qualitativ analitikai kémia.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Elméleti rész. Kationok reakciói. Anionok reakciói. Az analízis menete. A kationok és anionok reakcióinak begyakorlása.
8. *Szenek kémiája.* (1 óra előadás.) 1 U. a. mint a bányamérnöki
9. *Közgazgatási jog.* (3 óra előadás.) / osztálynál.

4. félév: 27 óra előadás, 21 óra gyakorlat.

1. *Mechanika III.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Ugyanaz, mint a bányamérnöki osztálynál.
2. *Vasszerkezetek.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Egyszerű vas-szerkezetek. Csomópontok kiképzése. Aknatorony és rácsos oszlopok, vas-fődelek. Daruszerkezetek. Rajzbeli feladatok és tervezések.
3. *Gépelemek.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) | U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.
4. *Építéstan I.* (5 óra előadás, 4 óra gyakorlat.)) mérnöki osztálynál.
5. *Tüzeléstan.* (4 óra előadás, 3 óra gyakorlat.) Általános fogalmak. Hőmérsékletmérések (pirometrek). Tüzelőanyagok. Elégetés és elgázítás,

Gázfejlesztők. Fűtőérték meghatározás. Tüzelőberendezések és ellenőrzés. Különböző vasipar. Kemencék. Tüzelőanyagok. Hőmérlegek.

6. *Elektrotechnika I.* (4 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

7. *Földtan.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A geofizika alapvonalai. Föld szilárd kérgé. Vulkanizmus. A föld vázlatos története. Magyarország földtani térképe.

8. *Quantitatív analitikai kémia.* (4 óra előadás.) Gravimetria. Titrometria. Ásványok, kőzetek és kohászati termékek elemzése. Gáz- és szén-elemzés. Kenőolajok vizsgálata.

9. *Kémiai laboratóriumi gyakorlat I.* (4 óra gyakorlat.) Összetett kvalitatív analitikai feladatok megoldása.

5. félév: 21 óra előadás, 25 óra gyakorlat.

1. *Vaskohászat tan I.* (5 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) A vasipari kohósítás általános feltételei; nyers vasgyártás.

2. *Kalorikus és hidrogépek.* (5 óra előadás, 4 óra gyakorlat.)

U. a. mint a
bányamérnöki
osztálynál.

3. *Elektrotechnika II.* (2 óra előadás.)

4. *Elektromos mérések.* (2 óra gyakorlat.)

5. *Építéstan II.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.)

6. *Metallográfia I.* (2 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) A fémek anyagok (fémek, ötvözetek) általános jellemzése fizikai kémiai alapon.

7. *Vasércelőfordulások.* (2 óra előadás.) Kohászati fontos vasérc- (előfordulások, különös tekintettel a hazai viszonyokra.

(S. *Kémiai laboratóriumi gyakorlat II.* (7 óra gyakorlat.) Gravimetriai feladatok megoldása.

9. *Üzemi számvitel.* (1 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

6. félév: 21 óra előadás, 22 óra gyakorlat.

1. *Vaskohászat tan II.* (5 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) A kovácsolható vas gyártásának módjai. Vasgyári emelőgépek. Daruk, adagfelvonók, kötélpályák. Nagyolvasztó fűrógépek. Bessemer- és Thomas-fűrógép. Nyersvas, salak, üstök, kocsik. Gáztisztító gépek.

2. *Kohógéptan I.* (5 óra előadás, 4 óra gyakorlat.)

3. *Geodézia.* (2 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Geodézia elemei. Fontosabb mérőműszerek és mérési eljárások ismertetése.

4. *Metallográfia II.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A gyakorlati szempontból fontosabb fémötvözetek és a metallográfiai vizsgálati módszerek ismertetése.

5. *Kémiai laboratóriumi gyakorlat III.* (6 óra gyakorlat.) Titrometriai feladatok megoldása.

6. *Ércelőkészítéstan enciklopédia.* (2 óra előadás.) Osztályozás, ülepítés, szárítás és elektromagnetikus osztályozás elvei és fontosabb berendezései.

7. *Magánt, kereskedelmi és váltófog.* (3 óra előadás.)

U. a. mint a bányamérnöki
osztálynál.

8. *Ipari egészségügy.* (2 óra előadás.)

7. félév: 15 óra előadás, 26 óva gyakorlat.

1. *Vas: és acélöntészet.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A nyers-, anyagoknak, a mintázás módjainak, mintázógépeknek s az öntésnek rend^ szeres ismertetése.

2. *A vas alkalmazott metallográfiája.* (2 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Kritikus pontok meghatározása és állapotdiagrammok szerkesztése. Vas-, karbonötvtözetek szövetelemei. Mikroszkopálás és mikrofotografálás. A különféle vas- és acélfajták szövete és mikroszkópiái vizsgálata. Hőkezelés és megmunkálás. Makroszkópiái vizsgálat. Üzemi példák.

3. *Kohógéptan II.* (4 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) Hengerművek és segédberendezéseik. Kovácsolás és sajtolás gépi berendezései.

4. *Vaskémlesztan.* (2 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) A vasérc, hozaganyagok, nyersvasak és kovácsolható vasak kvantitatív elemzése.

5. *Gázi és szénelemzési gyakorlat.* (4 óra gyakorlat.) Gázanalitikai és gázvolumetriai gyakorlatok. Az ásványi szén teljes elemzése és fűtőértékének meghatározása. Kenőolajok technikai vizsgálata.

6. *Géplaboratóriumi munkálat.* (2 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

7. *Kohógazdaságtan.* (2 óra előadás.) Kohászati geográfia és statisztika. A kohászat helyzete a termelési ágak körében. A kohászati üzemek költségei, üzemorganizáció. Termelési statisztika.

8. *Munkáskérdés.* (1 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

8. félév: 7 óra előadás, 14 óra gyakorlat.

1. *Hengerralás és kovácsolás.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A kovácsolható vas képlékeny alakításának módjai.

2. *Vasgyári telepek tervezése.* (1 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Nyersvas- és acélgyártó ipartelepeknek és hengerműveknek tervezési elvei.

3. *Vasipari anyagvizsgálat.* (2 óra előadás, 8 óra gyakorlat.) Az anyagok fizikai tulajdonságai. A szilárdsági kísérletek. Technológiai próbák. Keménységvizsgálat. Ütökísérletek. Anyagvizsgáló gépek és eszközök.

4. *Fémkohászati enciklopédia.* (2 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

5. *Bánya: és vízjog.* (Ajánlott, de nem kötelező.) (3 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

A fémkohómérnöki osztály tanulmányrendje és tananyaga.

1. félév: 23 óra előadás, 12 óra gyakorlat.

1. *Mennyiségtan I.* (6 óra előadás,

6 óra gyakorlat.)

2. *Ábrázoló geometria I.* (4 óra előadás, 6 óra gyakorlat.)

3. *Kémia I.* (6 óra előadás.)

4. *Fizika I.* (4 óra előadás.)

5. *Nemzetgazdaságtan.* (3 óra előadás.)

U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

2. *félév: 23 óra előadás, 16 óra gyakorlat.*

1. *Mennyiségtan II.* (6 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) |
2. *Ábrázoló geometria II.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.)
3. *Technikai rajz.* (6 óra gyakorlat.)
4. *Kémia II.* (6 óra előadás.)
5. *Fizika II.* (4 óra előadás.)
- ii. *Mechanika I.* (3 óra előadás, 2 óra

U. a. mint a
bányamérnöki
osztálynál.

3. *félév: 21 óra előadás, 13 óra gyakorlat.*

1. *Mechanika II.* (5 óra előadás, 2 óra gyakorlat.)
2. *Grafosztatika.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.)
3. *Mechanikai technológia.* (2 óra előadás.)
4. *Géprajz.* (1 óra előadás, 4 óra gyakorlat.)
5. *Általános ásványtan.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.)
6. *Fizikai kémia.* (2 óra előadás, 1 óra gyakorlat.)
7. *Qualitatív analitikai kémia.* (2 óra előadás,

2 óra gyakorlat.)

8. *Szenek kémiája.* (1 óra előadás.)
9. *Közgazgatási jog.* (3 óra előadás.)

U. a. mint a
bányamérnöki osztálynál.

4. *félév: 26 óra előadás, 19 óra gyakorlat.*

- I. *Mechanika III.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) J U. a. mint a
2. *Gépelemek.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) bányamérnöki
3. *Építéstan I.* (5 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) osztálynál.
4. *Tüzeléstan.* (4 óra előadás, 3 óra gyakorlat.) U. a. mint a vaskohó[^]
mérnöki osztálynál.
5. *Elektrotechnika I.* (4 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki
osztálynál.
6. *Quantitatív analitikai kémia.* (4 óra előadás.) U. a. mint a vaskohó-
mérnöki osztálynál.
7. *Kémiai laboratóriumi gyakorlat I.* (4 óra gyakorlat.) U. a. mint a
vaskohómérnöki osztálynál.
8. *Rendszeres ásványtan.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) U. a. mint
a bányamérnöki osztálynál.

5. *félév: 15 óra előadás, 25 óra gyakorlat.*

1. *Fémkohászattan I.* (2 óra előadás.) A kohászati műveletek jellem-
zése fizikai-kémiai szempontból. A kohótermények (salakok, kéneskövek,
fémeskövek) képződésének alapelvei.
2. *Kalorikus és hidrogének.* (5 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) U. a. mint a
3. *Építéstan II.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) bányamérnöki
4. *Elektrotechnika II.* (2 óra előadás.) osztálynál.
5. *Elektromos mérések.* (2 óra gyakorlat.)

6. *Metallográfia I.* (2 óra előadás, 4 óra gyakorlat.)
7. *Kémiai laboratóriumi gyakorlat II.* (7 óra gyakorlat.)
8. *Gázi és szénelemzési laboratóriumi gyakorlat.* (4 óra gyakorlat.)

U. a. mint a
vaskohómérnöki
osztálynál.

6. félév: 17 óra előadás, 22 óra gyakorlat.

1. *Fémkohászatlan II.* (4 óra előadás.) A réz, az ólom, az arany és az ezüst kohászata.
2. *Fémkohászatlan gyakorlat I.* (6 óra gyakorlat.) A fémkohászati tan gyakorlati problémáinak számítás útján való megoldása. Készülékek tervezése.
3. *Kohógéptan I.* (5 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) U. a. mint a vaskohómérnöki osztálynál.
4. *Metallográfia II.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) U. a. mint a vaskohómérnöki osztálynál.
5. *Elektrokémia.* (3 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Elméleti elektrokémia. Elektroanalitikai eljárások. Fontosabb elektrokémiai mérések gyakorlása és elektroanalitikai feladatok megoldása.
6. *Kémiai laboratóriumi gyakorlat III.* (6 óra gyakorlat.) U. a. mint a vaskohómérnöki osztálynál.
7. *Magám, kereskedelmi és váltójog.* (3 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

7. félév: 20 óra előadás, 32 óra gyakorlat.

1. *Fémkohászatlan III.* (3 óra előadás.) A többi gyakorlati szempontból fontosabb fém kohászata.
2. *Fémkohászatlan gyakorlat II.* (6 óra gyakorlat.) A fémkohászati tan gyakorlati problémáinak számítás útján és nagyban való megoldása. Tervezések.
3. *Fémtechnológia I.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) A fémeknek és ötvözeteknek félig kész gyártmányokká való feldolgozása öntés és hengerlés útján.
4. *Kohógéptan II.* (4 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) U. a. mint a vaskohómérnöki osztálynál.
5. *Fémkohászati elemzések nedves úton.* (8 óra gyakorlat.) Érc, kohótermékek, fémek, ötvözetek elemzése.
6. *Fémkohászati elemzések tűzi úton.* (1 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Ólom-, réz-, arany-, ezüst-, higany- és kénéspróbák készítése tűzi úton.
7. *Kémiai technológia.* (2 óra előadás.) A víz technológiája. Kénsavgyártás. Szénkéneggyártás. Mészégetés, cementgyártás és a fontosabb ai; organikus kémiai gyáripari termékek röviden.
8. *Géplaboratóriumi munkálat.* (2 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.
9. *Kohógazdaságtan.* (2 óra előadás.) U. a. mint a vaskohómérnöki osztálynál.

10. *Munkáskérdés.* (1 óra előadás.) U. a. mint a
 11. *Üzemi számvitel.* (1 óra előadás.) bánya mér η
 12. *Vaskohászati enciklopédia.* (Nem kötelező osztálynál.
 tantárgy.) (1¹/₂ óra előadás.)

8. félév: 13 óra előadás, 28 óra gyakorlat.

1. *Fémkohászat IV.* (2 óra előadás.) A fémeknek, vegyületekből való kiválasztása elektromos úton. Az alumínium kohászata.

2. *Fémkohászati gyakorlat III.* (6 óra gyakorlat.) A fémkohászati tan gyakorlati problémáinak számítás útján való megoldása. Tervezések.

3. *Fémtechnológia II.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) A fémeknek és ötvözeteknek húzása, sajtolása és kész gyártmányokká való feldolgozása. Pénzverés.

4. *Fémkohászati kísérletek.* (8 óra gyakorlat.) A kohósítás problémáinak laboratóriumban, kísérletek útján való megoldása.

5. *Vasipari anyagvizsgálat.* (2 óra előadás, 8 óra gyakorlat.) U. a. mint a vaskohómérnöki osztálynál.

6. *Földtan.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) U. a. mint a vaskohómérnöki osztálynál.

7. *Ipari egészségügy.* (2 óra előadás.) \ U. a. mint a bányá-

8. *Közetani praktikum.* (1 óra előadás.) / mérnöki osztálynál.

9. *Ércelőkészítési enciklopédia.* (Nem kötelező tantárgy.) (2 óra előadás.) U. a. mint a vaskohómérnöki osztálynál.

10. *Bányai és vízjog.* (Nem kötelező tantárgy.) (3 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

Az erdőmérnöki osztály tanulmányterve és tananyaga.

1. félév: 23 óra előadás, 20 óra gyakorlat.

1. *Mennyiségügy I.* (6 óra előadás,

6 óra gyakorlat.)

2. *Ábrázoló geometria I.* (4 óra előadás,

6 óra gyakorlat.)

3. *Általános és szervetlen kémia.* (4 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Kémiai alapismeretek. Nem fémek, fémek.

4. *Fizika I.* (4 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

5. *Általános növénytan.* (4 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) Külső és belső (sejt-, szövet-) morfológia, fiziológia.

6. *Üzemi számvitel.* (1 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

2. félév: 23 óra előadás, 20 óra gyakorlat.

1. *Mennyiségügy II.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Az analitikai terméktan elemei. A több változós függvények differenciálása. A kettős-integrál.

2. *Ábrázoló geometria II.* (4 óra előadás, 1 U. a. mint a
 4 óra gyakorlat.) \ bányamérnöki

3. *Technikai rajz I.* (6 óra gyakorlat.)) osztálynál.

4. *Szerves kémia.* (5 óra előadás.) Alifás, azomás, heterocyklikus vegyületek.

5. *Fizika II.* (4 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

6. *Részletes növényien és származástan.* (5 óra előadás, 5 óra gyakorlat.) Növényrendszertan, a szaporodási szervek ismertetése, a fák és cserjék tulajdonságainak részletes leírása és elterjedése, talajjellegző alj; növényzet, a növény és állatország származástana és az átöröklés törvényei.

7. *Magánt, kereskedelmi és váltójog.* (3 óra előadás.) U. a. mint a bányamérnöki osztálynál.

3. félév: 24 óra előadás, 24 óra gyakorlat.

1. *Földméréstan I.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Geodéziai műszerek ismertetése. Hibaelmélet, kiegyenlítő számítások.

2. *Technikai rajz II.* (4 óra gyakorlat.) Az erdők gazdasági üzemtervével kapcsolatos térképek készítése. Egyszerű géprészek műhelyrajza; nak készítése előrajzolt vázlatok és felvétel alapján.

3. *Ásványt és kőzetan.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) U. a. mint a vaskohómérnöki osztálynál.

4. *Termőhelyismerettan I.* (3 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Talaj fizikája, kémiája. Talajosztályozás.

5. *Fák anatómiája és fiziológiája.* (2 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) A fontosabb (kb. 100) fafajnak anatómiai jellege. Az anatómiai és gyakorlati sajátságokat befolyásoló élettani tényezők tárgyalása. Ezen fák meghatározása és gyakorlati megismerése.

6. *Növénykórtan.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Az erdészeti, gazdasági és kertészeti növények megbetegedését előidéző mikroorganizmusok (baktériumok, gombák, virágos növények) tárgyalása és az ellenük való védekezés, valamint a nem élősködők által előidézett károsítások részletes ismertetése és védekezés.

7. *Erdészeti állattan.* (5 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Általános és részletes állattan, tekintettel az erdőben előforduló káros és hasznos állatok gyakorlati jelentőségére.

8. *Közigazgatási jog.* (3 óra előadás.) Alapfogalmak. A közigazgatás szervezete. A közigazgatási ügyek joga, különös tekintettel a földművelésügyi közigazgatásra.

9. *Nemzetgazdaságtan.* (3 óra előadás.) A nemzetgazdaságtan anyaga; nak körülhatárolása. A forgalmi gazdaság és a nemzetgazdaság jelenségei, intézményei és problémái. A közigazgatási politika.

4. félév: 22 óra előadás, 28 óra gyakorlat.

1. *Mechanika.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Merev testek statikája. Rugalmas testek szilárdságtana. Kinematika. A testek dinamikája. Hidrosztatika és hidrodinamika. A hőelmélet alapelvei. Gőzök állapotváltozása.

2. *Általános elektrotechnika.* (4 óra előadás.) Elektromosság, mágneses motorok, dinamók, transzformátorok részletes ismertetése.

3. *Földméréstan II.* (4 óra előadás, 8 óra gyakorlat.) Negyedrendű háromszögelés (önálló, csatlakozó). Polygonales. Részletes felmérés. Tachymetriaiás. Szintezés. Barometrikus magasságmérés.

4. *Földméréstan szerkesztési rajz.* (4 óra gyakorlat.) Térképszerkesztés. Területosztás.

5. *Földtan.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Ugyanaz, mint a vas-kohómérnöki osztálynál.

6. *Termőhelyismerettan II.* (3 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Klimatin. Meteorológiai és agrikultúrkémiai alapismeretek. Trágyázás.

7. *Erdőbecsléstan.* (5 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) A fa- és a faállomány köbtartalmának, korának és növedékének meghatározása. Faállomány szerkezetten. Faterméstan.

5. félév: 17 óra előadás, 14 óra gyakorlat.

1. *Grafosztatika.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Grafikai számítások. Síkbeli erők grafosztatikája. Tömörtartók grafosztatikája. A rácsos: szerkezetek grafosztatikájának alapelemei.

2. *Középitéstan I.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Az építőanyagok. Az egyszerű és összetett építőszervezetek.

3. *Erdészeti szállítóberendezések I.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Erdei utak, vasutak tervezése, építése, üzeme, gazdaságosságának főfeltevélei.

4. *Erdőműveléstan I.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Az erdőt alkotó fajok. A termőhely. Erdőalakok. Erdőtelepítés és felújítás mesterséges és természetes úton.

5. *Vadászat és halászat* (4 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A vad ismertetése. Vadgazdaság, vadászati módok, fegyverek és forgószervezetek, vadértékesítés, hal tenyésztés.

6. félév: 17 óra előadás, 23 óra gyakorlat.

1. *Vize és hidépitéstan.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Hydrometria. Készleges és teljesöltésű csövek, öntözés. Természetes vízfolyások. Folyók szabályozása. Fahidak, kő-, vasbeton- és egyszerű gerendatartós vashidak tervezése.

2. *Középitéstan II.* (3 óra előadás, 5 óra gyakorlat.) Befejező építő szerkezetek. A tervezés, építés végrehajtása és fenntartási munkálatok.

3. *Erdei szállítóberendezések II.* (3 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Csúsztatok. Erdészeti vízi szállítóberendezések, úm. úsztatóvályúk, a természetes vízfolyásokon az erdei termékek szállítására szolgáló építmények. Vízugyűjtő gátak. Gerébek.

4. *Erdőműveléstan II.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Magvak gyűjtése és eltárolása. Csemetenevelés. Futóhomok és vízmosáskötés. Kopárfásítás. Állományápolás és átalakítás.

5. *Lövészet.* (4 óra gyakorlat.) Céllovészet és gömblövészet.

6. *Mezőgazdaságtan.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Mezőgazdasági, kertészeti, gyümölcsészeti és szőlészeti általános és részletes növénytermelés. Az állattenyésztés főbb alapvonalai. A gazdasági üzemtan alapvonalai.

7. félév: 22 óra előadás, 16 óra gyakorlat.

1. *Erdészeti géptan.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Fagegmunkálógépek, keretesfűrészek és másnemű fűrészgépek. Munkamérőműszerek, kazánrendszerek, motorok. Fűrészüzem rentabilitása.

2. *Erdészeti géptani szerkesztési rajz.* (4 óra gyakorlat.) Egyszerű gép-
elemek szerkesztése és számítása. Közlőművek. Feladatok kidolgozása.

3. *Erdészeti adminisztráció.* (3 óra előadás.) A közigazgatástan körébe tartozó alapfogalmak. Államrendészeti szolgálati szervezet és működés. Az erdőgazdasági üzemvitel kérdései, különös tekintettel a költségvetés sekre, a pénzkezelésre, az anyagszámadásra és a gazdálkodás eredményeinek kimutatására.

4. *Fakereskedelmi ismeretek.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A fa-kereskedelem áruinak, értékesítési eljárásainak és forgalomba hozásának ismertetése tekintettel az erdőgazdaság jövedelmének fokozására.

5. *Erdőértékszámítástan.* (3 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) A talaj, a faállomány, a szabályos fakészlet, az erdő és az üzemosztály értékének meghatározása, elméleti és gyakorlati megvilágításban. Erdészeti nyereségszámítás.

6. *Erdőrendezéstan I.* (5 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Az erdő szabályos állapota. Az erdőrendezés előmunkálatai. Az erdőszabályozás módjai a különféle erdőalakoknál.

7. *Vadpatakszabályozás.* (2 óra előadás, 2 óra gyakorlat.) Az elkopás rosdás okai. A vízmosások megkötése. A víz errodálása és corrodálása elleni védekezés. Növényzettelepítés kopár területeken.

8. *Erdészeti jog.* (3 óra előadás.) Az erdészeti jog fogalma, története, irodalma és rendszere. Erdészeti közigazgatási jog (az erdőrendészet joga és vegyes jogszabályok), erdészeti büntetőjog (anyag- és alaki jogszabályok).

8. félév: 20 óra előadás, 24 óra gyakorlat.

1. *Erdővédelemtan.* (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat.) Az erdőnek a klimatikus befolyások, a kedvezőtlen talajviszonyok, a káros növények és állatok ellen való védelme.

2. *Erdőhasználatlan.* (5 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) Az erdő fa- és egyéb terményei műszaki tulajdonságainak és felhasználásának, kitermelésének, erdei választékokká való feldolgozásának, eltartásának és szállításának ismertetése.

3. *Faipari technológia.* (4 óra előadás, 8 óra gyakorlat.) A fa technológiai tulajdonságainak és megmunkálásának, a fából mechanikai és kémiai úton készíthető főbb iparcikkek készítésének és eltartásának, valamint a műszaki tulajdonságok javításának ismertetése.

4. *Erdőrendezéstan II.* (2 óra előadás, 6 óra gyakorlat.) Az erdőgazdasági üzemterv készítése. Az üzcmnyilvántartás. A revízió.

5. *Erdőgazdasági politika.* (5 óra előadás.) Az erdőgazdasági politika lényege és célja. Az erdészet története. Erdészeti statisztika. Az erdős gazdaság és erdészeti életviszonyok fejlesztése az állami beavatkozás és a gazdaságpolitika eszközeivel.

5. Vizsgálati rend.

A rendes hallgatók a félévek végén a tanulmányrendben előírt tárgyakból kötelesek vizsgázni (kollokviumok). Eredménytelen vizsga legkorábban egy hónap után utóvizsgával megismételhető.

A negyedik szemeszter után a rendes hallgató I. szigorlatot köteles tenni, mely írásbeli és szóbeli részből áll. Az ötödik szemeszterre csak az iratkozhatik be, aki az első év összes kötelező vizsgáit letette; a hetedik szemeszter csak akkor vehető fel, ha az I. szigorlat megvan. A nyolcadik szemeszter után II. szigorlat teendő, mely egy négyhetes laboratóriumi vagy tervező munkából és ezt követő írásbeli és szóbeli részből áll.

Az I. szigorlat tárgyai: a bányamérnöki osztályon: mennyiségtan, mechanika, ásványtan; a vaskohómérnöki osztályon: mennyiségtan, mechanika, szerves kémia, tüzeléstan; a fémkohómérnöki osztályon: mennyiségtan, szerves kémia, ásványtan, tüzeléstan; az erdőmérnöki osztályon: mennyiségtan, erdészeti földméréstan, növénytan, termőhelyi ismeret.

A II. szigorlat tárgyai: a bányamérnöki osztályon: bányaműveléstan, érc- és szénelőkészítéstan, telepismeret, bányagéptan, bányaméréstan és geodézia; a fémkohómérnöki osztályon: vaskohászat, vas- és acélöntés, hengerlés, kohógéptan; a fémkohómérnöki osztályon: fémkohászat, fémtechnológia, fémkohászati elemzések, kohógéptan; az erdőmérnöki osztályon: erdőműveléstan, erdőhasználat, erdőrendezéstan.

Általában véve a tanulmányrendi szabályzat, fegyelmi és egyéb szabályok egyezők a műegyetemiéivel.

A külföldi főiskolákon szerzett oklevelek teljesen hasonló feltételek mellett honosítatnak a főiskolán, mint a műegyetemen.

6. A főiskola elhelyezése.

A főiskola menekülése után 1922-ben kapta a soproni volt katonai főreáliskola 4 épületét, gazdasági melléképülettel és körülbelül 10 holdas botanikus kerttel.

A várossal kötött szerződés értelmében tanulmányi célokra rendelkezésre áll 3366 holdas erdőterület és 6896 holdas vadászterület, a várostól 42 hold föld béreltetik mező; gazdasági oktatási célokra és egyúttal a főiskolai menza el látására.

7. Főiskolai könyvtár.

A főiskola hatalmas könyvtárát a cseh megszállás folytán teljesen elvesztette.

1924/25. év végén az állomány: 11.964 mű, 13.544 kötet. 166 füzet és 29 térképpel, azonkívül 967 folyóirat 7080 kötetben és 14 füzetben.

Az összes mezőgazdasági irányú iskolák tanárainak és tanulóinak száma az 1925/26. évben:

A tanintézet neve	Az intézetek száma	A tanerők		A tanulók (hallgatók) száma
		Összes száma	közül rendes tanár	
<i>Elemi szakoktatás:</i>				
Gazdasági ismétlő iskolák	1.052	¹⁾ —	¹⁾ —	92.968
Önálló (szaktanítós) gazdasági iskolák	48	127	—	18.221
Összesen ..	1.100	—	—	111.189
<i>Magasabb (alsó- és középfokú) szakoktatás:</i>				
Felsőmezőgazdasági iskolák	4	39	31	260
Női gazdasági tanintézetek	7	62	22	249
Földművesiskolák	9	37	19	251
Vincellér- és szőlészeti iskolák	5	28	11	95
Egyéb gazdasági iskolák*)	11	56	26	366
Összesen ..	36	222	109	1.221
<i>Felső szakoktatás:</i>				
Közgazd. tud. kar mezőgazdasági szakosztálya	1	²⁾ —	²⁾ —	230
Gazdasági akadémiák	3	48	28	836
Állatorvosi főiskola	1	55	10	259
Bánya- és erdőmérnöki főiskola erdészeti szakosztálya	1	³⁾ —	³⁾ —	87
Összesen ..	6	—	—	1.412

¹⁾ A tanítást az elemi népiskolák tanítói látják el.

²⁾ A tanítást a közgazd. tud. kar tanárai látják el.

³⁾ Mindkét szakosztályon ugyanazok a tanárok tanítanak.

⁴⁾ Kertészeti, tejgazdasági, erdészeti, méhészeti, baromfityénysztoi és téli gazdasági iskolák.

IV

IPARI SZAKOKTATÁS.

1. A magyar iparoktatás történeti fejlődése.

A magyar ipar története a keresztény vallás felvételének idejében kezdődik. Az Árpádok korában a folytonos harcok közben a szerzetes kolostorok voltak a kézművesek menedékhelyei és a szerzetesek keltették életre Magyarországon az iparoktatást is. Történeti adataink szerint az iparos oktatás nyomai Magyarországon a XIII. századig nyúlnak vissza. Az úttörők a Szent Benedek-rend tagjai voltak, nemcsak nagyszámú rendházakban s saját kézműves telepeiken oktatták az ifjúságot, hanem mint az ország vándortanítói az egyes községekben, amit lehetett, házi-iparszerűen honosítottak meg. A bencéseken kívül más férfiszervezetek a gazdasági munkák mellett a mesterségek egyes ágait, apácázárdáink pedig a női kézimunkákat tanították. A XIV. és XV. században már a városi iskolák is figyelmet fordítottak az iparral és kereskedelemmel foglalkozó lakosság szükségleteinek megfelelő reális ismeretekre. A XVI. és XVII. században a számtant, mértant és rajzot már rendszeresen tanították, a piaristák pedig különös kedvvel foglalkoztak kőműveseknek, ácsoknak és kőfaragóknak szakszerű oktatásával. A XVIII. századnak az iparos nevelésre is kiható legfontosabb mozzanata az 1777-ben Mária Tereziától kiadott *Ratio educationis*, mely minden városban kötelező rajzoktatással nemzeti iskola létesítését írta elő. Ezt a rendeletet tovább fejlesztették az 1786-ban és 1795-ben a vasárnapi iskolák látogatását szabályozó intézkedések, továbbá az 1806. évben kiadott második *Ratio educationis*, mely a tanoncok vasárnapi iskoláztatása kötelezettségének megállapításán kívül a városi iskolák tantervébe a kézműves és kereskedő pályára előkészítő ismereteket is bevezette.

Ennek a kornak alkotása (1773) a ma is fennálló, virágzó Budapest székesfővárosi iparrajziskola, mely Magyarország legrégebbi iparoktatási intézete.

A vasárnapi iskolák létesítése az első megnyilatkozása annak, hogy a szorosan vett iskoláztatás körén kívül álló fiatalság tanításáról való gondoskodásnak szükségét már akkor érezték, amikor a virágzásukban levő céhek tevékenységük java részét az ipar gyakorlásának ellenőrzésére, tagjaik érdekeinek megvédésére és a tanoncnépség műhelyi kiképzésének szabályozására fordították. A vasárnapi iskolákat követték a különböző rajz- és matematikai iskolák, mindegyik azzal a rendeltetéssel, hogy a műhelyekben dolgozó iparos ifjúság a számtan, mértan, természettan és rajzból heti néhány órában oktatásban részesüljön. A kezdeményezések világszerte szórványosak voltak és csak lassú ütemben fejlődhettek, mert ez iskolák kialakulhatásának alapját képező népoktatás abban az időben még nem épült ki.

A XIX. század első felében már az érdekképviseltek is mind nagyobb buzgalmat fejtettek ki a tanoncok iskoláztatása érdekében. A pesti polgári kereskedelmi testület 1830-ban vasárnapi iskolát nyitott a kereskedőtanoncok számára, az 1841-ben alakult országos iparegyesület pedig nagyobb mozgalmat indított az iparostanoncok iskoláztatásának országos szervezésére. Erre az időre esik (1845) a „Felsőbb elemi tanodák”, és „Vasárnapi tanodák” szerveztének elrendelése is. Az előbbieket „a mesterségek és kézművesek” művelésére voltak hivatva, az utóbbiak pedig a fiatal iparosnemzedéknek a zsengebb korokban mulasztott tanulmányaik pótlására és elemi ismereteik gyakorlására kívántak alkalmat nyújtani. Ezeket az intézkedéseket követte az első felelős magyar kormánynak a céhszabályok módosításáról szóló rendelete (1848), mely a mestereket arra kötelezte, hogy ha lakóhelyükön vasárnapi és rajziskola van, tanulóikat ezekbe szorgalmasan járassák. A hatóságok, az iparos- és kereskedőkörök növekedő érdeklődése a tanonccsüggé iránt jelentékenyen hozzájárult ahhoz, hogy a népiskolai közoktatásról szóló 1868. évi XVIII. t.-c. a „mestertanítványok” iskolakötelezettségét is kimondotta, viszont a népiskolai törvény készítette elő a talajt az 1884.

évi XVII. t. c.-iben foglalt ipartörvény megalkotására, mely azzal, hogy a tanoncok kötelező iskoláztatását írja elő, szilárd alapokat rakott le az iparosnevelés számára.

Az ipar és kereskedelem fejlődésével előidézett mélyreható változások folyamán sok ok hatott közre abban, hogy az iparos- és kereskedőifjúság rendszeres iskoláztatásának a köznevelésügy kereteibe való beleillesztésével sem lehetett beérni. Az okok között legszembeötlőbb az a hatás, amelyet a jobb iskolázás, az alaposabb szakképzés az országnak a világversenyben elfoglalt helyzetére kifejteni képes. A közvetlenül szerzett tapasztalatok hatása alatt a művelt államok versenyeztek abban, hogy a legváltozatosabb szakiskolákkal, intézményekkel fejlesszék gazdasági életüket.

A XIX. század utolsó három évtizedében az ország közművelődési mozgalmaiban és főleg az iskolaügynek ebben az időszakban való fejlődésében is feltűnő az a törekvés, mely az általánosan művelő iskolák mellett a szakoktatást is megfelelően méltatni kívánta. Ez az irány jut kifejezésre azokban az erőfeszítésekben, amelyeket műszaki tudományos, továbbá gyakorlati jellegű intézmények létesítése terén tettek. Erre az időre esik az 1846-ban megnyílt „József ipartanodának 1871-ben egyetemi rangra emelésével a kir. József-műegyetem megalkotása. Ennek a kornak maradandó alkotásai: a budapesti m. kir. állami felső ipariskola (1880), az országos magyar iparművészeti iskola (1880), a m. kir. technológiai iparmúzeum (1883) és az elszakított területen lévő kassai felső ipariskola (1872).

Az iparosifjúság rendszeres iskoláztatásának az 1884. évi ipartörvénnyel való biztosítása után az állam tevékenysége az ország egész iparoktatási szervezetének kiépítésére irányult. Az 1892-ben megalkotott *Országos Iparoktatási Tanácstól* (1900-tól *Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács*) kidolgozott tervzet alapján a meglévő intézmények tovább fejlesztettek és az ország nagyobb ipari gócpontjaiban egész sora létesült az olyan közép- és magasabb fokú iparoktatási intézeteknek, amelyek az ipari élet számára szakképzett művezetőket, önálló mestereket és műszaki segéderőket vannak hivatva nevelni.

Az iparoktatás szervezetének kiépítésénél és főképp az intézmények területiális elhelyezésénél a magyar állam

attól a törekvéstől vezetett, hogy a haza földjén lakó különböző ajkú lakosság a gyakorlati életpályákra előkészítő ipariskolákhoz könnyen hozzáférve tanulhasson és elégedett lélekkel szerelhesse fel magát az élettel való sikeresebb küzdelemre, különös gondot fordított az országnak azokra a vidékeire, amelyeken vegyes anyanyelvű lakosok tömörültek össze.

A háború, valamint az ezt követő események: a főuradalmak és az ország megcsönkítése a háború előtt eltelt negyed évszázadban a kor színvonalára fejlődött magyar iparoktatási szervezetet súlyos feladatok elé állították.

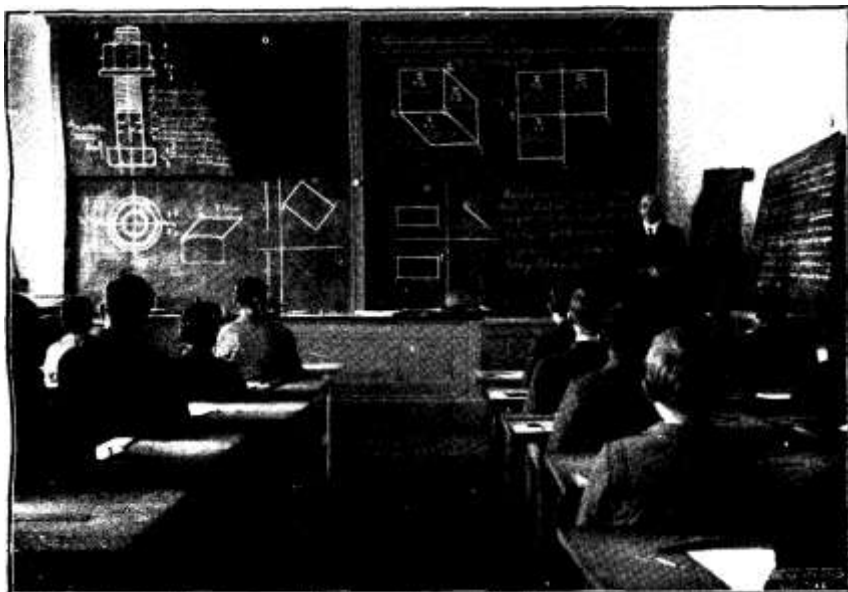
Az ország szétdarabolása következtében ipariskoláinak jelentékeny részét elvesztette. Ötven túlnyomóan állami iparoktatási intézmény (43 állami, 5 államilag segélyezett) közül 31 az elszakított területekre esik. Az elvesztett intézetek: 1 felső ipariskola, 19 ipari szakiskola, 4 kézművesiskola, 5 államilag segélyezett nőipariskola és 2 technológiai iparmúzeum.

Az elveszettek között egész sora van azoknak a mintaszerűen berendezett intézeteknek, amelyek a magyar kultúrának szerves részei voltak és amelyeknek megfelelők a megmaradt országrészen nincsenek. Miként annyi más téren, az iparoktatás szervezetében is betelt a magyar végzet most előről kell kezdeni azt a munkát, amit egyszer már nem eredménytelenül szinte befejeztünk.

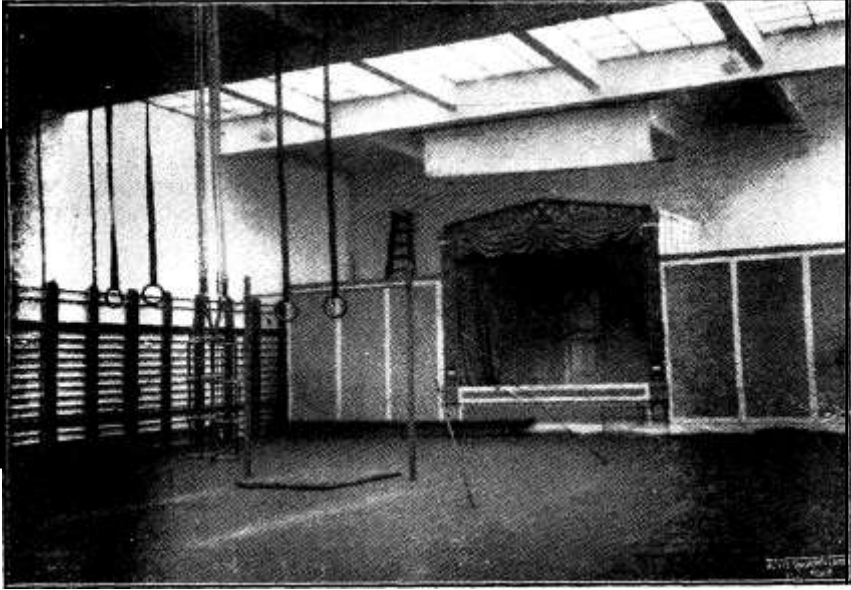
Az állami kormányzat az iparoktatás gondozását elsőrendű feladatának tekinti, egyfelől, mivel a nemzet egész testét átjáró megrázkódtatás okozta bajokat elsősorban az iskolával törekszik enyhíteni, másfelől, mivel az ország új helyzetében a néperőnek a szellemi foglalkozások számára juttatható hányada lényeges megváltozásával az értéktermelő gyakorlati életpályák fokozottabb figyelmet követelnek. Ez a célzat jut érvényre az 1922. évben alkotott új ipartörvényben is, melynek a mindennapos elemi népiskola látogatására kötelezett gyermekek és fiatalok tanoncműködésben való foglalkoztatását korlátozó rendelkezése, valamint a magasabb előképzettséggel rendelkező ifjak részére a tanulói idő tekintetében biztosított különböző kedvezmények amellest, hogy új erőket vezetnek be az ipar szellemi életébe, az ipari pályákra való törekvéseknek

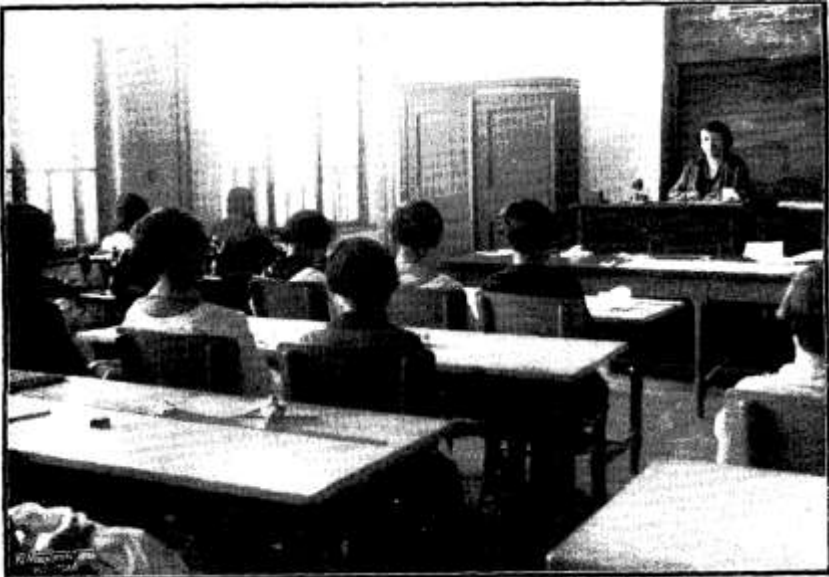
Debrecen sz. kir. város fű- és nőipariskolái.

Fémipari szakrajzterem (Debrecen).

A debreceni ipariskola tornaterme.

Nőiipariskola. előadóteremrészlet (Debrecen).

is erőteljes lendületet adnak. Az ország megújulására tett erőfeszítésekben a köztudatban is egyre erősebb a törekvés, hogy az ifjú iparosnemzedéket a mindenkire nézve kívánatos erkölcsi és értelmi színvonalra emelje s evégből azt a nevelőmunkát, amelyet a népiskola megkezdett, az életbe kikerülő ifjúság lelki és testi gondozásával, a művelődés hatékony eszközeivel tovább folytassa és támogassa. Ettől *vezetve* a magyar állam adott helyzetében az iparosnevelés gondozásában a legnagyobb súlyt a jól megaiapozott és életrevalónak bizonyult meglévő szervezet erősítése veti és óvatosan mellőz olyan célokat és elveket, amelyeknek kitűzése még jobb viszonyok között is vitás, eredményük pedig kétséges lehetne. Az ipari élettel való kapcsolat gondos ápolásának megvan az az eredménye, hogy a gyakorlati iparosképzés terén a köztudatban megérlelt tervek megvalósítását elősegítik a hazafias iparosérdekeltségek és magánosok is, akik nagy áldozatkészséggel működnek közre annak érdekében, hogy megmaradt iparoktatási intézményeink zavartalanul dolgozhassanak és el ne térjenek azoktól a céloktól, amelyeket a nemzeti élet tapasztalatai működésük elé kitűztek.

2. A magyar iparoktatás mai szervezete.

Az iparoktatás tagozódása. A magyar iparoktatás ma érvényben lévő szervezete az ország iskolaügyének rendszeresen gondozott művelődési területét alkotja. Céljai és feladatai részben olyanok, amelyek az ipari gyakorlatból és a gazdasági élet alakulásából bontakoznak ki, vagy összefüggésben vannak az ország általános művelődési viszonyai-val. A szervezet lényege, hogy gondoskodni kíván az ipari életben dolgozó különböző munkaerők és alkalmazottak művelődéséről és szakszerű képzéséről.

Szervezetüket tekintve a magyar iparoktatási intézetek három főcsoportba sorozhatók: I. Műhelyekben szerződte-tett tanoncoknak, az 1884. évi XVII. t.-c, illetőleg 1922. évi XII. t.í.c. alapján álló, heti kilencórai tanításra berendezett tanonciskolák. II. Egésznapra tanításra berendezett és műhelyi (laboratóriumi) gyakorlatra is kiterjedő *gyakorlati* irányú ipariskolák. III. A gyakorlatban dolgozó iparos segíté-

dek és mesterek művelődésére és szakirányú képzésére szolgáló ipari *továbbképző tanfolyamok*.

A II. alatt megjelölt gyakorlati irányú ipariskolák tagozódása a következő: 1. kézművesiskolák; 2. ipari szakiskolák; 3. felső ipariskolák; 4. nőipariskolák. Ebbe a tagozódásba szorosan nem illeszthető be, de gyakorlati jellegénél fogva ide tartozik a *székesfővárosi iparrajziskola*.

Ez a tagozódás nem kapcsolódik egymásba, mert mindegyik tagozatnak megvan a maga öncélja. A tagozódás alapjául szolgálnak az egyes intézménytípusok részére az ipari gyakorlat érdekeinek megfelelően kijelölt feladatok, amelyekhez a szervezetnek és tanulmányok rendjének is mindenütt igazodniuk kell. A tagozódás lényege, hogy minden intézet a maga növendékeit foglalkozásukban keresőképes és művelődésre törekvő egyénekké képezze ki.

A különböző fokú ipariskolák szervezetében és tanulmányi rendjében közös az a rendelkezés, hogy ipariskolát magánúton sem egészben, sem részben elvégezni nem lehet és magánvizsgálat nem tehető. Más országbeli, hasonló rangú iskolából jövő tanuló esetről-esetre meghatározott különbszeti vizsgálat alapján vehető fel.

Igazgatás. Felügyelet. Az iparoktatás Magyarországon két miniszteri tárca alá tartozik. A tanoncoktatás a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a gyakorlati irányú ipari szaki oktatás az ország ipari ügyeinek gondozására is hivatott kereskedelemügyi miniszter főhatósága alatt áll. Az irányítás egységének kellő biztosítására szolgál az 1892-ben alapított és eredetileg csupán az iparoktatásra szorítókozó, de 1900-ban a kereskedelmi oktatásra is kiterjesztett „Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács”. A főfelügyeletet mindkét miniszter a maga főhatósága alatt álló intézeteken egy-egy iparoktatási főigazgató útján gyakorolja. A főigazgatói felügyelet mellett az iparostanonciskolán kerületek szerint, a gyakorlati irányú iparoktatási intézeteken az egyes szakmáknak megfelelően időről-időre megbízott szakfelügyelők működnek közre. Ezeken kívül az országos ipari és kereskedelmi oktatási tanács is minden tanévben iskolalátogatókat küld ki az ügykörébe tartozó intézetek gondozására.

Tanár; és művezetőképzés. A gyakorlati irányú ipar-

oktatási intézeteken alkalmazott tanerők az egyes intézmények különleges céljainak megfelelő kiképzésben részesülnek. A tanárok műszaki főiskolát (műegyetemet) végzett okleveles mérnökök, gépészmérnökök, építészmérnökök, vegyészmérnökök, továbbá képzőművészeti főiskolát végzett okleveles középiskolai rajztanárok. Minden szaktanárnak gyakorlatilag is meg kell tanulnia szakmája mesterségét. E végből mint ösztöndíjas tanárjelöltek beosztást nyernek valamely iparoktatási intézethez, ahol a műhelyi üzemen való munkálkodás mellett az illetékes szaktanár oldalán készülnek hivatásukra. Kiképzése befejezésével a tanárjelölt a viszonyokhoz mért időtartamra iparvállalathoz nyer beosztást.

A műhelyi oktató művezetők részben ipariskolát végzett, részben a gyakorlatból kiszemelt iparosok. A jelöltek mint előmunkások valamely intézet műhelyében nyernek beosztást, ahol a műhelyfőnök vezetése alatt régebbi oktató művezetők oldalán dolgoznak, segédkeznek a tanításban, résztvesznek a továbbképző tanfolyamokon és a nyári nagy szünetidőben kiválóbb szaktudású ipartelegekhez nyernek beosztást.

A régebben működő tanárok és művezetők továbbképzése és önálló tudományos és gyakorlati munkálkodásuk előmozdítása céljából a nyári nagy szünetidőben tanári, valamint művezetői tanfolyamok tartatnak. Ezekben a tanfolyamokon kiválóbb tanárok és gyakorlati szakemberek működnek közre, tárgyuk nagyobbára az ipariskolákon is művelt különböző szakmák, aktuális műszaki kérdések és ipari téren bevezetett újabb eljárások. A tanár- és művezetőképp és céljait szolgálják továbbá a tanulmányi kiküldetések, valamint az ipariskolákon készült növendékmunkák elbírálására időközönként az érdekelt összes tanerők részvételével rendezett módszeres értekezletek.

Szakirodalom. Az iparoktatási intézetek és az iparosok művelődése céljainak megfelelő szakmunkák kiadása állandó gondozás tárgya. Ezt a célt szolgálják az „Ipariskolai könyvtár” és „Iparosok könyvtára” című vállalatok keretében közzéadott szakmunkák is. A legkiválóbb gyakorlati szakemberek közreműködésével népszerűen megírott könyveknek és rajzgyűjteményeknek legfőbb célja, hogy a gyakor-

latban dolgozó iparosok ismereteiket fejleszthessék és önképzésszerűen akkor is tovább tanulhassanak, ha már iskolát vagy tanfolyamokat nem látogatnak. Ugyanide tartoznak a budapesti 'állami felső építő ipariskola növendékeinek szünidei felvételeiről kiadott füzetek, melyek tárgyát műemlékek, népies építkezések és iparművészeti alkotások helyszíni felvételei képezik. Az iparoktatási intézeteken a szaktárgyak eredményes tanításának érdekeit szolgálja a „Technológiai falitáblák” címen kiadott szemléltető falitáblagyűjtemény.

Az iparoktatási intézetek működési színvonalának megóvását és főleg az oktatószemélyzet továbbképzését kívánják szolgálni a kiválóbb szakmunkákból, továbbá rajztanmenetekből és eredeti iparművészeti tervrajzokból alakított „Ipariskolai vándorkönyvtár és vándorgyűjtemények”, melyek az iskolák között kívánatos szellemi kapcsolatot ápolják és a tanárok búvárkodó munkásságát segítik elő.

Statisztikai adatok. A magyar iparoktatás fejlődésére nézve a következő adatok jellemzők: A mai szervezet megalkotásának kezdetén a vallás- és közoktatásügyi minisztérium főhatósága alatt az 1895/1896. tanévben 366 tanonciskolában 2150 tanító 72.676 tanoncot oktatott, a háború kitörését közvetlen megelőző utolsó normális tanévben 764 tanonciskola volt működésben, összesen 137.317 tanulóval és 6009 tanítóval.

A kereskedelmi tárca ügykörébe tartozó gyakorlati iparoktatási intézményeket az 1893/1894. tanévben 2549, az 1913/1914. legutolsó normális tanévben 23.914 tanuló látogatta. Az 1892. évtől az 1918. évig eltelt 26 év alatt ezeket az intézeteket a rendes szakosztályokban 65.838, a tanfolyamokon 186.785, együttvéve 252.623 egyén látogatta.

A Csonka-Magyarország területén megmaradt iparoktatási intézmények népességi viszonyai a következőkben foglalhatók össze: a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tárca ügykörében az 1923/1924. tanévben volt 331 iparostanonciskola 78.451 tanulóval. A kereskedelmi tárca alá tartozó gyakorlati iparoktatási intézeteket ugyanebben a tanévben együttvéve 12.274 tanuló látogatta. Ezek szerint az 1923/24. tanévben mindössze 90.725 főre (az ország iparúzó lakosságának mintegy 12.8%-a) tehető az ipari életre készülő és

ezen a téren dolgozó azoknak az egyéneknek a száma, akik iskolázásban és szakszerű kiképzésben részesültek.

3. Iparostanonciskolák.

A tanoncoktatást Magyarországon az 1884. évi XVII. tjeiben foglalt ipartörvénynek módosításáról szóló 1922. évi XII. t.-c. szabályozza. A törvény értelmében egyrészt a munkaadó köteles a tanoncot mindaddig, amíg tanulói ideje tart, iskolába járatni, másrészt minden község, amelyben a tanonciskola látogatására köteles tanoncok száma eléri a 40-öt, tanonciskolát, ha pedig a 40-öt el nem éri, de a 25-öt meghaladja, külön tanonctanfolyamot köteles felállítani és fenntartani. Ha valamely községben a tanonciskola látogatására köteles tanoncok száma a 25-öt meg nem haladja, a tanoncok a népoktatási intézményekkel kapcsolatos továbbképző (ismétlő) iskolában tartoznak eleget tenni iskolalátogatási kötelezettségüknek.

A tanonciskolák a vall.- és közoktatásügyi minisztérium fennhatósága alatt állanak, aki a főfelügyeletet iparoktatási kir. főigazgatója és kir. tanfelügyelők útján gyakorolja. Ezenkívül egyes iskolák tanulmányi ügyének ellenőrzésére időről-időre megbízott szakfelügyelőket küld ki.

A kereskedelemügyi miniszter a tanoncoktatás fölött a törvényben előírt társfelügyeletet saját iparoktatási kir. főigazgatója útján érvényesíti.

A helyi felügyeletet a tanonciskolái felügyelőbizottság látja el. Ebben képviselőket nyernek: az iparhatóság, az ipartestület, a kir. tanfelügyelő, a község és az iskolafenntartók.

Iparostanonciskolákon a tantervben meghatározott tantárgyak tanítására vagy rendszeresített állást betöltő főnavigatású, vagy megbízott mellékhivatású (óraadó) tanerők alkalmazhatók.

Az iparostanonciskolák tagozódása. Tanulmányi rend.
Az iparostanonciskolák rendszerint három (I., II. és III.) osztályból állanak. Ott, ahol az első osztályban legalább tizenöt olyan tanonc van, akik csekély előképzettségük miatt a többivel lépést tartani nem tudnak, részükre külön előkészítő osztályt kell felállítani. Ha viszont a III. osztályt legalább tizenöt olyan tanuló végezte, akiknek tanoncszer-

ződése még nem járt le, részükre külön továbbképző IV. osztályt kell nyitni.

Az oktatás irányát tekintve, az iparostanonciskolák három tanterv szerint rendezhetők be, még pedig mint *a)* általános iparostanonciskolák; *b)* általános iparostanonciskolák szakoktatással és *c)* szakirányú iparostanonciskolák.

a) Általános irányú iparostanonciskolák azok, amelyekben akár a tanulók csekély száma miatt, akár, mivel szétágazó ipari foglalkozásúak, a tanulók rokonipari szakok szerint nem csoportosíthatók.

b) Általános iparostanonciskolák szakirányú oktatással azok, amelyekben az egyes rokoniparokhoz tartozó, a II., III. és a továbbképző (IV.) osztályokba sorozott tanulók száma akkora, hogy a szaktárgyak tanítása szempontjából külön szakrajzosztályt alkothattak.

c) Szakirányú tanonciskolák azok, amelyekben a tanulók legalább a II. osztálytól kezdve, rokonipari szakcsoportok szerint beoszthatók.

Az iparostanonciskola tantárgyai két csoportra oszlanak, még pedig *a)* az általános műveltség (közismereti) tantárgyai: hit- és erkölcsstan, magyar nyelv és üzleti levelezés, földrajz és történelem, számtan-mértan, természettan- végytan, polgári és közgazdasági ismeretek, szabadkézi és mérési rajz; *b)* az ipari hivatásra előkészítő szaktantárgyak: ipari könyvvitel és költségvetés, szakrajz és szerkesztés, technológia. Az előkészítő és első osztály tantárgybeosztása és tantervi anyaga a tanonciskolának mind a három típusára nézve egyező. Az iparostanonciskolák tantárgybeosztását, valamint a tantárgyak heti óraszámát a túloldali táblázat tünteti fel.

A tanonctanfolyamok, amelyekben a tanulókat külön ipari és kereskedelmi irányban szakszerű oktatásban kell részesíteni, heti 4 órás látogatási kötelezettséggel szervezendők, míg a hit- és erkölcsstan, valamint közismereti tárgyakat az 1921. évi XXX. törvénycikk szerinti továbbképzőiskolában kötelesek tanulni.

Ha a községben a női tanoncok száma külön meghaladja a negyvenet, illetőleg huszonötöt, ezek részére a község köteles külön női tanonciskolát, illetőleg tanfolyamot felállítani és fenntartani.

T a n t á r g y a k	E l o k é z e t é s	I.	II.	III.	IV.	
		é v f o l y a m				t o v á b b - k é p z ő
		h e t i t a n í t á s i ó r á k s z á m a				
Hit- és erkölcsstan.....	1	1 (1)*	1 (1)	1 (1)	1 (1)	
Magyar nyelv és üzleti levelezés	3	2 (2)	1 (1)	1 (1)	— —	
Földrajz, történelem	—	1 (1)	—	—	— —	
Számтан	3	2 (2)	1 (1)	—	— —	
Mértan	2	—	—	—	— —	
Természettan, vegytan	—	—	2 (1)	2 (1)	— —	
Polgári és közgazdasági ismeretek	—	—	—	1 (1)	— —	
Ipari könyvvitel és költségvetés tan	—	—	1 (1)	1 (1)	2 (2)	
Szabadkézi és mértani rajz	—	3 (3)	3	—	— —	
Alkalmazott szabadkézi és mértani rajz (iparágak szerint).....	—	—	—	3 (1)	4 —	
Szakrajz és szerkeztan	—	—	—	(3)	— (4)	
Technológia	—	—	—	(1)	— (1) 2 (2)	
Összesen ..	9	9 (9)	9 (9)	9 (10)	9 (9)	

A tanonciskolákban a tanév tíz hónapig tart. A tanítási idő heti 9 óra, ebből hetenkint egy órát a hit- és erkölcsstan tanítására kell fordítani.

Tanítani csak köznapokon lehet, a tanítás esti 6 óra után nem terjedhet. Az iskola látogatására szükséges időt a gyermek- és fiatalok napi munkaidejébe be kell számítani.

Az állam és a községek által fenntartott tanonciskolákban sem behatási, sem tandíjat szedni nem lehet. A tanoncok tanszereiről a munkaadó köteles gondoskodni.

Erkölcsei és testi nevelés. Öntevékenység. A kötelező tanoncoktatásnak egyik legszebb feladata az ifjúság lelkét megtermékenyítő nevelőmunkával közrehatni abban, hogy a tanoncifjúság az erkölcsösség tisztos korlátai között maradjon. A családtól elszakadt, serdülő korban az életbe

A zárójelben foglalt számok a szakirányú tanításra berendezett iparostanonciskolák megfelelő tantárgyaira vonatkozó heti tanítási órai-számot mutatják. Amennyiben az általános irányú iparostanonciskolában egyes rokonipari szakcsoportokra külön szakszerű tanítás szervezhető, ott ezen szakosztályra nézve a szakirányú tanítási tárgybeosztás és tanterv lép életbe.

kikerülő tanoncok a műhelyi képzésen és iskolai tanuláson kívül még lelki kiművelésre is szorulnak. A nevelés és tanítás munkájában a magyar iskolaügy nagy súlyt vet az ifjúság öntevékenységének az önképzőkörökben való ki- fejlesztésére. Az önképzőkörnek egy tanonciskolában sem szabad hiányozni. Az ifjúság Összhangzatos nevelését szolgálják továbbá a dalos- és zenekörök.

A testnevelésről szóló 1921. évi LIII. t.-c. mely a magyar ifjaknak foglalkozásukra, élethivatásukra való tekintet nélkül erős, edzett polgárokká való nevelését célozza, kiterjed a tanoncokra is, akiknek a leventeegyesületek keretében való testi nevelésében a tanonciskolák is közreműködnek.

Tanoncotthonok. Céljuk a családtól elszakadt, magukra hagyott tanoncok számára a szülői házat pótló oltalmat, lakást, étellemezést, gondozást és felügyeletet nyújtani. Az első ilyen tanoncotthont néhai Thék Endre budapesti gyáros szülőföldjén Orosházán alapította (1903). A vidéki városokban létesített tanoncotthonokat az ország szétdaraboltatása folytán elvesztette. Annak a mozgalomnak, amelyet új otthonok létesítésére hatóságok, egyházak, ipari érdekeltségek és az Országos Gyermekvédő Liga megindítottak, erőteljes lendületet ad az 1922. évi XII. t.-cikknek az a rendelkezése, mely a tanoncok társadalmi gondozására megfelelő járulékok szedését is lehetővé teszi. A tanoncok valláserkölcsi és hazafias nevelését szolgálják a tanítók gondos vezetése alatt ünnepnapok délutánjain rendezett ifjúsági összejövetelek és az iskolai ünnepélyek alkalmával serkentő jutalmak kiosztása. Általában a magyar tanoncügy újabbkori fejlődésének jellemző mozzanata az a törekvés, hogy a hatóságok, az egyházi és iskolai, valamint gyakorlati körök egy táborba való egyesítésével óhajtanak a tanoncintézmény bajain segíteni és fejleszteni a tanoncnevelést.

Iparostanonciskolai tanítói tanfolyamok. Céljuk tanítóknak és kiváló gyakorlati iparosoknak az iparostanonciskolák szükségleteinek megfelelő módszeres kiképzése. A tanfolyamok kétféleképpen, úgymint *a)* rajztanítók és *b)* közismereti (reáltárgyak) tanítók kiképzésére irányulok. A rajztanítói tanfolyamokat rendszerint két egymásután következő nyári szünidőben hét-hét, összesen tizennégy heti idő-

tartammal tartják, a közismereti tanfolyamok tartama összesen nyolc hét. A tanfolyamokon az iparostanonciskolákra nézve előírt tananyagot módszeresen dolgozzák fel, a tanítók tanmenetet készítenek, melyet saját iskoláikban használhatnak. A háború előtt évről-évre feltűnő szép eredményekkel rendezett tanfolyamok a háború alatt szüneteltek és újból csak az 1925. évben indultak meg. Ebben az évben az ország hat vidéki városában három rajzi és három közismereti tanfolyam volt működésben, melyeken együttevé mintegy 250 tanító vett részt.

4. Kézművesiskolák.

A kézművesiskolák háziipari jellegű intézmények. Céljuk egy vidéken már meglevő háziiparnak nemesítése és továbbfejlesztése, vagy ahol a feltételek arra megvannak, a nép körében egy háziipari foglalkozás meghonosítása. A kiképzés lényege a műhelyi gyakorlat és az értékesítésre alkalmas cikkek készítésére szorítkozik. Elméleti és rajztanításban a tanulók az iparostanonciskolában részesülnek. Kézművesiskoláit az ország szétdarabolatása folytán, egyik kivételével, mind elvesztette. Csonka-Magyarországnak ezidőszerint csupán egy ilyen iskolája van: a békési m. kir. állami kosárfonóiskola. A kiképzés tartama három év. Felvehető: hat elemi iskolát végzett, tizenkettedik életévüket betöltött fiúk. Az intézetnek saját művelése alatt mintegy harmincholdnyi terület füztelepe van. A végzett tanulók foglalkoztatására kereseti műhelyt tart fenn. Az intézet harmine évi fennállása alatt a kosárfonásnak a községben és vidékén való meghonosítása és általában a hazai kosárfonóipar fejlesztése terén kiváló eredményeket mutathat fel.

5. Ipari szakiskolák.

Az ipari szakiskolák célja: műhelyi gyakorlatok és szakszerű elméleti, valamint rajzoktatás útján olyan iparosok képzése, akik a szakiskolában elsajátított mesterségüket korszerűen művelni és továbbfejleszteni képesek. Ennek a célnak megfelelően nagy figyelmet fordítanak arra, hogy a tanulók iskolai kiképzésük alatt mesterségüket megszeresék és foglalkozásuk mellett való kitartásban lássák hivatásukat. Az ipari szakiskola nem tekinthető valamely felső

fokú intézetre előkészítő iskolának, hanem közvetlenül az ipari gyakorlat számára neveli az ifjúságot.

Az ipari szakiskolák működésének súlypontja a műhelyi gyakorlatokra esik, az elméleti és rajzoktatás csak annyit karol fel, amennyi az illető mesterség tudatos gyakorlásához szükséges és a tanulókat az iskola elvégzése után a továbbképzésre serkenti.

A szervezet és tanterv teljesen egységes. A kiképzés tartama – féléves beosztással – három, tizenegy hónapra (szeptember-július) terjedő tanév. A heti szorgalmi idő 46 óra; annak átlag egyharmada elméleti és rajzoktatásra, két; harmada-műhelygyakorlatokra esik, amelyeket a tanulók az intézet műhelyeiben tartoznak végezni. A felvétel feltételei: a betöltött 14 éves életkor, ép, egészséges testi fejlettség és valamely középiskola négy alsó osztályának sikeres elvégzése.

A harmadik év befejezésével a tanulók tanulmányi idejük alatt szerzett szakszerű elméleti ismeretük és gyakorlati készségük beigazolására záróvizsgálatot tesznek. – A záróvizsgálatról szóló végbizonyítvány a szakiskolán tanult mesterségekben munkakönyv váltására és egyévi szakbavágó gyakorlat beigazolása után iparigazolvány váltására jogosít (1922. évi XII. t.-c. 20. §.).

Az ipari szakiskolák további fontos feladata, hogy a gyakorlatban dolgozó iparosok képzését is felkarolják. Ezt a célt szolgálják az ipari szakiskolákon és a velük kapcsolatosan szervezett ipari továbbképző tanfolyamok. A törekvés általában odairányul, hogy az ipari szakiskolák a maguk székhelyén az ipari művelődés gondozásának középontjaivá fejlődjenek.

Az 1925/26. tanévben az iparoktatási intézeteknek ebbe a csoportjába a következő állami intézetek tartoznak: 1. Állami fa- és fémipari szakiskola, Debrecen. 2. Állami fa- és fémipari szakiskola, Győr. 3. Állami faipari szakiskola, Szeged. 4. Állami faipari szakiskola, Újpest. 5. Állami fémipari szakiskola, Miskolc. 6. Állami fémipari szakiskola, Nagykanizsa. 7. Állami fémipari szakiskola, Pécs. 8. Állami mechanikai és elektromosipari szakiskola, Budapest. 9. Állami textilipariskola, Budapest. A textilipariskola ezidősze-rint egy évre terjedő szövömesterképző tagozattal működik.

Az állami ipari szakiskolák óraterve a következő:

T a n t á r g y a k	Faipari			Fémipari			Mechanikai			Elektromos		
	s z a k o s z t á l y											
	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.
	o s z t á l y b a n											
heti tanítási órák száma												
Hittan	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Magyar nyelv	3	2	2	3	2	2	3	2	2	3	2	2
Mennyiségtan	2	2	1	2	2	1	3	2	1	3	2	—
Természetan, vegytan	2	—	—	2	—	—	2	—	—	2	—	—
Mértan és ábrázoló mértani rajz	4	—	—	4	—	—	5	—	—	4	—	—
Szabadkézi rajz	4	3	—	4	—	—	2	—	—	2	—	—
Egészségtan	1	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—
Testgyakorlás	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Technológia	—	2	3	—	2	2	—	2	1	—	2	—
Szakrajz	—	6	8	—	6	6	—	5	5	—	4	4
Leíró géptan	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—
Leíró elektrotechnika	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—
Mechanika	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	2	—
Műszerismeretek	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—
Elektrotechnika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—
Gyengeáramú elektromos berendezés	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Erősáramú elektromos szerelés	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Elektromos mérési és kapcsolási gyakorlatok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Műhelygyakorlatok	27	28	29	27	28	28	27	28	29	28	25	27
Összesen ..	46	46	46	46	46	46	46	46	46	46	46	46

6. Felső ipariskolák.

A magyar iparoktatás mai szervezetében az iparoktatási intézetek felső tagozatát a felső ipariskolák alkotják. Céljuk: a hazai ipar és műszaki munkák számára olyan gyakorlati szakemberek képzése, akik kellő gyakorlat után iparukat önállóan folytatni és szaktávógó műszaki munkák kivételét szakszerűen ellátni és vezetni tudják. Ennek a célnak megfelelően az iskolák a tantervben felölelt műszaki ismereteket a gyakorlati szempontok kiemelésével tanítják, a kiképzés lényeges része a műhelyi és laboratóriumi munkálkodás.

Szervezetüket és tanulmányi rendjüket tekintve a felső

ipariskolák egységesek. A kiképzés tartama féléves beosztással három év. A heti szorgalmi idő átlag heti 44 óra. – A műhelyi és laboratóriumi gyakorlatokat a tanulók az intézetben végzik. A tanévnek június végén történt bezárását követő iskolai nagy szünidőben minden tanuló munkájának megfelelő ipari üzemben (műhely, laboratórium) gyakorlatilag tartozik dolgozni. A felvétel feltételei: a betöltött tizenöt éves életkor, valamely középiskola négy alsó osztályának sikeres elvégzése, egyévi előző szakbavágó műhelyi (ipari) gyakorlat, végül sikeres felvételi vizsgálat. Magánvizsgálatok felső ipariskolákon nem tehetők.

A felső ipariskolák faipari, gépészeti, fém-, vasipari és vegyészeti szakosztályaiban nyert végbizonyítványok az intézetben tanult képzéshez kötött iparokban iparigazolvány váltására és a mester cím használatára, a tanult engedélyhez kötött iparokban pedig munkakönyv váltására és kérevesi szakbavágó gyakorlat igazolása után iparendély váltására jogosítanak (1922. évi XII. t.-c. 26. §.).

A felső építőipariskola rendes szakosztályának sikeres elvégzését tanúsító végbizonyítvány munkakönyv váltására és az intézet befejezése után kétéves szakbavágó gyakorlat beigazolása alapján a kőműves-, kőfaragó- vagy ácsmesterség önálló tízesére jogosít.

Az 1883. évi I. törvénycikkben meghatározott köztisztviselői minősítés szempontjából a felső ipariskolák a középiskolákkal egyenlő rangú tanintézetek.

A felső ipariskolák állandó jellegű szakosztályaikon kívül tanfolyamokat is rendeznek az ipari gyakorlatban dolgozó különböző munkaerők képzésére, valamint a felső ipariskolát végzetteknek szakmaik egyes ágaiban való továbbképzésük céljából.

Felső ipariskola ezidőszere három van Magyarországon; ezek: 1. Állami felső ipariskola, Budapest. 2. Állami felső ipariskola, Szeged. 3. Állami felső építő ipariskola, Budapest.

A budapesti felső ipariskolának négy szakosztálya van, ú. m.: *a)* gépészeti, *b)* fémvasipari, *c)* faipari és *d)* vegyészeti szakosztály. A szegedi felső ipariskola csupán gépészeti irányú. A budapesti felső építőipariskola az építőipart karolja fel.

A budapesti állami felső építő ipariskola óraterve.

T a n t á r g y a k	I.		II.		III.	
	évfolyam					
	1	2	1	2	1	2
	félévben					
heti tanítási órák száma						
Hit- és erkölcstan	1	1	1	1	1	1
Magyar nyelv és irodalom	3	3	2	2	2	2
Közgazdasági és jogi ismeretek	—	—	2	2	—	—
Ipari számvitel	—	—	2	2	—	—
Egészségtan	—	—	1	1	—	—
Mennyiségtan és mértan	6	6	2	2	—	—
Természettan	3	3	—	—	—	—
Vegytan	4	—	—	—	—	—
Mechanika és gyakorlat	—	—	6	4	5	5
Ábrázoló mértan (elm. és rajz)	7	7	—	—	—	—
Távlatlan (elm. és rajz)	—	—	—	—	2	2
Betűírás	1	1	—	—	—	—
Szabadkézi rajz, díszítőrajz	4	4	2	2	2	2
Mintázás	—	—	—	2	2	2
Testgyakorlás	2	2	2	2	2	2
Építőanyagok ismerete	—	4	—	—	—	—
Kőművesmunka (elm. és rajz)	5	5	4	4	—	—
Acsmunka (elm. és rajz)	3	3	3	3	—	—
Különféle munka (elm. és rajz)	—	—	4	4	2	2
Alapozás	—	—	3	—	—	—
Földmértan	—	—	—	3	—	—
Vas és vasbeton szerkezetek (elm. és rajz)	—	—	4	4	—	—
Építő alaktan (elm. és rajz)	4	4	5	5	—	—
Építési stílusok ismerete	—	—	—	—	3	3
Gazdasági és ipari építkezés (elm. és rajz)	—	—	—	—	6	6
Lakóházépítés (elm. és rajz)	—	—	—	—	6	6
Költségvetés előmérlet	—	—	—	—	2	2
Építőipari szabályrendeletek ismerete	—	—	—	—	2	—
Építési üzemvezetés	—	—	—	—	—	2
Út-híd építéstan (elm. és rajz)	—	—	—	—	5	5
Modellkészítés	—	—	2	2	3	3
Összesen	43	43	45	45	45	45

7. Nőipariskolák.

A művelődés előhaladása, a gazdasági élet fejlődése, a társadalmi viszonyok átalakulása és a megélhetés fokozódó nehézségei a nők társadalmi helyzetében mélyreható válto-

zást idéztek elő. Egyre nagyobb számban kénytelenek kenyérkereső foglalkozást folytatni. A szellemi foglalkozás sokban való elhelyezkedés nehézségei folytán mind nagyobb fontosságot nyertek azok a nőnevelő intézetek, amelyek gyakorlati foglalkozásokra készítenek elő.

Alapjában véve a nőipariskolák közös célja a növendékeket a noi kézimunkák különböző ágaiban kiképezni és fejleszteni a működési körükbe felvett azokat a foglalkozásokat, melyeket túlnyomó részben nők űznek. Ezeknek az iskoláknak értéke abban áll, hogy egyaránt kedvező alkalmat nyújtanak azoknak a nőknek, akik ismereteiket és képességüket csupán hajlamaik kielégítésére kívánják fejleszteni, valamint azoknak is, akik saját maguk vagy családjuk fenntartására kívánják értékesíteni tudásukat.

Az iparoktatási intézeteknek ebbe a csoportjába tartoznak:

1. M. kir. állami nőipariskola, Budapest (két iskolával).
2. M. kir. állami Zrínyi Ilona tiszti leánynevelő intézet nőipariskola, Sopron.
- 3-12. Községi nőipariskolák: Budapest (III., V., VI., VII., IX., X. kerületekben), továbbá Debrecen és Miskolc városokban. Állami jellegű Újpesten. Egyesületi Nyíregyházán.
- 13-18. Zárdai nőipariskolák: Debrecen, Dombóvár, Győr, Sopron (2), Székesfehérvár.

Méreteit tekintve legnagyobb és a megfelelő keretek között a többi működésére nézve is irányadó a budapesti m. kir. állami nőipariskola. Az intézetnek hat szakosztálya van: 1. fehérvarró (fűzőkészítő, fehérneműtisztító), 2. mű- és aranyhímző, 3. női szabó és leányruhakészítő, 4. női divatkalapkészítő szakosztály, továbbá 5. az 1-3. szakosztályokat betetőző továbbképző osztály és végül 6. divatcikkeket készítő tanfolyam. A tanulmányi idő tartama a fehérvarró, a mű- és aranyhímző és aszúrozó, a női szabó és leányruhakészítő szakosztályban két-két év, a női divatkalapkészítő szakosztályban és továbbképző osztályban egy-egy év; a divatáruccikeket készítő tanfolyam egy évre terjed.

A növendékek a szakosztályt, amelybe lépni kívánnak, szabadon választhatják. A közös tárgyakban évfolyamonként együttesen vesznek részt, a gyakorlatokban szakosztályok szerint külön válnak és külön-külön készülnek pályajukra. A női szabó és leányruhakészítő szakosztályba csak

azok a növendékek vehetők fel, akik a fehérvarrást legalább egy éven át gyakorolták. Az intézetbe – a továbbképző osztály kivételével – felvehető az, aki a középiskola vagy polgári iskola negyedik osztályát sikerrel elvégezte és tizen-negyedik életévét betöltötte. Az intézettől kiadott végbizonyítvány a tanult iparágban munkakönyv és egyévi szakbavágó gyakorlat után iparigazolvány váltására jogosít.

A budapesti m. kir. állami nőipariskola óraterve.

T a n t á r g y a k	I.	II.	tovább- képző- osztály
	évfolyam		
	heti tanítási órák száma		
Hittan	1	1	1
Magyar nyelv	2	2	1
Történelem, földrajz	1	1	—
Számтан, könyvviteltan	1	1	1
Szabadkézi rajz	2	2	2
Egészségtan	1	—	—
Testgyakorlás	2	2	2
Anyag- és stílismeretek	1	1	2
Szakrajz	4	4	4
Munkagyakorlatok	17	18	19
Összesen	32	32	32
Elméleti- és rajzórák száma	13	12	11
Gyakorlati órák száma	17	18	19
Testgyakorlás	2	2	2
Heti tanítási órák száma	32	32	32

A nőipariskolát sem egészben, sem részben magánúton elvégezni nem lehet. Magánvizsgálatok nem tehetők.

A továbbképző osztály célja: azokat a növendékeket, akik a női kézimunkák valamely ágában már kellő jártasságot szereztek, továbbképezni, hogy szakmájuknak önálló^ alapos, hivatott művelőivé váljanak. Ebbe az osztályba mindenkor korlátolt számban csak azok a végzett növendékek vehetők fel, akik a túlnyomóan nők által űzött valamely ipari foglalkozásra szabályszerű képesítést kaptak és tizennyolcadik életévüket betöltötték, A budapesti állami

nőiipariskola továbbképző osztályának záróvizsgálatai egyenértékűek az 1922. évi XTI. törvénycikk 26. §-ában előírt mestervizsgálattal.

8. Ipari továbbképző tanfolyamok.

Az ipari továbbképző tanfolyamok célja: iparosoknak, iparossegédeknek és munkásoknak alkalmat nyújtani arra, hogy gyakorlati ismereteiket kiegészíthessék. Jellemüket tekintve, következőképpen csoportosíthatók: 1. Építőipari téli tanfolyam. 2. Gépkészítő tanfolyamok: a) kazánfűtők és gépkészítők, b) gáz- és motorkezelők számára, továbbá tanfolyamok elektromos szerelők, gépkészítők és telepkezelők számára. 3. Általános és szakirányú továbbképző tanfolyamok. 4. Egyes iparágakban rendezett gyakorlati tanfolyamok. 5. Vándortanfolyamok. 6. Nőiipari tanfolyamok.

A tanfolyamokat körzetek szerint való beosztással az iparoktatási intézetek rendezik. A körzetek központjai: Budapest (állami felső ipariskola), Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs (mind a négy városban: állami ipari szakiskola), Szeged (állami felső ipariskola).

Építőipari téli tanfolyam. Célja: kőműves-, kőfaragó- és ácsiparosoknak szakmájukban való rendszeres kiképzése, hogy az építőiparban szerzett gyakorlatok, valamint a tanfolyamon elsajátított szakismereteik alapján mint pallérok vagy mint önálló kőműves-, kőfaragó- és ácsmesterek működhessenek a gyakorlatban. A tanfolyam tartama négy téli félév hetenkint 42 órás tanítással. Minden félév november hó 3-án kezdődik és március hó végéig tart. Rendes tanulóul tizenötödik életévüket betöltött olyan tanoncok és segédek vétetnek fel, akik legalább hat elemi osztályt sikerrel végeztek és egy évet építőipari gyakorlatban töltöttek. A tanfolyam főbb tárgyai: magyar nyelv, számtan, mértan és ábrázoló mértan, szabadkézi rajz, fizika, építésanyagtan, építési szerkezettan, alaktan, egyszerű vas- és vasbetonszerkezetek, út-, híd- és vízepítéstan a körébe tartozó rajzgyakorlatokkal, gazdasági épületek és egyszerű lakóházak, költségvetés, mintázás, építési egészségügy. A teljes tanfolyam sikeres elvégzését tanúsító végbizonyítvány munkakönyv váltására és a tanoncvizony megszűnésétől számított összesen háromévi szakbavágó gyakorlati működ-

dés beigazolása után a kőműves-, kőfaragó- vagy ácsmester-ség önálló üzésére jogosít.

Ilyen négy téli félévre terjedő építőipari tanfolyam van: a budapesti állami felső építőipariskolán, továbbá a székesfővárosi iparrajziskolán.

Kazánfűtői és gépkezelői tanfolyamok. A kazánfűtői és gépkezelői teendők értelmes és megbízható elvégzéséhez nélkülözhetetlenül szükséges ismeretekre és gyakorlatokra terjeszkednek ki. A kazánfűtők tanfolyamának tartama rendszerint 6, a stabil gépkezelőké 10, a lokomobil- és cséplőgépkezelőké 12 hét, hetenkint 9 órai elméleti tanítással és 3 órai gyakorlattal. Felvehetőek 18. életévüket betöltött lakatosok, kovácsok és egyéb fémiparosok. A tanfolyamok befejezésével a tanulók képesítő vizsgálatot tesznek. Ilyen tanfolyamokat a fémiparra berendezett összes ipariskolák tartanak.

Gázmotorkezelői tanfolyamok. Céljuk a gázmotorok (világítógáz, generátorgáz, benzin-, kőolaj-, szeszmotorok) szerkezetével, működésével és kezelésével megismertetni azokat, akik ily motorokat üzemben tartanak vagy kezelnek. A tanfolyamok tartama rendszerint négy hét, minden hétköznap két-két tanítási órával. A tanfolyam tartama alatt a látogatók csoportokban legalább két-két napon napi hatórai gyakorlati oktatásban részesülnek. A tanfolyam befejezésével a látogatók vizsgálatot tesznek. Ezeket a tanfolyamokat a fémipari jellegű ipariskolák tartják.

Elektrotechnikai tanfolyamok. Az elektromos alapismeretekre (előkészítő tanfolyam), elektromos szerelő- (I. és II.) iparra, az elektromos gépkezelésre és elektromos telepkezelésre terjeszkednek ki. A tanfolyamok tartama esti tanítással 6-8 hét. Az oktatás elméleti és gyakorlati. Felvétel feltételei: a tizenennyolcadik év (telepkezelői tanfolyamon 20. év) betöltése, egyévi szakbavágó gyakorlat (telepkezelőknél két év), végül a tanfolyam sikeres elvégzéséhez nélkülözhetetlen, megkívánt előismeretek igazolása. A tanfolyamok befejezésével a résztvevőknek elméleti és gyakorlati vizsgálatot kell tenniük. Ezek a tanfolyamok a budapesti állami mechanikai és elektromosipari szakiskolán kívül a fémiparokra berendezett ipariskolákon vannak, kivételesen csupán a telepkezelői tanfolyam képez, amelyet csupán a mechanikai és elektromosipari szakiskola rendez.

Rajz- és egyéb tanfolyamok. Céljuk iparosoknak szakmájuk korszerű gyakorlásához megkívánt ismeretekben való továbbképzése. Tartamuk esti tanítással 3-6 hó. Tárgyuk rendszerint: magyar nyelv és üzleti fogalmazás, számtan-mértan, könyvvitel és költségvetés, ábrázoló mértan, szabadkézi és szakrajz, technológia. Ilyen tanfolyamokat a jelentkezők szükségleteinek megfelelően valamennyi ipariskola rendez.

Vándortanfolyamok. Az ipari gyakorlatban szükséges újabb munkajelöltekkel, kikészítő műveletekkel foglalkoznak. Tartamuk 2-4 hét.

Női ipari tanfolyamok. Céljuk nőknek alkalmat adni arra, hogy a kézimunkák különböző ágaiban ismereteiket bővíthessék és kiegészíthessék. Tárgyuk rendszerint: 1. Fehérneművarrás. 2. Női ruhaszabás és varrás. 3. Mű- és aranyhímzés. 4. Női kalapkészítés. 5. Géphímzés. 6. Divatáru- és piperemunkák. 7. Fűzőkészítés. 8. Művirágkészítés. 9. Csipkemunkák. 10. Mosás és vasalás. A tanfolyamok tartama 3-6 hó. A budapesti állami nőipariskola váltakozó csoportokban az egész tanéven át rendez ilyen tanfolyamokat, a többi nőipariskola a szükség szerint.

9. Budapest székesfőváros iparrajziskolája.

Magyarország legrégebbi iparoktatási intézete, mely 1773 óta működik. Jelenlegi szervezetében az oktatás hármas tagozású: I. előkészítő rajzoktatás, II. műhely oktatás, III. továbbképző oktatás.

A két évfolyamból álló előkészítő rajzosztályba négy középiskolát végzett tanulókat felvételi vizsgálat alapján vesznek fel. A műhelyoktatás hároméves egésznapos tanítással a faipart, hegedűkészítést, textil-, könyvkötő-, sokszorosító-, ötvös-, kerámiai, díszítőfestő-, üvegfestő- és üvegmozaik- és gipszöntő-ipart, kétéves és félnapos tanítással a fényképészetet, női szabászatot és női kalapkészítést karolja fel. A műhelyekbe, a faipari, hegedűkészítő- és kalapkészítő-műhely kivételével csak olyan növendékeket vesznek fel, akik legalább az I. előkészítő rajzosztályt elvégezték. A továbbképző tanfolyamok heti hatórás esti tanítással különböző iparok körébe tartozó szakrajzon kívül az alakrajzot

és ékítményes rajzot karolják fel. Az intézet külön tagozata az építőipari téli tanfolyam, mely egésznapos tanítással négy téli félévre terjed és a kőműves-, kőfaragó- és ácsmunka gyakorlásához megkívánt szakismeretekben képezi ki a tanulókat. Ennek a tanfolyamnak végbizonyítványa hároméves szakbavágó segédkísérlet igazolása után a mesterség önálló gyakorlására jogosít.

V.

KERESKEDELMI SZAKOKTATÁS.

A kereskedelmi szakoktatás, éppen úgy, mint közokta-
tásunk egyéb ágai is, három fokozatra oszlik: *alsó-, közép-
és felsőfokú* kereskedelmi szakoktatásra. Az *alsófokút* a
kereskedőtanonciskolák és alsófokú szaktanfolyamok, a
középfokút a felső kereskedelmi iskolák és középfokú szak-
tanfolyamok és a *felsőfokút* az Egyetemi Közgazdaságtudo-
mányi Kar kereskedelmi szakosztálya látja el.

Az egész kereskedelmi szakoktatás gerincét a felső ke-
reskedelmi iskolák alkotják. Ezért a kereskedelmi szakok-
tatás tárgyalásának sorrendjét a történeti fejlődésnek meg-
felelően így állapíthatjuk meg: I. felső kereskedelmi iskolák;
II. kereskedőtanonciskolák; és III. kereskedelmi szaktan-
folyamok. Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Karral kü-
lön fejezetben foglalkoztunk (lásd 245. sk. lk.).

A kereskedelmi szakoktatás körébe sorolhatjuk a *gyors-
írói, szépírói és gépíróiskolákat* is, mert tanulóik túlnyomó
része a kereskedelmi gyakorlati életben való boldogulás cél-
jából tanulja a gyorsírást, szépírást és gépírást.

1. Felső kereskedelmi iskolák.*A felső kereskedelmi iskolák történeti fejlődése.*

Magyarországon az első kereskedelmi szakiskola a
BIBANCO EMÁNUEL GYULA sziléziai származású tanító által a
Pesti Polgári Kereskedelmi Testület támogatásával 1830-ban
létesített magániskola volt. Kereskedelmi ismereteket azon-
han tanítottak már ennek az iskolának a létesítése előtt is az
egy-iskolafajokban és különösen a XIX. század eleje óta
életbeléptetett vasárnapi ismételőiskolákban. A Bibanco-féle
magániskolát alapítójának 1841-ben bekövetkezett halála
után egyik tanára, HAMPEL ANTAL vette át. Felvételt nyer-

tek olyan tanulók, akik az elemi iskola négy osztályát sikerrel végezték vagy megfelelő felvételi vizsgálatot tettek. A tanulmányi idő három évre terjedt. A tanítás nyelve és szelleme német volt. Az iskola a gyakorlati kiskereskedők képzését szolgálta.

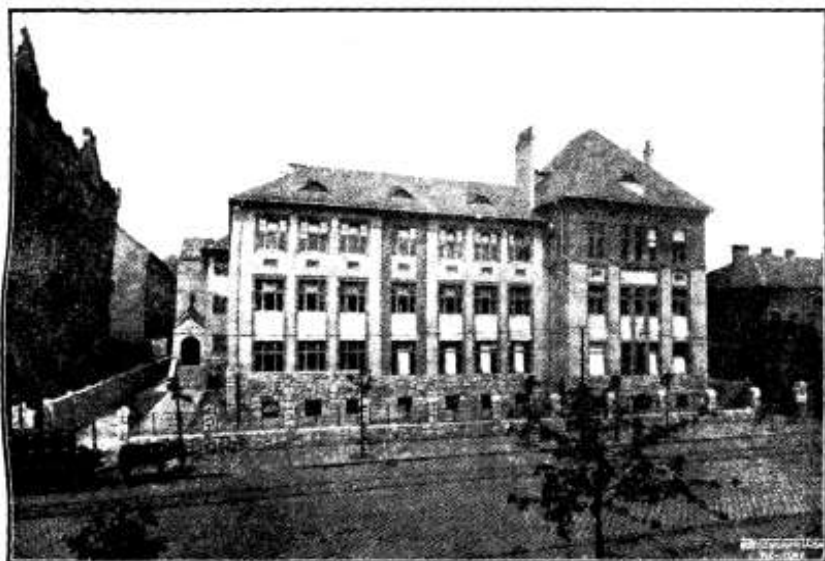
E magániskola mintájára egyéb alsófokú iskolák is keletkeztek. Felállításukhoz hivatalos engedély kellett és működésüket hivatalosan ellenőrizték.

Ezeknek az alsófokú iskoláknak a nyomán jelentős lépéssel vitte előre a kereskedelmi szakoktatást a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület és a Pesti Nagykereskedők Testülete által 1857-ben lipcsei mintára alapított *Pesti Kereskedelmi Akadémia*. Ez a rangjára nézve már középfokú kereskedelmi tanintézet a prágai kereskedelmi akadémia mellett az akkori Ausztria-Magyarország egész területén a maga nemében első volt. Felvételt oly tanulók nyertek, akik az alreáliskolát vagy az algimnáziumot (tehát a III. reáliskolai vagy a IV. gimnaziális osztályt) sikerrel elvégezték vagy megfelelő előképzettségüket felvételi vizsgálattal igazolták. Hiányos előképzettségű tanulók részére előkészítő osztályt nyitottak. A tanulmányi idő az előkészítő osztállyal és három akadémiai osztállyal négy évre terjedt. Tanításterve eleinte szinte évről-évre változott. Ehhez az intézethez kapcsolták az 1830-ban BIBANCO által megindított *Hampe-féle* vasárnapi kereskedőtanonciskolát is.

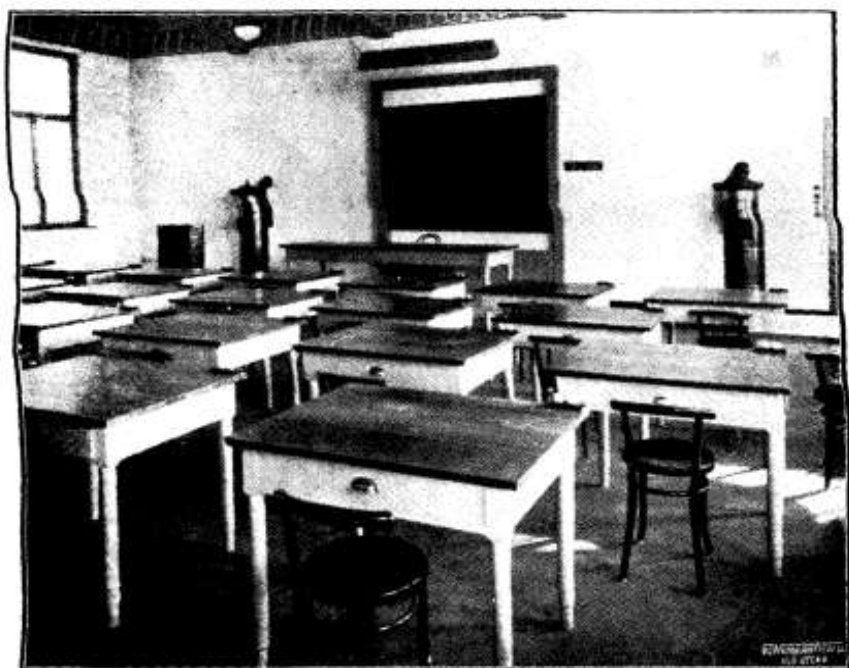
Ugyanebben az időben az 1856-ban technikai főtanintézeté emelt *József^ipartanoda* és későbbi Műegyetem is foglalkozott kereskedelmi szakoktatással, sőt 1863-tól 1871-ig külön közgazdasági szakosztálya volt kereskedők (és mezőgazdák) számára. Magyarországon tehát a kereskedelmi szakoktatás már a múlt század 60-as és 70-es éveiben is szerepelt főiskolai jellegű tanintézet szervezetében. További fejlődése ebben a keretben csak 1882-ben akadt meg, amikor a Műegyetem új szervezetet kapott.

A középfokú kereskedelmi szakoktatás további szerves fejlődésének útját a Pesti Kereskedelmi Akadémia szabta meg. Mintájára a 70-es és 80-as években egyfelől magánosok, másfelől társulatok egymásután állítottak fel középfokú kereskedelmi iskolákat.

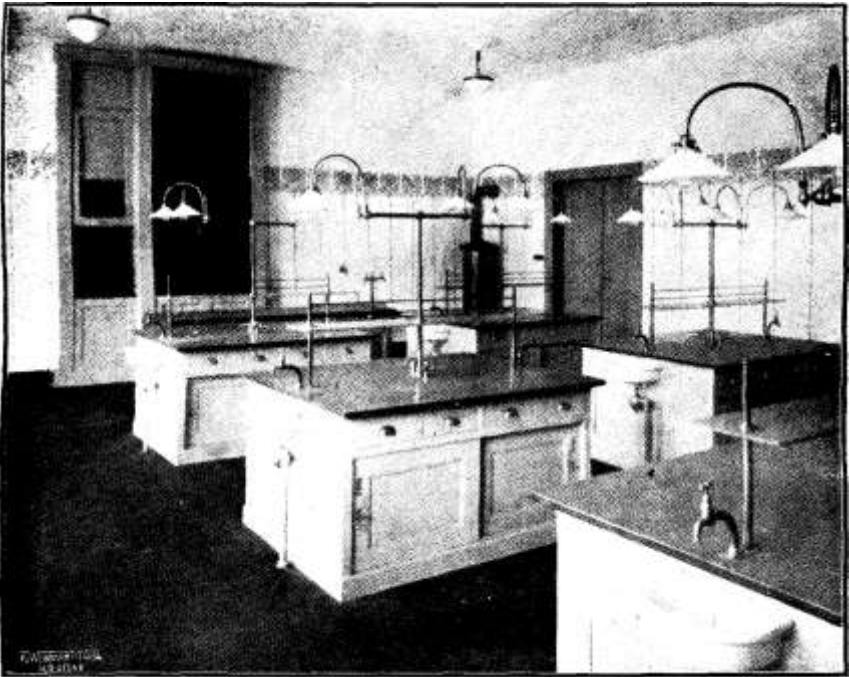
A 70-es évek elején immár szükségesnek mutatkozott

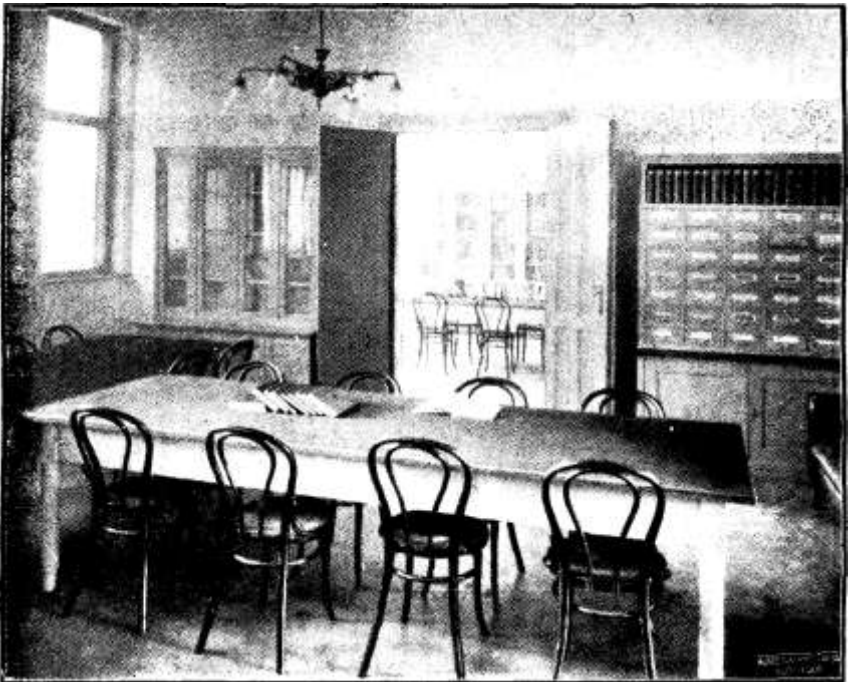
A budapesti m. kir. állami „Baross Gábor” fiú felső kereskedelmi iskola.

*A budapesti állami Baross Gábor fiú felsőkereskedelmi iskola.
Gyakorlóiroda.*

*A budapesti állami Baross Gábor fiú felsőkereskedelmi iskola.
Vegyteni gyakorlatok terme.*

*A budapesti állami Baross Gábor fiú felsőkereskedelmi iskola.
Tanári szoba és könyvtár.*

a kereskedelmi szakoktatás hivatalos rendezése, illetve megszervezése. *1872-ben* a magyar kormány *hivatalos szervezetet* adott ki, amellyel az összes kereskedelmi szakoktatási intézményeket a vallás- és közoktatásügyi minisztérium fennhatósága alá rendelte. Addig ezek az iskolák a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter hatáskörébe tartoztak.

Eszerint a szervezet szerint a kereskedelmi szakoktatás ellátására szolgálnak: *a)* az alsófokú (vasárnapi és esti) kereskedelmi tanfolyamok; *b)* a középkereskedelmi iskolák; és *c)* a felsőbbfokú kereskedelmi iskolák. A középkereskedelmi iskolába való felvétel feltétele a középiskola vagy a polgári iskola negyedik osztályának sikeres elvégzése vagy megfelelő felvételi vizsgálat. A tanulmányi idő három év; sikeres befejezését (szóbeli és írásbeli) záróvizsgálat követi. A záróvizsgálati bizonyítvány azonkívül, hogy a gyakorlati életpályákra való alkalmasságot bizonyította, az egyévi önkéntes katonai szolgálatra is jogosított. A közvetlen felügyeletet és ellenőrzést a szervezet a *királyi tarif felügyelők hatáskörébe* utalja. Rendtartás dolgában a *középiskolák* idevágó intézkedései voltak irányadók. Tanítástervét lásd alább.

E szervezet alapján az állam 1881-ben létesítette első középfokú kereskedelmi iskoláját *Fiúméban*.

Az 1872. évi szervezetet az *1884zben kiadott szervezet* követte, amely a kereskedelmi szakoktatást szerves kapcsolatba hozta az 1868-ban bevezetett *hatosztályú* polgári iskolával. Ez a szervezet ugyanis már előbbi kísérletek nyomán lehetővé *tette*, hogy polgári iskolával kapcsolatban kereskedelmi tanfolyam állíttassék fel olyképen, hogy ennek a tanfolyamnak a tanulói az általános műveltséget nyújtó tárgyakat a polgári iskola V. és VI. osztályában, a kereskedelmi szaktárgyakat pedig párhuzamosan a polgári iskola V. és VI. osztályával, *külön* tanulják. A kérdésnek ilyen rendezése azonban nem vált be, úgyhogy már a következő évben, *1885iben újabb szervezet jelent meg*, amely az *önálló háromévfolyamú középkereskedelmi iskola* mellett a „*polgári iskolával kapcsolatos középkereskedelmi iskola*” típusát teremtette meg. E típusra nézve az 1885. évi szervezet úgy intézkedett, hogy a polgári iskola VI. osztálya fölé még

egy VII. osztály állíttassék fel és az így kibővített polgári iskola V-VII. osztályai a középkereskedelmi iskolát alkossák, úgy azonban, hogy az V. és VI. osztályban bifurkáció legyen lehetséges. Az 1884. és 1885. évi szervezet tanítástervét lásd alább.

Ettől kezdve a középkereskedelmi iskolák száma rohamosan szaporodott, amihez lényegesen hozzájárultak a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883. évi törvényben a középkereskedelmi iskolát végzett tanulók számára biztosított elhelyezkedési lehetőségek, valamint az a körülmény, hogy a középkereskedelmi iskolai végzettség az egyévi katonai önkéntesi kedvezményel volt egybekötve.

A kereskedelmi szakoktatásnak a polgári iskolával való szerves összekapcsolása a kereskedelmi iskolák és a kereskedelmi oktatás fejlődésére nem bizonyult helyesnek. Ezért az 1895. évi szervezet ezt a kapcsolatot megszüntette, az egész középfokú kereskedelmi szakoktatást egységesítette, az összes enemű tanintézeteknek (középkereskedelmi iskoláknak és a kereskedelmi akadémiáknak) a „*felső kereskedelmi iskola*” elnevezést adta és – kivéven őket a királyi tanfelügyelők hatásköre alól – külön felső kereskedelmi iskolai főigazgató közvetlen felügyelete és ellenőrzése alá rendelte. Az előző szervezetekben megengedett felvételi vizsgálat megszűnt mint felvételi feltétel és az eddigi záróvizsgálat helyébe a *felső kereskedelmi iskolai érettségi vizsgálat* lépett. Rendtartás dolgában e szervezet is általában a középiskolai rendtartással egyezett meg. A tanítástervet lásd alább.

Az 18954 szervezet egyes változtatásokkal húsz évig volt érvényben. Közben mindinkább nyilvánvalóvá lett, hogy a felső kereskedelmi iskola ama feladatnak, hogy a kereskedelmi szakképzettség mellett az általános műveltség alapelemeit is nyújtsa, három évfolyam keretében teljes mértékben nem tud megfelelni. Ezért a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kereskedelemügyi miniszter hozzájárulásával már 1909-ben kiadott rendeletével *elvileg* kimondotta, hogy a felső kereskedelmi iskola négyévfolyamúvá fejlesztendő és nyomban intézkedett az előkészítő munkálatok megindítása iránt. A világháború kitörése e munkálatokat egy ideig megakasztotta és ezért a vallás- és közokta-

tásügyi miniszter a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértően 1915-ben *redukált tanítástervet* léptetett életbe azzal a céllal, hogy a felső kereskedelmi iskolai tanulókra mindi inkább súlyosbodó szellemi megterhelésen a *háromévfolyamú* felső kereskedelmi iskola keretében is enyhítsen. E redukált tanításterv szerint az iskolai tanítás csak a délelőtti órára és heti 30 órára szorítkozott. Az évvégi osztályvizsgálatok eltöröltettek, *illetve* csak a tárgyankint elégtelen előmenetelű tanulókra redukáltattak. (A tanítástervet lásd alább.)

1916 óta az akkor létesített leányközépiskolák keretében *felső kereskedelmi leányiskolák* is szerveztettek. Ezek azonban mint be nem vált intézmények 1924g fokozatosan megszűntek. Annál jobban fejlődtek azonban a felső kereskedelmi fiúiskolák mintájára már 1909 óta szervezett önálló női felső kereskedelmi iskolák.

A. felső kereskedelmi iskolák mai szervezete és tanításterve.

Az 1935/16. évi redukált tanítástervet az 1920. évben a vallás- és közoktatásügyi minisztertől kiadott és nagyjában ma is érvényben levő tanításterv váltotta fel és ezzel valóra vált a felső kereskedelmi iskolának *négy évfolyamra kibővítése*.

Az 1920. tanításterv szerint a négyévfolyamú felső kereskedelmi iskola *alsó (kereskedelmi)* és *felső (közgazdasági) tagozatra* oszlik, két-két évfolyammal. Amaz a kisebb és középterjedelmű közvetlen árukereskedelem, emez pedig a szélesebb látókört kívánó és az ország határain túl is irányuló kereskedelem igényeire van főképen figyelemmel.

Újítása ennek a tanítástervnek a *munkadélutánok* bevezetése is avégből, hogy a tanulók a közvetlen gazdasági termelőmunkával való foglalkozás révén megkedveljék a fizikai munkát, szert tegyenek kezűgyességre és ízlésre és a fizikai munka demokratikus tiszteletére neveltessenek. A tanítás anyaga a mezőgazdaság, az ipar, meg a kereskedelem körében előforduló könnyebb munkák végzése.

Végül újítások azok az intézkedések is, amelyek 1. az I. évfolyamra beiratkozó tanulókra nézve felvételi vizsgálatot, 2. az első évfolyam első félévének a végén kettőnél több elégtelen osztályzatot nyert tanulóknak a felső kereske-

delmi iskolából való kirekesztését és 3. a II. évfolyamot ismétléssel vagy javítással végző tanulókra tanulmányaik továbbfolytatásának tilalmát rendelték el.

A négyévfolyamú felső kereskedelmi iskola óraterve.

Sorszám	T a n t á r g y	A heti órák száma				
		I.	II.	III.	IV.	Össze- sen
		évfolyamban				
<i>Kötelező tárgyak:</i>						
1	Hit- és erkölcstan	2	2	2	2	8
2	Magyar fogalmazás és irodalom	4	2	2	3	11
3	Történelem	2	2	2	2	8
4	Jogi ismeretek	—	2	2	—	4
5	Közgazdaságtan	—	—	—	4	4
6	Földrajz	2	2	2	2	8
7	Kémia és technológia	—	2	3	—	5
	Aruismeret	—	—	—	2	2
8	Természettan	3	—	—	—	3
9	Mennyiségtan és politikai számtan	3	2	2	—	7
10	Kereskedelmi számtan	4	2	3	3	12
11	Kereskedelmi ismeretek	2	—	—	—	2
12	Könyvvitel	—	3	3	—	6
13	Magyar kereskedelmi levelezés	—	2	2	—	4
14	Gyakorló iroda	—	—	—	4	4
15	Német nyelv és levelezés	4	3	3	3	13
16	Második idegen nyelv és levelezés	—	3	3	4	10
17	Gyorsírás	2	1	1	1	5
18	Testnevelés (testgyakorlás és egészségtan)	2	2	2	2	8
Összesen		30	30	32	32	124
<i>Nem kötelező tárgyak:</i>						
1	Gépirás	—	2	—	—	2
2	Szépírás	1	—	—	—	1

Jegyzet. A női iskolákban a IV. évfolyamon a második idegen nyelv és levelezés heti óráinak száma: 3-s a gépirást, mint *kötelező* tárgyat, heti 1 órában kell tanítani.

Az 19204 tanítástervnek a *felvételi vizsgálatra és a szerlekiókra* vonatkozó rendelkezései nem bizonyultak célirányosoknak, úgyhogy 1923-ban az I. félévi szelekciót, majd a II. évfolyam végén tartandó szelekciót és 1924-ben a felvételi vizsgálatot is hatályon kívül kellett helyezni.

De nem bizonyult célszerűnek a tanítástervnek a *kettétagozódásra* és a *munkadélutánokra* vonatkozó újítása sem. A kettétagozódásra nézve a tapasztalat azt bizonyította, hogy a tanulók túlnyomó többsége a *fiúiskolákban* mind a két tagozatot elvégezte és csak csekély részük ment az alsó tagozat elvégzése után a gyakorlati életbe; ami pedig a munkadélutánokat illeti, amelyek a felső kereskedelmi iskola közvetlen céljával különben sem voltak szoros összefüggésben, a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1923-ban az 1920. évi tanítástervnek rájuk vonatkozó részét hatályon kívül helyezte annál is inkább, mert a legtöbb iskolában a munkaalkalom megszervezése sem vált lehetővé. Így aztán már az 1924/25. tanévben megindult az 1920. tanításterv revíziója, amelynek eredménye az *1927. évben kiadott új tanterv*.

1. Hit- és erkölcstan.

Mind a négy évfolyamban hetenként 2-2 óra. -- A hits és erkölcstan tanítása a hitfelekezetek tanításterve szerint történik és róla a hiti felekezetek saját hatáskörükben gondoskodnak.

2. Magyar fogalmazás és irodalom.

Cél: A magyar fogalmazás és irodalom tanításának célja az, hogy a tanuló gondolatait magyarul szóval és írásban szabatosan tudja kifejezni, az irodalmi művek szépségeiben élvezetet találjon, a magyar nemzeti irodalom történetében kellő áttekintése legyen s erkölcsi érzéke és nemzeti öntudata megszilárduljon.

I. évfolyam, hetenként 4 óra. – *A helyesírás, a fogalmazás, a stílus;*, az *alaki és mondattan* módszeres gyakorlása megfelelő olvasmányok alapján. *A prózai írásművek elmélete.* Az olvasás és tanítás mellett kisebb házi és iskolai írásbeli gyakorlatok.

II. évfolyam, hetenként 2 óra. – A magyar irodalom *költői remekműveinek* ismertetése olvasmányok alapján, mindig tekintettel az irodalom történeti kapcsolatra.

III. évfolyam, hetenként 2 óra. – Iskolai és házi olvasmányok alapján a *magyar irodalom történeti ismertetése a legrégebb időktől Vörös; marty Mihály föllépéséig.* Az olvasmányokkal kapcsolatban és a tanuló szakismeretei köréből (technológia, földrajz, stb.) is vett hosszabb-rövidebb házi és iskolai írásbeli feladatok útján a fogalmazókészség további fejlesztése.

IV. évfolyam, hetenként 3 óra. – Iskolai és házi olvasmányok alapján a *magyar irodalom folytatólagos történeti ismertetése Vörösmarty Mihály föllépésétől 1900-ig.* Irodalmunk rövid ismertetése 1900-tól napjainkig. *Esztétikai alapfogalmak*, a szép fogalma és fajtái, művészi kifejezése, a művészetek fajtái, az esztétika és etika viszonya. A stílus és a fogalmazókészség további fejlesztése házi és iskolai gyakorlatok alapján.

3. Történelem.

Cél: A történelem tanításában foglalkozunk az emberiség egye teames történetével; a világ számottevő nemzetei, elsősorban a magyar nemzet politikai, kulturális és gazdasági történetének összefüggő fejlődésével. Bevezetjük a tanulót a történelmi átalakulások ismeretébe, keresve mindennütt és mindenkor az okokat és tanulságokat. Meg akarjuk szilárdítani tanulóinkban a keresztény és nemzeti gondolkodást: a vallásosságot és a hazaszeretetet.

I. évfolyam, hetenként 2 óra. – Az ókor politikai, szellemi és anyagi művelődéstörténete. A középkor politikai, szellemi és anyagi művelődéstörténete. Az újkor találmányai; a tudományok és művészetek újjászületése.

II. évfolyam, hetenként 2 óra. – Az újkor politikai, szellemi és anyagi művelődéstörténete.

III. évfolyam, hetenként 2 óra. – Magyarország története.

IV. évfolyam, hetenként 2 óra. – Társadalmi alapismeretek. Gazdaságtörténelem.

4. Jogi ismeretek.

Cél: A kereskedelmi életben nélkülözhetetlen jogi ismeretek tanítása avégből, hogy az iskola a tanulókat a jogszabályok megértésébe bevezesse és ennek révén bennük bizonyos jogi érzéket fejlesszen.

II. évfolyam, hetenként 2 óra. – Közjogi ismeretek. Magánjogi ismeretek. Az értékpapírokra vonatkozó szabályok.

III. évfolyam, hetenként 2 óra. – Kereskedelmi jog.

5. Közgazdaságtan.

Cél: A közgazdasági műveltség megalapozása, a mai gazdasági élet jelenségeinek és törvényszerűségeinek megismertetése.

IV. évfolyam, hetenként 4 óra. – Alapismeretek. A termelés. A forgalom jelenségei. Jövedelemmegoszlás. Közgazdasági és társadalmi politika. Pénzügytani alapismeretek.

6. Földrajz.

C é 1: A felső kereskedelmi iskolai földrajzi tanítás a földet mint a gazdasági élet színterét tekinti és a gazdasági élet különböző jelenségeinek földrajzi magyarázatát adja meg. A tanítás célja tehát az, hogy a közgazdasági pályákra készülő ifjú megszerezze mindazokat a földrajzi ismereteket, amelyek saját hazája, idegen országok s általában az egész föld gazdasági élete felől tájékoztatják.

I. évfolyam, hetenként 2 óra. – 1. A gazdasági földrajz alapfogalmai. 2. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália gazdasági földrajzi ismertetése. A négy világrész fontosabb országainak, illetve a fontos gyarmatbirtokoknak részletes ismertetése, különös tekintettel a termelésre, iparra, forgalomra és kereskedelemre. Egységes kulcson alapuló statisztika alapján grafikonok, valamint vázlatok és rajzok készítése.

II. évfolyam, hetenként 2 óra. – Európa gazdasági földrajza. Rész-

letesen Európa amaz országai, amelyek Magyarország gazdaságára, kereskedelmére különösen fontosak: az utódállamok, Német-, Olasz-, Orosz-, Franciaország, a Balkán-félsziget, Nagybritannia, Hollandia, Belgium.

III. *évfolyam, hetenként 2 óra.* – Magyarország gazdasági földrajza.

IV. *évfolyam, hetenként 2 óra.* – *Világkereskedelmi földrajz az áruismerettel kapcsolatban.* 1. A termelés fejlődése, annak négy főfoka. Termelési fokok: gyűjtés, halászat, vadászat, mezőgazdaság, kertgazdaság, ipar, kereskedelem, forgalom; tőke- és hitelgazdaság. Gazdasági övek. Többtermelés módjai. Ármentesítés. Telkesítés, homokkötés. A vízi, ten-L'cri. szárazföldi és légi közlekedés útjainak és eszközcinek fejlődése. For-g *almi* akadályok leküzdése. Települések; városok és kikötővárosok. 2. Az áruismerettel kapcsolatban a fontos világkereskedelmi áruk földrajza; termelésük helye, módja, forgalmi útvonalai, a szállítás módja. x/z ásvanyos, növényi és állati eredetű anyagok mellett a félkésztermények és kész cikkek világkereskedelmi földrajza. A nagy vasutak és hajózási útvonalak tüzetes ismertetése. Tengerhajózási társaságok. A világvasutak jelenlegi helyzete. Posta, táviró, távbeszélőkábel fejlődése és mai jelentősége. Min-dig utalás a hazai viszonyokra, külkereskedelmi mérlegünkre és az áru- ismereti anyagra: a termelésre, feldolgozásra és felhasználásra. Ismer- tetni kell a tarifákat, a vámteteleket. Grafikonok és rajzok készítése.

7a. Kémia és kémiai technológia.

Cél: A legfontosabb kémiai alapfogalmaknak, alaptörvényeknek, kémiai átalakulásoknak, a fontosabb elemeknek, a kémiai nagyiparban szereplő vegyületeknek és ipari termelésüknek megismertetése.

II. *évfolyam, hetenként 2 óra.* – *Kémiai alapfogalmak.* Szervetlen kémia.

III. *évfolyam, hetenként 3 óra.* – Bevezető alapfogalmak a *szerves kémiába*. Szerves kémia.

7b. Áruismeret.

Cél: A legfontosabb hazai és világkereskedelmi áruknak, ipari át- alakulásuknak a kereskedelem szempontjából való ismertetése; továbbá mindamaz ismereteknek közlése, amelyek az áruk gyakorlati megítélésére, csomagolására, szállítására, raktározására, gondozására, pénzügyi viszonyaira s más, a gyakorlatban kialakult szokásokra, szóval az egyes áruk- kai való kereskedelem technikájára vonatkoznak.

IV. *évfolyam, hetenként 2 óra.* – *A világkereskedelmi földrajzzal kapcsolatban. Áruismeret.* Építőanyagok. Agyagárúk. Üvegárúk. Az anya- gok kereskedelme. A kémiai nagyipar legfontosabb termékei mint az áru- forgalom tárgyai. A *gabonaneműek* és kereskedelmük. A leguminózák. A malom-tésztaipar és termékeik. A lisztkereskedelem. Keményítő- és dextrinipar. A cukorgyártás, cukoripar, cukorkereskedelem. Gyümölcsök, délgyümölcsök. Gyümölcsök értékesítése. *Konzerváló módok. Erjedés.* Mikroorganizmusok. (Szeszgyártás, szeszipari termékek, szeszereskedele- lem. Bor, borkereskedelem, a sör.) *Állattenyésztés, állatkereskedelem* (szarvasmarha-, sertés-, baromfi-, hal-tenyésztés és kereskedelem). *Hús- áruk.* Tej, tejtermékek. Tojás. Halárúk. Hűtőházi és közraktári raktározás.

A *dohány*. Dohánygyártás, forgalombaadás. Gyarmatárúk és kereskedelmük (kávé, tea, kakaó). Fűszerek: bors, vanília, fahéj, paprika, mustár. *Kaucsuk*, mézgák, gyanták, balzsamok, éterikus olajok és technológiájuk, értékesítésük. *Zsírok*, olajok, viaszfélék. Szappan, gyertya és iparuk. A *fa* és technológiája. Fakereskedelem. *Festékek*, festékipar. *Bor*, bõrgyártás, bõrkereskedelem. *Toll*, prémáru. *Textilanyagok* és feldolgozásuk, textilárúk és textilvereskedelem. *Cellulózé* értékesítése ipari termékekre. A film. Papírgyártás, papírárúk és a papírkereskedelem. A többlet termelés kérdése és módja (röviden). A nitrogén vándorlása. Talajismeret, műtrágya. Az árúk csomagolásának módjai. Folyadékok, tűzveszélyes árúk szállítása, raktározása.

8. Természettan.

Cél: A fizikai tünetmények ismertetése alapján a természettan általános törvényeinek és gyakorlati alkalmazásuknak megértetése.

I. évfolyam, hetenként 3 óra. – A *fizika alapfogalmai*. A hang keletkezése és általános tulajdonságai. A fény terjedése, erőssége, visszaverődése, törése és sarkítása (saccharométer). Fontosabb optikai eszközök, különösen a szemüveg, mikroszkóp, teleszkóp. Fényképezés és mozgóképek. $x \setminus$ látás; színszóródás, a testek színe. Szinkép. Mágnesség. Az elektrosztatika alaptünetményei. Az elektromos áram. G alván elemek. Ohm törvénye. Fontosabb elektromos mértékegységek. Az áram kémiai hatása, galvano-plasztika. $x \setminus z$ áram hős és fényhatása; elektromos világítás. Elektromágnes és elektromos telegráf. Indukált áramok, dinamó-elektromos gépek; váltakozó és egyenáram. Elektromos erőátvitel, elektromos vasút. Telefon, mikrofon. Röntgensugarak, rádióaktivitás, elektromos rezgés és hulláin; rádiótelegráf és rádiótelefon.

9. Mennyiségtan és politikai számtan.

C é 1: A mennyiségtan ama részeinek összefüggő megismerése és önálló alkalmazása, amelyek egyfelől a politikai számtan megértéséhez, másfelől a kereskedelmi számítások tudatossá tételéhez szükségesek. A politikai számtan elemeinek és gyakorlati alkalmazásának megismerése.

I. évfolyam, hetenként 3 óra. – A négy alpművelet és a hatványozás pozitív és negatív számokon. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel. Aránypár. Elsőfokú függvény és grafikus ábrázolása. Elsőfokú kétismeretlenű egyenletrendszer algebrai és grafikus megoldása. Négyzetgyökvonás és a másodfokú egyenlet algebrai megoldása; példák a grafikus megoldásra. Az alpműveletekkel és egyenletekkel kapcsolatban a tanulók mértani ismeretcincnek, főként a területszámításnak (és Pythagoras tételének) ismétlése; grafikus ábrázolás vonalakkal és területekkel. Kisebb házi feladatok óráról-órára; félévenként négy iskolai dolgozat.

II. évfolyam, hetenként 2 óra. – A gyökvonásról általában. Műveletek gyökmennyiségekkel. A logaritmusszámítás alaptételei és alkalmazásai. Az exponenciális egyenlet és függvény. A számtani és mértani sor. A gyökvonással és a logaritmusszámítással kapcsolatban a felület- és térfogatszámítás egyszerűbb esetei. Kamatos kamatszámítás utólagos és elő-

leges kamatlábbal; segédtablák. Kisebb házi feladatok óráról-órára; fél-évenként három iskolai dolgozat.

III. évfolyam, hetenként 2 óra. – Járadékszámítás; segédtablák. Kölcsöntörlesztés utólagos és előleges kamatlábbal. Jelzálogos kölcsönök és törlesztésük; törlesztőtervek készítése jutalék bevonásával is. A kölcsön árfolyama. A valódi kamatláb. Δ kölcsönárfolyamok paritása. Kölcsönajánlatok egybevetése. Az életbiztosítások alapelvei. Kisebb házi feladatok óráról-órára; félévenként három iskolai dolgozat.

10. Kereskedelmi számtan.

C é 1: A kereskedelmi ügyletek megkötése és lebonyolítása körül felmerülő számvetések és elszámoló munkálatok megtanítása. Biztosság, ügyesség, tudatosság és önállóság-- megszerzése a számolásban.

I. évfolyam, hetenként 4 óra. – Alapműveletek egész számokkal, tizedes és közönséges törtekkel, a rövidített és gyakorlati eljárások bevonásával. A kereskedelmi szempontból fontos országok mértékcinek és pénzeinek ismertetése. Váltás és összevonás. Műveletek megnevezett számokkal (mértékekkel és pénzekkel). Egységrehozatal. Olasz gyakorlat. Láncszabály. Arányos osztás. Átlagszámítás. Keverés. A százalékszámítás behatóan, áruüzleti számításokra alkalmazva. Jegyzékek, számlák, költsége jegyzékek készítése az áruüzleti szokásoknak megfelelően. A nagyobbított és a kisebbített összegből való százalékszámítás. A kamatszámítás. Takarékbetétek. Belföldi váltók diszkontálása. Leszámító jegyzékek készítése. Középlejártat.

II. évfolyam, hetenként 2 óra. – A budapesti tőzsdén jegyzett értékpapírok számítása a budapesti és a bécsi tőzsde szokásai szerint. Kamatos folyószámlák egyenlő (kölcsönös) és állandó kamatlábbal, progresszív, retrográd és fokozatos módon. Az áruszámítás folytatása. Példák kisebb mezőgazdasági és ipari üzemek köréből. Bizományi számlák. Egyszerű árvetés. Az eladó árvetés. Röviden az arany- és az ezüsts számítás; az ötvényék finomsága és jelzése, tisztasúly, ötvénysúly. A legfontosabb pénz«lábak és a pénzverő viszonyok ismertetése. Pénznemek paritása és fém«rtéke. Az arany és ezüst, valamint az érmék árfolyama a legfontosabb piacokon, a tőzsdei szokások figyelembevételével.

III. évfolyam, hetenként 3 óra. – Külföldi váltók jegyzése és számítása. a budapesti és a legfontosabb külföldi tőzsdék szokásai szerint. Tartozás-követelés kiegyenlítése. Nettó-kiegyenlítés. A budapesti tőzsdén szereplő értékpapírok jegyzése a legfontosabb külföldi tőzsdéken. A tőzsdei műveletek; report és deport. Kamatos folyószámlák kölcsönös és változó, kettős és állandó, kettős és változó kamatlábbal. Rövid feladatok óráról-órára; félévenként négy iskolai dolgozat.

IV. évfolyam, hetenként 3 óra. – Váltókezelés. Arany- és ezüstkémelés. Értékpapírkémelés. Az áruüzleti számítások ismétlése, a legfontosabb áruk számításainak ismertetésével, összetett árvetés. Áruparítások. Árvetőtáblázatok készítése, összefüggő üzlettervek kidolgozása. Rövid feladatok óráról-órára; az első félévben négy, a másodikban három iskolai dolgozat.

11. Kereskedelmi ismeretek.

Cél: Bevezetés a kereskedelmi irányú tanulmányokba. A kereskedelmi élet megismeréséhez szükséges alapismeretek gyors elsajátítása.

I. évfolyam, hetenként 2 óra. – A gazdasági alapfogalmak. A kereskedelem és személyei. A kereskedelem tárgyai és eszközei. Az áruforgalom. A bankforgalom.

12. Könyvvitel.

Cél: Jártasság, tudatosság és biztosság megszerzése a könyvek vezetésében; gondosságra, pontosságra való szoktatás; az elemzői, ítélő- és kombinálótétehetség fejlesztése.

II. évfolyam, hetenként 3 óra. – Az egyszerű könyvvitel rövid tárgyalása. A számlaszerű elszámolás lényege. A vagyonrészek fogalma és a vagyonrészek változásainak nyilvántartása (kisebb üzletterv alapján). Letár és mérleg. A hibák megigazítása. A vagyonrészek változásainak hatása a tiszta vagyonra. A kettős könyvvitel lényege. A kettős könyvvitel közvetlen módjai a fontosabb segédkönyvek bevonásával. A kamatos folyószámlák gyakorlása a kereskedelmi számtanban tanultak alapján. Félévenként három iskolai dolgozat.

III. évfolyam, hetenként 3 óra. – A bizományi és részesügyletek elszámolása, bank- és gyári számvitel. A társaságok könyvvitele. A kettős könyvvitel közvetett módjai. A kamatos folyószámlák gyakorlása a kereskedelmi számtanban tanultak alapján. Félévenként három iskolai dolgozat.

13. Magyar kereskedelmi levelezés.

C é 1: A kereskedelmi forgalomban előforduló levelek és iratok tárgyi, nyelvi és alaki taglalása alapján ama képesség megszerzése, hogy a tanuló a kereskedelmi forgalom körébe vágó leveleket kifogástalan tárgyismerettel, helyes magyarsággal, önállóan megfogalmazni és gondos, tetteszötös alakban megírni tudja.

II. évfolyam, hetenként 2 óra. – Levelek és iratok az áruüzlet körét böi Alaki taglalás. A kereskedelmi levelek kiállítása, címzése és postai elküldése; pénz küldése postautalvánnyal és pénzeslevélben; a postatakarékpénztár legfontosabb nyomtatványai. A kereskedelmi irodák technikai felszerelésének ismertetése és alkalmazásának begyakoroltatása: a) az írásbeli munkák segítőeszközei (másológépek és sokszorosító eljárások), b) a rendező és nyilvántartómunkák segítőeszközei (számzó- és füző« készülékek, a leginkább használatos iratrendezők, a kartotékok). A házi és iskolai gyakorlatok tárgya. Mintalevelek gondos másolása, a tárgyalt levelek vázlatának elkészítése, a letárgyalt üzletesetekhez hasonló, mindig összefüggő üzletesetekből vett egyes levelek fogalmazása. Minden levelező-órán s otthonra is rövidebb írásbeli feladat.

III. évfolyam, hetenként 2 óra. – A bizományi vétel és eladás. Kereskedelmi képviselő, alkusz, ügynök. Részesügyletek. Árukivitel és behozatal. A tengeri szállításra, az áruszállítmányok biztosítására vonatkozó levelek és legfontosabb iratok, kábeltáviratok, távirószótárak. Biztosítás. Kifogás és rendelkezésre bocsátás az árukereskedés körében. Intőlevelek.

Levelezés csőd és egyezség ügyében. Bankügyletek. Értékpapírok adás» vétele saját, idegen és közös számlára; a letéti üzlettel járó levelezés és iratok; váltóbizományi műveletek; hitellevelek kibocsátása és a velük járó elszámolás. Bankügyleti körlevelek. Szolgálati ajánlközás. Házi és iskolai írásbeli gyakorlatok, mint az első évfolyamban.

14. Gyakorló iroda.

C é l: A gyakorló iroda célja az, hogy a kereskedelmi szakoknak az előző évfolyamokban tárgyalt anyagát összefoglalja, kibővítsé és kiegészítse s a vállalatok kereskedelmi irodáiban történő egymásbakapcsolódásukat gyakorlatilag bemutatva, egyben ezek szervezetéről is világos képet nyújtson.

IV. évfolyam, hetenként 4 óra. – A könyvvitelben és kereskedelmi levelezésben eddig tanultak rendszeres összefoglalása. Az ismeretek mélyítése az árukereskedelem, a banküzlet, valamint a gyári és mezőgazdasági vállalatok köréből vett kombinált üzlettervek kidolgozása alapján. Mechanikus könyvelési rendszerek ismertetése. A leltár- és mérlegkészítés, valamint a vállalatok organizációjának és adminisztrációjának fontosabb kérdései. Az első félévben három, a másodikban két iskolai dolgozat.

15. Német nyelv és levelezés.

Cél: Az írott és beszélt német nyelv megértése és annak a „képeségnek megszerzése, hogy a tanulók gondolataikat az üzleti élet körében *c* nyelven élőszóval kifejezni tudják és könnyebb kereskedelmi leveleket megfogalmazni tudjanak.

I. évfolyam, hetenként 4 óra. – A tanítás az *olvasmányból* indul ki. Az első olvasmányok a tanuló közvetlen környezetéből való szemléltethető anyagot nyújtanak, azután következnek egyszerű, *szabatos, modern* német nyelven megírt elbeszélések, leírások és képek a mindennapi életből, mesék és könnyű versek. Az év második felében egy-egy földrajzi leírás, híres városok ismertetése, könnyebb kereskedelmi tárgyú olvasmányok az alapfogalmak és a legszükségesebb szakkifejezések elsajátítására. Az olvasmányokat állandóan *beszédgyakorlatok* kísérik. Könnyebb prózai és verses darabok és párbeszéd *könyv nélkül* is. *Nyelvtan.*

II. évfolyam, hetenként 3 óra. – *Olvasmányok* a mindennapi és kereskedelmi életből, a technológia és földrajz köréből. Mondák, mesék, irodalmi értékű egyéb prózai darabok; híres német *költemények*. Beszéd- és fogalmazó gyakorlatok, fordítások magyarból németre. Jó próza és értékes vers *könyv nélkül*. *Nyelvtan.*

III. évfolyam, hetenként 3 óra. – *Olvasmányok* és *nyelvtan* olyasféle tárgykörökből, mint a II. évfolyamban, de nehezebb szövegek; ezekhez járulnak olvasmányok a kereskedelem berendezéseiről, intézményeiről és a kereskedelem történetéből. *Levelezés.* Címzés szokásai, könnyebb német kereskedelmi levelek: megrendelés, számlalevél, áruelismervény, értesítés pénzküldésről, a pénz átvételének elismerése. A váltóműveletek, német szakkifejezései, levelek váltóműveletekről kitévnyezés, küldvényezés, elfogadás, behajtás, telepítés.

IV. évfolyam, hetenként 3 óra. Olvasmányok a kereskedelmi ismeretek köréből. A *levelezés* anyagának még hátralevő részei: árukínálat, hitelkérés, tudakozódás és felvilágosítás, hitelezés, meghatalmazás. Kis egyenlítés átutalással, utalvánnyal, csekkel, váltóműveletekkel. Óvás, visszereset, halasztás. Számlakivonatok. Bizományi vétel és eladás. Kereskedelmi képviselő, szállító és biztosító ügyletekre vonatkozó levelek. Közös számlára kötött ügyletek. Kifogás és rendelkezésre bocsátás. Intőlevelek; bankügyletek, szolgáltatási ajánlközások, folyamodvány. Kereskedelmi szólásmódok gyűjtése, csoportosítása. Nagyobb összefoglaló üzletesetek. Változatosság kedvéért közben-közben egy-egy újságcikk, piaci jelentés, közgazdasági értekezés közös megtárgyalása. Az iskolai dolgozatok tárgya főként kereskedelmi levelek megfogalmazása. Félévenként egy fogalmazás szakkérdésről.

16. Második idegen nyelv és levelezés.

Cél: A mindennapi érintkezés és a kereskedelem nyelvének elsajátítása: jártasság könnyebb kereskedelmi levelek megfogalmazásában.

II. évfolyam, hetenként 3 óra. – 1. *Beszélgetések.* A tanítás kizáróan szemléltetésből indul ki s főként beszélgetésre szorítkozik, a legszükségesebb nyelvtani magyarázatok begyakorlásával. 2. Könnyű *olvasmányok*, előbb a mindennapi, majd az üzleti életből merített tartalommal. A szöveg alapján és attól többé-kevésbé függetlenül kérdések és feleletek. A helyes kiejtés szigorú gyakoroltatása. Kisebb párbeszéddek, esetleg versek könyv nélkül. Elemzés. 3. *Nyelvtan.*

III. évfolyam, hetenként 3 óra. – Kereskedelmi és földrajzi tárgyú *olvasmányok.* Ezek alapján és ezektől függetlenül állandó beszélgetés, kérdések és feleletek alakjában. Kisebb elbeszélések, esetleg versek könyv nélkül. Elemzés. *Nyelvtan.* A második félévben a *kereskedelmi levelezés; bői* kisebb üzletesetek (adás-vétel, a fizetés módozatai) begyakoroltatása megbeszéléssel és fogalmazással. A nyelvtani szempontokat folyton ügyellel kell kísérni.

IV. évfolyam, hetenként 4 óra. – Kereskedelmi és közgazdasági tartalmú *olvasmányok* tárgyalása. A tárgyalás folyamán állandó kérdezés és beszélgetés. Elemzés. *Nyelvtan. Levelezés.* Hitelkérés. A váltó. Váltóműveletek. Bizományi vétel és eladás, szállítmányozással és bankügyletekkel kapcsolatosan.

17. Gyorsírás.

Az egységes gyorsíró-rendszer szerint.

Cél: A tanulókat arra képesíteni, hogy a kereskedelmi élet gondolatköréből vett mérsékelt (percenként 130-140 szótagnyi) sebességgel diktált szöveget szabatosan leírni és közönséges vagy gépirásba áttenni tudjanak.

I. évfolyam, hetenként 2 óra. – *Fogalmazási gyorsírás.* A növendékeknek az iskolaév végén diktálás után percenként legalább 60 szótag sebességgel kell írniok.

II. évfolyam, hetenként 1 óra. – *Irodai gyorsírás.* Minimális írássebesség az iskolaév végén percenként 100 szótag.

III. évfolyam, hetenként 1 óra. – Az irodai gyorsírás befejező része: hangzason alapuló rövidítések kettős magánhangzóval, kötővonalas rövidítések, szavak egybeírása. Az e csoportba tartozó állandó rövidítések. Kereskedelmi szakrövidítések. Minimális írássebesség az iskolaév végén 120 szótag percenként.

IV. évfolyam, hetenként 1 óra. – Az írássebesség fejlesztése. Az önálló rövidítésképzés gyakorlása. A szabad rövidítések szélesebbkörű alkalmazása, különös tekintettel a kereskedelmi tárgyú szövegekben előforduló összetett szókra és szólásmódokra. Az iskolaév végén a tanulónak diktálás után percenként minimálisan 130-140 szótagot kell írni.

18. Testnevelés.

(Testgyakorlás és egészségtan.)

I. Testgyakorlás.

Cél: A tanulóifjúság egészségének, edzettségének, testi erejének és ügyességének fejlesztése; testi erőt is kívánó és nemzeti célokat szolgáló gyakorlati ügyességek elsajátítása; az akaraterő nevelése; önuralomhoz, engedelmességhez, önálló elhatározáshoz és bajtársiassághoz szoktatás.

I-II. évfolyam, hetenként 2-2 óra. – *Nevelőtornagyakorlatok. Játékok. Atlétika. Iskolai sportok. Kirándulások.*

III-IV. évfolyam, hetenként 2-2 óra. – *Nevelőtornagyakorlatok. Atlétika. Iskolai sportok. Kirándulások. Katonai szolgálatra előkészítő gyakorlatok.*

II.

Egészségtan.

Cél: Az egészségtan tanításának célja, hogy a tanulót testének szerkezetével megismertesse s ez alapon egészségének mind az iskoláztatás folyamán, mind későbbi hivatásában való megvédésére és növelésére vezesse, hogy megtanítsa az életküzdelemben testi és lelki feladatainak teljesítésére, munkakedvének és munkabírásának megedzésére. Mind a négy évfolyamban heti 1 óra.

19. Gépírás.

Cél: A gyakorlati életben megkívánt gépiró-készség megszerzésének biztosítása.

IV. évfolyam, hetenként 1 óra. – Kereskedelmi tárgyú szövegek, főképp levelek másolása; áttételük gyorsírásból, írásuk diktálás után. Kereskedelmi levelek önálló fogalmazása írógépen. Különleges munkák. Az írássebesség fokozatos növelése.

NEM KÖTELEZŐ TÁRGYAK.

1. Gépírás.

Cél: A gépírás tanításának a felső kereskedelmi iskolában az a célja, hogy a tanulókat az írógépek kezelésével megismertessük s őket a gépek használatában annyira tökéletesítsük, hogy az irodákban megki-

vánt fogalmazványokat gyorsan és biztosan tudják lemásolni, illetve *eh* készíteni.

//. évfolyam, hetenként 2 óra. – Az első félév tanításanyaga a gépírásban való alapos elméleti kiképzés mellett a gyakorlati előkészítés. A tanulókat arra kell képesíteni, hogy az írógépen lassú ütemben, egyszerűbb gyakorlatokat pontosan, tisztán és hibátlanul végezzenek. A második félév tanításanyaga a gyakorlati életre való kiképzés. A tanulókat a gyakorlati életben szükséges írásgyorsaságra és önálló munkák elkészítésére kell képesíteni.

2. Szépirás.

/. *évfolyam, hetenként 1 óra.* – A magyar és német folyóírás. Rondírás.

Felső kereskedelmi iskolák rendtartása.

A felső kereskedelmi iskolák új rendtartása 1927-ben bocsátott ki. Rendelkezései lényegükben a középiskolai rendtartás szabályaival megegyezők.

A felső kereskedelmi iskolába csakis olyan tanulók vehetők fel, akik a középiskola vagy a polgári iskola negyedik osztályát minden tárgyból sikerrel elvégezték.

Külföldi hasonló rangú kereskedelmi iskolából jövő tanuló csak akkor vehető fel a következő osztályba, ha a tőle elhagyott iskola bizonyítványával igazolja, hogy az előző osztályban sikerrel tanulta azt az anyagot, amely a felső kereskedelmi iskola megfelelő osztályának anyaga s ha ezenfelül az előző osztály, illetve osztályok magyar nyelvi, magyar történelmi, földrajzi és jogi tanításanyagából sikeres felvételi vizsgálatot tesz. Az új Rendtar úgy intézkedik, hogy sikeres különbözeti vizsgálat esetén lehetővé teszi az átlépést más középfokú iskolákból s kereskedelmi szaktanfolyamokból a felső kereskedelmi iskola megfelelő évfolyamába.

Érettségi vizsgálatok.

Azok a tanulók, akik a felső kereskedelmi iskola IV. évfolyamát sikerrel elvégezték, *érettségi vizsgálatra* bocsátatnak. Ennek eljárás módjait az 1907. évi szabályzat állapítja meg.

E szabályzat értelmében a felső kereskedelmi iskolai érettségi vizsgálatok a felső kereskedelmi iskolai kir. főigazgató, vagy a vallás- és közoktatásügyi miniszter és a keres-

kedelemügyi miniszter által kiküldött miniszteri biztos elnökölte alatt tartatnak meg. A vizsgálat zárthelyi, írásbeli és szóbeli részből áll.

Az *írásbeli vizsgálat* tárgya: 1. magyar fogalmazás; 2. a) német nyelv és b) német kereskedelmi levelezés; 3. a) magyar kereskedelmi levelezés és b) francia kereskedelmi levelezés; 4. kereskedelmi számtan és 5. könyvvitel-fan. A vizsgálatok öt napon tartatnak meg oly módon, hogy a német nyelv és a német kereskedelmi levelezés, valamint a magyar kereskedelmi levelezés és a francia kereskedelmi levelezés írásbelije egy-egy napon egyfolytában, a többi három tárgy külön-külön napon legyen. A magyar fogalmazásra, a kereskedelmi számtanra és a könyvvitel-tanra 4-4 óra, a magyar kereskedelmi levelezésre és a német nyelvi fogalmazásra 2½-2½ óra, a német és a francia kereskedelmi levelezésre 1½-1½ óra fordítható. Az írásbeli vizsgálat tételét a felső kereskedelmi iskolák kir. főigazgatója az egyes szaktanárok által előterjesztett 3-3 feladatból álló javaslat alapján jelöli ki.

Az a tanuló, aki az írásbeli vizsgálaton *három vagy főbb* tárgyból nem felel meg, nem bocsátható szóbeli vizsgálatra. Az a tanuló, aki az írásbeli vizsgálaton csak *egy* tárgyból kapott elégtelen érdemjegyet, szóbeli vizsgálatra mehet és ez alkalomból az illető tárgyból javítást kísérel meg. Az a tanuló pedig, aki az írásbeli vizsgálaton magyar fogalmazásból, vagy más két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, ezekből a tárgyakkól már megbukottnak tekintendő, de a többi tárgyból szóbeli vizsgálatra mehet.

A *szóbeli vizsgálat* tárgycsoportjai: I. 1. magyar irodalom; 2. a magyar nemzet történelme és a kereskedelem története. II. 1. közgazdasági ismeretek; 2. jogi ismeretek. III. 1. kereskedelmi földrajz; 2. vegytan és áruismeret. Minden tanuló csak három tárgyból felel, még pedig mindenik csoportnak abból a tárgyból, amelyet számára a felső kereskedelmi iskolák királyi főigazgatója még az írásbeli tétel kijelölése alkalmával előzetesen kijelöl. Hogy mely tanuló mely három tárgyból tesz szóbeli érettségi vizsgálatot, azt az igazgató a tanulókkal a IV. évfolyam osztályozó értekezletének befejezése után közli. Azokból a tárgyakkól, amelyekből a jelölt a szóbeli érettségi vizsgálaton nem

felel, a IV. évfolyam bizonyítványában nyert osztályzat veendő át.

A szóbeli vizsgálat befejezése után a vizsgálóbizottság megállapítja minden tárgyra nézve a végeredményt és a tanuló általános képezésének a fokát. A képezés fokai a következők: 1. A követelményeknek *jelesen* felelt meg, aki az érettségi vizsgálat minden tárgyából *jeles* vagy legfeljebb *két jó* osztályzatot kapott. 2. A követelményeknek *jól* felelt meg, akinek legfeljebb *két elégséges* osztályzata van, a többi *jó* vagy *jeles*. 3. *Megfelelt*, akinek három vagy több elégséges osztályzata van. 4. *Nem felelt meg*, akinek csak *egy* elégtelen osztályzata is van. Olyan tanuló, aki egy vagy két tárgyból elégtelen osztályzatot kapott, e tárgyakból javító vizsgálatot tehet, aki azonban három vagy több tárgyból nem felelt meg, egy év múlva a teljes vizsgálat ismétlésére jelentkezhet.

A felső kereskedelmi iskolai érettségi bizonyítvánnyal rendelkező ifjak főképen a kereskedelmi, ipari és közlekedési pályákon, pénzügyintézeteknél és magántisztviselő-pályákon helyezkednek el. A felső kereskedelmi érettségi bizonyítvány jogosít továbbá a közlekedési tanfolyamokba, a gazdasági akadémiákba, a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolába, a bányászati és erdészeti főiskolába, az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar mezőgazdasági és kereskedelmi szakosztályába és a Felső Kereskedelmi Iskolai Tanára képző-Intézetbe való felvételre.

Statisztikai adatok.

A felső kereskedelmi iskolák száma az 1924/25. iskolaévben így oszlott meg: 10 budapesti és 20 vidéki, összesen 30 fiúiskola, továbbá 5 budapesti és 11 vidéki, összesen 16 női iskola, vagyis összesen *46 felső kereskedelmi iskola* (81 első, 75 második, 56 harmadik és 53 negyedik évfolyambeli, összesen 265 osztállyal). Ezek közül 11 állami (köztük 2 női), 21 községi (9 női), 6 felekezeti (4 női), 6 társulati (1 női) és 2 magániskola.

A *tanulók száma* az iskolaév végén a budapesti fiúiskolákban 1138 I., 906 II., 784 III. és 700 IV. évfolyambeli, összesen 3528, a vidéki fiúiskolákban 1095 I., 889 II., 700 III., 606 IV. évfolyambeli, összesen 3290, *valamennyi fiúiskolában*

6818 tanuló; a budapesti női iskolákban 419 I., 377 II., 225 III., 206 IV. évfolyambeli, összesen 1227, a vidéki női iskolákban 526 I., 437 II., 211 III., 158 IV. évfolyambeli, összesen 1332, *valamennyi női iskolában 2559 tanuló*; valamennyi budapesti iskolában 4755, valamennyi vidéki iskolában 4622; *valamennyi iskolában (3178, 2609, 1920, 1670) 9377 tanuló.*

Ezenkívül magánvizsgálatot *tett* 696, sikerrel vizsgázott 413 egyén.

A rendes és a magántanulók együttes száma 10.073.

Érettségi vizsgálatot tett az iskolaév folyamán és végén 1716 rendes és 114 magántanuló, összesen 1830-an, közülük 1447 fiú és 383 nő. Jelesen felelt meg 168 (8%), jól 464 (26%), egyszerűen 1052 (58%), javító vizsgálatra utasított 123 (7%), ismétlésre 10 (1%), visszalépett 6, felfüggesztett 7.

Az érettségi vizsgálatot tett egyének közül kereskedelmi pályára lépett 46%, mezőgazdasági és ipari pályára 14%, tovább tanul (a közgazdaságtudományi karon vagy más főiskolán) 17%, egyéb pályára ment 12%, 11% otthon marad vagy pályaválasztása ismeretlen.

A tanerők száma ezidőszereint, a hitoktatókkal együtt 867, *a* hitoktatók nélkül 632. Közülük igazgató vagy igazgatóval megbízott tanár 48 (2 nő), rendes tanár 322 (66 nő), rendes testnevelő tanár 6 (3 nő), rendes írástanító 20 (18 nő), megbízott helyettes 89 (28 nő), óraadó 147 (25 nő).

A *trianoni béke* előtt Magyarországnak 54 fiú- és 20 női, összesen 74 felső kereskedelmi iskolája volt, amelyekbe az 1917/18. iskolaévben 10.705 fiú és 3080 leány, összesen 13.785 tanuló járt. A trianoni béke folytán elvesztettünk 26 fiú- és 8 női, összesen 34 felső kereskedelmi iskolát. Megmaradt tehát 40. Azóta létesült 7 új iskola, úgyhogy az 1925/26. iskolaévben összesen 47 felső kereskedelmi iskola működik.

2. A kereskedőtanonciskolák.

A kereskedőtanonciskolák történeti fejlődése.
A kereskedőtanonciskolák tulajdonképpen az 1830 óta tanoncok számára életbeléptetett *vasárnapi, illetve esti tantárgyfolyamokból* fejlődtek. Az 1868. évi népoktatási törvény ezeket a vasárnapi tanfolyamokat továbbfejlesztette, amennyiben a népiskolai tankötelezettséget a 15. életkorig terjeszt-

vén ki, a tanoncokra kötelezővé tette az *ismétlő iskolának* látogatását három éven át. Ennek megfelelően a kereskedelmi szakoktatás egész területét felölelő 1872. szervezet ki-mondotta, hogy a kereskedőtanoncokra nézve az ismétlő iskolát a *vasárnapi vagy esti kereskedelmi iskolák* helyettesítik olyképen, hogy az ismétlő iskola egyéb tárgyai mellett könyvvitel, kereskedelmi levelezés, kereskedelmi számtan, váltóisme és a nemzetgazdaság alapelvei tanítandók, természetesen igen szerény keretben és terjedelemben.

Az 1872. évi kereskedelmi iskolai szervezetet, amely a kereskedőtanoncoktatásra csak általánosságban terjeszkedik *ki*, az 1884. és az 1885. évi kereskedelmi iskolai szervezetek váltották fel. Ezek a szervezetek a kereskedőtanonciskolákat *alsófokú kereskedelmi iskolák* elnevezéssel – már részletesebben szabályozták.

Ezek a szervezetek a 90-es években revízió alá kerül-vén, 1893-ban – a középfokú kereskedelmi iskolák szerve-zetétől most már függetlenül – új szervezet lépett életbe, amely az előbbivel szemben főképen tanítástervi változta-tásokat tartalmaz és határozottabban szabályozza az iskola-látogatást. Az eddigi elnevezés helyett a *kereskedőtanonc-iskola* nevet állapítván meg, *önálló* és iparostanonciskolával *kapcsolatos* kereskedőtanonciskolát különböztet meg.

Az 1893. évi szervezet 1897-ben módosult. Legfontosabb rendelkezése, hogy a főfelügyeletet ezentúl a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértően az *iparoktatási főigazgató* által gyakorolja és Tiogy egyes változtatásokat ejt a tanításterven.

A kereskedőtanonciskolák mai szervezete és tanításterve.

Kereskedőtanonciskoláink működése ezidőszerint az *új Ipartörvény* (az 1922. évi XII. t.-c.) rendelkezésein alapszik. E törvény értelmében a községek 40 kereskedőtanonc jelent-kezése esetében kereskedőtanonciskolát és legalább 26 ke-reskedőtanonc jelentkezése esetében kereskedőtanonctan-folyamot tartoznak szervezni. A tanítás csak hétköznapo-kon történhet és este hat órán túl csak miniszteri engedély-lyel. Egyebekben még mindig az 1897. évi szervezet rendel-kezesei vannak érvényben. Új szervezet és tanításterv azon-ban most van készülöben.

A kereskedőtanonciskolák tanítástervét a következő táblázat mutatja:

T a n t á r g y a k	A kötelező heti órák száma				Jegyzet
	az 1897. évi szervezet szerint ¹⁾				
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	összesen	
Olvasmányok	—	—	—	—	1) A kereskedő tanonciskolák mai tanításterve az 1897. évi tanítástervtől csupán abban különbözik, hogy 1919 óta heti 1 órában hittant is tanítanak.
Fogalmazás	—	—	—	—	
Olvadás reáloktatással és fogalmazással	2	2	1	5	
Földrajz	1	1	—	2	
Általános számtan	—	—	—	—	
Kereskedelmi számtan	—	—	—	—	
Kereskedelmi számtan és irodai munkálatok	2	2	2	6	
Kereskedelmi könyvvitel	1	1	2	4	
Keresk. könyvvitel és levelezés	—	—	—	—	
Természettan	—	—	—	—	
Árúismeret	—	—	—	—	
Váltóisme és levelezés	—	—	2	2	
Váltóisme és nemzetgazdasági alapfogalmak	—	—	—	—	
Nemzetgazdasági ismeretek	—	—	—	—	
Szépírás	1	1	—	2	
A heti órák száma összesen ..	7	7	7	21	

A kereskedőtanonciskolába a 12. életévüket betöltött és az elemi iskolát vagy a középiskola vagy polgári iskola második osztályát elvégzett kereskedőtanoncok vétetnek fel. A 12. életévüket betöltött és megfelelő előképzettséggel nem rendelkező tanoncok számára előkészítő osztály szervezendő, amelynek tanításterve a következő: olvasás és reáloktatás heti 4 óra, kereskedelmi számtan és irodai munkák heti 2 óra, szépírás heti 1 óra, összesen heti 7 óra.

A kereskedőtanoncoktatás céljára a nyilvános iskolák, főképen pedig a felső kereskedelmi és polgári iskolák helyiségei és taneszközei használatnak. Tanerőkül elsősorban felső kereskedelmi iskolai, másodsorban közép- és polgári iskolai tanárok alkalmaztatnak és csak ilyen hiányában elemi iskolai tanítók.

A főfelügyeletet 1919 óta a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértően a felső kereskedelmi iskolák kir. főigazgatója útján gyakorolja.

Statisztikai adatok.

Az 1923/24. iskolaévben Budapesten 10, vidéken 26 *összesen 36 kereskedőtanonciskola működött*, 140 osztállyal és 4338 beírt tanonccal, akik közül az iskolaév végén 3375 tanonc maradt meg. Ezek közül a tanulmányi követelményeknek 2826 (84%) megfelelt, 549 (16%) nem felelt meg.

A *tanerők* száma ezidőszerint, a hitoktatókon kívül 195, mégpedig 64 Budapesten, 131 vidéken. Ezek közül 33 (17%) okleveles felső kereskedelmi iskolai tanár, 45 (23%) oki. középiskolai tanár, 31 (16%) oki. polgári iskolai tanár, 46 (24%) elemi iskolai tanító, 18 (9%) tanárjelölt, 22 (11%) más foglalkozású (gyógyszerész, orvos, ügyvéd stb.).

A *trianoni béke* előtt az 1917/18. iskolaévben 12 fővárosi és 86 vidéki, összesen 98 tanonciskola működött 282 osztállyal és 6096 tanulóval. A háború kitörése előtt, 1913/14-ben körülbelül ugyanannyi tanonciskola 360 osztállyal működött, amelyekben 9055 tanuló volt. A háború alatt a tanoncok jelentékeny részét munkaerőhiány miatt elvonták az iskolától.

3. Kereskedelmi szaktanfolyamok.

A kereskedelmi szaktanfolyamok történeti fejlődése.

A felső kereskedelmi iskolák és a kereskedőtanonciskolák mellett az idők folyamán többféle kereskedelmi szaktanfolyam is keletkezett, külön-külön céllal. Ezek közt első helyen említhetők azok az *esti kereskedelmi tanfolyamok*, amelyeket a Debreceni Kereskedők Testülete Debrecenben már 1871 óta, majd RÖSER JÁNOS Budapesten 1881 óta létesített. Ezeknél azonban sokkal jelentősebbeké váltak a *női kereskedelmi szaktanfolyamok*.

Az *első női szaktanfolyamot* nőknek alsóbbfokú kereskedelmi (irodai) foglalkozásokra való előkészítése céljából *1888-ban a budapesti V. kerületi községi polgári leányiskola* tanári kara létesítette hat-, majd nyolchónapi tanulmányi idővel. Ez a tanfolyam az említett tanári kar *magánvállalkozása* volt.

Mivel az a szükséglet, amelyet ez a tanfolyam kielégíteni hivatva volt, tényleg fennforgott, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértően 1891-ben kiadott *rendeletével hivatalos szervezetet*

adott ki női kereskedelmi szaktanfolyamoknak nyilvános (polgári vagy felsőbb leány-) iskolákkal kapcsolatban való létesítése céljából. E szerint a szervezet szerint a tanfolyam időtartama 8 hónap. Felvételt nyertek olyan leányok, akik a polgári vagy felső leányiskola IV. osztályát vagy a felső népiskolát sikerrel elvégezték, vagy megfelelő felvételi vizsgálatot tettek. Akik a tanfolyamot sikerrel befejezték, elbocsátó bizonyítványt kaptak.

Az az élénk érdeklődés, amely a tanfolyamok iránt nyomban az első szervezet megjelenése után megnyilvánult (az 1891/2. tanévben már 17 tanfolyam nyílt meg!), már 1893-ban szükségessé tette az első szervezet némi módosítását, majd pedig 1900-ban hatályon kívül helyezését és új részletesebb szervezet kiadását.

Ez újabb, *1900iban elrendelt szervezet* szerint a női kereskedelmi szaktanfolyam a közoktatásügyminiszteri iparoktatási főigazgató közvetlen felügyelete mellett felső kereskedelmi vagy polgári vagy felsőbb leányiskolával kapcsolatban szervezhető; tartama 10 hónap. A felvétel feltételei általában nem változtak. – Ezzel a tanfolyammal kapcsolatban azok számára, akik a tanfolyamot sikerrel elvégezték, *továbbképző tanfolyam* szervezhető behatóbb továbbképzés céljából nyolc hónapi időtartammal és a következő órateranggal: kereskedelmi levelezés heti 3 óra, könyvviteltan heti 4 óra, kereskedelmi számtan heti 3 óra, kereskedelmi és váltójogi ismeretek heti 2 óra és gyorsírás heti 3 óra, összesen heti 15 órában.

Ezt a szervezetet az *1911-ben kiadott szervezet* váltotta fel, amely a női kereskedelmi szaktanfolyamokat a felső kereskedelmi iskolai kir. főigazgató közvetlen felügyelete alá rendeli és részletesebben állapítja meg az előbbi szervezetnek főképen a tanfolyam engedélyezésére, a felvételi vizsgálatra és a tanítás anyagára vonatkozó részét. A továbbképző tanfolyam kérdését – miután az előbbi szervezet idevágó része nem vált be – ez a szervezet úgy oldja meg, hogy az egyéves női kereskedelmi szaktanfolyamot elvégzettek számára általánosságban továbbképző előadások és gyakorlatok tartását engedi meg. Ezeknek tervezete jóváhagyás végett előzetesen a felső kereskedelmi iskolai kir. főigazgatónak bemutatandó.

Az ekképen megszervezett női kereskedelmi szaktanfolyamok csakhamar nagyon elszaporodtak, különösen a világháború folyamán, amikor ugyanis a nők férfimunkaerő hiányában a gyakorlati életpályákon könnyen elhelyezkedő hettek. A tanfolyamok elszaporodása nyomán azonban a világháború befejezése után csakhamar túltermelés mutatkozott, úgyhogy megszüntetésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértően 1919sben elrendelte, hogy az 1919/20. tanévtől kezdődően csak azok a női kereskedelmi szaktanfolyamok kezdhetik meg működésüket, amelyek erre létjogosultságuk bebizonyítása után kifejezetten engedélyt nyernek. Ez a rendelet azonkívül annak hangsúlyozása mellett, hogy az eddigi női kereskedelmi szaktanfolyamok csak nagyon kevés kereskedelmi képzettséget nyújtottak és így megfontolandó, hogy nem volna-e célszerű őket a jövőben megszüntetni, új tanítástervet állapít meg azzal a céllal, hogy a törekvőbb tanulók az 1920/21. tanév kezdetén teendő különbözeti vizsgálat alapján felléphessenek valamely négyéves felső kereskedelmi nőiskola második osztályába. Egyebekben az 1918 évi szervezet rendelkezései maradtak érvényben.

A női kereskedelmi szaktanfolyamok 1919. évi tanításterve:

T a n t á r g y a k	A kötelező heti órák száma
Magyar nyelv	2
Keresk. levelezés és a kereskedelem ismertetése	3
Irodai munkálatok és levelezés.....	—
A kereskedelem ismertetése, kereskedelmi levelezés és irodai munkálatok	—
Kereskedelmi és váltóisme	—
Német (idegen) nyelv és levelezés	4
Kereskedelmi számtan	4
Könyvvitel	3
Földrajz	2
Kereskedelmi földrajz áruismerettel	—
Szépírás	2
Gyorsírás	4
Gépirás	4
Testgyakorlás és egészségtan.....	2
A heti órák száma összesen ..	30

Az 1919. évi szervezet csak az 1919/20. tanévben volt érvényben. A felső kereskedelmi iskolák 1920. évi tanítástervének életbeléptetésével ugyanis ennek a tanítástervnek kettétágozódása folytán *a női kereskedelmi szaktanfolyamok mint ilyenek megszűntek*. Feladatuk ellátására *ezután a felső kereskedelmi iskolák alsó (kereskedelmi) tagozata* lett hivatva (lásd a felső kereskedelmi iskolák keletkezésének és fejlődésének vázlatára c. fejezetet).

A női kereskedelmi szaktanfolyamok mellett 1910-ben hivatalos szervezetet nyertek a szórványosan már azelőtt létesített *esti tanfolyamok*. A vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyanis ebben az évben a kereskedelmi miniszterrel egyetértően olyirányú *rendeletet* bocsátott ki, amelynek értelmében erkölcsi testületek a közoktatásügyi minisztériumi iparoktatási főigazgatótól nyert engedély és jóváhagyott szervezet alapján esti tanfolyamokat rendezhetnek azzal a céllal, hogy kereskedelmi alkalmazottak és oly egyének, akiknek nem volt módjukban, hogy kereskedelmi iskolát végezzenek, a kereskedelmi gyakorlati életben legszükségesebb ismeretekre kiképeztessenek. A tanfolyam tárgyai: számtan, könyvvitel, magyar fogalmazás és levelezés, jogi és közgazdasági ismeretek, földrajz és áruismeret. A tanfolyam tartama 8 hónap (okt. 1-május 31) és kezdő meghaladó csoportra oszlik. A kezdő csoportba olyanok vétettek fel, akik 15. életévüket betöltötték s a kereskedelmi tanonciskolát vagy az elemi népiskola 6. osztályát vagy a gimnázium, illetve reáliskola, illetve polgári iskola 2. osztályát sikeresen elvégezték vagy akik megfelelő előképzettségüket sikeres felvételi vizsgálattal igazolták. A haladó csoportba pedig olyan egyének vétettek fel, akik a kezdő csoportban tanulmányaikat sikerrel elvégezték vagy megfelelő képzettségüket sikeres felvételi vizsgálattal igazolták. A tanfolyam befejezése után a hallgatók írásbeli és szóbeli vizsgálatot tettek és vég bizonyítványt kaptak.

Ez a szervezet tíz évig volt érvényben.

1920-ban, amikor a női kereskedelmi szaktanfolyamok megszűntek, illetve feladatuk ellátása a felső kereskedelmi iskolák alsó (kereskedelmi) tagozatára szállt át, a kereskedelmi tanfolyamok kérdésének új szabályozása látszott szükségesnek. Ebből a célból a vallás- és közoktatásügyi

miniszter 1920-ban új rendeletet adott ki a kereskedelmi szaktanfolyamok engedélyezéséről és szabályozásáról.

Ugyancsak 1920-ban, amikor az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar létesítésével a kereskedelmi akadémiák, illetve ezeknek főiskolai tagozatai megszűntek, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértően középiskolát végzettek számára külön egyéves kereskedelmi szaktanfolyamokat engedélyezett.

Magyarországon az Egyetemi Közgazdaságtudományi Karnak 1920-ban történt felállítása előtt a kereskedelmi akadémiák és a kereskedelmi iskolai tanárképzőintézet látták el a felsőfokú kereskedelmi szakoktatást. Ezekbe az intézetekbe, csak középiskolai vagy felső kereskedelmi iskolai érettségi bizonyítvánnyal rendelkező hallgatók nyertek felvételt.

Legrégibb volt köztük a *Keleti Kereskedelmi Akadémia*, amely 1883-ban mint a Keleti Nyelvek Tanfolyama indult meg, 1891-ben kétévfolyamú Keleti Kereskedelmi Tanfolyammá, 1899-ben pedig Keleti Kereskedelmi Akadémiává szerveztetett át. Célja az volt, hogy a keleti kereskedelem számára szakembereket neveljen.

1898-ban létesült a *M. Kir. Állami Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-intézet*, avégből, hogy a felső kereskedelmi iskolai tanárjelölteknek útmutatást, valamint a Tudományegyetemen meg a Műegyetemen elő nem adott kereskedelmi szaktárgyakból alapos képzést adjon (lásd a Felső Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-Intézet c. fejezetet).

1900-ban a *Budapesti Kereskedelmi Akadémia* középfokú kereskedelmi iskolája mellett középiskolát végzettek számára már 1883 óta fenntartott egyéves szaktanfolyamát kétéves akadémiai tanfolyammá egészítette ki. Ekkor ugyanis a vallás- és közoktatásügyi miniszter megengedte, hogy felső kereskedelmi iskolával kapcsolatban „*kereskedelmi akadémiák*” szerveztessenek legalább kétévi tanulmányi idővel a magasabbfokú kereskedelmi és gazdasági ismeretek elsajátíthatására. Elsőnek a Budapesti Kereskedelmi Akadémia vállalkozott ilyen kétéves tanfolyam megszervezésére. Nála a talaj a magasabbfokú szakoktatásra az 1883-ban megindított egyéves tanfolyammal már elő volt készítve. Ennek a szaktanfolyamnak kétévfolyamúvá fej-

lesztésére (az említett miniszteri rendeletnek megfelelően) a Budapesti Kereskedelmi Akadémia fenntartója annál is inkább vállalkozott, mert „akadémia” címét csak így menthette meg. Az 1894 felső kereskedelmi iskolai szervezet ugyanis – amint már láttuk – az akkori összes középfokú kereskedelmi iskolák (nevezetesen a középkereskedelmi iskolák és a kereskedelmi akadémiák) számára a „felső kereskedelmi iskola” elnevezést állapította meg. A Budapesti Kereskedelmi Akadémia erre címének védelmére mindent elkövetett, ez irányú törekvései azonban csak akkor vezettek végleges eredményre, amikor a kétéves akadémiai tanfolyam megszervezésére kért és kapott engedélyt. Ez a tanfolyam az 1900/01. iskolaévben nyílt meg.

Hasonló engedélyt kért és kapott a *Kolozsvári Kereskedelmi Akadémia* 1901-ben. Kétéves tanfolyama az 1902-1903. iskolaévben nyílt meg.

Az 1912/13. iskolaévben a kétévnyolc fős *Fiumei M. Kir. Kivíteli Akadémia* létesült avégből, hogy a nemzetközi kereskedelem számára képezzen szakembereket.

Végül 1919 január havában indult meg a székesfővárosnak két évfolyamra tervezett *Világkereskedelmi Főiskolai Tanfolyama*.

Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar létesítésével a felsőfokú kereskedelmi szakoktatás ellátása erre a karra hármlott át annál is inkább, mert a felsorolt intézmények ezt a feladatot a nekik megszabott szűk keretek között csak nagyon hiányosan tudták ellátni. A Keleti Kereskedelmi Akadémia mint Keleti Intézet beolvadt a Közgazdaságtudományi Karba, a Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-Intézet ennek a karnak szerves részeként újjászerveztetett, a Budapesti Kereskedelmi Akadémia pedig – megszüntetvén kétéves akadémiai tanfolyamát – helyébe 1920-ban újból feltámasztotta régi egyéves szaktanfolyamát középiskolát végzettek számára. Erre 1921-ben a székesfőváros hasonló tanfolyamot szervezett az 1919-ben megindított Világkereskedelmi Főiskolai Tanfolyama helyébe, és 1922-ben a budapesti Thököly-úti állami felső kereskedelmi iskola szintén kért és kapott engedélyt ugyanilyen tanfolyam megszervezésére. (A kolozsvári és a fiumei akadémia a trianoni béke folytán Magyarországra nézve elveszett.)

A ma fennálló kereskedelmi szaktanfolyamok az előadottakból kitetszően tehát az 1920-ban lefektetett új alapokon működnek: a) mint szabad tanítástervű kereskedelmi szaktanfolyamok és b) mint egyéves kereskedelmi szaktanfolyamok középiskolát végzettek számára.

*A kereskedelmi szaktanfolyamok mai szervezete
és tanításterve.*

a) A szabad tanítástervű kereskedelmi
szaktanfolyamok.

A szabad tanítástervű kereskedelmi szaktanfolyamok engedélyezésére és szabályozására vonatkozó 67.400/1920. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet értelmében e szaktanfolyamok célja, „hogy kereskedelmi alkalmazottaknak, tisztviselőknek és önálló kereskedőknek módot nyújtson szakszerű és általános irányú továbbképzésre, szakmájuk újabb jelenségeinek megismerésére, továbbá, hogy a kereskedelmi ismeretek iránt érdeklődőknek vagy kereskedelmi pályára készülőknek módot adjanak szakismeretek megszerzésére”.

Ilyen tanfolyamokat – lehetőleg felső kereskedelmi iskolával kapcsolatban – csak *erkölcsi testületek* nyithatnak meg, illetőleg tarthatnak fenn a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyével. A tanfolyamok a felső kereskedelmi iskolák kir. főigazgatójának közvetlen felügyelete alá tartoznak. A gyakorlati étellel való kapcsolat állandó fenntartása céljából főképen gyakorlati szakemberekből álló 10 tagú *Tanulmányi tanács* működik. Tanárokul elsősorban felső kereskedelmi iskolai tanárok és gyakorlati szakemberek alkalmazandók.

A tanfolyam tartama rendszeren *10 hónap*, de a helyi viszonyokhoz képest rövidebb vagy hosszabb ideig tartó tanfolyamok is engedélyeztetnek. A tanfolyamba felvehető megfelelő előképzettségű 15. életéveiket betöltött mindkét nembeli tanuló, akik legalább az elemi népiskola hatodik vagy a középiskola, illetve polgári iskola második osztályát vagy a kereskedőtanonciskola harmadik osztályát sikerrel elvégezték vagy megfelelő előképzettségüket felvételi vizsgálatokkal igazolják. Olyan tanuló, akik a polgári, illetve a középiskola negyedik osztályát sikerrel elvégezték, tizenöt-

éves koron alul is felvehetők. Egyes tárgyakra nézve eset-rőlésre magasabb előképzettség is állapítható meg.

A tanfolyam *tanításterve*, helyesebben programja a helyi kereskedelem közvetlenül érdekelt alkalmazót-tainak kívánalmaihoz és szükségleteihez képest nagyon különbözőképen alakulhat. Az előadások és gyakorlatok anyagát a mutakozó érdeklődésnek megfelelően évről-évre a tanári kar javaslata alapján az igazgató állapítja meg és *n* fenntartó terjeszti jóváhagyás végett a kir. főigazgató elé.

A tanfolyam tanulóinak általában szabad kezük van arra nézve, hogy a tanfolyam programjából mely előadás sokat választják és mennyi ideig (hány évfolyamon át) tanulják; egyszóval: tanítástervüket, illetve tanulmányi programjukat maguk állapíthatják meg.

A szervezet a tanítás programjára nézve a következő ajánlatos lehetőségeket sorolja fel:

	Tantárgy	Heti óraszám	Tantárgy	Heti óraszám
1	Magyar nyelv, nyelvtan és helyesírás kezdők számára	3	14 Német nyelv előadások részére	5
2	Magyar fogalmazás haladók számára	2	15 Német kereskedelmi levelező-gyorsírás	3
3	Olvasmányok az újabb magyar irodalomból magyarázatokkal	2	16 Német kereskedelmi vitagyorsírás	2
4	Magyar kereskedelmi levelezés a kereskedelem ismertetésével I. évfolyam	3	17 Második idegen nyelv és kereskedelmi levelezés I. évf.	5
5	Magyar kereskedelmi levelezés a kereskedelem ismertetésével II. évf.	2	18 Ugyanaz II. évf.	4
6	Szépírá	2	19 Ugyanaz III. évf.	4
7	Magyar keresk. gyorsírás. Levelező rész	3	20 Egyszerű könyvvitel	2
8	Magyar keresk. gyorsírás. Vitairás	2	21 Kettős könyvvitel I. évf.	3
9	Gépirás	4	22 Kettős könyvvitel II. évf.	2
10	Német nyelv kezdőknek	5	23 Folyószámlák	2
11	Német nyelv és kereskedelmi levelezés I. évf.	4	24 A számolás elemei	3
12	Német nyelv és kereskedelmi levelezés II. évf.	4	25 Kereskedelmi számtan I. évf.	3
13	Német nyelv és kereskedelmi levelezés III. évf.	4	26 Kereskedelmi számtan II. évf.	3
			27 Gazdaságtörténet és gazdaságpolitika	2
			28 Polgári jogok és kötele-ségek	2
			29 Munkásvédelmi intézmények	2
			30 Jogi alapismeretek	2
			31 Kereskedelmi jog	2
			32 A váltó és csekk ismertetése	2
			33 Közgazdasági alapismeretek	2

	Tantárgy	Heti óraszám		Tantárgy	Heti óraszám
34	Közgazdasági előadások halladóknak	2	42	A kirakatrendezés	2
35	Közgazdasági földrajz	2	43	A reklám	2
36	Közlekedés és szállításügy. tarifák	2	44	Egyes üzleti ágak kereskedelmi üzemtana	4
37	Posta, távirat, telefon	2	45	Gyári és építővállalatok kereskedelmi üzemtana	4
38	Általános áruismeret	3	46	Vámügy	2
39	Egyes árucsoportok tüzetesebb ismertetése	2	47	A biztosítóüzlet	2
40	Hazai beszerző források	2	48	A banküzlet	3
41	A kiszolgálás	2	49	Egészségügyi előadások	2
			50	Testgyakorlás, sporttanítás	2

Ez a felsorolás nem kíván kimerítő lenni és a megjelölt heti óraszám is csak az egyes tárgyak viszonylagos fontosságát akarja jelezni.

A szükséghez képest a tanfolyamok kötöttebb alakot is ölthetnek, sőt e kötött alakban állandósulhatnak is.

A szervezetnek ezen utóbbi intézkedése folytán nyomban új életre keltek *a női kereskedelmi szaktanfolyamok* is (noha – amint láttuk – feladatuk ellátása az 1920-ban újjászervezett felső kereskedelmi iskola alsó tagozatának vált feladatává). Ahol ugyanis nem voltak felső kereskedelmi nőiskolák, vagy ahol ezek az iskolák a jelentkezőket nagy számuk miatt nem tudták mind felvenni, ott megint csak egyéves női kereskedelmi szaktanfolyamok szervezésére kértek és kaptak engedélyt – természetesen most már a fentemlített 67.400/1920. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet alapján, különböző, évről-évre változatlan tanítástervek szerint. Miután pedig a felső kereskedelmi iskola kettétagozódása az 1925/26. tanévvel megszűnt, újabb női kereskedelmi szaktanfolyamok is csak e rendelet alapján létesíthetők. Így létesült az 1923/24. iskolai év végén a budapesti róm. kath. Salvator-intézet és a szarvasi gróf Bolza Pálné leányegyesület *kétéves női kereskedelmi szaktanfolyama* és az 1926/27. iskolaévben a Thököly-úti állami felső kereskedelmi iskolával kapcsolatos ugyancsak *kétéves női kereskedelmi szaktanfolyam*.

b) Az egyéves kereskedelmi szaktanfolyamok középiskolát végzettek számára.

Hazánkban ezidőszerint – amint láttuk – három ilyen szaktanfolyam van: a Budapesti Kereskedelmi Akadémia, a székesfőváros és az állam szaktanfolyama. Mind a három külön-külön engedély, illetve rendelet alapján létesült.

Ezeknek a tanfolyamoknak a *célja* az, hogy középiskolát vagy ezzel egyenlő értékű iskolát végzetteknek egy év alatt lehető alapos kereskedelmi szakképzést nyújtsanak.

Rendes hallgatókul olyan férfiak és nők vehetők fel, akik valamely hazai középiskolában sikerrel tettek érettségi vizsgálatot vagy ezzel egyenlő értékű végbizonyítványt szereztek vagy katonai tisztképző⁴ntézetet sikerrel végeztek vagy tanítói oklevéllel rendelkeznek. A tanulmányi idő 10 hónap.

Mind a három szaktanfolyam felső kereskedelmi iskolával kapcsolatos és a felső kereskedelmi iskolai kir. főigazgató közvetlen felügyelete alatt áll.

Tanítástervük a következő:

Kötelező tantárgyak	Heti óraszám		Jegyzet
	a Budapesti Kereskedelmi Akadémia tanfolyamában	a székesfővárosi és a Thököly-úti tanfolyamokban	
A kereskedelem ismertetése és levelezés	4	3	*) A Budapesti Kereskedelmi Akad. egyéves szaktanfolyamának a tanításterve az 1924/25. tanévben lépett életbe. Az előbbi (eredeti) tanításterve megegyezett a másik két szaktanfolyam tanítástervével.
Könyvvitel (és gyakorló iroda)	6	5	
Kereskedelmi számtan	6	5	
Politikai számtan	—	2	
Közgazdaságtan	3	3	
Kereskedelmi jog	3	2	
Kereskedelmi földrajz	—	2	
Áruismeret	—	2	
Egy idegen nyelv és levelezés	4	2	
Gyorsírás	—	2	
A heti órák száma összesen	26*)	30	

A minden hallgatóra egyaránt kötelező tárgyakon kívül mind a három tanfolyamon egynéhány szabadon választ-

ható tárgyat is adnak elő (pl. gazdaságpolitikai történelmet, több idegen nyelvet, a világkereskedelem technikáját stb.). A tanfolyam befejeztével a hallgatók írásbeli és szóbeli *záróvizsgálatot* tesznek. Az írásbeli vizsgálat tárgya mind a három szaktanfolyamon: magyar kereskedelmi levelezés, könyvvitel, kereskedelmi számtan és idegen nyelvi levelezés, a székesfővárosi és a Thököly-úti állami szaktanfolyamon azonkívül: politikai számtan; a szóbeli vizsgálat tárgya a Budapesti Kereskedelmi Akadémia szaktanfolyamán: közgazdaságtan és kereskedelmi jog, a másik két szaktanfolyamon: a kereskedelem ismertetése, közgazdaságtan, kereskedelmi jog, kereskedelmi földrajz és áruismeret. A vizsgálat eredményéről a hallgatók záróvizsgálati bizonyítványt, illetőleg végbizonyítványt kapnak.

Statisztikai adatok.

Az 1923/24. iskolaévben *19 szabad tanítástervű szaktanfolyam működött, összesen 1241 tanulóval*, még pedig *3 esti tanfolyam* (2 Budapesten, 1 vidéken), 216 férfi- és 58 nőhallgatóval, összesen tehát *274 hallgatóval* és *16 egyéves női kereskedelmi szaktanfolyam* (9 Budapesten, 7 vidéken) 29 osztállyal (22 Budapesten, 7 vidéken) *967 tanulóval* (716 Budapesten, 251 vidéken). – A *tanerők* száma e tanfolyamokon *117 volt*, még pedig 25 felső kereskedelmi iskolai tanár, 58 közép- vagy polgári iskolai tanár, 32 egyéb képesítésű és 2 képesítés nélküli tanerő.

A *trianoni béke előtt* az 1916/17. iskolaévben *89 női kereskedelmi szaktanfolyam működött 499 tanerővel* és *4880 tanulóval*.

A *3 egyéves kereskedelmi szaktanfolyam középiskolát végzettek számára* az 1924/25. iskolaévben *251 hallgatót* számlált, akik közül 140 a Budapesti Kereskedelmi Akadémia tanfolyamára, 82 a székesfővárosi és 29 az állami szaktanfolyamra esik. Közülük záróvizsgálatot tett 181 hallgató (103 a Budapesti Kereskedelmi Akadémia tanfolyamán, 60 a székesfővárosi és 18 az állami szaktanfolyamon).

A *tanerők száma* mind a három szaktanfolyamon *37 volt*, még pedig 15 a Budapesti Kereskedelmi Akadémia szaktanfolyamán, 13 a székesfővárosi és 9 az állami szaktanfolyamon. Valamennyi felső kereskedelmi iskolai tanár.

4. Gyorsíró-, szépíró- és gépiróiskolák.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920-ban rendeletet adott ki a gyorsírót, szépíróz és gépiróiskolák engedélyezéséről és szabályozásáról. E rendelet megjelenése előtt az ilyen iskolák, illetve tanfolyamok mint magánvállalkozás sok minden tanügyi engedély, ellenőrzés és felügyelet nélkül működtek.

Az említett rendelet a gyorsírói, szépíró- és gépiróiskolák vagy tanfolyamok működését a vallás- és közoktatásügyi minisztertől az *Országos Gyorsíró Tanács* javaslata alapján nyert engedélyhez köti és az Országos Gyorsíró Tanács közvetlen felügyelete alá rendeli. E tanács az állandó ellenőrzést valamely tagja révén gyakorolja.

Ezeknek az iskoláknak és tanfolyamoknak a célja az, hogy olyan egyének részére, akiknek a gyorsírás, szépírás, gépírás tudására szükségük van, de nem volt módjukban megtanulni, erre az alkalmat megadják. Felállításukra *erkölcsi testületek* vagy *magánosok* is kaphatnak engedélyt.

Tanulókul felvehetők, akik 14. életévüket betöltötték és legalább az elemi iskola hatodik osztályát, vagy a középiskola, illetve polgári iskola két osztályát sikerrel elvégezték vagy megfelelő előképzettségüket a nyelvtanból és olvasásból teendő felvételi vizsgálattal igazolják.

Az iskolák tanfolyamai rendesek és rendkívüliek.

A *rendes tanfolyamok* tartama 6-6 hónap. Tárgyai: 1. Gyorsírás (levelező- és vitairás) heti 5 órában. 2. Gépírás heti 6 órában. 3. Szépírás heti 4 órában. Nem kötelező melléktárgyakként legfeljebb azonban összesen heti 10 órában taníthatók még olyan tárgyak, amelyek a gyorsírás, gépírás vagy szépírás tökéletesebb elsajátítását célozzák (pl. fogalmazást, helyesírást, bizonyos fokig nyelvtanítást).

Kevesebb óraszámú, illetve hat hónapnál rövidebb ideig tartó *rendkívüli tanfolyamok* jobb előképzettségű vagy tizenötös, illetve ennél kisebb számú csoportok részére rendezhetők. Megnyitásuk az Országos Gyorsíró Tanácsnak esetről-esetre bejelentendő.

Amennyiben egyesek csak a szakírások egyikét óhajtják megtanulni, erre a rendes tanfolyam összes óraszámának megfelelő órászámmal rövidebb időre terjedő rendkívüli tanfolyam is nyitható.

A befejezett tanfolyamok tanulói az Országos Gyorsíró Tanács kiküldött tagjának elnöklete alatt *vizsgálatot* tesznek és ennek sikere esetében bizonyítványt kapnak.

Az 1924/25. tanévben 20 budapesti és 12 vidéki, összesen 32 gyors-, gép- és szépipíróiskola működött, 896 tanulóval, akik közül 263 tanuló tett a tanfolyam befejeztével vizsgálatot.

5. A kereskedelmi oktatásügy szolgálatában álló egyesületek és testületek.

A középfokú kereskedelmi iskolai tanárok 1894-ben megalapították a *Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesületét*, amely azóta a felső kereskedelmi iskolai tanárság szellemi, erkölcsi és anyagi ügyeivel, nemkülönben a kereskedelmi szakoktatás minden kérdésével állandóan foglalkozik. Ez utóbbi feladat ellátására kereskedelemtudományi, matematikai, természettudományi, nyelv- és történettudományi szakosztálya van. Az egyesületnek majdnem minden felső kereskedelmi iskolai tanár tagja. Havi szaklapja az 1892-ben alapított Kereskedelmi Szakoktatás.

Ez országos egyesület mellett 1925-ben a székesfővárosi felső kereskedelmi iskolai tanároknak külön egyesülete is létesült a székesfővárosi tanárok és a székesfővárosi kereskedelmi szakoktatás érdekeinek szolgálatára.

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek, nemkülönben a kereskedelemügyi miniszternek kereskedelmi (és ipari) szakoktatásügyekben hivatalos véleményező testülete az 1892-ben létesült és 1900-ban újjászervezett *Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács*, amelynek tagjait felerészben a vallás- és közoktatásügyi miniszter, felerészben a kereskedelemügyi miniszter nevezi ki 5-5 évre egyfelől tanügyi, másfelől gyakorlati szakemberek köréből. E tanács hatáskörébe tartozik a kereskedelmi iskolai tankönyvbírálati eljárás lefolytatása és az engedélyezés iránti javaslat-tétel.

A kereskedelmi szakoktatás szolgálatában állanak mint *felső kereskedelmi iskolák és kereskedelmi tanfolyamok fenntartói* a következő városok: Budapest székesfőváros (amely 10 felső kereskedelmi iskolát tart fenn), Győr, Kaposvár, Kecskemét, Nyíregyháza, Pécs, Sátoraljaújhely,

Miskolc, Szeged; továbbá a következő *felekezetek*: a budapesti angol kisasszonyok, az egri, pestújhelyi, soproni és veszprémi róm. kath. egyház és a nagykanizsai izraelita hitközség; a következő *kereskedelmi testületek, illetve társulatok*: a Budapesti Kereskedelmi Testület, a debreceni, mákói, székesfehérvári és szolnoki Kereskedők Társulata; végül a következő *magánosok*: Röser Edvin és Fényes Miksa. *Kereskedelmi tanfolyamokat* tartanak fenn: a Kereskedelmi Tisztviselők Országos Egyesülete, az Országos Kereskedő és Iparos Szövetség, a Baross Szövetség, a Magántisztviselők Országos Egyesülete, a szarvasi gróf Bolza Pálné leányegyesület és mások.

VI.

MŰVÉSZETI SZAKOKTATÁS.

1. Zeneiskolák.

A Nemzeti Zenede.

A Nemzeti Zenede a *Pestbudai Hangászegyesület* alapítása. Ez az egyesület, melyben Pest és Buda legjelesebb zenészei és zenekedvelői fáradoztak a két város zenekultúrájának emelésén, 1840-ben a Gránátos-utcában *Énekiskolát* nyitott 41 fiú- és 50 leánynövendékkel. Az Énekiskola fönntartására külön részvénytársaságot alapítottak, de a társaságon kívül állók is jelentős összegekkel siettek az új iskola segítségére. Így elsősorban LISZT FERENC, aki nagylelkű támogatásával az iskola alapítója lett, valamint a Magyarországon megfordult hírneves külföldi művészek: LA GRANGE ANNA, VIEUXTEMPS HENRIK, THALBERG ZSIGMOND is. 1851-ben a *Hangászegyesület* és az Énekiskolát fönntartó egyesület egybeolvadt Pestbudai Hangászegyesületi Zenede néven.

Az új Zenede rohamos fejlődésnek indult. Ebben a legnagyobb érdeme MÁTRAY GÁBOR-nak, az intézet igazgatójának van, aki különben mint a Nemzeti Színház és a Széchenyi-könyvtár vezetője is beírta nevét a magyar művelődés történetébe. MÁTRAY GÁBOR gondosan kiépítette az iskola művészi szervezetét: az ének-, zongora- és hegedűosztályok mellé fúvóosztályokat állított fel és 1859-ben magyar szavalati tanszéket szervezett, melyen pályázó hiányában ő maga tanított. Ez a magyar szavalati tanszék lett azután alapköve a későbbi színművészeti akadémiának. A Zenede és Hangászegyesület együttes hangversenyei csakhamar művészi eseményszámba mentek a főváros zenei életében.

1865-ben az iskola fennállásának negyedszázados jubileumát üli meg, melyet országgraszoló ünnepség: dalos versenyek és díszhangversenyek tesznek maradandó emléke-

zetűvé. Ez ünnepségen alkalmi szerzeményeikkel közreműködtek: ERKEL FERENC, MOSONYI MIHÁLY, VOLKMANN RÓBERT, valamint LISZT FERENC, aki személyesen vezényelte Szent Erzsébet legendája című oratóriumát, Dante szimfóniáját és a Rákóczi-indulót. A jubileum alkalmából a Hangász-egyesületi Zenede a jubileum emlékére új alapszabályokat alkotott, melyekben a *Nemzeti Zenede* címet vette föl.

A Nemzeti Zenede egyre nagyobb arányokban fejlődött. Az intézet egyaránt nevelt hivatásos zenészeket – köztük nem egy elsőrangú művészt –, valamint zenekedvelő közönséget. Ebben az időben honosította meg MÁTRAY GÁBOR azokat a nagyjelentőségű történeti hangversenyeket, amelyekben a magyar zene múltjának legszebb alkotásai kerültek bemutatásra. Az intézet növendéklétszáma egyre gyarapodik; számos nagynevű zeneművésznünk végezte itt tanulmányait.

1920-ban megszűnt az intézet egyesületi igazgatása. A m. kir. kormány azonban 1927-ben ismét visszaadta az intézet vezetését a fenntartó egyesületnek.

Az átszervezett Nemzeti Zenede, bár gondosan megőrizte évek sora óta működő akadémiai osztályait, a fősúlyt mindenekelőtt arra vetette, hogy növendékeinek egyetemes, általános zenei nevelést adjon. Általában az intézet tanterve megreformáltatott a külföldi nagy zeneiskolák, elsősorban pedig a párizsi Schola Cantorum szervezete alapján. Elsősorban zenekari művészeket és intelligens, zeneértő magyar közönséget nevel. Felújítottak a század derekán oly nagy sikert aratott zene- és énekkari előadások, valamint történeti hangversenyek. Az iskolának jelenleg 500 növendéke van.

*Az Országos Magyar Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti
Főiskola.*

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium a zenei pályára készülő, magukat komoly zenei tanulmányoknak szentelő és határozott zenei tehetséggel bíró növendékek számára az *Orsz. M. Kir. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolát* tartja fenn, mely 1875-ben Orsz. Magyar Kir. Zeneakadémia néven nyílt meg. Első elnöke LISZT FERENC volt és első igazgatója ERKEL FERENC. Velük működött VOLK-

MANN RÓBERT is, mint a zeneszerzés tanára. LISZT FERENC halála után MIHALOVICH ÖDÖN lett az intézet vezetője és egyúttal igazgatója. Igazgatása alatt történt a főiskola nagyszabású föllendülése és művészpédagógiai keretének teljes kifejlődése. Visszavonulása óta HUBAY JENŐ az intézet igazgatója, utóbb pedig főigazgatója. Kívülök az intézet tanári karának erősségei voltak.: id. ÁBRÁNYI EMIL, GOBBI HENRIK, KOESSLER JÁNOS, POPPER DÁVID, CHOVÁN KÁLMÁN, SZENDY ÁRPÁD és DOHNÁNYI ERNŐ. A főiskola mostani tanári karában a magyar zeneművészet legkiválóbbjai foglalnak helyet.

A zeneművészet összes tanszakai (zeneszerzés, ének és a különböző hangszerek tanszakai, valamint ezen tanszakok kötelező melléktárgyai helyet foglalnak az intézet tanításának keretében. A főiskola tanítási rendszere hét tanfolyamból áll: a gyakorlóiskolai, előkészítő, akadémiai, művészképző, operai, hangversenyének és zenetanárképző tanfolyamok. Az egyes tanszakok időtartama különböző. A tanszakokban a fölvételre jelentkező és a kötelező felvételi vizsgálatot sikerrel megálló növendékek zenei tudásuk alapján osztatnak be. A tanárképzőkbe jelentkezőktől az általános műveltség igazolása céljából legalább hat középiskolai osztály elvégzéséről szóló bizonyítvány szükséges. Jeles eredményt és vagyontalanságot igazoló növendékek, akik már legalább 1 évet végeztek az intézetben, tandíjmentességben részesülhetnek. A növendékek létszáma az 1925/26. tanévben 623 volt.

Az intézet jelenlegi, Liszt Ferenc-téri díszes palotájába 1906-ban költözött be. Az új palota felavatása 1907-ben folyt le. Az épületnek 1180 személyt befogadó, hagverseny-organával felszerelt nagy hangversenyterme és 416 személyre szóló, háziszínpaddal ellátott kisterme van, melyeket a minisztérium nyilvános hangversenyek és irodalmi előadások céljaira is bérbe szokott adni.

Magánzeneiskolák.

Az általános zenei oktatásban oly fontos szerepet játszó magánzeneiskolák komoly színvonalának biztosítására a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter 1921-ben külön rendeletet bocsátott ki. Ennek értelmében magán-

zeneiskola nyitására, illetve fenntartására a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter csak abban az esetben ad engedélyt, ha az iskola mind személyi, mind tárgyi tekintetben rendelkezik mindazokkal az előfeltételekkel, melyek a növendékek zavartalan erkölcsi fejlődését, tehetségük kifejtését, általában szakszerű elméleti és gyakorlati kiképzését biztosítják; továbbá, ha az engedélyezendő magánzeneiskola működését mind magyar nemzeti, mind pedig művészi és pedagógiai szempontból üdvösnek látja.

Az engedély megadásához személyi tekintetben feltétlenül szükséges, hogy a folyamodó, valamint az alkalmazott tanárok államilag képesített oki. zenetanárok, zeneművészek, vagy az Orsz. M. Kir. Zeneművészeti Főiskolán végbizonyítványt nyert zeneszerzők legyenek, külföldiekre nézve pedig, hogy a magyar állampolgárságot megszerezzék és oklevelüket honosítsák.

Az engedélyezett magánzeneiskolák a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter főfelügyelete és állandó ellenőrzése alatt állanak. A főfelügyeletet és ellenőrzést a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a magánzeneiskolák országos szakfelügyelője útján gyakorolja. Az országos szakfelügyelőnek ezen ellenőrző tiszte kiterjed a városoktól fenntartott zeneiskolákra is. A szakfelügyelő tapasztalatairól, vagy észrevételeiről minden iskolai év végén összefoglaló jelentést, sürgős esetekben azonnal felterjesztést intéz a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter az engedélyt indokolt esetekben visszavonhatja és az iskola működését megszünteti.

2. Az Országos Magyar Királyi Színművészeti Akadémia.

Ez az intézet, első nevén *Színészeti Tanoda*, 1865 január 1-én nyílt meg s eredetileg az *Országos Színházi Bizottmány* felügyelete alatt állott. Az 1873. évi országgyűlési határozat emelte önálló igazgatás alá tartozó szakiskolává s mint ilyent a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe utalta. Eleinte a drámai és operai szakot együttesen művelte, de 1893-ban az operai képzés az Orsz. M. Kir. Zeneakadémia feladatává lőn s a Színművészeti Akadémia a drámai műfajok tanítását tartotta meg.

A Színművészeti Akadémiának eleinte négyéves tanfolyama volt, de újabban a tanfolyam csak három évre, egy előkészítő és két akadémiai osztályra terjed. E három év közül az első, az előkészítő osztály, arra van rendelve, hogy a felvételi vizsga alapján felvettek közül a színészhivatást tanúsító fiatalság kiválogatható legyen. Akik tehetséget nem igazolnak, azok az első év folyamán, január és május havában a selejtezővizsgákon elbocsáttatnak.

Az intézetnek külön épülete van, alkalmas tantermekkel, gyakorló-színpadokkal és egy igen szép kis színházzal, az úgynevezett Uránia színházzal, melyben a növendékek évenként többször (8-10-szer) a közönség előtt nyilvános előadást tartanak. Az intézet tanítási anyaga a következő: Beszédgyakorlatok, magyar nyelv, a magyar színészet története, a színjátszás elmélete, dramaturgia és művelődéstörténet, költészet, esztétika, lélektan, francia nyelv, tánc, vívás, ének és drámai gyakorlatok. Mindezekon kívül a növendékek kötelezve vannak – hogy a színpad világát megszokják – a Nemzeti Színház előadásán való statisztálásra. Ezért külön díjazást kapnak.

Az intézetnek az 1925/26. tanévben 50 növendéke volt (27 nő- és 23 férfinövendék). Színésznövendékül szülői vagy gyámi beleegyezéssel felvehetők oly férfiak, akik legalább 17. és oly nők, akik legalább 16. életévüket betöltötték, akiknek kellő műveltségük, megfelelő erkölcsi bizonyítványuk, jó színpadi alakjuk, egészséges hangjuk és hibátlan kiejtésük van, négy középiskolát elvégeztek (rendesen érettségi bizonyítvánnyal jelentkeznek). A szorgalmas és tehetséges növendékek az akadémiai osztályokon, ha vagyontalanok, tandíjmentességben és állami, valamint fővárosi ösztöndíjban részesülhetnek. Az akadémiai végzettséggel oklevél jár, melynek alapján az illetők tagjai lesznek az Országos Színész-Egyesületnek.

Az 1925/26. évi költségvetésben az intézet kiadásaira 794,089.000 papírkorona, a bevételekre pedig 495,872.000 K irányoztatott elő.

3. Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola,

Az intézet, mely közvetlenül a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium fennhatósága alá tartozik, 1871. év-

ben alapítottatott „Magyar Királyi Országos Mintarajztanoda és Rajztanárképezde” címmel. 1876-ban felépült az intézet új háza, ezzel megkezdődött az intézet második korszaka. Az intézetből kivált az iparművészeti szakosztály s 1896. évben mint önálló intézmény, mint Iparművészeti Iskola kezdte meg pályafutását. Az oktatás terén egyébként is megindult a tagozódás folyamata s kialakult a rajztanárok, rajztanítók, rajztanítónők képzése. 1878. évben lépett életbe a rajztanári új vizsgálati szabályzat, mely a képesítést a *rajztanár-vizsgáló-bizottságra* ruházta.

Az intézet eredetileg nem vállalkozott arra, hogy művésznövendékeit teljes képzésben részesítse. Akik itt megszerezték az elemi ismereteket, azok külföldön folytatták tanulmányaikat. Az 1882. évben a kormány részéről intézkedések történtek a művészképzés kiépítésére s megnyílt BENCZÜR GYULA vezetésével az I. számú festészeti mesteriskola, 1897. évben LOTZ KÁRÓLY vezetésével a II. számú mesteriskola, s STRÓBL ALAJOS vezetésével a szobrászati mesteriskola. A művésznövendékek nevelésének célját a női festőiskola szolgálta. Ezek az intézmények a Mintarajziskolától függetlenek voltak, csupán 1908-ban az egységes *adminisztráció végett* kerültek közös igazgatás alá.

Ebben a második korszakban tehát a képzőművészeti nevelés célját öt, egymástól független intézet szolgálta.

Ily keretek közt folyt a rajztanárképzés és művészképzés 1921-ig, amidőn a nagyon is széttagolt intézmények egyazon művészi kultúra fejlesztésére Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola néven egyesítettek. Megszűntek az önálló mesteriskolák, megszűnt a női festőiskola, a rajztanárjelöltek és a művésznövendékek elszigetelése. Így az *egész* képzés egy egységes művészi kultúra mentől eredményesebb fejlesztését kívánja szolgálni a szabad tanárválasztás s a továbbképzés kiszélesítése, továbbá a rajztanárjelöltek és a művésznövendékek együttes nevelése útján. A rajztanár nagy misszióját azzal kívánja a reform hangsúlyozni, hogy a jelentkezőket csak többszörös cenzúra révén engedi erre a fontos pályára. Így többek közt megkívánja, hogy a második év végén legalább is jó eredményt kell elérni a jelöltnek, hogy tanulmányait folytathassa.

A művészi kultúra kiszélesítését célozzák a reformban rendszeresített vidéki művésztelepek (Kecskemét, Miskolc), továbbá az időről-időre változó vándortelepek (Jászapáti, Gyöngyös, Párád, Mohács, Pécs stb.), melyek célja, hogy egyrészt a hallgatók megismerkedjenek a színmagyar vidékekkel, másrészt, hogy kapcsolatot teremtsenek a közönség és a magyar művészek közt.

A főiskola szervezetében is mélyreható változások történtek. Megszűnt az állandó igazgatói állás, az igazgatást a rendes tanárokból választott rektori tanács végzi, mely automatikusan megújul. Elnöke a két évre választott rektor, aki végrehajtja a tanács határozatait. A tanulmányi részt a főtitkár, az anyagiakat a kvesztor látja el.

Az ily alapon megreformált és mondhatni harmadik korszakába lépett Képzőművészeti Főiskola célja, hogy megfelelő általános és művészi előképzettséggel bíró ifjúságot (ifjakat és nőket) a festészetben, szobrászatban, grafikában, illetőleg a képzőművészeteknek ezekkel rokon ágaiban önálló alkotáshoz szükséges kiművelésben részesítse, továbbá szakszerűen képezzen és továbbképezzen rajztanár- és rajztanárjelölteket az ország középfokú és szakiskolái számára. Külön feladata: a középfokú művészi oktatás irányítása és ellenőrzése.

A főiskola szaktanulmányai a következők:

I. *Művésznövendékek számára.*

1. Festészeti szaktanfolyam. 2. Szobrászati szaktanfolyam. 3. Grafikai szaktanfolyam.

II. *A rajztanár; illetőleg rajztanárjelöltek számára.*

1. Fiúközépfokú rajztanárjelöltek szaktanfolyama.
 2. Leányközépfokú rajztanárjelöltek szaktanfolyama.
 3. Polgári fiúiskolai rajztanárjelöltek szaktanfolyama. 4. Polgári leányiskolai rajztanárjelöltek szaktanfolyama. 5. Tanítóképzőintézeti rajztanárjelöltek szaktanfolyama. 6. Tanítóképzőintézeti rajztanárjelöltek szaktanfolyama.

III. *Rajztanárok és rajztanárnők számára.*

Váltakozó továbbképző tanfolyamok.

A hallgatók rendesek vagy rendkívüliek. A rajztanár-

és rajztanárjelöltek számára rendszeresített szaktanfolyamokon, – tekintve, hogy ezeken sem a tanulmányi előképzettségtől, sem az előírt tanulmányi rendtől eltérés nem lehetséges, – rendkívüli hallgatóul senki fel nem vehető. A tanulmányok négy évre terjednek.

Az I. és II. évfolyam növendékei tanulmányaikat közös művészeti céljuk egységes megalapozása érdekében, mindkét évfolyamon együttesen végzik (általános tanfolyam). A III. évfolyamban a növendékek az egyes szaktanfolyamok szerint különválnak és pályájukra külön-külön készülnek fel.

Új növendékek csakis 17. életévük betöltése után s a rendelkezésre álló helynek megfelelően mindig csak korlátozott számban vehetők fel. Felvételi vizsgálatra csakis az I. félév elején lehet jelentkezni. Rendes növendékeknek csak azok vehetők fel, akiknek középiskolai érettségi bizonyítványuk, tanítóképzőintézeti, vagy iparművészeti iskolai végzettségük van.

A megfelelő előtanulmánnyal bíró jelentkezők felvételi vizsgálatra bocsáttatnak, amelynek eredménye alapján a rektori tanács határoz a felvétel felől. A felvételi vizsgálat meghatározott rajzfeladatok megoldásából áll. Ezek a rajzfeladatok az összes jelentkezőkre nézve a következők:

1. Emberi fejnek rajza (a leendő szobrásznövendékek mintáznak) élő modell után, a rektori tanács által megállapított időtartam alatt. 2. Akt rajza, élő modell után, a rektori tanács által megállapított időtartam alatt.

Oly jelentkezőkkel szemben, akik a próbamunkálatok alkalmával a művészi tehetség jelét nem mutatták, a *felvétel* feltétlenül megtagadható.

A tanév folyamán a jelesebb növendékek között jutalom- és szorgalomdíjak osztatnak ki, s feladatok megoldására pályadíjak tüzetnek ki. A pályanyertes művek a főiskola tulajdonába mennek át.

Azok a növendékek, akik tanulmányaikat befejezték, egy, esetleg két évre, írásbeli kérelmükre és a szaktanár ajánlatára, igen korlátozott számban, továbbképző növendékkül felvehetőek. A szaktanulmányi végzettségtől a rektori tanácsnak indokolt rendkívüli esetekben jogában áll eltekinteni. A továbbképző növendékek tanulási programját esetről-

esetre és egyéneként az illető szaktanár állapítja meg. A megállapított munkatervet szigorúan meg kell tartani. A kiváló továbbképző növendékek abban az előnyben részesülhetnek, hogy a főiskola számukra csoportosan vagy egyenként műtermet és modellt bocsát rendelkezésre.

Rajztanárképzés.

A rajztanár- és rajztanárnőjelöltek rajzpedagógiai képzésének mélyítésére a főiskola „Gyakorló Iskolát” tart fenn. A főiskolai tanfolyamot már régebben végzett rajz; tanárok és tanárnők részére külön művészi és oktatástani szabadtanfolyamok rendeztetnek.

A rajztanításra képesítő vizsgálatok az *Orsz. M. Kir~ Rajztanárvizsgáló Bizottság* előtt folynak le. Ez az országos bizottság adja ki az okleveleket. Ez a bizottság áll: elnökből, két alelnökből, bel- és kültagokból. Beltagok a Képzőművészeti Főiskola, kültagok a Tudományegyetem, a Kir. József-műegyetem, különböző fajú iskolák és szakkörök megfelelő számú képviselői.

A bizottság elnöke a Képzőművészeti Főiskola rektora, egyik alelnöke a prorektor, a másik alelnököt a bizottság választja.

A képesítővizsgálat tagolása és helye.

I. Első alapvizsgálat. II. Második alapvizsgálat. III. Szakvizsgálat. IV. Tanítóképzőintézeti, tanítónőképzőintézeti rajztanár-, és tanárnőjelöltek kiegészítő szakvizsgálata.

Minden vizsgálat két részre oszlik: gyakorlati zárthelyi és szóbeli vizsgálatra.

A képesítés nemei a következők.

a) *Fiúközépiszkolai rajztanárt képesítés* a művészeti és mértani rajznak a középiszkolákban való tanítására. Ez a képesítés kiterjed a felső ipariskolákra, ipari szakiskolákra, valamint a középiszkolákkal egyenrangú, vagy azoknál alsóbbfokú iskolákra.

b) *Leányközépiszkolai rajztanárnői képesítés* a művészeti rajznak és írásnak a leányközépiszkolákban való tani-

tására. Ez a képesítés kiterjed ezekkel egyenrangú és alsóbb-fokú leányiskolákra.

c) *Polgári fiúiskolái rajztanári képesítés* a művészeti és mértani rajznak a polgári és valamint ezekkel egyenrangú iparoktatási és alsóbbfokú iskolákban való tanítására.

d) *Polgári leányiskolái rajztanárnői képesítés* a művészeti rajznak és írásnak a polgári leányiskolái, valamint ezekkel egyenrangú és alsóbb fokú leányiskolákban való tanítására.

e) *Tanítóképzőintézeti rajztanári képesítés.*

f) *Tanítónőképzőintézeti rajztanárnői képesítés.*

A félszázados működésre visszatekintő intézet, melynek rajztanárképzést célzó része ily rendszeresített formában még ma is egyedül áll, nemzetközi viszonylatban is minden szereplésekor elsőrangúnak bizonyult, amit számos kiállításon és rajzkongresszuson való részvétele sokszor igazolt.

Az 1925/26. tanévben a hallgatók száma: 332 volt, és pedig 224 férfi és 108 nő.

4. Az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola.

Magyar iparművészeti iskola alapításának gondolatát alkotmányos életünk első közoktatásügyi minisztere, báró EÖTVÖS JÓZSEF vetette föl s TREFORT ÁGOSTON váltotta valóra, hogy magyar iparművész-nemzedék nevelésével a selejtes műipari áruk termelésének útját állja s a magyar lélekben szunnyadó művészi teremtőerők érvényesülésére megfelelő szakiskolát állítson.

Az iskola élete 1880 őszén szerény keretek között egy „műfaragászati tanműhellyel” kezdődött. Ehhez 1883-ban a fametsző, 1884iben a díszítő festő és rézmetsző, 1885-ben a kispasztikái és díszítő szobrászati szakosztály kapcsolódott. Másfél évtized alatt az iskola annyira megizmosodott, hogy a millénium esztendejében mint terebélyes, bőven termő fa mutathatta be munkájának eredményeit. Ebben az évben az iskola az Országos Magyar Iparművészeti Múzeummal közös monumentális épületben nyert elhelyezést, ahol a további fejlődésre és kiépítésre nyílt új lehetőség.

1896-ban a zománcozási, 1900-ban a lakásberendezési, 1907-ben a gödöllői szőnyegszövő, 1910-ben a textil és kerá-

mikai szakosztályok nyílnak meg s ezzel az iparművészet minden ága otthont talál az Orsz. M. Kir. Iparművészeti Iskolában. 1900 óta esti tanfolyamokon is folyik az oktatás, ahol a rendes nappali tanfolyamok keretein kívül a műipari termeléssel foglalkozó és az életben gyakorlatilag legalább is segédi minőségben működő egyének legkiválóbbjai szerzik meg a szakmájuk kiegészítéséhez megkívánt iparművészeti ismereteket.

Az Orsz. M. Kir. Iparművészeti Iskola megalapítása óta hathatósan hozzájárult az ipari élet irányításához és a hazai iparosok műizlésének fejlesztéséhez; módot nyújtott a művészi tehetségeknek magasabb iparművészi képzettségére s ezzel a magasabb igények kielégítésére; a fogyasztóközönség hajlamait külföldi gyártmányoktól a hazai iparművészeti termékekre terelte; idegen iparművészek beözönlését megakasztotta s bekapcsolódott abba a nagy, modern iparművészeti renaissance-ba, amely a kilencszázas években Európaszerte megindult s a történeti stílusok lélektelen utánzásától eltávolodva, friss lélekzethez jutott a természetnyújtotta díszítőelemek kiválasztása, a célszerűségi elv és a népies formanyelv megértetése által.

Az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola ekként ma az iparművészet szociális hivatását szolgálja azzal, hogy a szakoktatás és műhelygyakorlatok keretében önálló tervezőket nevel. A múzeumokban, a régi emlékeken, a népies művészetben feltalálható magyar motívumokat megneemesített idomokban új életre kelti s ezzel a műízlést terjeszti, a hagyományok megbecsülését munkálja, sok száz művésztehetségnek kenyérkereső pályát mutat s igyekszik megóvni a magyar piacot az idegen iparművészeti termékek elterjedésétől.

Az Orsz. M. Kir. Iparművészeti Iskola hároméves alsó és hároméves felső fokozatában mind férfi, mind női tanítványait az iparművészet hétféle (belső építőművészeti, díszítő szobrászati, kerámikai, ötvös és zománczó, díszítő festészeti, grafikai és textil) ágában képezi ki.

Rendes növendéknek a felvételi vizsgálaton csak azok vehetők fel, akik négy középiskolai osztály elvégzését igazolják. Rendkívüli növendékek és az esti tanfolyamok látó-

gatói csak hivatottságukat tartoznak igazolni a felvételi vizsgálaton.

Az Orsz. M. Kir. Iparművészeti Iskola nagy sikerrel szerepelt a budapesti millenáris, a párizsi, torinói, milánói, londoni st. louis-i iparművészeti kiállításokon; az 1923. évi monzai nemzetközi kiállításon díszoklevélen kívül a kiosztott három aranyérem közül egy az Orsz. M. Kir. Iparművészeti Iskolának ítéltetett; míg a másik két aranyérmet a franciák és olaszok kapták. A legnagyobb nemzetközi elismerést az 1912. évi drezdai módszertani kiállításon vívta ki az iskola, amikor tanmenetét angol, német, hollandus, svéd és amerikai iparművészeti iskolák vették át mintául. Legutóbb az 1925. év őszén rendezett magyar iparművészeti és iparrajz oktatási kiállításon szerepelt az iskola nagy retrospektív gyűjteménnyel.

Az 1924-ben jóváhagyott szervezeti szabályzattal új korszaka nyílt meg az Iparművészeti Iskolának, mert szervezetében önrendelkezési jogot nyert. Ügyeit a tanári kar rendes tagjai által választott igazgató és egy öttagú igazgatótanács együttesen intézi.

Az intézetet az 1924/25. iskolai évben a nappali tanfolyamon 240, az esti tanfolyamon 90 tanítvány látogatta.

VII.

GYÓGYPEDAGÓGIAI INTÉZETEK.

A gyógypedagógiát a különböző országokban még ma sem értelmezik egyöntetűen. Az általánosnak mondható magyar értelmezés szerint gyógypedagógián különböző testi-lelki hibákkal, fogyatékoságokkal terhelt gyermekek speciális nevelőoktatását értjük. Ennek hármass feladata van: *a)* a gyermeki fogyatékoságok megelőzése; *b)* a megs-levők enyhítése vagy eltüntetése; *c)* az előbbi két feladatra vállalkozó szakemberek kiképzése. Az alábbiakban e felosztás alapján mutatjuk be a magyar gyógypedagógiai intézményeket.

1. A megelőzés.

Egyik legfontosabb teendője a gyógypedagógiának, hogy pontos tudományos kutatások segítségével megállapítsa azokat az okokat, amelyek következtében hibássá, fogyatékosá lesz vagy lehet a gyermek. Ha a baj forrásait ismerjük, könnyebb azokat eltönni, ártalmatlanná tenni és ezúton megakadályozni, hogy hibássá válják a gyermek, vagy hogy hibásan jöjjön a világra.

Ennek a célnak, t. i. a megelőzésnek a szolgálatában áll az Állami Gyógypedagógiai Pszichológiai M. Kir. Laboratórium (alapított 1902-ben), mely az oknyomozó kutatásokat és statisztikai adatgyűjtéseket végzi. A laboratórium munkásságát az az elv irányítja, hogy az ép, fogyatékos és az abnormis gyermeki elme exaktabb megismerésére végez vizsgálatokat (típusok, intelligencia, egyszerűbb és bonyolultabb szellemi műveletek), de ezenfelül a hibás állapotok pszichológiai és egyéb (orvosi) módszerekkel való javításának útjait is kutatja. A laboratórium fennállása alatt sok értékes eredményt ért el, melyet mind a hazai, mind a kül-

földi tudományos irodalom elismeréssel vett tudomásul. E vizsgálatok a gyakorlati gyógypedagógiának is értékes útmutatásokkal szolgáltak.

A megelőzést szolgálja ezenfelül a *Magyar Gyógy f. pedagógiai Társaság*, mely a népszerű és tudományos propaganda-előadások tartását vállalta magára. A Társaság tagjai kimennek a vidéki városokba, ahol a nagyközönséget igyekeznek felvilágosítani és a higiénikusabb életmódra bírni. Emellett felkeresik a vidéki főiskolákat, papképzőintézeteket, tanítóképzőintézeteket s ahol csak lehet, felvilágosítják a nép vezetésére hivatott tényezőket a fogyatékoságok megelőzésének kérdéseiről. Emellett kétévenként országos értekezleteket tart a Társaság Budapesten, amelyeken a gyógypedagógia körébe vágó kérdéseket tűz ki tárgyalásra.

Ugyanezt a célt szolgálja a Társaság kiadásában megjelenő „Gyógypedagógiai könyvtár” című kiadványaival, továbbá a „Magyar Gyógypedagógia” című havi folyóiratában.

2. A bajok enyhítése.

A gyógypedagógia másik feladata a fogyatékos gyermekek nevelése. Arra törekszik, hogy a gyermekek fogyatékoságait lehetőleg eltüntesse, a bajokat enyhítse, a szerencsétlen gyermekeket szülőre, társadalomra egyaránt elviselhetőkké fejlessze és lehetőleg teljes keresőképes egyénként állítsa be a fogyatékosokat is a dolgozók munkaközösségébe. Gyógypedagógiai nevelésre szorultak eszerint a siketnémák, a nagyothallók, a vakok, a rosszul látók, az értelmi fogyatékosak, az erkölcsi értelemben vett abnormisok, az ideges, a nyomorék, a tuberkulotikus, a beszédhibás, a vérszegény, az angolkóros gyermekek. A cél elérésére részint zárt intézeteket állít, részint külön iskolákat, megfigyelő otthonokat nyit, vagy gyógyítótanfolyamokat tart a gyógypedagógia.

A *siketnémák* számára (1802-ben nyílt meg az első intézet Vácott) jelenleg 8 intézetünk van: Budapesten 2 (az egyik állami [1891], a másik izr. alapítványi [1877]), Kaposvárt (1897), Kecskeméten (1900), Egerben (1902), Szegeden (1906), Debrecenben (1903), Sopronban (1903), Vácott (1802).

(Az összeomlás előtt volt 15.) Ezek befogadóképessége 1000 gyermek, ahol a csonkamagyarországi siketnémák elhelyezhetők. Van még egy foglalkoztató intézet is tanulatlan siketnémák számára, továbbá külön iparosinasiskolánk is. Ha az általánosan elfogadott számítási kulcs szerint az egész lakosság 0-8%-át teszik a siketnémák, akkor Csonka-Magyarországon ma 1000 iskolaköteleskorú siketnéma van, akikről kellőképp gondoskodnak.

Ide számítanak a *nagyothallók*, akiknek a részére 1921-ben létesült az első iskola. Ma egy internátus áll fenn számukra (Budapest, II. Toldy Ferenc-utca 68), ahol 30 bentlakó s vagy 100 bejáró tanuló részére van hely. Ugyanott élénken látogatott társalkodó klub is létesült felnőtt nagyothallóknak.

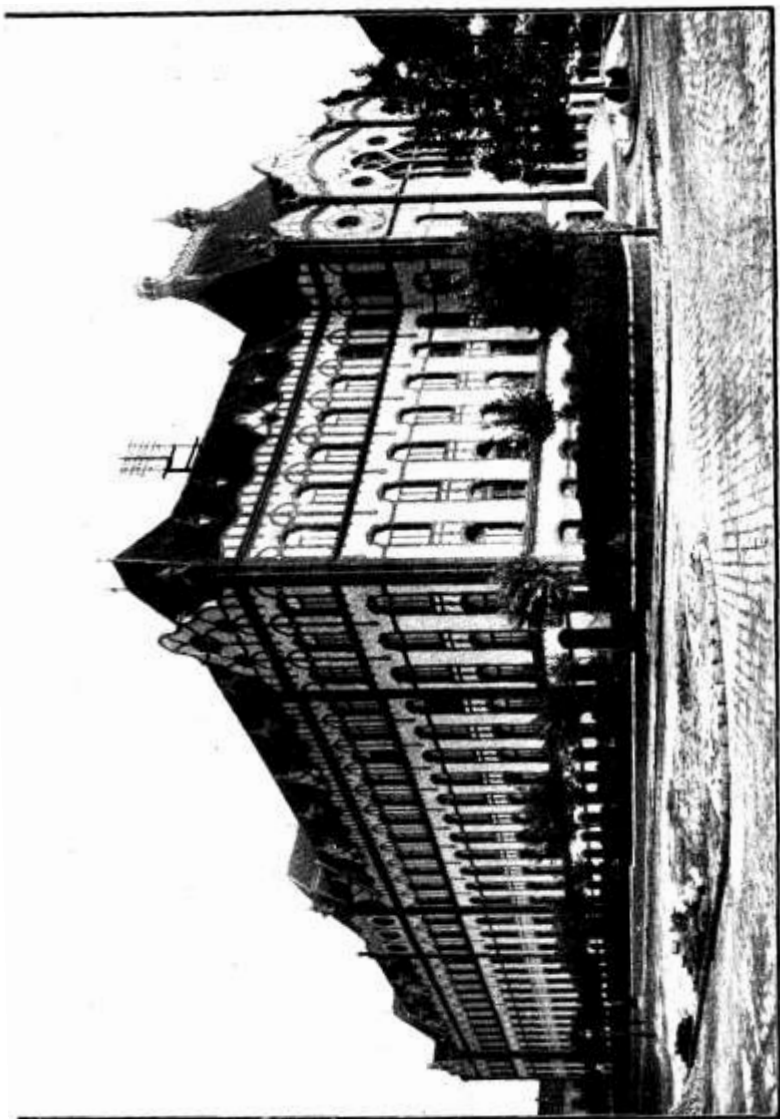
Vakok oktatására szolgálnak a budapesti kir. orsz. intézet és a lovag Wechselsmann-féle alapítványból létesített intézetek (1826, 1907). (A trianoni békeszerződés előtt volt három.) Az intézetből kilépett vakok foglalkoztatása és általában azok további sorsáról való gondoskodás az állam által támogatott „Vakokat gyámolító országos egyesület” feladata. Vannak foglalkoztató intézetek is vakok számára, még pedig Budapesten (1899), Szegeden (1901), Szombathelyen (1905) és Miskolcon (1906) (Trianon előtt 7), amelyekben a fiatalabbakat elméleti ismeretekre is tanítják.

A rövidlátók iskolájának felállítására szintén megtörténtek az első lépések.

A *gyengeelméjűek* számára állami intézet van Budapesten (1875) és Békésgyulán (1922). (Trianon elvett kettőt.) Gyengébb tehetségűeknek, vagyis olyan gyermekeknek, akik az elemi iskolában társaikkal lépést tartani nem képesek, Budapesten (VIII, Mosonyi-utca 6) egy állami kisegítőiskola, vidéken pedig több osztály áll fenn (Csongrád, Debrecen, Eger, Erzsébetfalva, Kecskemét, Kiskunhalas, Kiskölköc, Szeged, Újpest).

Epileptikusok számára Balfon (1902) van külön intézet állami támogatás mellett.

Hibásbeszédűek számára Budapesten egy állami tanfolyam áll fenn (VII. Festetics-utca 3), azonfelül mindenütt, ahol tanítóképző- vagy gyógypedagógiai intézet van, szók-

A Fákok József Nádor Kir. Orvz. Intézete (Budapest).

A Farkas József Nádor Mű. Orsz. Intézet (Budapest).

tak gyógyító tanfolyamokat tartani a hibásan beszélők részére.

Az *ideges gyermekek* számára létesített (1909) alsós és középfokú intézetet, mely igen fontos feladatokat volt hivatva betölteni, a háború után beállott nehéz gazdasági viszonyok közepett meg kellett szüntetni (1920).

A *nyomorék gyermekek* részére egy intézetünk van Budapesten (VII, Mexikóiét 6), mely 1904-ben alakult, 100 gyermeket fogadhat be és különféle iparágakat tanítanak benne.

Az erkölcsileg fogyatékosok intézetei a javítóintézetek.

Azok a gyógypedagógiai intézetek, amelyekben internátus nincs, a vidékről jelentkező növendékeket megbízható jó családokhoz adják s ezek innen járnak be az iskolába. Az igazgatóság ellenőrzi ezeket az eltartókat.

Szegény szülők gyermekeinek eltartási költségeiről áll. intézetekben részben vagy egészben az állam, államilag segélyezett intézetekben pedig a törvényhatóságok és a nem állami intézetek mellett szervezett felügyelő bizottságok társadalmi úton gondoskodnak.

Az ily szakiskolák székhelyein lakó gyermekek kötelesek az iskolába bejárni. Ezt a kir. tanfelügyelők ellenőrzik. Az 1921. évi XXX. törvénycikk a tankötelezettséget a togyatékosok részére teljes mértékben kimondja.

A siketnémák oktatása szempontjából vármegyék szerint körzetekre van az ország beosztva. Kiki abban a körzetben felállított iskolába köteles beírtni gyermekeit, amelyben lakik.

Azok a siketnémák, akik az intézeti tanfolyamot elvégezték, kenyerüket az érzékűek módjára megkeresik; akik iskolába bármi okból nem járhattak, azok számára szolgál a váci foglalkoztató intézet, ahol valami mesterséget megtanulhatnak.

A vakok intézeteiben kitanított vakok foglalkoztatókba jutnak, ahol tisztességes munka útján való megélhetésükről gondoskodás történik. Ugyanily módon gondoskodnak a gyengeelméjűekről is.

A nem teljesen keresőképes egyének támogatásáról az intézetekkel kapcsolatban működő gyámolító bizottságok igyekeznek gondoskodni.

A gyógypedagógiai intézetekben folyó nevelői és oktatói munkát a részükre kiadott szervezeti szabályzatok, tantervek és módszeres utasítások körvonalozzák.

Ezen tantervek szerint a gyógypedagógiai intézetek általában az elemi iskola 6 osztályának megfelelő műveltséget közvetítik a fogyatékosoknak. A vakok orsz. intézetének végbizonyítványa azonban azonos értékű a négy polgári iskolai bizonyítvánnyal.

A gyógypedagógiai szakiskolák és intézetek a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium alá tartoznak, az erkölcsileg fogyatékosak intézeteinek kivételével, amelyeknek fennhatósága az igazságügyi m. kir. minisztérium. Az intézetek felett való felügyeletet a minisztérium a gyógypedagógiai intézetek és kisegítő-iskolák orsz. szakfelügyelő-sége útján gyakorolja (Budapest, VIII. Festetich-utca 3).

A minisztériumnak szakba vágó kérdésekben véleményadó szerve még a gyógypedagógiai intézetek orsz. szaktanácsa, melynek a központi igazgatók és kiválóbb tanárok a tagjai. Ezeket küldi ki a minisztérium az egyes intézetekhez a tanítás eredményének felülvizsgálására.

A fogyatékosak ügye Magyarországon teljesen szervezve van és pedig olyképen, hogy az állam mintaintézeteket tart fenn s mind a társadalmi mozgalmat, mind pedig a gyámolítás ügyét e téren anyagilag is támogatja.

3. A gyógypedagógiai tanárképzés.

Fentebb ismertettük a magyarországi gyógypedagógiai intézetek feladatát és szervezetét. Tudjuk azonban, hogy a legjobban berendezett intézet, a legkitűnőbb szabályzat s a legkipróbáltabb módszer is csak akkor felel meg céljainak, ha azok, akikre gyakorlati értékesítésük bízva van, hozzáértéssel és igazi hivatásszeretettel végzik teendőiket és bírják azt a végtelen türelmet, ami nélkül gyógypedagógus el sem képzelhető.

A gyógypedagógusnak ismernie kell az ép elmét és ennek működését éppen úgy, mint az e téren tapasztalható rendellenességeket és fogyatékoságokat; de ismernie kell az érzékszervek működését s az itt előforduló rendellenességeket, fogyatkozásokat; tisztában kell lennie a beszéddel, a beszédhibákkal s értenie kell azok gyógyításához.

A siketnémák budapesti állami intézete (tornaterem).

A siketnemek budapesti állami infektziónek egyvük tanítási órája.

Szóval, aki a gyógypedagógiai oktatás terére lép, annak szakemberré kell válnia és az általános pedagógia terén szerzett ismereteit a fogyatékosak sajátos életi, lélek-, nevelés- és oktatásánál ki kell bővítenie.

Ezt a célt szolgálja a gyógypedagógiai tanárképző, melyre oly oki. el. iskolai tanítók, polgári vagy középiskolai tanárok vétetnek fel, akik gyakorlatilag is működtek már. A hallgatók vagy államköltségesek, akik teljes ellátást kapnak az egyes gyógypedagógiai intézetekben, azonfelül némi ösztöndíjat vagy önköltségesek.

A gyógypedagógiai tanárképző Budapesten működik (VII, Hermina-út 7), három évfolyamra (6 félévre) terjed s a gyógypedagógia valamennyi ágára képesíti a hallgatókat. E tekintetben első helyen áll az egész földkerekségen, mert nálunk már 1898-ban egyesítették a különböző fogyatékosak oktatására képző tanfolyamokat egységes gyógypedagógiai képzővé, aminek fontosságát a külföldön csak napjainkban kezdik belátni és hasonló intézeteket létesíteni.

A tanárképző tanrendje a következő:

- I. Bonc- és élettan. (Főtekintettel a központi idegrendszerre.) I. *ieh* évben heti 4 óra.
2. A gyógypedagógia. I. félévben heti 3 óra.
 3. Az érzékszervek és beszédszervek bonc- élet- és kórtana. I. félévben heti 3 óra
 4. Az érzéki, értelmi és erkölcsi fogyatékoságok kórtana és kórok-tana. I. félévben heti 2 óra.
 5. Gyógytorna. I. félévben heti 2 óra, II. félévben heti 1 óra. (Elmeleti és gyakorlati rész. Rendkívüli tárgy.)
 6. A fiatalokú fogyatékosak jogi helyzete. (Főtekintettel a fiatalokú bűnözők büntetőjogára.) I. félévben heti 2 óra.
 7. Az emberi elme tana. (Főtekintettel a gyermeki és fiatalokú fogyatékoságokra és elmehibáságokra.) I. félév heti 2 óra, II. félév heti 2 óra.
 8. Rendszeres és összehasonlító magyar nyelv-tan. I. félévben heti 3 óra, II. félévben heti 3 óra.
 9. Hozspitálás az értelmi fogyatékosak, siketnémák és vakok intézeteiben. I. félévben heti 3-3 óra, II. félévben heti 3-3 óra.
 10. Magyarázó rajz. (A vakok oktatási igényeinek megfelelő magyarázó slójjal kapcsolatban.) I. félévben heti 5 óra, II. félévben heti 5 óra, III. félévben heti 1 óra, IV. félévben heti 1 óra.
- II. A siketnémák lélek- és neveléstana. II. félévben heti 3 óra, III. félévben heti 3 óra.
12. A vakok lélek- és neveléstana. A II. félévben heti 3 óra, a III. félévben heti 3 óra.

13. Az értelmi fogyatékosok lélek- és neveléstana. II. félévben heti 3 óra, III. félévben heti 3 óra.

14. A beszédhibák tana és javítása. A II. félévben heti 3 óra, a III. félévben heti 3 óra.

15. Az erkölcsi fogyatékosok lélek- és neveléstana. II. félév heti 2 óra, III. félév heti 2 óra. Rendkívüli tárgy.

16. A siketnémák oktatásának módszertana. Elméleti és gyakorlati rész. III. félév heti 4 óra, IV. félév heti 8 óra.

17. A vakok oktatásának módszertana. Elméleti és gyakorlati rész. III. félév heti 4 óra, IV. félév heti 6 óra.

18. Az értelmi fogyatékosok oktatásának módszertana. Elméleti és gyakorlati rész. III. félév heti 4 óra, IV. félév heti 6 óra.

19. Fonetika. III. félév heti 3 óra. IV. félév heti 3 óra.

20. A vakok oktatásának története. IV. félév heti 2 óra.

21. A siketnémák oktatásának története. III. félév heti 2 óra, IV. félév heti 2 óra.

22. Az értelmi fogyatékosok oktatásának története. IV. félév, heti 1 óra.

23. Szemináriumi gyakorlatok (a siketnémák oktatása köréből). IV. félév heti 2 óra, V. félév heti 3 óra, VI. félév heti 3 óra.

24. Szemináriumi gyakorlatok (a vakok oktatása köréből). IV. félév heti 2 óra, V. félév heti 3 óra, VI. félév heti 3 óra.

25. Szemináriumi gyakorlatok. (Az értelmi és erkölcsi fogyatékosok oktatása köréből.) IV. félév heti 2 óra, V. félév heti 3 óra, VI. félév heti 3 óra.

26. A fogyatékosok test- és elmetani tanulmányozásának módszertana. Elméleti és gyakorlati rész. III. félév heti 2 óra. IV. félév heti 2 óra, V. félév heti 3 óra, VI. félév heti 3 óra.

27. Filozófia. V. félév heti 3 óra, VI. félév heti 3 óra.

28. Gyakorlati tanítás és felügyelet a siketnémák intézeteiben. V. félév heti 6 óra, VI. félév heti 6 óra.

29. Gyakorlati tanítás a vakok intézetében. V. félévben heti 6 óra, VI. félévben heti 6 óra.

30. Gyakorlati tanítás és felügyelet az értelmi fogyatékosok intézeteiben. V. félévben heti 6 óra, VI. félévben heti 6 óra.

ÖTÖDIK RÉSZ.

TANÍTÓ- ÉS TANÁRKÉPZÉS.

I.

KISDEDÓVÓNŐKÉPZÉS.

1. Történeti áttekintés.

1836-ban a „Kiseddóvó-intézeteket Magyarországon terjesztő Egyesület” megalakulásával szükségessé vált az óvodában működő egyének képzése is. Az egyesület elnöke, gróf FESTETICS LEÓ, tolnai házáat ajánlotta fel a képzés céljaira s 1837-ben gyakorló óvodával kapcsolatban Tolnán megnyílt az első képzőintézet, amely 1843-ban Pestre költözött. A képzés egy évig tartott. A képzőbe csak azokat vették fel, akik egy hónapi próbaidő alatt bizonyosságát adták arra valószínűségüknek. A növendékek kizárólag férfiak voltak és részben segélyt élveztek. A tanítási tárgyak a következők voltak: számtan, mértan, természetrajz, természettan, földrajz, történet, gazdaságtan, szép- és helyesírás, rajz, ének és hegedű. Az elméleti tanítás naponként reggel 6 órától 8 óráig tartott, amely után a gyakorló óvodában foglalkoztak a jelöltek.

1847-ben 16, 1848-ban 6 növendéke van a képzőnek. – A szabadságharc kitörésévei azonban ezek is a harctérre vonulnak s a képzés egy ideig szünetel. Ekkor merül fel először az a gondolat, hogy férfiak hiányában nőket is vegyünk fel a képzőbe. 1858-ban már két nőt is találunk a növendékek közt.

1869-ben a „Pest Budai Nevelési-Nőegylet” 3-4 hónapra terjedő gyermekkertésznőképző tanfolyamot létesít, amely 1873-ban egy évre bővül. Ugyanebben az évben Kolozsvárt is megnyílik egy gyermekkertésznőképző. 1874-ben a megalakuló Országos Kiseddóvó Egyesület képzőjét két-

évfolyamúvá teszi s példáját követik a többi egyesületek is. A kétéves képzés szaktárgyai a következők voltak: kisdednevelés és lélektan, test- és egészségtan, óvodai gyakorlat, mesélés és szavalás, Fröbel-féle munkagyakorlatok, ének és hegedű. Az általános képzést szolgálták a nyelvtan, stilsztika és irodalomtörténet, természetrajz, természettan, kémia, földrajz, egyetemes és magyar történelem, számtan, rajz, ruhaszabás és illemtan. A képzés a szaktárgyakat felölelő képesítő vizsgálatral zárult le. 1884-től kezdve a képzőintézetek száma tovább gyarapodott a kalocsai róm. kath. majd a brassói ág. ev. képzővel. Ez utóbbi az 1891. évi XV. törvénycikk életbelépése után nyert a törvénynek és az utasításoknak megfelelő szervezetet.

18914g általában az igazgatókkal együtt változott az egyes képzők tanterve. A felvételi feltételek is eszerint módosultak. A kisdedóvási törvény egyöntetűvé tette a sokféle eljárást. Az 1891. évi XV. törvénycikk meghatározott követelmények teljesítése mellett óvónőképző felállításra jogot ad mindazoknak, akik kisdedóvóintézetet állítanak fel, de a képzők kötelesek a miniszter által 1892-ben kiadott tantervet az összes tantárgyakban elérendő tanítási célra nézve minimumnak tekinteni.

A képzőkbe egészséges, ép testalkatú, jó zenei hallású, 14. életévüket betöltött és a középfokú iskolák negyedik osztályát *végzett* egyének vehetők fel.

2. A kisdedóvónőképzők tanulmányi és vizsgálati rendje.

A tanulmányi és vizsgálati rendet az 1926#ban kiadott új szabályzat állapítja meg, amely az addigi kétéves tanfolyamot háromévesre bővítette ki, melyet még egy gyakorlati év követ, hogy a szakképzést elmélyítse.

1. Hit- és erkölcsan.

I-III. osztály. Heti 2-2 óra. – A hit- és erkölcsan tanítása a hit- felekezetek tantervei szerint történik.

2. A kisdednevelés elmélete és gyakorlata.

A kisdednevelés története és szervezete.

I. osztály. Heti 2 óra. – *Cél:* A kisdednevelés fejlődésének és jelen állapotának ismerete. Bevezetés a kisdednevelői gondolkozásba.

A kisedővőképzők általános óraterve.

Sorszám	T a n t á r g y	Osztály, óraszám			Heti órák összege	Jegyzet
		I.	II.	III.		
1	Hit- és erkölcsstan	2	2	2	6	Akik a III. osztályt sikerrel elvégezték, az intézet kötetlenségében maradvá, két hónapig erre a célra kijelölt intézmények mellett egészségügyi és nyolc hónapig szintén külön erre a célra kijelölt óvodákban kisednevelési gyakorlatot végeznek és heti két órában zenét tanulnak.
2	A kisednevelés elmélete és gyakorlata	—	—	—	—	
	A kisednevelés története és szervezete	2	—	—	8	
	Az óvodai foglalkozások módszere	—	1	—		
	Lélektan	—	3	—		
	Neveléstan	—	—	2		
	Gyakorlat	2	4	6	12	
3	Egészségstan ¹	—	—	3	3	
4	Magyar nyelv és irodalom	3	3	3	9	
5	Történelem	2	2	1	5	
6	Földrajz	2	1	—	3	
7	Természettudományok	2	3	2	7	
8	Mennyiségtan	2	1	1	4	
9	Háztartástan	2	1	—	3	
10	Ének ²	2	2	2	6	
11	Zene	2	2	2	6	
12	Rajz	3	2	3	8	
13	Kézimunka	—	—	—	—	
	Női kézimunka	2	1	1	4	
	Kised kézimunka	2	2	1	5	
14	Testnevelés ³	2	2	3	7	
	Összesen ..	32	32	32	96	

¹ A III. osztályban kéthetenként egy délután egészségügyi gyakorlatra vagy kirándulásra szolgál.

² Külön heti egy óra karének közösen a három osztályban.

³ Az I. és II. osztályban hetenként, a III. osztályban kéthetenként 1–1 játékdélután.

¹ A III. osztályban kéthetenként egy délután egészségügyi gyakorlatra vagy kirándulásra szolgál.

² Külön heti egy óra karének közösen a három osztályban.

³ Az I. és II. osztályban hetenként, a III. osztályban kéthetenként 1–1 játékdélután.

Az óvodai foglalkozások módszertana.

//. osztály. Heti 1 óra. – Cél: Az óvodai foglalkozások anyagának és módszerének ismerete.

Imák, mondókák, versikék szerepe és tanítása a kisedkorban. kiválasztásuk szempontjai. A magyar gyermekversirodalom. A gyermekdal kiválasztásának szempontjai és megtanításának módja. A játék. A maga; nos« és társasjátékok főformái és fellépésük rendje a kisedkorban. A játékok megtanításának és vezetésének módja. A játékszerek. Népies játékok és gyűjtésük. A képeskönyvek, a képnézés irányítása. Az alkotó foglalkozások. Építés, fűzés, kirakás, agyagformálás, papírhajtogatás. Játék-

szerek készítése különféle anyagokból. Az alkotó foglalkozások vezetése. A rajz a kisdedkorban. A rajzkészség fejlődése és irányítása. Testnevelés a kisdedkorban. A testgyakorlatok és vezetésük módja. A mese. A keleti és az európai mesék és legismertebb gyűjteményeik. A magyar nép- és gyermekmesék. A mesék kiválasztásának szempontjai. A gyermek életéből vett elbeszélések. Az elbeszélés módja. A beszéd- és értelemgyakorlatok anyaga és feldolgozása. A szemléltetés és a kérdés.

L é l e k t a n .

II. osztály. Heti 3 óra. – Cél: A lelki jelenségek általános ismerete alapján a gyermeki lélek fejlődésének és sajátosságainak megismerése.

N e v e l é s t a n .

III. osztály. Heti 2 óra. – Cél: A kisdedkori nevelés alapelveinek ismerete.

A nevelés feladata. A fejlődés tényezői. Átöröklés és környezet. Nemi különbségek. A nevelés lehetősége. Az 1-3 és a 3-6 éves gyermek testi, ügyességi, értelmi (érzékszervi, nyelvi és gondolkozási), erkölcsi, esztétikai és vallási fejlődésének áttekintése és a nevelés feladatai ezeken a területeken. A nevelés sikerének feltételei a gyermekben, a környezetben és a nevelőben. A család és az óvoda együttműködése. A nevelés eszközei. Óvás, ápolás és gondozás. Szoktatás (tisztaságra, rendre, másokkal szemben való helyes viselkedésre és önállóságra). Foglalkoztatás (játékok, játékszerek, képeskönyvek, mesék). Tanítás (a gyermek kérdései, beszélgetés, dalok, versikék). A példa és az utánzás. A szuggesztíó. A gyermekek hatása egymásra. (A tömegnevelés kedvező és kedvezőtlen eredményei.) Gyermekhajugságok. Büntetés és jutalmazás a kisdedkorban. A normálisan fejlődött és jól nevelt 6 éves gyermek testi és lelki képe.

G y a k o r l a t .

I. osztály. Heti 2 óra. – Mondókák, versek, imák, játékok, mesék gyűjtése, emlékezetbe vésése és előadása. Mintafoglalkozásokban való részvétel.

II. osztály. Heti 4 óra. – Mintafoglalkozásokban való részvételei. Próbafooglalkozások előkészítése, tartása és megbeszélése: 3 óra. Gyermekmegfigyelések feldolgozása: 1 óra.

III. osztály. Csoportonkint heti 6 óra. – Próbafooglalkozások előkészítése, tartása és megbeszélése. Gyermekmegfigyelések feldolgozása. Évi foglalkozási tervezetek készítése. Óvodai igazgatás.

3. Egészségtan.

III. osztály. Heti 3 óra. – Cél: Az egészséges élet feltételeinek ismerete; a gyermek egészségi állapotának helyes megítélése; a csecsemő- és gyermekápolás s az első segélynyújtás ismerete és begyakorlása; az óvónó saját egészségének megóvása.

Az egészséges élet feltételei. A betegségek s az ellenük való védekezés. Életmentés és első segélynyújtás. Közegészségügy. Gyakorlat.

1. A bőr, a haj, a fogak, a köröm és a kéz tisztaságának, a látó- és hallóképesség, a beszélőképesség és a lélekzés vizsgálata. A tüdő tágulóképességének meghatározása. A testsúly és magasság mérése. A nyaki nyirokcsomók és a pajzsmirigy, a száj és a torok vizsgálata. Az izomzat fejlettségének, s az izomerőnek megítélése. Rendellenességek megfigyelése A csontvázon, különösen a hátgerince-ferdülések s az angolkóros csontelváltozások. A testtartás megfigyelése állás, ülés, járás, tornázás és kézimunka közben. 2. Betegápolási gyakorlatok. 3. A mentőszekrény összeállítása és rendbentartása. Kézmosás. Sebkitőzés kötözőszerekkel és kendőkkel a test különböző részein. Sebési csomó kötése. A háromszögű kendő alkalmazása. A kar felkötése. Sínkötések. Vérzéscsillapító eljárások és fogások. A vérző ér leszorítása ujjal és kötélekkel. Orrvérzés csillapítása. Eljárás rovarcsípés, égés és marás esetén. Idegen test eltávolítása a bőrből, szemből, fülből és torokból. Elsősegély mérgezés esetén. Hánytatás. Elsősegély eszméletvesztés esetén. Mesterséges lélekzés. 4. A legegyszerűbb egészségi vizsgálatok. A levegő tisztaságának és romlottságának megítélése. A lakás nedvességének megállapítása. Az ivóvíz tisztaságának megítélése az érzékszervekkel. A tej legegyszerűbb hamisításának felismerést. 5. Anyavédelem az anya lakásán. 6. A csecsemő természetes táplálásának megfigyelése. 7. A csecsemő mesterséges táplálása. Tejkeverékek készítése. 8. A beteg csecsemő ápolása. Kirándulás. (A helyi viszonyok szerint.) Bölcsöde. Állami gyermekmenhely. Gyermekvédő-liga rendelőintézete. Gyermekkórház. Népegészségi Múzeum. Népszálló, népház, népkonyha. Közfürdő. Csatornázás és szivattyútelep. Építkezés megfigyelése. Valamely gyár vagy ipartelep látogatása. (Munkásvédelmi be-*rendcscsk* és munkásjóléti intézmények.) Mentőegyesület. Piac, vásár-csarnok. Tejcsarnok. Kenyérgyár, konzervgyár. Élelmiszervizsgáló intézet. Tüdőbeteg gondozó-intézet. Fertőtlenítő-intézet. A falu egészségügyének (falusi lakóház, udvar, kút, árnyékszék, trágya- és szemégtödör) megfigyelése.

4. A magyar nyelv és irodalom.

Cél: A magyar nyelv tudatos ismerete, irodalmi műveltség, szó- és írásbeli kifejezőkészség.

I-III. osztály. Heti 3 óra. – Az I. osztályban magyar nyelvtan és olvasmányok; a II. osztályban stilisztika, retorika és poétika, megfelelő olvasmányok tárgyalása kapcsán; a III. osztályban a magyar irodalom ismertetése.

5. Történelem.

Cél: a) A magyar nemzet történetének és a világtörténeti fejlődés legfőbb mozzanatainak összefoglaló áttekintése különös tekintettel a művelődésre. b) Hazánk mai állami, társadalmi és műveltségi viszonyainak ismerete, különös tekintettel a köznevelési és népjóléti intézményekre.

I. osztály. Heti 2 óra. – Világtörténet és a magyar nemzet története 1711-ig.

II. osztály. Heti 2 óra. – Világtörténet és a magyar nemzet története a XVIII. század elejétől napjainkig.

III. osztály. Heti 1 óra. – A magyar alkotmány. Törvényhozás.

Igazságszolgáltatás. Kormányzás és közigazgatás. A törvényhatóság. A község. A családi élet. Magyarország földje. Lakóinak viszonyai vallási, nemzetiségi, gazdasági, műveltségi és társadalmi tekintetben. A társadalmi élet tényezői. Szociális feladatok. Köznevelési és népjóléti intézményeink ismertetése. A társadalom szerepe a művelődés, közjólét és egészségügy terén.

6. Földrajz.

Cél: A földfelszín alakító tényezőinek ismerete, különös tekintettel hazánkra; Magyarország részletesebb megismerése.

I. osztály. Heti 2 óra. – Magyarország földrajza.

7/. osztály. Heti 1 óra. – A földrészek, különösen Európa nevezetesebb államainak földrajza, figyelemmel a Magyarországgal való gazdasági és szellemi kapcsolatokra.

7. Természettudományok.

Cél: A gyakorlati életben legszükségesebb természettudományi ismeretek elsajátítása és az ember szervezetének és életműködéseinek ismerete.

I. osztály. Heti 2 óra. – Ásványtan és kémia.

II. osztály. Heti 3 óra. – Növény- és állattan; az ember szervezete és működése.

III. osztály. Heti 2 óra. – A fizika elemei.

8. Mennyiségtan.

Cél: Jártasság az életben előforduló egyszerűbb számításokban. A mértani idomok és testek tulajdonságainak ismerete.

I. osztály, heti 2 óra, II. és III. osztály, heti 1 óra. – A számtan és mértan elemei.

9. Háztartástan.

Cél: A helyes háztartás elveinek ismerete és a háztartási foglalkozások gyakorlása.

I. osztály. Heti 2 óra. – 1. A nő szerepe és munkaköre a családban és társadalomban. A háztartás berendezése. A háztartás jövedelme, ennek célszerű beosztása. A jövedelem gyarapítására szolgáló keresetforrások, melyek a háziasszonyt nem vonják el állandóan otthonától. A háziipar és kézügyesség, mint jövedelmi forrás. A magyar nép háziiparának, szőtteseinek, varrottasainak ismertetése és megkedveltetése. Leltár. Költségvetés: óvónői, kis- és közép jövedelmű család évi és havi szükségleteire. Háztartási napló. Takarékoság a beszerzésben és fogyasztásban. Munkamegosztás a háztartásban. Cselédtartás. A lakás megválasztása, beosztása, felszerelése egészségi, gazdasági és esztétikai szempontból. A len- és kenderből, a gyapjú- és gyapotból készült ruházati anyagok felismerése. A ruházati cikkek beszerzése, célszerű és ízletes elkészítése, gondozása, javítása. Mosás, mángorlás, vasalás. Pecséttisztítás. Szappanfőzés. Világítási berendezések kezelése. Fűtés. Különböző rendszerű kályhák ismertetése. Takarékoskodás a tüzelőanyaggal. A tápszerék, eltartásuk

és főzésük. 2. Kertészet, a) Konyhakert, b) A virágskert elrendezése és beültetése.

//. osztály. Heti 1 óra. – 1. A tehen tartás haszna és célja. Az állatok gondozása. A sertés tenyésztés. Sertésólak. Sertésfajok. Tenyésztés. Hízalás. Sertésölés. A baromfi tenyésztés. 2. Kertészet. A gyümölcsfa metszés. Madár védelem.

Jegyzet. Alkalmat kell adni arra, hogy a növendékek gyakorolhassák magukat a főzésben és egyéb háztartási teendőkben; ahol pedig gazdasági célokra használható kert áll rendelkezésre, ott a növendékek csoportokba osztva a kertészetben és a háztartással kapcsolatos egyéb teendőkben is végezzenek gyakorlatokat, szakavatott vezetők útmutatása szerint.

10. Ének.

Cél: A gyermekdalok kiválasztásához, önálló elsajátításához és helyes módon való tanításához szükséges készségek megszerzése. *I-III. osztály, heti 2-2 órában.*

11. Zene.

Cél: A gyermekdaloknak hegedűvel való kíséréséhez szükséges jártasság megszerzése.

I-III. osztály. Csoportonként heti 2-2 óra.

12. Rajz.

Cél: A látás, a rajzérzék és ízlés fejlesztése; olyfokú rajzkészség, hogy az óvónő képes legyen foglalkozásait vázlatos rajzokkal kíséni és a gyermek rajzolását irányítani.

I. osztály heti 3, a II. oszt. heti 2, a III. oszt. heti 3 órában.

13. Kézimunka.

A) Női kézimunka.

Cél: A legszükségesebb munkanemek, főként a kézi- és gépvarrás elsajátítása s a kézimunka megkedveltetése.

I. osztály heti 2, II-III. osztály heti 1-1 órában.

B) Kisdédkézimunka.

Cél: A megfigyelőképesség, formaérzék, ízlés, találékonyság és kez ügyesség oly mértékű kifejlesztése, hogy az óvónő: a) képes legyen azon tárgyak elkészítésére, melyek az óvodás gyermekek foglalkozásaiban sorra kerülnek; b) ki tudja válogatni az egyes vidékek munkanemei közül az óvodában használhatókat és c) el tudja készíteni az egyéb foglalkozási nemekhez szükséges szemléltetőeszközöket és egyszerű játékszerkeket.

I. osztály. Heti 2 óra. – Homokmunka. Pl. bádogformák megtöltése, árokásás, hegy stb. Kavicskirakás, kapcsolatban a homokmunkával. Egyszerűbb formák kirakása. Pl. kerék, könyv, tojás stb. Levél fűzés. Koszorú kötés. Különböző növényi részek felhasználása játékok készítésére. Pl. kukoricaháncs, bojtortján, dióhéj stb. Papírfűzéssel egészen egyszerű minták. Háncsmunkák. Pl. ostor, lábtörlő, szatyor, szakajtó, füleskosár,

poroló, seprő, díszesebb kosár drótvázzal, kézimunkadoboz, tálca, kényeskosárka (favázzal). Karácsonyfadíszek taffetpapírból, kartonlapból, krepp-papírból. Színes papírragasztás (illusztrálás). Mértani síkidomok, vonalak, edények, használati tárgyak, gyümölcsök, árnyképek és színes képek másolással és saját tervezésben. Cirokbélmunka. Pl. húsverő, paradicsomnyomó, kalapács, gereblye, vasaló, vályú, lombos fa, virágos fa, létra, vonat, szekér, ló, nyúl, pólyásbaba, fiú, nő stb. Agyagmunka. Pl. golyó, zsemlye, kerek kenyér, pogácsa, lepény, kifli, hurka, kolbász, hosszúkenyér, tojás, krumpli, sárgarépa, retek, paradicsom, cseresznye, egyéb gyümölcsök stb.

II. osztály. Heti 2 óra. – Agyagmunka. Edények, ólak, házak, állatformák, emberformák és használati tárgyak. Papírhajtogatás. Alaphajtogatások, csákó, ivópohár, csónak, madár, püspöksüveg stb. fokozatos nyelvetben. Famunka. Ecsetnyél, virágkaró, viráglétra, virágláda, fedeles doboz, dobozváz, játékok készítése. Kitömött állatformák készítése. Pl. nyúl, kutya, mackó vászonból, szövetből.

III. osztály. Heti 1 óra. – Fröbel-dobozok (I-II.) használata. Lerakó táblácskák, karikák használata. Famunka. Játékszerek. Vékony fadóbozok felhasználása. Bábukészítés vászonból, kitömve. Gyermektanulmányozáshoz szükséges egyszerűbb eszközök készítése. Pl. lottójátékok, színvizsgálati táblák stb.

14. Testnevelés.

Cél: A növendékek egészségének, edzettségének, erejének és ügyességének tervszerű fejlesztése, az önfegyelmélettségre s illedelmes magatartásra és összetartásra való szoktatás. Az óvodai gyermekek testneveléséhez szükséges ismeretek és gyakorlati ügyességek megszerzése.

7-II. osztály. Heti 2-2 óra és 1 játékdélután. III. osztály Heti 3 óra.

Az óvónőképzőintézetekben tandíj nincs. A növendékek egy része a képzőkkel kapcsolatos internátusban nyer elhelyezést és beírási díjon kívül csak képesítő vizsgálati díjat fizet. Minden képző gyakorló óvodával van ellátva.

Óvónőképzőintézeti tanároknak rendszerint tanítóképzőintézeti tanári képesítéssel bíró tanárok alkalmaztatnak.

Az óvónőképzők feletti felügyeletet a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tanítóképzői kir. főigazgatók útján gyakorolja.

A menedékházakat vezető dajkák képzése hat hónapig tartó gyakorlati tanfolyamon történik. A tanfolyam a kir. tanfelügyelő vezetése alatt áll. A tanfolyamra felvétetnek egészséges és ép testalkatú, 18-40 év közötti nők, kik legalább írni, olvasni, számolni képesek, magyarul tudnak, zenei hallással és tiszta hanggal bírnak és kifogástalan erkölcsi hit-

életüket községi bizonyítvánnyal igazolják. A tanfolyamon oktatást nyernek: 1. a gyermekekkel való bánásmódban és a menedékházi foglalkozások gyakorlásában; 2. a foglalkozások céljaira szolgáló eszközök használatában; 3. a gyermekek testi ápolásában; 4. énekekben; 5. a menedékházak vezetésére vonatkozó törvényes intézkedésben és az intézetek ügykezelésében. A tanfolyam végén vizsgálat van és *a vizsgálatot* sikeresen kiállók képesítő bizonyítványt kapnak. A képesítő vizsgálatot megfelelő feltételek közt tanfolyam elvégzése nélkül is le lehet tenni. A nyári menedékházakat vezető dajkák képzése erre a célra külön feljogosított kisdédóvodákban történik, legalább hatheti gyakorlati tanfolyamon.

Statisztikai adatok.

1916-ban volt 1 állami, 6 róm. katolikus, 1 evangélikus és 1 egyesületi óvónőképző. A Fröbel-nőegylet képzője még 1904-ben állami tanítóképzővé alakult át. Az Országos KisdédóvósEgyesület képzője 1916-ban állami képzővé vált. Az ország megcsonkítása előtt összesen 9 óvónőképző működött az országban. Ez a szám a békekötés után 4-re csökkent. *1923-ban* a 4 képzőnek (kettő állami és kettő r. kath.) összesen 206 tanulója volt.

II.

NÉPISKOLAI TANÍTÓ- ÉS TANÍTÓNÓK
KÉPZÉSE.

1. A tanítóképzőintézetek fejlődése.

A magyarországi tanítóképzés kezdetei visszanyúlnak a XVIII. századba, MÁRIA TERÉZIA idejébe, de első önálló tanítóképzőink nagyobb számmal csak később keletkeztek. Az alkotmány helyreállításakor, 1867-ben összesen 26 tanítóképzőintézete volt az országnak. Az 1868. évi XXXVIII. t.-c. szerint tanítóképzőintézetet állíthatnak mindazok a tényezők, melyeknek joguk van a népiskolák állítására.

A törvény alapján a kormány rövid idő alatt 16 állami tanítói és 4 állami tanítónőképzőintézetet szervezett. Ehhez járult a 40 felekezeti tanítóképzőintézet; úgyhogy 1871/72-ben már 60 intézet működött. Ez a szám folyton növekedett s 1914-ben 84 elemi iskolai tanító- és tanítónőképzőintézete volt az országnak. Még a háború alatt is keletkezett néhány újabb intézet, de a trianoni békekötés után mindössze csak 43 intézet maradt meg. Ezek a fenntartók és nemek szerint a következőképen oszlanak meg:

	férfi	nő
állami	8	4
róm. kath.	6	16
református	2	3
ág. evang.	2	1
izr.	1	—
	19	24

Alig kezdték meg az 1868. évi törvény alapján szervezett tanítóképzők működésüket, csakhamar kitért egyfelől, hogy a három évfolyam kerete szűk a kellő műveltség és szakképzés megadására, másfelől, hogy a tanítóképző befejezése után az oklevél megszerzésének előfeltételül meg-

szabott egy- vagy kétévi gyakorlat megszerzése nagy nehézséggel jár. Ezért tízévi tapasztalat után 1881-ben a kormány az állami tanítóképzőket négyévfolyamúakká alakította át. A gyakorlati évet magához a tanítóképzőhöz csatolta és egyidejűleg elrendelte, hogy a képesítő vizsgálatok a tanfolyam befejezése után tartassanak meg.

Húsz évi munka közben a tanítóképzés belső tartalma *is mindjobban* kialakult s 1900 után megindult a nagy tantervreform, melynek eredménye az 1903sban elsőkben, illetőleg 1911iben módosított formában kiadott és utasításokkal ellátott tanítóképzőintézeti tanterv.

A pedagógia fejlődése, a népoktatás kereteinek bővítése és a tanítóság iskolán kívüli feladatainak megsokasodása azonban annyi előképzettséget kívánt, mely csak nehezen volt a négy évfolyam kereteiben biztosítható. A tanterv sok anyaga túlterhelte a tanulókat, másfelől a népművelés még újabb feladatok elé állította őket, azért már a háború alatt megindulnak az előmunkálatok a keretek kibővítésére. 1920-ban a kormány el is rendeli az évfolyamoknak hatra való felemelését s bár ez a keret párhuzamos lett volna a haladó nyugati államok törekvéseivel is, az ország a trianoni határok közé szorítva és anyagi nehézségekkel küzdve, kénytelen volt a tanítóképzés kereteit egyelőre szűkíteni. Így született meg 1923-ban az ötévfolyamú tanítóképző tanterve, mely az 1925sben kiadott utasításokkal a mai tanítóképzést szabályozza.

A felekezeti tanítóképzők régebben kellő anyagi segítség nélkül csak nehezen alkalmazkodtak az állami képzők gyors haladásához, újabban azonban teljesen átveszik az állami tantervet, gondoskodnak a megfelelő felszerelésről és részben megfelelő képesítésű tanárokról is, úgyhogy ma az ország összes tanítóképzőintézeteiben nagyjában meg-egyező munka folyik.

2. A tanítóképző feladata.

A tanítóképzőintézet feladata elsősorban a népiskolai tanítók képzése, de képesít további tanulmányokra is. Tanítói oklevéllel a következő magasabb tanulmányok végezhetők:

1. Polgári iskolai Tanárképző Főiskola, melyen három-

évi tanulmány után polgári iskolai tanári oklevelet szerezhetnek a jelöltek, a kiválók pedig további kétévi egyetemi tanulmány után tanítóképzőintézeti tanári oklevelet is.

2. Testnevelési Főiskola, melyen háromévi tanulmány után testnevelő tanári oklevelet nyerhetnek.

3. Képzőművészeti Főiskola, melyen négyévi tanulmány után rajztanári oklevelet szerezhetnek.

4. Gyógypedagógiai Tanárképzőintézet, melyen három évi tanulmány után gyógypedagógiai tanári oklevélre tehetnek szert.

5. Gazdasági Tanítóképző, melyen kétévi tanulmány után gazdasági szaktanítói oklevelet nyerhetnek.

3. A tanítóképzők tanulmányi rendje.

A tanítóképzőintézetek általános óraterve.

Sorszám	Tantárgy	Osztály, óraszám					Heti órák összege	Jegyzet
		I.	II.	III.	IV.	V.		
1	Hit- és erkölestan	2	2	2	2	2	10	
2	Neveléstudomány							
	Test- és élettan		2					
	Lélektan és logika			3				
	Nevelés- és tanítástan				4			
	Neveléstörténet					3		
	Iskolaszerveztan					1		
3	Nevelési és tanítási gyakorlat				2	7	9	
4	Magyar nyelv és irodalom ..	4	3	3	2	2	14	
5	Német nyelv	2	2	2	2	2	10	
6	Történelem	2	2	2	2		8	
7	Alkotmánytan					2	2	
8	Földrajz	2	2	2	1		7	
9	Mennyiségtan	3	3	2	2	2	12	
10	Természetrajz és kémia	3	3	3	2		11	
11	Fizika			2	3		5	
12	Egészségtan					2	2	
13	Gazdasági ismeretek	2	2	2	2		8	
14	Közgazdaságtan					1	1	
15	Rajz és szépipírás	3	2	2	2	2	11	
16	Ének és zene	3	3	2	2	2	12	
17	Kézimunka	2	2	1			5	
18	Testgyakorlás	2	2	2	2	2	10	
	Összesen ..	30	30	30	30	30	150	

Ezenkívül van hetenkint egy játékdélután, karének és zenekar; mint fakultatív tárgyat pedig több intézetben egy vagy két kisebbségi nyelvet (német, tót, szerb, horvát), továbbá egy második hangszert és az egyházi éneket és zenét tanulják.

A tanítás gerincét a pedagógiai tanulmányok alkotják. A pedagógiai tanulmányok középpontjában a neveléstan, tanítástan és a nevelési és tanítási gyakorlatok állanak. A szakjellegű szolgálatok a közműveltségi és a pedagógiai tárgyak, melyek közt éppúgy, mint az elmélet és gyakorlat közt összhangnak kell lennie. Az egész testület együttes munkája biztosíthatja csak a tanítóképzés célját, mely nem a sok anyag feldolgozása, hanem az ismeretszerzés helyes módja és az öntevékenység megindítása.

A tanítóképzőintézzel kapcsolatos gyakorló népiskolákban a IV. és V. éves tanítójelöltek felváltva hoszpitálnak. A gyakorlatban elméleti ismereteik felelevenítése után meghallgatnak több mintatanítást, ezekből leszűrjük a módszert, majd előkészítés alapján próbatanítást végeznek és ennek megbeszélésével megtanulják lassanként az önálló tanítói munkát.

A gyakorlati kiképzésben a legtöbb külföldi példától eltérőleg nemcsak a gyakorló iskolai tanító, hanem a pedagógia tanára és az illető tárgy szaktanára is résztvesz egyfelől a tanítás mindenoldalú irányítása, másfelől a tanítóképzés harmonikus együttműködése érdekében.

Mint ahogy a tanító nemcsak a mindennapi iskolában van elfoglalva, hanem vezeti a továbbképző iskolát, az ifjúsági egyesületet, leventeegyletet és résztvesz a felnőttek oktatásában, a tanítóképzés részint e szerveknek az intézetekhez való kapcsolásával, részint ily intézmények munkájának gyakori szemlélésével kiképezi a tanítókat az iskolán kívüli nevelői feladatokra is.

Ez a munka részben már nem is fér bele a tanítóképzés rendes kereteibe, azért a kormány a tanítóképzőintézetek mellett rendszeres nyári tanítói továbbképző tanfolyamokat rendez.

4. A tanítók képzése.

A képesítést egységes alapon és teljesen azonos módon szabályozza az 1925-ben kibocsájtott vizsgálati szabályzat.

A vizsgálatok rendszerint az év végén folynak le. A bizottság elnöke a főigazgató vagy a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiküldött miniszteri biztos, tágjai a tanári testület tagjai. Vizsgálatra azok a jelöltek jelentkezhetnek, akik a tanítóképző öt évfolyamát elvégezték.

A vizsgálat három részből áll: *a)* írásbeli zárthelyi dolgozatot készítenek a neveléstudományok köréből, a magyar nyelvből és irodalomból és a mennyiségtanból, *b)* A szóbeli vizsgálat tárgyai: hit- és erkölcsstan; nevelés- és tanítástan, kiterjesztve a lélektanra, neveléstörténetre és szervezet-tanra; magyar nyelv és irodalom, a magyar nemzet történelme, alkotmánytan és Magyarország földrajza, *c)* Minden jelölt köteles egy gyakorlati tanítást bemutatni.

Aki a vizsgálaton egy vagy két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, javíthat, aki azonban három vagy több tárgyból nem felelt meg, annak a vizsgálatot meg kell ismételnie. Aki sikerrel tette le a vizsgálatot, tanítói oklevelet kap. Ennek birtokában jelentkezhetik egyházi ének- és zenevizsgálatra és kiegészítő képesítő vizsgálatra. Az előbbi kántori állásra, az utóbbi pedig nemzeti kisebbségi A- és B-típusú iskolákban való tanításra jogosít.

Külföldön szerzett oklevél honosítható. A honosító vizsgálatra jelentkező két zárthelyi dolgozatot készít, egyet a magyar nyelvből és egyet a neveléstanból és szóbeli vizsgálatot tesz magyar nyelven a magyar nyelvből és irodalomból, a hazai neveléstörténetből, a magyar népoktatásügy szervezetéből, a magyar nemzet történetéből, alkotmánytanból és Magyarország földrajzából.

5. A tanítóképzőintézetek belső élete.

A tanítóképzőintézetek nagy része, az államiak csaknem mind, internátussal vannak egybekötve, ahol a tanulók vagy teljes ellátásban vagy csupán étkezésben részesülnek.

A tanítás az állami tanítóképzőkben teljesen díjtalan, s az internátus és köztartás díjait az állam jó magaviseletű szorgalmas tanulóknak részben elengedi.

A tanítás szeptember elejétől június végéig tart. A szor-

galmi idő alatt az iskolán és internátuson kívül az önképzőkör, a segélyegylet, a sportkör is alkalmat nyújt az ifjúság kiművelésére.

5. Az állami tanítóképzőintézetek tanárai, igazgatása és felügyelete.

A tanítóképzőintézet tanító és nevelő munkáját a tanári testület végzi, élén az igazgatóval, aki a tanulmányi és fegyelmi ügyeket a tanári testülettel egyetértőleg intézi és s evéből havonként legalább egyszer tanári értekezletet hív össze, melyen elnököl.

Az állami tanítóképzőintézet tanárait és igazgatóit a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki. Állami tanítói képzőhöz csak okleveles tanítóképzőintézeti tanár nevezhető ki, aki a tanítói oklevél birtokában a polgári iskolai tanárképző főiskola valamelyik szakcsoportját (három évfolyam) elvégzi legalább jó eredménnyel, polgári iskolai tanári oklevelet szerez és valamelyik szaktárgyában kiválik, minek alapján az említett főiskolával kapcsolatos Apponyi-kollégiumba felvétetik és az egyetemen folytatott kétévi tanulmány után szaktárgyaiból tanítóképzőintézeti tanári vizsgálatot tett. A rajz- és zenetanárok képzése hasonló feltételek mellett megy végbe, csakhogy itt az Apponyi-kollégium nem a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolára, hanem a képzőművészeti főiskolára vagy a zeneművészeti főiskolára épül.

A felekezeti tanítóképzőben a tanárképzés még nincs úgy megszervezve, mint az államiakban. A tanítóképzőintézetek adminisztrációja, felügyelete és ellenőrzése nem egységes. A felekezeti tanítóképzők adminisztrációja kizárólag az egyházi főhatóságokra tartozik. A közoktatási kormány a főfelügyeletet a tanfelügyelő, illetőleg a tanítóképzőintézeti főigazgatóság útján gyakorolja. Az állami tanítóképzők adminisztrációja, felügyelete és ellenőrzése most a tanfelügyelő és a főigazgatóság között oszlik meg.

6. Statisztikai adatok.

1918-ban Magyarország 90 tanítóképzőjében (51 férfi, 39 nő) 950 tanár tanított és 12.500 tanuló (40% fiú, 60% leány) tanult és 2500 szerzett tanítói oklevelet.

Ezzel szemben 1925-ben a megcsönkített országban 43 tanítóképzőben (19 férfi és 24 nő) körülbelül 400 tanár átlag 4000 tanulót tanít.

Az 1927/28. évben az állami költségvetés a tanító-, tanítónői és kisdidvónőképző-intézetekre 1,483.680 pengőt irányzott elő.

III.

POLGÁRI ISKOLAI TANÁROK KÉPZÉSE.

1. Az állami Polgáriskolai Tanárképző Főiskola szervezete.

A Polgáriskolai Tanárképző Főiskola, mely első alakjában 1873 szeptemberében kezdte meg működését, 3 évre (6 félévre) terjedő idő alatt képez tanárokat a polgári fiúiskolák számára. A főiskola saját telepén (Budapest, I. ker. Győri-út 13.) egy fő- és öt melléképületben van elhelyezve.

A főiskola hallgatóit a polgári iskolai tanári szükséglethez mért számban a fölvételre jelentkezők közül a tanári kar javaslatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter veszi föl. A jelentkezők középiskolai érettségi bizonyítvány vagy elemi iskolai tanítói oklevél birtokában folyamodhatnak fölvételért.

A tanárképző mellett főiskolai otthon (internátus) van szervezve 80 bennlakó hallgató részére, kik tanulmányaik eredményei és vagyoni állapotuk figyelembevételével különböző mértékű segélyekben (ösztöndíjakban) részesülnek. A segélyek nemei: teljes ingyenesség (lakás és ellátás), féldíjas hely (lakás és ellátás havi 42 P befizetése ellenében), teljes fizető hely (lakás és ellátás havi 72 P befizetése ellenében), ingyen ebéd.

2. Tanulmányi rend.

A tanárképzés négy főszakcsoportban és három mellék (kiegészítő) szakban történik. A főszakcsoportok a következők: 1. magyar nyelv- és történettudomány; 2. magyar és német nyelv; 3. földrajz, természetrajz és vegytan; 4. mennyiség-tan-természet-tan és vegytan. A mellék (kiegészítő) szakokon: 1. az énektanítás; 2. a tornatanítás és 3. a kézimunka- (szlőjd) tanítás számára képeztetnek tanerők. Mellékszakra csak valamely főszakcsoport rendszeres hallgatója iratkozhatik be. A segélyes (ösztöndíjas) hallgatók főszakcsoportjuk mellett kötelesek egy mellékszaktól is hallgatni és abból képesítést szerezni.

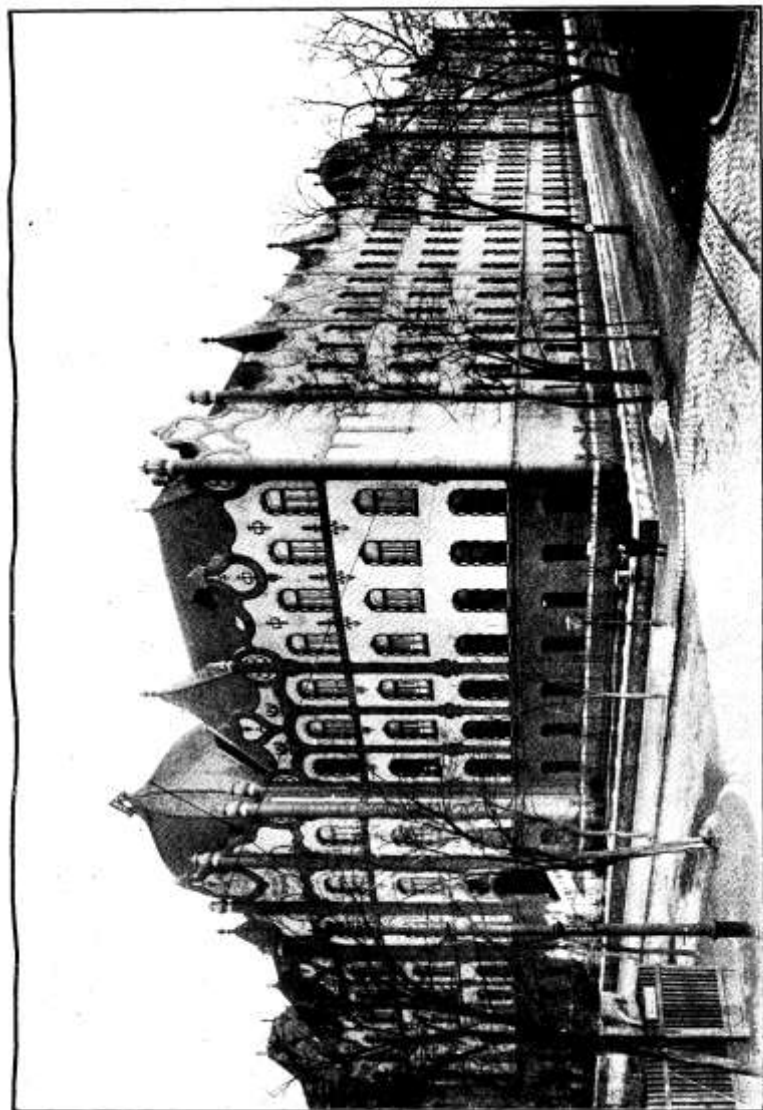
A tanulmányi szakcsoportok óraterve a következő:

1. Magyar nyelv- és történettudományi szakcsoport:

A t á r g y m e g n e v e z é s e	Heti óraszám		
	I. évf.	II. évf.	III. évf.
Lélektan, logika	4	—	—
Etika.....	—	2	—
Nevelés- és tanítástan	—	3	—
Bölcsélet és neveléstörténet.....	—	—	3
Altalános nyelvtudomány és bevezetés a magyar nyelvtudományba	3	—	—
Magyar nyelvtudomány	—	2	2
Magyar nyelvtudományi szeminárium	1	1	1
Stilisztika, retorika	2	—	—
Esztétika, verstan, poétika	—	4	—
Magyar irodalomtörténet	3	4	5
Magyar irodalomtörténeti szeminárium	1	1	1
Egyetemes történelem	5	4	—
A magyar nemzet története	—	—	4
Magyar alkotmánytörténet és alkotmánytan.....	—	—	2
Bevezetés a történelem segédtudományaiba	1	—	—
Történelmi szeminárium	1	1	1
Művészettörténet	2	2	—
Néprajz	—	—	1
Közgazdaságtan	—	—	2
Német nyelv	2	2	2
Latin nyelv	2	2	2
Testgyakorlás	2	2	2
Tanítási gyakorlatok	—	2	4

2. Magyar- és németnyelvi szakcsoport:

A t á r g y m e g n e v e z é s e	Heti óraszám		
	I. évf.	II. évf.	III. évf.
Lélektan, logika	4	—	—
Etika.....	—	2	—
Nevelés- és tanítástan	—	3	—
Bölcsélet és neveléstörténet.....	—	—	3
Altalános nyelvtudomány és bevezetés a magyar nyelvtudományba	3	—	—
Magyar nyelvtudomány	—	2	2
Magyar nyelvtudományi szeminárium	1	1	1
Stilisztika, retorika	2	—	—

Erzsébet-nőiskola (Budapest).

*Magyar irodalomtörténeti szeminárium
az Erzsébet-nőiskola Polgári Iskolai Tanárképzőintézetében.*

*Történelmi előadás
az Erzsébet-nőiskola Polgári Iskolai Tanárképzőintézetében.*

A tárgy megnevezése	Heti óraszám		
	I. évf.	II. évf.	III. évf.
Esztétika, verstan, poétika	—	4	—
Magyar irodalomtörténet	3	4	5
Magyar irodalomtörténeti szeminárium	1	1	1
Történeti német nyelvtan	2	2	—
Német irodalomtörténet	2	2	4
Német nyelvi és irodalmi szeminárium	2	2	2
Néprajz	—	—	1
Közgazdaságtan	—	—	2
Latin nyelv	2	2	2
Testgyakorlás	2	2	2
Tanítási gyakorlatok	—	2	4

3. Földrajz—természetrájz—vegytani szakcsoport:

A tárgy megnevezése	Heti óraszám		
	I. évf.	II. évf.	III. évf.
Lélektan, logika	4	—	—
Etika	—	2	—
Nevelés- és tanítástan	—	3	—
Bölcselet és neveléstörténet	—	—	3
Általános földrajz	5	—	—
Európa földrajza	—	4	—
Magyarország földrajza	—	—	3
Földrajzi gyakorlatok	—	1	2
Néprajz	—	—	1
Közgazdaságtan	—	—	2
Általános állattan	3	—	—
Állattani gyakorlatok	—	2	—
Állatrendszertan	—	—	3
Mezőgazdasági állattan	1	1	—
Mezőgazdasági állattani gyakorlatok	—	—	2
Általános növénytan	3	—	—
Növénytani gyakorlatok	—	2	—
Növényrendszertan	—	—	3
Mezőgazdasági növénytan	1	2	—
Mezőgazdasági növénytani gyakorlatok	—	—	2
Általános és szervetlen vegytan	3	—	—
Szerves vegytan	—	—	2
Vegytani gyakorlatok	—	3	—

A tárgy megnevezése	Heti óraszám		
	I. évf.	II. évf.	III. évf.
Ásványtan és kőzetan	2	—	—
Ásványtani gyakorlatok	—	2	—
Geológia és őslénytan	—	—	2
Kémiai technológia	1	1	1
Élet- és egészségtan	—	1	—
A magy. szellemi élet fejlődésének története . . .	2	—	—
Német nyelv	2	2	2
Rajz	—	2	—
Testgyakorlás	2	2	2
Tanítási gyakorlatok	—	2	4

4. Mennyiségtan—természettan—vegytani szakcsoport:

A tárgy megnevezése	Heti óraszám		
	I. évf.	II. évf.	III. évf.
Lélektan, logika	4	—	—
Etika	—	2	—
Nevelés és tanítástan	—	3	—
Bölcsélet és neveléstörténet	—	—	3
Algebra	5	—	—
Geometria és analízis	—	5	—
Mennyiségtan (analízis)	—	—	5
Matematikai gyakorlatok	2	—	—
Kereskedelmi számtan	3	—	—
Könyvviteltan	—	2	—
Politikai számtan	—	—	2
Természettan	3	6	5
Természettani gyakorlatok	—	—	2
Általános és szervetlen vegytan	3	—	—
Szerves vegytan	—	—	2
Vegytani gyakorlatok	—	3	—
Ásványtan és kőzetan	2	—	—
Élet- és egészségtan	—	1	—
Közgazdaságtan	—	—	2
A magyar szellemi élet fejlődésének története . . .	2	—	—
Német nyelv	2	2	2
Testgyakorlás	2	2	2
Tanítási gyakorlatok	—	2	4

A kiegészítő szakcsoportok óraterve a következő:

1. Ének-kiegészítő szakcsoport.

A tárgy megnevezése	Heti óraszám		
	I. évf.	II. évf.	III. évf.
Ének elmélete és gyakorlata	1	1	1
Zeneelmélet és zenetörténet.....	2	2	1
Zongora és orgona	2	2	2

2. Torna kiegészítő szakcsoport.

A tárgy megnevezése	Heti óraszám		
	I. évf.	II. évf.	III. évf.
Anatómia.....	1	1	—
Szaktorna elmélete és gyakorlata	4	—	4

3. Kézimunka (szlőjd) kiegészítő szakcsoport.

A tárgy megnevezése	Heti óraszám		
	I. évf.	II. évf.	III. évf.
Papírmunka elmélete és gyakorlata	2	2	—
Famunka elmélete és gyakorlata.....	2	2	2
Agyagmunka elmélete és gyakorlata.....	—	—	2

3. Tanulók és tanárok.

A főiskola hallgatóinak száma az 1927/28. tanévben 210, akik között 115 segélyben (ösztöndíjban) részesült.

A főiskolán minden olyan szaktárgy számára, melynek a polgári iskolában való tanítására a hallgatók tanulmányaik végeztével képesítést nyerhetnek, rendes tanszék van szervezve, a többi tárgyak előadását beosztott vagy óraadó tanárok látják el. A rendes tanárok többségének egyetemi magántanári képesítése van. A főiskolának tanári személyzete az 1927/28. tanévben 29 tanárból állott, ezek között 3 igazgató, 11 rendes tanár, 4 beosztott tanár, 12 óraadó tanár és 2 tanársegéd.

4. Gyakorló polgári iskola.

A főiskola hallgatóinak, a polgári iskolai tanárjelölteknek a tanításban való gyakorlati kiképzésére a főiskola mellett *felállított* s vele szorosan kapcsolatban álló négyosztályú gyakorló polgári fiúiskola van szervezve, mely külön épületben elhelyezve a tanárjelöltek számára mintapolgári iskolául és gyakorló helyül szolgál. Tanárainak száma 9, kik közül egyik a főiskola igazgatójának fővezetése mellett a gyakorló polgári iskola igazgatásával van megbízva.

5. Tanári képesítés.

A főiskola mellett 5-5 évre szóló megbízással egy Országos Polgári Iskolai Tanárvizsgáló Bizottság van szervezve. A tanárképesítő vizsgálat két részből áll: az alapvizsgálatból, melyet a tanuló a főiskola I-II. évfolyamának a kötelező kollokviumok útján való sikeres elvégzése után és a szakvizsgálatból, melyet a tanuló alapvizsgálat és a főiskola III. év folyamának sikeres elvégzése után tehet. A polgári iskolai tanári oklevél a két vizsgálat sikere esetén adatik ki a végzett hallgatóknak.

6. Tanítóképzőintézeti tanárképzés.

A polgári iskolai tanárképző főiskolával kapcsolatban van szervezve a tanítóképzőintézeti tanárok képzésének irányítása is az ú. n. Apponyi-kollégiumban. Tanítóképzőintézeti tanárjelölt csak az lehet, ki egyúttal az Apponyi-kollégiumnak is tagja. Az Apponyi-kollégium tagjait a polgári iskolai tanárképző főiskola tanári karának javaslata alapján a főiskola végzett és polgári iskolai tanári oklevelet nyert hallgatói közül a vallás- és közoktatásügyi miniszter veszi föl korlátolt számban. A kollégium tagjai választott szaktárgyaikat két éven át részint a budapesti egyetemen, részint az Apponyi-kollégiumban hallgatják, szemináriumi és laboratóriumi gyakorlataikat a főiskolán végzik az ottani szaktanároknak, mint külön megbízott Apponyi-kollégiumi szakvezető tanároknak irányítása mellett és az I. ker. elemi iskolai tanítóképzőintézetben végzett tanítási gyakorlatok után az Országos Tanítóképzőintézeti Tanárvizsgáló Bizottság előtt tanítóképzőintézeti tanárvizsgálatot tesznek.

*- Kémiai gyakorlatok
az Erzsébet-nőiskola Polgári Iskolai Tanárképzőintézetében.*

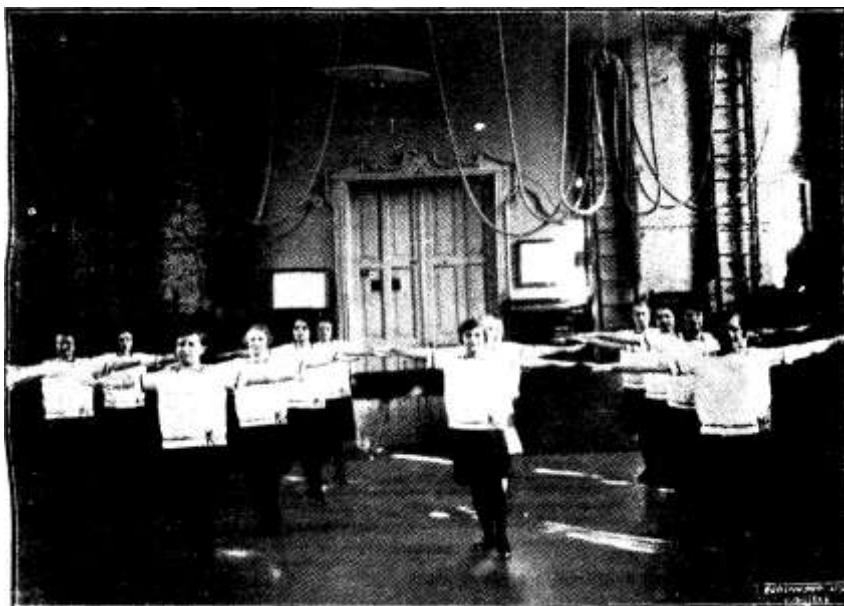
*Növénymeghatározó gyakorlatok
az Erzsébet-nőiskola Polgári Iskolai Tanárképzőintézetében.*

*Mikroszkópiai gyakorlatok
az Erzsébet-nőiskola Polgári Iskolai Tanárképzőintézetében.*

*Allattani gyakorlatok
az Erzsébet-nőiskola Polgári Iskolai Tanárképzőintézetében.*

*Tornagyakorlat
az Erzsébet-nőiskola Polgári Iskolai Tanárképzőintézetében.*

*A polgári iskolai tanárjelöltök tanítása
az Erzsébet-nőiskola gyakorlóiskolájában.*

A polgári iskolai tanárjelöltnek tanítása az Erzsébet-nőiskola gyakorlóiskolájában.

Háztartási gyakorlat az Erzsébet-nőiskolában.

A főiskola szervezete ilymódon teljesen zárt kört alkot az elemi iskola, polgári iskola és tanítóképzőintézet tanárainak egységes szellemi képzésére.

7. A polgári leányiskolái tanárnők képzése.

A polgári leányiskolák tanárait az *Erzsébet-nőiskolának* *Ali. Polgári Leányiskolái Tanárképzőintézete* képezi hasonló szabályzatok szerint, mint a fönnebb ismertetett intézmény, mely a polgári fiúiskolák tanárait képezi. A tanulmányi és vizsgálati rend némi eltérés mellett ugyanaz.

Az *Erzsébet-nőiskola*, mint a legnagyobb magyar leánynevelő iskola, hármastagózatú intézmény: gerince az intézetnek a *polgáriskolai tanárképző főiskola*, ehhez kapcsolódik a tanítónőképzőintézeti tanárnőket képező *ApponyU kollégium*; a főiskolai hallgatók gyakorlati pedagógiai kiképzésére pedig a *gyakorlóiskola* szolgál.

IV.

KÖZÉPISKOLAI TANÁROK KÉPZÉSE.

1. Középkolai tanárképzőintézetek.

A Jézus-társaság feloszlataása szükségessé tette új tanári nemzedék kiképzését. Ezért már 1773-ban, a nagyszombati egyetem újjászervezése alkalmával, az egyes fakultásokon felállították a *collegium repentiumot*. Négyévi tapasztalatra támaszkodva, az 1777-ben megjelent Ratio már tüzetesen intézkedik a tanárképzésről. „Hogy legyen egy válogatott ifjaktól álló testület, akik ezentúl a tantárgyak tanítására hivatva vannak, kegyelmesen évi ösztöndíjak alapítottak azok számára, akik a teológiai, jogi, orvosi és bölcsészeti tudományokat, valamint a humanitás tárgyait különös gonddal ismétlik s majdan tanári állások elvállalására készülnek az egyetemen. Az ilyen repetensek kijelölésének joga – az egyes karok véleményének meghallgatása után – teljesen a királyi egyetemi tanácsnak kezében van.” Eredetileg tehát az összes karokon voltak ösztöndíjas ifjak, akik az illető kar tudományköréből tanári pályára készültek. Ez megfelel a mai asszisztensi és gyakornoki intézménynek. A bölcsészeti karon a repetensek tanulmányait az elméleti fizika, a felsőbb és az alkalmazott mennyiségtan és a gazdaságtan tanárai vezették; az akadémiák filozófiai tanfolyamai ugyanis nagy szűkében voltak a reális tudományos képzettségű tanároknak. A humánus szakok repetensei voltak hivatva a gimnáziumokban tanítani. A repetensi idő két évig tartott. A jelöltek esztétikát tanultak ezen szak professzorától; egy másik tanár a gimnáziumi osztályok anyagát, görögöt, földrajzot, történelmet ismételt velük naponként másfél órában. Az írásbeli dolgozatokra is nagy súlyt vetettek. A jelöltek mellékfoglalkozása el volt tiltva. A Ra-

tio azt is kívánja, hogy a szerzetes tanárjelöltek is lehetőleg hallgassák az egyetemet, illetőleg vegyenek részt a repétensek szemináriumában s vizsgálatot tegyenek. JÓZSEF császár ezt rendeletben kötelezővé tette a kegyesrendiekre nézve. Ugyanezt követeli – miután a második Ratio (1806) eljette a repetensi intézményt – az 1825/274 országgyűléstől kiküldött tanulmányi bizottság munkálata is. (Opinio. 1830.) A követelmény azonban papiroson maradt. Nemcsak a katolikus, de a protestáns gimnáziumokban is túlnyomóan papi képzettségű tanárok tanítottak.

A tanárképzésről intézményszerűen először EÖTVÖS JÓZSEF báró gondoskodott, amikor 1870-ben a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karával kapcsolatban a gimnáziumi tanárjelöltek számára tanárképzőintézetet állított föl, viszont a reáliskolai tanárjelöltek számára hasonló intézményt a József-műegyetem mellett szervezett. TREFORT miniszter a kettőt 1873-ban egyesítette s a tanárképzés ügyét újból szabályozta. A jelöltek szaktárgyuk tudományos ismereteit az egyetemen, illetőleg műegyetemen szerzezték meg; de emellett kötelesek voltak a tanárképzés sajátos célját szolgáló speciális előadásokat is hallgatni. A *tanárképző jelöltjei* ösztöndíjban részesültek. Mielőtt azonban a tanári pályára léptek, kötelesek voltak az 1872sben felállított gyakorlód gimnáziumban a tanítás gyakorlatában tervszerű vezetés és felügyelet mellett résztvenni. A gyakorlód iskolának nagy része volt abban, hogy a középiskolai oktatás módszere újjalakult.

Az 1873-ban szervezett tanárképző munkássága általában eredménytelen maradt. Helyébe a budapesti bölcsészeti kar 1878-iban az egyes tanárok vezetése alatt álló egyetemi szemináriumok felállítását hozta javaslatba. 1887-ben meg is alakultak a szemináriumok az egyetemen, de ekkor már nem a sajátos tanárképzést, hanem a tudományművelést tartották feladatuknak. Emellett a tanárképzőintézet is, 1882-ben némi szervezeti módosítással, továbbra megmaradt. Az 1883. évi XXX. törvénycikk IV. fejezete csak a középiskolai tanárok képezésének feltételeit szabályozta, de a törvény erejével nem gondoskodott a középiskolai tanárok képezéséről. Az 1899sben kiadott tanárképzői szabályzat a tanárképzés munkáját az egyetem s a külön tanárképzői

előadások között osztotta meg. Az elméleti képzettség célját szolgálják az egyetemi előadások, másrészt a tanárképzőintézet megbízásából az egyetemi tanároktól s más szakelőadóktól tartott külön előadások és gyakorlatok; a tanítási gyakorlatba való bevezetésre pedig a gyakorló-gimnázium vagy más középiskola szolgál. A tanárképzőintézet tagjai kötelesek a kijelölt előadásokat hallgatni, szakjuknak megfelelő gyakorlatokban tevékenyen résztvenni s a fő-kollégiumokból kellő előmeneteli jegyet felmutatni.

Ez a szervezet helyesnek bizonyult, de alapvető hiánya, hogy nem volt kötelező: tanári oklevelet csupán az egyetemi előadások hallgatása alapján bárki szerezhethet, anélkül, hogy a sajátos tanári hivatásra külön előkészítő tanárképzőintézet tagja lett volna. Ezen a hiányon segített az 1924. évi XXVII. törvénycikk, mely most már a törvény erejével kimondja, „hogy középiskolai tanárságra képesítést csak az nyerhet, aki igazolja, hogy szabályszerű egyetemi tanulmányai során a középiskolai tanárképzőintézetnek négy éven át tagja volt s az egyes szakcsoportokra nézve kijelölt egyetemi, úgyszintén tanárképzőintézeti előadásokban és gyakorlatokban eredményesen részt vett”. Egyben a törvény azt is megköveteli, hogy a tanárjelölt a négyéves főiskolai tanfolyam elvégzése után még legalább egy évet valamely nyilvános középiskolában tanítási gyakorlattal töltsön.

TREFORT miniszter már 1875-ben tervbe vette szegényebb sorsú tanárjelöltek képzésére szolgáló internátusi intézmény megszervezését; az *École Normale Supérieure* lebegett előtte példaképül. Az eszme 1895-ben öltött testet az *Eötvös-kollégiumban*, melynek feladata, „hogy a budapesti főiskolák érdemesebb hallgatóinak, akik a tanári pályára készülnek, tisztes együttélésben megadjon minden segítséget arra, hogy egyetemi tanulmányaik alatt szakpályájukra elméletileg és gyakorlatilag kellőképp előkészülhessenek”. – Báró EÖTVÖS LORÁND a nagy fizikus, aki akkor vallás- és közoktatásügyi miniszter volt, 1894-ben „Tanárjelöltek bennlakó intézete” címen 15.000 forintot irányzott elő az 1895. évi állami költségvetésben. Utóda, WLASSICS GYULA, a következő évben az intézetet megnyitotta 30 ösztöndíjas növendékkel. Az Eötvös-kollégium 1910-ben egy park köze-

pén új fényes palotát kapott otthonul. Azóta 100 ösztöndíjas középiskolai tanárjelölt nyeri itt kiképzését.

A kollégiumnak igazgatóján kívül 6 főfoglalkozású tanára, 4-6 előadója és az idegen nyelvek tanítására több tanára van. Könyvtára 35.000 kötetet tartalmaz.

Az 1924. évi XXVII. törvénycikk 9. §-a a debreceni, pécsi és szegedi tanárképzőintézetekkel kapcsolatban az Eötvös-kollégiumhoz hasonló intézmény felállítását tervezi.

2. Középiskolai tanárvizsgálat.

Az 1774 Ratio a collegium repetentium tanári elöljeltől megkövetelte, hogy vizsgálatot tegyenek. A királyi gimnáziumok tanári állásait egyébként pályázat útján töltötték be. A pályázók a főigazgatóság székhelyén a főigazgató, a helybeli akadémiai és gimnáziumi tanárok előtt írásbeli és szóbeli vizsgálatra álltak. A második Ratio (1806) ezt az eljárást részletesen szabályozta. A tanító szerzetesrendek s a protestáns egyházak maguk alkalmazták tanáraikat. Így volt ez egészen 1849-ig. Az abszolutizmus Entwurfja, majd egy 1856-os rendelet azonban azt követelte, hogy a gimnáziumi tanárok az osztrák tanárvizsgáló-bizottság előtt vizsgázzanak (Bécs, Prága, Lemberg, Innsbruck). Az első magyar tanárvizsgáló-bizottságot 1862-ben a helytartótanács szervezte meg a pesti egyetemmel kapcsolatban („Szabály a gymnasiumi tanító hivatal jelöltjeinek vizsgálata iránt”). A szabályzat szerint a vizsgálatra jelentkezésnek feltétele érettségi bizonyítvány s háromévi egyetemi hallgatás. Szükséges, hogy ezen idő alatt szaktárgyain kívül a jelölt filozófiával, pedagógiával, német nyelvvel s azzal a nyelvvel is foglalkozzék, amelyen való tanításra képesítést óhajtott szerezni (magyar, tót, rutén, szerb, román). A vizsgálatnak négy része volt: házi dolgozat, zárthelyi dolgozat, szóbeli vizsgálat s próbaelőadás. Egy ideig (1863-1875-ig) külön reáliskolai tanárvizsgáló-bizottság is működött, mely azonban az egyesített országos középiskolai tanárvizsgáló-bizottságba olvadt bele. Az 1875-ös szabályzat a vizsgálat rendjét módosította.

Az 1882-ben kiadott új tanárvizsgálati szabályzat lényegében a ma is érvényes norma alapja. E szerint a vizsgálat-

nak három foka van: 1. alapvizsgálat, melynek feltétele kétévi főiskolai tanfolyam hallgatásának igazolása; anyaga a választott két szaktárgyon kívül a magyar nyelv és irodalom ismerete (ebből zárthelyi írásbeli dolgozat); 2. szakvizsgálat, melyre a jelölt négyéves főiskolai tanulmányai után jelentkezhettek; tárgya a főtárgyból készült házi, majd zárthelyi írásbeli dolgozat, végre szóbeli vizsgálat; 3. pedagógiai vizsgálat valamely nyilvános iskolában töltött egyeztetési tanítási gyakorlat után; a zárthelyi írásbeli és szóbeli vizsgálat anyaga a filozófia és a pedagógia. Az 1884 szabályzat megszüntette a fő- és melléktárgy megkülönböztetését s részletesen felsorolta a vizsgálat anyagára vonatkozó követelményeket.

Az 1924. évi XXVII. törvénycikk a tanárvizsgálatokra való jelentkezésnél megköveteli annak igazolását, hogy a jelölt a tanárképzőintézet tagja volt s bizonyos megszabott magyar irodalomtörténeti és filozófiai-pedagógiai tanulmányokat végzett. Pedagógiai vizsgálatra csak akkor jelentkezhetik, ha valamely nyilvános középiskolában a szabályzatnak megfelelő módon tanítási gyakorlatot végzett. Az 1927-ben kiadott új középiskolai tanárvizsgálati szabályzat az 1888 óta érvényben lévő szabályzatot a szaktárgyak csoportosítására, a szaktárgyak anyagára és ennek az egyes vizsgálati fokozatokra való elosztására, az ismereteknek megkövetelhető mértékére nézve lényegesen módosította.

Minden vizsgálatra jelentkezőtől az alább felsorolt szakcsoportok szerint legalább is két szaktárgyból az ismereteknek oly mértéke kívántatik, amely a szabályzathoz csatolt részletes követelmények szerint az egész középiskolában való tanításra képesít.

A szakcsoportok a következők: *Magyar* és *német* nyelv s irodalom. *Magyar* és *francia* nyelv s irodalom. *Magyar* és *angol* nyelv s irodalom. *Magyar* és *latin* nyelv s irodalom. *Görög* és *latin* nyelv s irodalom. *Latin* és *német* nyelv s irodalom. *Latin* és *angol* nyelv s irodalom. *Latin* és *olasz* nyelv s irodalom. *Német* és *francia* nyelv s irodalom. *Német* és *angol* nyelv s irodalom. *Német* és *olasz* nyelv s irodalom. *Francia* és *latin* nyelv s irodalom. *Angol* és *francia* nyelv s irodalom. *Olasz* és *francia* nyelv s irodalom. *Történelem* és *latin* nyelv s irodalom. *Történelem*

és földrajz. *Földrajz és természetrajz. Természetrajz és kémia. Mennyiségtan és természettan. Természettan és hémia. Mennyiségtan és ábrázoló geometria.*

Tekintettel a nem-magyar tannyelvű középiskolákra, a fönnebbi csoportokban a magyar nyelv és irodalom helyébe léphet mint szaktárgy valamely idegen tannyelv és irodalom, sőt e nyelvek és irodalmak bármelyike a magyarral is alkothat szakcsoportot. Azonban, ha ilyen képesítéssel bíró tanár oly középiskolában akar tanítani, amelyben e nyelv és irodalom nem tanítatik, még egy harmadik tárgyból is kötelea vizsgálatot tenni.

Minden jelölt még egy harmadik szaktárgyból is tehet vizsgálatot. Harmadik tárgyal főleg rokon tárgy választandó, de választható a filozófia és a művészettörténet is.

V.

A FELSŐ KERESKEDELMELMI ISKOLAI TANÁROK KÉPZÉSE.

1. A Felső Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-Intézet.

Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar kereskedelmi szakosztályának kebelében (252. 1.) működik a *Felső Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-intézet*, amely Magyarország 47 felső kereskedelmi iskolája számára tanári nemzedéket nevel és képez.

Ez az intézet az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar felállítása előtt önálló intézményként működött azokban a keretekben, amelyekkel még 1898-ban mint *Magyar Királyi Állami Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-intézet* létesült. Ezt megelőzően a kereskedelmi iskolai tanárok képzése egyfelől a Műegyetemen, másfelől a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán, képesítésük pedig az Országos Középiskolai Tanárvizsgáló-Bizottság előtt történt. A Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-Intézetnek 1898. évi eredeti szervezete a kereskedelmi iskolai tanárképzés céljáról a egyelőre csak átmeneti megoldást keresett. Végleges alakjában a tanárképzőintézet már eleve egy megalapítandó kereskedelmi főiskola szerves része gyanánt volt tervezve. Minthogy azonban ez a kereskedelmi főiskola csak a közgazdaságtudományi kar kereskedelmi szakosztályának megszervezésével vált valóra, az eredetileg rövid időre tervezett átmeneti állapotnak egy negyedszázadig kellett tartania. Ez alatt az idő alatt a régi tanárképzőintézet hol a Budapesti Kereskedelmi Akadémiában, hol a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán volt mint vendég elhelyezve. Igazgatója és előadó tanárai általában egyetemi és kereskedelmi akadémiai tanárok voltak, akik itteni mű-

ködésüket mellékhivatalként vállalták. Az Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar felállításával a Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-Intézet ennek a karnak szerves részévé lett és így végre igazi otthonára talált. A szakképzés a régi szűk kerettel szemben nyomban szélesebb alapon indulhatott meg, mert rendelkezésre állott a Közgazdaságtudományi Kar kereskedelmi szakosztályának gazdag programja.

Ennek a szakosztálynak mind a négy évfolyama kifejlődvén, lehetővé vált a Felső Kereskedelmi Tanárképző-Intézetnek új, a kor igényeinek és a felső kereskedelmi iskola szükségletének megfelelő megalapozása a felső kereskedelmi iskolai tanárok képzéséről 1924-ben, s a felső kereskedelmi iskolai tanárok képzéséről 1925-ben kiadott új szabályzatok alapján.

Ezek szerint az új szabályzatok szerint a Felső Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-Intézet a következő szakcsoportokra képez ki felső kereskedelmi iskolai tanárokat: *Afszakcsoport:* könyvvitelten – kereskedelmi ismeretek -, kereskedelmi levelezés, jogi ismeretek és közgazdasági ismeretek; *B szakcsoport:* kereskedelmi és politikai számtan és természettan; *C szakcsoport:* vegytan-áruismeret, földrajz.

Azonkívül középiskolai és tanítóképzőintézeti tanároknak felső kereskedelmi iskolai *kiegészítő képzést* nyújt német, francia, angol és olasz kereskedelmi nyelv- és levelezésbői, valamint gazdaságtörténetből.

Ennek a képzésnek a céljára szolgálnak a Közgazdaságtudományi Karnak a tanárképzőintézet tanulmányi rendjébe vágó előadásai és gyakorlatai, ennek a karnak külön tanárképző előadásai és modern (német, francia, angol és olasz) nyelvi előadásai, a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karának a felső kereskedelmi iskolai tanárjelöltek tanulmányi rendjébe vágó előadásai, továbbá hoztítálás budapesti felső kereskedelmi iskolákban.

A tanárképzőintézet tanulmányi ügyeinek tervszerű intézése céljából a Közgazdaságtudományi Kar 4-4 évre egy tizenkét tagból álló tanulmányi tanácsot küld ki, amelynek elnöke a mindenkori dékán és előadója a tanárképzőintézetnek a kar által a nyilvános rendes vagy rendkívüli tanárok sorából megválasztott igazgatója.

A tanárképzőintézet hallgatói a Közgazdaságtudományi Karnak *rendes hallgatói*. A bölcsészettudományi karra *rendkívüli* hallgatókul kell beiratkozniok tanulmányaik egész tartama alatt. Itt hallgatják a magyar nyelvtani és irodalomtörténeti, magyar történelmi és művelődéstörténeti, a filozófiai és pedagógiai, a felsőbb matematikai és fizikai, továbbá a szerves és szervetlen vegytani, valamint az általános földrajzi előadásokat; a Közgazdaságtudományi Karon pedig a jogi, közgazdasági, magángazdasági-kereskedelmi, technológiai-áruismereti, gazdaságföldrajzi és gazdaságtörténelmi előadásokat. A tanulmányi idő nyolc félév.

2. A felső kereskedelmi iskolai tanárvizsgálat.

A tanárjelöltek tanulmányi idejük negyedik tétévének a végén tanári *alapvizsgálatot*, az alapvizsgálat letételétől számított négy félév után tanári *szakvizsgálatot* és egyévi pedagógiai gyakorlat után *pedagógiai vizsgálatot* tartoznak tenni a *Budapesti Középiszkolai Tanárvizsgáló; Bizottság kebelében működő Felső Kereskedelmi Iskolai Tanárvizsgáló Bizottság előtt*.

Alap# és szakvizsgálatra csak az a hallgató jelentkezhet, aki egyetemi leckekönyveivel igazolja, hogy szakcsoportjának tárgyából minden félévben legalább 1-1 főköllégiumot hallgatott, belőle kollokvált és a megállapított gyakorlatokat elvégezte. Pedagógiai vizsgálatra csak az a jelölt jelentkezhet, aki a megállapított filozófiai és pedagógiai előadásokat hallgatta és egyévi próbatanítási gyakorlatot igazol.

A vizsgálatoknak mind a három foka zárthelyi írásbeli és szóbeli részből áll. *Az alapvizsgálati írásbeli vizsgálat tárgya* a magyar irodalom köréből vett tétel kidolgozása, a *szakvizsgálati írásbeli tárgya* a tanárjelölt szaktárgyaiba vágó egy-egy feladat megoldása, a *pedagógiai írásbeli* pedig egy filozófiai vagy pedagógiai tétel kidolgozása. A szakvizsgálati zárthelyi írásbelire csak az a tanárjelölt jelentkezhet, aki előbb szaktárgyaiból egy-egy elfogadottnak minősített *házi dolgozatot* készített el.

Az alapvizsgálati és szakvizsgálati szóbeli vizsgálat tárgya a jelölt szaktárgyainak megfelelően megosztott

anyaga. Az alapvizsgálat tárgyai azonkívül magyar nyelvtan és irodalomtörténet; a szakvizsgálaton pedig minden jelölt igazolni tartozik, hogy a német, francia, angol vagy olasz nyelvet szaktárgyai eszmekörében megérti és helyesen fordít.

A pedagógiai szóbeli vizsgálat tárgyai a filozófia és pedagógia.

A kiegészítő vizsgálatra álló jelöltnek a kiegészítés tárgyából vagy tárgyaiból házi és zárthelyi dolgozatot kell készítenie és szóbeli vizsgálatot tennie.

A tanárképzőintézetnek kiegészítő része a *felső kereskedelmi iskolai tanárjelöltek kollégiuma*, amely 1924-ben létesült. Ebben a kollégiumban, amely egyelőre az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola internátusában van elhelyezve, harminc jeles előmenetelű hallgató nyolc féléven át ingyenes állami ellátásban részesül. A kollégiumi helyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter a mindenkori tanári szükségletnek megfelelően a Felső Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-Intézet igazgatójának a közgazdaságtudományi kar révén előterjesztett javaslata alapján pályázat útján tölti be.

HATODIK RÉSZ.

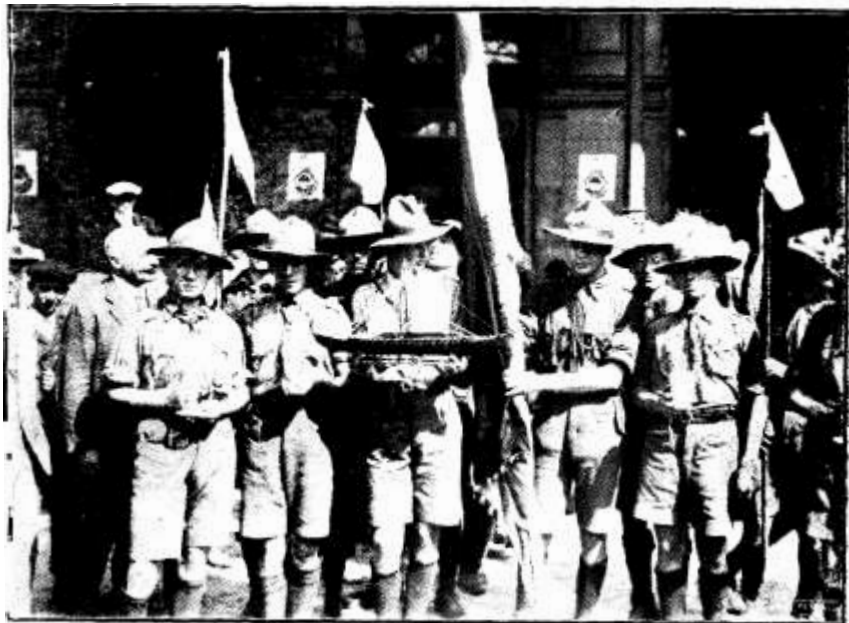
A MAGYAR TESTNEVELÉS.

1. A magyar testnevelés fejlődése.

Amióta a magyarság a Duna-Tisza-közén több, mint ezer évvel ezelőtt új hazát alapított s itt letelepedett, hazája és kultúrája védelmére úgyszólván állandóan fegyverben állott. A magyar gyermek ezer évvel ezelőtt harcizájékon nevelődött. Abban az időben a harcra nem kellett senkit kényszeríteni, mindenki önként kívánt harcolni, mert a harc akkor nemcsak megélhetést jelentett, hanem a jólétet, az előkelőség és hatalom megszerzésének lehetőségét is biztosította. A harcokat harcgyakorlatoknak kellett megelőzniök, a nagy győzelmeket pedig díszes harci játékoknak követniök. A honfoglaló magyarok utódai harcikészségüket a letelepedésük után is igyekeztek megtartani. A földművelés és az állattenyésztés mellett szabadidejüket vadászattal és lovaglással töltötték. A folytonos hadiélet, később pedig a békés foglalkozásukkal járó mezei élet úgyszólván önmagatói megoldotta a testi kultúra és a sport kérdését.

A XVII. század végéig, a török végleges kiűzéséig, virágzik a hadiélet. A vitézek nemcsak kényszerűségből, hanem sportból is harcolnak. Lelkesedéssel vívják a bajviadalokat és játsszák a vérremenő játékokat, de úzik a hadakozáshoz legközelebb álló sportokat, mint a lovaglást, vadászatot, sőt a turistaságot.'

A XVIII. század közepén COMENIUS ÁMOS JÁNOS, aki a sárospataki református iskolában tanít, már éles elmével hirdeti, hogy az iskolákban játékok legyenek és hogy a testet játékokkal kell megedzeni, hogy a léleknek méltó hajléka legyen. Az eddigi jelszót, a harc-ot tehát új jelszó váltja fel: a játék. Amíg az ő fellépéséig azt mondták: harcra szü-

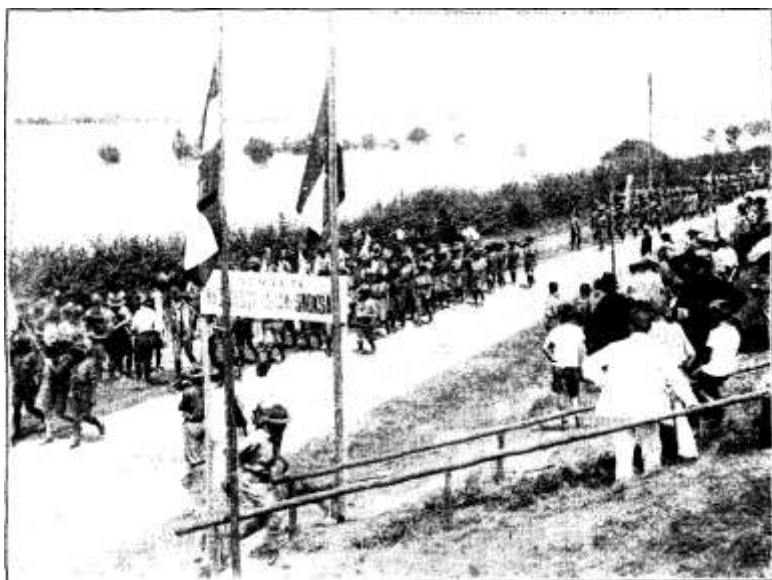
A dániai vízi Jamboreen nyert díjak (1927)

Cserkész tábor.

Cserkésztábor.

*Cserkész díszfelvonulás a Nemzeti Nagylabor megnyitó;
ünnepélyén (1926).*

lettél, játékos is ennek szolgálatában legyen, COMENIUS tanítása szerint: az élet tanulás, amelyhez játékkal kell edzeni a testet. A sport tehát tudatossá vált.

A legelső sportszabályok a vadászati szokásokban és törvényekben találhatók. Az első sporttörvények nálunk is vadászati szabályok. Fokozott mértékben érvényesül a „fair play” követelménye a bajvívásnál. Krónikáinknak, okleveleinknek egy-egy passzusa már kopogtat a sportirodalom ajtaján. Sőt LADISLAUS UNGARUS-nak a XIV. században a sólymászatról írt könyve már valóságos sportirodalmi szakmunka.

A XVIII. század közepén már Európa-szerte több oldalról sürgetik a testnevelés reformját. Ez különösen három oldalról indul meg: az angol LOCKE-től, a francia ROUSSEAU-tól és a német BASEDOW-tól. Hatásuk csakhamar Magyarországon is érezhető.

MÁRIA TERÉZIA, aki a közoktatás ügyét állami feladattá avatta, 1777-ben megjelent Ratio Educationisában a testneveléssel, különösen pedig a tanulóifjúság egészségi állapotának gondozásával több szakaszban foglalkozik (11. l.). A tanulóifjúságnak engedélyt kíván adni arra, hogy az év bármely szakában szabad levegőn játszhassék. Gondos előrelátással kíván ügyeltetni arra, hogy a lelki felüdülés és az iskolai elfoglaltság a főcéllal mindig összhangzásban legyen. Ezért a játékok fajait, helyét és idejét is meghatározza és mindenben határozott rendet és szabályokat állapít meg. A CCXXVI. §-ban pedig ifjúsági játékterek kijelöléséről rendelkezik. Sajnos azonban, a Ratio testnevelési programjából nem sok valósult meg.

Az 1794 országgyűlés közoktatásügyi bizottsága a testgyakorlatokra – főként katonai szempontból – oly nagy súlyt vet, hogy ezeket a törvény erejével akarja az iskolákban elrendelni és ezért a nemzeti nevelés általános elveiről szóló törvénytervezetben is egyik szakaszként (9. §) a testnevelés ügyét beiktatja.

Az 1825. évi országgyűlés tanügyi bizottságában KRITSKE JÓZSEF lőcsei követ, a testnevelés kérdésének előadója azt javasolja, hogy mivel „a letűnt harmadfél évtized alatt a testnevelés nemcsak Európa többi országaiban, de magában az ausztriai monarchiában is nagy haladást tett”, a testgya-

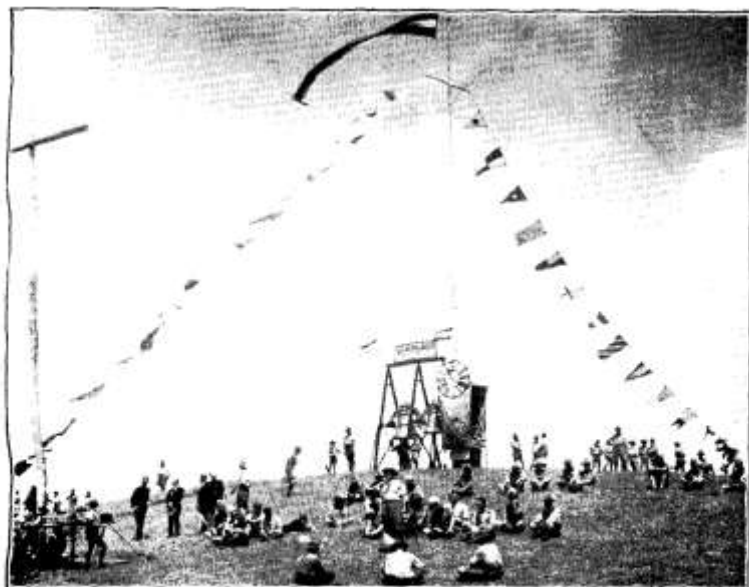
korlatnak a modern nevelés rendszerében nagyobb teret kell biztosítani és az iskolákba bevezetni!

A közoktatási bizottság a javaslatot elutasítja és a testi nevelést továbbra is a szülői házra hárítja. Az előadó azonban különvéleményt jelent be, melyben bizonyítani igyekszik, hogy „az ifjúság helyes nevelésére a testgyakorlatoknak az iskolába való bevezetése elengedhetetlenül szükséges és hogy e nélkül az egész nevelési rendszer tökéletlen”. Az előadó elsősorban Platonból indul ki, aki Protagorasában tökéletlennek mondja az embert, aki csupán lelkét gyakorolja, testét pedig tunyaságnak és semmittevésnek engedi át. Egy nehézséget ő is elismer, a testnevelő#tanárok hiányát. Ezen azonban úgy kíván segíteni, hogy az egyetemen külön rendszeres testgyakorlatokat kíván folytatni azokkal, akik majd az iskolában testneveléssel foglalkoznak. Az 1825-ben elhangzott gondolat 100 évvel később, 1925-ben valósult meg a Testnevelő Főiskola felállításával, amelynek feladata a testnevelőitanárok képzése.

A XIX. században a testedzés Magyarországon is ugyanazokat az utakat járta, mint a külföldön. A magyar sport mozgalma a külföldi mozgalmakhoz simul. Ezekről veszi mintáit. A múlt század 80-as éveiben az angol sportnak Magyarországon már erősebb gyökerei vannak, mint bárhol a kontinensen. A magyar sport rohamosan fejlődik. A városi polgárság ugyan már régen hódol a lövészsportnak, de ennek, miután gyakorlati célját, a város védelmét, már elvesztette, ekkor inkább társadalmi jellege van. A múlt század 30-as, 40-es éveiben megjelennek az uszodák a Dunán, egy-egy vívőkör, testgyakorló intézet. Télen korcsolyázópályák nyílnak a testnevelés szolgálatában. A német tornamozgalom 1839-ben jut el hozzánk. Ekkor alakul Fucns KRISZTIÁN pesti polgár és társai bőkezűségéből az első testgyakorló intézet. Ez az intézet 13 év alatt 54 tornatanítót képezett ki és 1876 gyermeket oktatott.

A magyar sportélet nagy átalakulása a kellő időben ösztönszerűen, mintegy önmagától kelt életre. Ez három - Angliát megjárt - nagy férfiú: SÁNDOR MÓRIC gróf, WESSE-LÉNYI MIKLÓS báró és SZÉCHENYI ISTVÁN gróf érdeme.

1863ban megindul a mozgalom egy tornaegylet alapítására, amit csakhamar követ a *Nemzeti Tornacsarnok* épí-

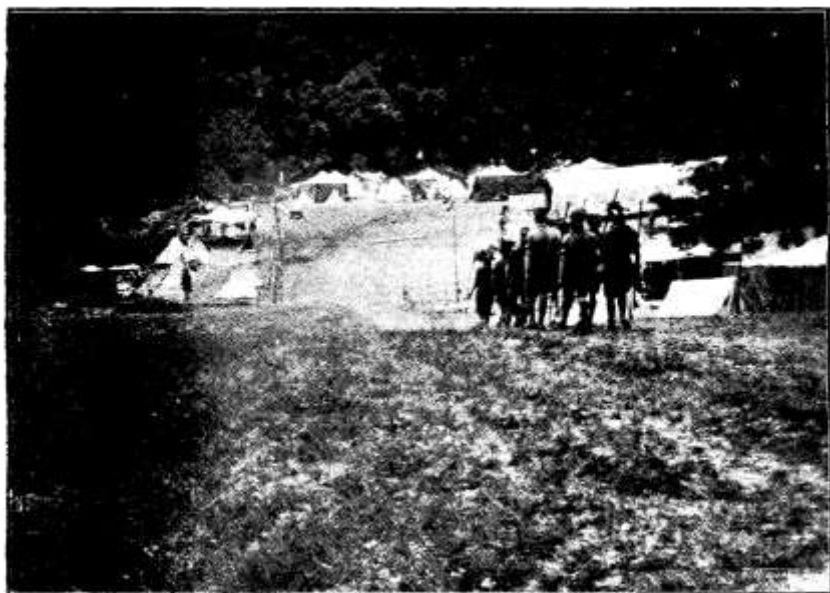
A Nemzeti Cserkész Nagytábor főárboca és a jelzőharangok (1926).

Rádió a Nemzeti Cserkész Nagytáborban (1926).

Reggeli felkelés a cserkész táborban.

Kirándulásról visszatérő cserkészörs.

tése céljából indított országos mozgalom. Korszakalkotó lendületet a magyar sportnak 1875-ben a *Magyar Athletikai Club* megalakítása ad.

A kötelező testnevelés a 80-as években bevonul az iskolákba és így az ifjúság a tornaórák útján nemcsak rendszeres testedzéshez, hanem a sportok iránti hajlamainak kifejlesztéséhez is hozzájut. Ezután már élénk sportélet fejlődik ki s új sportágak honosodnak meg. A rövid időközben megalakult sportegyesületek hazai és nemzetközi versenyéinek rendezése a nagyközönség figyelmét is ráirányítja a sportra, úgyhogy a XIX. század végén és a XX. század elején már a magyar sport, mint a külföld egyenrangú versenytársa, méltó sikerrel jelenik meg az ötévenként rendezett olimpiai játékokon.

2. A testnevelésre vonatkozó törvények.

1913-ban megalakult az *Országos Testnevelési Tanács*, és ugyanekkor az 1913. évi XIV. törvénycikk elrendeli, hogy az *Országos Testnevelési Alap* útján a lóversenyfogadások bizonyos százaléka testnevelési célokra jusson. Ez az alap az állami költségvetésen kívül az államkincstár megtérzése nélkül tekintélyes jövedelmet biztosít a testi kultúrának és az állami költségvetésben a testnevelést szolgáló tételeken felül, ezek kiegészítéseként áll a sportcélok rendelkezésére.

Magyarország a sportok régi hazája. De a testnevelésnek rendszeres felkarolása – éppen úgy, mint a világ többi államaiban – a világháború és a forradalmak után kerül különösen előtérbe.

A testnevelésről alkotott 1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésnek céljait világosan és céltudatosan tűzi ki és az állam idevágó feladatát pontosan állapítja meg:

1. Kötelezővé teszi minden iskolában mindkét nembeli tanulóifjúság rendszeres testnevelését és ezt a főiskolák (egyetemek) hallgatói számára lehetővé teszi.

2. Kötelezi az államot arra, hogy az iskolát elhagyó ifjúság testnevelését megszervezze úgy, hogy ebben 21. életévének betöltéséig a nemzetnek minden férfitagja kötelezően résztvegyen.

3. Támogatásról biztosítja azokat a társadalmi alakúlatokat, melyek testneveléssel komolyan foglalkoznak és nemzeti irányú működésük ezt a támogatást megérdemli.

A testnevelési tanerők képzésére *Országos Testnevelési Főiskolának* felállítását rendeli el. Játzóterek, valamint testnevelési célokra szükséges egyéb területek átengedését, fürdők, uszodák stb. létesítését sűrgeti. Elrendeli, hogy a nemzetközi megbízás alapján rendezendő olimpiai játékok, valamint egyéb nagyobb szabású ünnepek és mérkőzések megtartására Budapesten *Nemzeti Stadion* létesíttessék.

E törvénnyel Magyarország a testnevelés terén *igazán* úttörő munkát végzett. A testnevelési törvénynek a magyar Corpus Jurisba történt beiktatásával valamennyi kultúr-államot megelőztük.

A törvény végrehajtása tárgyában kiadott 1924. évi 9000. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet részletesen szabályozza az ifjúságnak iskolai és iskolán kívüli testnevelését és gondoskodik a társadalmi testnevelés támogatásáról.

Az 1924. évi III. törvénycikk gondoskodik az időközben, 1922-ben megszüntetett Országos Testnevelési Alap visszaállításáról és elrendeli, hogy a lóversenyeknél a kölcsönös fogadásokra feltett összegekből 8%, valamint az üzletszerű vagy nyilvános versenyfogadásokat közvetítő egyesek és vállalatok (bukméker), fogadási iroda részéről *fizetett* illetékből 2% a testnevelés céljaira jusson.

A magyar testnevelés ügyének minden lelkes híve hálaival van eltelve e törvény iránt, amely a magyar sport ügyének akkor adott biztos anyagi alapot és a továbbfejlődésre lehetőséget, amikor egynekedére leszabdalt hazánk pénzügyi és gazdasági újjászervezésének legválságosabb idejét élte.

Az 1924. évi III. törvénycikk az embersport belépődíjas mérkőzéseire s mutatványaira vet ki progresszíven emelkedő százalékos kulcs szerint adót. Az így befolyt összeg elsősorban a Nemzeti Stadionra, a Testnevelési Főiskolára, továbbá az olimpiai szok előkészítésére és költségére fordítandó. E törvénycikk a sportszövetségek felett testnevelési kérdésekben a főfelügyeleti jogot a vallás- és közoktatásügyi miniszterre bízza, aki ezt a főfelügyeleti jogot az Or-

szÁgos Testnevelési Tanács útján gyakorolja. A vallás- és közoktatásügyi miniszterre van bízva ezen törvény érvében az egyes sportágak zavartalan fejlődésének biztosítása és az egyes sportágakban az amatőrség érdekeinek megóvása.

Az 1924. évben felújított *Országos Testnevelési Alap* mintegy 1,000.000 pengőt kitevő évi jövedelme a sokoldalúan fellépő országos igények kielégítésére azonban korántsem bizonyult elegendőnek. Ezért nemcsak a társadalom, de a törvényhozók részéről is már több ízben ismétlődött meg az az óhaj, hogy a testnevelés céljainak kielégítésére az államköltségvetésbe megfelelő összeg újból beállíttassék, a Testnevelési Alap pedig az eredeti tervnek megfelelőleg ezen tételek kiegészítéseképpen használtassák fel.

Igen helyesen állapította meg a kultuszminiszter, hogy a „trianoni béke következtében lefegyverzett Magyarországiak a kultusztárca voltaképpen honvédelmi tárca is”. Elégedhetetlen kötelessége a közoktatásügyi kormányzatnak tehát a test rendszeres kultúráját fejleszteni, hogy e téren se maradjunk le a népek versenyéről. Az e téren kitűzött célok országszerte mindenütt annyira lelkes és áldozatkész megértésre találtak, hogy ma már büszkén mutathatunk azokra az életben is gyökeret vert, ezideig is már sok sikert elért, buzgón működő és az egész országra szervesen kiterjedő intézményekre, amelyek az ország testnevelésügyét vannak hivatva szolgálni és előmozdítani.

3. Az iskolai testnevelés.

Az ifjúság céltudatos testnevelése két ágra tagozódik, az iskolai és az iskolán kívüli ifjúság testnevelésére.

Az ország mindenfokú iskolájában mind a fiúk, mind a leányok számára a testnevelés kötelező, ez alól felmentésnek csak egészen kivételesen és akkor is csak egészségi szempontból, orvosi megállapítás alapján van helye. A kötelező testnevelés az iskolákban általában 2, néhol 3 órában folyik. A tantervekbe beállított heti óraszámot kettőről háromra felemelni eddig nem sikerült ugyan, de a múlttal szemben mégis nagy haladás az, hogy a régi, német rendszerű tornaórákat most már a test egészséges fejlődésének

és ápolásának követelményeihez igazodó és az életkort is figyelembe vevő céltudatos testnevelés tölti be.

A testnevelési órák lehetőleg a szabad levegőn folynak, kivéve természetesen az erre alkalmatlan téli és esős időszakot. A kötelező testneveléshez tartozik az ú. n. játékdélután, amelyen heti 2 órában minden tanuló köteles résztvenni. A testgyakorlatok tantervét az egyes iskolafajok ismertetésénél külön-külön már bemutattuk.

A játékdélutánok rendszeres megtarthatása céljára minden iskola számára megfelelő játéktérről kell gondoskodni. Sajnos, ezideig ez még nem mindenütt sikerült. Már pedig a játékdélutánok céljával is merőben ellenkeznék zárt teremben való megtartásuk. Elengedhetetlen követelmény tehát az, hogy az iskolai ifjúság játékterekhez jusson. Erre a célra pedig nem a kiépített és nagyobb számú iskolai ifjúság számára alkalmatlan sportpályák valók, hanem friss levegőjű, portalan szabadtéri területekről kíván a közoktatási kormány gondoskodni.

A kötelező testnevelési órákon kívül az önként választott sport szabad gyakorlásának biztosítására minden középfokú iskolában *ifjúsági sportegyesület* alakult. Ezekben az ifjúsági sportegyesületekben a középfokú iskolák tanulói a sportnak majdnem minden ágát tetszés szerint, szabadon választva, a testnevelő tanár irányítása mellett gyakorolhatják.

Az ifjúsági sportegyesületeket a *Középfokú Iskolák Sportköreinek Országos Szövetsége* (KISOSz) tömöríti egységbe és ezeket egységes irányelvek szerint vezeti, alapszabályszerű működésüket ellenőrzi. A KISOSz kötelékébe tartozó ifjúsági sportegyesületek hat kerületbe vannak besorolva. A kerületek pedig több csoportra oszlanak. A kerületek, illetve csoportok, a tankerületi főigazgatók felügyelete mellett, a kerületi titkárok és csoportok vezetőinek közreműködésével a központ irányítása szerint működnek.

Ezideig 423 ifjúsági sportkör alakult meg összesen 127,679 taggal. Az igazolt sportkörök több mint fele, vagyis 219, a négyosztályos polgári iskolákra esik, ezek taglétszáma 38,750 tanuló. A polgári iskolai ifjúsági egyesületekre átlag tehát 176 tanuló esik, míg a nyolcosztályos középiskolák (gimnáziumok, reál-gimnáziumok és reáliskolák) 134 iga-

zolt sportköre összesen 64,540 tagot számlál, tehát egyesük letenkint átlag 482 tagja van.

A középiskolát végzett ifjak közül kerülki a legtöbb vérbeli sportférfi és minthogy előreláthatóan közülük kerülnek ki a társadalmi sportegyesületek jövendő vezetői és szervezői, a KISOSz nem csupán a sport és testnevelés szempontjából, de egészségügyi és társadalmi, sőt nemzetvédelmi szempontból is rendkívül magasztos hivatást teljesít.

A KISOSz a középfokú iskolák tanulói számára a tanév végén kerületi versenyeket rendez, de emellett egyes sportágak: az atlétika, úszás, torna, játék (futball, füleslabda, kosárlabda, gyephokki, tennisz), vívás, céllövészet terén országos versenyeket is rendez. Az ifjúság összes mérkőzéseiben azonban a csapatversenyekre vetik a fősúlyt és nem az egyéni érvényesülésre, hogy így ne csak sporteredményeket, hanem az összetartás és bajtársiasság fejlesztésével erkölcsi eredményeket is érjenek el.

Tanév végével a népiskolák is torna- és sportversenyeket rendeznek, amelyeket többnyire hazafias irányú ünneppel kötnek össze, úgyhogy ezeknek a versenyeknek ma már sok vidéken valósággal társadalmi jelentőségük van, mert ezekben a helybeli és környékbeli családok gyermekeik révén nagyrészt érdekelve vannak. Üttörő munkát végzett e téren több vármegye, ahol az elemi iskoláknak a tanév végével helyi körzetenkint tartani szokott tornaünnepélye az illető vidék kultúrnapja keretében szellemi, ének- s szavaló versennyel, kézimunka-, slöjd- és esetleg népművészeti kiállítással s levanteünnepéllyel van egybekötve, vagyis mindazzal, ami a nép gyermekének jó tulajdonságait s az egész éven át kifejtett szorgalmát igazolhatja.

Az egyetemek és főiskolák autonóm hatáskörben mondták ki hallgatóik számára a kötelező testnevelést és az erre vonatkozó szabályzatokat már ki is dolgozták. Az egyetemeken (főiskolákon) kötelezővé tett testneveléstől a magyar testnevelés ügyének erős fellendülése várható. A főiskolai sportegyesületek, melyek közül többen régi múlttal és régi fényes eredményekkel dicsekedhetnek, valamint az ezeket egységbe tömörítő főiskolai sportszövetség az egyetemeknek és főiskoláknak a testnevelés iránt tanúsított meg-

értő törekvéseit a legmesszebbmenően és tőlük telhető minden erővel lelkesen támogatják.

A Budapesti Egyetemi Athletikai Club (BEAC) és a Műegyetemi Athletikai és Football Club (MAFC) már béke idején is saját sportpályával rendelkezett, míg a vidéki egyetemek számára Szegeden, Debrecenben, Pécsen, továbbá Keszthelyen a gazdasági akadémiának, Sopronban az érdekezeti és bányászati főiskolának minden igénynek megfelelő sportpályát és sporttelepet a világháború után létesítettünk, ezenkívül a Műegyetemen tornacsarnokot emeltünk.

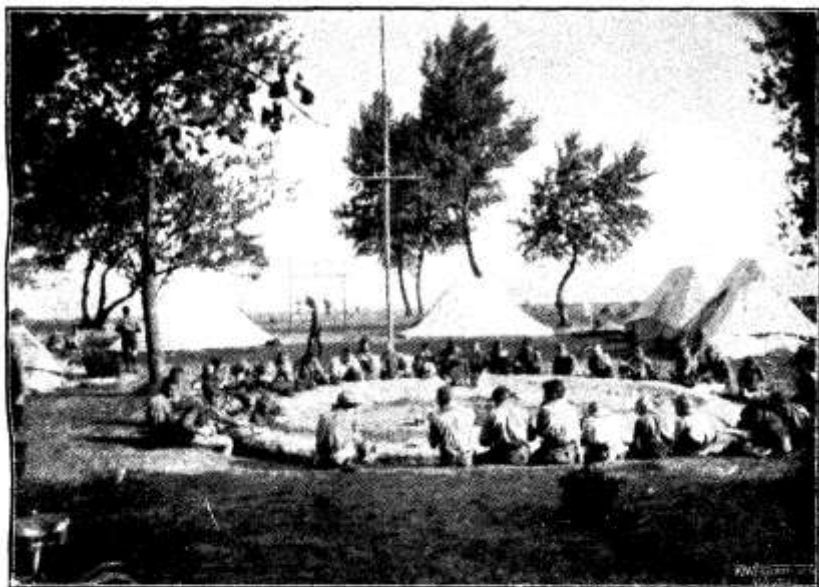
A kötelező testnevelés azonban az ország valamennyi egyetemi és főiskoláján csak úgy vihető keresztül, ha megfelelő számú szakértelemmel rendelkező testnevelő-tanár állandó alkalmaztatását biztosítani tudjuk és ha az egyetemi (főiskolai) hallgatók számára szükséges külön tornatermek és úszócsarnokok is felépülnek. Legközelebb megvalósítandó cél, hogy Budapesten egy megfelelő méretű és a nézőközönség részére karzatokkal is ellátott egyetemi torna- és úszócsarnokot létesítsünk, amely az egyetemi polgárok, de egyúttal a középiskolai tanulók számára is egész napon át rendelkezésre állhat. Ezzel a középiskolákban a kötelező úszás-tanítás is megoldható.

Főiskolai sportunk igen magas színvonalon áll. Ennek bizonyosságául szolgál az, hogy az 1927-ben megrendezett római diákolimpiászon 70 díjat hoztak haza főiskolásaink.

4. Levente-Egyesületek.

Az 1921. évi LIII. törvénycikk a kötelező testnevelést az egész országra kiterjedőleg általánosította és körültekintő gondossággal különösen az iskolából kikerült ifjúság testi erejének továbbképzését szervezte meg. E törvény kimondja, hogy a nemzetnek minden férfitagja 21. életévének betöltéséig testnevelésben résztvenni köteles.

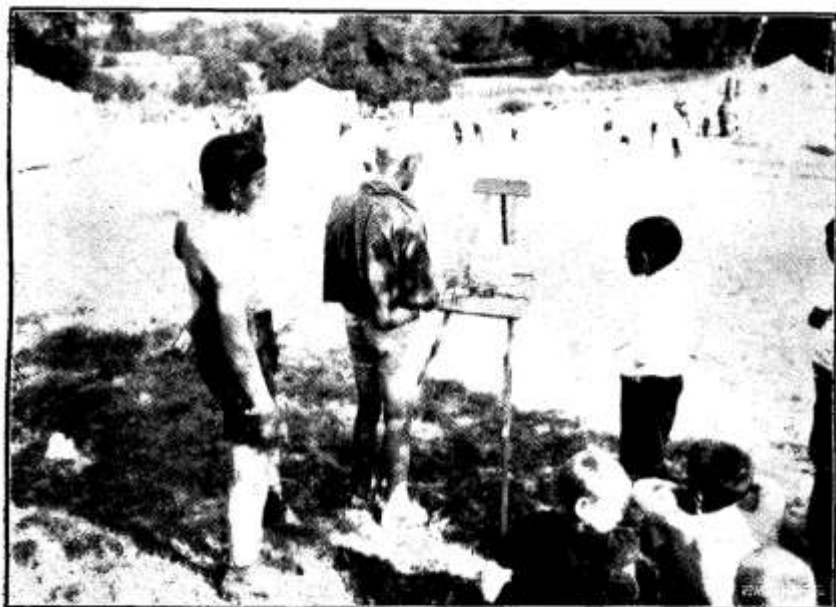
Az idézett törvény és ennek végrehajtására kiadott 1924. évi 9000. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet alapján alakultak meg a *levente egyesületek*. Ezideig 3500 levente egyesület alakult meg és az ezekben tömörült ifjak 7000-nél több oktató által nyernek testi és lelki nevelést. Ez az intézmény tette igazán népszerűvé Magyarországon a sportot, valósággal demokratizálta, mert

Cserkész tábor a Balaton mellett.

A cserkész tábor betege.

A cserkésztábor művésze.

Cserkésztábor a Bükk-hegységben.

a benne való részvételt a legszegényebb ifjú számára is lehetővé tette és a fejlődő test egészséges kultuszát a legkisebb faluba is bevitte.

Általában a nagyobb áldozatokat nem kívánó tömegsportokat üzik és főleg a néptanítókból kikerülő oktatók vezetésével érnek el kiváló eredményeket. Az 1926. évben mintegy 2500 különböző versenyt rendeztek.

A levente intézménynek az egészségügyi és testi kultúrát elősegítő áldásos hatásán kívül főleg az iskolán kívüli népművelés szempontjából van kiváló fontossága. Egységes nemzeti közszellem kifejlesztését ez a szervezet van hivatva a leghathatósabban előmozdítani. A nemzetközi irányban működő szakszervezetek érzik ezt leginkább, mert tudatában vannak annak, hogy a népművelés emelkedésével mindinkább háttérbe szorúlnak és egyoldalúan túlzó tanaikkal ma már nem tudják magukhoz vonzani az ifjúságot úgy, mint régebben, amikor az iskolából korán kikerült ifjúság teljesen magára volt hagyatva. Az állam és a társadalom régi hibáit és mulasztásait teszi jóvá ez az áldásos intézmény azzal, hogy a nép gyermekeit – kivétel nélkül – szerető gondossággal karolja fel és továbbra is lelki, valamint testi gondozásban részesíti. Azzal a rosszindulatú állítással szemben, mintha a levente intézmény katonai célokat szolgálna, elég reámutatni arra, hogy a törvény csak a 21 éves életkor betöltéséig állapít meg kötelezettséget, vagyis éppen akkor szünteti meg a levente egyesületben való kötelező részvételt, amikor az ifjúság katonai szempontból már figyelembe jöhetne.

A leventeegyesületek – a rendelkezésre álló elenyésző csekély anyagiak ellenére – ma már biztató fejlődést mutatnak. A legkisebb faluban is megalakult egyesületek ugyanis az iskolákból korán kikerült ifjúságnak nemcsak testi, hanem szellemi nevelésével is behatóan foglalkoznak. Értékes eredményeket érnek el a már igen sok helyen működő Levente-Otthonok, amelyekben az iskolai útmutatás nélkül maradt ifjúság erkölcsi, értelmi és testi művelődése intenzíve folyik. Ezek az otthonok könyvtáraikkal, a film és rádió felhasználásával tartott ismeretterjesztő előadásokkal, kedélyt nemesítő szórakozásaikkal, műkedvelő programjaikkal, zene- és táncestélyeikkel, rövid idő

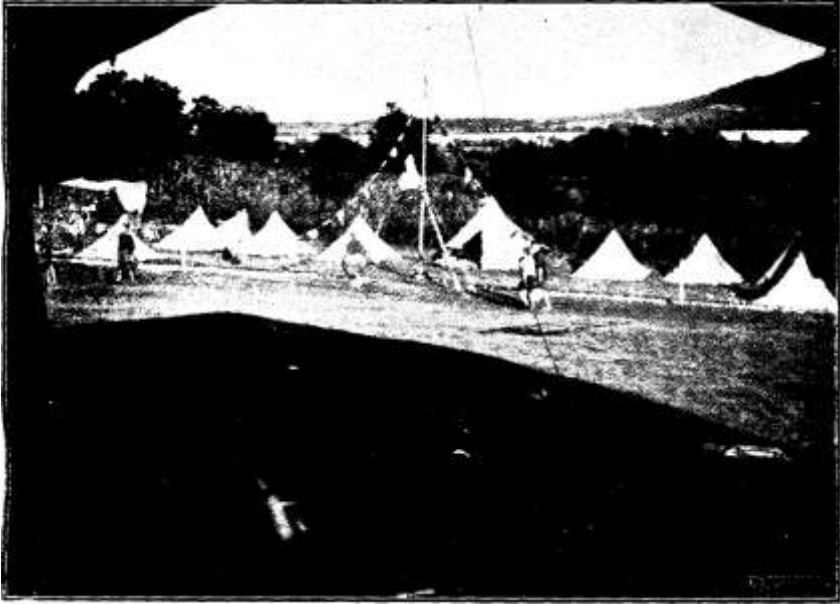
alatt a magyar népművelés számottevő tényezőivé emelkedtek annak ellenére, hogy a megalakult egyesületek egyharmada sem rendelkezik még külön egyesületi helyiséggel. A 20 és 21 éves leventék a tűzoltásban is kiképzést nyernek s ezzel nemzetgazdasági szempontból is értékes szolgálatot teljesítenek.

5. A magyar cserkészlet.

A törvényes kötelezettségen alapuló levente intézmény mellett az ifjúság testi és lelki továbbképzése terén megbecsülhetetlen szolgálatot teljesít a *cserkészlet* is, amely tisztán társadalmi szervezet és amelynek szilárd alapját a minden befolyástól ment önkéntesség képezi. Nem volt még példa arra, hogy külföldről átplántált intézmény – aránylag rövid időn belül – annyira mélyen eresztett volna gyökeret a magyar nemzeti talajban, mint a cserkészlet. Ennek magyarázata pedig abban található, hogy azok az alapelvek, amelyeken ez a ma már az egész világon elterjedt szervezet felépül, az egyenes magyar természetnek és jellemnek fő vonásai. Bár a cserkészlet külföldről jött, a *Magyar Cserkész Szövetség* céltudatos vezetése mellett egyik legmagyarabb tényezőjévé vált a magyar ifjúság működésének. - A Magyar Cserkész Szövetség kebelébe az 1927. évben 35.000 cserkész ifjú tartozott. Ezek százalékos megoszlása: középiskolák 48%, iskolánkívüliek 38%, öregcserkészek 12% és kiscserkészek 12 éven alul 5%.

Cserkészélet az egész évben folyik és bár a téli spórtok kultuszát is erősen felkarolja, igazi megnyilvánulása a nyári táborozás. Mind az iskolai, mind az iskolánkívüli csapatok főleg a nyári nagy szünetet használják fel arra, hogy az ország szépfekvésű tájain tábort ütve s ezek környékét is megismerve, a haza földjének szeretetét élő valósággá avassák.

Ezenkívül minden év nyarán cserkészeink jelentősebb külföldi útra is indulnak. Így újabban résztvettek Anglia, Lengyelország, Svédország és Ausztria nagy táborozásában. 1924 nyarán Dániában 33 nemzet részvételével rendezett nemzetközi jamboreen (cserkészvilágversenyen) az első Amerika és második Anglia után a magyar cserkészek, mint harmadik csapat, 30 más nemzet ifjai elől ragadták el a

Cserkésztábor a Duna mellett.

Összerakható gumicsónakos cserkészőrs indulás előtt.

Vízi mozgótáborozás Passautól Budapestig.

A Cserkészsövetség vízi kiképzésének színhelye (Népsziget).

győzelmi pálmát. 1926 év nyarán a megyeri dombokon tízezer magyar cserkész ifjú részvételével Nemzeti Nagytábort rendezett a mindig céltudatosan működő vezetőség. – Az 1927. év nyarán *Dániában a nemzetközi cserkész víziverse-nyen Magyarország ifjai lettek az elsők és ezzel valamennyi tengeri nagyhatalom országainak ifjait megelőzték.*

A már sok sikert elért Magyar Cserkész Szövetség buzgólkodásának eredménye, hogy ez évben az állam és a társadalom hozzájárulásával Budapesten (V, Hajnal-utca) sa-ját Otthont, vidéki vendégeinek megszállására is alkalmas Cserkész-Házat szerzett.

6. A Magyar Ifjúsági Vöröskereszt.

Noha a *Magyar Ifjúsági Vöröskereszt-Egyesület* cél-
kitűzése és tevékenységi köre jóval szélesebb, mint a test-
nevelés, mégis erről a pár esztendő, de máris a magyar ta-
lajban mély gyökeret vert amerikai eredetű ifjúsági intéz-
menyről e helyen emlékezünk meg, mert a szociális érzés
fejlesztésén kívül munkájának jórésze éppen az egészség
ápolása és a test nevelése körül forog. A Magyar Ifjúsági
Vöröskereszt 10 csoporttal 1921 tavaszán alakult meg, mint
a testi és a lelki egészség iskolája. Munkaterve ötágú: egész-
ségügyi tevékenység; kézügyesítés; művészeti nevelés; em-
berbaráti tevékenység; nemzetközi levelezés. Valamennyi
csoport gyakorlati munkát végez s ez bevételeinek forrása.
A leánycsoportok pl. a női kézimunka minden ágával, a fiú-
csoportok asztalos-, lakatos-, könyvkötő-, papiros-, lomb-
fűrész-, gyékény- stb. munkával foglalkoznak. A népmunká-
nak valamennyi ágát ismerik s fáradhatatlan bűvárai a nép-
művészetnek. Versengnek ősrégi népmotívumok kereséséi-
ben. Munkáikat részben karácsonyi és húsvéti vásárjaikon,
részben külföldi, mondhatnám *világpiacokon* értékesítik.
Amerikai vendégeink állandóan hangoztatják, hogy a
washingtoni, londoni, párizsi stb. vöröskeresztes gyermek-
munkakiállításon a legtöbb és legszebb népmunkával a
Magyar Ifjúsági Vöröskereszt szerepel.

A csoportok munkáik jövedelmét saját fenntartásukra,
új munkaanyag, egészségi felszerelések beszerzésére és jó-
tékonyásra fordítják. Segítenek az iskola és a társadalom

szegényein. Mindig titokban, mert a vöröskeresztes gyerek nem kér és nem vár köszönetet. Minden csoportnak megvannak a maga szegény diákjai, kiket iskoláztat. Az ifjú vöröskeresztesek fáradhatatlanul harcolnak a nyomor ellen, lakbér-, élelem-, ruha-, tandíj- stb. segélyekben kifogyhatatlanok. Iskolájuk fenntartói, mert nemcsak tisztán tartják, hanem felszerelik könyvtárakkal, szemléltetőeszközökkel, kézmosóállomásokkal stb.

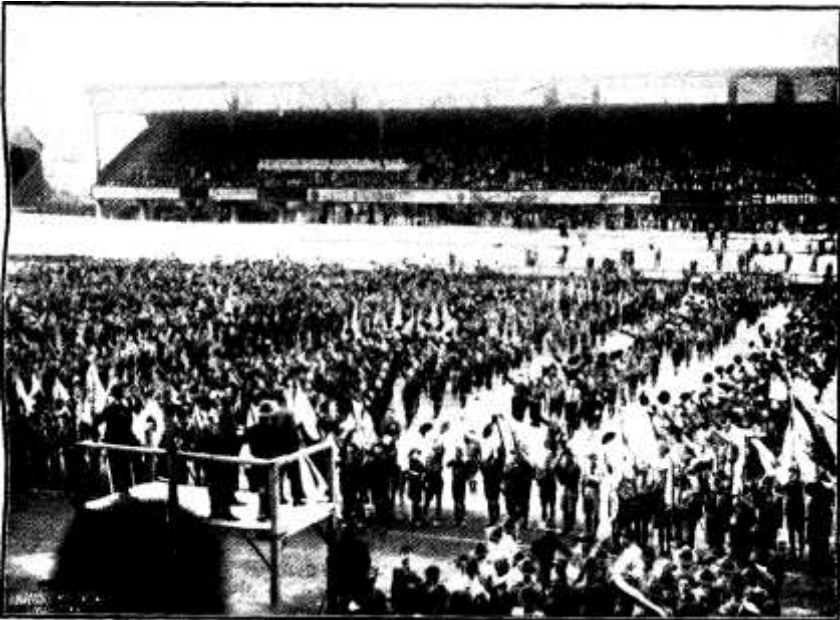
A nemzetközi levelezésnek egyéni és nemzeti célja van: széleslátókörűvé neveli a magyar ifjúságot és barátokat serezz a testvértelen magyar nemzet számára, eloszlatja a rólunk kialakult balítéleteket. Egyik amerikai kislány levelében ezt olvastuk: „Tegnap Lincoln Ábrahám születésnapját ünnepeltük. Ő felszabadította Amerika minden polgárát. A ti hazátokra gondoltam. Bárcsak akadna hozzá hasonló nagy ember nálatok is s véget vetne nyomorúságtoknak!” Egy magyar kislány pedig szinte öntudatlanul gyermekhangon ezt írta saját iskolájáról: „A mi iskolánk már akkor fennállott, mikor Amerikát még fel sem fedezték.” Talán nem is tudta ez a gyermek, hogy néhány szavával milyen nagy szolgálatot tett a magyar kultúrának.

A XIX. században az egész világ egy roppant kiterjedésű hortobágyi pusztának képzelte Magyarországot. A magyar vöröskeresztes ifjúság, leveleivel és albumaival a magyar földnek és népének minden értékére rá akar mutatni, hogy a halálra ítélt magyar nemzet kiválóságát, életrevalóságát beigazolja. A *Jövő* törvényszékét igazságos, helyrehozó ítéletre, emberi belátásra akarja bírni.

Nagyon jelentékeny a Magyar Ifjúsági Vöröskereszt *egészségügyi munkássága* is. A magyar Ifjúsági Vöröskereszt már megalakulásakor belátta azt a régi igazságot, hogy csak „ép testben lehet ép a lélek” – s hogy nagy feladatokat csak erős, munkabíró fizikum oldhat meg. Ezért minden módot felhasznál a magyar gyermektábor *testi nevelésére* is. Védelmébe vette a magyar fa legapróbb hajtásait, a csecsemőket, s számukra egyik osztályunk a vidéken *csecsemőotthont állított fel*. Csoportjaink a Stefánia Szövetség tanácsai szerint *évente egy-egy májusi, ú. n. gyermekvédő* előadást rendeznek, melyeken a legkülönbözőbb módon szem-

Téli cserkész tisztitábor Dobogókőn.

Kerületi cserkészünnepély.

A cserkészfiúk kerti munkát tanulnak.

Vidám csatakiáltás a cserkész táborban.

léltetik, hogy a magyar nemzet legféltettebb kincse a gyérmek.

Az *egészség* védelmére minden csoportban osztályonként egészségügyi bizottság alakul – felügyelővel az élén, mely katonai szigorral ügyel az osztály egészségére és tisztaságára. Központunk a csoportok számára sorozatos orvosi előadásokat, esetleg egész tanfolyamokat rendez. A tanfolyamok mindig *gyakorlati jellegűek*, pl. a népbetegségek elleni védekezésre, vagy az első segélynyújtásra stb. akarják megtanítani az ifjúságot. Növendékeink nemcsak termekben, hanem az életben is levizsgáztak már többször egészségi tudásukról. Pl. a bicskei híres vasúti szerencsétlenség áldozatainak vöröskeresztes diákok nyújtották az első segítséget, az esztergomi erdőégésnél szintén értékes munkásságot fejtettek ki stb.

A Magyar Ifjúsági Vöröskereszt nemcsak megtanítja, hanem *hozzá is szoktatja* tagjait az egészséges élethez. A köztudatba át akarja vinni, hogyan kell egészségesen élni. Ezt a szinte lehetetlennek látszó feladatot *egészségi versenyek* rendezésével oldja meg. A versenylap: „*Legfőbb kincsünk egészségünk!*” jeligével 18 heti egészséges életre hívja fel a tagokat. Az első hat héten 8, a másodikban 10, a harmadikban 12 feladatot kell elvégezni. A verseny feladatai apró teendők, melyektől mégis az ember testi egészsége, lelki jókedve, munkabírása függ. Pl. „Lefekvés előtt szellőztetünk” vagy „Minden étkezés előtt moss kezet” stb. Minden feladat elvégzése egy *pontot* jelent. Az utolsó hét végén a pontok számának és a feladatokénak egyeznie kell. Verseny végén a versenylapokat az Ifjúsági Vöröskereszt tanárelnöke beküldi a központba, ahonnét érdem szerint különböző díjakat, okleveleket, egészségi csomagokat kapnak a győzők. A legnagyobb jutalmat, a „*jó egészséget!*” minden lelkiismeretes versenyző megkapja. Bámulatos lelkesedéssel fogadják a versenylapokat. Egyik iskolánktól még ez a kérdés is beérkezett: „Versenyezhetnek-e az apák is?” Egy másik helyről ezt írta a tanító: „Milyen örömmel nézem, hogy egymás után felnyílnak a kis parasztházak betapasztott ablakai.” Egyik tanyáról így panaszkodtak a gyermekek: „Nem tudunk minden feladatot elvégezni, mert fogkefét ínég nem láttunk.” Az Ifjúsági Vöröskereszt köz-

pontja rögtön küldött egy nagy csomaggal. Az új szerszám megtetszett s megindult a fogmosás. Úgy hallottuk, hogy a felnőttek is behódoltak az új szokásnak. De ez csak egy-két szemelvény. A tanárok és tanítók özönével beérkező hálálkodó levelei igazolják, hogy a legnehezebb egészségügyi feladatokat játszva megoldja a *Vöröskereszt*.

Sok csoportunk már minden osztály számára állított *kézmosóállomást*, melyet szappannal, kefével, törülközőkkel saját maga szerelt fel. A gyenge növendékeknek *tejtízóráiról* gondoskodik, a beteg gyermekeket pedig a *beteg-inspekció* soron lévő tagjai veszik védelmükbe.

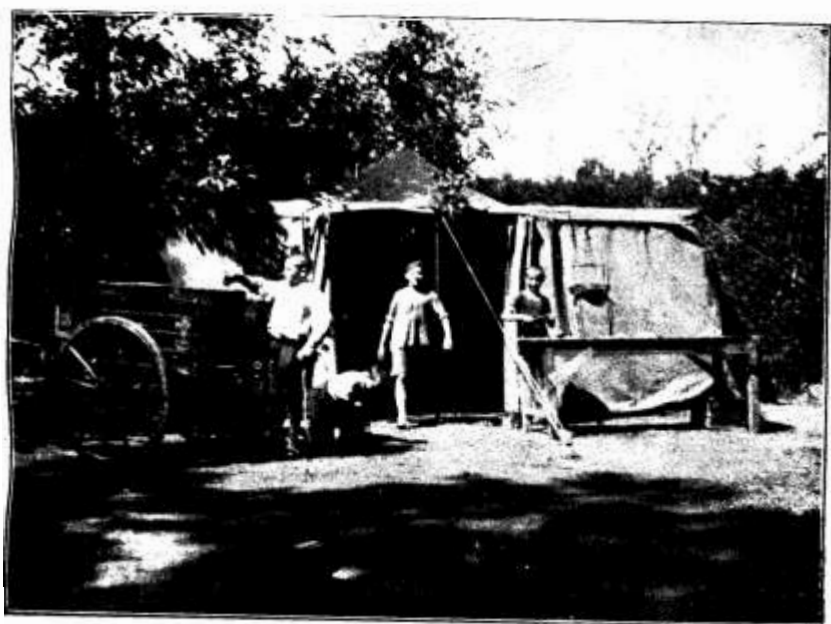
Az Ifjúsági Vöröskereszt nemcsak orvosi előadásokai, versenyekkel, hanem egészségügyi-mozifilmekkel és színdarabokkal is tanít. Külföldről nagy anyagi áldozatokkal megszerezte a legújabb egészségügyi filmeket s azokat orvosi előadás keretében Pesten is és vidéken is bemutatta a gyermekszeregeknek.

1924 nyarán a vallás- és közoktatásügyi minisztérium felkérésére a Magyar Ifjúsági Vöröskereszt kéthetes szabadtéri játéktanfolyamot rendezett a magyar testnevelői kar kiképzésére. A tanfolyamon a testnevelői munkásságáról ismert Miss DOROTHY MARCH 65 pompás amerikai szabadtéri játékot mutatott be és tanított meg. Ezek a játékok arányosan fejlesztik a gyermek képességeit. Megdolgoztatják testét, felvillanyozzák, éberségre, ügyességre nevelik lelkét, de nem merítik ki. A magyar testnevelők nagy tisztséssel fogadták s szétvitték Magyarország különböző vidékeire. A tanfolyam befejezése után vezetőségünk 1600 P-t áldozott játékfelszerelésekre, s így sok csoportunk azonnal hozzájutott azokhoz. A tanfolyam teljes anyagát pedig „Napnyugati Játékok” címmel, szép kiállítású, illusztrált játékkönyvben kiadta. Ez a könyv erősen hézagpótló volt, mert mintegy 15 év óta hasonló jellegű szakkönyv nem jelent meg. Ma már vezérkönyve minden testnevelőnek.

A *Magyar Ifjúsági Vöröskereszt* munkásságának keretej az ú. n. *tavaszi vöröskeresztes kirándulások*, melyekre a budapesti és pestkörnyéki iskolák tanulói úgy készülnek egész éven át, mint a görög ifjú készülhetett az Olympia-szókra. A magyar diákságnak ezeken a nagy megmozdulásain a magyar vöröskeresztes induló, mint jelszó zendül fel

A cserkész tábor konyhája.

A cserkész tábor konyhája.

A cserkész tábor mozija.

Első segély nyújtása a cserkész táborban.

a nagy gyermektábor ajkán, azután a különböző – sport – szabadtéri játék-, torna-, dalverseny következik. A diákságon kívül a magyar hivatalos és közélet vezetői és kiválóságai is eljönnek kirándulásainkra, hogy a magyar ifjúság életerejében gyönyörködjenek. Ez az *életerő* a jövő Ígérete számunkra. A kirándulási tervzetünk még nem teljes, *küb földi* utakkal fogjuk kiegészíteni. Ennek bevezetéseként egyik csapatunk már két nyarat töltött az „ezer tó” gyönyörű birodalmában, Finnországban.

7. A Magy. Kir. Testnevelési Főiskola.

A tornatanárképzés hazánkban magánegyesületben, a Nemzeti Tornaegyletben, indult meg 1868-ban s egyéves tanfolyam formájában állott fönn 55 éven át 1923-ig, külön-külön férfiak és nők számára.

Az 1921. évi XLIII. t.-cikk, mely a testnevelésről szól, 4. §-ában kimondotta ugyan, hogy „az állam pénzügyeinek rendezése után testnevelési tanerők képzésére országos testnevelési főiskolát kell felállítani”, a főiskola felállítása azonban pénzügyi okok miatt késedelmet szenvedett. Egyévi szünet után 1924/25-ben, bár intenzívebb képzőmunkára átszervezve, egyelőre mégis csak egy évre terjedő időtartam- mai állítattott föl egy testnevelő tanárképző tanfolyam, melyet az 1925/26. tanévtől kezdődően végre a jelenlegi *Magy. Kir. Testnevelési Főiskola* követett. A főiskola ezidőszerinti szervezetét az 1925-ben kiadott szervezeti szabályzat állapította meg. A főiskola állandóan fejlődvén, az 1927/28. tanévvel érte el teljes tanulmányi kialakulását.

A főiskola mai állapotában egyelőre a Testnevelési Alap terhére oly módon van szervezve, hogy 3 évre (6 félévre) terjedő idő alatt képez testnevelő tanárokat az összes közép fokú iskolák számára. Fejlődésének további fázisai lesznek: a főiskola személyi és dologi költségeinek az állami közoktatásügyi költségvetésbe való beillesztése, a főiskola saját épületének gyakorlóterének megépítése s a főiskolának négyévfolyamúvá fejlesztése.

A főiskola jelenleg az állami polgári iskolai tanárképző főiskola telepén (Budapest, I. ker. Győri-út 13.) egy fő- és három melléképületben van elhelyezve s külön sportpályával rendelkezik.

A főiskola *tanulmányi óraterve*, mely 3 évre (6 szemeszterre) oszlik, a következő:

Sorszám	A tárgy megnevezése	Ó r a s z á m					
		az I. fél- évben	a II. fél- évben	a III. fél- évben	a IV. fél- évben	az V. fél- évben	a VI. fél- évben
1	Bonctan	2	2	—	—	—	—
2	Élettan	—	—	2	2	—	—
3	Testfejlődéstan	1	—	—	—	—	—
4	Anthropometria	—	1	—	—	—	—
5	Egészségtan és első segély- nyújtás	—	—	2	2	—	—
6	Mozgástan	—	—	—	—	2	—
7	A testnevelés elmélete	1	1	1	1	—	—
8	Svéd és német torna elmé- lete és gyakorlata	5	5	5	5	5	5
9	Javító gimnasztika és mas- sage	—	—	—	—	2	2
10	Athletika elmélete és gya- korlata	5	5	5	5	5	5
11	Iskolai és sportszerű játékok	3	3	3	4½	—	—
12	A testnevelés története	—	—	—	—	2	2
13	A testnevelés szervezete ..	—	—	—	—	—	2
14	Lélektan és gyermektanul- mány	2	2	—	—	—	—
15	Elméleti pedagógia	—	—	2	2	—	—
16	Etika	—	2	—	—	—	—
17	Magyar művelődéstörténe- lem	2	2	—	—	—	—
18	Vívás	2	2	1	1	—	—
19	Céllövészet (csak férfiaknak)	—	—	—	—	2	2
20	Tánc (csak nőknek)	2	2	—	—	1	1
21	Cserkészlet	2	—	—	—	—	—
22	Úszás elmélete és gyakor- lata	1	1	1	1	—	—
23	Leventeoktatás	—	—	—	2	2	—
24	Testnevelési szeminárium ..	—	—	2	2	2	2
25	Német nyelv	2	2	2	2	2	2
26	Angol nyelv (fakultatív) ..	2	2	2	2	2	2
27	Ének	—	—	—	—	1½	—
28	Gyakorlati tanítás	—	—	½	2	4	4

A főiskola hallgatóit mindkét nemből a középfokú isko-
lák testnevelő tanári szükségleteihez mért számban a fölvé-
télre jelentkezők közül testi és szellemi alkalmasságukra

Cserkész tábor építése.

Kiadóhivatal a cserkész táborban.

Leánycserkészcsapat.

Leánycserkészek táborozása.

vonatkozó felvételi vizsgálat alapján a főiskola igazgatótanácsa veszi föl. A jelentkezők középiskolai érettségi bizonyítvány vagy elemi iskolai tanítói oklevél birtokában folytathatnak felvételt. Azok a hallgatók, kik egyúttal a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karán, mint tanárjelöltek, tanulmányokat folytatnak, úgy az elméleti, mint a gyakorlati tárgyra vonatkozóan óramérséklésben részesülnek.

A főiskola mellett otthon van szervezve 26 bennlakó s teljes ellátásban részesülő férfihallgató részére, ezenkívül 45 pénzbeli ösztöndíj is van rendszeresítve, és pedig 10 a férfi-, 35 a női hallgatók részére. Az ösztöndíjak nemei: teljesen ingyenes lakás és ellátás, havi 40 P és havi 20 P pénzbeli segély. Ez utóbbiak férfiak részére ingyenebédre is átváltoztathatók.

A férfi- és női hallgatók képzése párhuzamosan történik s a koedukáció csupán az elméleti tárgyra vonatkozik.

Az óratermben foglalt tárgyak hallgatásán kívül a főiskola hallgatói két éven át egy-egy téli és nyári háromhetes tanfolyam hallgatására is kötelesek, melyek a téli, illetőleg nyári tanfolyam befejezésekor rendeztetnek: a téli tanfolyam tárgyai korcsolyázás és sielés mindkét nembeli hallgatók, ökölvívás és birkózás csupán a férfihallgatók részére, a nyári tanfolyam tárgyai: úszás és turisztika mindkét nembeli hallgatók, evezés és cserkészlet csupán férfihallgatók részére.

A főiskola hallgatóinak száma az 1927/28. tanévben 144, akik között 71 segélyben (ösztöndíjban) részesül.

A főiskola igazgatását egy 8 tagból álló igazgatótanács látja el, melynek elnöke a főiskola igazgatója. Teendőiben a tanács egy tagja mint tanulmányi igazgató segít neki. Minden tantárgyat a testnevelés és sport köréből választott kiváló specialista szakőrök adnak elő, az elméleti tárgyak tanárai pedig nagyrészt egyetemi magántanári képességgel bíró szakférjak. A főiskola tanári személyzete az 1927/28. tanévben 1 igazgatóból, 1 tanulmányi igazgatóból, 26 előadó tanárból és 4 tanársegédből állott.

A főiskola hallgatóinak, a testnevelő-tanárjelölteknek gyakorlati kiképzése a tanításban erre a célra kijelölt fő-

városi középfokú iskolákban való hoszpítálás és tanítási kísérletek útján történik.

A főiskola mellett 3-3 évre szóló megbízással *Országos Testnevelő Tanárvizsgáló Bizottság* van szervezve.

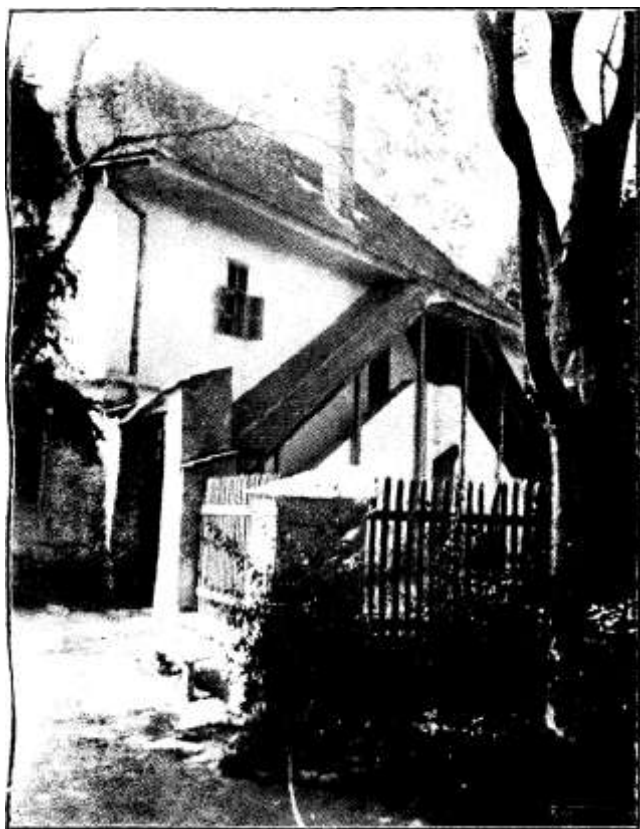
A tanárképesítő vizsgálat két részből áll: az alapvizsgálatból, melyet a főiskola I-II. évfolyamának a kötelező kollokviumok útján való sikeres elvégzése, és a szakvizsgálatból, melyet az alapvizsgálat és a főiskola III. évfolyamának sikeres elvégzése után tehet a hallgató. A testnevelő-tanári oklevél a két vizsgálat sikere esetén adatik ki a végzett hallgatóknak.

A testnevelő-tanárképzés magasabb színvonalra emelésével és a működő régi képzettségű tornatanárok továbbképzésével kapcsolatban az iskolai testnevelés oktatásának intenzív *szakfelügyeletéről* is gondoskodás történik. E szakfelügyelet célja az iskolai testneveléssel szemben támasztott magasabb követelmények figyelembe vétele mellett a testnevelés oktatását szakszerű alapokra fektetni és azt egységes elvek szerint vezetni. Az iskolai testnevelés rendszeres szakfelügyeletének kiépítése tárgyalás alatt áll.

A gyakorlatban is bevált, szakértelemmel rendelkező testnevelő-tanárok, akik a szakfelügyelet munkájával jelenleg meg vannak bízva, nemcsak utasításokkal és útbaigazításokkal látják el a testnevelés oktatóit, hanem mintatanításaikkal, az elismert szakférfiak kipróbált módszereinek, valamint a külföldi tanulmányutak tanulságainak megismeretéseivel az iskolai testnevelésnek erős lendületet adnak.

8. A magyar sportélet.

Az eddig említett intézmények és szervezetek mind az iskolai, mind az iskolából kikerült ifjúság testi kultúrájának a szellemi kultúrával harmonikus előmozdítására és fejlesztésére hivatottak. Ezen hivatás mellett az ifjúságot arra is előkészítik, hogy sportemberekké válhassanak. Így megvetik az alapját annak is, hogy a közülük nagyobb sporteredmények elérésére hivatottak az egyes sportágakban felmutatott kiválóbb sikereik útján nemcsak maguknak, hanem a magyar névnek is az egész világ által elismert babérokat szerezzenek. A további munkára a felnőttek testedzé-

Hárshegyi Cserkészpark (Budapest).

(Kertjével és 22 hold területével «a cserkésztovábbképzés helye).

A budapesti Cserkészház.

sének s testi kultúrájának fejlesztésére, ápolására azonban már nem az elébb felsorolt ifjúsági intézmények, hanem a társadalmi úton alakult *sportegyesületek* és *sportszövetségek* vannak hivatva.

A sportszövetségek fáradhatatlan munkájának köszönhető, hogy az ú. n. olimpiai játékokon a magyar színek mindenkor dicsőségesen szerepeltek.

Már *az első* athéni olimpiász teljes sikert hozott a magyar versenyzőknek. Az egyik magyar futó a 800 m futásban második, a másik 100 m futásban harmadik lett. A marathoni futásban a harmadik díjat ugyancsak magyar ember vitte el. A 100-as és 1200 méteres úzásban egyik úszónk kétszeres olimpiai bajnok lett. Az 1900-ban megtartott párizsi olimpiászon egy atlétikai győzelemhez világrekorddal és három értékes helyezéshöz jutottunk. Ezt követte csakhamar egy újabb nemzetközi nagy siker: egy magyar ember *az* angol rúdugrásbajnokságot nyerte. Ez volt az első eset, hogy a magyar színek diadalra jutottak a sport szülőhazájában. 1903-tól kezdődően a vívóbajnokság nemzetközileg nyílt küzdelemmé vált, de így is mindenkor a magyaroké maradt legtöbbször a győzelem. Az 1904-ben St.-Louisban rendezett világversenyen Halmay Zoltán Daniels világbajnokot kétszer is legyőzi és ezzel a magyar úszóstílus jut megérdemelt diadalhoz. Az 1905. évben Halmay Zoltán világrekord alatt győzött a 100 yardos úzásban. Az 1906. évi athéni olimpiászon a magyarok az úzó stafétában győztek. Az 1908. évi londoni olimpiászon vívóink mind az egyéni, mind a csapatbajnokságot megnyerték. Az 1912. évi stockholmi olimpiászon a magyar kard vitte el ismét a pálmát, a többi helyezés közül a magyar tornászok második helyezése emelkedik ki. Az 1916-ban Berlinben tervezett olimpiász a nagy világháború miatt elmaradt, az 1920. évben Antwerpenben rendezett VII. olimpiászra a központi hatalmak meghívást nem kaptak és csak az 1924. évben a Párizsban rendezett VIII. olimpiászon jelenhetett meg Csonka-Magyarország. Itt is elsőrangú eredményeket ért el, mert a vívásban és galamblövésben világbajnokságot, a klasszikus pentatlonban, a kardcsapatbajnokságban, a nehéz- és könnyűsúlyú birkózásban, az egyéni kardsportban, a törccsapatbajnokságban, a hátúzásban, stafétafutásban, ma-

gasugrásban, vízipólómérkőzésben értékes helyezéshöz jutottunk.

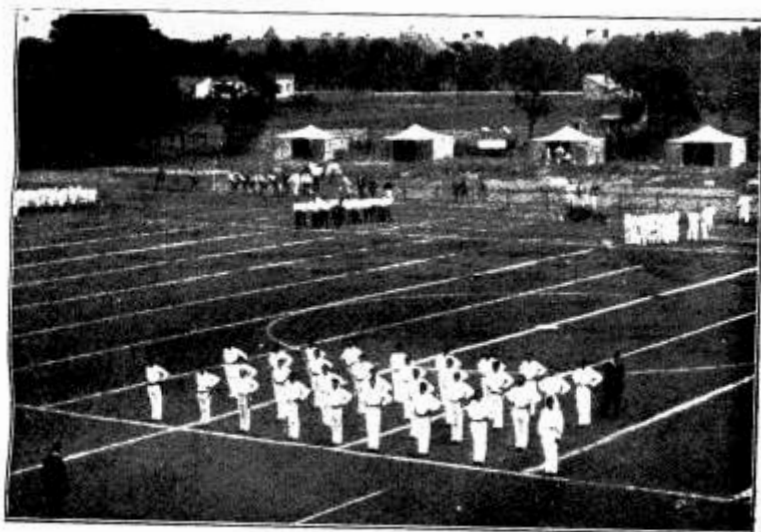
Az olimpiászokon aratott sikereken kívül büszkén mutathatunk mind a külföldön, mind a hazai földön rendezett versenyeken elért nagy sporteredményeinkre. Csonka-Magyarország fiai nemcsak a körülöttünk levő megnagyobbodott államok képviselői ellen, hanem a régi sportmulttal bíró nagy nyugati nemzetek fiaival szemben is mindenkor elismerésre méltó diadalokat aratnak. Mind 1926-ban, mind 1927-ben angol bajnokságokat nyertünk az atlétikában. Vívóink ez évben Vichyben, vízipólócsapatunk pedig Bolognában szereztek meg Magyarországnak az európai bajnokságot. Az olimpiai játékokat rendező Nemzetközi Olimpiai Bizottságban (Comité International Olympique) megalakulása óta Magyarország is résztvesz. A Nemzetközi Olimpiai Bizottsággal való állandó kapcsolat és az olimpiai játékokon való részvétel előkészítése céljából Budapesten *Magyar Olimpiai Bizottság* (MOB) alakult.

A sportélet fejlődésének és a magyar testnevelés ügyének megbecsülhetetlen szolgálatot tesznek a társadalmi sportegyesületek, amelyek az egyes sportágak szerint szövetségbe tömörültek. Ezidőszent Magyarországon 17 elismert sportszövetség működik, amelyek mindegyike egy-egy taggal van képviselve az ország egyetemes testnevelési ügyeinek előmozdítására alakított Országos Testnevelési Tanácsban.

9. Az Országos Testnevelési Tanács.

Az ország testnevelésének és sportügyeinek főfelügyeletét a vallás- és közoktatásügyi miniszter az *Országos Testnevelési Tanács* (OTT) útján gyakorolja; a tanácsot a testnevelés ügyeire vonatkozó fontosabb, különösen pedig elvi jelentőségű kérdésekben intézkedése előtt meghallgátja. Az OTT azonban a miniszternek nemcsak véleményező szerve, hanem mind az iskolai, mind az iskolán kívüli testnevelés fejlesztése terén kezdeményezésre is hivatott. Ezenkívül a reá ruházott jogkörben felügyelő és végrehajtó szervként is működik.

Az OTT, mint a sport és társadalmi élet kiválóságaiból, valamint az érdekelt szakminiszterek képviselőiből há-

Vasmegyei leventeverseny Szombathelyen.

Az egyeki leventeverseny résztvevőinek felvonulása.

A kiscesti leventék tűzoltócsapata.

Mátravidéki fiúk sajátgyártmányú síjeiken.

Az újdiosgyőri leventeleanycsapat gúlája.

romévenként újjáalakított, a közéletben elismert erkölcsi súllyal bíró, tekintélyt szerzett testület, három szakosztályra oszlik. Figyelemmel kíséri az ország sport- és testnevelési ügyeinek fejlődését, a sportszervezeteket irányítja, ahol pedig arra indokolt szükség mutatkozik, ezek anyagi megsegítése iránt a kultuszminiszternek javaslatot tesz.

A testnevelés anyagi megsegítését a még béke idején *megalakított*, de a háborús gazdasági romlás következtében teljesen megsemmisült *Országos Testnevelési Alapnak* az 1924. évi III. törvénycikkkel történt életrekelése tette lehetővé. A lóversenyeken kötött fogadásokból levont és a törvény értelmében alapszerűen kezelt összegeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter az OTT meghallgatásával kizárólag a testnevelés fejlesztésére köteles fordítani. A törvényhozás e bölcs intézkedésének köszönhető, hogy különösen a vidéki sport életerős virágzásnak indulhatott és szerte az országban tekintélyes számmal épülhettek fel a modern igényeket kielégítő sportpályák. A régi dicsőséges múlttal büszkélkedő legkiválóbb fővárosi sportegyesületek a vidéki gárdákban ma már egyenrangú ellenfelekre találnak. Az OTT jelentős terve, hogy minden vidéki nagyobb városban a közönség részére tribünökkel, a sportolók számára mosdókkal s öltözőkkel ellátott, a sportszerű méreteknek megfelelő sportpályák készüljenek.

Az egész magyar sportársadalomnak régi vágya, hogy a testnevelés ügyének és a magyar sportéletnek középpontját: a *Magyar Nemzeti Stadiont* megteremthessük. A Nemzeti Stadion felépítését a Budapesten rendezendő olimpiász is szükségessé teszi. A Nemzeti Stadionban nemcsak az OTT, a Magyar Olimpiai Bizottság, a Testnevelési Főiskola és az ezzel kapcsolatosan létesítendő Sport-Múzeum, Testnevelési Könyvtár, hanem az egyes sportszövetségek hivatalos helyiségei is elhelyezhetők volnának. A tribünök alatti helyiségekben a téli időszakban zárt helyi versenyek rendezésére alkalmas torna- és úszócsarnokok, film és rádió segítségével tartható sportoktatásra alkalmas előadótermek is helyet nyerhetnének. A szakszerű felügyelet kívánó tréningben levők számára szükséges szállások is itt lennének elhelyezhetők.

HETEDIK RÉSZ.

MÚZEUMOK ÉS LEVÉLTÁRAK.

I.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM.

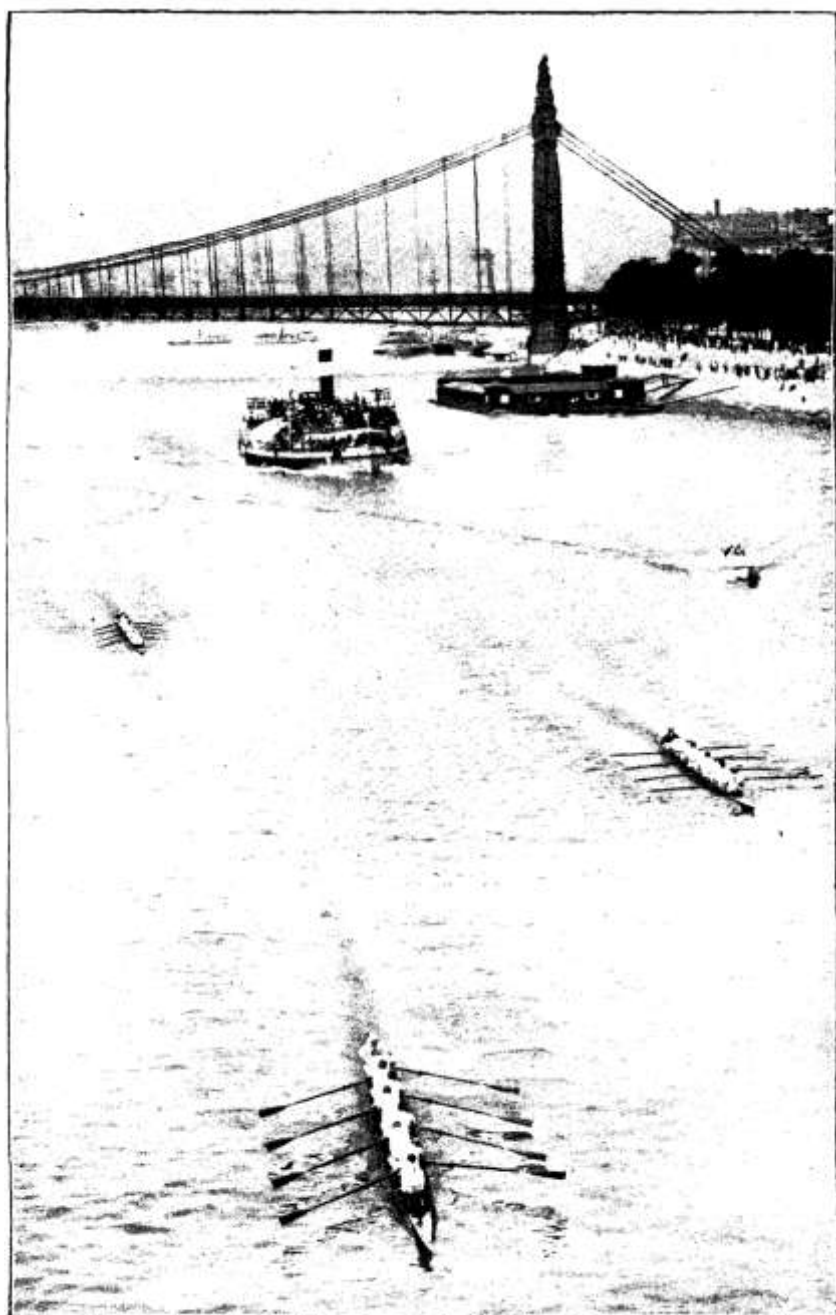
1. A Magyar Nemzeti Múzeum története.

A *Magyar Nemzeti Múzeum* feladata a magyar föld és szellem minden irányú termékének s a magyar múlt ereklyéinek lehetőleg teljességre törekvő gyűjtése, rendszerezése a tudomány és az okulást kereső közönség számára.

A Múzeum magyar nemzeti alapítás, a magyar társadalom áldozatkészségének köszönheti létét, nem uralkodói kezdeményezésnek. Alapját gróf SZÉCHENYI FERENC vetette meg 1802-ben, aki 1795 óta gyűjtött Hungaricumait 1802-ben a nemzetnek ajándékozta. Az alapítójáról *Országos Széchényi Könyvtárnak* nevezett magyar Nemzeti Könyvtár lett alapja nemzeti gyűjteményeinknek, amelyet azután már a rendi társadalom adományaival bővülten az 1808. évi törvénycikk Magyar Nemzeti Múzeummá statuált. A kor szellemének megfelelően ez a Nemzeti Múzeum egyetemes érdeklődésű volt, melyben külföldi példák hatása alatt idővel bekövetkezett a szakmúzeumokra való tagozódás. Az eredetileg csak két, majd 1814-ben három osztályra tagolódó intézet 1870-ben már nyolc osztályra ágazik szét (könyvtár, érem- és régiségtár, képtár, néprajzi tár, állat-, növény- és ásványtár, kézműtani gyűjtemény). A következő harminc év alatt azután ezek az osztályok – ha formailag nem is – tudományos értelemben önálló, szakszerű vezetés alatt álló intézetekké fejlődtek, mind több autonómiához jutottak s jelenleg csak adminisztratív kötelekkel vannak egybekapcsolva. Szétválásuk csak anyagi okok és személyzethiány

A szirmabesenői leventék gütája.

Egyleti evezősverseny a Dunán (Budapest).

miatt nem mehetett végbe, bár ennek minden feltétele adva van. Egyes osztályok mégis kiváltak az anyaintézetből: így vetette meg alapját a kézműtani gyűjtemény a *Technológiai Múzeumnak*, a kultúrhistoriai anyag becsesebb része pedig 1881sben az *Iparművészeti Múzeumnak*, míg a képtár anyaga 1885iben a *Történeti Arcképcsarnok* anyagának gyarapítását szolgálja, majd pedig 1905iben mindenestül ki#válva, az *Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeumba*, olvad.

Ez a szétkülönülés, sajnos, nem volt céltudatos és így történhetett meg, hogy míg a természettudományi osztályok, amelyek legelőbb értek meg az önálló életre, még ma is a múzeum testéhez tartoznak, a művészeti jellegű múzeumok pedig egymással és a Nemzeti Múzeum kultúrhistoriai osztályaival állandó súrlódási felületen érintkeznek. Ennek nagyrészt kiküszöbölte az 1922. évi XIX. törvénycikk által létesített *Országos Magyar Gyűjteményegyetem* intézménye, mely a nemzeti nagy közgyűjteményeket egybe foglaló autonóm szervezetünk.

A múzeum természetszerű kifejlődését az 1870-es évek óta akadályozta a múzeum épületének szűk volta, a helyhiány, melynek megszüntetésére öt évtizeden át megfűltek fel tervek és kísérletek. Ezek közül legjelentősebb az önálló *Természettudományi Múzeum* épületének felépítésére a háborút megelőző években a költségvetésbe is felvett kétmillió koronás előirányzat volt, kivitelre azonban mi sem került és így a Természettudományi Múzeum épületének kérdése a jelenlegi súlyos államgazdasági viszonyok feladatait szaporítja és megoldásának késlekedése is ebben leli magyarázatát.

A helyhiány átmeneti megoldásaképen a Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek jelentős hányada már az évszázados épület falain kívül nyert ideiglenes elhelyezést. Húszesztendő hányattatás után ez évben nyílik meg a *Néprajzi Tár* a múzeumi célokra megfelelően átalakított és biztonságot nyújtó nagy épületben. A *Növénytár* évtizedek óta az Akadémiától bérelt szűkös helyiségekben van elhelyezve, ahol azonban a szemléltető gyűjtemények felállítására nem nyílt tér. Az *Állattár* dolgozó helyiségei és tudományos gyűjteményei az 1925. év elejétől kezdve a Múzeum közepében nyertek elhelyezést, míg a szemléltető gyűjtemény

ez évben költözik egy háromemeletes házba, amely a múzeum tulajdona. A múzeum épületének elhagyására kényszerült a könyvtár *levéltári osztálya* is, amely modern és tűzbiztos helyiségekhez jutott az *Országos Levéltár* új épületében, ahol fejlődési lehetőség nyílik számára.

A helykérdés megoldásának minden nap égető feladatain kívül van még egyéb, részben az évtizedes késedelmeskedés, részben modern múzeumi szempontok megvalósításából folyó problémája is. Ilyen, sorrendben legelső fontosságú feladat a múzeumi épület tűzbiztosságának fokozása volt. A II. emeleti mennyezet és az egész tetőszerkezet ugyanis tűzveszélyes faszerkezeten nyugszik. A kicserélés most van folyamatban és ugyanezekkel a munkálatokkal kapcsolatban történik meg a padlásúrtérben egy új, az épület architektonikus egységét meg nem bontó emelet felvonása is, amely lehetővé teszi, hogy a múzeum fejlődése előtt álló akadályok évekre elháríttassanak és múzeumfejlesztő programunk jelentős részei megoldást nyerjenek. A munkálatok befejezése után ugyanis a remek történelmi jelentőségű épület első emeletét a könyvtár, második emeletét a kultúrhistoriai gyűjtemények fogják betölteni, míg a III. emelet ideiglenesen az *Ásványtárnak*, továbbá laboratórium moknak és raktáraknak ad helyet, hogy később, az *Ásványtár* kiköltözködése után, a szaporulatnak legyen fenntartva.

A megoldásra váró feladatok sorából még a könyvtár helyiségeinek modernizálását, a raktáraknak célszerű állványokkal való felszerelését, valamint a régóta nélkülözött könyvtári kiállítások berendezését, az ásatások és tudományos publikációk intenzívebb folytatását kell kiemelnünk. Mindezek végrehajtása már folyamatban is van.

Nagy gátja mindezen munkák erélyes előrevitelének a múzeum anyagi eszközeinek elégtelensége, amely miatt gyakorta csak ideiglenes megoldások segítenek ki a kényszerű tehetetlenségből. E helyzetnek legjobb jellemzője az utolsó békeév és az 1927/28. évi költségvetés adatainak összehasonlítása. Amíg az 1914. évben elhelyezkedési és beszerzési költségekre 129.000 aranykorona állott rendelkezésre, addig a folyó költségvetési évre csak 126.000 pengő van előirányozva. Ez az összeg tehát mintegy 16%-kal kevésbédett anyagi lehetőséget jelent a megnövekedett feladatok-

kai szemben. Az aránytalanság azonban sokkal szembeszökőbb, ha a tudományos feladatok megoldására előirányzott összegeket vetjük össze. Gyűjteménygyarapításokra és kiadványokra ugyanis az 1914-es esztendőben 386.000 aranykorona, míg az összehasonlításba vett folyó évben mindössze 59.700 pengő, tehát mintegy egyhetede a békebeli javadalomnak utaltatott ki.

Miután a múzeum állami javadalmi ennyire csökkentek, jelentős gyarapodását, amint a múltban, akkép a jelenben is csak társadalmi akciótól lehet várni. E téren nagyjelentőségű eseményeket hoztak az utolsó évek, amelyek közül kiemelkedik gróf APPONYI SÁNDORNÉ nemeslelkű elhatározása, mellyel 3200 holdnyi földbirtokát a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta azzal a céllal, hogy az mint *gróf Apponyi Sándort alapítvány* a gyűjtemények gyarapításának célját szolgálja.

A társadalom általános érdeklődésének tanújele a *Matyászy Nemzeti Múzeum Barátai Egyesületének* alakulása, amely a fenti célra évente mintegy harminckétezer pengő tagdíj jövedelmet áldoz.

A múzeum gyarapodását ezenfelül csak az intenzívebben folyamatba *tett* ásatásoktól lehet várni. Ilyen ásatás juttatta kezünkre a hallstatt-korabeli angyalföldi aranyieletet, nagyszámú római és népvándorlási emléket. Az utolsó évek ásatásainak sikere messze meghaladja az előző évtizedek ásatásainak eredményét. Sajnos, hogy ennek hatékonyabb sikerét gátolja a régészeti leletekre vonatkozó törvényes rendelkezéseink hiányossága.

2. A Magyar Nemzeti Múzeum osztályai.

A múzeum osztályai és anyaga jelenleg a következően tagozódik:

1. *Országos Széchenyi-Könyvtár* tagozódása: Nyomtatványi osztály, Hírlaptár, Kézirattár, Levéltár és Zenei osztály. Gyűjti a magyar szerzők tollából megjelent s egyéb szerzőktől megjelent minden, magyar vonatkozást tártalmazó hazai és külföldi szellemi termékeket s a tudomány minden szakába tartozó munkákat. Nyomtatványosztályának elsőrangú feladata a Hungarica-gyűjtés és különösen

kiválnak speciális gyűjteményei (Régi Magyar Könyvtár, Todoroszku Gyula magyar bibliofil könyvtára és gróf Apponyi Sándor magyar könyvtára és metszetgyűjteménye). A könyvtárban őrzött nyomtatványok száma mintegy 600.000 darab. A kéziratár 22.000 kötet (köztük az Ehrenfeld-kódex, a XII. sz. Pray-kódex és 13 Corvina), az irodalmi levelestár pedig mintegy 25.000 levelet tartalmaz. A levéltári osztály mintegy egymillió darab hazai oklevelet és okiratot foglal magában, melyek nagy része a másfélszáz családi levéltár anyagához tartozik.

Az egykori *Érem- és Régiségtár* 1926-ban, hosszú történeti fejlődés, specializálódás után három osztályra vált széjjel:

2. Az *Éremtár* a magyar érmek, pénzek, plakettek és egyéb, pénzalakban jelentkező tárgyak gyűjteménye, melyek mellett a hazai római pénzverés emlékeit és a Magyarországgal szomszédos országok pénzemlékeit őrzi.

3. A *Régészeti osztály* anyaga különösen a múlt század utolsó tizedeiben és a legújabb években gyarapodott értékes anyaggal. Kevésszámú külföldi – görög, itáliai és egyéb – anyag mellett elsősorban a Magyarország területén levő régészeti anyagot gyűjti, őskori gyűjteménye gazdag réz-, bronz- és aranytárgyakban, míg népvándorláskori gyűjteménye nemzetközi viszonylatban is a legjelentősebbek közé számít.

4. A *Történelmi osztály* a magyar nemzeti múlt művelődéstörténeti emlékeinek gyűjteménye. Magánosok gazdag adományából és vásárlásokból a magyarországi történeti emlékek legértékesebb gyűjteményévé fejlődött. Legnevezetesebb gyarapodása a XIX. század második felében élt kiváló magyar műgyűjtő, JANKÓVICH MIKLÓS sokoldalú gyűjteménye volt. Anyaga kronologikus és az egyes művelődési korszakokat egyesítő sorozatokban van kiállítva a keresztény Árpád-kortól kezdődően egészen a XIX. századig. - A most folyó átalakítások során nyílik majd tér a gyűjtemény teljes kibontakozására, mely a helyhiány miatt leg többet szenvedett.

5. A *Néprajzi Tár* főfeladatát a magyar népelet emlékeinek gyűjtésében látja. A kellő időben megkezdett gyűjtés a ma már használatból kiment, sőt teljesen kipusztult

emlékek és szokásmaradványok ezreit mentette meg. Az anyag foglalkozási és gyártási ágak – halászat, vadászat, szövés-fonás stb. szerint – van csoportosítva. A magyarral rokon népek gazdag néprajzi gyűjteményei külön csoportot alkotnak, de magyar utazók expedícióiból becses tengerentúli anyaggal is rendelkezik az osztály. A tudományos kutatás céljait gazdag rendszeres fénykép-, fonogramm- és írásos folklórisztikus gyűjtemény szolgálja.

6-7. Az *Állattár* és a *Növénytár* a maguk kiállítását a tudomány egyetemes rendszerének megfelelő kiállításban mutatják be, tudományos gyűjteményük azonban elsősorban a magyar flórára és faunára van tekintettel.

8. Az *Ásvány* és *Őslénytár* gyűjteményeinek alapját még gróf SZÉCHENYI FERENC értékes ajándéka vetette meg, majd SEMSEY ANDOR fejlesztette a kontinens egyik leg jelentősebb intézetévé.

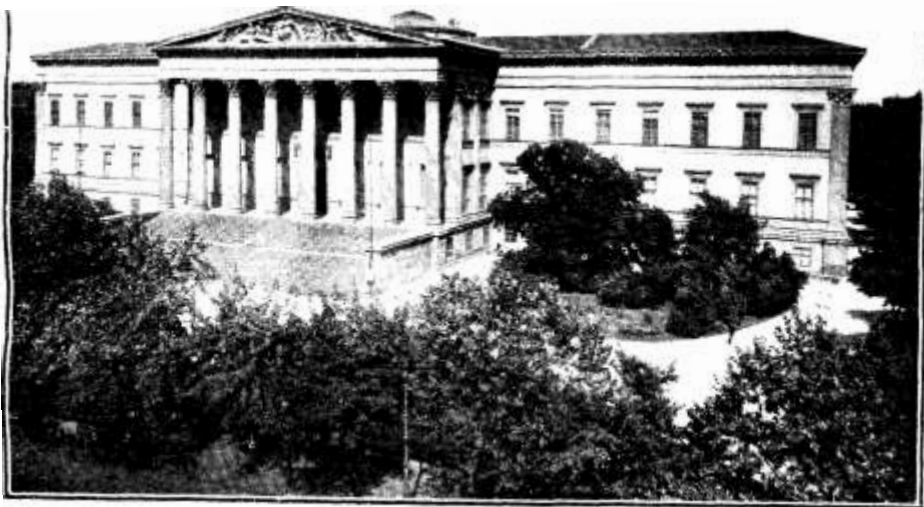
A múzeum főbb *kiadványai*: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum állapotáról (évenként), Magyar Könyvszemle (a könyvtár hiv. lapja, negyedévenként), A Néprajzi Tár Értesítője (havonként), Annales Historico-Naturales (A Természettudományi Tárak közlönye, évente legalább 40 ív terjedelemben), Archaeologia Hungarica (negyedévenként), Magyar Népművészet (1924-től 12 füzet), ezenkívül monográfiák, gyűjtemények és időszakos kiállítások katalógusai.

A *vidéki múzeumok* között igen sokban találunk becses umkum-anyagot. Egyik-másikuk anyaga sokoldalúságával és gyűjtésének gazdagságával már az országos és egyetemes jelleg felé fejlődik. Így különösen a *szegei múzeum*, valamint a *debreceni Városi Múzeum*, mely sokat köszönhet a Dérishagyatéknak. A vidéki múzeumok túlnyomó részben azonban helyi és környékükről származó anyagok összegyűjtésében végeztek kiváló munkát s mint ilyen, megemlíthető a *szentesi múzeum* népvándorlaskorabeli, a *szombathelyi múzeum* őskori gyűjteménye, amelyek egyetemes jellegük mellett is az illető provinciális területet jellemzik.

A vidéki múzeumok feladatkörének és gyűjtési, valamint tudományos munkájának megkönnyítését és tervszerűvé tételét szabályozza a közgyűjteményekről szóló törvény javaslat, amely országos szervezetet ad a magyar múzeumügynek.

A *kutatóintézeteknek* az Országos Magyar Gyűjtés-ményegyetem tanácsa fennhatósága alá helyezése a vallás-és közoktatásügyi miniszter joga. A tanács felügyelete alá helyezett kutatóintézetek részére a szabályrendeleteket az Országos Magyar Gyűjteményegyetem tanácsa alkotja az 1922. évi XIX. törvénycikk 11. §-ának III. pontja értelmében megalkotott Szolgálati, Ügyviteli és Fegyelmi Szabályrendeletének 15. §-a rendelkezése alapján.

Ilyen, az Országos Magyar Gyűjteményegyetem tanácsa felügyelete alá helyezett kutatóintézetek a Konkoly-Thege alapítású Svábhegyi Csillagvizsgáló Intézet (274. 1.), a Magyar Édesvízi Kutatóintézet, továbbá a külföldi magyar intézetek, mint a Bécsi Magyar Történeti Intézet, a Berliini Magyar Intézet, a Római Magyar Történeti Intézet, továbbá az Országos Magyar Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ.

Nemzeti Múzeum, Budapest.

Néprajzi Múzeum, Budapest

Múzeum, Szeüed.

*Vas vármegye és Szombathely város kul tőr egye süil et ének
székháza és múzeuma.*

II.

AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁR.

Az Országos Levéltár a m. kir. központi hatóságok levéltárait foglalja magában. Történeti magva az 1723. évi 45. törvénycikk alapján felállított „Régi Országos Levéltár”, amely a nádorok és országbírák levéltárán kívül a nevezetesebb, közjogi fontosságú ügyiratok gyűjteményeit őrizte s amelyet a törvény egyúttal magánfelek okiratainak megőrzésére is felhatalmazott,

A rendi állam megszűntével az oklevelek vesztek ugyan jogi jelentőségükből, de bőven kárpótolta ezt új értékelésük a történettudomány szempontjából. A Magyar Tudományos Akadémia már 1848-ban felterjesztést intézett a kormányhoz egy „álladalmi közlevéltár” felállítására végett, de a gondolat megvalósítására csak a kiegyezés után, a *modern* magyar állam létrejöttével került a sor. Ezután lassankint fejlődött a mai értelemben ismert tudományos intézeté. Az átalakulás befejeződése volt az 1922-1923. évi költségvetésről szóló törvényjavaslat 31. szakasza, mely szerint az Országos Levéltár a belügyminisztérium hatásköréből a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe került. Ezzel feladatkörében is nevezetes átalakulás állott be. Az addig túlnyomórészt nemesi ügyek intézésével foglalkozott munkaerők, ezentúl az Országos Magyar Gyűjteményegyetemről szóló törvényjavaslat 1. szakaszában körvonalazott tennivalókra – a levéltári anyag szakszerű őrzésére, gondozására, rendezésére és gyarapítására, rendszeres tanulmányozására, tudományos ismertetésére és kiadására stb. -, szóval tudományos feladatok végzésére helyezték át munkálkodásuk súlypontját.

Újkori történelmünk legbecesebb emlékeit a Habsburgsház bécsi levéltárai mellett az Országos Levéltár őrzi. Igen értékes anyagot tartalmaz a középkori oklevelek gyűjteménye, a diplomatikai osztály is.

III.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM.

1. A Szépművészeti Múzeum története.

A magyar művészeti gyűjtemények keletkezése és sorsa szorosan összefügg hazánk politikai történelmének alakulásával. Az első nagyszabású, igazán világhírű gyűjteménynek HUNYADI MÁTYÁS király veti meg alapját. Összegyűjtött művészeti kincsei azonban a halála után bekövetkezett zavaros időkben elvesztek, szétszóródtak, úgyhogy csak igen kevés maradt belőlük az utókorra. Legtöbb szállott reánk híres könyvtárának kézírataiból, az ú. n. Corvináikból, de ezek legnagyobb része is idegen országokban van szétszórva. A török hódítás és a vele kapcsolatos folytonos háborús mozgalmak nem kedveztek a gyűjtésnek; bár történeti adataink nem egy gazdag magyar főpap és főúr pompakedveléséről és múkincsgyűjtéséről adnak hírt, a török hódoltság másfélszázados idejéből csak egyetlen nagyobb, legalább leírásban reánk maradt gyűjteményről tudunk, a Nádasdy-családéról. Ez azonban a család vagyonának elkobzása után éppen úgy elveszett, elszóródott Európában, mint egyéb gyűjteményeink és nagyobbbrészt az uralkodóház családi gyűjteményébe került. A XVII. század végétől kezdve azonban, a politikai viszonyok némi megszilárdulásával, nálunk is fellendül lassanként a gyűjtési kedv és ebben az időben kezd kialakulni egy nagyszabású és a magyar állami művészeti közgyűjtemények sorsában később oly fontos szerepre hivatott magángyűjtemény: az Eszterházy hercegi családé. (Első jegyzéke 1697iből.) A XVIII. és XIX. század folyamán az ily művészeti irányú gyűjtemények még örvendetesében szaporodnak és elég utalnunk e téren a Viczay- és Marczibányiú és Jankóvich-gyűjteményekre, főként azon-

ban PYRKER LÁSZLÓ egri érsek, IPOLYI ARNOLD püspök és gróf PÁLFFY JÁNOS gyűjteményeire, amelyeknek éppen Szépművészeti Múzeumunk kialakulásában lényeges és fontos szerep jutott.

Az első magyar nyilvános művészeti gyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeumban keletkezett, főként a Pesti Műegylet és lelkes hazafiak adományaiból. Nagyobb lendületet azonban csak PYRKER egri érsek nagyszerű adománya adott az ügynek, ki 162 drb festményét, közöttük sok értékes művet, a magyar nemzetnek ajándékozta. Ez tette lehetővé egy önálló nemzeti képtár felállítását, melyet 1846 március 19-én nyitottak meg a Magyar Nemzeti Múzeumban.

A Szépművészeti Múzeum létesítését előkészítő események között döntő fontosságú volt azonban az „Esterházy-képtár” megvásárlása a nemzet számára. Ezt a képtárt, mely még ma is, félévszázad múltán, Múzeumunk régi képtárának és grafikai gyűjteményének törzsét alkotja, az 1871. évi XI. törvénycikk értelmében vásárolta meg az állam 1,300.000 forintért, s ugyané törvény létesítette belőle az Országos Képtárt, mely a Magyar Tudományos Akadémia második emeletén volt elhelyezve. Az újabb (modern) művészeti alkotások képviselőit továbbra is a Magyar Nemzeti Múzeum képtára őrizte és folyton új abb,művészek munkáival gyarapította.

A Szépművészeti Múzeum létesítésének gondolata a millenáris idők lelkes légkörében fogamzott meg. Az 1894. évi VIII. törvénycikk, mely a honalapítás ezredik évfordulója alkalmából alkotandó művekről szól, 2. §-ának d) pontjában 1,200.000 aranyforintnyi költséggel Szépművészeti Múzeum felállítását határozta el, „amelyben az ország összes közgyűjteményeiben foglalt művészeti muzeális anyag, tehát az Országos Képtár, a Nemzeti Múzeum képtára s a közben kialakult Történelmi Képcsarnok gyűjteményei egyesítendőek”.

Az új épületet, melynek terveire nyilvános pályázat *hirdettetett*, a fővárostól rendelkezésre bocsátott telken 1900-1906 között építették föl SCHICKEDANZ ALBERT és HERÍZOG építészek tervei szerint s a király jelenlétében 1906-ban nyitották meg.

Ezóta az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum őrzi a külföldi és a magyar művészet múltjának és jelenének emlékeit, még pedig olyan mennyiségben és oly magas művészi színvonalon, hogy sok nagyobb és gazdagabb nemzet sem tud ilyen jelentékeny művészeti múzeumot felírni. Anyagát ez idő óta nemcsak jelentősebb állami vásárlások, hanem magánosok, lelkes magyar műpártolók ajándékai és hagyományai is nagymértékben szaporították. Különösen megemlítendőnek tartjuk gróf PÁLFFY JÁNOS nevét, ki nagyértékű képgyűjteményét 1910-ben bekövetkezett halálakor végrendeletileg a magyar nemzetnek hagyományozta. A magyar Szépművészeti Múzeumunk rangja nyomban a legnagyobb európai hasonló gyűjtemények után következik.

2. A Szépművészeti Múzeum gyűjteményei.

A Múzeum a következő gyűjteményekre tagozódik:

a) Képtári osztály.

1. *Régi képek gyűjteménye.* (1831 darabbal. Elhelyezve nemzetek szerint s ezen belül időrend és iskolák szerint rendezetten az épület I-III. emeletén tizennyolc teremben és tizenhat kabinetben.)

Régi képtárunk gyöngyei mindenütt ismeretesek, ahol a művészeti értékeket komolyan értékelni tudják. RAFFAEL, CORREGGIO, LUINI, BOLTRAFFIO, GIORGIONE, PIOMBO, GENTILE BELLINI, TIEPOLO és az olasz régi mesterek más kiválóságai értékei képtárunknak, a nagy spanyol művészek közül GRECO, RIBERA, MURILLO és GOYA, a flamand mesterek közül GERARD DÁVID, MEMLING, PETRUS CHRISTUS, RUBENS, VAN DYCK és JORDAENS, a holland művészek közül REMBRANDT, VERMEER VAN DELFT, ALBERT CUYP, FRANS HALS, PIETER DE HOOGH, TENIERS, a két RUYSDAEL stb., a németek közül DÜRER, ALTDORFER, CRANACH, HANS BALDUNG, GRIEN és az angol REYNOLDS, HOPNER és REABURN művei. A régebbi francia művészek képei között is olyan elsőrendű művel találkozunk, mint CLAUDE LORRAIN gyönyörű tájképe. A régi magyar festészet emlékei közül olyan kiváló műveket őriz képtárunk, mint az M. S. jelzésű mester Mária és Erzsébet találkozását ábrázoló képe, MÁNYOKY ÁDÁM Rákóczi Ferenc-arcképe s KUPECZKY JÁNOS képmássorozata.

A mai igazgatóság törekvése a régi művészeti anyag körében a fokozatos kiegészítésre irányul, azonban nem abban az értelemben, mely éppen csak egy-egy hiányzó névnek pótlását jelenti, hanem úgy, hogy a kiegészítések egy-szersmind a gyűjtemények színvonalát is emeljék s a meglevő anyagot művészi tekintetben gazdagítsák. A nagy pénzügyi nehézségek ellenére is sikerült ebben az értelemben több nagysúlyú művel gazdagítani az utóbbi években régi *kaptárunkat*.

2. *Modern képek gyűjteménye*. (4009 darabbal. Elhelyezve fejlődéstörténeti elvek szerint a Múzeum I-III. emeletén huszonnégy teremben, négy kabinetben.)

A Múzeum modern képtári anyagában a magyar rész a legteljesebb és számunkra a legértékesebb. Csaknem minden jelentősebb mesterünk képviselve van e gyűjteményben. Legkiválóbb mestereink művei önálló termekben vannak elhelyezve, úgy, hogy alkotásaikról teljes áttekintést kaphatunk. Régibb nagyjaink közül különösen MADARÁSZ VIKTOR, SZÉKELY BERTALAN, LOTZ KÁROLY, ZICHY MIHÁLY, MUNKÁCSY MIHÁLY, PAÁL LÁSZLÓ, SZINNYEI MERSE PÁL, MÉSZÖLY GÉZA, BENCZÜR GYULA, az újabb művészek közül pedig DEÁK-ÉBNER LAJOS, GYÁRFÁS JENŐ, BIHARY SÁNDOR, HOLLÓSY SIMON, FERENCZY KÁROLY, CSÓK ISTVÁN, RIPPL-RÓNAI JÓZSEF, FÉNYES ADOLF szerepelnek nagyobb gyűjteménnyel. A magyar festőművészet teljes évszázados történelme tekint le reánk ezeknek a termeknek falairól, egyaránt hirdetve a múlt harcait s dicsőségét és a jövő reményét.

A legutóbbi évtizedek magyar festőművészetének anyaga legújabbán külön épületbe, a kultuszminisztérium által rendelkezésre bocsátott Andrassy-úti régi Műcsarnok emeleti helyiségeibe vitetett át s mint *Új Magyar Képtár* a legközelebbi jövőben fog megnyílni. Ez a képtár azokat a művészeket fogja felölelni, akiknek működése vagy legalább is működésüknek java már a XX. századba esik.

Modern művészek külföldi munkáiból már jóval töredékesebb gyűjteménnyel bírunk, mindamellett a híres és nagy nevek képviselői itt sem hiányoznak. MENZEL, LEIBL, BÖCKLIN, UHDE, LIEBERMANN a német, WALDMÜLLER, PETTENKOFEN, MAKART az osztrák, CONSTABLE az angol, JACOB MARIS, WILLEM MARIS, ISRAELS a holland, ZORN a svéd,

SEGANTINI és FAVRETIÖ az olasz, ZULOAGA a spanyol modern festőművészet méltó képviselői. Nem nagy, de igen válogatott gyűjtemény ad számot a modern francia művészet törekvéseiről is, amelyben DELACROIX, COROT, DIAZ, DUPRE, JACQUE, TROYON, DAUBIGNY, MANET, CLAUDE MONET, PISSARRO, CEZANNE, GAUGUIN, TOULOUSE-LAUTREC, CARRIERE, BOUDIN stb. műveivel találkozunk.

A Múzeum gyűjtőtevékenységében a modern anyagot illetőleg az utóbbi időben főként az a szempont volt irányadó, hogy a magyar művészet anyagában mutatkozó nevezetesebb hiányokat a lehetőségig kipótoljuk. Ez ugyanis a magyar Szépművészeti Múzeum legsajátosabb feladata. Megoldása e feladatnak nemcsak önmagunkkal szemben kötelességünk, hanem az egyetemes kultúrával szemben is, melynek munkafelosztása elsősorban ennek a kötelességnek elvégzését kívánja tőlünk. A külföldi művészek közül pedig csak a vezető jelentőségű, az egyetemes fejlődés szempontjából számottevő művészek munkáit gyűjtik.

b) Szoborosztály.

1. *Antik szobrok és terrakották gyűjteménye* (kb. 850 darab). Kiállítva két földszinti teremben; az utóbbiak reidezése most van folyamatban.

2. *Középi és újabbkori szobrok gyűjteménye* (kb. 400 darab). Felállítva a Múzeum négy földszinti helyiségében és két parkírozott udvarában, időrendi és topográfiai sorrendben.

3. *Modern (magyar és külföldi) szobrok gyűjteménye* (640 darab). Kiállítva a földszinti úgynevezett barokkosáronokban, mely közfalakkal három kiállítási teremre van osztva.

4. *Gipszmásolatok gyűjteménye*. (Ókori, román, gótikus, renaissance és újabbkori emlékek gipszöntvényei, kb. 800 darab.) Felállítva időrendi sorrendben a Múzeum tíz földszinti csarnokában és termében.

Ha antik szoborgyűjteményünk kevés kimagasló egyes darabot mutat is fel, mégis meglehetősen képzet ad az antik szobrászatról. Gyűjteményünk java PAUL ARNDT archeológus müncheni gyűjteményéből került 1909-ben vétel útján múzeumunkba, amint tőle vásároltuk 1915-ben kitűnően

összeválogatott, értékes terrakotta-gyűjteményünket is, melyben az archaikus terrakottákat, a boiotiai Tanagra műhelyeit, a kisázsiai, egyiptomi és délitáliai (főleg tarentumi) terrakottatípusokat válogatott darabok képviselik.

Közép- és újabbkori szobrászati gyűjteményünkben az itáliai renaissance szobrászata van a leggazdagabban képviselve, melynek anyagát legnagyobb részét még a múzeum létesítésével kapcsolatban PULSZKY KÁROLY vásárolta össze. Az új gyűjtéséhez a legszorosabban csatlakozik az a legnagyobb részét itáliai renaissance kis bronzokból álló gyűjtemény, amelyet FERENCZY ISTVÁN szobrászművésznk gyűjtött össze olaszországi, római működése (1818-1824) idején s amelyet örököszeitől 1914-ben vásárolt meg a magyar állam.

Az utóbbi években törekvésünk oda irányult, hogy szép itáliai renaissance szoborgyűjteményünket más korok és népek szobrászati emlékeivel kiegészítsük és fokozatosan kikerekítsük. Sikerült is néhány kitűnő művet, főleg a német gótika köréből megszerezni.

Modern szoborgyűjteményünk hű tükrö a magyar szobrászat történetének. Az úttörő FERENCZY ISTVÁN munkái mellett elhunyt mestereink sorából ZÜLLICH, ENGEL, KUGLER, IZSÓ MIKLÓS, FADRUSZ JÁNOS, STRÓBL ALAJOS műveit emelhetjük ki, míg újabb modern szobrászaink és plakettművészeink csaknem mind képviselve vannak egy vagy több munkájuk által. A külföldi résznek pedig RODIN, MEUNIER, MAILLOL, HILDEBRAND, MESTROVIC, MINNE művei adnak súlyt és jelentőséget.

Gipszgyűjteményünk amellet, hogy másolatban az antik (görög-római) szobrászat legjelentősebb műveit bemutatja, a gótika és renaissance művészetének tanulmányozásához igen jól felhasználható, szervesen kiépített anyagot foglal magában.

c) Grafikai gyűjtemény.

1. *Rajzok (végi és modern) gyűjteménye* (kb. 10.000 darab).

2. *Metszetek (régii és modern) gyűjteménye* (kb. 120.000 darab). A két gyűjtemény művészi iskolák, ezen belül időrendben és művésznevek szerint beosztott csoportokban van osztályozva. A gyűjtemény egy-egy művészettörténetileg

vagy technikailag (pl. metszetek különböző fajai stb.) összefüggő része váltakozó kiállításokon kerül a nagyközönség elé a múzeum tágas grafikai kiállítótermében. Évenként általában két kiállítást rendezünk.

Régi és modern rajzgyűjteményünk egyaránt tartalmaz neves mesterektől való kitűnő lapokat. Így RAFFAEL, FRA BARTOLOMMEO, LEONARDO DA VINCI, TINTORETTO, DÜRER, HOLBEIN, REMBRANDT, VATTEAU szerepelnek sajátkezü rajzaikkal gyűjteményünkben, míg az utóbbi 10-12 év alatt szépen fejlődött modern gyűjteményben különösen a német és osztrák mesterek (pl. MENZEL, LEIBL, FEUERBACH, MAREES, THOMA, LIEBERMANN, R. ALT, PETTENKOFEN, KLIMT) és a XIX. század francia grafikusai vannak jeles darabokkal képviselve. Metszetgyűjteményünk anyagából DÜRER és REM. BRANDT kiváló sorozatait kell kiemelni.

3. Történelmi Képcsarnok.

Az elsősorban nem művészi, hanem történelmi fontosságú (a magyar történelemben szerepet játszó személyek, helyek, események stb. megörökítését tartalmazó) festészeti, grafikai és plasztikai anyag összefoglalására szolgáló gyűjtemény. (A festészeti és plasztikai gyűjtemény közel 1500, a grafikai kollekció kb. 50.000 darabot tartalmaz.) A kiállításra méltó rész külön van a Magyar Tudományos Akadémia palotájának második emeletén elhelyezve, míg a grafikai gyűjteményt a múzeum első emeletén lévő két helyiségben álló raktárban őrzik. Az anyag időrendileg és topográfiaiilag van osztályozva, a grafikai rész pedig az ábrázolt személyek, tárgyak és történelmi helyek szerint, valamint viselettörténelmi szempontból van rendezve.

4. Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum.

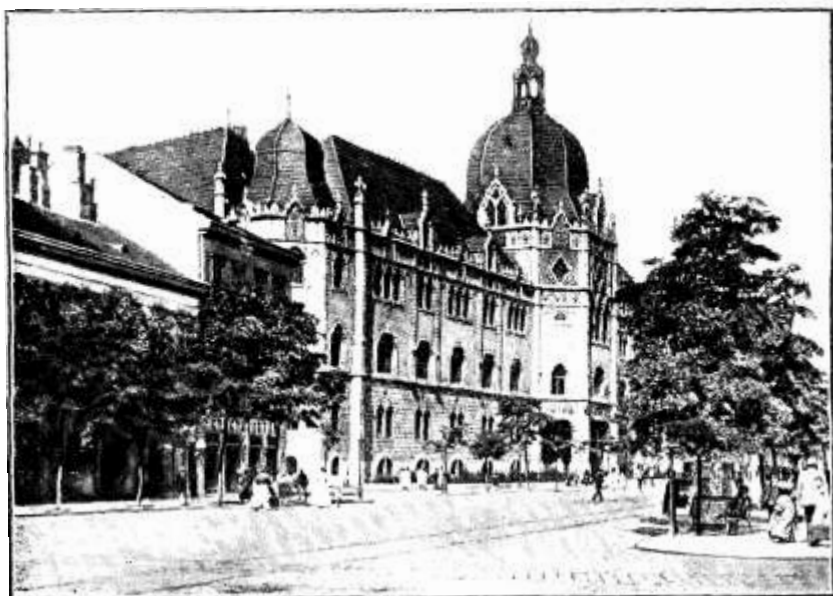
Alapította LIOPP FERENC műgyűjtő, ki budapesti házát és kertjét (Andrássy-út 103. sz. alatt), a bennök levő gyűjteménnyel együtt a magyar államnak ajándékozta 1919-ben, abból a célból, hogy abban a magyar közgyűjteményekben őrzött keletázsiai művészeti anyag egyesítettessék. Anyaga kínai, japán, indiai és perzsa eredetű műtárgyakból áll, s legnagyobb részben az alapítótól származik, aki öt világműveltségű

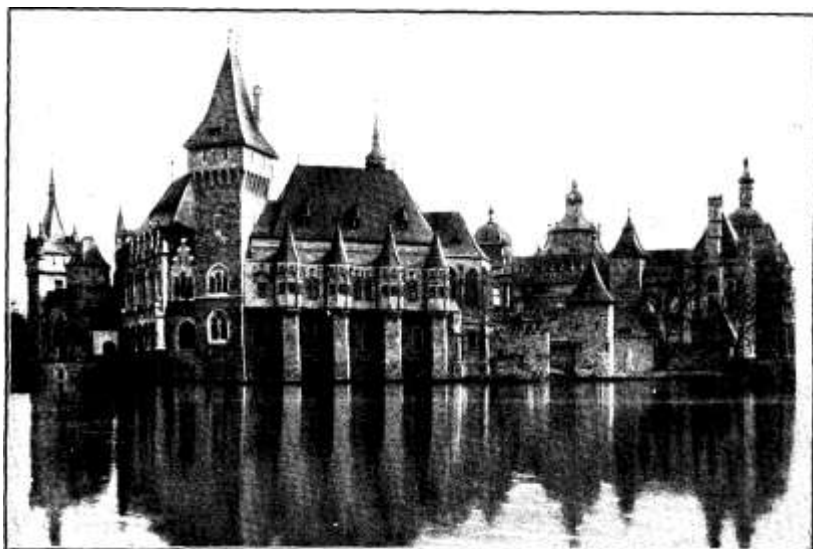
Országos Levéltár, Budapest.

Szépművészeti Múzeum, Budapest.

Országos Magyar Iparművészeti Múzeum, Budapest.

Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.

útján s kb. 30 éven át gyűjtötte azokat. 1920-23-ban ide csatolták VAY PÉTER gróf japáni, ZICHY JENŐ gróf keletázsiai gyűjteményeit is. Az anyag az alapító házában topográfiai-lag, ezen belül időrendben és technikák szerint van felállítva.

A múzeumnak e gyűjteményeit szépen fejlődő (körülbelül 15.000 művet magában foglaló) *szakkönyvtár*, rohamosan *szaporodó* (kb. 35.000 darabból álló) *fényképgyűjtemény* teszi tudományos szempontból is értékesen felhasználhatóvá. Külön kell megemlékeznünk a *Magyar Művészettörténeti Adattárról*, mely a magyar művészek életére és működésére vonatkozó levelezéseket, feljegyzéseket és cikkeket tartalmaz, művésznevek szerint csoportosítva. Gyűjtési köre 1925-ben a *Külföldi Művészeti Adattárral*, 1926-ban pedig *Ereklyetárral* bővült.

5. A Szépművészeti Múzeum költségei.

A Szépművészeti Múzeum dotációja az állami költségvetés keretében 1923 óta az „Országos Magyar Gyűjteményegyetem” alcím alatt van feltüntetve. A múzeum költségvetése a trianoni béke óta a békebeli dotációval szemben kiváló csökkenést mutat, annak ellenére, hogy azóta már a második külön osztállyal (HOPP FERENC Keletázsiai Művészeti Múzeum és a régi Múcsarnok épületében elhelyezett Új Magyar Képtár) bővült. Az utolsó békebeli, 1913. évi költségvetésben az összes kiadások 500.000 aranykoronára rúgtak (ebből 300.000 korona rendkívüli kiadás), míg az 1927/28. évi költségvetésben csak 120.000 pengő szerepel.

6. Kiadványok.

Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum gyűjteményeinek és időszaki kiállításainak katalógusain kívül 1918 óta kiadja az „Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyveit”, melyek művészettörténeti tudományos dolgozatokat tartalmaznak, s ezenkívül beszámolnak a múzeum gyarapodásáról, rendezési munkáiról és kiállításairól. Eddig négy kötet jelent meg, valamennyi gazdagon illusztrálva.

IV.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM.

1. Az Iparművészeti Múzeum története.

A magyar iparművészeti múzeum eszméje az 1862. évi londoni nemzetközi kiállítás alkalmából vetődött fel, de csak tíz évvel később vált valóra, amikor az országgyűlés 50.000 forintot szavazott meg műtárgyak vásárlására. Az 1873. évi bécsi kiállításon megvásárolt műtárgyak vetették meg az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeinek alapját, melyhez később a magyar háziipari készítmények vásárlás útján szerzett gyűjteménye, valamint a Xantus-féle keletázsiai expedíció iparművészeti gyűjteménye járult. A Magyar Nemzeti Múzeum régiségtára is számos hézagpótló darabbal egészítette ki az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeit, melyeknek rendszeres kiépítése azonban csak a múlt század utolsó évtizedeiben vette kezdetét.

A múzeum a milleniumi kiállításig ideiglenes épületben volt felállítva. 1896-ban azonban saját palotájába költözött, mely a múzeumon kívül az Országos Magyar Kir. Iparművészeti Iskolának is helyet adott.

2. Az Iparművészeti Múzeum célja és gyűjteményei.

Az Iparművészeti Múzeum céljai röviden ezek: összegyűjteni az utókor számára a magyar iparművészet multjából megmaradt emlékeket, kiegészítve azokat a külföldi műipar jellemző példáival, ennek az anyagnak segélyével a hazai műipart fokozott tevékenységre serkenteni, az Iparművészeti Iskolában nevelt fiatal nemzedéket és az iparosokat kiváló mintákkal ellátni, tevékenységüket nemzeti irányba terelni, hogy az képes legyen a közönség szükségletét fedezni, egyben a nagyközönség hazafias érzését megerősít

teni, ízlését megnemesíteni és segédeszközöket nyújtani a tudománynak régi műveltségünk alapos megismerésére.

Ezt a célt szolgálják a múzeum gyűjteményei, melyeknek úgy állandóan kiállított, mint a raktárakban elhelyezett anyaga (pl. a textilgyűjtemény egy része) tanulmányozás céljaira mindenkor az érdeklődők rendelkezésére áll. Ezenfelül a múzeum vezetések és ismeretterjesztő előadások, időleges kiállítások, különféle kiadványok és sajtóközlemények útján tájékoztatja a közönséget művészeti és művészettörténelmi kérdésekben.

A múzeum gyűjteményei szakok szerint több csoportra oszlanak.

Leggazdagabb a *keramikai* csoport, mely időleges rendben felállítva mutatja be az agyagipar fejlődését az antik cseréptöredékektől, egyiptomi, ógörög, perzsa és török edényektől és csempéktől egészen az olasz renaissance-majolikáig, a német, hollandi, francia és angol faience-ig és keménycserépig. A magyar faiencegyártást a BUBITS ZSIGMOND kassai püspök által a múzeumnak adományozott holicsei, tatai és stomfai gyártmányok gazdag gyűjteménye képviseli. Az újabb korból különösen ZSOLNAY pécsi gyáranak termékei említendők.

Csaknem hiánytalan a régi Nagy-Magyarország cserepesiparának változatos sorozata, melyből különösen a XVI. században Magyarországra menekült anabaptisták által meghonosított, úgynevezett „haáb” fehér-cserép és az erdélyi cserepek válnak ki.

A porcellángyártás fejlődését Kína és Japán porcellánjai, majd BÖTTGER első kísérletei, a meissenai és bécsi, valamint a kisebb német, a francia, orosz, cseh gyárak és végül az 1839-ben alapított első magyar gyárnak – a herendinek – készítményei szemléltetik.

A szintén gazdag frízgyűjtemény 5000-nél több daraból áll. Leggazdagabb a magyar népies és úri hímzések csoportja. Kopt szövetek a IV-VII. századból, közép- és renaissance-kori selymek és bársonyok, újkori szövetek, hímzések, csipkék, kosztümök, gobelinek és szőnyegek alkotják a gyűjteményt. A falkárpitok közül különösen kiemelendő a Krisztus születését ábrázoló, 1520 körül Brüsszelben készült gobelin, mely néhai I. FERENC JÓZSEF király ajándéka.

A *bútorokat* a múzeum részben történelmi interieurök keretében mutatja be (kőszegi gyógyszerár és sümegi könyvtár). Ezenfelül egyes kiváló magyar és külföldi darabok – mint BETHLEN KATA kelengyeládája, magyar, német, olasz, osztrák, hollandi szekrények és fedelesládák, francia fiókosládák, Régence-kori angol ülőbútorok stb. egészítik ki a gyűjteményt. Említést érdemelnek még a körmöcbányai templomból származó stallum, a sólyi, toki és maksai templomok festett famennyezetei.

A *fafaragást és kispasztikát* két, Kisszebenből származó, 1500 körül készült szárnyasoltár, a pozsonyi Szent Ferenc-templomból való térdelő faszobrok, számos fa-, bronz-, elefántcsont- és cserépszobor és dombormű, valamint a bábsütöminták sorozata képviselik.

Az *ötvösség és zománcolás* művészete bel- és külföldi példákon tanulmányozható. A magyar, illetve erdélyi ötvös-séget HANN SEBESTYÉN, MAY MIHÁLY, SZILASSY és számos névtelen mester munkája képviseli; legkiválóbb példája az ú. n. Losonci-kanna 1548-ból. (ESTERHÁZY-gyűjtemény.) A külföldi ötvösmunkák közül PETZOLD nürnbergi mester fedeles serlege és ugyanazon mesternek két remek dízszerlege (ESTERHÁZY-gyűjtemény) a legkiválóbb.

Kisebb, de kiváló darabokban gazdag csoportokat alkotnak még: az *üveg*-, a *lakk*-, a *bőn*-, az *óm*-, a *vas*- és egyéb fémmunkák (evőeszközök, kulcsok) stb.

Végül külön termekben mint egységes gyűjtemények láthatók az EGGER HENRIK-féle gyűjtemény (bronzok, francia bútorok, egy faliszőnyeg) és legújabban a PROCOPIUS-gyűjtemény (XVIII. századbeli osztrák bútorok, porcellán, óntárgyak, ékszerek).

A múzeumban elhelyezett ideiglenes letétek közül legértékesebb a herceg ESTERHÁZY-család fraknoi hitbizományának letétje (ötvösművek, elefántcsont, kristály és egyéb díszedények, ruhák, fegyverek, órák stb.), mely a külföldi múzeumok leggazdagabb múkincseivel vetekedik.

A múzeum gyűjteményeit kiegészíti a múzeum szakkönyvtára, mely a művészetre és különösen az iparművészetre vonatkozó művek, folyóiratok, műlapok és negatívok gazdag gyűjteményét tartalmazza.

A múzeum fennállása óta nagy súlyt vetett az időleges kiállításokra, melyeket kezdetben az Iparművészeti Társulattal együttesen rendezett.

Első önálló nagyszabású kiállítása volt az 1882. évi könyvkiállítás. A háborút megelőző időkben nemzetközi külföldi kiállításokon is résztvett a múzeum (így 1884-ben és 1900-ban Párizsban) és saját kiállításai keretében a külföld iparművészetével is igyekezett megismertetni a magyar közönséget. Újabban a forgalmi és pénzügyi nehézségek inkább csak a belföldi anyagnak, főleg a magángyűjteményekben rejtőző műkincseknek sorozatos bemutatására volt kénytelen szorítkozni, de azért így is gazdag s hazai iparművészetünk fejlődésére nagy befolyást gyakorló kiállításokkal gazdagította ismereteinket. Hogy csak a legfontosabbakát említsük: az erdélyi török szőnyegek (1914) és a régi keleti szőnyegek (1924), gobelinek (1926), magyar hímzések (1918), herendi porcellán (1921), érmek és plakettek (1924), régi órák (1925), régi ezüst (1927) és több magángyűjtemény (BALASSA ISTVÁNNÉ, ERNST LAJOS, Izabella Háziiparegylet, WOLFNER GYULA gyűjteményei) kiállítása, végül az ipari és iparrajzoktatási országos kiállítás (1925).

3. Az Országos Ráth György Múzeum.

Özv. RÁTH GYÖRGYNÉ úrasszony elhunyt férjének egész gyűjteményét 1905-ben az országnak ajándékozta. Ezzel egy új, róla elnevezett múzeumot teremtett, mely külön házban van elhelyezve, de azért az Iparművészeti Múzeum kiegészítő része s ennek igazgatása alatt áll. Ez a múzeum régi mesterektől való régi festményeket, antik bronzokat, puszpángfásfaragványokat, gemmákat, ólomérmeket, ötvösmunkákat, különféle porcellán stb. edényeket, bútorokat, ékszereket, keleti szőnyeget s egyéb műtárgyakat, összesen 1200 darabot tartalmaz.

4. Az Iparművészeti Múzeum költségei.

Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum javadalmazása az 1927. évben rendes kiadásokra 34.804, átmenetiekre 14.000 pengő volt, az 1914. évben költségvetésileg engedélyezett 85.200, illetve 33.100 aranykoronával szemben.

V.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR GYŰJTEMÉNY- EGYETEM.

1. Az Országos Magyar Gyűjtemény egyetem keletkezése.

Nemzeti nagy közgyűjteményeink, úgymint a m. kir. Országos Levéltár, a Magyar Nemzeti Múzeum közös címébe foglalt hat gyűjtemény: az Országos Széchenyi-könyvtár, az érem- és régiségtár, az állattár, a növénytár, az ásvány- és őslénytár és a néprajziak tára, továbbá az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum és a budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem könyvtára nemcsak azért bírnak különös jelentőséggel, mert gyűjteményeik és táraik nagy művelődési értékeket őriznek, hanem azért is, mert tisztviselőik sorában a magyar tudományosság számos kimagasló tagja foglal helyet. Társadalmunk szegénysége, a magán-tudománypártolás majdnem teljes hiánya s a tudományos magánegyesületeknek ebből folyó pangása mellett az egyetemeken kívül az ezen intézményeknél szervezett állások úgyszólván az egyedüli tudományos állások az országban. Ezért ez intézményeknek és alkalmazottaik személyi ügyeinek valóban szakszerű igazgatásáról való gondoskodás tudománypolitikánk egyik jelentős feladata.

E cél elérése – mint gróf KLEBELSBERG KUNO vallás- és közoktatásügyi miniszter a törvény beható megokolásában kifejti – két különféle rendszer alkalmazásával volt megkísérelhető. Vagy az egyes hivatalnoki elv alapján egy intendáns, egy főigazgató kinevezésével, mint ahogy az az állami színházaknál szokásos és mint ahogy azt a poroszok a berlini múzeumoknál tették; vagy az *önkormányzati elv alkalmazásával*, a gyűjtemények tudományos vezetőiből és az intézetek keretén kívül álló szakemberekből és műértő

mecénásokból alakítva meg a *különleges tudományos igazgatást ellátni hivatott kollégiumot*. Az organizálásnak egyik főelve, hogy minden szervezetnek az intézésére váró ügyek természetéhez kell alkalmazkodnia. Így a gyors mozgást és határozott cselekvést igénylő színház csak az igazgatói rendszer alkalmazásával vezethető célszerűen. A tudományos gyűjteményeknek nagyobb elmélyedésre és szélesebbkörű tanulmányozásra szoruló dolgai ellenben inkább *szaktanát csókban* intézhetők alkalmasan. Közgyűjteményeink heterogén természete mellett egyetlen intendáns nem is bírhatna azokkal a szakismeretekkel, melyek a sikeres működésnek nélkülözhetetlen előfeltételei. Az önkormányzati elv alapján a helyezkedett tehát a törvény, mely az intézeteket a felállítandó Könyvtári, Levéltári és Múzeumi Tanács fennhatósága alatt egy az államtól különálló jogi személyiségben foglalta össze s az így létesülő *egységes szervezetnek szaktügyekben megfelelő autonómiát biztosít*. Nagy nemzeti kulturális intézményeink új szervezete sok tekintetben hasonlít egyetemünk autonómiájához, mely rendszer tudományos intézetek igazgatására tapasztalás szerint sokkal alkalmasabb, mint a tisztán bürokratikus, miniszteriális adminisztráció. Ezenfelül kellő védelmet nyújt főleg az ellen, hogy politikai befolyás vagy protekció férközzék hozzá a tisztán tudományos szempontok szerint összeválogatandó személyzet kinevezéséhez. Általában az államosítás és a vele járó bürokratikus adminisztráció az utolsó félszázadban határozottan túltengett az önkormányzati eszme rovására, ami az egyéni kezdeményezésre az egész vonalon bénítólag hatott és különösen a finomabb kezelést igénylő szellemi és közművelődési ügyeknél kétszeresen károsnak bizonyult. Törvénnyel természetesen csak önkormányzati szervezetet lehet létrehozni, az önkormányzati szellemet azoknak a férfiaknak kellett magukkal hozniok, akikből az új intézményt vezetni hivatott kollégium alakult. És az önkormányzati életre szükséges erkölcsi és szellemi képességeket kikényszeríthetjük fel inkább, mint azoknál, akiket méltóknak találunk arra, hogy nagy közgyűjteményeink élére állítsuk és azoknál a professzoroknál, akik az egyetemi autonómia keretében már egyébként is bele vannak gyakorolva az ügyeknek önkormányzati intézésébe. Bizton volt remélhető, hogy

a közgyűjteményeink autonómiájának megalapozására hivatott szakemberek és műértő mecénások nemcsak önkormányzati képességet hoznak majd az új szervezetbe, hanem a törvény által létesített tág keretbe nagy szaktudást, kiváló műízlést, eszméket és koncepciókat visznek be s a gyűjtemények igaz szeretetét.

Művelődési politikánk égető feladata lenne a Nemzeti Múzeum természettudományi és néprajzi gyűjteményeinek, meg régiségtárának önállósítása s az így létesülő külön múzeumok számára egy-egy külön palota emelése. Ez a megoldás azzal az előnnyel is járna, hogy az egészen más gondolatkörbe tartozó természettudományi rész a többi gyűjteménytől elválnék s így a jövőben egészen heterogén anyag és szakszemélyzet nem állna egységes közvetlen igazgatás alatt. A jelzett megoldás esetén a POLLÁK-tól majdnem száz évvel ezelőtt épített szép Múzeum-körúti palota kizárólag nemzeti könyvtár céljaira szolgálhatna. De állami pénzügyeink mai helyzete és az építkezés drágasága következtében erre egyelőre nem gondolhatunk. Már az is igen örvendetes, hogy az Országos Levéltárnak a háború következtében befejezetlenül maradt palotáját 1922 őszén végre használatba vehettük. E részben megnyugtatóra szolgálhat, hogy a világháború következtében külföldön sincsenek sokkai kedvezőbb viszonyok. Amint a porosz kultuszminiszternek a berlini múzeumok külső alakulásáról 1922-ben a porosz országgyűlés elé terjesztett emlékiratából kitűnik, a veszített háború következtében a II. VILMOS császár uralkodása alatt felállított hatalmas múzeumépítési programot kénytelenek voltak szűkebbre vonni. A berlini múzeumi szigeten épülő új palota méreteit redukálták, a berlin-dahlemi néprajzi múzeumtelep kiépítését pedig egészen elejtették, az ott félig-meddig elkészült ázsiai múzeumot raktári célokra akarják felhasználni. De a múzeumok külső fejlesztésében beálló fennakadásnak nem szabad bennünket elcsüggeszteni. *Nagy egyoldalúság lenne, ha csak építkezésekben és vásárlásokban látnók nagy intézeteink fejlődését.* Igaz ugyan, hogy a könyvtárak számára okvetlenül meg kell szereznünk a legszámottevőbb új könyveket és folyóiratokat, mert különben élő könyvtárból holt könyvmúzeummá száradnak össze. De levéltárainknál és múzeumainknál épít-

Hopp Ferenc Keletázsiai Múzeum, Budapest.

kezések és vásárlások nélkül is óriási tér nyílik a szakképzett és lelkiismeretes levéltárnok és múzeumi tisztviselő számára. A gyűjtemények anyagának minél teljesebb átdolgozása, rendezése, felállítása, katalogizálása, az egyes tárgyak tudományos meghatározása, részben publikálása, nagy intézeteink anyagának a népművelés szempontjából való értékesítése mindmegannyi olyan munka, mely a múzeumok szintjét, kulturális belértékét sokkal inkább emeli, mint a *külterjes* muzeális politika. A gyűjtemények anyagának az utóbbi időben divatosná vált talán túlzott hangsúlyozásával szemben az eleven, a személyi erőket kívánja a törvény hatékonyabbá tenni s főképen e célt szolgálják rendelkezései.

2. A Gyűjteményegyetem Tanácsa és szervezete.

Az intézetek keretén kívül álló szakemberek, sőt szabad társadalmi elem is bevonhatók lettek volna a gyűjtemények tudományos igazgatásába akkor is, ha nemzeti nagy közgyűjteményeinket a jövőben is mint merőben állami intézményeket akarnánk kezelni. *De erőteljes, pezsgő önkormányzati élet, tapasztalás szerint csak külön jogi személyiség keretében fejlődik ki.* Ezenkívül a társadalmi áldozatkészség is sokkal nehezebben mozdul meg állami intézetek érdekében, mert az államkincstárba senki sem adakozik szívesen, az adóhivatal nem alkalmas persely az intézmények javára szolgáló adományok számára. Az általános indokolásban felhozott okokon kívül főleg e két okból ruházza fel a javaslat nemzeti nagy közgyűjteményeinket az államtói különálló jogi személyiséggel.

A törvény megtervezésénél beható megfontolás tárgya volt, hogy az öt nagy közgyűjtemény külön-külön kapjon-e jogi személyiséget vagy az öt intézetet egyetlen önkormányzati test kötelékében egyesítsük-e. A törvény a második módoszat alapján van fölépítve, mert az egyes közgyűjtemények külön-külön nagyon keskeny alapot képeztek volna ahhoz, hogy rajtuk életképes és tartalmas autonómia felépíthető lett volna. A rendszer törpe testületek létesítéséhez, az erők elforgácsolásához vezetett volna. A törvényben megállapított megoldás mellett ellenben a tervezett önkormányzati testben a magyar tudományosság legszámottevőbb

elemei, szakembereink színe-java egyesítve van úgy, hogy ha ilyen testület szavát fölemeli, akkor közvetítésével úgyszólván maga a magyar tudományosság beszél s így ennek megvan a kellő tekintélye, súlya és nyomatéka a hivatalos világ és a nagyközönség előtt egyaránt. Ennek a súlynak fokozása végett és abból a célból, hogy a Tanács szavát a törvényhozásban is fölemelhesse, nagy gyűjteményeink érdekeit a törvényhozás terén is érvényesíthesse, a felsőházi szülő törvénybe a kormány oly rendelkezést vett be, mely szerint a Magyar Tudományos Akadémia és egyetemeink mellett a Gyűjteményegyetem Tanácsa is képviselőt küld a felsőházba. Természetes, hogy az öt nagy közgyűjteménynek egyetlen jogi személyiségben való egyesítése dacára is épségben kell hagyni az egyes intézetek belső életének függetlenségét, amely gondolatot szolgálja a törvénynek az a rendelkezése is, mely szerint minden egyes nagy intézetnek megvan a maga külön alapja, melybe a gyűjteményeik gyarapítására szolgáló állami javadalmazásokon felül rendeltetésszerű fölhasználás végett befolytak az illető intézetnek juttatott adományok és hagyományok.

Annak ellenére, hogy élükön a Tanáccsal, az egyesített intézetek egy az államtól különálló jogi személyiséget alkotnak, az intézetek alkalmazottjai mégis továbbra is minden tekintetben állami alkalmazottak maradtak.

A törvény a Tanácsot háromféle elemből konstruálja meg.

Tagjai az intézetek első tisztviselői és ezenkívül még a Nemzeti Múzeum osztályainak vezetői, mert ennek az intézetnek egyes osztályai voltaképen megannyi külön múzeumot alkotnak. Ez a 11 főtisztviselő képviseli a Tanácsban a könyvtárnoki, levéltárnoki és muzeális tisztviselői gyakorlatot és azt a különleges szaktudást, melyet csak könyvtárban, levéltárban, vagy múzeumban teljesített hosszú szolgálat alatt lehet elsajátítani.

Tagja a Tanácsnak 10 egyetemi tanár, kit a vallás- és közoktatásügyi miniszter öt évre hív meg elsősorban a legközelebből érdekelt egyetemi bölcsészeti kar, továbbá a hittudományi, a jogi és államtudományi kar, nemkülönb az orvosi kar és a Műegyetem elméleti tanárai közül. A tanárok elméleti tudásukat hozzák a Tanácsba.

A szabad társadalmi elemet az az öt műértő képviseli, akit a vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyancsak öt évre hív meg lehetőleg olyan tekintélyes egyének sorából, akik az intézeteknek, főleg a múzeumoknak pénzben, könyvekben, levéltári vagy muzeális anyagban számottevő adományt tettek. Különösen a múzeumok fejlődésének válik javára a műértő szabad társadalmi elemnek az intézeti adminisztrációba való bevonása. Általában pedig a társadalmi elem szükséges *kiegészítője* úgy az intézeti tudományos tisztviselő, mint az elméleti tudós által képviselt szigorú szakszerűségnek.

A Tanács szervezetének megállapítását lényegesen megnehezítette, hogy fennhatósága alatt igen különböző irányú gyűjtemények és személyzet van egyesítve. Ez a nehézség azonban már adva van legnagyobb intézetünknek: a Nemzeti Múzeumnak belső szervezetében, amely a könyvtár mellett művészeti gyűjteményt (a régiségtárt), természettudományi gyűjteményeket és néprajzi múzeumot, tehát egészén heterogén anyagot foglal magában. A közönséges önkormányzati skémával, egységesen összeállított változatlan összetételű kollégiummal a szervezeti kérdést megoldani nem lehet s a Tanácsnak több esetben szaktanácská kell differenciálódnia, kisebb tanácsokká mintegy feloldódnia. A Tanácsnak sajátossága éppen abban áll, hogy 27 tagú teljes ülésben csak igen csekély számú esetben jár el. Csupán akkor, mikor saját elnökét és tagjait jelöli, és midőn egészén általános természetű könyvtári, levéltári és muzeális kérdésekben kell állást foglalni. A valódi munka azonban részben szaktanácsokban, részben az igazgatótanácsban folyik. A szervezet az egységes bizottsági rendszer helyett az ügyek és intézetek szerint váltakozó tanácsok rendszerére van fölépítve. Az intézetek nincsenek ugyan izolálva, de egymással csak rokonirányú táraik és rokontermészetű tennivalókat kifejtő tisztviselőik révén fonódnak össze.

A szaktanácsok 5-5 tagból állanak és az elnökön kívül két intézeti tudományos főtisztviselőből és két más tagból alakulnak. A törvény minden egyes gyűjtemény részére irányának, természetének megfelelő szaktanácsot állít össze és heterogén ügyeknek és szakembereknek összekapcsolását gondosan kerüli. A Nemzeti Múzeum természettudományi gyűjteményei és a Szépművészeti Múzeum között belső

kapcsolat nincs és éppen ezért a szaktanácsokban ilyen heterogén irányú gyűjtemények és szakmák képviselői nem működnek együtt. De az Országos Levéltár és a Nemzeti Múzeum kéziratára, az Egyetemi Könyvtár és a Nemzeti Múzeum könyvtára, az Iparművészeti Múzeum és a Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára egymáshoz természetük-nél fogva igen közel álló gyűjtemények, melyeknek szakszemélyzete egymást a szaktanácsokban sikeresen támogathatja. Ezért a törvény szerint a szaktanács tagja az érdekelt intézet első tisztviselője, továbbá ha a Nemzeti Múzeumot érdeklő ügyről van szó, akkor az intézet érdekelt osztályának vezetője, ha pedig más intézetről van szó, akkor a rokon legközelebbi intézet első tisztviselője. Az ötös szaktanácsok 2-2 intézeti főtisztviselőn kívül még 2-2 más tagból állnak. A művészeti gyűjteményeknél, úgymint a Szépművészeti Múzeumnál, az Iparművészeti Múzeumnál és a Nemzeti Múzeum régiségtáránál a szakembereken kívül a szaktanácsba 1-1 finom ízlésű nem hivatalnok műértő is bevonatik. Tagja továbbá a művészeti gyűjtemények szaktanácsának 1-1 egyetemi tanár, pl. a művészettörténelem, illetve a művelődéstörténelem professzora. A többi gyűjteményeknél pedig, így a könyvtáraknál, levéltáraknál és természetjáraknál az illető szaktanácsokban a 2-2, szakmájánál fogva legközelebbiről érdekelt professzor foglal helyet. E rendszer alkalmazása mellett minden könyvtári, levéltári és muzeális ügy a természetének megfelelő szakférfiak döntése elé kerül.

Az inkább adminisztratív természetű ügyek ugyancsak a Tanács kebelében szervezett igazgatótanács hatáskörébe utaltatnak, mely 11 tagból áll és a Tanácselnökön kívül az öt intézet első tisztviselőjéből és ugyancsak öt más tagból alakul. Látnivaló, hogy az igazgatótanácsban a súlypont a gyűjtemény első tisztviselőire esik, kiknek hosszabb adminisztratív praxisa az ügynek megfelelő ellátását garantálja. Tagjai továbbá az igazgatótanácsnak tanárok és műértők is, úgy, hogy a tanárok száma a műértőket legalább egygel meghaladja.

kapcsolat nincs és éppen ezért a szaktanácsokban ilyen heterogén irányú gyűjtemények és szakmák képviselői nem működnek együtt. De az Országos Levéltár és a Nemzeti Múzeum kéziratára, az Egyetemi Könyvtár és a Nemzeti Múzeum könyvtára, az Iparművészeti Múzeum és a Nemzeti Múzeum érem- és régiségtára egymáshoz természetük-nél fogva igen közel álló gyűjtemények, melyeknek szakszemélyzete egymást a szaktanácsokban sikeresen támogathatja. Ezért a törvény szerint a szaktanács tagja az érdekelt intézet első tisztviselője, továbbá ha a Nemzeti Múzeumot érdeklő ügyről van szó, akkor az intézet érdekelt osztályának vezetője, ha pedig más intézetről van szó, akkor a rokon legközelebbi intézet első tisztviselője. Az ötös szaktanácsok 2-2 intézeti főtisztviselőn kívül még 2-2 más tagból állnak. A művészeti gyűjteményeknél, úgymint a Szépművészeti Múzeumnál, az Iparművészeti Múzeumnál és a Nemzeti Múzeum régiségtáránál a szakembereken kívül a szaktanácsba 1-1 finom ízlésű nem hivatalnok műértő is bevonatik. Tagja továbbá a művészeti gyűjtemények szaktanácsának 1-1 egyetemi tanár, pl. a művészettörténelem, illetve a művelődéstörténelem professzora. A többi gyűjteményeknél pedig, így a könyvtáraknál, levéltáraknál és természettáraknál az illető szaktanácsokban a 2-2, szakmájánál fogva legközelebbiről érdekelt professzor foglal helyet. E rendszer alkalmazása *mellett* minden könyvtári, levéltári és muzeális ügy a természetének megfelelő szakférfiak döntése elé kerül.

Az inkább adminisztratív természetű ügyek ugyancsak a Tanács kebelében szervezett igazgatótanács hatáskörébe utaltatnak, mely 11 tagból áll és a Tanácselnökön kívül az öt intézet első tisztviselőjéből és ugyancsak öt más tagból alakul. Látnivaló, hogy az igazgatótanácsban a súlypont a gyűjtemény első tisztviselőire esik, kiknek hosszabb adminisztratív praxisa az ügynek megfelelő ellátását garantálja. Tagjai továbbá az igazgatótanácsnak tanárok és műértők is, úgy, hogy a tanárok száma a műértőket legalább egygel meghaladja.

3. A Gyűjteményegyetem Tanácsának hatásköre.

Az önkormányzati testek csak akkor válnak életképes alakulattá, ha érdemleges hatáskörüik van. Ha ellenben csak harmadrendű jelentőségű kérdéseket utalunk elénk és csak véleményadás jogával ruházzuk fel őket, a határozathozatal jogával pedig nem, akkor a résztvevők hamarosan elkedvetlenednek, munkájukat feleslegesnek látják s az egész alakulat szétesik, a tanulságokon okulva a törvény a Tanácsnak érdemleges hatáskört biztosít.

A Tanács önállóságát van hivatva erősíteni az a rendelkezés, hogy maga jelöli saját elnökét és miniszteri meghívás alá eső tagjait, vagyis a Tanácsba bevonandó professzorokat és műértő mecénásokat.

A Tanács legérdemlegesebb joga, hogy jelöli az intézetek tudományos és közigazgatási tisztviselőit és a tudományos segédzsemet tagjait, úgy a kezdőállások betöltésénél, mint a magasabb állásra való kinevezésnél. A jelölésre és a kinevezésre vonatkozó részletes rendelkezéseket a törvény 5. §-a tartalmazza, amely szerint a Tanács jelölésével szemben a vallás- és közoktatásügyi minisztert csak a visszautasítás joga illeti meg. Ezek szerint nagy közgyűjteményeinket a kandidálásnak ugyanaz a joga illeti meg, amelyely egyetemünk bírnak.

A Tanács megállapíthatja az intézetek alkalmazottaira nézve a meddséget és a megférhetetlenséget.

Hivatása, hogy szabatosan megvonja az egyes intézetek gyűjtési körét. E gyűjtési kör bizonytalanságából és határozatlanságából kifolyólag a múltban könnyen megeshetett, hogy egymástól különálló intézeteink vetélkedjenek egyes eladásra kerülő műtárgyak vagy ereklyék megszerzésében s kölcsönös ajánlataikkal felveszik az árát, természetesen az államkincstár kárára, melyből mind a két vetélkedő intézet táplálkozott. Megadja a törvény a Tanácsnak azt a nagyjelentőségű jogot is, hogy az egyes intézetek gyűjtési körének megvonása után és annak alapján a miniszter közbejötté nélkül saját hatáskörében intézkedhetik bizonyos iratoknak, könyveknek, műtárgyaknak, ereklyéknek, készülékeknek stb. egyik intézetből a másikba való áthelyezése iránt, mert úgy a kutatást, mint a katalogizálást, a mu-

zeális felállítást, a csoportosítást és a szemléltetést egyaránt megnehezíti, hogyha összetartozó anyag különböző intézetek között egészen ötletszerűen szét van tépve. Ilyen találkozási felületek a következő intézetek között vannak: a Nemzeti Múzeum régiségtára és az Iparművészeti Múzeum között, ugyancsak a Nemzeti Múzeum régiségtára és a Szépművészeti Múzeum között, a Nemzeti Múzeum kéziratára és az Országos Levéltár között, a Nemzeti Múzeum könyvtára és az Egyetemi Könyvtár között. Állandó bizonytalanságot, sőt nyugtalanságot vinne be azonban az egyes intézetek életébe és gyűjtő munkájába, ha a gyűjtési kör határát és bizonyos tárgyaknak egyik gyűjteményből a másikba való áthelyezését mindig újból és újból lehetne felvetni és időnként esetleg ellenkező értelemben eldönteni. Ennek elkerülése végett kimondja a törvény, hogy az ilyen határozatokat a meghozataluktól számított 10 éven belül csak mindkét érdekelt intézet első tisztviselőjének együttes kívánságára lehet újra tárgyalás alá venni.

Túlnagy a felelősség, mely az intézetek anyagának eladás, aukció és csere útján való elidegenítésekor az egyes intézet vezetőségére nehezedik. Mivel e téren tévedések az intézetnek helyrehozhatatlan művészeti, tudományos, erkölcsi és anyagi kárt is okozhatnak, indokolt, hogy e kérdések szakemberekből álló tanács által felülvizsgáltassanak. Ha a Tanács úgy találná, hogy az intézet állal javaslatba hozott elidegenítés mellőzendő, akkor a kérdést tiltakozó felirattal végleges eldöntés céljából a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjesztheti.

Az ásatási ügynek felelős gazdája, tervszerű központi irányítója minálunk mindezekig nem volt. Ami történt, HENSZLMANN Imré-nek és a Nemzeti Múzeum elismerésméltó kezdeményezésének volt köszönhető. A lefolytatott magánásatások aggályosak voltak nemcsak azért, mert a leletek magánkézbe és nem egyszer külföldre kerültek, néha elkallódtak, hanem azért is, mert a kellő szakértelem és gondosság híjával végzett ásatások műtárgyakat rombolhatnak szét és különösen az épületek alapfalait szerte vetve, még az alaprajzok későbbi rekonstrukcióját is lehetetlenné tehetik. Ma, midőn mű- és egyéb muzeális tárgyak vásárlása pénzünk elértéktelenedése folytán egyelőre úgyszólván

lehetetlenné vált, múzeumaink anyagának gyarapításáról is magánadományokon kívül jóformán csakis ásatások útján gondoskodhatunk. A római telepek rendszeres feltárása lehetővé teheti számunkra egy pannóniai múzeum létesítését, mely munkálatokkal belekapcsolódhatnánk a nemzetközi archeológiai kutatásokba. Szép eredménnyel kecsegtet az őskori és nép vándorlási, különösen a bennünket legközelebről érdeklő honfoglaláskorabeli lelhelyek felkutatása, valamint a balesetek és a nemzeti szerencsétlenségeink következtében elpusztult közép- és újabbkori műemlékeink romjainak feltárása is. Különös gondot kell majd fordítani az őskori és a népvándorláskorabeli ásatásokra azért is, mert a Temélhető leleteknek nagy a jelentőségük a nemzetközi tudományosság szempontjából is. Hiszen ez a két kor az, melyre vonatkozólag általános középeurópai történelmi és kultúrproblémák innen, a mi anyagunk alapján oldhatók csak meg. Ezen a téren is rendszeres munkára van szükség. Meg kell állapítani azokat a helyeket, történelmi és műemlékeket, melyek még feltárásra várnak. A munka fontosságának és sürgősségének szempontjából meg kell határozni a munkálatok egymásutánját. Ha a tanács előkészítő munkalátádi a nagyközönség érdeklődését az ásatások ügye iránt újból fölkeltik s tapasztalni fogja az ország, hogy terv- és szakszerű munka van készülöben, akkor bizonyára akadni fognak adakozók is, akik a program végrehajtásának anyagi előfeltételeit megteremtik. A közép- és újkori emlékek föltárásánál a Tanács keresi az együttműködést a Műemlékek Országos Bizottságával. A természettudományi és néprajzi gyűjtésekbe is nagyobb rendszerességet visz be s e téren is az a hivatás vár a Tanácsra, hogy a munkálatoknak összefüggő nagyobb tervezetét dolgozza ki.

A törvény alapján az egyes intézetek költségvetése, zárószámadása és működéséről szerkesztett évi jelentése nem kerül közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé, hanem előzetesen és előkészítésképen a Tanács mindezt tárgyalja s véleményes jelentéssel terjeszti a miniszter elé. így nemcsak a szükséges igazgatási egységesség biztosítható az intézetek kezelésében, hanem az egyik intézetnél szerzett tapasztalatok, tett kezdeményezések, meghonosított javítások útmutatóul szolgálhatnak a többi intézeteknek is.

A nagy közgyűjtemények összeségét, mint önkormányzati testet a Tanács képviseli s ez van hivatva a jogi személység nevében jogügyleteket kötni.

A törvény megadja a Tanácsnak az engedelmet arra, hogy az intézetek érdekében közvetlenül fordulhasson a hazai nagyközönséghez s akciót fejthessen ki a nemzeti áldozatkészség, a nemzeti adakozó, adományozó és hagyománytevő kedv felkeltésére. Nagy segítségére van a Tanácsnak hivatása e részének betöltésénél, hogy képviselője, helyet foglal a felsőházban, ahol alkalma nyílik nemcsak a törvényhozásban résztvenni, hanem a felsőházból az egész nemzeti társadalomhoz szólni. Főleg az így befolyt összesekből alakul a Könyvtári, Levéltári és Múzeumi Országos Alap, melynek kezeléséről és tervszerű felhasználásáról való gondoskodás a Tanács feladata. Az Országos Alap mellett külön alapja lehet minden egyes nagy közgyűjteménynek. A törvény felhatalmazást ad arra is, hogy az egyes intézetek anyagának gyarapítására szolgáló állami javadalmazások az intézeteknek ezekbe a külön alapjaiba beutalhatók legyenek. Gyakran megesik ugyanis, hogy valamely számottevő darab csupán több év állami javadalmazásának egyesítésével, sőt még magánadományoknak is hozzáöntésével vásárolható csak meg; ez pedig másként, mint ilyen külön alapok létesítése útján meg nem oldható.

A nemzetközi tudományos érintkezést legkönnyebben a külföldi tudományos összeköttetéssel bíró szakieői fiak kezdeményezhetik és az ebből kifejlődő könyvcserét is legcélszerűbben az egyes intézetek maguk bonyolíthatják le. A nemzetközi könyvcserének ilyen széttagoltsága mellett azonban kétszeresen ügyelni kell arra, hogy az akcióban azért meglegyen a kívánatos egység és tervszerűség, minek biztosítása szintén a Tanács feladata.

A Tanács véleményező szerve is a vallás- és közoktatásügyi miniszternek az összes könyvtári, levéltári és muzeális ügyekben. Gondosan kerüli azonban a törvény, hogy a Tanácsnak oly hatáskört adjon, mely az egyes intézetek vezetését a kezdeményezésben, gyűjteményeinek kezelésében, rendezésében, gyarapításában, fejlesztésében feshélyezné vagy éppen megbénítaná. A könyvtári, levéltári és muzeális munkáért, mely az egyes intézetekben folyik, elsősor-

ban az intézet vezetősége, másodsorban szakszemélyzete a felelős és ezért nem is korlátozható ily természetű munkásságának szabadságában. Viszont az a körülmény, hogy a nagy közgyűjtemények évi jelentéseikben kötelesek beszámolni a tudományos személyzet minden egyes tagja által kifejtett könyvtári, levéltári és muzeális szakmunkáról s arról az előhaladásról, melyet ezen munkálatok következtében az egyes gyűjtemények és táruk anyagának rendezése, felállítása, katalogizálása, szemléltetése, ismertetése stb. tett, – lényegesen hozzájárul az intézeti tevékenység megelevenedéséhez s ott, ahol netán lanyhaság mutatkoznék, a Tanácsnak hivatása az évi jelentés tárgyalása alkalmával a szükséges intézkedéseket kezdeményezni.

4. A Gyűjteményegyetem személyzete.

Nemzeti nagy közgyűjteményeink személyzetét az állami szolgálatban felállított csoportokba beleszorítani nem lehet s éppen ezért a törvény három különleges csoportot különböztet meg.

Az elsőt a *tudományos tisztviselői kar* alkotja, melybe rendszerint csak teljes főiskolai végzettséggel bíró egyének kerülnek be. Ez végzi az intézetekben a könyvtárnoki, levéltárnoki és muzeális tudományos természetű szakmunkát. Ilyen tudományos szakmunka a levéltárban az anyagnak rendezése, rendszeres tanulmányozása, ismertetése, kiadása és a kutatóknak útbaigazításokkal való ellátása; a könyvtárban a bel- és külföldi irodalom legkiválóbb termékeinek, könyveknek és folyóiratoknak vételre, illetve előfizetésre való kiszemelése, a műveknek tudományszakokba való besztása, katalogizálása és az olvasóközönségnek felvilágosítással, tanáccsal való ellátása; múzeumokban az anyag gyarapítása és ezen az úton a gyűjtemény tervszerű kiépítése, az egyes tárgyak tudományos meghatározása, ismertetése és publikálása, felállítása, tanulságos és Ízléses szemléltetése, múzeumi katalógusok készítése és a gyűjtemény anyagából időszakos váltakozó kiállítások rendezése. Mindmegganyyi oly munka, mely az intézet anyagával kapcsolatban áll. Ezzel szemben az intézet anyagával összefüggésben nem lévő tudományos munkásságnak a hivatalos idő tartama alatt és

éppen azért a hivatalos tennivalók rovására való végzése nem helyeselhető s rendszerint az illető hivatalnokra bízott gyűjteményrész elhanyagolására, huzamosabb időn át visszafajlásra vezet. A felsorolt tennivalók tudományos természetéből következik, hogy e csoport tisztviselőitől tudományos minősítést kell megkövetelnünk, melyet a mi felsőbb oktatási rendszerünkben a doktorátus képvisel. Az intézeteknek elsősorban olyan szakerők kellene, akik a bölcsészeti karon a szellemi vagy a természettudományokból szereztek doktorátust, de ezenkívül az Országos Levéltárnak a jog- és államtudományi doktorokra, a Nemzeti Múzeum természettárainak esetleg mérnökre és orvosra, a könyvtáraknak pedig a tudományok legkülönbözőbb ágai-ban járatos egyénekre van szükségük. Mindezért kimondja a törvény, hogy a tudományos tisztviselői karba való felvételre minősít a tudományegyetem bármelyik doktorátusa és a műegyetem bármelyik mérnöki oklevele. A tudományos minősítésnek ilyen szigorú megszabására azért van szükség, hogy nagy közgyűjteményeinket, a magyar tudományos munka e fő műhelyeit, dilettáns elemek el ne áraszzák. Némi kivételt kellett tennünk e szabály alól művészeti gyűjteményeinkre való tekintettel, melyeknél műérzékkel és finom ízléssel bíró egyének alkalmazására feltétlenül szükség van, akik nem rendelkeznek mindig a fenti tudományos minősítéssel. A dilettáns elem betörésének azonban gátat szab a törvénynek az a rendelkezése, hogy az egész tudományos tisztviselői karban mindössze legfeljebb tíz állásra alkalmazhatók csak a megkívánt általános elméleti minősítéssel nem bíró egyének. Ezenkívül kell, hogy az illetők hivatottságukat kiváló irodalmi vagy gyakorlati működéssel már beigazolták. Jelölésükhöz pedig az öt tagból álló szaktanácsban egyhangúság, vagy legalább négy szavazat kívánatik meg. A törvény így biztosítani igyekszik, hogy a személyzet e csoportjának túlnyomó többsége szigorúan tudományos képzettségű egyénekből alakuljon ugyan, de egyes elismert kiválóságok pusztán az elméleti minősítés hiánya miatt közgyűjteményeinkből mereven ki ne rekesztessenek.

Az alkalmazottak második csoportját a *tudományos és műszaki segédszemélyzet* alkotja, melybe a közgyűjteményeknek azokat az alkalmazottait kell sorolni, akik az egyes

intézeteknél szükséges különleges technikai szakismerettel bírnak, mint a restaurátor, a gipszintázó, a konzervátor, a fényképész, a mechanikus stb.

A nagy közgyűjtemények alkalmazottainak harmadik csoportját a *közigazgatási személyzet* alkotja, amely az e részben általánosan érvényes szabályok szerint tisztviselőkre, kezelőkre és altisztekre oszlik. E személyzet minősítésére nézve az állami alkalmazottakra érvényes közönséges szabályok irányadók.

Eddig intézeteink személyzete egyenkint csekélyszámú külön létszámokat alkotott s ennek következtében az előmeneteli viszonyok egészen kiszámíthatatlanok voltak. Ha csekély létszám mellett gyors egymásutánban magasabb tisztviselők nyugalomba mentek, egészen jogosulatlan gyors előmeneteleknek voltunk tanúi. Néha pedig évek hosszú során, sőt évtizedeken át nem volt üresedés s akkor a személyzet valósággal megmerevedett. Kis létszámnak egyenesen jellemrontó a befolyása, mert az alkalmazott előmenetelt csupán főlebbvalóinak halálától, nyugdíjbamenetelétől, vagy fegyelmi eltávolításától remélhet, mi a gyengébbeket egészségtelen gondolatokra, intrikákra, személyeskedő irodalmi polémiákra vezetheti. Ha azonban nagy tudományos intézeteink személyzetét összlétszámban egyesítjük, akkor ezáltal a rendszeres előmenetelt biztosíthatjuk s ezenkívül módot nyújtunk arra is, hogy a személyzet egyes tagjai egyik intézménytől a másikhoz áthelyezhetők legyenek, mi a szolgálatnak nem egy esetben szintén fontos érdeke. Az egész személyzet természetesen nem önthető egységes létszámba, hanem a felállított három csoporthoz képest egy összesített létszámot alkotnak valamennyi közgyűjtemény tudományos tisztviselői, egy másodikat valamennyi közgyűjtemény tudományos és műszaki segéderői, egy harmadikat pedig ugyancsak valamennyi közgyűjtemény közigazgatási alkalmazottai.

A személyzetnek az egyes intézetek között való fel-, illetve elosztása a Tanács rendszeres előterjesztésére történik. Ugyancsak a Tanácsnak hivatása gondoskodni arról is, hogy a személyzetnek bizonyos hányada kül- és belföldi tudományos kiküldetéseken látókörét tágíthassa és ismereteit kiegészíthesse és különféle tudományos tényezőktől

szervezett nagyobb kutatási vállalkozásokban közreműködő hessék. Így pl. az Országos Levéltárnak ezidőszerint több tisztviselője működik a Magyar Történelmi Társulat bécsi történelmi intézetének keretében, a volt császári és királyi házi, udvari és állami levéltár nagyfontosságú forrásanyagának kutatásában.

A törvénynek egyik alapvető rendelkezése a tudományos személyzet megfelelő kiválasztásának, a szelekciónak intézményes biztosítása. Már a magas elméleti minősítés kikötése is szigorú szelekciós szabály. De ezen túlmenően a törvény a tudományos és közigazgatási tisztviselői karra, továbbá a tudományos és műszaki segédszemélyzetre nézve a jelölést és a kinevezést akként rendezi, hogy hivatott egyének kellő kiválasztása biztosíttassék.

Általánosan bevált gyakorlat, hogy kezdő állások betöltésénél pályázatot írnak ki.

A jelölés előadmány alapján történik. Az előadói tisztet az érdekelt intézet első tisztviselője, kezdő állások betöltésénél kivülről még a szakmájánál fogva legközelebbbről érdekelt tanár látja el. Az intézeti főtisztviselő kezdő állások betöltésénél elsősorban azt a szempontot van hivatva képviselni, hogy az illető intézetnek egy meghatározott ügykörre milyen szakképzettségű és irányú új erőre van szüksége. A másik párhuzamos előadó a megfelelő szakos szemináriumi professzor, aki a tudósnevelés érdekeit képviseli és felvilágosítást ad abban a tekintetben, hogy az egyetemet végző növendékek közül kiknek vannak kifejezetten tudományos hajlamaik s ezért kik lennének olyan tudományos környezetbe helyezendők, hogy képességeiket a legkedvezőbb miliőben legteljesebben kifejleszthessék. A szemináriumos professzornak is megnyugvására szolgál, ha tudja, hogy határozottan tudományos irányt vett növendéke nem lesz kénytelen kedvezőtlen életviszonyok kényszere következtében a tudományos munkát abbahagyni, hanem ellenkezőleg magának a professzornak a Tanácsban elfoglalt állásánál fogva módjában lesz igazán kiváló növendékeit egyenesen szemináriumának dolgozóasztalától nagy kulturális intézményeink tudományos légkörébe átvezetni. Csak ha a lelkiismeretes professzor ilyen elhelyezést biztosítva lát, csupán ily esetben terelhet egy-egy határozottan tudományos haj-

lamú ifjút tudományos pályára. Egyfelől az intézetektől képviselt tudományos szükségletnek, másfelől a tudóstermelésnek ilyen tervszerű és intézményes egymásmellé állítása kétségtelenül nagymértékben javára válik az intézeti kinevezéseknek és valósággal szervezi a szelekciót. Magasabb állásokra való kinevezésnél egyetemi tanárnak, mint második referensnek közreműködésére már nincsen szükség, mert saját intézetének alkalmazottját a főnök kötelességszerűen ismerni tartozik s így az előadásra is egyedül ő a hivatott.

Maga a jelölés rendszerint ötös szaktanácsban történik, amely mindig az illető szak embereiből alakul meg, pl. a Nemzeti Múzeum természettárainál az elnökön és a Nemzeti Múzeum főigazgatóján kívül az állat-, növény-, vagy ásvány- és őslény tár vezetőjéből, továbbá a tudomány egyetem, vagy a műegyetem illető természettudományi szakos két tanárából, vagy az Országos Levéltárnál az elnökön és a főigazgatón kívül a Nemzeti Múzeum, vagy az Egyetemi Könyvtár első tisztviselőjéből és két történelmi szakos professzorból. Kivétel e szabály alól csak az intézetek első tisztviselőinek és a Nemzeti Múzeum osztályai vezetőinek jelölése, kikre nézve e jog az igazgatótanácsot illeti meg. A vezető főtisztviselő kiszemelésénél ugyanis már nemcsak a szaktudás, hanem a különös egyéni kiválóság követelménye és az adminisztratív rátermettség is tekintetbe jön s ennek a mérlegelésére leginkább a társintézeteknek hasonló hatáskört betöltő vezetői a hivatottak, akik az igazgatótanácsban domináló pozíciót foglalnak el.

A kinevezés, illetve a kinevezésre az államfőnek való előterjesztés joga a vallás- és közoktatásügyi minisztert illeti, aki azonban csak a Tanács által jelölt egyént nevezhet ki, vagy hozhat kinevezésre javaslatba, egyébként csak a visszautasítás joga illeti meg. *E rendelkezés révén a nagy közgyűjteményeinkből alakuló új önkormányzati test ismét olyan önkormányzati jogosítványt nyer, amely egyetemeinknek egyik legsarkalatosabb autonóm joga.* Az intézet első tisztviselőjét személyi kérdésekben a jelölő szaktanácsnak saját intézetére vonatkozó kandidáló határozatával szemben vétőjog illeti meg. Megeshetik tehát, hogyha a szaktanács jelöltjének személyéhez, az első tisztviselő pedig vétő-

jához következetesen ragaszkodnék, jelölés nem jöhet létre. Azért a törvény azt a kiegészítő rendelkezést tartalmazza, hogy a vétónak másodízben történt alkalmazása esetén az illető állásra nézve a kinevezés, illetve az előterjesztés teljes joga szoros kivételképpen a vallás- és közoktatásügyi miniszterre háramlik át.

Az intézetek tudományos élete szempontjából a közigazgatási kezelőknek és altiszteknek már alárendeltebb jelentőségük van s éppen azért ennél az alcsoportnál a bonyolultabb jelölési eljárás nem nyer alkalmazást, hanem a kinevezés az intézet első tisztviselőjének előterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe esik.

A 4. § csupán az elméleti minősítést rendezi, de a könyvtárnoknak, levéltárnoknak és múzeumi tudományos tisztviselőnek a rendszeres és biztos elméleti alapon felül még szüksége van a specifikus szakismeretek egész sorára, melyek csak szűkebb értelemben vett szakemberek által tartott, egészen különleges előadások, útbaigazítások és praktikumok rendjén sajátíthatók el. Franciaországban a levéltárnokok és könyvtárnokok képzésére szervezték az École des Chartes-ot, a múzeumi tisztviselők szakképzésére pedig az École du Louvre-t. Minthogy Országos Levéltárunk, Egyetemi Könyvtárunk és Múzeumaink kellő számban rendelkeznek olyan szakerőkkel, akik hasonló előadások és praktikumok tartására képesek s ebbe a munkába az intézetek keretén kívül álló szakerők is bevonhatók, azért számottevő költség és újabb külön szervezkedés nélkül egy ilyen levéltárnoki és múzeumi tudományos tisztviselői szaktanfolyam könnyűszerrel megszervezhető, melynek sikeres elvégzéséről záróvizsga letételével kell bizonyosságot tenni. Ez a vizsgálát adja meg a különleges levéltárnoki, könyvtárnoki és múzeumi tudományos tisztviselői gyakorlati minősítést.

Mivel a törvény a tudományos tisztviselői karnak állásában nagyobb biztosságot és függetlenséget nyújt és a miniszter hatáskörét nagy közgyűjteményeinkkel szemben lényegesen korlátozza, azért gondoskodni kellett arról, hogy az időelőtt meddővé vált, vagy férhetetlennek bizonyult ilyen tisztviselők az intézetekből önkormányzati úton eltávolíthatók legyenek. A meddőség fogalmát a törvény akként állapítja meg, hogy aki a gondjaira bízott gyűjtemény anya-

gának könyvtári, levéltári, illetve muzeális és tudományos feldolgozása terén huzamosabb időn át nem fejt ki eredményes tevékenységet, azt meddőnek kell tekinteni. Megférhetetlen pedig a törvény szerint az, aki valamely intézet belbékéjét olyan mértékben bontja meg, hogy a társaival való eredményes együttműködést ezzel lehetetlenné teszi.

A meddő tisztviselő a csekélyszámú tudományos állások közül egyet lefoglalván, lehetséges, hogy pusztán ottlétevei egy egész tudományágat bénít meg. A férhetetlen természetű intézeti alkalmazott pedig nemcsak tisztviselőtársainak életét keseríti meg, hanem vizsályt szítva, valósággal megbontja az illető intézmény belső életét. A fegyelmi eljárás ilyen egyének eltávolítására tapasztalás szerint a legrhívhatóbb esetben alkalmas. Az eltávolítás a miniszter diszkreciójára sem bízható. A törvény azonban megadja a jogot a magasállású egyénekből alakuló ötös szaktanácsnak, melyről a teljes pártatlanságot feltételezni lehet, hogy a meddőséget, illetve a megférhetetlenséget megállapítsa és ezen alapon az illetőnek szabályszerű elbánás alá vonása iránt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek előterjesztést tehessen.

Nemzeti nagy közgyűjteményeink tisztviselőkarában országos tudósaink mellett sok komoly szakember foglal helyet úgy, hogy e kiváló férfiak egyéni súlyuknál fogva is méltán különleges elbánásra tarthatnak igényt. Ezért a tudományos tisztviselők elmozdítására nézve a bíróságainknál érvényben levő szabályokkal sok tekintetben analóg rendelkezést honosít meg a törvény. A tudományos tisztviselők hivatalból rendszerint csak 70. életévük betöltésével nyugdíjazhatók. E kedvezményen felül jogában áll a miniszternek, hogy a tanács előterjesztésére a magyar tudományosság kimagasló alakjait 70. életévük betöltése után is állásukban megtarthassa. Nehogy azonban az ilyen érdemes férfiakat a maradásban feszélyezze az a tudat, hogy ezáltal fiatalabb kartársaik előmenetelét lassítják, a törvény azt a rendelkezést tartalmazza, hogy az ekként marasztott tudományos tisztviselő számfelettivé válik és állása betölthető. E rendszer van a német egyetemeken a kiérdemesült tanároknak nézve érvényben.

5. 1922. évi XIX. törvénycikk nemzeti nagy közgyűjteményeink önkormányzatáról és személyzetükről.

1. §.

Nemzeti nagy közgyűjteményeink, úgymint: 1. a Magyar Királyi Országos Levéltár; 2. a Magyar Nemzeti Múzeum közös címébe foglalt *a) Országos Széchenyi-könyvtár, b) érem- és régiségtár, c) állattár, d) növénytár, e) ásvány- és őslénytár, f) néprajziak tára*; 3. az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum; 4. az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum *egy különálló önkormányzati testet alkotnak, mely az Országos Magyar Gyűjtemény egyetem nevét viseli s a következő szakaszokban meghatározott önkormányzati jogait az Országos Magyar Gyűjtemény; egyetem Tanácsa által gyakorolja. Az így létrejövő jogi személyiség adományokat és hagyományokat is elfogadhat.*

2. §.

A Tanács áll:

1. az intézetek első tisztviselőiből és a Nemzeti Múzeum osztályainak vezetőiből, akik a Tanácsnak hivatalból tagjai; 2. a vallás- és közoktatásügyi miniszter által öt évre meghívott, összesen tíz egyetemi vagy műegyetemi tanárból; 3. a vallás- és közoktatásügyi miniszter által öt évre meghívott öt, lehetőleg olyan műértőből, aki az intézeteknek nagyobb értéket adományozott.

A Tanácsban alakulása és a munkálatok megindulása idején a vallás- és közoktatásügyi miniszter elnököl, utóbb a Tanács jelölése alapján öt évről öt évre elnököt nevez ki. Az elnököt akadályoztatása esetén az alelnök helyettesíti, aki a folyó ügyvitelt is ellátja. *Íz aelnöki tisztel az intézetek első tisztviselői kétévénként váltakozva töltik be.*

A Tanács teljes ülésben jelöli saját elnökét és meghívás alá eső tagjait és állást foglal általános elvi könyvtári, levéltári és muzeális kérdésekben; egyébként szaktanácsban vagy igazgatótanácsban jár el. Az egyes ügykörökre vonatkozó javaslatétel céljából ötös szaktanácsot kell alakítani, mely az elnökön kívül két intézeti tudományos tisztviselőből és két más tagból áll, és pedig *a) az érdekelt intézet első tisztviselőjéből, b) ha a Nemzeti Múzeumot érdeklő ügyről van szó, ez intézet érdekelt osztályának vezetőjéből, ha pedig más intézetről, akkor a rokon intézet első tisztviselőjéből és c) a művészeti gyűjteményeknél (ideértve a Nemzeti Múzeum régiségtárát is) a szakmájánál fogva legközelebről érdekelt tanárból és egy műértőből, a többi intézetenél a szakmájánál fogva legközelebről érdekelt két tanárból.* Az intézetek első tisztviselőit személyi kérdésekben a tanácsnak saját intézetükre vonatkozó határozatával szorban vétőjog illeti meg. A felsorolt esetekben pedig igazgatótanács ül össze, amely az elnökön kívül az intézetek első tisztviselőiből s ugyanannyi tanárból és műértőből alakul úgy, hogy a tanárok száma a műértők számát legalább eggyel meghaladja.

3. §.

- A Tanács I. jelöli saját elnökét és meghívás alá eső tagjait;
2. jelöli az intézetek tudományos és közigazgatási tisztviselőit és a tudományos segédzsemet tagjait úgy a kezdő állások betöltésénél, mint a magasabb állásra való kinevezésnél;
3. megállapítja a tudományos tisztviselői kar tagjaira nézve a meddőséget és a megférhetetlenséget;
4. előterjesztést tesz a korhatárt betöltött tudományos tisztviselőnek állásában megtartása iránt;
5. az intézetek gyűjtési körének megállapítása és tisztázása által biztosítja ezek zavartalan, harmonikus együttműködését; gondoskodik róla, hogy a könyvtári, levéltári és muzeális anyag a megállapított gyűjtési szempontoknak megfelelő helyére kerüljön. A gyűjtési terület megállapításának és az anyag áthelyezésének kérdésében hozott határozatot a határozat keltétől számított tíz éven belül csak mindkét érdekelt intézet első tisztviselőjének együttes kívánságára lehet újra tárgyalás alá venni;
6. tárgyalja és véleményezi az intézetek anyagának eladás, aukció vagy csere útján való elidegenítésére vonatkozó terveket, melyeket ellenző többség esetén tiltakozó felirattal terjeszt döntés végett a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé;
7. megállapítja az ásatások, továbbá a természettudományi és néprajzi gyűjtések rendszeres tervét és gondoskodik a programnak fokozatos végrehajtásáról;
8. saját maga és a fennhatósága alatt álló nagy közgyűjtemények számára a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával szervezeti és ügyviteli szabályrendeleteket alkot, melyeknél az intézetek különböző természete által megkívánt eltérések figyelembevételével lehetőleg egyöntetűsége kell törekedni. Nagy közgyűjteményeinknél új osztályt létesíteni és meglévőt összevonni vagy megszüntetni csak szervezeti szabályrendelettel lehet;
9. tárgyalja az intézetek vezetősége által összeállított költségvetéseket és zárószámadásokat, valamint az intézetek működéséről szerkesztett évi jelentéseket és azokat véleményes jelentéssel a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjeszti. Az adományokból és hagyományokból befolyó összegek felhasználása tekintetében ellenben a Tanács saját hatáskörében határoz és e részben a vallás- és közoktatásügyi minisztert csak a felügyelet joga illeti meg;
10. képviseli az önkormányzati testet és nevében jogügyleteket köt;
10. igyekszik a társadalom érdeklődését nemzeti nagy közgyűjteményeink iránt felkelteni, ébrentartani és a közönséget áldozatkészségre indítani. Az így gyűjtött anyagi eszközöket a Tanács alapszerűleg kezeli és gondoskodik tervszerű felhasználásukról. Emellett szervezeti szabályzatokban az egyes intézetek is felhatalmazást nyerhetnek külön alap létesítésére, melybe úgy a gyűjteményeik gyarapítására szolgáló állami javadalmazások, mint magánosok részéről kifejezetten az illető intézetnek jutott adományok és hagyományok rendeltetészerű felhasználására beutalások;

12. tárgyalja és szükség esetén a kívánatos tervszerű egységesség és teljesség szempontjából irányítja az intézeteknek külföldi folyóiratok és könyvek beszerzésére irányuló csereakcióját;

13. véleményt mond azokban a könyvtári, levéltári és muzeális kérdésekben, melyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjeszt;

14. eljár mindazokban az ügyekben, melyeket a szervezeti szabályzatok hatáskörébe utalnak. Ily esetekben a szervezeti szabályzatban azt is meg kell állapítani, hogy az illető ügy szak- vagy igazgatótanácsban tárgyalandók.

4. §

Az intézet személyzete áll 1. a tudományos tisztviselői karból, 2. a tudományos és műszaki segédszemélyzetből, 3. a *közigazgatási személyzetből*.

A tudományos tisztviselői kar elméleti minősítése rendszerint a bölcsészeti doktorátus. Minősít továbbá bármely egyetemi doktorátus vagy műegyetemi mérnöki oklevél is. A tudományos tisztviselői karban mindössze legfeljebb tíz állásra alkalmazhatók azonban oly doktorátussal vagy mérnöki oklevéllel nem bíró egyének is, akik hivatottságukat kiváló irodalmi vagy gyakorlati munkássággal igazolták, ha a jelölő szaktanács egyhangúan vagy legalább négy szavazattal jelöli őket kinevezésre.

A tudományos és műszaki segédszemélyzetbe azokat kell sorolni, akik az egyes intézeteknél szükséges különleges technikai szakismerettel bírnak, mint a restaurátor, a gipszöntő, a konzervátor, a fényképész, a mechanikus stb.

Az intézetek személyzete a felsorolt három csoportban külön-külön létszámot alkot. Az alkalmazottakat az egyes intézetekhez a Tanács rendszeres előterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter osztja be és számukra kül- és belföldön tudományos megbízásokat is adhat.

5. §

A jelölést kezdő állások betöltésénél pályázat előzi meg, melyet a Tanács elnöke ír ki.

A jelölés előadmány alapján történik. Az előadói tisztet az érdekelt intézet első tisztviselője, kezdő állások betöltésénél kivülről még a szakmájánál fogva legközelebről érdekelt tanár látja el.

A jelölést a tudományos és a közigazgatási tisztviselői karra és a tudományos és műszaki segédszemélyzetre nézve a szaktanács eszközli az intézetek első tisztviselőinek és a Nemzeti Múzeum osztályai vezetőinek kivételével, kikre nézve a jelölés az igazgatótanács hatáskörébe tartozik.

A kinevezés, illetve a kinevezésre való előterjesztés joga a vallás- és közoktatásügyi minisztert illeti, aki azonban csak a Tanács által jelölt egyént nevezhet ki vagy hozhat javaslatba, egyébként csak a visszautasítás joga illeti meg. Ha azonban az intézet első tisztviselőjét megillető vétőjognak másodízben történt alkalmazása következtében jelölés nem jöhetett létre, az illető állásra nézve a kinevezés, illetve az előterjesztés!-tétel teljes joga a vallás- és közoktatásügyi miniszterre háramlik.

Az egyéb közigazgatási alkalmazottakat ellenben az intézet első tisztviselőjének előterjesztésére a vallási és közoktatásügyi miniszter a Tanács közbejötté nélkül nevezi ki.

6. §.

A 4. §-ban szabályozott elméleti minősítésen felül a könyvtárnoki, levéltárnoki és múzeumi tudományos tisztviselői szakképzés és gyakorlati minősítés rendezése végett a vallás- és közoktatásügyi miniszter az intézetek személyzetének és gyűjteményeinek felhasználásával, továbbá az intézet köteleken kívül álló szakemberek bevonásával gyakorlati tanfolyamot szervezhet és szakvizsgálatot rendszeresíthet. A törvény életbe lépte előtt három évvel s az azután alkalmazott tudományos tisztviselők kötelesek a tanfolyamot látogatni és a záróvizsgát, mely egyben a gyakorlati szakvizsga, sikeresen letenni. Aki e kötelességének két év alatt nem felel meg, a szolgálatból elbocsátandó.

A tudományos és műszaki segédszemélyzet gyakorlati kiképzésének ügyét a szervezeti szabályzatok rendezik.

7. §.

Meddőnek tekintendő az a tisztviselő, aki a gondjaira bízott gyűjtemény anyagának könyvtári, levéltári, illetve muzeális és tudományos feldolgozása terén huzamosabb időn át nem fejt ki eredményes tevékenységet.

Megférhetetlennek kell tekinteni azt, aki valamely intézet belbékéjét olyan mértékben bontja meg, hogy a társaival való eredményes együttműködést ezzel lehetetlenné teszi.

Ha a Tanács valakire nézve a meddőséget, illetve a megférhetetlenséget megállapítja, szabályszerű elbánásban részesítése iránt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek előterjesztést tesz.

8. §.

Meddőség és megférhetetlenség eseteit kivéve az intézetek tudományos tisztviselői hivatalból csakis 70. életévük betöltésével nyugdíjazhatók. Jogában áll azonban a miniszternek a Tanács előterjesztésére a magyár tudományosság kimagasló alakjait 70. életévük betöltése után is állásukban megtartani, de ily tisztviselők számfelettivé válnak és állásuk betölthető.

A törvény 9-12. szakasza átmeneti intézkedéseket tartalmaz.

NYOLCADIK RÉSZ.

SZÍNHÁZAK.

1. A magyar színházügy fejlődése.

A magyar színészet misztériumokkal és iskolai drámákkal kezdődik. A XVII., sőt a XVIII. század túlnyomó részében is még német volt hazánkban a hivatásos színészet s csak 1791-ben lép föl KELEMEN László-nak, az első magyar színikazgatónak vezetése alatt a „Nemzeti Magyar Színjászó Társulat”. Mintegy száz évvel az ő fellépésük előtt, a XVII. század végén FELVINCZY GYÖRGY kapott I. LIPÓT császártól privilégiumot magyar színtársulat szervezésére; FELVINCZY működéséről azonban közelebbi adataink nincsenek, csak a fennmaradt engedélyokirat őrzi emlékét. KELEMEN társulatának az akkoriban már fejlettebb német *színészettel* kellett volna megküzdenie, az általános közöny azonban, amely a magyar színészek iránt megnyilvánult, végre is bukását vonta maga után, úgyhogy Pesten nem tudva megélni, 1796-ban társasága egy töredékével vidéki vándorútra indult. Ugyancsak az 1790-es években Erdélyben, Kolozsváron is alakult egy színtársulat és pedig sokkal kedvezőbb körülmények között, mint a pesti.

Ez a társulat az erdélyi főurak támogatása mellett egyre erősödött és 1807-ben már új rajt bocsátott ki magából; felerésze ugyanis a társulatnak ekkor megjelent Pesten és itt sikerült magát Magyar Színjászó Társulat neve alatt fenntartani.

Ekkortáiban már egyre-másra alakultak a vidéki társulatok, s ezek közül különösen a kassai emelkedett magasabb művészi színvonalra.

A kolozsvári színészet 1821-ben a báró WESSELÉNYI MIKLÓS lelkes példáján buzduló erdélyi főurak áldozatkészségéből állandó hajlékot kapott: felépült az „Erdélyi Nem-

zeti Magyar Játékszín”, a későbbi „Kolozsvári Országos Nemzeti Színház”, amely az első állandó magyar színház volt. Nemzeti adakozásból épült fel 1837-ben a budapesti Nemzeti Színház is; ebből vált ki 1884-ben az államköltségen fölépített M. Kir. Operaház, amelynek megnyitása óta a budapesti Nemzeti Színház tisztán a drámai színművészetnek szentelte magát.

2. A Magyar Királyi Operaház.

A M. Kir. Operaház megnyitása óta az operai műfaj minden ágát műveli. Előad komoly- és vígtárgyú operákat, pantomimeket, balletteket, oratóriumokat, hazai és külföldi szerzőktől egyaránt. Elsősorban a hazai zeneirodalom fejilesztése és felvirágoztatása a célja, emellett azonban úgyszólván minden jelentékeny és külföldi színpadtól elismert külföldi zeneszerző műveit is előadja. Hazai zeneszerzőink, kiknek zeneművei állandóan műsoron vannak, a régiek közül: Erkel, Gold mark, Liszt, Huber, Mihalovich, Zichy Géza, az újabbak közül: Hubay, Dohnányi, Máder, Szabados, Poldini, Bartók, Kodály és Radnai.

A külföldi zeneszerzők közül a következők voltak vagy vannak állandóan műsoron: a) olaszok: Verdi, Donizetti,

Bellini, Giordano, Rossini, Leoncavallo, Puccini, Mascagni; b) franciák Delibes, Gounod, Thomas, Bizet, Meyerbeer, Halevy, Massenet, Offenbach, Saint-Saëns, Berlioz, Charpentier, Debussy, Ravel; c) németek: Wagner, Weber, Gluck, Mendelssohn, D'Albert, Mozart, Strauss, Kinzl, Beethoven.

A M. Kir. Operaház a hazai zenei irodalom fejlesztésére oly fellendítőleg hatott, hogy a magyar operairodalom nemcsak megizmosodott, hanem egyes hazai zeneszerzőink ~művet külföldön is polgárjogot nyertek.

A M. Kir. Operaház, éppúgy, mint a nagy nyugati metropolisok operaházai, az említett különféle fajú zeneműveket teljes létszámú magyar művészi gárdával adja elő. Van 38 magánénekese, 97 tagú nagy zenekara, 6 karmestere, 78 tagú énekkara, 32 tagú tánckara és 120 tagú műszaki személyzete.

A M. Kir. Operaház és a külföldi nagy operaházak kö-

zött állandó érintkezés van, vendégfellépések során a legtöbb külföldi nagy művész évente megfordul deszkáin, viszont hazai énekeseink is meghívást kapnak nemcsak vendégfellépésekre, hanem számos magyar énekes, mint a külföldi nagy operák szerződött tagjai szereznek elismerést a magyar névnek. A múltban szerepelt nálunk CARUSO, TITTA RUFFO, évente szerepel JERITZA MÁRIA, aki egyébként operaházunk tiszteleti tagja, továbbá fellépnek: FEINHALS, JOURNET, IVOGÜN stb. A magyar énekeseik között külföldi szerepléseik révén ismertek: BASILIDES MÁRIA, SÁNDOR ERZSI, SZEVE^KELYHIDY FERENC, *külföldi* operaházaknál szerződéssel bíró neves magyar énekeseik: NÉMETH MÁRIA, ANDAY PIROSKA, PATAKY KÁLMÁN, ALPÁR GITTA, KÁLMÁN OSZKÁR.

A magyar zenei művészeti politika mindig odairányult, hogy a külföldi vendégszereplések mellett állandó magyar nyelvű együttest tartson fenn az Operaháznál. Ezt sikerült is a legteljesebb mértékben elérni. Ma az Operaház magyar nyelven, magyar erővel 60 különféle, állandó műsoroperát játszik. Művészeti politikánk a nemzetközi értékelés alapján elismert nagy zeneművek kultiválása tekintetében sohasem tett kivételt, még a háború alatt sem. Ezt élénken igazolja az a körülmény, hogy Operaházunk az entente-államok felsorolt zeneszerzőinek műveit az ellenségeskedés egész tartama alatt előadta és pedig a francia szerzőkét 252 alkalommal, az olasz szerzőket 308 alkalommal.

Jelentős eredményeket ért el Operaházunk zeneértő és zenekedvelő közönség nevelése terén. Hogy a zenei érzés és a zene kedvelése közönségünkben mennyire tért hódított, annak igazolására szolgáljon az a tény, hogy az előadások háromnegyedrészbe bérletben folyik.

A vidék zenei életének felvirágoztatására az operai staggione bevezetése terveztetik. E mellett ez a terv azt a célt is szolgálja, hogy Operaházunk részére az énekesutódképzést biztosítsa. Az operai staggione azokat a nagyobb vidéki góccokat keresné fel rendszeresen, ahol kőszínházaink vannak, amelyekben a drámai előadásokkal kapcsolatban egyébként ma is vannak operai előadások.

A M. Kir. Operaház a színházi évad teljes tartama alatt játszik és évadonkint szeptember hónap közepétől június hónap közepéig mintegy 220-230 előadást tart.

Külön ki kell emelnünk az operaházi zenekart, mely „Filharmóniai Társaság” néven az ország legművészeibb és legelőkelőbb zenekara. Ez a zenekar az évad folyamán rendszeres hangversenyeket ad és nemcsak hazánkban, de külföldön is állandóan oly sikereket ér el, hogy Európa ily zenekaraival között a külföldi értékelés és elismerés alapján is méltó hely illeti meg.

II. A Nemzeti Színház.

A Nemzeti Színház az ország legelőkelőbb drámai színháza, melynek célja a magyar színművészet és az eredeti magyar drámairodalom fejlesztése, a magyar nyelv tökéletesítése és a közművelődés terjesztése. E céljának megfelelő hagyományai alapján a színház műsorán csak oly írók szerepelhetnek, akik művészi értékükön felül a magyar nemzeti szellem reprezentánsai. A magyar klasszikusok: KISFALUDY KÁROLY, KATONA JÓZSEF, MADÁCH IMRE, SZIGLIGETI EDE, VÖRÖSMARTY MIHÁLY mellett méltóképp képviselve vannak a színház műsorán a külföldi klasszikusok is, különösen SHAKESPEARE és MOLIÈRE. SHAKESPEARE repertoárja oly teljes, hogy míg a stratfordi angol ünnepi játékokon hét szerepel állandóan, a Nemzeti Színház Shakespeare-ciklusain tizennégy, egyébként jóval több. Molière-sorozatának teljességét, a párizsi Comédie Française kivételével, egyetlen európai színpad sem múlja felül. A Nemzeti Színház az újabb magyar drámairodalomra oly fellendítő erővel hatott, hogy vannak hetek, amikor csak a magyar írók műveit tartja műsoron.

A Nemzeti Színháznak 67 színésze és színésznője, megtelelő számú rendezője, ügyelője, sűgője, 18 tagú külön zenekara és 100 tagú műszaki személyzete van. Évadonkint, – szeptember 1-től június 20-ig – körülbelül 350 előadást tart.

Az állam 1924 óta a Nemzeti Színházzal kapcsolatban felállította a *Kamaraszínházat*. E színháznak az a célja, hogy azok a hazai és külföldi intimebb jellegű színdarabok, melyek a Nemzeti Színház nagyobb színpadán nem érvényesülhétnek a kellő hatással, a Kamaraszínház intimebb környezetében találjanak hajlékot. E színház felállításának az említett művészi cél mellett gyakorlati célja is volt, nevezetesen

az, hogy a Nemzeti Színháznak nagyobb létszámú társulata állandóan foglalkoztatva legyen. A modern külföldi írók közül e színpadon kerülnek színre: IBSEN, STRINDBERG, SHAW és PIRANDELLO művei. Művészeti és gazdasági vezetése, valamint művészi és egyéb személyzete egységes a Nemzeti Színházéval. A legközelebbi jövő feladata, hogy mind a Nemzeti Színháznak, mind a Kamaraszínháznak megfelelő új épület emeltessék.

4. A többi budapesti színházak.

A magyar színügyi kultúrát nemcsak az állami színházak ápolják, hanem Budapest székesfőváros is, továbbá a magánvállalkozás. Budapest székesfőváros kezelésében van a *Városi Színház*, nevezetesebb magánszínházak pedig a *Magyar-, Víg-, Király-, Belvárosi* és a *Fővárosi Operettszínház*. A Városi Színház és a Király Színház operettszínházak, azonban a Városi Színház az operetten kívül kellő számú operákat is játszik és igen eredményes működést fejt ki az opera népszerűsítésében. A Víg-, Magyar- és a Fővárosi Operettszínház (ez utóbbi elnevezésével ellentétben) modern irányú drámai műfajokat kultivál. Az elősorolt színházakon kívül még számos vegyes műsorú kabarészínház és néhány külvárosi színház van, melyek közül az utóbbiak színházba járó közönséget nevelnek.

5. Vidéki színészet.

A magyarországi vidéki színészetet napjainkban 18 államilag engedélyezett és segélyezett színtársulat képviseli. - A nagyobb vidéki városokban élénk színházi élet van. Épített színházakban, az illető városok támogatása mellett játszanak a színtársulatok, melyek igen sokszor kiváló tehetségeket adnak a fővárosnak. A trianoni békekötés óta azonban a vidéki színészet nagyon sokat veszített és szenvedett, aminek beszédes adatait a következő fejezetben tárjuk fel.

A trianoni fájdalmas, területesonkító béke következtében elvesztettük azokat a nagy és virágzó városokat, melyeknek jelentős zenei kultúrájuk volt. Ezek: Kolozsvár, Pozsony, Kassa, Temesvár, Arad, Nagyvárad, ahol az állandó színtársulatok operákat is játszottak. A magyar drá-

mai színjátszást nagy veszteség érte Kolozsvár elvesztével, mert ezzel együtt elvesztettük a kolozsvári Nemzeti Színházat is. Legnagyobb a veszteségünk azonban a vidéki színpéztetés terén. Ezt a veszteséget jellemzi, hogy közvetlen a háború kitörése előtt, az 1913-14. színi évadban Nagy-Magyarországon 36 színtársulat működött, melyeknél elhelyezést és kenyeret 1232 színész nyert, Csonka-Magyarországon ezzel szemben az 1927-28. színi évadban 18 színtársulat működik és 582 színész nyert elhelyezést. Elvesztett a magyar színpéztetés 70 várost és köztük 35 kőszínházat és azonkívül megrendült az 50 év óta fennálló Országos Színpéztetés-egyesület és Nyugdíjintézet, mely a vidéki színpéztetések egyesülete.

6. A színpéztetés állami támogatása.

Állami felügyelet alatt áll a Magyar Királyi Operaház, a Nemzeti Színház és ennek Kamaraszínháza. Fejedelmi udvartartás nem lévén, e színházak a békebeli fejedelmi szubvenciótól elestek, ezidőszert csak állami támogatást élveznek. Az 1927-28. költségvetési évben a Magyar Kir. Operaház' 1,800.000 pengő, a Nemzeti Színház 750.000 pengő állami támogatásban részesült. A vidéki színpéztetés állami támogatása az 1927-28. költségvetési évben 17.341 pengő.

KILENCEDIK RÉSZ.

A MAGTAR KÖZOKTATÁS KÖZPONTI KORMÁNYZATA.

1. A minisztérium.

A vallási és tanulmányi ügyek igazgatása és irányítása a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe tartozik. Ez a minisztérium készíti és hajtja végre a közoktatás szervezésére vonatkozó törvényeket. Kizárólagos rendelkezési joga van az állami iskolák fölött, a községi, alapítványi, egyesületi, társulati és magániskolákat illetőleg a legfelsőbb adminisztráció, a felekezeti iskolákat illetőleg pedig a legfelsőbb felügyelet jogát gyakorolja autonómiájuk és a nyújtott állami segítség mértéke szerint.

A központi kormányzatot a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter két államtitkár segédkezésével gyakorolja. Az elnöki osztályon kívül a minisztériumnak 14 ügyosztálya van. Az I. a) és b), valamint a II. a) és b) ügyosztályok a vallási ügyekkel foglalkoznak, a III. ügyosztály a művészeti ügyeket, a IV. az egyetemek és más tudományos főiskolák, a tanárképzés, a közgyűjtemények, kutatóintézetek, a külföldi tudományos kapcsolatok és a tudománypolitika, az V. a) és b) a középiskolák, a VI. a kereskedelmi iskolák, tanító- és óvónőképzők, a polgári iskolai tanárképzők, a polgári fiú és leányiskolák, valamint a felső mezőgazdasági iskolák, a VII. a gazdasági továbbképző-iskolák, iparostanonc-iskolák és a gyógypedagógiai intézetek, a VIII. a) a kisdéd-óvás és az elemi népoktatás szervezésének, a népművelésnek és a tanfelügyeletnek ügyeit, a VIII. b) a kisdéd-óvóintézetek és elemi népiskolák ügyeit, a IX. a nyugdíjügyeket, a X. a közalapok pénzügyi és jogi ügyeit, valamint a főpapi javadalmak ügyeit, a XI. a közalapok gazdasági ügyeit, a XII.

a minisztérium hatásköre alá tartozó intézetek épületeinek műszaki ügyeit, a XIII. a testnevelési ügyeket, végül a XIV. ügyosztály az iskolákon kívüli ifjúság testnevelésének ügyét intézi. Ügyosztályon kívül intéztetik a vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetésének és a filmművészetnek ügye, valamint a „Néptanítók Lapjájának szerkesztése.

A minisztérium fogalmazó kara 10 helyettes állam titkári ből, 28 miniszteri tanácsosból, 15 osztálytanácsosból, 12 titkárból és 9 segédtitkárból áll, akikhez szolgálattételre be rendelt tanerők járulnak. Ezenkívül a minisztérium mellett szolgálatot teljesítenek: a számvevőség és a segédhivatal, mely utóbbi iktató-, kiadóhivatalból és irattárból áll.

A miniszteri rendeletek, elvi jelentőségű határozatok, pályázatok és egyéb szolgálati érdekű közlemények a minisztérium havonta kétszer megjelenő „Hivatalos Köz löny”-ében tételnek közzé.

2. Az Országos Közoktatási Tanács.

A Budapesten székelő Országos Közoktatási Tanács feladata – a 6415-1921. sz. miniszteri rendelettel kibocsá tott Szervezeti Szabályzat szerint -, hogy a miniszternek a közoktatásra vonatkozó kérdésekben akár a miniszter felhívására, akár a saját kezdeményezésére véleményeket adjon és javaslatokat tegyen. Hatásköre kiterjed mindazokra az elvi kérdésekre, melyek a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe tartozó iskolákra vonatkoznak. Az iskolai közigazgatás ügyei csak annyiban tartoznak hozzá, amennyiben az iskolai felügyelet bírálatával, célszerű módo sításával, javításával függenek össze.

Elnöke a vallás- és közoktatásügyi miniszter. Az Országos Közoktatási Tanács áll továbbá másodelnökből, alelnök böi, titkárból, 12 előadó tanácsosból és legfeljebb 50 rendes tagból. A Tanács másodelnökét és alelnökét az államfő, a többi tagot egy-egy ötéves időszak tartamára a miniszter nevezi ki és pedig az előadó tanácsosok közül nyolcat közvétel nélkül, négyet pedig az általa megjelölt szaktestületek hármas jelölése alapján.

A tanácstagok a miniszter hatáskörébe tartozó iskolák tanárai, tanítói s a közéletnek a tudománnyal, a tanüggyel

foglalkozó tagjai közül nevezetnek ki az ország vidékeire, a különféle iskolafajokra és a főbb tudományzakokra lehetőleg figyelemmel. Az üléseken a miniszter által a központból kirendelt tisztviselők is résztvesznek szavazati jog gyakorlása nélkül, csak hozzászólási joggal.

Az alelnök, előadó-tanácsosok és a titkár alkotják a Közoktatási Tanács állandó bizottságát. Ebben rendszerint az alelnök végzi az elnöki teendőket, ő állapítja meg az előadó-tanácsosok munkakörét, összeállítja a szakbizottságokat és más szakértőket is ő kér fel szakbeli ügyekben. Megjelöli ezen bizottságok elnökeit és előadóját, ellenőrzi a Tanács irodáját, melynek munkájáért felelős.

A titkár vezeti az irodát, rendben tartja és őrzi a Tanács irat- és könyvtárát és egyébként is résztvesz a Tanács munkájában.

Az *állandó bizottság* munkaköre a következő: *a)* elvégzi azokat az ügyeket, melyeket a miniszter saját kébelében leendő tárgyalásra hozzá utal, *b)* a rendes iskolalátogatások tervét a miniszter elé terjeszti, *c)* saját megfigyelése alapján tesz a miniszternek javaslatokat a közoktatásügy fejlesztése érdekében, *d)* előkészíti az összes ülés tárgyalásait, gondoskodván előadói munkálatok készítéséről, kinyomatásáról és ezeknek idejében való szétosztásáról, a kérdéseket tanulmányozó bizottságok megalakításáról, *e)* az összes ülés tárgyalásai alapján a részletes munkálatokat végzi és a miniszterhez felterjeszti, működéséről a miniszternek évi jelentést tesz.

Az állandó bizottság havonta legalább egyszer ülést tart, de az alelnök a szükséghez képest az iskolai nagy szüneteken kívüli időben többször is összehívhatja. Az Orsz. Közoktatási Tanács részletes ügyrendjét 1921 -ben állapították meg.

3. Az Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács.

A Budapesten székelő Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács feladata az 1901. évi 91.683. sz. vkm. rendelet szerint, hogy úgy a kereskedelemügyi, mint a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a szakszerű elbírálást igénylő ipari és kereskedelmi oktatási ügyekben és kérdésekben,

akár külön megkeresésre, akár saját kezdeményezéséből véleményt adjon és javaslatokat tegyen. Főbb teendői: az ipari és kereskedelmi oktatás didaktikai és gyakorlati részére vonatkozó általános érvényű intézkedések előkészítése; javaslatot tesz új ipari és kereskedelmi intézetek létesítésére, a meglévők fejlesztésére; kidolgozza az intézetek szervezetét, tanterveit s utóbbiak módszeres utasításait; iskolalátogatók kiküldésével résztvesz az intézetek felügyeletében; megbírálja az ezirányú oktatás segédeszközeit (tankönyvek, segédkönyvek, taneszközök).

Bár e Tanács mind a kereskedelmi, mind a vallás- és közoktatásügyi miniszter véleményező közege, adminisztratív tekintetben az elsőnek hatósága alá tartozik.

A Tanács külön ipari és kereskedelmi szakosztályra oszlik; elnöksége, mely az elnökből, másodelnökből, alelnökből, titkárból és 4 előadóból áll, mindkét szakosztályra közös. Az elnököt, másodelnököt és alelnököt a kereskedelmi miniszternek, előbbi kettőre vonatkozólag a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértő előterjesztésére az államfő, a Tanács titkárát és két előadóját a kereskedelemügyi, másik két előadóját pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki 6 évre. Az egyes szakosztályok 30-30 tagból állanak és e tagokat szakosztályonként fele-fele részben a kereskedelmi, másik fele részben a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki. Az elnökség egyes esetekben külső szakértőket is meghívhat üléseire; ezeknek azonban csak tanácskozási joguk van.

A Tanács feje az elnök, a szakosztályi és teljes üléseket ő vezeti s ő képviseli a Tanácsot az érdekelt miniszterekkel szemben. Helyettese a másodelnök, illetve az alelnök. Az utóbbi állapítja meg a titkár és az előadók munkakörét, a bizottsági üléseken elnököl, vezeti a Tanács gazdasági ügyeit, ellenőrzi a Tanács irodáját. A titkár vezeti az irodát, az ülések jegyzőkönyveit s előadója a folyó ügyeknek. Az előadók a Tanácshoz utalt ügyeket készítik elő tanácskozáshoz s a sürgőseket, utólagos jelentés kötelezettsége mellett, el is intézik. A szakosztályok rendszeren negyedévenként külön tartanak ülést, szükség esetén azonban együtt *teljes* ülést.

4. A Tankönyvügyi Bizottság.

Az állami közoktatás rendszerének megalapításától (1777) egészen az önkényuralom kezdetéig (1849) az összes állami, azaz katolikus alsóbb-, középfokú és főiskolákat a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda látta el tankönyvekkel MÁRIA TERÉZIA királynőtől kapott kiváltságlevelének erre vonatkozó rendelkezése alapján. A protestáns hitfelekezetek nyomdáik útján maguk gondoskodtak iskoláik tankönyvveiről, azonban az általános könyvcenzúra folytán az állami ellenőrzéstől ezek sem voltak függetlenek.

Az abszolutizmus idején (1849-1860) az Egyetemi Nyomda önállósága és kiváltságai szüneteltek, majd az alkotmányos élet helyreállítása után a törvényhozási úton ebben az időben szervezett elemi népiskolákat és polgári iskolákat igyekezett elsősorban tankönyvekkel ellátni. A főiskolák ebben a korban túlnyomóan tankönyvszabadságra tettek szert, a középiskolák számára pedig a múlt század közepétől kezdve fővárosunkban alakult nagyobb könyvkiadócégek kezdtek tankönyveket készíttetni. Ma összesen hat nagyobb könyvkiadó cég gondoskodik az alsóbb- és középfokú iskolák tankönyvveiről. Mellettük néhány kisebb fővárosi és vidéki cég, illetve magánkiadó elenyésző százelekkai szerepel.

Az iskolai tankönyvek és segédkönyvek használatának állami engedélyhez való kötése az 1849-ben kiadott Organisations-Entwurf-fal (54. § 1. és 4. pont) veszi kezdetét. Átvette e rendszert a visszaállított helytartótanács, melynek közoktatási osztálya helyébe 1868-ban a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium lépett. A tankönyvek bírálatában követett eljárást természetesen külön szabályzatok részletezik. Ilyen leelőször a helytartótanács 1865. évi 82.804. számú rendelete, melyet a közoktatásügyi minisztérium 1885. évi 3887., 1891. évi 54.043., 1896. évi 1940. és végül az 1925. évi 24.088/III. a. számú tankönyvengedélyezési Szabályzata követett. Ezekhez járulnak egyes részletes intézkedések, mint a tankönyvek betűiről, papírjáról (1891. évi 42.929. sz. rendelet) stb. és a tankönyvek bírálásával időnkint megbízott testületek szabályainak idevonatkozó pontjai.

Az engedélyt kérő tankönyvet a helytartótanács rend-

szerint a budai tankerület főigazgatójához küldte, aki valamely intézet igazgatóját kérte föl a bírálatra. A közoktatásügyi kormány a 70-es évek elején az Országos Középiskolai Tanáregyesületre bízta a tankönyvbírálatot s a két bíráló jelentése a Tanáregyesület közlönyében tétetett közzé. – Ezután majdnem negyedfélszázadon át az Országos Közoktatási Tanács végezte a tankönyvek bírálatát és működését az addig engedélyezett középiskolai, majd elemi népközpiskolai tankönyvek általános felülvizsgálatával és kiselejtezésével kezdte meg. Az első években az engedélyt kérő tankönyvek 50, majd később 30-20%-át utasította vissza a Tanács. Az eljárás szigorával a tankönyvek körül érdekelt körök nem voltak megelégedve s ennek hatása alatt történt 1896-ban a testületi felelősség helyett az egyéni javaslat rendszerére való áttérés. Ekkor a kultuszminisztérium illetékes ügyosztálya, vagy pedig külön e hatáskörrel megbízott főtisztviselője esetről-esetre kiválasztott szakembernek küldte meg a tankönyvet s a bírálatot a Hivatalos Közlönyben tette közzé. Ugyanitt jelent meg elutasító javaslat esetén a szerző válasza s a miniszteri döntés esetleg egy újabb bíráló meghallgatása után történt.

Mínthogy az utóbbi rendszer alatt a visszautasított könyvek száma hirtelen igen csekély százalékra süllyedt, a tankönyvek száma és sokfélesége a tanítás egységének rovására szükség nélkül megnövekedett, a tankönyveknek a bírálatok által megkívánt javítása és tökéletesbítése a legtöbb esetben elmaradt s végül a tankönyvek általános szellemi színvonalán kívül ezeknek külső kiállítása sem volt megfelelő, már 1910-ben hivatalos lépés történt a bírálati eljárás javítására.

A világháború következtében gyökeresen megváltozott gazdasági és kulturális viszonyok végül elkerülhetetlenné tették az egész tankönyvügy újabb rendezését. Gróf KLEBELSBERG KUNO kultuszminiszter 1925-ben felállította a *Tankönyvügyi Bizottságot*, mely az elnökön és ügyvezető al-elnökön kívül 12 szakelőadóból és a kultuszminisztérium kirendelt tisztviselőiből áll. E bizottság állítja össze és időnkint módosítja az állandó tankönyvbírálok jegyzékét s az engedélyezés végett gépírásban beküldött tankönyv egyik példányát a jegyzékből választott bírálónak, a másikat pe-

dig ugyanakkor a Bizottság illetékes szakelőadójának küldi meg. A külső bíráló elutasító javaslata esetén a szerző a vele névtelenül közölt bírálatra 15 napon belül teheti meg ellenészrevételeit s mindezek alapján a Bizottság havonként általában kétszer tartott üléseiben határoz az engedélyezés tárgyában a miniszternek teendő javaslat felől. A végleges engedélyezés a könyv külső kiállításának felülvizsgálata és árának hivatalos megállapítása után következik be. Mint-hogy a legjobb, kevészámú tankönyv kiválasztása a cél, a Tankönyvügyi Bizottság lehetőleg nem a tankönyvek be-érkezésének véletlen sorrendjében, hanem a Közoktatási Tanács eljárásához hasonlóan tantárgyak szerint csoportom sítva, az összes, a következő iskolai évre szánt tankönyvek beérkezte után terjeszti fel javaslatait. A rendes tankönyv-bírálaton kívül a Tankönyvügyi Bizottság az összes eddig engedélyezett tankönyvek általános felülvizsgálatával is megbízott. Feladata általában kiterjed a tankönyvügy ösz-szes vonatkozásainak gondozására. Főcélja a tankönyvek túltermelésének korlátozása, folytonos javításuk és tökéle-tesbítésük keresztülvitele s végül külső kiállításuk emelése. Mindezen törekvéseinek eredménye tankönyvirodalmunk-ban máris szemmeláthatólag mutatkozik.

A Tankönyvügyi Bizottság hatásköre az állami, községi, társulati, egyesületi és magán elemi népiskolák, polgári isko-lák, felső mezőgazdasági iskolák, tanítói, tanítónői és óvói nőképzőintézetek, az államilag segélyezett nemimagyar tan-nyelvű iskolák és a magyar királyi vallás- és közokta-tásügyi minisztérium rendelkezése és közvetlen vezetése alá tartozó középiskolák tankönyveire terjed ki. A fele-kezetektől fenntartott elemi népiskolák, polgári isko-lák, tanítói, tanítónői és óvónőképzőintézetek tankönyveit az illetékes állami hatóság ellenőrzi. Az autonóm (protesi tás) középiskolák tankönyveit egyházi főhatóságuk állas pítja meg, azonban az 1884 középiskolai törvény 8. és 48. szakasza alapján a közoktatásügyi miniszter állami és alkoti mányos szempontból ezeket a tankönyveket is felülvizsgál-i tathatja. E törvényes intézkedés alkalmazására mindedig nem került sor, minthogy a protestáns középiskolák is mind államilag engedélyezett tankönyveket használnak.

Az iparosi és kereskedőtanonciskolák, valamint a felső

kereskedelmi iskolák tankönyveit az Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács bírálja a kereskedelmi és közoktatásügyi miniszterek által közösen kibocsátott 1906. évi 93.434. számú tankönyvengedélyezési Szabályzat alapján.

5. Az Országos Ifjúsági Irodalmi Tanács.

A Budapesten székelő Országos Ifjúsági Irodalmi Tanácsot a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1923-ban szervezte. Feladata: 1. az ifjúsági irodalomnak erkölcsi és hazafias szempontból való figyelemmel kísérése, az ifjúságnak való irodalmi termékek megjelentetésének irányítása, az ifjúsági egyesületek irodalmi szükségletének szemeltartása és kielégítésük iránti javaslattétel, az ifjúsági könyvtárakba felvehető akár hazai, akár külföldi eredetű minden munka jegyzékének megállapítása s ellenőrzése annak, hogy az ifjúsági könyvtárakban csak az említett jegyzékbe felvett művek forduljanak elő; 2. javaslattétel az iskolába járó ifjúság szülői és az iskola közötti kapcsolat kimélyítése iránt és minden olyan kérdésben, melyet tanulmányozás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszter eléje utal.

A Tanács elnökből, alelnökből, ügyvezető igazgatóból, titkárból és 10-12 tagból áll, akiket a vallás- és közoktatásügyi miniszter 5 évre az ifjúsági irodalom iránt érdeklődő szakférfiak sorából nevez ki. A titkári teendőket a minisztérium személyzetéből kirendelt tisztviselő végzi.

Az ifjúsági könyvtárak részére beszerzendő és beszerezhető művek megbírálása tárgyában a kiadott Szabályzat intézkedik a könyvek elbírálásának szempontjaira nézve, melyek a következők: vallás-erkölcs, hazafiság, irodalomművészeti érték, beszerzendő vagy beszerezhető-e mű, alkalmas-e az jutalomkönyvnek s milyen korú ifjúság számára való-

A minisztérium hatáskörébe tartozó egyéb tanácsadó és véleményező testületekről (Országos Testnevelési Tanács, Országos Képzőművészeti Tanács, Orsz. Ösztöndíj Tanács) az illető tárgyakra vonatkozó fejezetekben volt szó.

FÜGGELÉK.

Iskolaév	A magyar iskolák rendszere:				Életév
17	Egyetem, műegyetem, egyetemi közgazdaságtudományi kar, főiskolák (jogakadémiák, hittani főiskolák, állatorvosi főiskola, gazdasági akadémiák, bányászati és erdészeti főiskola, zeneakadémia, színművészeti főiskola, képzőművészeti főiskola, testnevelési főiskola.)				23
16					22
15					21
14					20
13					19
12	Középfokú szakiskolák:				18
11	Mezőgazdasági, ipari, keresked., tanítóképző, kiseddévönöképző intézet.				17
10	Továbbképzőiskola	Gimnázium. Leánygimnázium.	Realgimnázium. Leányliceum.	Reáliskola. Leánykollégium	16
9	Alsófokú szakiskolák:				15
8	Iparos- és keresk. tanoncisk., önálló gazd. népisk., földművesisk., téli iskolák, kertmű-kásképző iskolák, vin-cellériskolák, erdőőrisk., tejgazdasági isk.				14
7	Polgári iskola.				13
6					12
5		11			
4	E l e m i n é p i s k o l a				10
3	E l e m i n é p i s k o l a				9
2	E l e m i n é p i s k o l a				8
1	E l e m i n é p i s k o l a				7
	K i s d e d ő v ő i n t é z e t e k 3 — 6 é v i g				